

EDVARD VREČKO IN FANIKA KRAJNC-VREČKO (UR.)

Primož Trubar
Pisma

ZBRANA DELA PRIMOŽA TRUBARJA • IO

ZBRANA DELA PRIMOŽA TRUBARJA

EDVARD VREČKO IN FANIKA KRAJNC-VREČKO (UR.)

Primož Trubar Pisma

ZBRANA DELA PRIMOŽA TRUBARJA • IO

Edvard Vrečko in Fanika Krajnc-Vrečko (ur.), *Primož Trubar, Pisma*
Znanstvena monografija

Zbirka: *Zbrana dela Primoža Trubarja, 10*

Urednik zbirke: *dr. Jonatan Vinkler*

Urednika izdaje: *Edvard Vrečko* in *dr. Fanika Krajnc-Vrečko*

Transkribiral in prevedel: *Edvard Vrečko*

Opombe in komentarje napisala: *Edvard Vrečko* in *dr. Fanika Krajnc-Vrečko*

Spremno besedo napisala in imensko kazalo sestavila: *dr. Fanika Krajnc-Vrečko*

Oblikovanje in prelom: *ing. Primož Orešnik*

Digitalizacija: *dr. Jonatan Vinkler*

Založnik: *Pedagoški inštitut*

Za založnika: *dr. Igor Ž. Žagar*

Ljubljana 2015

ISBN 978-961-270-230-4 (pdf)

<http://www.pei.si/ISBN/978-961-270-230-4.pdf>

ISBN 978-961-270-231-1 (html)

<http://www.pei.si/ISBN/978-961-270-231-1/index.html>

DOI: <https://www.doi.org/10.32320/978-961-270-230-4>

© 2015 Pedagoški inštitut

Izid Zbranih del Primoža Trubarja 10 je podprla Javna agencija za knjigo Republike Slovenije, in sicer skozi večletni projekt objave zahtevnih knjižnih del.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji

Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

929Trubar P(044)(0.034.2)

274.5(497.4)(093)(0.034.2)

TRUBAR, Primož

Pisma [Elektronski vir] : [znanstvena monografija] / Primož Trubar ; [transkribiral, prevedel] Edvard Vrečko (ur.) ; [opombe in komentarje napisala Edvard Vrečko in Fanika Krajnc-Vrečko ; spremno besedo napisala Fanika Krajnc-Vrečko]. - El. knjiga. - Ljubljana : Pedagoški inštitut, 2015. - (Zbirka Zbrana dela Primoža Trubarja ; 10)

Dostopno tudi na: <http://www.pei.si/ISBN/978-961-270-231-1/index.html>

ISBN 978-961-270-230-4 (pdf)

ISBN 978-961-270-231-1 (html)

282544128

VSEBINA

Pisma	13
1 Jerneju Holdenriedtu	13
2 Osvaldu Rulandu	16
3 Henriku Bullingerju	19
4 Henriku Bullingerju	22
5 Henriku Bullingerju	28
6 Henriku Bullingerju	31
7 Henriku Bullingerju	34
8 Kralju Maksimilijanu	37
9 Register in sumarični seznam vseh slovenskih knjig	44
10 Deželnemu glavarju Jakobu Lambergu, deželnemu oskrbniku Joštu Gallenbergu in kranjskim odbornikom	54
11 Krištofu vojvodi Württembergškemu	58
12 Ljubljanskemu cerkvenemu odboru	61
13 Ivanu baronu Ungnadu	65
14 Krištofu vojvodi Württembergškemu	68
15 Kralju Maksimilijanu	73
16 Kranjskemu stanovskemu odboru	77
17 Kralju Maksimilijanu	82
18 Kranjskim deželnim stanovom	87
19 Ljubljanskemu cerkvenemu odboru	91
20 Petru pl. Seebachu, ljubljanskemu škofu	96
21 Ivanu baronu Ungnadu	100
22 Kralju Maksimilijanu	104
23 Ivanu baronu Ungnadu	109

24	Joštu Gallenbergu, kranjskemu deželnemu oskrbniku Ivanu Jožefu Egkhu, Ahacu Thurnu, Dietrichu Auerspergu in Martinu Gallu z Rožeka	115
25	Joštu Gallenbergu, deželnemu oskrbniku in kranjskim odbornikom	122
26	Poročilo oblastnikom ob vrnitvi v Ljubljano	130
27	Ivanu baronu Ungnadu	137
28	Ivanu baronu Ungnadu	143
29	Deželnemu oskrbniku in kranjskim odbornikom	147
30	Anton Dalmati in Štefanu Konzulu	155
31	Anton Dalmati	158
32	Ivanu baronu Ungnadu	160
33	Ivanu baronu Ungnadu	164
34	Petru pl. Seebachu, ljubljanskemu škofu	170
35	Ivanu baronu Ungnadu	172
36	Ivanu baronu Ungnadu	176
37	Ivanu baronu Ungnadu	180
38	Ivanu baronu Ungnadu	185
39	Nikolaju Gravenecku	191
40	Juriju grofu Thurnu in goriškemu deželnemu zboru	192
41	Juriju grofu Thurnu	195
42	Ivanu baronu Ungnadu	198
43	Navodilo za tisk Cerkovne ordninge	204
44	Kranjskim deželnim stanovom	206
45	Ivanu baronu Ungnadu	211
46	Juriju Bravšiču	212
47	Ivanu baronu Ungnadu	216
48	Joštu Gallenbergu	218
49	Deželnemu oskrbniku in kranjskim odbornikom	220

50	Krištofu vojvodi Württembergškemu	225
51	Adamu Bohoriču	228
52	Krištofu vojvodi Württembergškemu	230
53	Deželnemu glavarju, deželnemu oskrbniku in kranjskim odbornikom	233
54	Lovrencu Schmidlinu	236
55	Deželnemu glavarju, oskrbniku in kranjskim odbornikom	239
56	Deželnemu glavarju, oskrbniku in kranjskim odbornikom	241
57	Dietrichu Schnepfu	243
58	Wilhelmu Bidembachu	246
59	Wilhelmu Bidembachu in Lovrencu Schmidlinu	251
60	Deželnemu glavarju, oskrbniku in kranjskim odbornikom	254
61	Wilhelmu Bidembachu, Lucasu Osiandru in Lovrencu Schmidlinu	258
62	Kranjskim gospodom in deželanom	260
63	Kranjskemu deželnemu glavarju, oskrbniku in odbornikom	263
64	Ludviku vojvodi Württembergškemu	267
65	Kranjskemu deželnemu glavarju, oskrbniku in odbornikom	271
66	Kranjskemu deželnemu glavarju, oskrbniku in odbornikom	275
67	Kranjskemu deželnemu glavarju, oskrbniku in odbornikom	278
68	Kranjskemu deželnemu glavarju, oskrbniku in odbornikom	282
69	Kranjskemu deželnemu glavarju, oskrbniku, odbornikom in blagajniku	285
70	Kranjskemu deželnemu glavarju, oskrbniku in odbornikom	292
71	Vojvodi Ludviku, gospodu deželnemu dvornemu mojstru in duhovnim svetnikom	302
72	Kranjskim odbornikom	304
73	Ludviku vojvodi Württembergškemu	308
74	Lovrencu Schmidlinu	310
75	Navodilo	312

76	Kranjskemu deželnemu glavarju, oskrbniku in kranjskim odbornikom	313
77	Ludviku vojvodi Württemberškemu	316
78	Štajerskemu deželnemu oskrbniku in odbornikom	319
79	Ludviku vojvodi Württemberškemu	323
80	Kranjskim odbornikom	326
81	Upravitelju deželnega glavarstva, oskrbniku in kranjskim odbornikom	330
82	Ludviku vojvodi Württemberškemu	335
83	Ludviku vojvodi Württemberškemu	338
84	Johannes Brenz vojvodi Krištofu	342
85	Primož Trubar kralju Maksimilijanu	345

Listine **350**

1	Listina	350
2	Izjava o dohodkih kaplanije sv. Maksimilijana v Celju	352
3	Cerkveni red za Kempten	358
4	Pooblastilo Barbare in Primoža Trubarja	365
5	Račun za pot iz Ljubljane v Urach (3.–20. septembra 1561)	368
6	Račun prejemkov in izdatkov za čas od avgusta 1560 do 4. aprila 1562	373
7	Predgovor slovenske Cerkovne ordninge	382

Dodatek **383**

1	Kralj Maksimilijan Krištofu vojvodi Württemberškemu	383
2	Vojvoda Krištof Primožu Trubarju	385
3	Kralj Maksimilijan vojvodi Krištofu	386
4	Vojvoda Krištof Primožu Trubarju	387
4a	Latinsko poročilo o ustreznosti Trubarjevih knjig	389

5	Štefan Konzul Ivanu Ungnadu	392
6	Ungnadovo mnenje o Trubarjevi pritožbi zoper Konzula in o Konzulovem odgovoru na te pritožbe	400
7	Kranjski deželni odborniki Trubarju ob vrnitvi v Ljubljano	403
8	Ukaz cesarja Ferdinanda kranjskim odbornikom o zaslišanju Primoža Trubarja	405
9	Priloga cesarskemu ukazu	408
10	Ukaz cesarja Ferdinanda škofu v Ljubljani	411
11	Ljubljanski škof Peter Seebach Primožu Trubarju	413
12	Zaslišanje Primoža Trubarja	415
13	Trubarjevi odgovori na Seebachova vprašanja	419
14	Poročilo ljubljanskega škofa Petra Seebacha deželnemu knezu o zaslišanju Primoža Trubarja 6. 12. in 20. 12. 1562 v Ljubljani	426
15	Zavrnitev zagovorov Primoža Trubarja	429
	Uredniško poročilo	435
	Fanika Krajnc-Vrečko, Trubarjeva pisma kot odsev skrbi za duhovno in kulturno rast slovenskega človeka	439
	Imensko kazalo	455

PISMA

1

Jerneju Holdenriedtu¹

Aichne, 20. julija 1553

Prepis iz leta 1630, Dresden, Sächsische Landeshauptarchiv. loc. 8763.

Foto: NUK, Ms 1659, inv. št. 33/56.

G. Loesche, *Beiträge zur bayerischen Kirchengeschichte* XXVI, 1920, 19–21.

M. Rupel, *SR XI* (1958), 199–200; Rajhman, *Pisma*, 19–20.

Eruditione & pietate ornatissimo viro domino magistro Bartholomeo Holdenriedt, ludj literarij in Hala dilectorj fidelissimo etc., fratri suo honorandissimo. Schwäbischen Hall.

Gratiam et foelicitatem omnem a deo patre per D. JESUM etc.

Erbar, hochgelerter, vertrauter magister Barthlme. Wisset, das ich ewere 2 schreiben, an mich gethan, hab empfangen, vnd bedanckh mich gegen euch mit dem höchsten ewer treuer promotion vnd commendation, an meine herren zu Kempte vnd an ewere freunde beschehen. Wolt got, ich möcht solches widerumb vergleichen. Vnd dise wolthat soll bey mir in vergessen nicht kommen, vnd ich will allen möglichen fleiss dahin wenden, dass jr von meinewegen von den herren von Kempten noch derselbigen gemain kain vndanck noch vnehr pringet. Got hab lob, meine herren, dergleichen die gemain sein mit meiner predig bischer wol zufriden, allain die kirchenordnung, die bisher ist gehalten, sonderlich die administration der h. sacrament gefelt mir gar nicht. Ich hab ain kirchenordnung nach gelegenheit der sachen gestellt vnd den herren vberantwort. Bin gleich wol vertrösst, sy wöllen mich darbey handthaben; auf die kunfftige wochen werden mit mir weiter handeln. Die gemelte kirchenordnung wirt euch der edel hochgelert h. Jacob Platenhart ein copei sehen lassen. Mit der behausung vnd besoldung bin auch wol zufriden, nach dem die stat, wie die herren selbst mir haben angezaigt, gancz arm sey. Sy geben mir 4 malter weicz vnd korn, holcz nach noturfft vnd wochentlich 3 taler. Jch wohn allain jm pfarhof vnd bin frey vmgelts vnd aller burgerliehen beschwerung. Ewer vater, dergleichen ewer veter herr Hanß thuen mir alles liebs. Wir seind gar oft bey ainander. Jr muest bald auch zu vnss kommen auf ewers vaters (veters) hochzett. Jr schreiben wisst hierinne zuempfaen.

¹ Kronološko je prvo doslej znano in ohranjeno Trubarjevo pismo. Že zato je dragoceno. Poroča pa tudi o začetkih delovanja v Kemptenu, daje podatke o času Trubarjevega prihoda (ne 1551, temveč 1553), kar je mogoče razbrati iz gradiva, ki ga daje samo pismo. Pismo je ohranjeno v dresdenskem prepisu, kjer je letnica nastanka pomaknjena za dve leti nazaj (namesto 53. je 51.), zato je tudi v našem »izvirniku« zapisana pravilno (53.). Danes ni mogoče dvomiti o Ruplovi trditvi, ki je dovolj razvidno zavrnil dotedanje trditve o času Trubarjevega prihoda v Kempten. Jernej Holdenriedt je bil učitelj v Schwabisch-Hallu, kemptenski rojak; njegov oče Wolfgang je bil kemptenski meščan in po poklicu barvar, Trubarju je rad pomagal.

PISMA

Von neuen zeitungen waß ich euch dißmaln nichts zuschreiben. Jr habt der neu zeitungen, got erbarms, nur zuuil. Herr Platenhart hat mir seine schreiben, die jme heut von Hall vnd Rotenburg zuekommen, alle sehen lassen. Got sey es geklagt, das die Teütschen dahin gerathen und ain solchen jamer vnd blutuergiessen vnder ainande erangricht haben. Aber diß alles sein vrsachen vnsere sünde vnd vnpueßwertig leben etc.

Man sagt bey vns, wie im königreich Neapolis auch grosser krieg sey, dahin soll der jung princz ziehen, vnd der pabst seinem kriegsuolckh vrlaub geben; was part er sey, waß man noch nicht. Das vberig von allen meinen thuen vnd andern sachen werdet von offtgemelten herrn Platenhart vernemmen. Grüesset von meinetwegen vnd befelcht mich dem herren Michl Gretter vnd den herren Johan Regulum physicum sambt jren hausfrauen. Hiemit alle sambt Christo Jesu dem herren befolhen. Datum in der eil zu Aichne den 20. tag julij jm 51 (i.e. 53) jar.

Tuus ex animo

Primus Truber

Ewer bruder Hanss vnd sein christliche verstendige hausfrau lassen euch treulich grüessen.

Prevod

Po učenosti in pobožnosti nad vse spoštovanemu možu, gospodu magistru Jerneju Holdenriedtu, prezvestemu ljubitelju hallske literarne šole itd., svojemu vse časti vrednemu bratu. Schwabisch Hall.

Milost in vso srečo od Boga očeta po Gospodu Jezusu itd.

Častiti, veleučeni, zaupni magister Jernej. Vedite, da sem prejel vaši name naslovljeni pismi in zelo se vam zahvaljujem, da ste me s svojimi dragocenimi priporočili povzdignili pri mojih gospodih v Kemptenu in svojih prijateljih. Naj Bog dopusti, da bi mogel to spet poravnati. Tega dobrega dela ne bom pozabil in kolikor mogoče si bom prizadeval, da zaradi mene ne boste od kemptenskih gospodov niti od njih srenje deležni nikakršne nehvaležnosti, ne sramote. Bogu bodi hvala, moji gospodje in prav tako srenja so doslej z mojo pridigo prav zadovoljni, le cerkveni red, ki so se ga doslej držali, zlasti delitev sv. zakramentov, mi ni prav nič všeč. Sestavil sem cerkveni red² glede na okoliščine in ga izročil gospodom. Vendar pa mi je bilo zagotovljeno, da me bodo pri tem podprli; prihodnji teden bodo z mano dalje govorili. Plemeniti, veleučeni g. Jakob Platenhart vam bo pokazal prepis omenjenega cerkvenega reda. S stanovanjem in plačo sem tudi prav zadovoljen, saj je mesto, kakor so mi gospodje sami naznanili, prav revno. Dajejo mi 4 malterje pšenice in rži, drva po potrebi in 3 tolarje na teden. Prebivam sam v župnišču in sem oproščen

² Sestavljen kmalu po Trubarjevem prihodu, kar je tudi razvidno iz cerkvenega reda, ki omenja krajevne razvade glede obhajila; priredil ga je po württemberskem cerkvenem redu iz 1553 in württemberski veroizpovedi iz leta 1552.

PISMA

denarnih in vseh meščanskih dajatev. Vaš oče in prav tako vaš bratranec gospod Hans mi izkazujeta vso dobroto. Prav često smo skupaj. Tudi vi morate kmalu priti k nam na svatbo vašega bratranca. Priloženo prejmete njihovo pismo.

O novicah vam tokrat nimam kaj pisati. Novic imate, Bog se usmili, kar preveč. Gospod Platenhart mi je pokazal vsa svoja pisma, ki so mu prišla iz Halle in Rothenburga. Bogu bodi potoženo, da so Nemci zašli tako daleč in storili tako gorje ter prelivanje krvi med seboj.³ Pa vsemu temu je vzrok naš greh in nespokorno življenje itd.

Pri nas pravijo, da je v neapeljskem kraljestvu tudi velika vojska; tja bo baje šel mladi princ in papež, da je svoje vojščake odpustil; na čigavi strani je, se še ne ve.⁴ Več o vsem mojem delu in o drugih stvareh boste izvedeli od večkrat imenovanega gospoda Platenharta. Pozdravite z moje strani in me priporočite gospodu Mihelu Gretterju⁵ in gospodu fiziku Johanu Regulu hkrati z njih ženami. S tem bodite vsi skupaj Gospodu Kristusu Jezusu priporočeni. Dano v naglici v Aichne,⁶ 20. dan julija v 53. letu.

Od srca, vaš Primož Trubar

Vaš brat Hans in njegova krščanska razumna žena vas iskreno pozdravljata.

3 Trubar verjetno misli na bitko pri Sievershausnu 9. julija 1553, v kateri je Moric Saški premagal Albrehta Brandenburškega.

4 Prav tako je Trubar omenil dogodke v neapeljskem kraljestvu 1553, ko si je papež Julij III. prizadeval, da bi ustavil boj med cesarskimi in Francozi ter ohranil nevtralnost.

5 Mihael Grater (Gretter), župnik v Schwabisch-Hallu, nasprotnik interima; Trubarju je pomagal do nastavitve v Kemptenu.

6 Aichne, Aichen pri Krumpachu na Švabskem.

PISMA

2

Osvaidu Rulandu¹

Kempton, 1. avgusta 1553

Izvirnik, lastnoročen.

Regensburg, Stadtarchiv, Eel. I, fasc. XLI, 1.

Foto: NUK, Ms 1659, inv. št. 3/56.

M. Rupel, *Razprave*, 2. raz. SAZU III, 1958, 174–175; Rajhman, *Pisma*, 21–22.

Dem erwidigen vnd hochgelerten herren Osbald Rueland, gewesnen pharer vnd prediger zu Rotenburg an der Thauber, yezund zu Regenspurg wonhafft, meinem lieben herren vnd vertrauten bruederen zu handen. Regenspurg.

Gratiam et foelicitatem omnem a deo patre per d. Iesum Christum tibi et tuis omnibus exopto.

Erwidiger, vertrauter herr vnd brueder. Ich hett euch von meinen jnerlichen vnd eußerlichen anfechtungen vnd widerwertigkeiten vill zu schreiben, die mir von schwermeren vnd falschen bruederen sind begegnet, auch von meiner betruebnus, daß ich den frumen ellenden herren Stephano alhie nicht khan vnterpringen. Dieweil aber gemelter herr Stephan persandlich khumbt zu euch seine puntl zu suechen, auch ob er durch schigkhung gottes vnd durch euer furdernus etwan ein vnterhaltung disen winter bekhumen möchte vnd mit seiner jndustria das prott verdienen. Man fragt alhie nach kheinen latein in der khirchen, vill weniger musicam; man hat an der langen zinckhen, welche der khuchirt alle morgen pläst, ein genuegen. Diser obgemelter herr Stephan wirt euch, wie es vmb vnsere khirchen vnd vmb mich ein gestalt hat, jtem von meinen anfechtungen ein warhafftigen bericht wißen zu geben. Darumb von dise allen zu schreiben hab vnterlaßen vnd will euch also hiemit den gemelten Stephanum treulich beuelhen. Ratt vnd helfft, daß er nur den wynter aus khumbt, doch on allen euren schaden. Verhoff es wirt etwan pässer. Vnd ich hete jn geren behalten, dan, gott hab lob, jch solhes woll vermöcht, aber er hat nicht beleyben wöllen. Wo aber an euren schaden nicht möcht vnterkhumen, so schigkht jn widerumb zu mir, er soll mir warlich lyeb sein, dan ich wayß, daß er ein recht bestandig glid Christi vnd der rechten khirchen ist, vnd wer jme was gut thuet, ist Christo selbst in der warhait gethan.

¹ Pismo je prvič objavil M. Rupel po Trubarjevem originalu. Omenil in navajal ga že M. Mirkovič, ki pa je navedek o »tri četrt leta« bivanja Štefana Konzula pri Trubarju obšel zelo preprosto, češ da je Konzul prišel v Kempton »nekako u ljeto 1553«. Trubar sporoča Rulandu (pridigar v Regensburgu, Trubar se je z njim seznanil v Rothenburgu, kjer je bil Ruland prvi pridigar) podrobnosti, ki znova po svoje dokazujejo, da je prišel v Kempton v začetku leta 1553, in s seboj pripeljal Konzula.

PISMA

Gruest euer hausfraw vnd khinder in mein vnd meiner betruetben hausfrawen namen. Schreibt mir, was euer thuen sey. Ich hab von euch noch khein schreyben entphangen. Ich hab euch von Thonauwerd vnd Augspurg geschriben. Gruest vnd beuelcht mich euren herren predicanten. Hiemit seytt allesambt Christo Jesu dem herren treulich beuolhen.

Datum Khembten, am 1. tag augusti jm 1553. jar.

E. dienstwilliger

Primus Truber, prediger daselbst.

Prevod

Častitemu in veleučenemu gospodu Ozvaldu Rulandu, bivšemu župniku in pridigarju v Rothenburgu ob Tauberi, prebivajočemu zdaj v Regensburgu, svojemu ljubemu in zaupnemu bratu v roke. Regensburg.

Milost in vso srečo od Boga Očeta po Gospodu Jezusu Kristusu želim vam in vsem vašim.

Častiti, zaupni gospod in brat. Veliko bi vam imel pisati o svojih notranjih in vnanjih skušnjavah in zopernostih, ki so mi jih prizadejali zanesenjaki in lažni bratje, tudi o svoji žalosti, ker tu ne morem poskrbeti za blagega, ubogega gospoda Štefana. Pride pa omenjeni gospod Štefan osebno k vam po svoje cule in tudi zato, da bi si z božjo voljo in vašo podporo to zimo morda našel zatočišče ter si svojo marljivostjo zaslužil kruh. Tu ne povprašujejo po nikakršni latinščini v cerkvi, še manj po muziki; zadostuje jim dolga troblja, ki vanjo vsako jutro trobi kravji pastir.² Zgoraj omenjeni gospod Štefan vam bo znal po resnici poročati, kako je z našo cerkvijo in z mano, prav tako o mojih skušnjavah. Zatorej nisem o vsem tem pisal, pa vam torej želim s tem omenjenega gospoda Štefana zvesto priporočiti. Svetujte in pomagajte, da le prebije zimo, vendar ne vam na škodo. Upam, da bo morda bolje. Tudi jaz bi ga bil rad obdržal, saj – Bogu bodi hvala – bi to lahko zmožel, vendar ni hotel ostati. Če pa brez vaše škode ne bi mogel dobiti zatočišča, tedaj ga pošljite spet k meni, mi bo zares ljub, ker vem, da je prav stanoviten ud Kristusov in prave Cerkve, in kar kdo njemu dobrega stori, je v resnici Kristusu samemu storjeno.³

Pozdravite vašo ženo in otroke v mojem in moje žalostne žene⁴ imenu.

2 Kemptenski meščani so 1553 sežgali svetniške podobe, ohranili pa so orgle, vendar jih do 1579 niso uporabljali. Zvonove v mestu so 1525 pretopili, da bi mogli odkupiti pravico, ki jo je imel dotlej kemptenski opat: nastavljati župnika in kaplane pri mestni župnijski cerkvi sv. Manga.

3 Trubar se je mnogo pozneje razšel s Konzulom in tedaj je potožil baronu Ivanu Ungnadu (4. 11. 1561), kako je zanj poskrbel in ni nikdar ničesar od njega zahteval, a da mu je on vrnil dobroto z nehvaležnostjo.

4 Ni mogoče dognati, kakšen je bil vzrok žalosti Trubarjeve žene Barbare.

PISMA

Pišite mi, kaj delate. Od vas še nisem dobil nobenega pisma. Pisal sem vam iz Donauwortha in Augsburga. Pozdravite vaše gospode pridigarje in me njim priporočite. S tem bodite vsi skupaj priporočeni Gospodu Kristusu Jezusu. Dano v Kemptenu, 1. dan avgusta v 1553. letu.

Vaš uslužni

Primož Trubar, tukajšnji pridigar

PISMA

3

Henriku Bullingerju¹

Reütlingen, 13. septembra 1555

Izvirnik. Vse s Trubarjevo roko.

Zürich, Staatsarchiv, E II 345, fol. 419–420.

Foto: NUK, Ms 997, št. 1.

Elze, *Briefe*, 19–22; Rajhman, *Pisma*, 23–24.

Dem erwidigen vnd hochgelerten herren Heinrich Bullinger, pharer vnd prediger zu Zürich etc., meinem [gebie]tunden herren vnd prece[ptori zu] handen. Zürich.

Erwidiger, hochgelerter herr, e. e. sein mein gehorsam vnd trewe dienst zuoor. Ich hab in der warhait in villen jaren gelegenhait gesuecht, e. e. zu schreiben, dan ich mich derselbigen vnd dem herren Pellicano neben anderen theologen nicht wenig schuldig erkhen. Dan, on alle heüchlerai zu reden, jch hab aus euren vnd des herren Pellicani commentariis, gott lob, vill erlerent vnd aus derselbigen 17 jar nacheinander jm Windischland gepredigt; darumb mir der teüffl villmalls haftig zugesezt vnd letztlich in gefangnus pringen wöllen. Aber der almechtig hat mich wunderglichen aus seinem halls gerissen. Vnd wiewoll jr und eures gleiches mit euren büechern vrsacher seit, daß ich jm ellend sein muess vnd meines vatterlands vnd dreier guetter, faister pfruendt beraubt, so bin ich euch darumb nicht feind, sonder hold, von herzen euch ehre, obseruire vnd bitt gott fur euch alls für meine vatter vnd preceptores etc.

Die vrsach aber, warumb ich e. e. schreibe, ist dise. Der herr Vergerius, mein herr vnd landsman, welcher vor 12 jaren auch mein Saulus, aber yezund, gott lob, Paulus worden, der hat dits jar mit mir vill gehandelt, damit mich vnterstuende aus latein vnd teutsch das neu testament in die windisch sprach zuerdolmetschen, welches jme, nachdem mich vntüglichen, dieweil griechisch noch hebraisch nicht khan, erkhen, abgeschlagen, bis mir von der ganzen khirchen meines vatterlands ist aufferlegt. Vnd alls ich Matheum allein het vertirt, hat den der herr Vergerius von stunden wöllen druckhen lassen von wegen etlicher vrsachen vnd hat mir deshalben geld zugeschigkht, daß ich jme einen correctorem het vberkhumen, aber denselbigen weder jm vnseren land noch hierumb mügen bekhumen. Nochmalls haben wir schwerlich meine herren v. Kempten erbetten, daß sy mir haben erlaubt hie her gen Reütlingen den Matheum allein zudruckhen, welches nun, gott lob, beschehen mit 2 pallen papir, dan mer zudruckhen vnd lenger hie zu sein, ist mein gelegenhait nicht, mueß wiederumb zu meinem dienst. Vnd dem ist also vnd nicht anderst. Es gestet den herrn Vergerium diser kleiner druckh warlich vill geldts, von wegen daß er die druckherei von Tübingen sterbs halben auff sein aigen khosten hie er [hieher] gen Reütling

¹ Prvo izmed znanih pisem H. Bullingerju pojasnjuje dotedanji Trubarjev odnos do švicarske reformacije in njenih protagonistov.

PISMA

hat führen laßen. Cur autem hec tue excellentie scribo, causam procul dubio tenet. Alias cum nactus fuero et oportunitatem et nuntium fidum ab Campidono, plura tibi scribam. His tuam pietatem una cum domino Pelicano atque compari tua et subole in domino semper bene valere exopto et rogo vos habeatis me commendatum et orate deum pro me, quo me custodiat ab jusidijs papistarum. Ex Reütlinga, 13. septembris anno 1555.

T[ue] reverende dominationis deditissimus

Primus Truber, ecclesie Campidon, minister.

Prevod

Častitemu in veleučenemu gospodu Henriku Bullingerju, župniku in pridigarju v Zürichu itd., svojemu zapovedujočemu gospodu in učitelju v roke. Zürich.

Častiti, veleučeni gospod. Vaši prečastitosti pokorno in zvesto na uslugo. Zares sem precej let iskal priložnost, da bi pisal vaši prečastitosti, ker se vam in gospodu Pellicanu ter nekaterim drugim teologom čutim nemalo dolžnega. Zakaj, naj povem brez hinavščine, iz vaših in gospoda Pellicana komentarjev sem se, hvala Bogu, veliko naučil in iz njih 17 let² zapored v slovenski deželi pridigal; zato me je hudič dostikrat močno pestil in me naposled hotel spraviti v ječo. Toda Vsemogočni me je čudežno potegnil iz njegovega žrela. In četudi ste vi in vam enaki s svojimi knjigami vzrok, da moram živeti v pregnanstvu, oropan domovine in treh dobrih, mastnih nadarbin³ vam zaradi tega nisem sovražen, temveč vdan, iz srca vas častim, spoštujem in prosim Boga za vas kot za svoje očete in učitelje itd.

Vzrok pa, zakaj pišem vaši prečastitosti, je tale. Gospod Vergerij, moj gospod in rojak, ki je pred 12. leti bil tudi moj Savel, a je zdaj, hvala Bogu, postal Pavel,⁴ se je letos veliko pogajal z mano, da bi skušal prevesti Novo zavezo iz latinščine in nemščine v slovenski jezik; to sem mu odklanjal, ker se ne čutim sposobnega, saj ne znam ne grško ne hebrejsko, dokler mi tega ni naročila vsa Cerkev moje domovine. In ko sem prevedel zgolj Mateja, ga je gospod Vergerij iz nekaterih vzrokov hotel takoj dati v tisk in mi je zaradi tega poslal denar, da bi mu priskrbel korektorja; tega pa nisem mogel dobiti ne v naši deželi ne tod okrog. Zatem sva komaj preprosila moje gospode v Kemptenu, da so mi dovolili semkaj v Reutlingen in natisniti zgolj Mateja. To se je, hvala Bogu, zgodilo z dvema polama papirja, zakaj natisniti več in biti dalj časa tukaj, mi ni dano, moram spet v svojo službo.

2 Od 1530 do 1547 je bil Trubar katoliški duhovnik.

3 Celje (Sv. Maksimilijan, gl. račun iz l. 1543, Elze, *Primus Trubers Briefe*, Tübingen 1897, 15), Ljubljana (stolni kanonikat), župnija Šentjernej na Dolenjskem.

4 Trubar namiguje na nekdanje razmere v Trstu, ko je Vergerij rovaril zoper njega (Savel), sedaj pa ga kot somišljenik podpira (Pavel). (Gl. Apd 9,1 sl. in 13,9).

PISMA

To je tako in nič drugače. Zares stane ta mali tisk gospoda Vergerija veliko denarja, ker je zaradi kuge na lastne stroške dal prepeljati tiskarno iz Tübingena v Reutlingen.

Čemu pa to pišem vaši vzvišenosti, pravda je brez dvoma njegova.⁵ Ko bom kdaj drugič našel priložnost in zvestega sla iz Kemptena, vam bom več pisal. S tem želim, da bi vaša milost z gospodom Pellicanom, s svojo družico in mladino zmeraj zdrava bila v Gospodu. Priporočam se vam in prosite Boga zame, da bi me varoval zasledovanja papežnikov. Iz Reutlingena, 13. septembra leta 1555.

Vašega častitega gospostva najvdanejši

Primož Trubar, kemptenske cerkve služabnik

5 Vergerij je po dogovoru v Ulmu preskrbel finančna sredstva za tisk Trubarjevih prevodov. Verjetno je tisk s prevozom tiskarne v Reutlingen stal mnogo več, kot je Vergerij računal, zato je Trubar pisal Bullingerju tudi naokrog za denarno pomoč, čeprav je utegnil imeti pri tem še svoje namene (prim. Elze, *Briefe*, 21) vendar bo Ruplovo mnenje o Trubarjevi nameri, da podpre Vergerija in njegovo zadevo glede züriškega tiskarja Gessnerja, po primerjavi z Vergerijevim pismom H. Bullingerju 14. 9. 1555, obveljalo (gl. M. Rupel, Tisk slovenskih knjig v Vergerijevih pismih H. Bullingerju, *SR V–VII*, 1954, 244).

PISMA

4

Henriku Bullingerju¹

Kempten, 13. marca 1557

Izvirnik. Vse s Trubarjevo roko.

Zürich, Staatsarchiv, E II 345, fol. 427–430.

Foto: NUK, Ms 997, št. 2.

Elze, *Briefe*, 22–28; Rajhman, *Pisma*, 25–29.

Eruditione atque pietate viro ornatissimo, domino Heinricho Bullingero, ecclesie Tigurine pastori fidelissimo etc., domino ac præceptori suo semper reuerenter obseruando. Tiguri.

Gratia et pax a domino Jesu Christo, servatore nostro.

Erwirdiger, hochgelerter, günstiger herr vnd præceptor. Ich gib e. er. zuuernemen, daß mir unger vor halben jar per Memmingen euer schreiben an mich sambt einem tractatlein vestre apogeticę expositionis sein zukhumen. Daß ich aber euch widerumb bis her nicht geschriben vnd gedanckht hab, ist aus der vrsachen beschehen, daß ich auff etlich schreiben aus den windischen landeren bis her hab gewart, aus der ich mich getröst allerlai neuzeitungen der religion vnd Turckens halben zuuernemen vnd hab dieselbig euch zuschigken vnd mittheilen wöllen. Aber gemelte brieff, die noch jm junio, julio, augusto vnd septembrio sind ausgegangen, diselbig sein mir zu Inspruckh durch einen cancellai schreiber bis auff december negst verschinen auffgehalten worden. Die summa derselbigen schreiben war dise, daß die ro. ku. mt.² hab die vorrige ausgegangene bevelch wider die lutherischen aufgehebt vnd cassirt, daß sich diser zeit die Christen jn jrer mt. erblanden keiner gfar oder gefencknus besorgen dürffen. Aber jr mt. läst jn jren kirchen nichts verändern. Im summer nächst verschinen haben die Windischen vnd Crobaten etlich mal den Turckhen obgesigt, aber daneben viller guetter leüt vnd vom adl vntergangen. Besorgen, sie haben damit den türckhischen kaiser erzürt vnd werde sich jm nagsten künfftigen summer mit allem gwalt auff die crobotischen vnd windischen länder, vnd nicht auff Osterreich wenden. Gott wöll jme sein furnemen prechen Amen. Die gesandten der niderösterreichischen landen, darunter auch die windischen lander sind, halten an abermalls yezund starckh bei ro. ku. mt. zu Regenspurg, daß man jnen zuließe das euangelium rein zu predigen vnd die sacrament nach einsatzung Christi zugeprauchen. Nicht weiß ich noch, was sie für ein beschaid haben oder noch haben werden. Gesteren sol des yezigen reichstag abschid zu Regenspurg publicirt vnd gelesen sein. Gib Gott, daß etwas guets darin begriffen wäre etc.

1 Pismo poročā najprej o novicah iz slovenskih dežel, nato pa razpravlja o verskih razprtijah v Kemptenu.

2 Römisch königliche Majestät.

PISMA

Ich bedangkh mich mit dem höchsten gegen e. e., daß sich dermaßen gegen mir gediemutiget hat mir zuschreiben vnd verhört hat mit dem obgemelten büechlein, welches ich durchgelesen vnd neben P. Melanchtons Comentarijs super epistolam ad Romanos, die er jn verschinen 56. jar hat ausgehen, einpinten lassen; ist mir lieb vnd werd, kan auch nichts, als vil ich vrtails hab, vnrechts oder ketzerisch darin finden noch vermerckhen. Vnd ich kan euch hiemit nicht verhalten, daß mir auff zeit, seit ich alhie bin, ist furkumen, daß etlich zu Rauenspurg vnd zu Memingen von mir ausgehen haben, als ich alhie offentlich an der cantzel alle zwinglischen verdambt vnd ketzer gescholten solt haben. Vnd souer dise red auch euch oder den anderen ministris ecclesiarum Helueticarum wär von mir zukumen, jr wöllet das keins wegs glauben vnd mich entschuldigen, dan solches hab ich weder jn windischen landen noch zu Rotenburg an der Thauber, vil weniger alhie weder an der cantzel noch in priuatis colloquijs die gedacht noch gered; es wird auch kein kemptisch mensch von mir mit der warhait nicht sagen mügen. Wie ich erstlich vor 4 jaren hie er kam vnd von etlichen het allspald vernomen, wie die vorrigen prediger schier alle alhie fur vnd für wider einander von wegen des sa[c]raments waren, vnd alls die zeit kam, daß wir coenam muesten halten, da thet ich 3 predig nacheinander von sa[c]ramenten, vnd wie ich kam, daß ich müest de substantia sacramenti reden vnd mich gegen beiden partheien erklären, da thet ein exclamation wider den teuffl, der solhe zwitracht vnd vneinigkheit von dises artickls wegen jn der christlichen kirchen zum großen hindernus des euangelij lauffs het angericht. Vnd vnderen anderen saget ich, was nützt den gotsaligen ainfeltigen christen solhe hohe disputationen de reali, corporali, substantiali et spirituali corporis Christi presentia, dieweil beide teyll, die zwinglischen vnd die lutherischen, bekennen, es sind nicht nuda signa, sonder es werd jm nachtmal warhafftig der leib Christi vnd sein pluet den Christen ausgetailt. Dabei sol mans vnd wir wöllens auch beleiben lassen vnd citirt darzu Augustini dictum: quod sa[c]ramentis non est adhibenda verborum argumentatio, sed fides. Christus hab das prot jn seinem abendmal, wo man recht haltet, consecrirt zu seinem leib vnd den wein zu seinem bluet, seinen worten wollen wir ainfaltiglich glauben vnd dauon nicht weiter disputiren. Es ist ein mysterium. Auff dise meinung hab ich, wo ich geprediget hab, jn 27 jaren gered, vnd Gott lob, man hat an meinen predigen vom sacrament noch anderen articulen kein zbinglischer noch lutherischer, alls vil ich hab verstanden, kein mißfallen gehabt oder vneins mit mir worden. Aber mit den suenckfeldischen hab ich keins wegs mügen stymen noch sie mit mir. Sie haben meinen gesellen, ein neophitum, ein jungs kürtz mandl, hat ein aigensynig köpfel wie euer Grebelius, Denggius, Hetzer, Balthasar Hubmair, alls Vadianus von jnen schreibt. Last sich keins wegs vom suenckfeldischen jrthumb abweisen. Ich hab jme Vadiani, Specker, Jllirici, Galli, Georgij Maioris, euer zuricher prediger scripta contra Suenckfeldium vnd ewre vorred vber das büechl Summa christenlicher religion zugestellt vnd gebeten, daß ers lese, aber hilfft an jme gar nichts. Sagt, der Vadianus, wie er hat sterben wöllen, hab ein große anfechtung gehabt von des büechl wegen; es hab jn größlich gewewen, daß er hab wider den man Gottes, den Suenckenfeldium, geschriben; jr Tigurini seit nur philosophi et non theologi; Lutherus sei jme selbst jn villen sachen wider. In summa, seit man jme den dienst hat abkünt (wirt zu osteren des dienst antreten müeßen, aber ein anhang wil jn erhalten, vnd bei einem rath alhie erlangt, daß man läst alhie sitzen), hie lenger gröber

PISMA

last sich an der cantzel merckhen, jch gib jme widerumb guet kappen, aber es ist alles an jme verloren; morgen werde ich etwas deutlicher wider jn reden müeßen. Vnd disen menschen hat vns hie er herr Bartime von Memingen gepraucht, defendirt jn vnd gib[t] seiner sachen recht. Jnde colligo Bartholomeum, concionatorem Memingensem, etiam vix carere illa Suenckefeldiana labe etc. Das hab ich also jn euer heil bei disem gueten herren Boneto euch klagen vnd schreiben wöllen, bittund mit dem höchsten, wöllet diß mein ainfaltig schreiben jm pösten annemen vnd versteen.

Vobis et huiusmodi eruditissimis viris Latine haud libenter scribo, nisi necessitate compulsus, sicuti d. Vergerio semper latine scribere cogor, postquam Germanicam linguam non intelligit, nam vereor in scribendo latine ne comittam aliquem soloecismum et ne peccem in Priscianum. Reliqua videlicet de statu meo et quomodo dimidiam partem testamenti noui traduxi in linguam Schlaucam, quam post pascatis festa excudere fatiam, item aliis de rebus ab exhibitore harum litterarum percipies. Porro rogo tuam pietatem, vt me fideliter commendes tuis symmistis, collegis et fratribus, precipue tum domino Bernharde de Senis et dicas ei, quod illa translatio Itatica, que nuper a quodam Italo Geneuo facta, mihi apprime placet et me multum iuvat in versione Schlauca; eam peroptime sicuti Germanicam vel Latinam intelligo. Nam Tergesti ab episcopo Petro Bonomo, docto et viro piissimo, sum a teneris annis educatus; is erat summus fautor fratris Julii, Moncalui (Montalcini)³ et omnium piorum concionatorum jn Italia, eosque propriis impensis sustinuit. Illic Tergesti didiceram linguam italicam; licet eam nunc difficulter loquor, attamen cum illam legi sive audio, intelligo facillime. His me tue excellentię commendo. Ex Campiduno 13 martii anno etc. 57.

Reverende t. d. deditissimus

Primus Truberus, pastor ibidem.

Prevod

Nadvse učenemu in pobožnemu možu, gospodu Henriku Bullingerju, züriške Cerkve prezvestemu pastirju itd., svojemu zmeraj spoštljivo čislanemu gospodu in učitelju v Zürichu.

Milost in mir Gospoda Jezusa Kristusa, našega rešitelja.

Častiti, veleučeni, naklonjeni gospod in učitelj. Vaši častitosti naznanjam, da sem nekako pred pol leta preko Memmingena, hkrati z razpravico vaše apologetične razlage sprejel vaše name naslovljeno pismo. Da pa vam doslej še nisem odpisal in se zahvalil, se je zgodilo zato, ker sem do sedaj čakal nekaj pisem iz slovenskih dežel, iz katerih sem se nadejal izvedeti vsakovrstnih novic glede vere in Turkov, pa sem vam jih hotel poslati in sporočiti. Vendar mi je omenjena pisma, ki so bila poslana že junija, julija, avgusta in septembra, neki kancljijski pisar zadržal v Innsbrucku do preteklega decembra. Poglavitna vsebina teh pisem je bila ta, da

3 Pri Elzeju.

PISMA

je rimsko kraljevo veličanstvo prej izdane ukaze proti lutrskim razveljavilo in odpravilo,⁴ tako da se ta čas kristjanom v dednih deželah njegovega veličanstva ni treba bati nobene nevarnosti ali ječe. Vendar njegovo veličanstvo ne dovoli, da bi se v njegovih cerkvah kaj spremenilo. V preteklem poletju so Slovenci in Hrvati nekajkrat premagali Turka, a pri tem je propadlo veliko dobrih ljudi in plemičev. Skrb zbujačo je, da so s tem turškega cesarja razjezili in da se bo prihodnje poletje z vso silo obrnil proti hrvaškim ter slovenskim krajem in ne proti Avstriji.⁵ Bog mu uniči njegovo namero. Amen. Odposlanci spodnjeavstrijskih dežel, med katerimi so tudi slovenske dežele, sedaj zopet močno prosijo pri rimsko kraljevem veličanstvu v Regensburgu za dovoljenje, da bi pridigali čisti evangelij in obhajali zakramente, kakor jih je postavil Kristus. Ne vem še, kakšen odgovor so dobili ali še bodo dobili. Včeraj so baje razglasili in prebrali sklep sedanjega državnega zbora v Regensburgu.⁶ Daj Bog, da bi v njem bilo kaj dobrega itd.

Najlepše se zahvaljujem vaši prečastitosti, da se je tako ponižala ter mi pisala in me počastila z omenjeno knjižico; prebral sem jo ter dal vezati skupaj z Melanchthonovimi komentarji Pisma Rimljanom, ki jih je izdal v preteklem 56. letu; ljuba mi je in dragocena, in kolikor lahko presodim, ne morem v njej najti in opaziti nič nepravilnega, ne krivoverskega.⁷ Pri tem vam ne morem prikriti, da se mi je v času, odkar sem tu, zgodilo, da so nekateri v Ravensburgu in Memmingenu o meni govorili, češ da sem tu javno na prižnici vse cvinglijance preklel in jih zmerjal za krivoverce. V kolikor bi prišla taka govorica o meni tudi do vas in do drugih služabnikov helvetskih cerkva, tega nikakor ne verjemite, ter me opravičite, zakaj tega nisem ne v slovenskih deželah, ne v Rothenburgu ob Tauberi, še manj pa tu na prižnici, niti v zasebnih pogovorih nikoli ne mislil, ne govoril; tega o meni tudi ne bo mogel po pravici reči noben kemptenski človek. Ko sem prvič pred 4 leti prišel semkaj in kmalu od nekaterih izvedel, kako so vsi prejšnji pridigarji skoraj kar naprej in naprej bili drug proti drugemu zaradi zakramenta, in ko je prišel čas, da smo morali obhajati večerjo, imel zapovrstjo 3 pridige o zakramentih. Ko sem prišel do tega, da sem moral govoriti o substanci zakramenta ter se izjaviti proti obema stranema, sem vzkliknil zoper hudiča, ki je napravil v krščanski Cerkvi tak razdor in needinost zaradi tega nauka v veliko oviro za širjenje evangelija. Med drugim sem dejal: Kaj koristijo pobožnim preprostim kristjanom take visoke disputacije o resnični, telesni, bistveni in duhovni navzočnosti Kristusovega telesa, ko pa oboji, cvinglijski in lutrski, priznavajo, da niso le znamenja, temveč da se pri večerji kristjanom resnično deli Kristusovo telo in njegova kri. Pri tem naj ostane in tudi mi hočemo to tako pustiti. Pristavil sem Avguštinov izrek, da za zakramente ne gre uporabljati besednega dokazovanja marveč vero. Kristus je v svoji večerji, če se tega prav držimo, posvetil kruh v svoje telo in vino v svojo kri, njegovim besedam hočemo preprosto verjeti in o tem nič

4 1556 je cesar Ferdinand preklical določbe iz leta 1554 glede prepovedi obhajila pod obema podobama. Prim. Elze, *Briefe*, 23; Valvasor, *Slava vojvodine Kranjske*, Ljubljana 1977, 167.

5 Trubarjeva bojazen se je uresničila. Lenkovič je porazil Turke 1557, vendar so Turki hudo pustošili v naslednjih letih po kranjski deželi. Prim. Elze, *Briefe*, 23; *Zgodovina Slovencev*, Ljubljana 1979, 272.

6 Trubarjevo upanje se ni izpolnilo. Državni zbor v Regensburgu 1556 je potrdil prejšnje odločbe. Prim. Elze, *Briefe*, 23.

7 Bullingerjeva apologetična razprava je sestavni del njegovih polemičnih spisov v tistem času.

PISMA

več disputirati. Je pač skrivnost.⁸ V tem smislu sem, kjer sem pridigal, 27 let govoril in, hvala Bogu, noben cvinglijanec, ne luteranec z mojimi pridigami o zakramentih niti drugimi nauki, kolikor sem razumel, ni bil nezadovoljen ali se z mano sprl. Toda s schwenckfeldijanci nikakor nisem mogel soglašati niti oni z mano. Njim pripada moj pomočnik, novinec, mlad, kratek možic s trmasto betico kakor vaš Grebelius, Denggius, Hetzer in Boltežar Hubmair,⁹ o katerih piše Vadianus. Nikakor ga ni mogoče odvrniti od schweckfeldske zmote.¹⁰ Dal sem mu Vadianove, Speckerjeve, Ilirikove, Gallusove, Jurija Majorja in vaših züriških pridigarjev spise proti Schwenckfeldu, vaš predgovor knjižice Summa krščanske vere ter ga prosil, naj jih prebere, pa pri njem prav nič ne zaleže. Pravi, da je Vadianus,¹¹ ko je hotel umreti, imel veliko skušnjava zaradi te knjižice; strašno da se je kesal, da je pisal zoper božjega moža, zoper Schwenckfelda, vi Zürišani da ste samo filozofi in ne teologi; Luter sam, da mu je v mnogih stvareh zoprn. Skratka, odkar so mu odpovedali službo (moral jo bo o veliki noči pustiti, vendar ga njegovi privrženci hočejo obdržati, pa so pri tukajšnjem mestnem svetu dosegli, da ga puste tu), se čedalje bolj neotesano oglašja na prižnici, a ga spet krepko zavračam, vendar je pri njem vse zaman; jutri bom moral nekoliko jasneje govoriti proti njemu. In tega človeka nam je pripeljal gospod Jernej iz Memmingena,¹² brani ga in daje njegovi stvari prav. Iz tega sklepam, da tudi Jernej, memmingenski pridigar, ne more biti brez tistega schwenckfeldskega madeža etc. To sem vam torej po dobrem gospodu Bonetu¹³ za vašo dobro hotel potožiti in pisati, živo proseč, da to moje preprosto pisanje prejmete kot dobronamerno in ga tako tudi razumete.

Vam in podobnim nadvse učenim možem nerad po latinsko pišem, razen če je nujno, kakor sem na primer zmeraj prisiljen pisati latinsko gospodu Vergeriju, ker nemškega jezika ne razume; zakaj bojim se, da ne bi, če latinsko pišem, napravil sintaktične napake in grešil zoper Prisciana. Drugo, namreč o mojih razmerah in da sem polovico Nove zaveze prevedel v slovenski jezik, ki ga bom dal po velikonočnih praznikih natisniti, prav tako o drugih rečeh boste izvedeli od prinašalca tega pisma. Potem še prosim vašo milost, da me zvesto priporočite svojim zaupnikom, tovarišem in bratom, zlasti še gospodu Bernardu de Senis¹⁴ pa povejte, da mi je tisti italijanski prevod, ki ga je pred kratkim napravil v Ženevi neki Italijan, zelo všeč ter mi veliko pomaga pri mojem slovenskem prevajanju; razumem ga prav tako dobro kakor nemškega ali latinskega. Zakaj v Trstu me je vzgajal od nežne mladosti škof Peter Bonomo,¹⁵ poet in zelo pobožen mož. Bil je prav velik zavetnik

8 Eden temeljnih Trubarjevih teoloških stavkov. Elze nanj opozarja in pravi, da kaže na Trubarjevo strpnost v času, ko vsaj v teoloških sporih strpnost ni bila zaželeno. Prim. Elze, *Briefe*, 24.

9 Znani vodje prekrščevalcev v švici in južni Nemčiji. Prim. Elze, *Briefe*, 25. O B. Hubmaierju gl. Trubar, *Katekizem z d. izl.*, 241.

10 Kaspar v. Schwenckfeld je začetnik spiritualističnega gibanja, ki je bilo blizu prekrščevalcem, odklanjal je vidno cerkveno organizacijo in zagovarjal duhovno skupnost verujočih. Prim. Elze, *Briefe*, 25.

11 Joachim v. Watt (Vadianus), župan v St. Gallenu (Švica), je nasprotoval v svojih spisih Schwenckfeldu. Prim. Elze, *Briefe*, 25.

12 Memmingenski župnik Jernej Bertelin (u. 1562). Prim. Elze, *Briefe*, 26.

13 Italijanski trgovec iz Bergama. Prim. Elze, *Briefe*, 26.

14 Po rodu iz Siene (zato de Senis) Bernardo Ochino je bil zelo nemiren duh, prehodil je Evropo od Anglije do Poljske in osamljen umrl na Moravskem (1564), predstavnik italijanske smeri v reformaciji. Prim. Elze, *Briefe*, 27.

15 Tržaški škof P. Bonomo je bil humanist in naklonjen reformaciji. Prim. Fr. Kidrič, *SBL I*, 53–54; M. Rupel, *Primož Trubar*, 21 sl.

PISMA

brata Julija, Moncalva¹⁶ in vseh pobožnih pridigarjev v Italiji ter jih je na svoje stroške podpiral. V Trstu sem se naučil italijanskega jezika; čeprav ga zdaj težko govorim, ga vendar, če ga berem ali slišim, prav lahko razumem. S tem se vaši vzvišenosti priporočam.

Iz Kemptena, 13. marca leta itd. 57.

Vašega spoštovanega gospostva najvdanejši

Primož Trubar, pastor prav tam

¹⁶ Julij Terenziano (Giuseppe della Rovere), Trubarjev znanec iz Trsta (1540), je deloval še 1555 v Švici; Moncalvo (Giovanni Mollio), profesor teologije v različnih italijanskih mestih, preganjan in zaprt, umrl na grmadi 6. 9. 1553 v Rimu. Prim. Elze, *Briefe*, 28; M. Rupel, *Primož Trubar* (nemški prevod B. Saria, 57, op. 15).

PISMA

5

Henriku Bullingerju

Kempten, 10. julija 1557

Izvirnik. Vse s Trubarjevo roko.

Zürich, Staatsarchiv, E II 345, fol. 431.

Foto: NUK, Ms 997, št. 3.

Elze, *Briefe*, 29–31; Rajhman, *Pisma*, 30–31.

Gratia et pax a domino Jesu Christo, seruatore nostro.

Erwirdiger vnd günstiger herr. Nachdem ich abermalls an vnseren vertrauten freund vnd bruedern m. Francisco ein gewissen potten hab zu ewr er., hab ich nicht vnterlaßen mügen euch zu schreiben. Ich bin erst vor 6 tagen von Tübingen anheim kumen, bin daselbst 5 wochen gewest jn der druckerau. Was aber mein thuen, werdet aus beiligunden 3 pögen vernemen; dieselbig last kein pabstischen, der undter dem künig sitzt, sehen, dan ich habs nicht gar gedruckt. Die witib, die buchdruckerin, hat so vil mit mir gehandelt, daß ich 10 oder 12 wochen mit meiner arbeit müeß stil stan, sie müeß ein teütsche retorickh druckhen vnd zur nägster franckhfurter meß verfertigen, das sie sonst nicht möcht, wo sie mir het druckhen sollen, vnd sie kam von wegen meines druckhen jn schaden vmb 200 gulden. Den ersten octobris werde ich erst widerumb gen Tübingen.

Herr Vergerius wird gwißlich, ob er schon nicht ist, widerumb gen Pollen verreiten. Doctor Jacob Andreae, pharer zu Gepping, der neulich ein büechl vom sacrament hat laßen ausgehen, welches – saget er – wird euch Tigurinis nicht mißfallen; saget mir vndter anderen, er sei guetter hoffnung, jr Tigurini werdet euch yezund zu Franckhfurt mit dem Lutheranis vergleichen. Aber herr Vergerius hernach hat mir das widerspill dergleichen von seinem büechl angezaigt, welches jch nicht geren hab gehört. Vnd der herr Brentius saget zu mir, daß jr vnd nicht die lutherischen haben disen krieg vom sacrament vom newen angefangen, welches ich zuuor nicht vermaint. Ich hab gedacht, der Westhuallus het den handl widerumb am ersten furpracht, Gott gebe frid vnd ainigkheit in der kirchen! Von der opinion Gribaldi de essentia diuina habt jr zuuor gehört. Ich kan sein meinung nicht versteen. Ich wil bei den 3 symbolis bleiben vnd sterben.

Die Windischen haben etwas abermalls dem Turcken am volckh, geld vnd viech schaden gethan. Der von Roßenberg ist mit 2500 pherd gen Wien ankumen. Der turkischer kaiser sol krankh sein, hat sich bisher nicht gerüst, aber ist pald gerüst, wie zuuor oft gethan. Wie sonst mit der religion zu Wien vnd jn Vngarn

PISMA

ein gestalt habe, werd jr aus beiligunden schreiben vernemen. Thue mich hiemit e. er. vnd den anderen ewren mitbruederen treulich vnd gehorsamlich beuelhen. Datum Kempten am 10 julij jm 1557 jar.

E. er. vntherthaniger

Primus Truber

Vmb die 2 orationes de fine seculi sag ich e. er. großen dangkh, bis sich etwan gelegenheit gibt, daß jchs vergleiche. Ich hab daraus neulich 2 predig gethan.

Prevod

Milost in mir od gospoda Jezusa Kristusa, našega Odrešenika.

Prečastiti in naklonjeni gospod. Ker imam v našem zaupnem prijatelju in bratu, mojstru Frančišku znova varnega sla do vaše prečastitosti, si nisem mogel kaj, da vam ne bi pisal. Šele pred 6 dnevi sem prišel iz Tübingena domov, tam sem bil 5 tednov v tiskarni. Kaj počenjam, boste razbrali iz priloženih treh pol; teh pa ne kažite nobenemu papeškemu, ki prebiva pod kraljem, ker jih še nisem do konca natisnil. Tiskarjeva vdova¹ se je toliko pogajala z mano, da moram 10 ali 12 tednov s svojim delom mirovati, češ da mora tiskati nemško retoriko in jo izdelati do naslednjega frankfurtskega sejma, česar sicer ne bi zmogla, če bi zame tiskala, pa da bi zaradi mojega tiska imela 200 goldinarjev izgube. Šele prvega oktobra se bom znova napotil v Tübingen.

Gospod Vergerij bo gotovo, če to že ni, spet odjezdil na Poljsko. Doktor Jakob Andreae, župnik v Göppingenu, ki je nedavno tega izdal knjižico o zakramentu,² o kateri pravi, da vam Zürižanom ne bo nevšečna, mi je med drugim povedal, da se boste, kakor trdno upa, Zürižani v Frankfurtu³ poravnali z luteranci. Toda gospod Vergerij mi je pozneje nakazal, da je knjižica pravo nasprotje tega, česar nisem rad slišal. In gospod Brenz mi je dejal, da ste vi in ne lutrski znova začeli ta spor o zakramentu, česar poprej

1 Ulrich Morhart st., ki je natisnil prvo slovensko knjigo, ne da bi navedel svoje ime, je umrl 1554. Po njegovi smrti je tiskarno vodila njegova tretja (ali četrta) žena Magdalena s sinovoma iz svojega prvega zakona Jurijem in Ozvaldom Gruppenbachom. V prvih tiskih po Morhartovi smrti najdemo »Apud haeredes Ulrici Morhart«, kmalu pa »bey Ulrich Morharts Wittib«, »durch Ulrich Morharts Witfraw«. V začetku je vodila tudi uraško tiskarno. Umrla 1574. Prim. H. Widmann, *Tübingen als Verlagsstadt*, J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), Tübingen 1971, 58 sl.

2 Delo J. Andreae ima naslov »Kurtzer und einfeltiger bericht, von des herren nachtmal etc. Mit einer vorred herrn Johann Brenzen 1557«. Prim. Elze, *Briefe*, 29. V odgovoru z dne 10. 10. 1557 je H. Bullinger zavrnil Andreaejeve trditve in tako še bolj zmedel Trubarja, ki je hotel v tej kočljivi zadevi posredovati in ohraniti strpno razpoloženje tudi v kemptenski cerkvi. Prim. M. Rupel, H korespondenci Trubar-Bullinger, SR III (1950), 150 sl.

3 Poleti 1557 naj bi v Frankfurtu na Meini razpravljali o sporni zadevi, kar naj bi kasneje na cesarjevo željo privedlo do pogovora med evangeličani in katoličani v Wormsu. Prim. Elze, *Briefe*, 30.

PISMA

nisem mislil. Menil sem, da je Westphal⁴ prvi ponovno spravil spor na dan. Bog daj mir in enotnost v cerkvi! Za Gribaldijevo razmišljanje o Božjem bistvu ste slišali že prej.⁵ Njegovega mnenja ne morem razumeti. Sam hočem ostati in umreti pri treh simbolih.

Slovenci so Turku spet povzročili nekaj škode na ljudeh, denarju in živini. Rosenberški je z 2500 konji prišel na Dunaj. Turški cesar⁶ je baje bolan, doslej se ni oboroževal, lahko pa je brž oborožen, kot je to že mnogokrat dokazal. Kako je z vero na Dunaju in na Ogrskem, boste izvedeli iz priloženih pisanj. S tem se vaši prečastitosti in drugim vašim sobratom zvesto in poslušno priporočam.

Dano v Kemptenu, dne 10. julija v 1557. letu.

Vaše prečastitosti ponižni

Primož Trubar

Za dve molitvi o koncu sveta⁷ se vaši prečastitosti zelo zahvaljujem, dokler se morda ne pokaže priložnost, da to poravnam. Iz njiju sem nedavno imel 2 pridigi.

4 Joachim Westphal (u. 1574, pridigar v Hamburgu) je znova odprl javno razpravo o »zakramentu« – evharistiji s svojimi spisi, v katerih je zahteval oster obračun s švicarskimi idejami. Bullinger in Calvin sta z razpravami v tem času hotela omiliti Westphalove trditve in omogočiti predvsem reformiranim kristjanom, ki so bežali pred angleško »krvavo Marijo« na kontinent, varno zavetje tudi v luteranskih središčih. Prim. Elze, *Briefe*, 30.

5 Matteo Gribaldi (u. 1564) iz Piemonta je prek Švice prišel v Tübingen, a je zaradi svojega antitrinitarizma moral zopet pobegniti v Švico, kjer so mu potem, ko se je odrekel svoji »zmoti«, dovolili bivati. Prim. Elze, *Briefe*, 30.

6 Sulejman II., umrl 1566. Prim. Elze, *Briefe*, 30.

7 »De fine saeculi et de judici venturo d. n. Jesu Christi orationes duae etc.« Basileae 1557. Prim. Elze, *Briefe*, 31

PISMA

6

Henriku Bullingerju¹

Tübingen, 20. decembra 1557

Izvirnik. Vse s Trubarjevo roko.

Zürich, Staatsarchiv, E II 345, fol. 432–433.

Foto: NUK, Ms 997, št. 4.

Elze, *Briefe*, 32–34; Rajhman, *Pisma*, 32–34.

Eruditione ac pietate viro clarissimo, domino Heinricho Bullingero, ecclesiae Tigurino pastori fidelissimo, domino et preceptori suo obseruandissimo – Tigurj.

S. d. Reverende ac doctissime mi domine Bullingere. Postquam non solum ex humanissimis litteris tuis ad me sepius scriptis, sed etiam ex confabulatione et relatione optimi ac eruditissimi viri d.[omino] Lelii certo cognovi me abs te synceriter diligi ac mea insulsa et incongrua scripta ad te aliquoties transmissa placere ac grata esse, quare non potui non has ad te per prenominatum Lelium nos trum, qui hodie ambo e Tübinga ille ad vos, ego Campidunum versus discedimus, dare. Hisque te fatio certiore me absoluisse 4 euangelistas et acta apostolica et exussisse typis, quibus adjeci longissimam prefationem in qua praecipuos et necessarios locos theologicos tracto, inter quos est etiam tua illa eruditissima et piissima praefatio in Johannem integra de verbo ad verbum traducta; et praedicta praefatio habet 25 folia. Traduxi etiam illud compendium et scopum totius sacre scripture ex vestris bibliis et posui in primum folium mei Sclavici libbri loco illorum trium foliorum Germanicorum, quae illa Germanica non propter meos Schlavos, sed propter superattendentes typographie, ut ex illa profatione Germanica intelligant, me nihil contra Romanum regem scribere, edidi; nam Noribergenses neque Hallenses ante annos 7 volebant permittere, ut meus rythmicus catechismus Schlavicus ab eorum typographis excuderetur, quod sciebant, me esse sub indigna[tio]ne regis, a qua et sibi timebant. Incepi etiam excudere annotationes breves in dominicalia et festivalia, ut loquuntur, evangelia, sed eas non potui jam absolvere. Relinquo illas cuidam studioso populari meo commisque et eas corrigat. Hec volui tibi significare, quod scio, istum meum laborem tibi placere. Ouo autem certior fias, me vera dicere, mitto 3 prima folia mearum editionum. Ex tertio, quod caret Germanico titulo, ex concordantiis sive locis citatis in margine adpositis facile intelliges tum etiam ex divisione, illud tuum compendium esse.

¹ Trubar si je redno dopisoval v nemščini, ohranjeni sta le dve pismi v celoti v latinščini. Ob tem pismu še pismo A. Dalmati in Št. Konzulu (oktobra 1562). Čemu se je Trubar izogibal latinščine, pove podatek iz pisma H. Bullingerju 13. marca 1557. Bal se je namreč, da bi »grešil« zoper Prisciana.

PISMA

Animadverti aliquantulum ex quibusdam conjecturis quendam similitatem esse inter te et Vergerium, licet ipse Vergerius quodcumque mali me praesente de te nunquam sit locutus. Rogo itaque atque moneo, velis et tu humanos pravos affectus domare, quod et Vergerius facturus mihi pollicitus est. Scio Vergerium vno vel altero vitio adhuc, sicuti ante regenerationem laborare, quod autem esset hypocrita vel clancularius papista, hec pesima nota sibi falso impingitur. Reliqua omnia ex d. Lelio liquidius cognosces. Commendabis me domino honorando seni Ochino et reliquis dominis meis et fratribus, tuis commilitonibus sedulo. Ex Tubinga praecipitanter 20 decembris 1557.

Tuae reverende dominationis obseqmiosissimus

Primus Truberus.

Scripseram ad te ante 9 hebdomadas per Mathiam Roth Lindaviensem, quae in patria mea cum Turcis hoc anno patrata sint et quomodo Vienne meus doctus conterraneus [Scalichius] religionem nos tram in publicis disputationibus caepit tueri. Illa scripta si habueris, quando poteris, mihi significato.

Prevod

Nadvse učenemu in pobožnemu možu, gospodu Henriku Bullingerju, züriške cerkve prezvestemu pastirju, svojemu zelo čislanemu gospodu in učitelju. Zürich.

Pozdravljeni. Častiti in preučeni moj gospod Bullinger.

Ko sem ne samo iz vaših preblagih pisem, večkrat pisanih meni, temveč tudi iz pripovedovanja in poročila predobrega in veleučenega moža gospoda Lelia,² zagotovo izvedel, da me imate iskreno radi in da so vam moja suhoparna in neurejena pisanja, ki sem vam jih nekolikokrat poslal, vseh in draga, si nisem mogel kaj, da vam ne bi poslal tega pisma po prej imenovanem našem Leliu, ki sva oba danes iz Tübingena odšla, on k vam, jaz proti Kemptenu. Z njim vam naznanjam, da sem dokončal 4 evangeliste in apostolska dela ter jih dotiskal; dodal sem jim prav dolg predgovor, v katerem obravnavam najiminitnejše in potrebne teološke nauke, med katerimi je tudi tisti vaš preučeni in zelo pobožni predgovor k Janezu,³ neokrnljen, od

2 Lelio Sozini (1526–1562) je bil po rodu iz Siene, zapustil je rodni kraj zaradi verskega prepričanja, prepotoval mnoge evropske dežele in umrl v Zürichu. Njegova teološka misel ga je približala Gribaldiju, vendar s svojimi idejami ni silil v ospredje. Njegov nauk je poglobil nečak Faustus Sozini in verska ločina unitarcev se imenuje po njem. Prim. Elze, *Briefe*, 32.

3 Verjetno je imel Trubar v rokah izdajo iz leta 1556 (ne kakor Elze: 1548) s polnim naslovom: In divinum Jesu Christi Domini nostri Evangelium secundum Joannem, Commentariorum libri X. per Heinrichum Bullingerum Accessit operi Praefatio de vera hominis Christiani iustificacione, vera item et iusta bonorum operum ratione, una cum Indice, Tiguri (apud Frosch) An. MDLVI (155).

PISMA

besede do besede preveden; in poprej imenovani predgovor ima 25 pol.⁴ Prevedel sem tudi oni povzetek in smoter vsega Svetega pisma iz vaše biblije ter ga postavil v prvo polo svoje slovenske knjige⁵ namesto onih treh nemških pol,⁶ ker sem nemške izdal ne zaradi svojih Slovencev temveč zaradi tiskarniških nadzornikov, da bi iz nemškega predgovora spoznali, da ne pišem nič zoper rimskega kralja. Zakaj pred 7 leti niso ne Nürnberžani ne Halčani hoteli dovoliti, da bi njih tiskarji natisnili moj katekizem z napevi, ker so vedeli, da sem v nemilosti pri kralju, pa so se bali tudi zase. Začel sem tiskati tudi kratke opombe k nedeljskim in prazniškim evangelijem, kakor jih imenujejo, toda teh še nisem mogel dokončati. Zapuščam jih nekemu študentu, svojemu rojaku, in sem mu naročil, naj jih popravi. To sem vam hotel naznaniti, ker vem, da vam je to moje delo všeč. Da pa boste izvedeli, da resnico govorim, vam pošiljam prve 3 pole mojih izdaj. Iz tretje, ki je brez nemškega naslova, iz konkordanc ali navedkov, dodanih na robu, potem tudi iz razvrstitve boste lahko spoznali, da je to vaš povzetek.⁷

Iz nekaterih opazanj domnevam, da je nekakšna napetost med vami in Vergerijem, čeprav sam Vergerij vpričo mene ni nikoli nič slabega govoril o vas. Zato prosim in svetujem, da bi tudi vi brzdali zlobna človeška nagnjenja, kar mi je tudi Vergerij obljubil storiti. Vem, da trpi Vergerij še zmeraj za to ali ono napako kakor pred prerodom, da bi pa bil hinavec ali skriven papist, s tem najbolj sramotilnim znamenjem ga po krivici zaznamujejo.⁸ Vse drugo boste jasneje izvedeli od gospoda Lelia. Toplo me priporočite spoštovanemu starčku gospodu Ochinu in drugim mojim gospodom in bratom, svojim tovarišem. Iz Tübingena, v naglici, 20. decembra 1557.

Vašega prečastitega gospodstva najuslužnejši

Primož Trubar

Pisal sem vam pred 9 tedni po Matiji Rothu iz Lindaua, kaj je bilo letos v moji domovini sklenjeno s Turki in kako se je moj učeni rojak na Dunaju⁹ v javnih disputacijah začel zavzemati za našo vero. Če boste ta pisma prejeli, mi sporočite, kadar boste utegnili.

4 Ena dolga predgovor je Trubarjev teološki traktat, ki je nastal na osnovi Bullingerjevega predgovora k Janezovemu evangeliju in Melanchthonovih *Loci praecipue theologici*. Gl. J. Rajhman, *Teološka podoba Trubarjeve Ene dolge predgovori*, Maribor 1974.

5 Trubar misli na Ta summa – en kratik navuk, od vsiga s. pisma, ki je postavljen na prvi začetek »Pervega dejla tiga noviga testamenta«. Prim. Trubar, *Ta prvi dejl tiga noviga testamenta*, 1557, 2a sl.

6 Teütsche Vorred, Ta prvi dejl, a^{2a}–c^{3b}.

7 Prim. J. Rajhman, n. d., 23 sl.

8 Nekoliko pozneje bo Trubar spregovoril o Vergeriju brez olupševanja. Prim. Elze, *Briefe*, 41 sl.

9 Po Elze, *Briefe*, 34 naj bi bil »učeni rojak« Pavel Skalic, prim. še Elze, *Briefe*, 62 sl.

PISMA

7

Henriku Bullingerju¹

Kempton, 1. februarja 1559

Izvirnik. Vse s Trubarjevo roko.

Zürich, Staatsarchiv, E II 356, str. 194–195 in fol. 196.

Foto: NUK, Ms 997 št. 5.

M. Rupel, *SR III* (1950), 152–153; Rajhman, *Pisma*, 35–37.

Eruditissimo atque piissimo viro domino Henricho Bullingero ecclesię Tigurinę pastori fidelissimo domino et p̄ceptori suo semper reverenter observando etc. Zürich.

Gratia et pax a domino Jesu Christo, servatore nostro.

Erwürdiger, hochgelerter, großgunstiger lieber herr vnd praeceptor. Ich bitt e. er. mit dem höchsten, wolle mir nicht verargen, daß ich so lange zeit euch nicht geschrieben vnd auff das ein schreiben, welches mir noch jm aprili nechst verschinen von Memingen zukhumen, nicht bisher geantwort, dan warlich ich hab dis jar so vil schreibens gehabt nicht allein jn der windischen sprach, sonder andere sachen. Darzu vnsere Suenckfeldianer mit jren heimlichen gifftigen buechlein vnd hassigen verachtlichen reden vnd wincklpredigten legen mir vil vnruē auff, daß ich jn dem euch vergessen hab zuschreiben. Im obgemelten ewren letsten schreiben gibt jr mir am ersten zuersterhen, wie jr mir ewr sermone jn sex priora capita Jeremie solt geschickt haben. Die sein mir nicht [überantwort] worden, aber ich hab sie hernach vom Memingischen büchfuerer gekhaufft. Darnach habt jr etwas vom Vegerio geschriben. Vnd vber 3 tag, als ich gmelts ewr schreiben emphahen, kham herr Vergerius hie er aus Osterreich vnd windischen landen gen Kempton. Saget jme, wie jr jme nicht abhold seit, sonder ermanet, nach dem er nun allt worden, daß er seine sachen, sonderlich jm glauben dermassen solt schickhen vnd richten, daß er ein guete rüewige gewissen behalte etc. Darauff beualch er mir wider etlich sachen euch zuschreiben, welche nicht frid, sonder zanckh vnter euch gestiftet hetten. Darumb habe vnterlassen. Er khann sein thrasonicum et inanem fastum nicht ablegen. Der Lelius Succinus hat mich auch gegen jme jn vnwillen gepraucht. Eines malls hat mich der Lelius zu Tübingen gefragt, was ich vom Vergerio halte; sprach ich, er habe noch vil vergerisch an jme. Darauff sprach er, videlicet libenter mentitur; darauff schwig ich. Nun solche reden hat jme der Lelius gesagt, auch wie ich den Vergerium gegen dem domino Francisco Bergamo het ausgericht. Deswegen mir der Vergerius hart zugeschriben, aber ich hab jme auch dermassen geantwort, daß er mir seitmal in 4 monaten nichts geschriben hat. Das lass ich also geschehen.

¹ Pismo je odgovor na neohranjeni ali vsaj doslej neznani Bullingerjev dopis iz aprila 1558 (M. Rupel, *H korespondenci*, 153). Predmet pisma je Vergerij in njegovo vedenje.

PISMA

Ich schickh euch hiemit etlich schreiben von meinen landsleüten. Mein Doeg, der allte bischoue zw Labach, hat den hals am 28. martij zu Donawwerd abgefallen; wer an seiner stat bischoue worden, werdet aus gemelten schreiben vnd andere sachen, was mein arbeit, vernemen.

Wollet euch so vil diemütigen, schreibt mir, wie mit vnseren bruederen jn Gallia et Anglia ein gestalt habe. Jch höre, die exules Anglicani sein widerumb jn eorum patriam revocirt. Laus Christo domino. Was jr hört von den zwaien kunigen vnd wer kunig jn Anglia sein wirdet, das schreibt mir auch, auff das ich meis popularibus vnd cesareo sacellano hab was newes vnd gwiss zuschreiben. Ich mueß caesareo elemosinario, meinem alten schuelgesellen, traven, licet ignoro an Nicodemum vel Hypocritam agit. Schigkht mir die brieffe wider, so werde ich wissen, daß jrs gelesen. Ich schigkht dise schreiben per Lyndauium durch den herren Mathiam Rotth prediger. Gruest die herren ewr chorbrueder, furnemblich den herrn Gualtherum (nad Gualtherum je zapisano: Wal) jn meinen namen; sein arbeit vnd des Musculi jn psalterium dient mir gantz wol zu meinem windischen psalter. Jch hab schon 33 psalm vertirt, hab auch die argumenta vor vnd annotationes jn margine vnd expositiones in fine wie der herr Walther gesetzt. Thue mich himit euch allen beuelhen. Datum Kempten, 1 februarij anno etc. 59.

Tue excellentiae deditissimus

Primus Truber

Prevod

Nadvse učenemu in pobožnemu možu, gospodu Henriku Bullingerju, zuriške cerkve prezvestemu pastirju, svojemu zmeraj spoštljivo čislanemu gospodu in učitelju etc. Zurich.

Milost in mir od gospoda Jezusa Kristusa, našega rešitelja.

Prečastiti, veleučeni, nadvse naklonjeni dragi gospod in učitelj. Vašo prečastitost zelo prosim, naj mi ne zameri, da vam toliko časa nisem pisal in tudi na pismo, ki sem ga prejel že preteklega aprila iz Memmingena, doslej nisem odgovoril, zakaj res sem v tem letu bil toliko zavzet ne le s pisanjem v slovenskem jeziku temveč tudi z drugimi zadevami. Ob tem me naši schwenckfeldijanci s svojimi skrivnimi strupenimi knjižicami in sovražnimi zaničljivimi govori ter zakotnimi pridigami tako vznemirjajo, da sem vam ob tem pozabil pisati. V omenjenem vašem zadnjem pismu mi najprej naznanjate, da ste mi baje poslali svoje razprave o prvih šestih poglavjih Jeremije.² Teh nisem prejel, vendar sem jih pozneje kupil pri memminškem knjigotržcu. Potem ste napisali nekaj o Vergeriju. In čez tri dni, ko sem prejel omenjeno vaše pismo, je prišel gospod Vergerij iz Avstrije in slovenskih dežel semkaj v

² H. Bullinger je bil plodovit pisec, njegove pridige (govori) so začeli izhajati 1549. Prim. M. Rupel, n. d., 154.

PISMA

Kempton.³ Povedal sem mu, da mu niste nenaklonjeni, temveč da ga opominjate, naj sedaj, ko je prišel v leta, svoje zadeve zlasti glede vere tako uravna in uredi, da bo ohranil čisto in mirno vest. Nato pa je hotel, da vam pišem neke stvari, ki pa bi med vama lahko povzročile prepir in ne miru. Zato sem to opustil. Ne more odložiti svoje bahave in nadute ošabnosti. Tudi Lelio Sozini me je spraval zaradi njega v nejevoljo. Nekoč me je Lelio v Tübingenu vprašal, kaj menim o Vergeriju; dejal sem, da ima še veliko vergerijanskega na sebi. Tedaj je rekel, da seveda rad laže. Na to sem molčal. Lelio pa mu je o tem pogovoru poročal in tudi kako da sem Vergerija opravljal pri gospodu Frančišku Bergamu. Zavaljo tega mi je Vergerij napisal ostro pismo, sam pa sem mu enako odgovoril, tako da mi odtlej v 4 mesecih ni nič pisal. Pa naj bo tako.⁴

Tu vam pošiljam nekaj pisem mojih rojakov. Moj Doeg,⁵ stari ljubljanski škof,⁶ si je 28. marca v Donauwerthu zlomil vrat; kdo je namesto njega postal škof, nekaj drugih zaved in kaj počenjiam, boste izvedeli iz omenjenih pisem.

Izkazali bi mi veliko čast, če bi mi sporočili, kako je z našimi brati v Galiji in Angliji. Slišim, da so anglikanski izgnanci spet poklicani v svojo domovino. Hvala Kristusu, Gospodu.

Kar slišite o obeh kraljih in kdo bo kralj v Angliji, mi tudi pišite, da bom svojim rojakom in cesarskemu kaplanu imel kaj novega in določenega pisati. Cesarskemu miloščinarju, svojemu staremu sošolcu, moram zaupati, čeprav ne vem, ali igra Nikodema ali Hipokrita.⁷ Če mi pisma vrnete, bom vedel, da ste jih brali. To pisanje vam pošiljam preko Lindaua po gospodu Matiji Rothu,⁸ pridigarju. Pozdravite v mojem imenu vaše gospode sobrate, zlasti gospoda Waltherja; njegovo in Musculovo delo o psalterju mi prav dobro služita za moj slovenski psalter.⁹ Prevedel sem že 33 psalmov, postavil sem tudi vsebinske preglede spredaj in pripombe na rob, razlage pa na konec kakor gospod Walther. S tem se vam vsem priporočam. Dano v Kemptenu, 1. februarja leta itd. 59.

Vaše vzvišenosti najvdanejši

Primož Trubar

-
- 3 Vergerij je potoval v Avstrijo in slovenske dežele 1558, aprila 1558 se je oglašil v Kemptenu. Prim. M. Rupel, n. d., 154.
 - 4 O Trubarjevi sodbi Vergerijevega obnašanja prim. M. Rupel, n. d., 154 sl.
 - 5 Doeg je znana osebnost iz Svetega pisma stare zaveze (1 Sam. 22, 6–23). Po naročilu kralja Savla je pokončal duhovnike, ki so Davidu omogočili beg pred Savlom.
 - 6 Ljubljanski škof Urban Tekstor (Tkalec) je vodil škofijo 1544–1558. Bil je Trubarjev oster nasprotnik, zato ga Trubar ni maral. Prim. M. Rupel, n. d., 155.
 - 7 Dvorni kaplan je bil v tistem času pozneje zelo znani Trubarjev nasprotnik Polidor de Montagnana, miloščinar pa verjetno Primož Lackner iz Celja. Prim. M. Rupel, n. d., 155.
 - 8 Matija Rot je uvedel lutrovstvo v Lindau kot naslednik Benedikta Burgauerja po 1545. Prim. M. Brecht–H. Ehmer, n. d., 165.
 - 9 Rudolf Gualther je nasledil Bullingerja; Wolfgang Musculus je avtor razlage psalmov (Basel 1550, 1551, 1554). Prim. M. Rupel, n. d., 155.

PISMA

8

Kralju Maksimilijanu¹

Kempton, 2. januarja 1560

Izvirnik. Tuja roka, s Trubarjevo roko samo podpis (»Primus Truber, prediger daselbst, manu propria subscripsit«).

Dunaj, Haus-, Hof- und Staatsarchiv, österreichische Akten, Crain, fas. 3, fol. 148–151.

J. Chmel, Schreiben an König Maximilian von Primus Truber und für ihn: Notizenblatt. *Beilage zum Archiv für Kunde österreichischer Geschichtsquellen II*, Wien 1852, 199–202.

Foto: NUK, R, inv. št. 39/56. MHVK 1853, 33.

Elze, *Briefe*, 35–43; Rajhman, *Pisma*, 38–43.

Pr. 31. januarja 1560.

Dem durchleüchtigsten fürsten vnd herrn, herrn Maximiliano, könig zu Böhheim, ertzherzogen zu österreich, hertzogen zu Burgundj, in Obern vnnd Nidern Schlesien, marggrauen zu Märhern, grauen zu Tiroll etc., meinem gnedigsten herrn.

Durchleüchtigster khönig. Ewer khun. mt. sein mein vnderthänigist willige diennst allzeit zuuor berait. Gnedigster herr. Gott waiß, daß jch nit gern, ja mit schwärem vnd forchtsamen hertzen ewer khön, mt. etc. auff ditz erstmal mit souil langen vnd mängerley meinen geschrifften vnd buechern überlade vnd bemuhe. Aber hab jch annderst wöllen, wie ain jeder christ schuldig, die ehr Gottes vnd deß armen windischen vnd crobatischen volckhs, e. khön. mt. etc. vnderthonen, wolfart vnd jren seelen hayl recht bedenckhen vnd nach vermugen befurdern, der warheit beystehn, auch meinem beruff, amt vnd zusagen außwartten vnd ain genuegen thon, so hab jch dise beyligende geschrifften vnd buechern alle ewer khön. mt. etc. muessen zuschickhen vnd dediciern auß nachfolgenden vrsachen.

Es ist meinem gnedigen fürsten vnd herren von Wuerttemberg etc. schriftlich vnd mündtlich, nit waiß jch durch wen, furkhomen vnnd angezaigt worden, daß jn meinen außgegangnen getruckhten windischen buechern vnrechte dolmetschungen, grosse jrthumben, falsche außlegungen, schwermerische vnd zwingliche opinionen von der tauff, des herren nachtmal vnd von der justification sein sollen etc., vnd

¹ Trubarjevo prvo pismo kralju Maksimilijanu glede krivih obtožb proti njegovemu pisanju in prevajanju je mogoče razumeti le v zgodovinskem okviru. Kralj Maksimilijan, poznejši cesar (1564–1576), je bil naklonjen »novi« veri in v njem je imel protestantizem močnega zaščitnika. Slovenske dežele, združene v notranjeavstrijskih deželah, so pripadale nadvojvodi Karlu (1564–1590), ki pa je nasprotno od svojega brata bil odločen zagovornik protireformacije, kar je slovenska protestantska Cerkev kmalu občutila.

PISMA

von deß wegen werden meine buecher bey den Windischen mehr schaden vnd vnrahts dan nutz schaffen vnd anrichten.

Vnd wiewol jch (aber gleichwol schwärlich) durch hilff vnd trewen beystandt meines alten gnedigen herren Vngnad etc. vnd mit ettlichen glaubwürdigen geschrifften, khundtschafften vnd argumenten die gemelte falsche vnd böse angebung vnd bezuchtigung bey jrn f. g. zum thail hab von mir abgelainth, aber dennoch, auß ettlichen vrsachen, hatt mir jr f. g. auffgelegt vnd befolchen, daß jch hinfur mit dem windischen truckh biß auff weittern beschaidt solle stilstahn vnd daß jch von jeglichen meinen windischen buch ain exemplar vnd was derselben jnnhalt lauther vnd jn ain khurtze geschriffte verfasse vnd jrn f. g. zustelle, welche sy folgendts e. khön. mt. etc. vberschickhen wöllen. Sollichem jrn f. g. befelch vnd abschid zugehorsamen, hab derselben jch von sollichen meinen buechern jedes ain exemplar vnd derselben summarischen jnnhalt sampt aines ers. raths zu Kempten vrkhundt vberschickt, die alle vngezweifelt ewer khön. mt. etc. von jrer f. g. bey derselben aigen potten vberantwort vnd zugestellt werden.

Vnd ist hierauff an e. khön. mt. etc. mein demuettigist durch Gott pitten, die wöllen neben andern großen geschafften vnbeschwerdt vnd vnuerdrossen sein, die obgemelte geschrifften vnd getruckhte teutsche vorredt vber die epistel zu den Römern sampt der vrkhundt deren von Kempten zu uberlesen, jn denen sy sehen vnnd befinden werden, daß ditze beschuldigung (daß jch ain schwärmer vnd sacramentierer sey vnd geschriben oder getruckht jn glaubens sachen der augspurgischen confession zuwider) ain vnwarhafftiger mensch auß neyd vnd haß wider mich erdicht vnd ansehlichen hohen personen durch arglistige practicen furgepracht habe. Vnd von wegen pesserer sicherhait vnd gwissenschaft, ob jch redlich handle vnd mit der warhait vmbgehe, so wölle e. khön, mt. etc. alle meine buecher der landts obrigkhait jn Crain, Vndersteyr vnd Carinthen zuschickhen mit ernstlichem befelch, daß sy mit jren gelertten vnd der crainerischen sprach recht verstendigen (sy sein was standts oder religion) solliche buecher fleißig ansehen vnd recht vrtailn, vnd ob sy was darjnn vnrecht verdolmetschet) oder der augspurgischen confession zuwider finden, daßselbig vnderschiedlich vnd aigentlich wo, jn welchem buckh, artickhl vnd blatt solliche fäll, mängel oder jrthumben seyen, mit jren ditzer vrthailer namen vnd zunamen verzeichnen vnd aufschreiben, die folgendts e. khun. mt. etc. auch dem fürsten von Wuerttemberg etc. vnnd mir zuschickhen, vnd dero berichten, verrer die gepuer haben zuuerhandlen.

Jch bin aber gueter hoffnung, sy werden deß khains finden, allein sy wölten cauilliern, daß ettwan jm truckhen vnd jm corrigieren ist vbersahen, ain V fur N, ain C fur d, e oder R gesetzt vnd ain wort jmproprie auß mangel der sprach oder sonst vnbedächtlich möchte verdolmetsch worden sein. Sollichs ist auch den LXX, Symmacho, Aquilae, Jheronimo, Erasmo, Luthero vnd andern widerfaren. Vnnd zu dem so mögen auch ewer kön. mt. etc. bey den Vndersteyrn vnd Crainern sich aigentlich erkundigen, wie jch mich vor jaren mit dem predigen vnnd haushaben auff der pfarr zu Lagkh bey Ratschach, zu

PISMA

Tyffer, zu Sant Bartlomes Veld, auf der predicatur vnd capploney Sant Maximilianj zu Cili (alda soll der hailig Maximilian geporn vnd gemarttert sein) vnd auff der tumherrey zu Labach hab gehalten. Die werden vngezweiffelt sagen vnd zeugen, daß jch an den zwayen pfarhöuen zu Lagkh vnd zu S. Bartlomes Veld, auch an der capploney zu Cili, so jn anno etc. 32 jn grund verbrunnen war, mehr den funffhundert guldin hab verpawen, alle außstendige steur vnd schulden der gemelten pfarhen vnd capploney, die meine vorfarn haben gemacht, auch alle steur vnd anlage, als lang jchs jnngehapt, hab völlig entricht vnd bezalt, jre zugehörige feldungen, weingartten vnd zwo mülinen erhept vnnd erpawen, die entzogne zehenden vnd grundten mit recht widerpracht. Vnnd als jch auff ditzen meinen pfarhen vnd pfrunden das euangelium jn rechtem verstandt vnd den cathechißmum angefangen zupredigen, bin jch offtermaln jn großer gefahr vnd verfolgungen von der ertzpriestern, barfusser munchen, auch vom herrn Niclaussen Jurisichtz, landtsauptman jn Crain, gestanden vnd letztlich von herren Urbano Textoris, bischouen zu Labach etc., aller meiner guetter, buecher vnd pfrunden beraubt vnd auß dem vatterlandt jns elendt veriaht.

Vnnd dieweyl, gnedigster herr khönig, dise meine obberuente angefangne arbeit vnnd furnemen gantz vngezweiffelt, wie jch dan gern wölte, daß die bibel vnd andere gutte nöttige buecher jn die windische vnd crabatische sprach recht vnd verstendig verdolmetscht vnd getruckht wurde vnd daß durch solche buecher vermittelt göttlicher gnaden das reich Christi gegen vnd jn der Turckhey zunemen vnd vil tausent seelen erhalten wurden etc., ain groß vnd gottgefällig werckh ist, deßgleichen bey disen vnnsern zeitten khaum ains möchte vollbracht werden, zu wöllichen ain jeder christ, er sey hoches oder nidern standts, helfen soll, so ist an e. khön. mt, etc. mein vnderthänigist, hochfleißig pitt, wie sich dan meins klainfuegen verstandts nach von beruffs vnd ampts halben gepuern will, daß vnd souer meine buecher vnd dolmetschen von den gottsäligen vnd verständigen Windischen fur recht vnd gutt erkhennt vnd geurteilt werden, als dan ewer khön. mt. etc. sampt denselbigen obrigkhaitten hochgedachtem meinem gnedigen fürsten vnd herren dem hertzogen von Wuerttenberg etc. schreiben vnd berichten vnd mich der vnuerschuldter bezuchtung entschuldigen vnd die sachen gnedigist dahin befurdern, daß mir die truckherrey zu Tübingen widerumb geöffnet vnd vergönnet werde, vnd daß daneben verordnung vnd hilffe beschehen, auff daß neben dem Steffano Consulj Pinguentino noch ain geborner alter man der crobotischen sprach vnd geschrifften wol gelerth vnd erfaren, er sey priester oder lay, mir zugethan, auch was dartzu gehörig vnd von nöthen, geraicht vnd zugeordnet werde. Vnd sind genanter Steffanus Consul vnd jch deß bedenckhens, daß anfänglich khain grosser vncoste aufzuwenden, biß das khundtpar, das wir mit der prob durch ganntz Croatien, Dalmatien vnd Bossen bestehn vnd derowegen erstlich allein ain Catechismum oder ain ainigen euangelisten crobotisch, wan wir die buchstaben bekhomen, druckhen zulassen.

Mitt dem dolmetschen der bibel jn die crobotische sprach, welches der Vergerius nun jn das viert jar außgibt, wurdts nichts darauß, dan er hatt noch bißher an der bibel oder an ainigen buch nicht ain wortt

PISMA

jn der crobatischen sprach verdolmetschet, vrsach, er khan weder windisch noch crobatisch recht reden, vil weniger dolmetschen. So mag er auch jemandts, wiewol er deßwegen jren vilen vnd an manigs orth mit grossen verhaißungen geschriben, der sollichs wolt oder khundt thon, nicht bekhumen etc., dauon ain ander maln mehr. Aber deß obgemelten Steffanj dolmetschen vnd crobatische geschriff ist von vilen crobatischen priestern vnd layen gelesen vnd approbiert, vnd durch hulfte aines verstendigen Crobatten, jne vnd mich (dan, Gott lob, jch verstehe die crobatische sprach wie alle Crainer vnd Mettlinger zimblich wol) mag dise arbit mit nutz vnd ehren jm namen deß herren angefanngen werden.

Solliches vnnd alle meine beyligende geschriffen wöllen e. khön. mt. etc. auß obgemelten vrsachen von mir armen einfältigen, alten lutherischen vnnd windischen vertribnen pfaffen gnedigist vnnd jm pesten annemen, verstehn vnd außlegen vnd hierauff ain gnedigiste andtwurt erfolgen vnd mich derselben ewer khön. mt. etc. zu gnaden jn aller vnderthänigkhait befolchen sein lassen. Datum Kempten, den andern tag januarij jm 1560 isten jarre.

Ewer kön. mt. etc. vnderthänigster diener

Primus Truber prediger daselbst,

manu propria subscripsit

Prevod

Presvetlemu knezu in gospodu, gospodu Maksimilijanu, kralju češkemu, nadvojvodi avstrijskemu, vojvodi burgundskemu, zgornje in spodnje šlezijškemu, mejnemu grofu moravskemu, grofu tirolskemu itd., svojemu milostnemu gospodu.

Presvetli kralj. Vašemu kraljevemu veličanstvu so moje najponižnejše in voljne usluge predvsem in vedno na voljo. Milostljivi gospod. Bog ve, da nerad, s težkim in plahim srcem tokrat vaše veličanstvo prvič preobremenujem in utrujam s toliko dolgimi in mnogoterimi svojimi spisi in knjigami. Toda če sem sploh hotel, kakor je vsak kristjan dolžan prav spoštovati in po svoji moči širiti božjo čast ter blaginjo in dušno zveličanje ubogega slovenskega in hrvaškega ljudstva, podložnikov vašega veličanstva itd., braniti resnico, ceniti svoj poklic, službo in zaobljubo ter jim zadostiti, potem sem vse te priložene spise in knjige moral poslati in posvetiti vašemu kraljevemu veličanstvu itd. iz naslednjih vzrokov:

Mojemu milostnemu knezu in gospodu württembersškemu itd. je pisno in ustno, ne vem od koga, prišlo na ušesa in bilo naznanjeno, da so v mojih izdanih tiskanih slovenskih knjigah nepravilni prevodi, velike zmote, krive razlage, zanesenjaški in cvinglijanski nazori o krstu, Gospodovi večerji, opravičenju itd. ter da bodo zaradi tega moje knjige pri Slovencih povzročile in napravile več škode in zla kakor koristi.

PISMA

In čeprav sem (pa vendar težko) s pomočjo in zvesto podporo mojega starega milostnega gospoda Ungnada itd.² ter z nekaterimi verodostojnimi spisi, pričevanji in argumenti omenjeno krivdo ter hudobno ovadbo in obdolžitev pri njegovi knežji milosti delno odvrnil od sebe, mi je njegova knežja milost kljub temu iz določenih vzrokov naložila in ukazala, naj poslej do nadaljnjega prekinem sporočila s slovenskim tiskom. Od vsake svoje slovenske knjige da naj en izvod in njeno vsebino jasno in kratko povzeto dostavim njegovi knežji milosti, ki da jo hoče nato poslati vašemu kraljevemu veličanstvu itd. Poslušen temu ukazu in odloku njegove knežje milosti, sem poslal od teh svojih knjig po en izvod in njih sumarno vsebino skupaj z listino častitega sveta v Kemptenu, kar bo njegova knežja milost brez dvoma vse poslala in z lastnim slom dostavila vašemu kraljevemu veličanstvu itd.

In tako pri Bogu ponižno prosim vaše veličanstvo itd., da bi vam poleg drugih velikih opravkov ne bilo v breme in preutrujajoče prebrati omenjene spise in natisnjeni nemški predgovor k pismu Rimljanom³ hkrati z listino Kemptenčanov. Iz njih bo videlo in spoznalo, da si je to obdolžitev (češ da sem zanesenjak in nasprotnik nauka o Gospodovi večerji. ter da sem v verskih stvareh pisal ali tiskal proti augsburški veroizpovedi) izmislil lažnivec iz zavisti in sovraštva do mene ter jo z zvijačnimi spletkami natvezel uglednim visokim osebam. In zaradi večje zanesljivosti in gotovosti, ali pošteno ravnam in resnico trdim, naj izvoli vaše kraljevo veličanstvo itd. poslati vse moje knjige deželnim oblastem na Kranjskem, Spodnjem Štajerskem in Koroškem z resnim ukazom, da te knjige s svojimi učenimi in kranjskega jezika dobrimi poznavalci (naj bodo katerega koli stanu ali vere) skrbno pregledajo ter pravilno presodijo, in če najdejo v njih kaj napačno prevedenega ali zoper augsburško veroizpoved, da to razločno in natanko z imeni in priimki svojih presojevalcev zaznamujejo ter zapišejo, kje, v kateri knjigi, členu in na katerem listu so takšne napake, pomanjkljivosti ali zmote; te naj nato skupaj s poročilom pošljejo in dostavijo vašemu kraljevemu veličanstvu, württemberškemu knezu itd. in meni, potlej pa ravnajo po svoji pristojnosti.

Za trdno pa upam, da ne bodo ničesar našli, razen če bi hoteli dlakocepiti, in je bilo v tisku ali korekturi kaj spregledano, kak V postavljen za N, C za d, e ali R, ali morda kaka beseda zaradi pomanjkljivosti jezika ali sicer slabo premišljena, netočno prevedena. Take stvari so se primerile tudi Septuaginti, Symmachu, Aquili, Hieronimu, Erazmu, Luthru in drugim. Poleg tega naj vaše kraljevo veličanstvo itd. tudi natanko poizve pri Spodnje Štajercih in Kranjcih, kako sem pred leti ravnal pri pridiganju in gospodarjenju na fari v Loki pri Radečah, v Laškem, v Šentjerneju kot pridigar in kaplan pri sv. Maksimilijana v Celju (tu se je baje rodil in bil mučen sv. Maksimilijan) in kot kanonik v Ljubljani. Ti bodo brez dvoma povedali in izpričali, da sem v obe župnišči, v Loki in Šentjerneju, tudi v celjsko kaplanijo, ki je leta 32 do tal pogorela, zazidal več kot petsto goldinarjev, vse zaostale davke in dolgove, ki so jih napravili moji predniki, tudi

2 Ivan Ungnad je bil ena najvidnejših osebnosti slovenskega in južnoslovenskega protestantizma, gl. SBL/XIII, 289 sl.

3 Trubar je drugi del svojega prevoda Svetega pisma 1560, ki obsega le pismo Rimljanom, posvetil kralju Maksimilijanu. Zanimivo je, da je posvetilo datirano s 1. januarjem 1560. Prim. Ta drugi dejl tiga noviga testamenta 1560, a2–b; M. Rupel, *Slovenski protestantski pisci*, Ljubljana 1966,² 102–104.

PISMA

vse davke in naklade omenjenih župnij in kaplanije, dokler sem jih imel, popolnoma odšteli in izplačal, pripadajoča polja in vinograde izboljšal in dva mlina sezidal ter sodno spet pridobil odtegnjene desetine in zemljišča. In ko sem v teh svojih farah in prebendah začel pridigati pravi evangelij ter katekizem, sem bil dostikrat v veliki nevarnosti; preganjali so me arhidiakoni, bosonogi menihi, tudi gospod Nikolaj Jurišič,⁴ kranjski deželni glavar, naposled pa me je gospod Urban Tekstor, ljubljanski škof itd. oropal vsega mojega imetja, knjig in prebend ter me pregnal iz domovine v revščino.

In ker je, milostni gospod kralj, to moje prej omenjeno začeto delo brez dvoma (rad bi namreč, da bi se biblija in druge dobre potrebne knjige prav in razumljivo v slovenski in hrvaški jezik

prevedle in natisnile, da bi se s takimi knjigami po božji milosti Kristusovo kraljestvo proti in v Turčiji širilo ter tako ohranilo več tisoč duš itd.) prav gotovo veliko in Bogu dopadljivo dejanje, kakršno se v teh naših časih komajda katero lahko izvede, in pri katerem naj bi vsak kristjan, bodi visokega ali nizkega stanu, pomagal. Zato najponižneje in z vso vnemo, kolikor mi skromna razsodnost zaradi poklica in službe dovoljuje, prosim vaše kraljevo veličanstvo itd., da bi me oprostilo neupravičenih obtožb – v kolikor bodo moje knjige in prevodi od pobožnih in učenih Slovencev priznane in ocenjene za pravilne in dobre, vaše kraljevo veličanstvo pa bi hkrati z omenjenimi oblastni pisalo in poročalo mojemu visoko spoštovanemu milostnemu knezu in gospodu vojvodi Württemberskemu itd. Stvari bi milostno tako uredilo, da bi se mi tiskarna v Tubingenu ponovno odprla in dovolila, ob tem pa določila in naklonila pomoč, da se mi poleg Štefana Konzula iz Buzeta dodeli še starejši mož domačin, dobro učen in izkušen v hrvaškem jeziku in pisavah, bodisi duhovnik ali laik, ter dodeli in prizna, kar sodi zraven in je potrebno. Z omenjenim Štefanom Konzulom meniva, da spočetka, dokler ne bo znano, ali bomo s poskusom uspeli po vsej Hrvaški, Dalmaciji in Bosni, ne bo velikih stroškov, in da dava zato, ko dobiva črke, v hrvaščini natisniti najprej samo katekizem ali samo enega evangelista.

S prevodom biblije v hrvaški jezik, ki ga naznanja Vergerij zdaj že četrto leto, ne bo nič, kajti doslej ni za biblijo ali sploh za kako knjigo niti besedice prevedel v hrvaški jezik; vzrok je, da ne zna ne slovensko, ne hrvaško prav govoriti, še manj prevajati. Tako tudi ne more dobiti nikogar, ki bi to hotel ali mogel storiti, čeprav je zavoljo tega mnogim in v marsikateri kraj z velikimi obljubami pisal itd.,⁵ o tem drugič več. Toda omenjenega Štefana prevajanje in hrvaško pisanje so mnogi hrvaški duhovniki in laiki brali in potrdili. Ob pomoči razumnega Hrvata, z njim in z mano (zakaj, hvala Bogu, razumem hrvaški jezik kakor vsi Kranjci in Metličani precej dobro) se to delo koristno in častno v Gospodovem imenu lahko začne.

4 V postavitvenem dekretu je med drugim bilo Nikolaju Jurišiču (kranjski deželni glavar 1538–1544) naloženo, da »na Kranjskem ne dovoli in ne trpi nobene lutrske ne druge nove zapeljive sekte, temveč naj, če najde eno ali več oseb, ki so privržene tem sektam, proti njim kazensko nastopi po naših izdanih odredbah«. Trubar se je umaknil 1540 v Trst. Prim. M. Rupel, *Primož Trubar*, Ljubljana 1962, 47, 249.

5 O Vergerijevem delovanju v tem času gl. M. Rupel, *Primož Trubar*, 15, 260.

PISMA

To in vse moje priložene spise naj blagovoli vaše kraljevo veličanstvo itd. iz navedenih razlogov od mene, ubogega, preprostega, starega lutrskega in slovenskega pregnanega duhovnika, najmilostneje in v dobrem sprejeti, razumeti in tolmačiti ter nato milostno odgovoriti. Vašemu milostnemu kraljevemu veličanstvu itd. pa se v vsej ponižnosti priporočam. Dano v Kemptenu, drugi dan januarja v 1560. letu.

Vaše kraljeve visokosti ponižni služabnik

Primož Trubar,

tukajšnji pridigar, podpisal s svojo roko.

PISMA

9

Register in sumarični seznam vseh slovenskih knjig¹

Priloga pisma kralju Maksimilijanu, 2. jan. 1560

Izvirnik. Tuja roka.

Dunaj, Haus- Hof- und Staatsarchiv. Österreichische Akten, Crain, fasc. 3, fol. 153–159.

Stuttgart, Hauptstaatsarchiv. A 191, Büschel 6, fol. 155–161. Foto: NUK, Ms. 1659, inv. št. 39/56.

J. Chmel, Schreiben an König Maximilian von Primus Truber und für ihn: Notizenblatt. *Beiträge zum Archiv für Kunde österreichischer Geschichtsquellen II*, Wien 1852, 202–206. – MHVK 1853, 35.

Elze, *Briefe*, 44–52; Rajhman, *Pisma*, 44–51.

Register vnd summarische verzeichnus aller windischen buecher, so biß auf ditz 1560-isten jarr von Primo Trubero jn truckh geben werden, derro jegeliche jnsonderhait dem khunig zu Behem etc. vnd fürsten zu Wuerttenberg etc. vberschickht. Actum den 2-ten januarij anno 1560.

Ain summarischer bericht vnd khurtze erzellung, was jn ainem jegelichen windischen buch von Primo Trubero biß auf ditz 1560-isten jarr jn truckh gegeben, furnemblich gehandelt vnd gelehrt wurdet. Beschehen auß befelch aines christlichen teutschen fürsten vnd zu ablainung vnnnd entschuldigung der falschen bezuchtung vnd angebung, als ob er, Truber, was schwärmerisch vnd der augspurgischen confession zuwider jn seine obgamelte buechern gesetzt solte haben etc. Actum zinßtag den 2-ten januarij jm 1560-isten jare.

[I] Summa vnd jnhalt des ersten getruckten windischen buechlin jn octauo, jntituliert Catechismus jn der windischen sprach etc.

Diß buechlin ist deß Trubers die erste prob, ob man auch die windische sprach schreiben vnnnd lesen möchte, welches er haimblich vnd vndter einem erdichten namen (von wegen daß jme die supperattendenten der druckhereyen an zwayen orthen zur zeit deß jnterimß gemelt buechlin zu druckhen nicht wolten gestatten) hat muessen druckhen lassen. Daßelbigen hält jn sich dise nachfolgende stuckh.

1. Das erst stuckh nach der teutschen vorred jst ain vermanung an alle windische pfarher, prediger, schulmaister vnd eltern, daß sy jre befolchne jugent den gantzen catechismum von wegen seines grossen

¹ Register je pomanjkljiv, izpustil je dva tiska iz leta 1555. Seznam je izšel 1561 v tisku, izpustil pa je spet Matejev evangelij in Ena molitov, ki je bila Vergerijeva. Prim. Elze, *Briefe*, 50 sl.; M. Rupel, *Primož Trubar*, 119 sl.; Br. Berčič, *Das Slowenische Wort in den Drucken des 16. Jahrhunderts, Abhandlungen über die slowenische Reformation*, München 1968, 182.

PISMA

vnaussprechlichen nutz, den die jugent darauß haben wurdet, trewlich vnd fleißig mit vorlesen vnd singen lehrnen sollen.

2. Das annder stuckh ist ain vnderricht, wie die ersten zwen mentschen von Gott erschaffen, wie sy jn die sunde gefallen vnd wie jnen die erste verhaißung von der erlösung sey geschehen.
3. Das dritt ain kurtzer vnderricht, warumb vns die zehen gebott sind geben.
4. Die zehen gebott, wie die Moyses am 20 capittl exodi beschriben hatt.
5. Vonn wem vnd warumb der kurtzer khindischer glaub gemacht sey.
6. Der apostolisch glaub jn 12 stuckh gethailt.
7. Was das gepett sey, wie warumb, umb was, welchen Gott man pitten soll.
8. Das vatter vnnser, jn siben pitte[n] gethailt.
9. Wer, warumb das predi[g]ampt vnd die hay[lige] tauffe sein eingesetzt; dabey ist auch von der erbsund vnd warumb der son Gottes mentsch worden, ettwas geschriben.
10. Spruch vnd zeugkhnußen auß der geschriff vom predigampt vnd von der tauffe.
11. Was die h[eilige] sacrament sein, wer sy eingesetzt, wartzu, was sy wurckhen vnd bedeuten.
12. Die gemeine vermanung, wan man deß herrn nachtmal halten will.
13. Die wortt der stiftung deß abendmals Christi.
14. Spruch vnd zeugkhnußen auß der geschriff, daß alle mentschen geborene sündler sein vnd der ewigen verdamnuß vnderworffen.
15. Lauther spruch vnd gezeugkhnußen auß der geschriff, daß wir arme mentschen von vnsern allen sunden, vom zorn Gottes, todt, teuffel vnd vom ewigen verdammus allein durch das leiden vnd sterben Christi, so wir's vest glauben, daß solches vnns zu gutt sey geschehen, sein erlöst vnd das ewig leben bekhomen.
16. Vnderweißung vnd verandtworttung, daß allein die werckh, welche Gott gepotten, so sey jm glauben geschehen, Gott gefallen.
17. Lehr der apostell, wie sich ain jeder christ jn seinem beruff halten soll.
18. Hierauff folgen die außlegungen jn reymen vnd gesangweiß von Adams fall vnd deß ganntzen Catechismi, darnach die litanía, collecten vnd gebett fur alle christen, kayser, khönig vnd fur jre khinder.

PISMA

19. Am letzten ist ain ganntze predig von dem wortt glauben vnd von glaubens eigenschafft vnd wurckhungen, collegiert auß Jllirici buechlin de voce et re fidej.

Von disen stuckhen allen zeugen auch die lateinischen titulj, die jm buechlein vor ainem jeden stuckh oder artickhl gesetzt sein.

[II] Inhalt der zwayen klain buechlin in octavo, das ain mit teutschen vnd das annder mit lateinischen buchstaben getruckht, baide intituliert Abecedarium sind namenbuechlin, darauß die khinder windisch lehren, lessen vnd schreiben, in dem einen ist auch deß Brentij klein catechismus, vnd wie man vor vnnd nach essen, zum morgen vnd abent beim beth petten soll.

[III] Inhalt des klainsten buechlin, in decimo sexto, intituliert Catechismus Vslouenskim Jesiku, ist der klain catechismus Lutheri jn fragstuckh gestelt, gleichwol ettwas jn der ordnung verändert vnd auß Melancthonis, Vrbanj Regij vnd auß deß grossen Brentij catechismus gemehrt. Dabey sind auch deß vorigen catechismi gepett vnd lehr der apostel, wie sich die obrigkaitten, klain vnd groß, die vnderthanen, die bischoffen. prediger, eltern, herren, knecht, junckfrauen, widtfrawen, vnd ain jeder christ, in seinem ampt vnd standt gegen gott vnd seinen nechsten solt halten.

[IV] Summa vnd jnhalt deß großen buch jn quarto getruckht, jntituliert Ta perui deil tiga nouiga testamenta.

1. Im anfang ist ain summa der gantzer h. geschriff, darnach der kalender, ain taffel der sontäglichen buchstaben vnd ain register, wieuil jedes buch deß alten vnd neuen testaments capittel habe vnd ain jedes buch lateinisch genennt, kurtz vnd lang geschriben wurdet.

2. Volgendts ist ain lange vorred vber das gantz new testament, darein sind die furnembste hauptartickhl deß christlichen glaubens mitt gutter ordnung eingefuert, jn funff thail vnnd 62 capittel abgethailt. Mit diser vorred vermainth vnd will der Truber nicht nur allein die ainfältigen windischen vnd crobathischen christen ain vnderricht vnd ain gutte anlaitung geben, wie sy das new testament vnd die ganntze h. geschriff mit nutz vnd verstand lesen sollen, sonnder er will mit disen seinem schreiben (deßwegen er sich hoch befleißigen vnd alle seine gedanckhen vnd arbaith dahin gerichtet) auch die Turckhen zur erkhanntuß jrer sunden vnd verderbter natur, zur rechter puß, zum wahren christlichen glauben pringen, da sy darauß erkennen, daß jr machometischer glaub ain falscher, erdichter, newer, teufflicher glaub sey vnd daß jederman darauß lehre die gnad, vergebung der sunde vnd das ewig leben bey Christo allein durch den glauben zusuchen vnd wisse, wie er Gott soll dienen, betten, gottsälzig leben vnd weiß er sich trösten soll jn widerwärtigkhaitten, gefänckhnußen vnd jn todts nöthen etc. Darumb vnd von deßwegen schreibt vnd lehret er weitleuffig mit vilen spruchen vnd exempln jn dem ersten thail diser seiner gemelter vorred jn den 13 capitteln nachainander, was das wortt euangelium fur ain wortt sey, was es jn sich haltet,

PISMA

warumb die reden, predigen vnd geschrifften vom son Gottes euangelia genennt werden, was wir auß dem euangelio fur nutz vnd guetter empfahen, wieuil der euangelia vnd wie alt die sind etc. Darnach so legt er auß reichlich vnd verständig die erste verhaißung von weibs samen vnd beweist mit derselbigen vnd mit Abrahams, der andern ertzväter vnd aller propheten glauben vnd predigten, mit jren vnd der abergleubischen Juden vnd der haiden offer, daß sy nicht allein das viech, sonnder auch mentschen jn grosser gefahr oft geopfert haben, daß vnnser christlicher glaub allein der recht, wahr, säligmachend vnd der aller eltiste glaub sey; dan diser vnnser christlicher glaub ist von Gott selber noch jm paradiß gestiftet vnd gepredigt dem Adam vnd Euae; disen hatt Adam vnd Eua, nach jnen alle gottsälige ertzväter, Moyses vnd propheten angenommen, daruon jren khindern bey jren altarn vnd opfern gepredigt vnd allein durch disen glauben an verhaißnen samen deß weibs, das ist, an den khunfftigen Christum sein Adam, Eua, alle ertzväter, alle glaubige Juden vnd haiden sälig worden etc., vnd verwurfft also damit vnd dabey der Turckhen, der jetzigen Juden vnd romanisten glauben, die sich auch fälschlich ruemen, jr glaub sey recht vnd der eltist vnd beweist, daß jr glaub ain falscher erdichter vnnnd teufflicher glaub sey, der die mentschen pringe jn das höllisch feur etc.

3. In dem andern thail der gemelten vorred, von dem 13 capittel biß auf das 33, lehret er erstlich vnd bezeugt auß dem ersten vnd andern capittel deß ersten buch Moysj vnd mit andern spruchen deß alten vnnnd newen testaments, daß jn dem ainigen ewigen göttlichem wesen sein drey vnderschiedlich personen etc. Sagt darnach, was das recht bild gottes sey, nach welchem die ersten mentschen sind erschaffen, wie sy voll deß hay. gaists, volkhomenlich hailig, frumb, gerecht, Gott mitt gantzem hertzen geliebt, khain bösen lust noch begierd wider den willen vnd gesätz Gottes gehapt, klug vnd verstendig jn allen himblischen vnd jrdischen dingen, dartzu gesundt, starckh, vnforchtsam vnd vnstärblich gewesst, vnnnd wie sy solche erleuchtungen, hoche gaben vnd tugenden durch jren vngehorsam nicht allein jnen, sonnder vnns, jren khindern allen, verloren haben. Jtem so sagt er grundtlich vnd ordenlich, was die erbsund, die wurckhende sunden sein, vom wem sy jren vrsprung haben, was sy vnns fur schaden gepracht vnd noch täglich pringen Jtem von vnderschied der läßlichen vnd tödtlichen sunden, die wider die gewissen geschehen etc.

4. Im dritten thail, vom 33 biß auff das 46 capittel, handelt er vnd lehret weitleuffig von der rechtfertigung deß mentschen. Vnnnd auff daß die ainfaltigen Windischen, Crobathen vnd Turckhen disen wunderparlichen rath Gottes, daß er seinen ewigen aingebornen sone ainen mentschen lassen werden vnd dermaßen leiden vnd sterben, dest leüchter möchten begreifen vnd verstehn, hatt er am ersten eingefuert die hupsche gottsälige meditation Bernhardj von der mentschwerdung Christi vnd die zwo gleichnußen Math. 18 vom knecht, der zehen taußent pfundt dem khunig schuldig war vnd hets nicht zubezalen, vnd Luc. 10 vom dem, der vnder die mörder fuell vnd vom Samaritan, seinem artzet. Mit disen gleichnußen vnd mit vnzelligen vilen verständigen spruchen auß der h. geschrift vnd der alten vnd newen lehrern

PISMA

zaigt er an die rechten vrsachen, warumb der son Gottes mensch worden, gelitten, gestorben, namblich vmb vnserer sunden willen, vnnd aufferstanden vmb vnser gerechtighait willen vnnd daß die menschen durch khain ander mittel oder weg des verdiennsts Christj vnd aller seiner wolthatten vnd guettern thailhaftig nicht mugen werden dan allein durch den rechten glauben an jn vnd durch den rechten geprauch der h. sacrament etc.

5. In dem vierdten thail, vom 46 biß aufs 57 capittel, verandtwurt er die furnembsten gegen-argument vnd einreden wider dise vnnsere rechte säligmachende lehr von der rechtfertigung vnd zaigt daneben an acht vrsachen, von dero wegen vns das gesätzt von Gott ist gegeben, vnd acht vrsachen, warumb die gerechtfertigten christen nun hinfur frumb sein, Gott vnd jrem nechsten dienen vnd gutte werckh thun sollen etc.

6. In dem funfften thail, vom 57 biß auff das 62 capittel, erzellt er neun vrsachen, warumb die rechten christen souil jn disem leben leiden muessen, vnd zaigt darneben funff trostungen, sich darmit jn jren anfechtungen vnd truebsaln, daß sy an der hilffe vnd barmhertzighait Gottes nicht verzweifeln, wisen zutrösten vnd beym christlichen glauben biß aufs ende zuerhalten. Daneben lehret er, wie sy Gott recht anrueffen vnd betten sollen, warumb Christus souil zaichen gethon, von vnderschid der rechten vnd falschen zaichen, wer die vier euangelisten gewest, varumb die euangelisten, Moyses, propheten vnd die apostel geschriben haben etc.

7. Nach diser langer vorred folgen alsdan die vier euangelisten vnd der apostel geschicht auß zwayen lateinischen, auß zwayen teutschen, auß ainer wälschen, auß ainer behämischen translationen vnd auß ainen crobatischen meßbuch verdolmetscht. Ire capittel hatt er jn paragraphos abgethailt vnd bey jedem paragrapho seine summaria vnd khurtze annotationes vnd concordantias bibliorum hintzu gesetzt.

8. Am ende dises buchs ist ein register, so da außweist, jn welchem euangelisten, capittl, paragrapho vnd blatt ain jedes sontäglichs vnd der andern fästen euangelia zu finden sein. Vnnd dabey sind annotationes vnd kurtze außlegungen vber alle gemelte euangelia, jn denen er sich beflissen vnnd daruber allerley comentaria vnd postillen gelesen, die nottigsten vnd nutzlichtste[n] lehr von der hay. dreyfaltighait, von baiden naturen Christj vnd von seinem ampt vnd verdiennst, was deß hay. gaists ampt vnd wurckungen sind vnd was jn jeglichem euangelio die furnembsten lehr, tröstungen, straffe, besserungen, zuchtigungen vnd ermanungen etc. sind, anzusaigen vnd zuberichten.

Sumaria vnd jnhalt deß letzten getruckhten newen windischen buch jn quatro, jntituliert

Der ander halb thail deß newen testaments

PISMA

Inhalt dises buchs, sagt die teutsche vorred. an khunig Maximilianum gestelt, jm andern vnd dritten paragrapho lauther vnd genugsam, daß es die epistel zun Römern mitt einer langen vorred vnd mit kurtzen argumentis vnd scholijs sey etc.

Dise oberzelte stuckh vnd nicht andere sind jn deß Primj Trubers buechern, die er auß der prophetischer vnd apostolischer geschriff jm rechten catholicischen vnd der augspurgischen confession verwandten theologen verstand hab genomen vnd gedruckt. Dem ist alßo vnd nicht annderst. Christo dem herren sey darumben ehr vnd lob. Amen.

Prevod

Register in sumarični seznam vseh slovenskih knjig, ki jih je do tega 1560. leta Primož Trubar dal v tisk. Od vseh je bil po en izvod posebej poslan kralju češkemu itd. in knezu württemberškemu itd. Izdelano 2. januarja leta 1560.

Sumarno poročilo in kratka pripoved, kaj se zlasti obravnava in uči v vsaki od slovenskih knjig, ki jih je Primož Trubar dal v tisk do tega 1560. leta. Sestavljeno na ukaz krščanskega nemškega kneza ter za odvrnitev in oprostitev krive obdolžitve in ovadbe, češ da naj bi on, Trubar, zapisal v svoje omenjene knjige nekaj krivoverskega in augsburški veroizpovedi nasprotnega. Izdelano v torek 2. januarja v 1560. letu.

[I] Povzetek in vsebina prve tiskane slovenske knjižice v osmerki, naslovljene Katekizem v slovenskem jeziku itd.

Ta knjižica je Trubarjev prvi poskus, ali bi se tudi slovenski jezik dal pisati in brati; moral jo je dati tiskati na skrivaj in pod izmišljenim imenom (ker mu nadzorniki tiskarn v dveh krajih za časa interima niso dovolili natisa omenjene knjižice). Le-ta vsebuje naslednje razdelke:

1. Prvi razdelek za nemškim predgovorom je opomin vsem slovenskim župnikom, pridigarjem, učiteljem in staršem, naj zaupano jim mladino z glasnim branjem in petjem zvesto in marljivo uče ves katekizem zaradi njegove velike neizrekljive koristi, ki jo bo mladina od tega imela.
2. Drugi razdelek je pouk, kako je Bog ustvaril prva dva človeka, kako sta zašla v greh in kako jima je bila dana prva obljuba o odrešenju.
3. Tretji je kratek pouk, zakaj nam je dano deset zapovedi.
4. Deset zapovedi, kakor jih je popisal Mojzes v 20. poglavju odhoda iz Egipta (eksodus).
5. Kdo in zakaj je napravil kratko otroško vero.
6. Apostolska vera, razdeljena v 12 delov.

PISMA

7. Kaj je molitev, kako, zakaj, za katero stvar in katerega Boga naj prosimo.
8. Očenaš, razdeljen v sedem prošenj.
9. Kdo in zakaj je postavil pridigarstvo in sv. krst; ob tem je napisano tudi nekaj o izvirnem grehu in zakaj se je Božji Sin učlovečil.
10. Izreki in pričevanja iz pisma o pridigarstvu in krstu.
11. Kaj so sv. zakramenti, kdo jih je postavil, čemu koristijo in kaj pomenijo.
12. Splošni opomin, ko se hoče obhajati Gospodova večerja.
13. Besede postavitve Kristusove večerje.
14. Izreki in pričevanja iz pisma, da so vsi ljudje rojeni grešniki in izročeni večnemu pogubljenju.
15. Sami izreki in pričevanja iz pisma, da smo ubogi ljudje rešeni vseh naših grehov, božje jeze, smrti, hudiča in večnega pogubljenja zgolj skozi Kristusovo trpljenje in smrt, ter da smo odrešeni in dosežemo večno življenje skozi trdno vero, da se je to zgodilo nam v prid.
16. Pouk in zagotovitev, da so Bogu všeč samo dela, ki jih je Bog zapovedal in so storjena v veri.
17. Nauk apostolov, kako naj se vsak kristjan vede v svojem poklicu.
18. Sledijo razlage v rimah in napevih o Adamovem padcu in vsega katekizma, nato litanije, kolekti in molitve za vse kristjane, cesarje, kralje in njihove otroke.
19. Na koncu je celotna pridiga o besedi vera in o lastnostih in učinkih vere, povzeta iz Ilirikove knjižice *De voce et re fidei*.

O vseh teh razdelkih pričajo tudi latinski naslovi, ki so v knjižici postavljeni pred vsakim razdelkom ali členom.

[II] Vsebina dveh majhnih knjižic v osmerki, ena z nemškimi in druga z latinskimi črkami tiskani, obe z naslovom Abecednik.

1. Sta začetnici, iz njiju se bodo otroci učili slovensko brati in pisati, v eni je tudi mali Brenzov katekizem ter kako naj molimo pred in po jedi, zjutraj in zvečer pred spanjem.

[III] Vsebina najmanjše knjižice v šestnajsterki ima naslov Katekizem v slovenskim jeziku.

1. To je mali Lutrov katekizem z vprašanji, četudi z nekoliko spremenjenim vrstnim redom in razširjen (z besedili) iz Melanchthona, Urbana Regiusa in velikega Brenzovega katekizma. Iz prejšnjega katekizma

PISMA

so tudi molitve in nauk apostolov, kako naj se vedejo do Boga in svojega bližnjega – gosposka, nizka in visoka, podložniki, škofje, pridigarji, starši, gospodarji, hlapci, device, vdove, in vsak kristjan v svojem poklicu in stanu.

[IV] Povzetek in vsebina velike knjige, tiskane v četverki, naslovljene Ta prvi dejl tiga noviga testamenta.

1. V začetku je povzetek Svetega pisma, nato koledar, preglednica nedeljskih črk in register, koliko poglavij ima vsaka knjiga Stare in Nove zaveze, in kako se vsaka knjiga imenuje latinsko, kako se kratko in dolgo piše.

2. Sledi dolg predgovor o vsej Novi zavezi. Vanj so v lepem redu vključeni najpoglavitnejši člani krščanske vere, razdeljeni v pet delov in 62 poglavij. S tem predgovorom Trubar ne meni in ne želi preprostim slovenskim in hrvaškim kristjanom dati zgolj pouk in dobro navodilo, kako naj s pridom in razumom bero Novo zavezo in vse Sveto pismo, temveč hoče s tem svojim pisanjem (zaradi katerega se je močno potrudil ter vanj usmeril vse svoje misli in delo) pripeljati tudi Turke do spoznanja njih grehov in pokvarjene nature ter k pravi pokori in pravi krščanski veri. Iz njega naj bi spoznali, da je njih mohamedanska vera kriva, izmišljena, nova in hudičeva; tudi naj bi se vsakdo iz njega naučil iskati milosti, odpuščanja grehov in večnega življenja pri Kristusu samo z vero ter izvedel, kako naj Bogu služi, kako naj moli, pobožno živi, s čim se lahko tolaži v nadlogah, v ječah in v smrtnih nevarnostih itd. Zato in zaradi tega v prvem delu tega svojega predgovora v 13 zaporednih poglavjih z mnogimi izreki in zgledi obširno piše in uči, kaj pomeni beseda evangelij, kaj vsebuje, zakaj se govori, pridige in spisi o Božjem Sinu imenujejo evangeliji, kakšne blagosti in vrednote sprejemamo iz evangelijev, koliko evangelijev je, koliko so stari itd. Nato izčrpno in razumljivo razlaga obljubo o ženskem semenu ter z njo, z vero in pridigami Abrahama, drugih očakov in vseh prerokov, njih ter praznovernih Judov in poganov darovanjih dokazuje, da so ti žrtvovali ne le živino, temveč ob večji nevarnosti često tudi ljudi. Da je naša krščanska vera edina prava, resnična, zveličavna in najstarejša; zakaj to našo krščansko vero je sam Bog še v raju ustanovil in jo pridigal Adamu in Evi; sprejela sta jo Adam in Eva, za njima vsi pobožni očaki, Mojzes in preroki, o njej so pridigali svojim otrokom pri svojih oltarjih in darovanjih in samo s to vero v obljubljeni ženski senci, tj. v prihod Kristusa, so se zveličali Adam, Eva, vsi očaki, vsi verni Judi, pogani itd. S tem obenem zavrača vero Turkov, sedanjih Judov in rimskih, ki se tudi po krivici hvalijo, da je njih vera prava in najstarejša, ter dokazuje, da je to kriva, izmišljena in hudičeva vera, ki spravlja ljudi v peklenški ogenj itd.

3. V drugem delu omenjenega predgovora, od 13. do 33. poglavja, najprej uči in dokazuje iz prvega in drugega poglavja prve Mojzesove knjige in z drugimi izreki stare in nove zaveze, da so v edinem večnem božjem bitju tri različne osebe itd. Nato govori o tem, kaj je prava božja podoba, po kateri sta bila prva človeka ustvarjena, kako sta bila izpolnjena s Svetim Duhom, popolnoma sveta, blaga, pravična, kako sta Boga iz vsega srca ljubila, bila brez vsakršne hudobne želje in poželenja zoper Božjo voljo in postavo,

PISMA

pametna in razumna v vseh nebeških in posvetnih stvareh, poleg tega zdrava, močna, neustrašna in nesmrtna in kako sta to razsvetljenje, velike darove in kreposti s svojo neposlušnostjo izgubila ne le zase temveč tudi za nas, njune otroke. Dalje temeljito in po vrsti pripoveduje, kaj je izvirni greh, kaj so dejanski grehi, od koga izvirajo, kakšno škodo so nam prinesli in še vsak dan prinašajo; dalje o razliki med odpustljivimi in smrtnimi grehi, ki se store zoper vest itd.

4. V tretjem delu, od 33. do 46. poglavja, obravnava in obširno poučuje o opravičenju človeka. In da bi preprosti Slovenci, Hrvati in Turki to čudovito odločitev božjo, ko je svojemu večnemu edinorojenemu sinu dal učlovečiti se ter tako trpeti in umreti, tem lažje mogli dojeti in razumeti, je najprej navedel lepo pobožno Bernardovo meditacijo o Kristusovem učlovečenju in dve priliki: o hlapcu, ki je bil dolžan kralju deset tisoč funtov in ni imel s čim plačati (Mt 18), ter o tistem, ki je padel med morilce in Samarijanu, njegovem zdravniku (Lk 10). S tema prilikama in neštetimi, razumljivimi izreki iz Svetega pisma, starih in novih učiteljev, izpričuje prave vzroke, zakaj je Božji Sin postal človek, trpel in umrl, namreč zaradi naših grehov, da je vstal zaradi našega opravičenja in da ne morejo ljudje z nobenim drugim sredstvom ali po nobeni drugi poti postati deležni Kristusovih zaslug, vseh njegovih dobrot in koristi kot le s pravo vero in pravo rabo sv. zakramentov itd.

5. V četrtem delu, od 46. do 57. poglavja, odgovarja na glavne nasprotne argumente in ugovore proti našemu pravemu zveličavnemu nauku o opravičenju ter ob tem navaja osem razlogov, zaradi katerih nam je Bog dal postavo, in osem razlogov, zakaj naj bodo opravičeni kristjani poslej blagi, Bogu in svojemu bližnjemu služijo, in delajo dobra dela itd.

6. V petem delu, od 57. do 62. poglavja, našteva devet razlogov, zakaj morajo pravi kristjani v tem življenju toliko trpeti; a da ne bi obupali nad Božjo pomočjo in usmiljenjem, kaže tudi na pet tolažil, s katerimi se v svojih skušnjavah in bridkosti morejo tešiti in do konca vztrajati v krščanski veri. Poleg tega uči, kako naj prav kličejo in molijo Boga, zakaj je Kristus toliko čudežev storil, kako se razločujejo pravi in lažni čudeži, kdo so bili štirje evangelisti, zakaj so evangelisti, Mojzes, preroki in apostoli pisali itd.

7. Temu dolgemu predgovoru sledijo štirje evangeliji in apostolska dela, prevedena iz dveh latinskih, dveh nemških, enega laškega in enega češkega prevoda ter iz hrvaške mašne knjige. Njih poglavja je razdelil v člene in pri vsakem členu dodal svoje povzetke, kratke pripombe in biblijske konkordance.

8. Na koncu te knjige je seznam, ki kaže, pri katerem evangelistu, v katerem poglavju, členu in na katerem listu se najdejo nedeljski in drugih praznikov evangeliji. Zraven so tudi opombe in kratke razlage vseh evangelijev, o katerih je prebral vsakovrstne komentarje in postile ter se trudil, da bi v njih nakazal in navedel najpotrebnejše in najkoristnejše nauke o Sv. Trojici, o obeh Kristusovih naravah, njegovem služenju in zaslugah, o služenju in veljavi Svetega Duha ter kateri so v vsakem od evangelijev najvažnejši nauki, tolažbe, kazni, pokore, vzgoja, opomini itd.

PISMA

Povzetki in vsebina zadnje tiskane nove slovenske knjige v četverki, naslovljene Ta drugi dejl tiga noviga testamenta.

Vsebino te knjige jasno in zadovoljivo naznanja nemški predgovor, naslovljen na kralja Maksimilijana, v drugem in tretjem členu: da je to pismo Rimljanom z dolgim predgovorom, s kratkimi vsebinskimi pregledi in pripombami etc.

Ti zgoraj navedeni in nikar drugi nauki so v knjigah Primoža Trubarja, ki jih je v pravem katoliškem duhu povzel in natisnil iz preroških in apostolskih spisov augsburški veroizpovedi naklonjenih teologov. Tako je in nič drugače. Kristusu Gospodu bodi zato čast in slava. Amen.

PISMA

10

Deželnemu glavarju Jakobu Lambergu, deželnemu oskrbniku Joštu Gallenbergu in kranjskim odbornikom¹

Kempton, 12. januarja 1560

Izvirnik, ne lastnoročen.

SI AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. registratura, šk. 92 (fasc. 54/7).

Foto: NUK, Ms 1061, št. 6.

Elze, *Briefe*, 52–54; Rajhman, *Pisma*, 52–54.

Dem wolgebornen herren, herrn Jacoben von Lamberg freyherrn, rö. kay. mt. etc. rath. landtshauptman in Crein etc., vnnd den edlen, ernuesten herrn Jobst von Gallenberg. landsuerwesser etc., vnd den verordneten daselbst samentlich vnd sonderlich, meinen gnedigen vnd großgunstigen herren, Labach.

Gnad vnd frid von gott dem vatter durch Jhesum Christum, vnserem herrn. Wolgeborner, edel, ernuest, gnädiger vnnd gunstig lieb herrn. Der sathan, seinem altem geprauch nach, hatt sich abermals durch höffische praticken den lauf des euangely jn vnßerm vatterlandt vnnd jn Croatien zu underdruckhen vnderstanden vnnd sein sachen schon dahin gepracht, daß mir die windische buecher verrer zu truckhen verpotten sind. Durch was argelist aber, wie vnnd wo er solches vberkumen, auch mit was waffen jch mich gegen jnen gesezt, haben ew. gn. vnnd herr.[schaften] auß beiligenden copeyen meiner gethanen vnnd zugeschickten geschriffen vnnd truckh an könig Maximilianum vnnd an fürsten von Wierttemberg lautter vnnd warhaftig zuuernemen.

Vnnd dieweil dißer handel nicht mein person allain, sonder die ehr deß sonns gottes vnnd die außbraitung seines euangely, auch die wolfart deß crainerischen, windischen vnnd crobatischen volcks belangt, will sich der derhalben gepueren ew. gn. herr., vnnd ainer ganznen ersamen landtschafft in Crain vnnd allen christen, mir in dißer sachen ratsam vnnd behilflich zu sein.

Nun begere vnnd bedörfte jch zu dem jeczigen meinem angefangnen krieg kain andere hilf noch beystand. dan daß ain ansehenliche vnnd aufrichtige vrkundt vnnd kundtschafft der warhait nach, daß in meinen gedruckten windischen buecher kain falsch, betriglich dolmetschen vnnd schwärmerey sey, sonder daß sy guett verstendig vnnd nuczlich dem armen windischen volckh sind vnnd daß darinn alle christliche artickell der augspurgischen confession gemäß vnnd jrer verstand nach werden trewlich

¹ V svoji stiski je Trubar pisal kranjskim deželnim stanovom, da bi ga podprli in bi njegovo pismo z dodanim seznamom tiskanih knjig kralju Maksimilijanu imelo večjo veljavo.

PISMA

gelerent vnnd außgefuert etc., mir mitgethailt vnnd gegeben von euch Crainern wierdet. Allsdan so hab jch schon dißen feundt zurügckgeschlagen vnnd vberwunden uff [auf] das mall.

Ist hierauf an ew. gn. vnnd herschafften vnd ainer ganczen ersamen landtschafft hoches vnd nidern, gaistlichen vnnd weltlichen stand mein vmb Christi vnnd der warhait willen demiettig hochfleißig pitten, auß oberzelten vnnd von wegen jn beiliegenden geschrifften vnd in der gedruckten vorred an könig Maximilianum angezaigten vrsachen mir ain warhaffte, ansehenliche, mit erlichen, namhafftigen von herrn, ritter, adels, burgers, pfarherrn personen handschrifften vnnd pittschafften verfertigte vrkundt vnnd kundtschafften, daß in meinen bißhergedruckten windischen buechern nichts anderst, dan was in meinem gethanenn schriftlichen bericht von allen meinen buechern an könig Maximilianum vnnd an den fürsten von Wierttemberg begriffen, vnnd in gemelten buechern nichts der augspurgischen confession zuwider sein, auch nichts betruglichs oder fälschlichs verdolmetscht sei, geben vnnd mitthailn wöllen, daß jch solche warhaffte vnnd autentisch vrkundt vnnd zeugen sag von meinem dolmetschen vnnd buehern dem fürsten von Wierttemberg vnnd herrn Vngnaden mag fürlegen vnd damit bestenn. Vnnd ewer gn. vnnd herr., auch ain gancze ersame landtschafft sollen hiebey wissen, das offtgemelte vrkundt nit allain zu meiner endtschuldigung, sonder dem ganczen windischen vnnd crobatischen landt zum guetten werde kummen und dienen, dan der gemelter christlicher fürst unnd herr Ungnad haben sich gegem mir vernemen laßen, wen sie glaubwürdig bericht werden, daß meine buecher recht unnd verstendig sind, daß sie nicht allain für jre personen, sonder auch andere chur vnnd fürsten bewegen wöllen zu rathen vnnd zu helfen, daß die tolmetschung der bibel jn die windische vnnd crobatische sprach ain furgang haben soll etc.

Derhalben so bith jch. ew. gn. vnnd herr. vnnd alle gottsälige Crainer, was standt sy sind, die offtgemelte vrkundt, welche mir schuldig seit der warhait vnnd dem ganczen vatterlandt zu gutt zu geben, wollen mir kains wegs abschlagen noch versagen. Sollches wiert Christus der herr, welches dißer handl ist, in seiner ehrlicher erscheinung bald reichlich belonnen. Bin also derselbigen tröstlich gewarttendt, thue mich hiemit ew. gn. vnnd herr. vnd der ganczen ersamen landtschafft vnderthaniglich befehlen.

Datum Kempten, am 12. tag january jm 1560 jar.

Ewer g. vnnd herr. vnderthäniger caplan

Primuß Truber, prediger daselbst.

PISMA

Prevod

Blagorodnemu gospodu, gospodu baronu Jakobu Lambergu, rimskega cesarskega veličanstva itd. svetniku, deželnemu glavarju na Kranjskem itd. in plemenitemu, častitemu gospodu Joštu Gallenbergu, deželnemu oskrbniku itd. ter tamkajšnjim odbornikom skupaj in posebej, svojim milostnim in naklonjenim gospodom, Ljubljana.

Milost in mir od Boga Očeta po Jezusu Kristusu, našem Gospodu.

Blagородni, plemeniti, častiti, milostni in naklonjeni ljubi gospodje. Po svoji stari navadi je satan spet poskusil z dvorskimi spletkami zatreti razvoj evangelija v naši domovini in na Hrvaškem ter je stvar že tako daleč pripeljal, da mi je prepovedano nadalje tiskati slovenske knjige. S kakšnimi zvijačami pa, kako in kje je to dosegel, tudi s kakšnim orožjem sem se mu uprl, naj vaše milosti in gospostva jasno in resnično spoznajo iz priloženih prepisov mojih spisov in tiskov, ki sem jih sestavil in poslal kralju Maksimilijanu in knezu württemberskemu.

In ker se ta zadeva ne dotika samo moje osebe, temveč tudi časti Božjega Sina in širjenja njegovega evangelija, pa tudi blaginje kranjskega, slovenskega in hrvaškega ljudstva, se pač spodobi, da mi vaše milosti, častiti kranjski deželni zbor in vsi kristjani, v tej stvari svetujete in pomagate.

Ne želim pa in ne potrebujem za svojo sedanjo začeto vojno nobene druge pomoči ali podpore, kakor da mi vi, Kranjci, sporočite in izdate resničen, ugleden in odkritosrčen dokaz in spričevalo, da ni v mojih tiskanih slovenskih knjigah nikakega krivega, sleparskega prevoda in krive vere, temveč da so dobro razumljive in koristne ubogemu slovenskemu ljudstvu ter da zvesto uče in uveljavljajo vse krščanske člene po nauku in v smislu augsburške veroizpovedi itd. S tem bi vsaj za zdaj temu sovražniku povrnil udarec in ga premagal.

Prosim tedaj ponižno in z vso vnemo vaše milosti, gospostva ter vso častito deželo visokega in nizkega, duhovskega in posvetnega stanu zavoljo Kristusa in resnice, da mi iz zgoraj povedanih in razlogov, ki so navedeni v priloženih spisih in v tiskanem predgovoru kralju Maksimilijanu, izvolijo izdati in poslati resnično, ugledno listino in spričevala s poštenimi lastnoročnimi podpisi in pečati oseb gosposkega, viteškega, meščanskega in duhovniškega stanu, da ni v mojih doslej tiskanih slovenskih knjigah nič drugega ko tisto, kar vsebuje moje pisno poročilo o vseh mojih knjigah kralju Maksimilijanu in knezu württemberskemu, ter da ni v omenjenih knjigah ničesar proti augsburški veroizpovedi, tudi ničesar sleparsko ali krivo prevedenega, da bi tako resnično in verodostojno listino in izpoved prič o svojem prevajanju in svojih knjigah mogel predložiti knezu württemberskemu in gospodu Ungnadu ter s tem obstati. Vaše milosti in gospostva, tudi vsa častita dežela naj pri tem vedo, da bo pogosto omenjena listino koristila in služila ne samo meni za opravičilo, temveč vsej slovenski in hrvaški deželi, zakaj omenjeni

PISMA

krščanski knez in gospod Ungnad sta se proti meni izrazila: če dobita verodostojno poročilo, da so moje knjige pravilne in razumljive, hočeta ne le osebno svetovati in pomagati, temveč k temu pripraviti tudi druge volilnike in kneze, da bi se prevajanje biblije v slovenski in hrvaški jezik nadaljevalo itd.

Zato prosim vaše milosti in gospostva in vse pobožne Kranjce, naj bodo katerega koli stanu, da mi nikakor ne odbijete in odrečete omenjene listine,² ki ste mi jo dolžni dati resnici in vsej domovini v prid. To bo Kristus, Gospod, čigar je ta pravda, v svojem veličastnem prikazanju kmalu obilo povrnil. Poln zaupanja jo torej pričakujem in se s tem vašim milostim, gospostvom in vsej častiti deželi ponižno priporočam.

Dano v Kemptenu, 12. januarja v 1560. letu.

Vašim milostim in gospostvom ponižni kaplan

Primož Trubar, tukajšnji pridigar

² Deželni stanovci so Trubarja podprli na deželnem zboru 20. februarja 1560; istega dne so pisali Trubarju o svoji podpori. Prim. Elze, *Briefe*, 64.

PISMA

11

Krištofu vojvodi Württembergskemu¹

Kempton, 8. marca 1560

Sodoben Trubarjev prepis. SI AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. registratura, šk. 92 (fasc. 54/7).

Foto: NUK, Ms 1061, št. 7.

Elze, *Briefe*, 61–66; Rajhman, *Pisma*, 55–57.

Dem durchleüchtigen, hochgebornen fürsten vnd herren, herren Christophen, hertzogen zu Wirtemberg vnd zu Deckh, grauen zu Mömpelgarten etc., meinem genedigen fursten vnd herren.

Durchleüchtiger, hochgeborner fürst, genädiger herr. E. f. g.² sein mein vnterthanigste willige dienst zuoor. Ewr fürstlichen gnaden zwo schreiben an mich sambt den eingeschloßen copijs der zwaien mißiuen, von der küniglichen wirde aus Behaim etc. e. f. g. vbersendt, meine windische büecher vnd translationen betreffende, hab ich jn aller vnterthanigkheit emphanen vnd daraus vernomen, daß e. f. g. der windischen vnd crobatischen kirchen zum guete kein vleiß noch mühe mit schreiben vnd vbersenden der büecher der hochgedachter kü. w.³ gespart vnd mir widerumb die druckerai zu Tübingen gnädiglich eröffnet habe etc. Vmb solches alles thue e. f. g. jch von meiner selbst vnd dan jm namen vnd von wegen aller Windischen jn aller vnterthanigkheit zum höchsten danckh sagen vnd Christum den herren treulich bitten, daß er solche trewe vnd mühe hie vnd dort reichlich belone. Amen.

Ich will mit dem drucken, bis ich ein anders grundtlichs vnd glaubwürdigs judicium vber meine büecher von Creinern vnd Vntersteyreren vberkhume, styl stan. Der guet man, welcher sein judicium vber meine büecher der kü. w. vbergeben, jst kein Creiner noch Vntersteyrer, sonder ein Beßyakh, mag velleicht herr doctor Schalichius sein. Nun hab ich der kü. w. offenlich jn der epistula dedicatoria, dergleichen jn meinem sendschreiben an sie geschriben, daß jch allein die Creiner, Vntersteyrer, Kherner, Histerreicher vnd die Windischen Märkheren, vnd nicht Beßyackhen, Crobaten, Behaim oder Poln zum arbitros vnd richter meiner geschrifften haben will. So bin ich auch vergwist vnd wills beweisen, daß meine orthographeie peßer vnd leßlicher ist dan der Behaim, Poln vnd Beßyacken. Ein jeder Lateiner, Teütscher oder Waliser kan meine geschrifften dermaßen lesen vnd aussprechen, daß ein jedlicher windischer zuhörer mag die verstehen, Aber die behaimische vnd polnische geschriffte kan niemand dan sie lesen, dan sie setzen gar zuuil vnnötig consonanten jn ein wort oder sylben vnd schreiben vnzalpar sylben vnd gantze wörter on vocal. Sie setzen vnd pronunciren das c, wenn schon nicht ein e oder i, sonder ein a oder o oder

1 Pismo že pomeni razplet zadeve glede pravovernosti, vendar Trubar terja zase še popravek o svoji ortografiji.

2 Eure Fürstliche Gnad.

3 Künigliche (königliche) Würde.

PISMA

u nachgesetzt wirdet, für ein z. Darumb will mein judex für zhlouik, das ist mensch, chlouik setzen; das wird kein Teütscher noch Lateiner nimmer für zhlouik oder tschlouik, sonder für klouik oder hlouik lesen etc. Von dem will ich der lanndsobrigkheit in Crein vnd Vntersteyer, dem verwalter zu Cili vnd anderen gelerten gotsaligen Creinern vnd Vntersteyreren zuschreiben, daß sie die kü. w. von meinen büecheren vnd orthographeien vnd wörtern lauter vnd warhafftig berichten. Verhoff, sie werden wie bis her mein dolmetschen vnd orthographeien vor menigklich für recht vnd verstendig erkennen vnd bekennen. Das hab e. f. g. ich in jm pösten in aller diemut anzeigen wollen. Denen thue mich hiemit vnterthanigklich beuelhen. Datum Kempten am 8. tag martij in 1560 jar.

E. f. g. vnterthanigster caplan

Primus Truber, prediger daselbst.

Prevod

Presvetlemu, visokorodnemu knezu in gospodu, gospodu Krištofu, vojvodi württemberškemu in teškemu, grofu mömpelgarskemu itd., svojemu milostnemu knezu in gospodu.

Presvetli, visokorodni knez, milostni gospod. Vaši knežji milosti predvsem ponižno in vdano na uslugo. Vaše knežje milosti dvoje pisanje, naslovljenih name, skupaj s priloženima prepisoma obeh poslanic kraljevega dostojanstva češkega itd. vaši knežji milosti,⁴ ki sta v zvezi z mojimi slovenskimi knjigami in prevodi, sem v vsej ponižnosti prejel in iz njih izvedel, da vaša knežja milost v prid slovenske in hrvaške cerkve ni varčevala ne s prizadevnostjo ne s trudom pri pisanju in pošiljanju knjig, s spoštovanjem omenjenemu kraljevemu dostojanstvu, in da mi je milostno ponovno odprla tiskarno v Tübingenu itd. Za vse to se v vsej ponižnosti zelo zahvaljujem sam zase, v imenu ter zaradi vseh Slovencev in iskreno prosim Kristusa, Gospoda, naj to zvestobo in trud tu in tam obilno poplača. Amen.

S tiskanjem pa hočem počakati, dokler ne dobim od Kranjcev in Spodnještajercv druge temeljite in verodostojne sodbe o svojih knjigah. Dobri mož, ki je svojo sodbo o mojih knjigah izročil kraljevemu dostojanstvu, ni ne Kranjec ne Spodnještajerec, temveč Bezjak, morda utegne biti doktor Skalič.⁵ Sem pa kraljevemu dostojanstvu javno v posvetilnem pismu in prav tako v svoji poslanici, nanj naslovljeni, pisal, da hočem imeti za presojevalce in sodnike svojih spisov samo Kranjce, Spodnještajerce, Korošce, Istrane in tiste iz Slovenske marke, ne pa Bezjakov, Hrvatov, Čehov ali Poljakov. Tako sem tudi prepričan in hočem dokazati, da je moja ortografija boljša in bolj čitljiva kakor češka, poljska ali bezjaška. Vsak Latinec,

4 Trubar omenja najprej dve pismi vojvode Krištofa, in to 18. in 29. februarja 1560, kralj Maksimilijan je pisal vojvodi Krištofu 4. in 19. februarja 1560, zadnjemu je priložen »Schriftlicher bericht und relation über Trubers windische bücher« (datirano »februar 1560«). Prim. Elze, *Briefe*, 55 sl.

5 Pavel Skalič (1534–1575), rojen v Zagrebu, bi utegnil na Dunaju pregledovati Trubarjeve spise in primerjati pravopis z drugimi slovenskimi pravopisi. Prim. Elze, *Briefe*, 62 sl.

PISMA

Nemec ali Lah more moje pisanje tako brati in izgovarjati, da ga razume vsak slovenski poslušalec. Češke ali poljske pisave pa ne more nihče razen njih brati, ker postavljajo preveč nepotrebnih soglasnikov v eno besedo ali zlog ter pišejo nešteto zlogov in cele besede brez samoglasnika. Postavljajo in izrekajo c kot Z, četudi za njim ni postavljen e ali i, temveč a ali o ali v. Zato hoče moj razsodnik za zhlouik, tj. človek, postaviti chlouik; tega pa ne bo noben Nemec ne Latinec nikoli bral kot zhlouik ali tschlouik, temveč kot klouik ali hlouik itd. O tem hočem pisati deželnim oblastem na Kranjskem⁶ in Spodnještajerskem, upravitelju v Celju in drugim učenim pobožnim Kranjcem in Spodnještajercem,⁷ da bi jasno in resnično poučili kraljevo dostojanstvo o mojih knjigah, ortografiji in besedah. Upam, da bodo kakor doslej moj prevod in ortografijo pred vsakomer za pravilna in razumljiva spoznali in priznali.⁸ To sem hotel vaši knežji milosti z najboljšim namenom v vsej ponižnosti naznaniti. Vaši knežji milosti se s tem najponižneje priporočam.

Dano v Kemptenu, 8. dan marca v 1560. letu.

Vaše knežje milosti najponižnejši kaplan

Primož Trubar, tukajšnji pridigar

6 Pismo z dne 12. januarja 1560.

7 Na ta pisma ni dobil pravočasno odgovora, zato je pisal svojim ljubljanskim somišljenikom 19. marca 1560 (gl. naslednje pismo).

8 Vojvoda Krištof v svojem pismu, v katerem mu sporoča ugodno mnenje kralja Maksimilijana glede pravovernosti, naroča, naj Trubar pravopisne »napake« popravi in »emendira«. Gl. Elze, *Briefe*, 60.

PISMA

12

Ljubljanskemu cerkvenemu odboru

Kempton, 19. marca 1560

Izvirnik s Trubarjevo roko. SI AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. registratura, šk. 92 (fasc. 54/7).

Foto: NUK, Ms 1061, št. 8.

Elze, *Briefe*, 66–70; Rajhman, *Pisma*, 58–60.

An die herren Budina, Sayerle, Kißel, Koburger, Klombner, Foresto vnd Prägel etc. zu handen.

S. d. Günstig, vertraut, lieb heren vnnnd brüeder. Ich hab heut frue mein magt zum Hansen Klomer vnd Vincentzen Kunig gesschickht vnd fragen laßen, wen sie gen Potzen verreiten wollen, jch wolt bei jnen den Labachern schreiben. Aber wie sie wider kumbt, sagt, der Vincents sei gesteren, der Klomer heut schon dahin, welches mich nicht wenig angefochten etc. Vnd jn diser stund vmb achte jn der nacht schickht die fraw Klomerin jren knecht, last mir anzeigen, der N. graue von Sengalle sei ankhumen, der werde morgen jn aller frue auff Potzen verreiten; bei dem schreib ich euch disen brieff jn aller eyll.

Hiebei habt jr glaubwirdig copias, was die ku. w. aus Behaim dem fursten v. Wirtemberg (mir gar nichts) vnd der furst vndter seinen secret vnd mit aigner hand vnterscriben mir von wegen des windischen drucks haben geschriben vnd was ich widerumb dem fursten. Nun mueß ein ersame landtschafft jn Crain, Vntersteyr vnd Karhenten vnd jre obrigkheit sambt euch das pöst thuen vnd der ku. w. grundtlich berichten, daß der arbiter oder judex, der sein vrtail vber meine büecher jrer w. zugestellt, vnrecht hab; dan die wörter, welche er verwirfft, werden auch von dem gemainen man, der nicht teutsch khan, jn Oberem vnd Vnterem Crain, vmb Cili, Windisch-Grätz gepraucht vnd verstanden. Ich will künen fur vrshah vsroh, fur gnada milost, fur milost pomilosardyu, fur ferdamnene pogublene oli sguylene, fur trosht vtissanie, fur nuz prid, fur leben shiuot, fur erbszhina dedina, fur lon plazhia, fur shtyma glas etc. setzen vnd dolmetschen, wie dan auch mich etlicher diser worte hab gepraucht. Aber ich hab bei der gemainer crainerischer sprach bleiben wöllen. Dergleichen mit der orthographe hat auch großlich vnrecht. Es ist war, die Behaim prauchen das c oft fur z. Sie schreiben das wort zhlouik also clowik. Ich halte aber mein orthographe fur pößer dan jr, darumb werde ich dabei beleiben.

Darumb so haltet vmb Christi willen bei der landsobrigkheit, daß sie sambt der landtschafft der ku. w. schreiben, daß die obgelmelte worter vnd mein orthographe dem gemainen man jn Crein sein verstendig vnd leßlich. Vnd jch will auffspaldist per Regensburg der landsobrigkheit von diser sachen auch schreiben.

PISMA

Es wird auch von nötten, daß man ein wolabgeschribnen vnd recht corrigirten crobotischen euangelisten der kü, w. zuschicke; den wird on zweiuell der Beßyackh auch judiciren, wie er sich dan jn fine sui iudicii last merckhen.

Ich bin meines potens von euch¹ stundlich gewartig vnd von der landsobrigkheit vnd anderen herren vnd landleüten genuessamen vrhkund, daß meine bücher nicht schwermerisch sind vnd recht verdolmetscht. Wo mir ein ersame landschafft jn diser sachen nicht wil beisteen, so dolmetsche vnd druckhe hinfur, wer da wil.

Die 100 gulden, bei des herrn Allten v. Saltzburg diener von euch mir vbersand, hab ich jn 65 gold cronen vnd 20 sgl² emphanen. Mit denen hab ich alle meine geldter bis auff 6 gulden vnd den druckh völlig bezahlt. Ich wil mich nun hinfur huetten vor schulden, vnd was ich hinfur von wegen des drucks ausgeben vnd verzeren werde, das wil ich ordentlich aufschreiben. Ich het vormalls nicht geglaubt, daß so vil gelds der druckh costen würde. Ich hab den poten von Stutgarten müeßen bezallen, wie jr aus beiliegendem secretari schreiben werd vernemen, vnd zum herrn Vngnaden ain aignen schickhen, dem ich geschriben, was mir der furst geschriben hat. Das vaß mit windischen exemplarien, das der Vergerius euch sollen schickhen, hab zu Augspurg erfragt, denen das furlon von Vlm bis gen Augspurg 12 patzen bezahlt. Will euchs per Saltzburg schickhen. Ich trag sorg, es werden auch walische büecher dabei. Von Vergerio ist nichts zuhören. Ich sag euch allen großen danckh vmb die 100 gulden, damit ich aus schulden, gott lob, khumen bin. Ich will euch per Regnepurg (prav: Regenspurg) pald mehr schreiben. Beuelcht mich allen christlichen herrn vnd bruederen. Datum Kempten am 19. martij jm 1560 jar.

Euer williger Primus Truber.

Prevod

Gospodom Budini, Sayerlu, Khislu, Koburgerju, Klombnerju, Forestu, Preglju³ itd. v roke.

1 V Elze *Briefe* na str. 69 se stavek glasi „Ich bin meines pitens an euch stundlich gewartig“ kar spremeni pomen stavka iz čakanja na sla v čakanje na odgovor na poslano prošnjo.

2 Elze na str 69 navaja kratico sgl – Silberguldn, medtem ko Rajhman kr – Kreutzer, kar pa bi bila premala vrednost.

3 V Ljubljani je bil cerkveni odbor, ki ga omenja Chr. Fr. Schnurrer, že leta 1559. Opravljal je službo »v odsotnosti«
superintendenta. Člani odbora so bili naslovljenci:

Lenart Budina, ki je bil od 1531 učitelj latinščine v Ljubljani, od 1563 pa prvi ravnatelj stanovske šole, umrl 1575; Jurij Seyerle, je bil 1533 in 1541 mestni sodnik v Ljubljani, 1548 davkar v Kranju, 1561 ljubljanski odbornik; Janez Kisel (Khisl) baron, lastnik Fužin, kranjski odbornik in blagajnik; ob njem tudi Vid Khisl, posestnik več tovarn, 1560 cesarski svetnik, 1566–1567 kranjski deželni oskrbnik; Ulrik Koburger je bil 1560 deželni pisar, 1570–1580 deželni sodni pisar; Matija Klombner, je znan pobudnik slovenske reformacije, od 1529 deželni pisar, po 1560 je živel zasebno kot hišni posestnik v Ljubljani; Andrej Foresto, po rodu Istrijan, ljubljanski trgovec, pri njem je 1561 ob prihodu v Ljubljano stanoval Trubar; Martin Pregl je bil Klombnerjev sodelavec, omenjen 1547, sicer neznan, kolikor ni istoveten z Marxom Preglom, ki je bil 1559–1560 mestni sodnik in 1563 ljubljanski podžupan. Prim. Elze, *Briefe*, 66–67 (op. 1); M. Rupel, Primož Trubar, 91–92, 95.

PISMA

Pozdravljeni. Naklonjeni, zaupni, ljubi gospodje in bratje. Davi sem poslal svojo deklo k Hansu Klomerju in Vincencu Kunigu vprašat, ali nameravata odjezditi v Bozen, da bi po⁴ njih pisal (poslal pismo) Ljubljčanom. Ko pa se je vrnila, je povedala, da je Vincenc že včeraj, Klomer pa danes odšel; to me je nemalo zaskrbelo itd. In obsorej ob osmih ponoči pošlje gospa Klombnerica svojega hlapca in mi sporoči, da je prišel N. grof Semgalle; ta da bo jutri navsezgodaj odjezdil v Bozen. Tako vam pišem to pismo v vsej naglici.

Tukaj imate priložene verodostojne prepise, kaj je češko kraljevo dostojanstvo pisalo knezu württemberskemu (meni pa prav nič), knez pa s svojim tajnikom in lastnoročnim podpisom meni, zaradi slovenskega tiska in kaj sem odpisal knezu. Zdaj pa si morajo častita dežela Kranjska, Spodnještajerska, Koroška ter njih oblasti skupaj z vami kar najbolj prizadevati ter kraljevo dostojanstvo temeljito poučiti, da presojevalec ali razsodnik, ki je svojo sodbo o mojih knjigah vročil njegovemu dostojanstvu, nima prav; zakaj besede, ki jih on zavrača, uporablja in razume tudi preprosti človek na Gorenjskem in Dolenjskem, okoli Celja in Slovenj Gradca, čeprav ne zna nemško. Lahko bi prevedel in postavil za uržah vzrok, za gnada milost, za milost pomilosardiju, za ferdamnene pogublene ali zgublene, za trosht utisanje, za nuc prid, za leben život, za erbščina dedina, za lon plačja, za štima glas itd., kakor sem nekatere teh besed tudi rabil. Vendar sem hotel ostati pri preprostem kranjskem jeziku. Prav tako tudi glede ortografije nikakor nima prav. Res je, Čehi često rabijo c za z. Besedo zhlouik pišejo takole: člowik. Jaz pa imam svojo ortografijo za boljšo od njihove, zato bom pri njej ostal.⁵

Zatorej za Kristusovo voljo priganjajte pri deželnih oblasteh, naj skupaj z deželnimi stanovi pišejo kraljevemu dostojanstvu, da so zgoraj navedene besede in ortografija preprostemu človeku na Kranjskem razumljive in čitljive. Tudi sam hočem o tej stvari čim prej prek Regensburga pisati deželni gosposki.

Kraljevemu dostojanstvu bo tudi treba poslati kakega hrvaškega evangelista, lepo prepisanega in prav popravljenega; brez dvoma ga bo Bezjak tudi presojal, kakor sam razglaša na koncu svoje ocene.

Vsako uro od vas pričakujem odgovor na svojo prošnjo, od deželne gosposke in od drugih gospodov in deželanov pa zadostno zagotovilo, da moje knjige niso krivoverske in da so prav prevedene. Če mi častiti deželni stanovi v tej zadevi nočejo pomagati, pa naj v prihodnje prevaja in tiska, kdor pač hoče.

Tistih 100 goldinarjev, ki ste mi jih poslali po slugi gospoda Allta iz Salzburga, sem prejel kot 65 zlatih kron in 20 Sgl. Z njimi sem povsem, razen 6 goldinarjev, poplačal vse svoje upnike in tisk. V prihodnje se hočem varovati dolgovi, in kar bom poslej izdal ali potrošil, to hočem redno zapisovati. Poprej si ne bi bil mislil, da bo tisk stal toliko denarja. Moral sem plačati sla iz Stuttgarta, kakor boste razbrali iz priloženega

4 Trubar piše "ich wolt bei inen ..." – „da bi pri njih ...“

5 Prim. Elze, *Briefe*, 68. Elze ima še »für zubzhina drulina«, česar M. Rupel v ponovnem natančnejšem prevodu originala nima; M. Rupel, Primož Trubar, 108, 260. Prim. Fr. Kidrič, *Die protestantische Kirchenordnung der Slowenen im XVI. Jahrhundert*, 1919, 125; M. Rupel, Glagolski in cirilski Artikuli in njih razmerje do Trubarjevih, *Slavia VIII* (1929), 538.

PISMA

sekretarjevega pisanja,⁶ a h gospodu Ungnadu, ki sem mu sporočil, kar mi je pisal knez, sem moral poslati lastnega sla. Sod s slovenskimi izvodi, ki naj bi vam jih poslal Vergerij, sem zasledil v Augsburgu in od njega plačal 12 patznov voznine od Ulma do Augsburga. Poslal vam ga bom prek Salzburga. Poskrbel bom, da bodo zraven tudi laške knjige. O Vergeriju se nič ne sliši.⁷ Vam vsem se zelo zahvaljujem za 100 goldinarjev, s katerimi sem se, hvala Bogu, rešil dolgov. Kmalu vam bom več pisal prek Regensburga. Priporočite me vsem krščanskim gospodom in bratom.

Dano v Kemptenu, 19. marca v 1560. letu.

Vaš uslužni

Primož Trubar

6 Pismo ni ohranjeno. Prim. Elze, *Briefe*, 68 (op. 2).

7 Vergerij je bil na potovanju na Pruskem in Poljskem, maja 1560 se je vrnil v Tübingen. Prim. Elze, *Briefe*, 69 (op. 5).

PISMA

13

Ivanu baronu Ungnadu¹

Kempton, 1. aprila 1560

Izvirnik, nelastnorochen (toda dva vstavka, napisana s Trubarjevo roko).²

Tübingen, Univ. Bibliothek, Slav. Bücherdruck I, 4 (Univ. Archiv VIII, 3).

Foto: NUK, Ms 1062, A št. 120.

Kostrenčič, *Urkundliche Beiträge*, 9–11; Elze, *Briefe*, 70–72; Rajhman, *Pisma*, 61–62.

Dem wollgebornen, edlen vnd gnedigen herren, herrn Hansen Vngnaden, freyherren zu Sonneck etc., ro. kay. mt. rath, landshauptman in Steyer, hauptman vnd vitzthumb zu Zily etc., meinem gnedigen herren.

Wolgeborner, genediger herr. E. g. wünsch ich von gott dem vatter durch Jesum Christum, vnseren herren, gnad, frid vnd alles gutts sambt erbietung meiner vnterthanigen diensten zuuor. Was die herren vnd landtleit in Crain, Kahrst, Histerreich vnd Windischen Marckh, jtem die stat Cilj, auch andere guett herren vnd freündt von Labach von meinem newen gedrukhten windischen buechern sagen vnd schreiben, mag e. g. auß beyligunden jren geschriften vnd sentschreiben an e. g. vnd an mich gründtlich vernemen. Die kunigkliche wirde aus Behaim etc. hatt meine obgemelte buecher alle auch besichtigen vnd vrteilen lassen; die seindt, gott allein sey die ehr, für warhafft, lautter, christlich vnd heilig erfunden vnd erkhent worden.

Vnd e. g. soll hiebey wissen, daß zwen crobatisch briester nun alle meine offtgemelte buecher in die crobatische sprach vnd buchstaben haben gebracht, vnd dieselbig sind von villen Crobatten vbersehen vnd approbirt, vnd haben ein groß verlangen, daß sie bald gedrukht wurden, vnd sagen, sie werden grossen nucz nicht allein in Croatien vnd Dalmatien, sonder auch in der Türkhay biß gen Constantinopel schaffen vnd ein rumor vnd krieg vnter den Türkhen anrichten.

Ich hab dem einem crobatischen priester, nemblich dem herren Stephano Consulj, geschriben, daß er sich gehn Nüremberg verfüege (vnd ich hoffe, er sey schon alta) vnd lasse die crobatischen buchstaben schneiden vnd giessen. Es will vnß an der hilffe, das ist am gelt mangeln. Ich hab biß her von den Creineren bey 1000 gulden erbettelt vnd zu talern ersamlet; die hab ich vmb den windischen druckh außgeben. Ich darff sie nicht weiter beschweren. Vnd ich hab mich getröst, der künig Maximilian würd vnß helffen, ist aber biß herr nit beschehen. Ich gedenkh jr kü. w. darff nicht vor den jesuwideren etc. Wen ich bey christlichen churfürsten vnd herren nur souil rath vnd hilffe möcht bekhumen, daß ich

¹ Trubar piše Ungnadu o pravovernosti svojih dotlej tiskanih knjig in mu sporoča, kakšni so njegovi načrti.

² Trubar je očitno prebral pismo, preden ga je odposlal. Za »Jch gedenkh jr. ku. w. darff« je dodal »nicht«; za: »dan die buchstaben« je dodal »werden«. Prim M. Rupel, Der große und der kleine glagolitische Probezettel von 1560, v: *Die Welt der Slaven II*, 257; M. Rupel, *Primož Trubar*, 111; Elze, *Briefe*, 71.

PISMA

obgemelten zwen Crobaten beim druckh zu Tübingen mechte erhalten, vnd 500 oder 600 gulden zum vorrad, den druckh zu bezzallen hett, so wolten wir den crobatischen druckh jnerhalb 10 oder 12 wochen anfahen, dan die buchstaben werden in 7 oder 8 wochen fertig. Derhalben e. g. wölle an disem vnserem furgenommen hohen werkh wie bißher noch das bösts thun, damit vnß, wie obgemelt, geholffen werde. Solches wird Christus der herr, welches reich wir gedenkhen mit diser gottseligen arbeit zu erweitern vnd seinen heiligen namen auch den Türkhen bekhant zu machen, e. g. vnd allen denen, die darzu rathen vnd helffen, jm ewigen leben reichlich belonen. Thue mich hiemit e. g. vntherthanigklich beuelchen. Datum Kempten am 1. tag aprilis jm 1560 jar.

E. g. vntherthaniger caplan

Primus Truber, prediger daselbst.

Prevod

Blagorodnemu, plemenitemu in milostnemu gospodu, gospodu Ivanu Ungnadu, baronu ženeškemu itd., rimskega cesarskega veličanstva svetovalcu, deželnemu glavarju štajerskemu, glavarju in vicedomu celjskemu itd., svojemu milostnemu gospodu.

Blagородni, milostni gospod. Vaši milosti želim od Boga očeta po Jezusu Kristusu, našem gospodu, milost, mir in vse dobro, hkrati pa najprej ponujam svoje ponižne usluge. Kaj pravijo in pišejo o mojih novih tiskanih slovenskih knjigah gospodje in deželani na Kranjskem, na Krasu, v Istri in Slovenski marki, mesto Celje in tudi drugi dobri gospodje in prijatelji iz Ljubljane, lahko vaša milost dodobra spozna iz priloženih njihovih pisanj in pisem, naslovljenih na vašo milost in name. Njegovo češko kraljevo dostojanstvo itd. je tudi dalo vse moje omenjene knjige pregledati in presoditi; spoznane so bile, Bogu samemu bodi čast, za neoporečne, jasne, krščanske in svete.

Vaša milost naj poleg tega ve, da sta dva hrvaška duhovnika sedaj vse moje često omenjene knjige prevedla v hrvaški jezik in pisavo; te so mnogi Hrvatje pregledali in potrdili za tisk, ter močno želijo, da se kmalu natisnejo; pravijo, da bodo veliko koristile ne samo na Hrvaškem in v Dalmaciji, temveč tudi na Turškem vse do Konstantinopla ter da bodo povzročile hrup in prepir med Turki.

Nekemu hrvaškemu duhovniku, namreč gospodu Štefanu Konzulu sem pisal, naj se odpravi v Nürnberg (upam, da je že tam) in da tam urezati ter uliti hrvaške črke. Kaže, da nam bo zmanjkalo pomoči, to je denarja.³ Doslej sem od Kranjcev izberačil in zamenjal v tolarje 1000 goldinarjev; te sem izdal za slovenski

³ Ungnada je pismo spodbudilo, da je pisal kralju Maksimilijanu in pozneje iskal pomoč pri volilnih knezih ter še kasneje pri državnih mestih. Elze, *Briefe*, 71.

PISMA

tisk. Ne smem jih še naprej obremenjevati. Tolažil sem se, da nam bo kralj Maksimilijan pomagal, a to se doslej ni zgodilo. Menim, da si njegovo kraljevo dostojanstvo zaradi jezuitarjev ne upa. Če bi pri krščanskih volilnih knezih in gospodih le toliko podpore in pomoči mogel dobiti, da bi lahko omenjena dva Hrvata obdržal pri tisku v Tübingenu, in imel 500 ali 600 goldinarjev na zalogi, da bi plačal tisk, bi začeli hrvaško tiskanje v 10 ali 12 tednih, zakaj črke bodo v 7 ali 8 tednih izdelane. Zato naj vaša milost kakor doslej stori, kar more za to naše začeto vzvišeno delo, da bi nam bilo pomagano, kakor je zgoraj povedano.

To bo Kristus, Gospod, čigar kraljestvo hočemo s tem bogoljubnim delom razširiti in s čigar imenom tudi Turke seznaniti, vaši milosti in vsem, ki pri tem delu pomagajo in ga podpirajo, v večnem življenju obilno povrnil. S tem se vaši milosti ponižno priporočam.

Dano v Kernptenu, 1. dan aprila v 1560. letu.

Vaše milosti ponižni kaplan

Primož Trubar, tukajšnji pridigar

PISMA

14

Krištofu vojvodi Württembergškemu¹

Stuttgart, 13. julija 1560

Sodoben prepis s Trubarjevimi lastnoročnimi popravki.

SI AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. registratura, šk. 92 (fasc. 54/3).

Foto: NUK, Ms 1061, št. 9.

Elze, *Briefe*, 78–81; Rajhman, *Pisma*, 63–66.

Op.: Na zadnji strani zapisano s *Trubarjevo roko*: Copj des schreibens an fursten v. Wirtenbergen etc. von wegen der ersamen landschafft in Crein jres furnemens jn religion sachen vnd von wegen des windischen vnd crobatischen drucks

A

Primj Truberj

Durchleuchtiger, hochgeborner fürst, gnädiger herr. Welcher massen vnnd mit was ernst vnnd grossen eiffer die herrn vnnd landtleuth sampt der hauptstatt Labach jn Crein sich der wahren religion annehmen vnnd dieselbig bey jnen gedenckhen anzurichten vnnd mich zu jnen deß wegen eruordern, mag e. f. g. auß beiliegenden jren gethanen schreiben an mich lauter vnnd warhafftig vernemen.

Nachdem aber die guete christliche herrn vnnd lanndtleuth von wegen der aufrichtung der waren religion jn grosse gefar jres leibs, lebens vnnd gutts sich begeben muesten, auch diser meiner beruef, dieweil derselb von jnen als von dem nidern magistrat wider willen vnnd vergünstigung deß höchsten, namblich wider jren herrn vnnd landtfürsten, ja zuwider der rö. kay. mt. etc. selbst geschieht, ist nicht allain gfarlich, sonnder auch disputierlich, ob ain solcher beruf recht vnd ordenlich sey vnnd ob ich demselbigen schuldig nachzukhumben vnnd ob ich dabey mit gott vnnd gutten gewissen mag mein leben wagen vnd verlieren. Dann ich will e. f. g. nicht verhalten, daß der nechstgestorben bischoue zu Labach gegen der rö. kay. mt. etc., da man gezält hatt 1547 jarre, mich hoch versagt, jch sei vnnd predige luterisch; deßwegen jr. mt. etc. ernstliche beuelch hatt außgeen lassen mich fängelich einzuziehen. Als ich aber auß sonnderlicher schickhung gottes der gefängcknuß entgangen, hatt mich der obgemelt bischoue excommuniciert, aller meiner pfrenden vnnd buecher entsetzt vnnd beraubt, vnnd seit derselbigen zeit [hab ich] mich jm reich erhalten vnnd ettlich buecher der hailigen geschrift in die windische sprach vertolmetscht vnnd truckhen lassen, welches auch der rö. kay. mt. etc. zuwider sein soll etc. Nun deß kinigs grim oder zorn, sagt Salomon, Pro. 16, ist der pote des todts, vnnd Cristus sagt zu allen predigern: seind klug wie die schlangen

¹ Pismo je odmev na pismo kranjskih deželnih stanov Trubarju, 10. 6. 1560, naj se vrne, prav tako tudi na pismo, poslano istega dne kemptenskim meščanom. Elze, *Briefe*, 74–77.

PISMA

vnnd on falsch wie die tauben etc. Derhalben ist an e. f. g. jm namen vnnd von wegen der obgemelten herrn vnnd der ganczen creinerischen kirchen mein vnderthänigist durch gott pitten, wolle derselben hochgelerten erfarnen theologen vnnd die hochuerstendigen christlichen rãth woll erwegen vnnd vrthailen lassen, ob obgemelter mein beruf, daß jch widerumb jm landt Crein wider willen vnd verpott der rö. kay. mt. etc. das euangelium predigen, die hailige sacrament recht vnnd offentlich austailen solt, recht vnnd ordenlich beschicht vnnd ob ich demselben zuehorsammen von wegen der ehr gottes, erweiterung der cristlichen khirchen vnd meinem lieben vatterlandt zu gutt, jn allerlay gfar zubegeben schuldig, vnnd daß sie mir auch rathen, was für ain kirchenordnu[n]g daselbst in Crain vnder dem pabstumb sol anrichten.

Nachmals e. f. g. wolle auch der königlichen würde aus Behaim etc. schreiben, die gottseelige lanndschaft jn Crain jrer kü. w. beuelchen vnd sie erpitten, daß sie der offtgemelten herrn vnnd landtleut jr christlich vorhaben furdere, hanndthabe vnnd beschütze vnd bej der rö. kay. mt. etc. sie vor den jhesuwiderer, bischouen vnnd munchen gifftig anklagen verspreche vnnd vertähdinge, auf daß die predig des hailigen euangelij jm lanndt Crain vnd in annderen vmbliegenden windischen vnd crabatischen ländern – dann vil gutter herczen sind des gottlichen worts fast hungerig vnd begierig jren fürgang habe vnnd gott recht angeruefft etc. werde.

Hieneben e. f. g. thue jch vnderthäniglich zuuernemen, daß mein gröst windisch buech, darjnn die fürnembsten loci theologici, die 4 euangelisten, der apostel geschicht vnnd ain postil sind, jst schon in die crabatische sprach vnnd geschriff gepracht. Vnnd die crabatischen buchstaben, namblich funfferlay alphabeth, so gutt vnnd besser als mans zu Vhenedig hatt, vnnd was zu ainem ganczen truckh gehört, haben wir beihendig. Vnnd drei teüglich personen zum crabatischen truckh vnnd dolmetschen sein auch vorhanden, daß wir nun – Christo dem herrn sei lob – nichts mangeln noch bedurfen zum windischen vnnd crabatischen druckh dan verlegens des drucks vnnd erhaltung der dreien crabatischen personen.

Ist hierauf an e. f. g. abermals von wegen der armen betruetzten christen, die jn den windischen vnnd crabatischen landen an der türckhischen gräniczen wohnen, welche vom Türckhen grausamlich ohn vnderlaß geplagt werden, mein vnderthanigst durch gott pitten, wolle vmb Christi vnd seiner ehr willen dem hochgedachten könig Maximilianum etc. verrer schreiben vnnd pitten, daß jr kü. w. mit jren getrewen, gehorsammen vnderthanen der funf niderösterreichischen lannden vnnd mit den vngerischen vnnd crabatischen grauen, herren vnnd landtleuthen handdeln vnnd bewegen, daß sie vnns dis hoch gottsälig christlich vnnd nottwendig fürgenommen werckh, dardurch vermittelt göttlicher gnaden nicht allein die Crabaten, sonnder auch Turckhen zu dem rechten alten säligmachenden glauben khumen werden, anzufachen vnd zuuolpringen, behulfflich sein, vnnd daß jr kü. w. bei der rö. kay. mt. etc. sich bemüe vnd sollicitiere, daß vnns die crabatische bibel zuerdolmetschen vnnd den druckh anzurichten zu Labach zugelassen vnnd vergunt werde. Dan zu Labach vnd vberal in Crein sindt allerlay der

PISMA

windischen vnnnd crabatischen sprachen personen, mit denen wir vnns der wörter halben, welche doch die gewondlichtiste[n] vnd verständigisten durch gancz Croatien vnd windischen land sind, mögen nach aller notturfft berathschlagen, welches zu Tübingen nicht kan geschechen.

Ewer f. g. wolle auch jrer kü. w. dise beiligende zway crabatische geschribne capittel aus dem newen testament, namblich das neünt aus dem euangelisten Johannes vnd das erst aus der apostel geschicht, vnnnd die drey newe getruckte crabatische alphabet hiemit vnd bey nechster pottschaft vbersenden. Dise muehe vnd anndere wolthaten, welche e. f. g. gegen vilen kirchen erzaigt vnd bewiset, Christus der herr wirt jn der ewigkait reichlich belonnen. Thue also e. f. g. hiemit die herrn vnnnd lanndtleuth jn Crein, die windische vnnnd crabatische kirchen vnd mich vnderthänigist zugnaden befelchen. Datum Stuttgarten, den 13 julij jm 1560 jarr.

E. f. g. vnderthänigister caplan

Primus Truber, manu propria.

Prevod

Presvetli, visokorodni knez, milostni gospod. Kako, s kakšno resnobo in kolikšno vnemo se gospodje in deželani na Kranjskem skupaj z glavnim mestom Ljubljana zavzamejo za pravo vero, ki jo želijo razširiti tudi doma in zaradi česar me pozivajo k sebi, lahko vaša knežja milost jasno in resnično spozna iz priloženih njihovih, meni pisanih pisem.

Dobri krščanski gospodje in deželani pa bi se zaradi širitve prave vere morali podati v veliko nevarnost za svoje telo, življenje in imetje; tudi je ta poziv, ki so ga kot nižja oblast izdali proti volji in brez dovoljenja najvišjega, namreč v nasprotju s svojim gospodom in deželnim knezom, da, celo v nasprotju s samim rimsko cesarskim veličanstvom itd., ne samo nevaren, temveč se je treba tudi vprašati, ali je tak poziv prav in v redu, ali se mu moram odzvati in pri tem z božjo voljo ter mirno vestjo tvegam in izgubim življenje. Kajti vaši knežji milosti nočem zamolčati, da me je nedavno umrlj ljubljanski škof pri rimsko cesarskem veličanstvu itd., ko smo šteli 1547 let, hudo obtožil, da sem in pridigam lutrski; zato je njegovo veličanstvo itd. izdalo strogi ukaz, naj me zapro. Ko pa sem po posebni božji previdnosti ušel ječi, me je omenjeni škof izobčil, mi odvzel vse prebende ter me oropal vseh knjig. Odtlej sem se preživljal v cesarstvu ter prevedel nekaj knjig Svetega pisma v slovenski jezik ter jih dal natisniti, kar pa je rimsko cesarskemu veličanstvu itd. baje tudi zoprno. Kraljev srd ali jeza, pravi Salomon, Pg. 16, je glasnik smrti, in Kristus pravi vsem pridigarjem: bodite modri kakor kače in brez hinavščine kakor golobi itd.² Zato vašo knežjo milost v imenu in zavoljo omenjenih gospodov in vse kranjske cerkve najponižneje pri Bogu prosim, naj svojim veleučeni izkušenim teologom in velerazumnim krščanskim svetovalcem naroči dobro pretehtati

2 Mt 10,16.

PISMA

in presoditi, ali je omenjeni poziv, da naj v kranjski deželi proti volji in prepovedi rimsko cesarskega veličanstva itd. spet pridigujem evangelij ter prav in javno delim svete zakramente, pravilen in v redu in ali sem dolžan podati se v vsakršno nevarnost, da bi se mu odzval zaradi božje časti, širitve krščanske cerkve in v prid svoje domovine; tudi naj mi svetujejo, kakšen cerkveni red naj napravim tam na Kranjskem pod papeštvom.³

Potlej naj vaša knežja milost blagovoli pisati tudi češkemu kraljevemu dostojanstvu itd., priporočiti Bogu vdane kranjske deželne stanove njegovemu kraljevemu dostojanstvu in ga prositi, da bi krščansko namero često imenovanih gospodov in deželanov pospešilo, podprlo in branilo ter jih pri rimsko cesarskem veličanstvu itd. zagovarjalo in branilo pred strupenimi obtožbami jezuitarjev, škofov in menihov, da bi pridiga svetega evangelija v deželi Kranjski in v drugih sosednjih slovenskih in hrvaških deželah napredovala in da bi Boga prav klicali itd., zakaj mnoga dobra srca so močno lačna in željna božje besede.

Poleg tega ponižno naznanjam vaši knežji milosti, da je moja največja slovenska knjiga, v kateri so najimennitnejši teološki nauki, štirje evangelisti, apostolska dela in postila, že prestavljena v hrvaški jezik in pisavo.⁴ Tudi hrvaške črke, namreč petero alfabeta, tako dobre in še boljše, kakor jih imajo v Benetkah, in vse kar je potrebno za tisk, imamo pri roki. Tri, za hrvaški tisk in prevajanje sposobne osebe, so tudi pripravljene,⁵ tako da nam zdaj – Kristusu, Gospodu, bodi hvala – ničesar ne manjka in ničesar ne potrebujemo za slovenski in hrvaški tisk razen sredstev za založbo tiska in vzdrževanje treh hrvaških oseb.

Tako pri Bogu najponižneje znova prosim vašo knežjo milost, naj zaradi ubogih žalostnih kristjanov, ki bivajo v slovenskih in hrvaških deželah na turški meji in ki jih Turki neprenehoma grozno trpinčijo, zavoljo Krista in njegove časti še blagovoli spoštljivo pisati omenjenemu kralju Maksimilijanu in ga prositi, da bi se njegovo kraljevo dostojanstvo dogovorilo s svojimi zvestimi, poslušnimi podložniki petih spodnjeavstrijskih dežel in z ogrskimi in hrvaškimi grofi, gospodi in deželani ter jih pripravilo do tega, da bi nam pomagali začeti in dokončati to bogoljubno, krščansko in potrebno zasnovano delo, s katerim bodo z božjo milostjo prišli do prave, stare zveličavne vere ne le Hrvati, temveč tudi Turki, in da bi se njegovo kraljevo dostojanstvo potrudilo pri rimsko cesarskem veličanstvu ter ga živo poprosilo, da bi nam bilo dovoljeno in dopuščeno prevesti hrvaško biblijo in opraviti tiskanje v Ljubljani. Kajti v Ljubljani in povsod na Kranjskem je vsake vrste oseb slovenskega in hrvaškega jezika, s katerimi bi se po potrebi lahko posvetovali zavoljo besed, ali so res najobičajnejše in najrazumljivejše po vsej hrvaški in slovenski deželi; kar pa v Tübingenu ni mogoče.⁶

3 Gl. M. Rupel, *Primož Trubar*, 110, 261.

4 Gl. M. Rupel, *Primož Trubar*, 110, 261.

5 Črke so bile vlite v Nürnbergu, od treh »zmožnih oseb« sta znani dve: Konzul in Dalmata, o tretji lahko ugibamo.

6 Prim. M. Rupel, *Primož Trubar*, 111. Elze, *Briefe*, 83.

PISMA

Vaša knežja milost naj njegovemu kraljevemu dostojanstvu z naslednjo pošiljko pošlje tudi tu priloženi dve hrvaški pisani poglavji iz Nove zaveze, namreč deveto iz evangelista Janeza in prvo iz Apostolskih del ter tri nove, natisnjene hrvaške alfabete. Ta trud in druga dobra dela, ki jih je vaša knežja milost izkazala in dokazala mnogim cerkvam, bo Kristus, Gospod, v večnosti obilno povrnil.

S tem vaši knežji milosti najponižneje v milost priporočam gospode in deželane na Kranjskem, slovensko in hrvaško cerkev ter sebe.

Dano v Stuttgartu, 13. julija v 1560. letu.

Vaše knežje milosti najponižnejši kaplan

Primož Trubar, s svojo roko

PISMA

15

Kralju Maksimilijanu¹

Stuttgart, 15. julija 1560

Sodoben prepis s Trubarjevim popravkom.²

SI AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. registratura, šk. 92 (fasc. 54/7).

Foto: NUK, Ms 1061, št. 10.

Elze, *Briefe*, 81–84; Rajhman, *Pisma*, 67–69.

Na zadnji strani s Trubarjevo roko:

Copj

des schreibens an die künigkliche wirde zu Behaim etc. von wegen der Creiner vorhaben jn religions sachen vnd des crobotischen drucks

B

Primj Truberj

Durchleuchtigster, grossmächtigster könig. Ewer ku. mt. etc. sein mein vnderhänigste willige diennst sampt meinem täglichen patter noster zuuor. Gnädigster herr, was die christliche vnnd ersame landtschafft jn Crain für ain beschwärdt von wegen der religion wider jre gaistliche habe vnnd was jr begeren an mich sey, mag. e. ku. mt. etc. auß beiligender copy jres schreibens an mich lauter vnnd warhafftig vernehmen. Dises e. ku. mt. etc. vertraue jch alls deren, die solches den widersächern der wahren religion nicht verden offenbaren.

Vnnd dieweil diser eifferiger beruf nicht allain mir, sonder viel mehr der landtschafft von wegen daß die jhesuwiter, bischouen vnnd münchen der waren religion zuwider sind, welchen die ro. kay. mt. etc. zuuil glaubt, vnnd die beuelch, so sie vor 13 jarrn vber mich, daß jch gefanglich einzogen solt worden sein, außgepracht, sein noch nicht cassiert, ganz gefarlich vnnd daraus grosser vnrath eruolgen möcht, hab ich deswegen bey dem durchleuchtigen, chrislichen fürsten von Württemberg etc. meinem gnedigen herrn, vnd bei jrer fürstlichen gnaden theologen vnd christlichen räthen rath gesucht. Die rathen der lanndtschafft vnnd mir, diese sachen in verrern bedacht zu stellen vnnd bey andern christlichen herrn, auch bey gelerten, verstendigen vnnd gottsfürchtigen personen raths pflegen.

1 Dve zadevi sta begali Trubarja: vrnitev v domovino in tiskanje knjig. Kralju Maksimilijanu piše za svet in tudi za podporo. Pismo je v mnogočem ponovitev pisma vojvodi Krištofu.

2 Trubar je za »vnnd was zu ainem ganczen truckh gehört«, dodal »haben wir beihendig«.

PISMA

Deswegen ist an e. ku. mt. etc. mein vndertänig durch gott pitten, wölle als ain hochuerstendiger christlicher kinig vnnd bestendiger Christi confessor derselbigen trewen vnnd gottsäligen vnnderthanen jn Crain vnnd mir rathsam vnnd behilfflich sein, wie vnnd durch was mittel vnnd weg am füeglichsten die predig des euangelij vnnd die recht administration der hay. sacrament bey jnen möcht angericht werden, vnnd sollchen e. ku. mt. etc. rath vnnd gnedigste maynung dem hochgedachten fürsten von Wirtemberg oder der gemelten lanndtschafft oder mir entdeckhen.

Hieneben e. ku. mt. etc. thue ich vnderthänigst zuuernemen, daß mein gröst kreinerisch buch (deß jnnhalt vnnd register hiemit zum andern mal zuschickhe), jst schon jn die crabatischen sprach vnnd geschrifften gepracht; vnnd die crabatischen buchstaben, namlich funffferlay alphabet, so gutt vnnd

besser als mans zu Venedig hatt, vnnd was zu ainem ganczen truckh gehört, haben wir beihendig; vnnd drey teüglich personen zum crabatischen truckh vnnd tolmetschen sein auch vorhanden, daß wir nun, Christo sey lob, nichts mangeln noch bedurfen zum windischen vnnd crabatischen dolmetschen vnnd druckh dann verlegens des drucks vnd erhaltung der dreien crabatischen personen.

Derohalb ist an e. ku. mt. abermals jn namen vnnd von wegen der windischen vnnd crabatischen kirchen mein hoch demuettigst pitten, welle vmb Christi vnnd seiner ehr willen mit den herr vnnd lanndtleuthen jn Österreich, Steyr, Karhenten (bey Creinern allain hab jch bißher ersamblet, damit den windischen truckh hab bezalt) vnnd mit den vngerischen vnd crabatischen grauen vnnd herrn handeln vnd bewegen, daß sie vns behülfflich sein den windischen vnnd crabatischen truckh zuuerlegen vnnd obgemelte drey crabatiscche personen beim truckh zu erhalten. Vnnd daß sein sie für anndere nationen schuldig, darumb daß jr vnderthanen diser bei der sprachen, auch die Türckhen, jre nachparn, sich geprauchten, dardurch sie vom Türckhen mehrer frid dann mit jren spuessen³ vnd puchßen erlangen werden, wie jch dan von dißem handel jn der vorred der epistel zun Römern an e. ku. mt. hab ain mehrers geschriben. E. ku. mt. etc. welle auch dem churfürsten am Rein vnnd dem fürsten von Wirtemberg vnns mit dieser fürgenommenen arbeit commendiern, ohne zweiucl, jr chur- vnd fürstlichen gnaden werden vnns auch stattlich helfen vnnd mit brot vnd wein nach notturfft prouiantiern. Vmb dise mühe vnd fürdernus gemeltes handels vnnd werckhs wirt e. ku. mt. etc. ewige lob vnnd danckh von der ganczen christenhait haben vnd jn der aufersteung leichten wie der sonnen glantz vnd von gott dem vatter vmb Christi, seines geliebten sons, willen reichliche belohnung empfachen.

Dem hochgedachten fürsten von Wirtemberg etc. hab jch zway abgeschribne crabatiscche capitel aus dem newen testament vnd drey gedruckte crabatiscche alphapeth zugestellt. Dieselbig wirt e. ku. mt. etc. jr. f. g. hiemit zuschickhen. Auß denen haben sich e. ku. mt. zuerinnern, ob wir mit dem crabatischen truckh vnnd dolmetschen recht daran sein oder nicht. Thue hiemit e. ku. mt. die ersame landtschafft jn Crein, die

3 Spiessen.

PISMA

windischen vnnd crabatischen kirchen vnnd mich aufs aller vnderthenigist zu gnaden trewlich beuelchen.
Datum Stuttgarten, den 15. julij anno etc. 60.

E. ku. mt. etc. vnderthenigister caplan Primus Truber manu propria.

Prevod

Presvetli, mogočni kralj. Vašemu kraljevemu veličanstvu itd. so najprej na voljo moje najponižnejše vdane usluge hkrati z mojim vsakdanjim očenašem. Premilostni gospod, kakšno pritožbo zaradi vere imajo krščanski in častiti deželni stanovi Kranjske proti svojim duhovnikom in kaj od mene želijo, lahko vaše kraljevo veličanstvo itd. jasno in resnično spozna iz priloženega prepisa njihovega pisma, meni pisanega. To zaupam vašemu kraljevemu veličanstvu itd. kot takemu, ki tega ne bo razodelo nasprotnikom prave vere.

In ker je ta goreči poziv prav nevaren ne samo meni, temveč še mnogo bolj deželnim stanovom in bi iz tega lahko nastalo veliko zlo, saj jezuitje, škofi in menihi nasprotujejo pravi veri, rimsko cesarsko veličanstvo itd. pa jim preveč verjame, pa tudi ukazi, da bi me zaprli, ki so jih pred 13 leti izdali proti meni, še niso razveljavljeni, sem iskal sveta pri presvetlem krščanskem knezu württemberskem itd., svojem milostnem gospodu, ter pri njegove knežje milosti teologih in krščanskih svetovalcih. Ti svetujejo deželnim stanovom in meni, naj zadevo ponovno premislimo ter se posvetujemo tudi z drugimi krščanskimi gospodi in učenimi, razumnimi ter bogaboječimi osebami.

Zato pri Bogu ponižno prosim vaše kraljevo veličanstvo itd., da bi kot visoko razumen krščanski kralj in stanoviten izpovednik vere v Kristusa hotelo svojim zvestim in pobožnim podložnikom na Kranjskem in meni svetovati in pomagati, kako, s kakšnimi sredstvi in po kakšni poti naj se pri njih najprimerneje uredita pridiganje evangelija in prava delitev svetih zakramentov, ter tak nasvet in premilostno mnenje vašega kraljevega veličanstva itd. sporočilo visoko cenjenemu knezu württemberskemu, omenjenim deželnim stanovom ali meni.

Poleg tega vašemu kraljevemu veličanstvu itd. najponižneje naznanjam, da je moja največja kranjska knjiga (katere vsebino in register le-tu drugič pošiljam) že prestavljena v hrvaški jezik in pisavo. Tudi hrvaške črke, namreč petero alfabeta, tako dobre in še boljše, kakor jih imajo v Benetkah, in vse kar je potrebno za tisk, imamo pri roki. Tri, za hrvaški tisk in prevajanje sposobne osebe so tudi pripravljene, tako da nam zdaj, Kristu bodi hvala, ničesar ne manjka in ničesar ne potrebujemo za slovensko in hrvaško prevajanje in tisk, razen sredstev za založbo tiska in vzdrževanje treh hrvaških oseb.

Zato vaše kraljevo veličanstvo ponovno v imenu in zaradi slovenske in hrvaške cerkve najponižneje prosim, da bi se zavoljo Kristusa in njegove časti hotelo pogajati z gospodi in deželani na Avstrijskem,

PISMA

Štajerskem in Koroškem (doslej sem samo pri Kranjcih nabiral in s tem plačal slovenski tisk) ter z ogrskimi in hrvaškimi grofi in gospodi ter jih pripraviti, da bi nam pomagali pri založbi slovenskega in hrvaškega tiska ter pri vzdrževanju omenjenih treh oseb. To so dolžni bolj kot drugi narodi, ker uporabljajo ta dva jezika njih podložniki pa tudi Turki, njihovi sosede, saj bodo pred Turki dosegli več miru s tem kot s svojimi sulicami in puškami, kakor sem o tej stvari več napisal vašemu kraljevemu veličanstvu v predgovoru pisma Rimljanom.⁴ Vaše kraljevo veličanstvo itd. naj nas s tem zasnovanim delom blagovoli priporočiti tudi volilnemu knezu renskemu! in knezu württemberškemu; brez dvoma nam bosta tudi njih volilno knežja⁵ in knežja milost izdatno pomagali ter nas po potrebi preskrbeli s kruhom in vinom. Za ta trud in podporo omenjenemu početju in podjetju bo vaše kraljevo veličanstvo itd. prejelo večno hvalo in zahvalo vsega krščanstva, ob vstajenju se bo svetilo kakor sončni sij ter prejelo od Boga očeta zavoljo Krista, njegovega ljubljene Sina, obilno plačilo.

Omenjenemu visokospoštovanemu knezu württemberškemu sem poslal dve napisani hrvaški poglavji iz Nove zaveze in troje natisnjenih hrvaških alfabeta. Le-to bo njegova knežja milost s tem poslala vašemu kraljevemu veličanstvu itd. Iz njih naj se vaše kraljevo veličanstvo seznanj, ali smo s hrvaškim tiskom in prevajanjem na pravi poti ali ne. S tem vašemu kraljevemu veličanstvu najponižneje v milost priporočam častite kranjske deželne stanove, slovensko in hrvaško cerkev ter sebe.

Dano v Stuttgartu, 15. julija leta itd. 60.

Vašega kraljevega veličanstva itd. najponižnejši

kaplan Primož Trubar, s svojo roko

4 Trubar je bil prepričan, da njegovo delo lahko veliko prispeva k zmagi nad Turki. O tem ponovno piše in v delu biblijskega zavoda v Urachu je opaziti nenehno prizadevanje, da se ideja »čistega evangelija« razširi med morebitnimi podporniki tiskanja knjig v glagolici in cirilici. Prim. J. Rotar, Rad Primoža Trubara na glagolskim i Cirilskim knjigama, v: *Književna istorija XV/60*, Beograd 1983, 509 sl.; E. Benz, *Wittenberg und Byzanz*, Elwert-Grafe und Unzer Verlag, Marburg 1949, 191 sl.

5 Volilni knez renski je bil Friderik III. (1559–1576), rojen 1515, pokopan v Heidelbergu, imenovan »pobožni« in tudi »von der Pfalz«, volilni knez je postal 1559, čeprav je bil naklonjen kalvinizmu in je po augsburškem verskem miru (1555) bila dovoljena v nemških deželah le augsburška veroizpoved. Prim. Hermes Handlexikon, *Martin Luther u. die Reformation*, Econ 1983, 114.

PISMA

16

Kranjskemu stanovskemu odboru¹

Kempton, 25. julija 1560

Izvirnik, ne lastnoročen, toda s Trubarjevimi popravki.²

SI AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. registratura, šk. 92 (fasc. 54/3).

Foto: NUK, Ms st. 1061, št. 11.

Elze, *Briefe*, 85–89; Rajhman, *Pisma*, 70–73.

Pr. 10. avg. 1560.

Denn wolgebornen, edlen, gestrengen, ernuessten, erbern vnd weysen herren N. N., herren vnd landtleuthen des fürstenthumb Crein sampt den angeraichten herrschafften der Windischen Marckh, Möttling, Hysterreich vnd Carst etc., so jm jüngsten ausschus zu Labach versamlet gewest, meinen gnedigen, grosgunstigen vnd gepietenden herren. In abwesen dem herrn Jobst von Gallenberg, landtsuerweser etc., zu eröffnen.

Wollgeborn, edel, gestreng, ernuest, fürsichtig vnnd weyß, gnedig vnd großgunstig, vertrawt, lieb herrn. Ewer gnaden vnnd herschafften sein mein vnderthenig, trew, willig diennst jn alweg zuuor berait. Ich lob vnnd dannckh gott, vnserm himlischen vatter durch Jhesum Christum, vnserm herrn, daß er auch aus sonnderlichen gnaden vnnd guette in meinem lieben vatterlandt, jn dem ich erstlich nach dem fleisch, nachmals aus dem geist vnnd wasser geporen binn, durch die mundliche vnnd geschriben predig des euangelij aus allerlay stendt jme ein kirchen, die jn recht anrueffet vnd bekent, öffentlich versamlet hatt vnnd dieselbig so wunderbarlich wider allen pforten der hellen erhelt, je lenger mer erweitert vnnd beuestiget. Vnnd jch bitt jne ohne vnderlaß, daß er vmb seines sons willen solchen seinen himelischen segen, welcher alles, was die welt hatt vnnd liebet, weit weit vbertrifft, meinem lieben vatterlandt von wegen ettlicher vnghlaubens, heüchlerey, abfall, vndannckparkait vnnd vnpußfertigkeit nicht wöll entziehen noch vnndergeen lassen, sonnder von tag zu tag lennger jhe mehr zur sein selbst vnnd seines lieben sonns erkanntnus vnnd bekanntnus bringen vnnd sie ewig sälig machen. Amen, amen.

Ewer gnaden vnnd herschafften ganz freundlich vnnd christlich schreiben vnnd begeren an mich, daß jch widerumb zu denselben jns lannchts Crein daß haillig göttlich wortt im rechten catholischen vnd der

1 Trubar poroča o svoji odločitvi glede vrnitve v Ljubljano.

2 Trubar je dodal »die« pred »hailigen sacrament« – die hailigen sacrament; pri »jr sollet ohne rath vnnd vorwissen« je napisal »on« – jr sollet ohne rath vnnd on vorwissen; na robu je pred »Als dan mügen vmb mich schicken« dodal Luc. 14(28–31); tudi »manu propria« pod »Primuß Truber« je izpod Trubarjevega peresa. Ime znanega württemberskega teologa Johanna Brenza je pisec zapisal s »Prentij«, nad P je Trubar postavil B.

PISMA

augspurgischen confession verwandten verstandt zu predigen vnnd die hailigen sacrament, wie es der son gottes selbst eingesezt vnnd beuolchen, auszuthailen, khummen soll, haben mich warlich hoch erfrewt; vnnd nach verlesung derselbigen habe bei mir aigentlich entschlossen, disem beruef ohn alle wäigerung, weiter bedenckhen vnnd beratschlagen vnangesehen der künfftigen grosen gfar alsbald nachzukhommen vnnd zum Vlrich Sattler, ewerm potten hab gesagt: Ich will disem beruef nachkhommen vnnd soll ich des anndern tags, wen jch geen Labach khumme, gehenckt oder verprendt werden.

Als aber meine herren, ain erber rath alhie, ewer schreiben an sie vnnd das mein gelesen vnd darüber beratschlagt, haben mir gerathen, was euch vnd mir jn dieser sach zu thon sey, bey gelerten theologen rath zu suchen. Das hab ich gethann; jnn was aber gestalt, wie vnnd wo, werdet jr aus beiligenden schreiben, mit A verzeichnet, vernemmen. Ich hab auch aus beuelch des fürsten von Wuerttemberg dem kinig Maximiliano von disem handel geschriben; desselbigen schreibens copy habt jr auch hiebei mit B verzeichnet.

Des fürsten von Wuerttemberg, seiner theologen, herrn Brentij vnnd der geistlichen rätth jst dise mainung, jr sollet ohne rath vnnd vorwissen des kinigs Maximilian jn religions sachen nichts von euch selbst anfachen, vnnd daß jr durch jre ku. w. bey der ro. kay. mt. etc. anhaltet, daß die windische vnnd crabatische dolmetschung der bibel vnd der druckh zu Labach vergunt werde anzurichten; vnnd wo jr kay. mt. etc. das nicht zugibt, so ist besser vnd sicherer für euch vnd für mich, daß jr ainen anderen predicanten an meiner statt aufstellet, dann jr mt. etc. wurde mich nicht allein von wegen des euangelij, sonnder als ain priuatpersonn, der zuuor jn jre acht vnd band ist, vnd als den, der jr mt. truczen vnnd verachten wölt, lassen annehmen vnnd vrthailn.

Die theologen vnnd professors zu Thübingen, auch der Vergerius, sagen, diser beruef sey nicht ordenlieh, jch sey jme zu gehorsamen nicht schuldig. Ich soll bej meinem beruef zu Kempten, dabei gewisse hoffnung, daß jch dabey was gutts ausrichte, beleiben; der annder ewer beruef ist vngewiß vnnd kain hoffnung, daß jch dabei was frucht oder nutz mag schaffen, sonnder das widerspill. Doctor Ludouicus Rabus vnd die anndere prediger zu Vlm, dergleichen die zu Memingen sagen, wen jr mich zum anndern beruefft vnnd mit mir vmb Christi willen sich jn allerlay gfar wetlet begeben, so bin jch schuldig disem beruef zu gehorsammen, es gelt leib, leben. Das will jch thuen.

In summa, das ist mein endtliche mainung vnnd antwurt. Ewer g. vnd herr. wellen die sachen wol erwegen vnnd computiern, ob wir dieß fürgenommen gebew vnnd schweren krieg wider des teufels gewalt mit der ehr gottes vnnd besserung der kirchen mögen anfachen vnnd volfueren, Luc. 14(29–31). Alsdann mügen vmb mich schickhen, zu welcher zeit es gelegen sein will; man werd mich zu jeder zeit der crainischen kirchen zu dienen trew vnnd willig finden. Deswegen hab jch auch meine großgünstig herrn zu Kempten sampt ewerm schreiben erpetten, daß sie mich, wenn euch gelegen sein will, mich zu euch wellen ziehen

PISMA

lassen, wie jr solches aus jren beiliegenden schreiben werdet vernemmen. Das vbrig vnnd ain merern bericht hab hiemit etlichen Labachern geschriben. Dasselbig mag e. g. vnd h. von jnen auch erfordern. Derselbigen allen thue mich vndertheniglich vnnd trewlich beuelchen. Datum Kemptcn an sannt Jacobs tag jn 1560. jar.

E. g. vnnd herr. vnndertheniger vnd wiligler diener

Primuß Truber, manu propria

Prevod

Blagorodnim, plemenitim, vrlim, častitim, spoštovanim in modrim gospodom N. N., gospodom in deželanom kneževine Kranjske s priklučenimi gospostvi Slovenske marke, Metlike, Istre in Krasa itd., ki so bili zbrani na zadnji seji odbora v Ljubljani, svojim milostnim, nadvse blagohotnim in zapovedujočim gospodom. V njih odsotnosti naj odpre gospod Jošt Gallenberg, deželni oskrbnik itd.

Blagorodni, plemeniti, vrlji, častiti, preudarni in modri, milostljivi in nadvse dobrohotni, zaupni, dragi gospodje. Vašim milostim in gospostvom so moje ponižne, zveste, voljne usluge zmeraj najprej na voljo. Slavim in hvalim Boga, našega nebeškega Očeta po Jezusu Kristusu, našem Gospodu, da je iz posebne milosti in dobrote tudi v moji dragi domovini, v kateri sem se rodil

najprej iz mesa, zatem pa iz duha in vode, z govorjeno in pisano pridigo evangelija pripadnike raznih stanov zbral v cerkev, ki ga prav oznanja in priznava, jo tako čudežno ohranja pred vsemi peklenskimi vrati ter jo čedalje bolj širi in utrjuje. Neprenehoma ga prosim, da tega nebeškega blagoslova, ki daleč presega vse, kar svet ima in ljubi, zavoljo svojega Sinu, moji domovini zaradi nevere, hinavščine, odpadništva, nehvaležnosti in nespokornosti nekaterih ne bi odtegnil ali prepustil pogubi, temveč, da bi jo iz dneva v dan, čedalje bolj, tem bolj privedel do svojega in svojega ljubega Sinu spoznanja in priznanja ter jo večno zveličal. Amen, amen.

Vaših milosti in gospostev name naslovljeno, prav prijazno in krščansko pismo, z željo, da bi se k vam, v deželo Kranjsko, v pravem katoliškem duhu in duhu pripadnikov augsburške veroizpovedi vrnil pridigat sveto božjo besedo ter delit svete zakramente, tako kot jih je sam božji Sin postavil in zapovedal, me je zares močno razveselilo. Ko sem ga prebral, sem se pri sebi za trdno odločil, da se brez najmanjšega upiranja, nadaljnega premisleka in posvetovanja, ne glede na pretečo veliko nevarnost, čim prej odzovem povabilu, pa sem vašemu slu Ulriku Sattlerju dejal: Sprejeti hočem ta poziv, pa če me drugi dan, ko pridem v Ljubljano, obesijo ali sežgejo.

Ko pa so moji gospodje, tukajšnji častiti svetniki, prebrali vaše in moje nanje naslovljeno pismo ter se o tem posvetovali, so mi svetovali, kaj je vam in meni v tej zadevi storiti, namreč iskati sveta pri učenih

PISMA

teologih. To sem storil; v kakšni obliki pa, kako in kje, boste izvedeli iz priloženega pisma, zaznamovanega z A. O tej zadevi sem po naročilu kneza württemberskega pisal tudi kralju Maksimilijanu; prepis tega pisma, zaznamovan z B,³ imate prav tako priložen.

Mnenje kneza württemberskega, njegovih teologov, gospoda Brenza⁴ in duhovnih svetovalcev je, da v verskih zadevah ne začenjate ničesar sami od sebe brez sveta in vednosti kralja Maksimilijana in da preko njegovega kraljevega dostojanstva pri rimsko cesarskem veličanstvu itd. zaprosite za dovoljenje, da se v Ljubljani pripravi slovensko in hrvaško prevajanje ter tisk Biblije; in če njegovo cesarsko veličanstvo itd. tega ne dovoli, je bolje in varneje za vas in zame, da namesto mene nastavite drugega predikanta, zakaj njegovo veličanstvo itd. bi me dalo prijeti ter obsoditi ne le zaradi evangelija, temveč tudi kot privatno osebo, ki jo je izobčilo in pregnalo, in tako, ki bi hotela njegovemu veličanstvu kljubovati in ga prezirati.

Teologi in profesorji v Tübingenu, tudi Vergerij, pravijo, da to vabilo ni primerno in da se mu nisem dolžan odzvati. Ostanem naj pri svojem poklicu v Kemptenu, pri čemer je gotovo upati, da bom tu kaj dobrega storil; oni drugi, na vaše vabilo, da je negotov in ni upanja, da bi pri tem lahko bil uspešen ali drugače koristen, temveč nasprotno. Doktor Ludovicus Rabus⁵ in drugi pridigarji v Ulmu in prav tako tisti v Memmingenu pravijo, če me drugič pokličete in se hočete z mano, zavoljo Kristusa, spustiti v vsakršno nevarnost, tedaj sem dolžan temu pozivu pokoriti se, pa naj velja telo in življenje. To hočem storiti.

Skratka, to je moje končno mnenje in moj odgovor. Vaše milosti in gospostva naj stvar dobro pretehtajo in preračunajo, ali moremo začeti in dokončati to nameravano zidavo in hudo vojsko proti hudičevi sili, Bogu v čast in izboljšanje cerkve, Lk 14. Nato lahko pošljejo pome, bodi v katerem koli času; zmeraj me boste našli zvestega in voljnega služiti kranjski cerkvi. Zaradi tega sem ob vašem pismu tudi od svojih nadvse blagohotnih gospodov v Kemptenu izprosil, da me pustijo, če vam bo prav, oditi k vam, kakor boste to izvedeli iz njihovega priloženega pisma.⁶ Kar je še drugega in obširnejše poročilo, sem hkrati s

3 Z A je Trubar označil prepis pisma vojvodi Krištofu, 13. 7. 1560, z B pa prepis pisma kralju Maksimilijanu, 15. 7. 1560.

4 Johann Brenz (1499–1570) je močno vplival na württembersko reformacijo, pa tudi Trubar ga je cenil, njegov katekizem je osnova in celo več kot predloga njegovih; v württemberskem cerkvenem redu, ki ga je Trubar uporabil pri sestavi svojega, je Brenz razvil svoj nauk o svetni gosposki in njeni oblasti. Razumljivo je, da je Trubar zelo cenil njegovo mnenje tudi v »cerkvenopolitičnih« zadevah. Prim. H. *Handlexikon*, 71 sl.; Elze, *Briefe*, 86 sl.

5 Ludvik Rabus (1524–1592) je bil superintendent v Ulmu, vpliven teolog, napisal je svoj katekizem, odločen luteranec (študiral v Wittenbergu, bil profesor v Straßburgu) je uspel reformirati ulmsko cerkveno občino. Bil je verjetno navzoč pri posvetu teologov (med njimi Andreae in Vergerij) s Trubarjem 1555 o nadaljnjem tiskanju slovenskih knjig. Prim. M. Brecht – H. Ehmer, n. d., 394–396; Elze, *Briefe*, 87 sl.; M. Rupel, *Primož Trubar*, 87, 256.

6 Pismo kemptenskih meščanov z dne 23. julija 1560 je bilo naslovljeno kranjskim deželnim stanovom. V njem hvalijo Trubarjevo dušnopastirsko vnemo, previdno in z oklevanjem dovoljujejo, v soglasju z württemberskim vojvodom in drugimi, da Trubar odide na Kranjsko. Prim. Elze, *Briefe*, 88–89.

PISMA

tem napisal nekaterim Ljubljancanom.⁷ Vaše milosti in gospostva naj to zahtevajo tudi od njih. Vsem se najponižneje in zvesto priporočam.

Dano v Kemptenu, na svetega Jakoba dan v 1560. letu.

Vaših milosti in gospostev ponižni in uslužni

Primož Trubar, s svojo roko

⁷ Pismo ljubljanskim meščanom ni ohranjeno. Gl. Elze, *Briefe*, 89 (op. 7).

PISMA

17

Kralju Maksimiljanu¹

Kempton, 27. julija 1560

Izvirnik. Tuja roka, s Trubarjevo roko samo podpis (»Primus Truberus, manu propria« in v postskriptu »Jdem Primus Truberus«).

Dunaj, Haus- Hof- und Staatsarchiv, Österreichische Akten, Abt. Crain, fasc. 3, fol. 173–174 in 188.

Foto: NUK, Ms 1659, inv. št. 39/56.

J. Chmel, Schreiben an König Maximilian von Primus Truber und für ihn: Notizenblatt. *Beilage zum Archiv für Kunde österreichischer Geschichtsquellen* II, Wien 1852, 207–208, 214.

MHVK 1853, 37–39; Elze, *Briefe*, 90–93; Rajhman, *Pisma*, 74–77.

NB. Pismo ima prilogo:

1. odlomek iz Registra (glej zgoraj), ki se tiče NT I. Ohranjeno v Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Österreichische Akten, Abt. Crain, fasc. 3, fol. 175–178.

NB. s Trubarjevimi lastnoročnimi popravki in napisom (zunaj).

2. 2 poglavji v glagolici, fol. 179–181, 184–186.

3. Mali glag. poskusni list (fol. 182).

Pr. 29. avgusta 1560.

Dem durchleuchtigsten, großmechtigsten fürsten vnd herren, herrn Maximiliano, künig zu Beohein etc., ertzherzog zu österreich etc., herzog zu Burgund, Obern vnd Nidern Schlösinghen etc., margrauen zu Merhern etc., graue zu Thierol etc., meinem allergnädigsten herrn.

Durchleuchtigster, großmechtigster kinig. E. ku. mt. sein mein vnnderthänigiste wilige diennst sampt meinem täglichen patter noster zuuor. Gnedigster herr. E. kö. mt. bitt ich vnnderthänigist, sie wolle mein anligen gnedigst vernemmen vnnd jr dieselb von wegen der rechten wahren christenlichen lehr, wie mir nicht zweiuelt, beuolchen sein lassen. Dan es hatt newlicher zeit die erbar lanndtschafft in Crein laut hiebey gelegter copey, mit A bezeichnet, mich zu ainem predigcannten, so Gottes wortt verkündigen vnnd die sacramenta nach einsetzung Christi bey jnen außtailen solle, gnediglich vnnd günstiglich berufen.

Wiewol ich nun für mein person ganz genaigt were, alßbald mich jn Gottes nammen zuerheben vnnd dem christlichen fürnemen gemelter lanndtschafft durch die hilf des Allmechtigen zu wilfarn, so hatt

¹ Pismo je pravzaprav ponovljeno pismo z dne 15. julija 1560. Če je Trubar napisal v kratkem še eno, po vsebini in obliki skoraj enako pismo, moremo z Elzejem le ugibati. Zdi pa se, da so odgovorni v Stuttgartu svetovali pismo, ki naj bi nekatere izraze omililo in močnejše osvetlilo dokazno gradivo. Elze, *Briefe*, 90.

PISMA

doch die sach meiner person halben ain solche gestalt, daß von kay. mt. vor dreizehen jarn ain befelch außgangen, daß ich solte gefänglich eingezogen werden. Auch nach dem der Allmechtig mir vnuersehet daruor geholfen, bin ich alsbald darauf von dem bischof zu Labach excommuniciert vnnd jn bann erkhennt worden, wellche hanndlung alzamal noch nicht meins wissens cassirt vnnd vfgehoben sein. Solte ich mich nun sollcher sach noch vnerörtert dahin begeben, jst zugedenckhen, daß es nicht allain meiner person (die ich doch jm gehorsam Christi gern jn die schanz schlachen will), sonnder vilmehr der landtschafft nachtailig vnnd gefarlich sein [könnte]. Hab darauf auch ettlicher theologen rath pflegt; die zaigen mir an, daß diser beruf sollcher gestalt, ehe dann die lanndtschafft die gelegenhait meiner person vnnd jrer gefärlichkait bericht, nicht annemblich, auch nicht verantwortlich sein wöll. Das vermelde e. ko. mt. ich jn aller vnnderthänigkait diser vrsach halben, jm fall da die offtbemelte lanndtschafft e. ko. mt. sollches handels halb vnnderthenigist ansuchen wurde, e. ko. mt. welle (wie ich gancz gehorsamlich verhoffe, der Allmechtig auch dasselb e. ko. mt. nicht vnuergolten lassen wurd) die hanndlung dahin gnedigst zu dirigieren verhelfen, daß aintweder sie meiner person halben, so ich mich des bemelten berufs vnnderfachen solte, jn kain gefarligkait geworfen, oder ain anndern christenlichen predicannten berufen möchten.

Hieneben e. ko. mt. thu ich vnnderthenigst zuuernemen, daß mein gröst windisch buch (des jnnhalt oder register jch hiemit zum anndernmal, litra B gezeichnet, zuschickhe) schon in die crabatische sprach vnnd geschriff gepraht vnnd die crabatische buchstaben, namblich funferlay alphabet, so gutt vnnd besser, als mans zu Venedig hatt, vnnd was zu ainem ganczen truck gehört, zu dem drey gutt tüglich personen crabatischen dolmetschen vnnd druckh haben wir auch beihendig, daß wir, Christo sei lob, nichts mangeln vnnd bedürfen zum windischen vnnd crabatischen dolmetschen vnnd druckh dann verlegung des trucks vnnd vnnderhaltung der vermelten dreyen crabatischen personen.

Vff sollichs ist abermals an e. ku. mt. vmb Christi vnnd seiner ehr willen jm namen vnnd von wegen der windischen vnnd crabatischen kirchen mein hoch demuettigs bitten, wellen mit den herrn vnnd landtleuthen jn Österreich, Steyr, Körnten (bey Creinern allain hab ich bißher ersamelt, damit ich den windischen truckh hab bezalt) vnnd mit den vngerischen vnnd crabatischen grafen, herrn vnnd lanndtleuthen hanndlen vnnd dahin bewegen, daß sie vnns behilflich sein, den windischen vnnd crabatischen truck zuuerlegen vnnd obgemelte drey personen beim truckh zu erhalten. Dann das sein sie für andere nationen schuldig, darumb daß jr vnnderthonen dise beede sprach, darzu die Türckhen, jre nachpaurn, geprauchten, dardurch sie von Türckhen merern frid dan mit spuessen vnnd büchßen erlangen werden, wie ich von disem in der vorred der epistel zun Römmern an e. ku. mt. hab geschriben. Vnnd wenn e. ko. mt. dem churfürsten am Rhein vnnd dem fürsten von Wuerttemberg vnns mit diser fürgenomenen arbeits commendiert, jr chur. vnnd f. g. werden meins vnnderthänigsten verhofens auch hilf vnnd fürderung erzeigen.

PISMA

Vmb solche trew muhe vnnnd arbeits vnnnd fürderrnuß dises bai den fürgenommen handdels vnnnd wercks wurd e. ko. mt. ewig lob von der ganczen christenhait haben vnnnd jn der aufersteeung leichten wie der sonne glancz vnnnd vom Gott dem vatter vmb Christi seins geliebten sonns willen reichliche belohnung empfachen. Thue hiemit e. ko. mt. die windischen vnnnd crabatischen kirchen, auch mich vnnnderthenigst zu

gnaden beuelchend. Datum Kempten, den siben vnnnd zwainzigsten monatstag julij anno etc. 60.

E. ku. mt. vnderthenigster caplan

Primus Truberus, manu propria.

[P. S.] Gnedigster herr. E. ku. mt. etc. schickh ich auch hiemit zway abgeschribne crabatische capittel aus dem neuen testament vnnnd drey crabatisch alphabet, welche aus angebung vnnnd fürscreibung Stephanj Consulis Hyssterreicher jeczund newlich zu Nuernberg geschniten vnnnd gegossen worden, gleichwol jm drukhen sein ettlich buchstaben vbersehen vnnnd außgelassen worden, aber sie seind alle geschnitten vnnnd gegossen, sampt anndern kleinen zwaian alphabeten, ligatum, puncten, virgulis etc. Die mag. e. ku. mt. der crabatischen sprach vnnnd geschriftten verständigen sechen vnnnd vrthailn lassen, ob wir mit dem dolmetschen vnnnd truckhen recht daran sein oder nicht.

Vnnnd nachdem doctor Staclichius, mein gancz vertrauter gunstiger herr, auch die creinerische, besyackhische vnnnd crabatische sprach vnnnd die crabatische geschrift zimlich schreiben vnnnd lesen kan, e. ku. mt. welle jme schreiben vnnnd auferlegen, daß er vnns auch jnn disem göttlichen werckh, welches er selbst für groß vnnnd nutzlich achtet, behilflich sey etc. Datum vt in literis.

Jdem Primus Truberus

Prevod

Presvetlemu, mogočnemu knezu in gospodu, gospodu Maksimilijanu, kralju češkemu itd., nadvojvodi avstrijskemu itd., vojvodi burgundskemu, zgornje in spodnje šlezijškemu itd., mejnemu grofu moravskemu itd., grofu tirolskemu itd., svojemu najmilostljivejšemu gospodu.

Presvetli, mogočni kralj. Vašemu kraljevemu veličanstvu najprej na voljo moje najponižnejše vdane usluge hkrati z mojim vsakdanjim očenašem. Premilostni gospod. Vaše kraljevo veličanstvo najponižneje prosim, da bi moja prošnja milostno hotelo vzeti na znanje ter ji zaradi pravega, resničnega krščanskega nauka ugoditi, v kar ne dvomim. Po tu priloženem prepisu, z A zaznamovanim,² so me namreč pred kratkim

2 Pismo kranjskih deželnih stanov, 10. junija 1560. Elze, *Briefe*, 70 sl. Prim. M. Rupel, *Primož Trubar*, 109.

PISMA

častiti deželni stanovi Kranjske milostno in prijazno povabili za predikanta, ki naj bi pri njih razglašal božjo besedo in delil zakramente, kakor jih je Kristus postavil.

Čeprav sem sam naklonjen temu, da bi se v božjem imenu kmalu odpravil ter s pomočjo Vsemogočnega ustregel krščanski nameri omenjene dežele, je vendar zaradi moje osebe stvar taka, da je pred trinajstimi leti izšel od cesarskega veličanstva ukaz, naj me zapro v ječo. Toda, ko me je Vsemogočni tega brez posledic obvaroval, me je kmalu nato ljubljanski škof ekskomuniciral in obsodil v pregnanstvo. Vsi ti postopki pa po moji vednosti še niso razveljavljeni in preklicani. Če bi se torej napotil tja, ne da bi to zadevo pretehtal, je treba pomisliti, da bi ne samo moji osebi (ki jo tudi sicer, v pokorščini Kristusu, rad izpostavim nevarnosti), temveč zlasti deželnim stanovom utegnilo biti škodljivo in nevarno. Posvetoval sem se tudi z nekaterimi teologi; ti mi pravijo, da ta poziv v taki obliki ne more biti sprejemljiv in ga tudi ni moče zagovarjati, dokler deželni stanovi ne uredijo zadeve glede moje osebne in svoje varnosti. To sporočam vašemu kraljevemu veličanstvu v vsej ponižnosti zategadelj, da bi vaše kraljevo veličanstvo v primeru, če bi se večkrat omenjeni deželni stanovi zaradi te zadeve najponižneje obrnili na vaše kraljevo veličanstvo (kar prav pokorno upam, Vsemogočni pa bo tudi to vašemu kraljevemu veličanstvu gotovo povrnil), hotelo pomagati zadevo milostno usmeriti, tako da bodisi oni zaradi moje osebe, če bi sprejel omenjeni poziv, ne bi bili podvrženi nobeni nevarnosti, bodisi, da bi poklicali drugega krščanskega pridigarja.

Poleg tega vašemu kraljevemu veličanstvu najponižneje naznanjam, da je največja moja slovenska knjiga (katere vsebino ali register tukaj označeno s črko B že drugič pošiljam), že prevedena v hrvaški jezik in pisavo. Hrvaških črk, namreč pet vrst alfabeta, tako dobrih in še boljših, kakor jih imajo v Benetkah in kar je potrebnega za popoln tisk, poleg tega pa tri dobre, sposobne osebe za hrvaško prevajanje in tisk imamo tudi dovolj na razpolago, tako da nam, Kristusu bodi hvala, ničesar ne manjka in ničesar več ne potrebujemo za slovensko in hrvaško prevajanje ter tisk, razen založnika in sredstev za vzdrževanje omenjenih treh hrvaških oseb.

Zato vaše kraljevo veličanstvo zavoljo Kristusa in njegove časti, v imenu in zaradi slovenske in hrvaške cerkve ponovno najponižneje zelo prosim, če bi se hotelo pogajati z gospodi in deželnimi zastopniki na Avstrijskem, Štajerskem, Koroškem (doslej sem zbiral samo pri Kranjcih, s čimer sem plačal slovenski tisk) ter z ogrskimi in hrvaškimi grofi, gospodi in deželnimi zastopniki ter jih pripraviti do tega, da bi nam pomagali založiti slovenski in hrvaški tisk ter vzdrževati omenjene tri osebe. Zakaj, to so do teh narodov dolžni, saj uporabljajo ta dva jezika njih podložniki in tudi Turki, njihovi sosedje. S tem bodo pri Turkih dosegli več miru kakor s sulicami in puškami, kot sem o tem več napisal vašemu kraljevemu veličanstvu v pismu Rimljanom. Če nas vaše kraljevo veličanstvo s tem zasnovanim delom priporoči volilnemu knezu renskemu in knezu württemberškemu, bosta tudi volilnoknežji in knežji milosti, kakor najponižneje upam, izkazali pomoč in podporo.

PISMA

Za tako zvestobo, trud, delo in pomoč temu dvojnemu začetemu delu in podjetju bo vaše kraljevo veličanstvo deležno večne hvale vsega krščanstva, ob vstajenju se bo svetilo kakor sončni sij ter prejelo od Boga Očeta zavoljo Krista, njegovega ljubljene Sinu, obilno plačilo. S tem vašemu kraljevemu veličanstvu najponižneje v milost izročam slovensko in hrvaško cerkev in sebe.

Dano v Kemptenu, dne sedemindvajsetega julija leta itd. 60.

Vašega kraljevega veličanstva najponižnejši kaplan

Primož Trubar, svojeročno

[Priloženo] Premilostljivi gospod. Vašemu kraljevemu veličanstvu itd. pošiljam v prilogi dve prepisani hrvaški poglavji iz Nove zaveze in tri vrste hrvaških alfabeta,³ ki so po navodilu in priprošnji Štefana Konzula Istrana bili pred kratkim urezani in uliti v Nürnbergu. Čeprav so v tisku nekaj črk spregledali in izpustili; so pa vse urezane in ulite hkrati z dvema drugima malima alfabeta, ligaturami, pikami, vejicami itd. Te lahko vaše veličanstvo pokaže in da presoditi izvedencem v hrvaškem jeziku in pisavi, ali smo s prevajanjem in tiskanjem na pravi poti ali ne.

In ker zna doktor Skalič, moj prav zaupni, naklonjeni gospod, tudi kranjski, bezjaški in hrvaški jezik ter hrvaško pisavo primerno pisati in brati, prosimo vaše kraljevo veličanstvo, da mu piše in naroči, naj nam pomaga tudi pri tem božjem delu, za katero sam meni, da je veliko in koristno itd. Dano kakor v pismu.⁴

Prav tako Primož Trubar

³ O glagolskem poskusnem listu gl. M. Rupel, *Primož Trubar*, 111; Elze, *Briefe*, 92 (op. 2).

⁴ Trubar je zaman čakal na kraljev odgovor. Ponovni poziv kranjskih deželnih stanov 1. oktobra 1560 je dobil šele 2. decembra, ko se je pripravljal, da odpotuje v Tübingen, kjer naj bi nadzoroval tisk hrvaških knjig. Elze, *Briefe*, 93 sl.

PISMA

18

Kranjskim deželnim stanovom¹

Tübingen, 26. januarja 1561

Izvirnik s Trubarjevo roko.

SI AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. registratura, šk. 92 (fasc. 54/3).

Foto: NUK, Ms 1061, št. 12.

Elze, *Briefe*, 98–101; Rajhman, *Pisma*, 78–81.

Pr. 13. februarja 1561.

Den wolgebornen, edlen, gestrengen, ehreuesten, erberen vnd weisen herren N. N., herren vnd landleuten jn Crein, Windischer Marckh, Hysterreich vnd Kharsten etc., meinen genädigen vnd günstigen herren. Jm abwesen dem herren Jobst v. Gallenberg. ro. kay. mt. etc. rath, landsverweser, vnd den verordenten jn lands Crein.

Gnad vnd frid von Gott durch Christum.

Wolgeborn, edl, gestreng, ernuest, erber vnd weiß, genädig vnd günstig lieb herren. Ewer gnaden vnd herschafften gib ich vnterthaniglich zuuernemen, daß derselbigen ander schreiben, den von euch angelangten an mich berueff betreffend, mir erst den 2. decembris nechst verschinen sambt der zerung per Augspurg ist zukhumen. Vnd alsald nach verlesung desselbigen hab ich von meinen herren zu Kempten, wie sie jm rath versammelt gewest, meinen dienst mit vberantwortung e. g. vnd her. schreiben, auff sie lautund, auffgeben vnd auffgesagt vnd daneben gebeten, daß sie jr kirchen noch vor der nechst khünfftiger liechtmeß mit einem anderen tüglichen prediger versehen, denn ich sei willens vmb dieselbige zeit von jnen jn lands Crein jm namen des herren mich zu erheben. Welches sie gethan, von stunden einen poten gen Vlm vnd Stutgarten deswegen abgefertigt, bei jme dem herren Brentio vnd doctor Ludwigen Rabus geschriben. Also sein sie von doctor Rabo mit einem, der des churfürsten am Rein hoffprediger gewest, vertroost worden, der sol schon zu Kempten sein.

Vnd nachden ich zuuor, ehe e. g. vnd her. schreiben mir zukhumen sind, aus großen beweglichen vrsachen vnd großen herren ansuechen mit dem herren Stephano Consuli entschloßen het, ehe ich jn lands Crein verrukhe, ein prob mit dem crobatischen druckh vnd versuech nach weinnachtfeyrtagen zu Tübingen zuthuen, auch die 2 epistelen zu Corintheren vnd die zu Galateren jn der creinerischer sprach zudruckhen vnd deswegen den Consulem sambt der crobatischen druckherai von Regenspurg gen Tübingen jn nechst weinnachtfeyrtagen verschinen gepracht. Aber wie ich den 9. dies monats auch gen Tübingen khumen

¹ Trubar poroča o svojem načrtu glede tiskanja hrvaških knjig in določa čas svojega prihoda v Ljubljano.

PISMA

bin, hab offgemelten Consulem schwarlich khrangkh vnd gantz contract an henden vnd füßen gefunden. Ist am leib gar abkhumen, daß sich der doctor selbst besorgt, er werde sterben, welches mich nicht wenig anficht, daß die crobotische druckherai also alhie vergeben ligt vnd meinem zusagen nicht ein genuegen thuen khan, dan ich hab vor etlichen wochen dem fürsten v. Wirtembergch etc., herrn Vngnaden vnd dem herrn Vlrichen von Einzig etc. geschriben, wir werden nach weinnachtfeyrtagen crobotisch anfahren zu druckhen etc. Vnd nach langen erwegen vnd dieweil ich die epistelen hab angefangen zu druckhen, kham herr Hans Vngnad zu vns gen Tübingen. Mit jrer gnaden, auch mit anderen gelerten personen hab angefangen zu reden vnd berathschlagen, wie der sachen zuthuen sei, auff das der crobotischer druckh möcht angericht werden vnd seinen furgang het. Auff solches hat mir herr Vngnad vnd etlich doctores, auch herr Stephan Consul selbst gerathen, jch sol eilend ein aigen poten zu e. g. vnd her. vnd zu den Labacheren schigkhen vnd schreiben, daß man vns ein oder zwen tüglich Croboten eraus schigkhe sambt den corrigirten exemplarien, die nichts anders thuen [werden] dan corrigiren. Die teütschen buchdrückher trawen jnen selbst setzen, dieweil hebraisch vnd griechisch setzen künen.

Disem rath nach schigkh ich disen aigen poten zu e. g. [und] her. vnd Labacheren mit dem höchsten vnd durch gott bittund, wöllen vmb der ehr gottes vnd wolfart der crobotischen kirchen willen noch disen vncosten dahin wenden auff ein oder zwen Croboten, sie oder jn mit einem roß vnd zerung bis hie her gen Tübingen auffß päldist schicken. Alhie werden sie von fürsten jre guete vnterhalt vnd zimliche besoldung haben, auff das wir mit jrer hülfte den crobotischen druckh anfahren. Herr Stephan khan vns ditsmal nichts helfen.

Entgegen gelob vnd versprich ich hiemit e. g. vnd her., allspald die gemelten Croboten zu mir gen Kempten erstlich khumen, alda wil ich jr warten, vonstunden wil mich mit jnen widerumb gen Tübingen erheben vnd wen wir nur den catechismum haben gedruckht, wil mich auffß fürderlichst ewren begeren nach gen Labach, wills gott, verfüegen. Von disem handel werden e. g. vnd her. aus meinen schreiben an die Labacher ein mehreren bericht emphaen. Wil also noch dise 4 wochen alhie vnd zu Kempten auff mein aigen zerung (dan von der zeit geben mir die von Kempten kein besoldung mehr, dieweil nun ein anderen prediger haben) der offgemelten Croboten vnd sonderlich des herren Anthoni, der beim Klombner ein guete zeit gewest, mit sambt den corrigirten exemplarien, welche herr Stephan den Labacheren geschickht, mit freiden gewartig sein. Thue mich also hiemit e. g. vnd her. vnterthaniglich beuelhen. Datum jn eil zu Tübingen am 26. tag januarij jm 1561. jar.

E. g. vnd hersch. vnterthaniger caplan Primus Truber manu propria.

PISMA

Prevod

Blagorodnim, plemenitim, vrlim, častitim, spoštovanim in modrim gospodom N. N., gospodom in deželnim odbornikom na Kranjskem, v Slovenski marki, Istri in na Krasu itd., svojim milostnim in blagohotnim gospodom. V njih odsotnosti gospodu Joštu Gallenbergu, rimsko cesarskega veličanstva svetniku, deželnemu oskrbniku, in odbornikom v deželi Kranjski.

Milost in mir od Boga po Kristusu.

Blagorodni, plemeniti, vrli, častiti, spoštovani in modri, milostni in blagohotni dragi gospodje. Vašim milostim in gospostvom dajem ponižno na znanje, da je vaše drugo pismo, ki se nanaša na vaše povabilo, prišlo do mene preko Augsburga hkrati s popotnico, šele nedavno preteklega 2. decembra. In brž ko sem ga prebral, sem kemptenskim gospodom, ko so bili zbrani v svetu, odpovedal službo, jim izročil vaših milosti in gospostev nanje naslovljeno pismo, ter jih ob tem prosil, da oskrbe svojo cerkev še pred prihodnjo svečnico z drugim sposobnim pridigarjem, kajti jaz se v Gospodovem imenu nameravam ob istem času od njih odpraviti v deželo Kranjsko. To so storili in zaradi tega takoj poslali sla v Ulm in Stuttgart ter po njem pisali gospodu Brenzu in doktorju Ludviku Rabu. In tako jim je doktor Rabus obljubil nekoga, ki je bil dvorni pridigar volilnega kneza renskega; ta je baje že v Kemptenu.²

Ko sem, še preden sem dobil pismo vaših milosti in gospostev, iz močnih in tehtnih razlogov ter na prošnjo gospodov, z gospodom Štefanom Konzulom sklenil, da preden odidem v deželo Kranjsko, opraviti poskus hrvaškega tiska, takoj po božičnih praznikih pa v Tübingenu natisniti v kranjskem jeziku tudi dve pismi Korinčanom in pismo Galačanom, zaradi česar sem v pravkar preteklih božičnih praznikih premestil Konzula skupaj s hrvaško tiskarno iz Regensburga v Tübingen. Ko pa sem tudi sam 9. tega meseca prišel v Tübingen, sem že omenjenega Konzula našel hudo bolnega in skoraj hromega na rokah in nogah. V životu je čisto oslabel, tako da doktorja skrbi, da bo umrl; kar me je močno vznemirilo, saj hrvaška tiskarna tukaj brez haska miruje in ne morem izpolniti obljube. Pred nekaj tedni sem namreč pisal knezu württemberskemu, gospodu Ungnadu in gospodu Ulriku baronu Eitzingu³ itd., da bomo po božičnih praznikih začeli s hrvaškim tiskom. Po dolgem premisleku, ko sem začel tiskati pisma, je prišel gospod Ungnad k nam v Tübingen. Z njegovo milostjo in z drugimi učenimi osebami sem se začel pogovarjati in posvetovati, kaj storiti, da bi se hrvaški tisk vzpostavil in uspeval. Na to so mi gospod Ungnad in nekateri doktorji, tudi gospod Štefan Konzul sam, svetovali, naj takoj pošljem posebna sla k vašim milostim in gospostvom in k Ljubljancanom ter pišem, da nam pošljejo enega ali dva sposobna Hrvata hkrati s popravljenimi izvodi; ta dva ne bi delala drugega, kot samo popravljala. Nemški tiskarji si upajo sami staviti, ker znajo staviti hebrejsko in grško.

² Trubarjev naslednik v Kemptenu je postal Otmar Scabius. Elze, *Briefe*, 99.

³ Ulrik baron Eitzing, zet slavnega Ivana Kacijanarja, je živel na Dunaju, bil je vnet luteranec, umrl 1561.

PISMA

Po tem nasvetu pošiljam svojega sla vašim milostim in gospostvom ter Ljubljančanom, roteče in po Bogu proseč, naj zavoljo božje časti in blaginje hrvaške cerkve namenijo še ta strošek za enega ali dva Hrvata ter ga ali ju čimprej pošljejo s konjem in popotnico v Tübingen. Tukaj bosta od kneza dobivala dobro preživnino in primerno plačo, tako bi z njuno pomočjo lahko začeli s hrvaškim tiskom. Gospod Štefan nam tokrat ne more pomagati.

Nasproti pa s tem prisegam in obljubljam vašim milostim in gospostvom, da se bom, brž ko prideta omenjena Hrvata najprej k meni v Kempten, kjer ju bom počakal, z njima nemudoma odpravil v Tübingen; in ko bomo natisnili katekizem, se bom, če Bog da, na vašo željo kar najhitreje odpravil proti Ljubljani. O tej zadevi bodo vaše milosti in gospostva iz mojega pisma Ljubljančanom⁴ dobile obširnejše poročilo. Tako bom tukaj in v Kemptenu na lastne stroške še 4 tedne (zakaj, odslej mi Kemptenčani ne dajejo nobene plače več, saj imajo sedaj drugega pridigarja), kjer bom z veseljem hkrati s popravljenimi izvodi, ki jih je gospod Štefan poslal Ljubljančanom, pričakoval že omenjene Hrvate, zlasti pa gospoda Antona,⁵ ki je lep čas bil pri Klombnerju. S tem se vašim milostim in gospostvom ponižno priporočam.

Dano v naglici v Tübingenu, dne 26. januarja v 1561. letu.

Vaših milosti in gospostev ponižni kaplan

Primož Trubar s svojo roko

4 Pismo ni ohranjeno. Elze, *Briefe*, 100.

5 Anton Dalmata, nekdanji istrski duhovnik, je kot gost Matije Klombnerja (1559–1561) v hrvaščino prevedel dva evangelija in popravil Konzulove prevode. 3. februarja 1561 je prek Kemptena prišel v Tübingen in postal eden najboljših sodelavcev biblijskega zavoda v Urachu. Elze, *Briefe*, 100 sl. Prim. R. Vorndran, *Südslawische Reformationsdrucke in der Universitätsbibliothek Tübingen*, 1977.

PISMA

19

Ljubljanskemu cerkvenemu odboru¹

Urach, 19. marca 1561

Izvirnik, lastnoročen.

SI AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. registratura, šk. 92 (fasc. 54/7).

Foto: NUK, Ms 1061, št. 13.

Elze, *Briefe*, 104–109; Rajhman, *Pisma*, 82–85.

Den edlen, hochgelerten vnd wolweisen herren Hansen Kisel, Leonhart Budina, Vlrich Koburger, Jorg Saerle, Mathes Klombner, Andre Foresto vnd Marx Pregel etc., alle zu Labach, meinen lieben herren vnd christlichen brüederen zu handen. Labach.

Gratia et pax a deo per Christum.

Vertraut lieb herren vnd brueder. Ich gib euch zuuernemen, daß der herr Anthoni Crobath am aischermitwoch nechst verschinen sambt dem Hansen peitler zu mir gen Kempten gesund sind khumen, vnd hab sie 8 tag bei mir behalten, daß sie ausgerast, nachmals gen Tübingen zum herrn Stephano abgefertigt. Vnd nachdem meine herrn v[on]. Kempten den herrn Othmarum Stabium, des churfürsten am Rein gewesen hoffprediger, dieweil ich zu Tübingen die 3 epistolas Pauli hab gedruckht, haben angemen vnd die wochen nach oculi gen Kempten her sollen ankhumen, hab ich den pharhoff reümen müeßen. Die herrn haben mir gleichwol ein anderes haus wollen geben, ob ich bei jnen het lenger bleiben wollen vnd mein geld zeren. Vnd dieweil des herrn Vngnaden pott auch nicht kham, hab hin und her gedacht, wo ich doch mein weib vnd khind hin thuen sol vnd laßen, bis mir doch endtlicher beschaid aus Crein khume, wie mich halten sol mit meinem berueff. In dem schreibt mir herr Vngnad bei einem aigen poten, jch sol mich eiland gen Tübingen verfüegen, dan es sei jn dem crobatischen druckhen jn der vorred etwas gefält, dan der Vergerius habe vnder des Scalichij epistel dise wort geschriben: Statim in primo folio (ex sex dumtaxat) magna apparet ambitio; sunt enim quinque nomina celebrata et aliqua, quae non sunt vera recensentur. Hoc ne erit docere Croatas modestiam et humilitatem? Vtinam deus aspiret his reptis, metuo, ne faciat cum fastum et ambitionem odio habeat. Cur non liceat christiano homini dicere quod sentiat? Pe. Pau. Ver. Vnd hab jrer g. der Vergerius den ein pogen also vnterscriben zugeschickht, vnd zum fursten ist der Vergerius selbst geritten. Des wegen hab der furst jme, herrn Vngnaden, selbst geschriben, daß man die vorred enderen sol, das ist, des Scalichij epistel vnd namen aus thuen etc.

¹ Trubar poroča o prihodu Dalmate, o svojem delu pri tiskanju v Tübingenu in dodaja novice o razgovorih v Naumburgu.

PISMA

Auff solches allspald hab von meinen herrn vrlab vnd abschid genumen (zum abzug haben sie mir 30 gulden vnd ein ehrlichen abschid vnd ein wagen mit 6 roßen vnd mir ein reütroß bis hie her mit zwaien khnechten geben, die sambt den roßen hab auff vnd ab müeßen verzeren) vnd bin mit weib, kind vnnd allem guet erab gefaren jn 6 tagen. Heut fahr ich gen Tübingen jn des herrn Vngnaden verzinste haus. Alda wil ich, bis mir endtlicher bescheid von der landtschafft aus Crein khumbt, mein aigen geld, alls vil noch des hab, zeren. Der furst hat dem herrn Vngnaden geschriben, er wöll mich mit ehrlicher besoldung vnd condition versorgen, aber ich neme der kheine auff ditsmal, ich wil der landtschafft diener bleiben.

Meine gröste sorg vnd anfechtung zu diser zeit ist dise, daß ich fürchte, jch werde mit des herrn Stephani vnd Anthoni dolmetschen vnd orthographi nicht besteen. Herr Stephan ist kein Crobath, khan auch nicht perfect windisch, herr Anthoni, was er crobatisch dolmetscht vnd geschriben, khan selber nicht wol lesen. Dem ist also. Darumb, liebe brueder, schauet vmb ein rechten Boßnacken oder Vskoken, der recht crobatisch, cirulisch reden vnd schreiben khan, wen er schon lateinisch oder walisch nicht khan. Den schickht vns eraus auff das alles päldist, darumb bitten wir euch vmb der ehr gottes willen. Man druckht jezund den klein catechismum Lutheri vnd die predig de vocabulo et efficitia fidei, welche zwo stuckh sich nicht zusamen jn ein büchl reümen. Warumb habt jr den mein in XVI° nicht laßen dolmetschen? Der ist lenger vnd nach notturff ausgelegt. Matheus ist nicht corrigirt; herr Anthoni khan vnd will jn nicht corrigiren, sonder von newen vertiren. Die postil, welche herr Stephan hat vertirt, ist am wegh etwan bei Saltzburg verloren worden, das mühe vnd arbeit ist. Ich besorg, wir werden mit schanden vor gott vnd den menschen besteen. Gott helffe vns mit gnaden hindurch. Wen wir bestuenden, wir wolten hülf genueg vberkhumen bei chur fursten vnd steten. Die cirulische geschriff wolten wir auch pald bekhumen.

Haltet an ernnstlich bei der ersamen landtschafft, wie sie es mit mir halten wöllen, ob sie jnen getrauen mich zuerhalten, daß ich offenlich vnd nicht jn wünckhelen haimlich mag zu Labach oder jn einer anderen stat oder ortt khan predigen vnd die h. sacramenta administriren. Vnd was jr fur ein bescheid erlangt, last mich eilend wißen.

Herr Hans Ungnad schickht dem herrn landsverweser allerlai des kaisers, der fursten vnd pabst legaten reden vnd handlungen, neulich zu Naumburg geschehen. Schreibts ab vnd spargirts vnder die menschen, frumen vnd bösen, auff das sie wißen, daß noch leüt auff erden, die dem Antichrist zu Rom die füeß nicht wöllen küßen, sonder jn sambt seinen anhang verfluechen vnd verdamen, wie er dan werd ist. Gruest die brueder vnd schwester jn Christo alle. Datum jn großer eil zu Vrach, am 19. tag martij jm 1561. jar.

E.w. Primus Truber

Ich schreib heut dem herrn landtsverweser auch.

PISMA

Seit alle gebeten, verhelfft dem bestandigen vnd verstandigen christen vnd der vil erliten hat, Mihelen Klausen von Cili, der jezund zu Augspurg dienen mueß, zur einer apoteckh zu Labach, jn dem thuet ein guet werckh etc.

Ein vaßel mit epistelen ad Corinthios vnd Galatas iiii C schickh euch von Augspurg per Saltzburg. Verhoff, die es lesen, werden großen nutz daraus emphaen. Pringt die pawren an, daß sie jre kinder windisch lehrnen lesen, dan aus kinderen vnd ainfaltigen samlet jme gott ein kirchen. Schickht mir auch mein ausgeben geld vnd was ich deshalben verzert, arbeit, wie zuuor wil euch schengken.

Prevod

Plemenitim, veleučenim in modrim gospodom Janžu Khislu, Lenartu Budini, Ulriku Koburgerju, Juriju Seyerlu, Matiji Klombnerju, Andreju Forestu in Marksu Preglju itd., ki so vsi v Ljubljani, svojim ljubim gospodom in krščanskim bratom v roke. Ljubljana.

Milost in mir od Boga po Kristusu.

Zaupni ljubi gospodje in bratje. Dajem vam na znanje, da sta gospod Anton, Hrvat, in z njim Janž, torbar, pravkar minulo pepelnično sredo zdrava prišla k meni v Kempten; obdržal sem ju 8 dni pri sebi, da sta si odpočila, nato pa odpravil v Tübingen h gospodu Štefanu. Ker pa so moji gospodje v Kemptenu, medtem ko sem v Tübingenu tiskal 3 Pavlova pisma, najeli gospoda Otmarja Stabiusa,² bivšega dvornega pridigarja renskega volilnega kneza in bi ta, teden po Oculi,³ moral prispeti semkaj v Kempten, sem moral izprazniti župnišče. Vendar so mi gospodje hoteli dati drugo hišo, ko bi bil hotel dalj časa ostati pri njih in trošiti svoj denar. Ker pa tudi sel gospoda Ungnada ni prišel, sem premišljeval sem ter tja, kam neki bi svojo ženo in otroke dal in spravil, vsaj dokler ne bi prišlo končno pojasnilo s Kranjskega, kako naj se ravnam glede povabila. Med tem mi je gospod Ungnad po svojem slu poslal pismo, naj se brž odpravim v Tübingen, ker da je v predgovoru hrvaškega tiska nekaj narobe, zakaj Vergerij da je pod Skaličevo poslanico zapisal le-te besede: „*Statim in primo folio (ex sex dumtaxat) magna apparet ambitio; sunt enim quinque nomina celebrata et aliqua, quae non sunt vera recensentur. Hoc ne erit docere Croatas modestiam et humilitatem? Vtinam deus aspiret his reptis, metuo, ne faciat cum fastum et ambitionem odio habeat. Cur non liceat christiano homini dicere quod sentiat?*“ Pe. Pau. Ver.⁴ In Vergerij je tako podpisano polo poslal ter sam

2 Pravilno: Scabius.

3 Nedelja Oculi je 5. nedelja v postu. Če je bila pepelnična sredo leta 1561 20. februarja (Elze, *Briefe*, 104), je bila nedelja Oculi 24/25. marca. Scabius naj bi prišel v Kempten konec marca 1561. Trubar je zapustil Kempten okoli 12. marca. Prim. M. Rupel, *Primož Trubar*, 116.

4 Prevod: “Takoj v prvi poli (od zgolj šestih) se kaže velika častihlepnost; poveličanih je namreč pet imen in pripoveduje se o nekaterih stvarih, ki niso resnične. Ali bo to učilo Hrvate skromnosti in ponižnosti? O, da bi Bog to podjetje podprl. Bojim se pa, da ga ne bo, ker sovraži ošabnost in častihlepnost. Zakaj ne bi smel kristjan povedati, kar opazi?” Peter Pavel Vergerij.

PISMA

odjezdil k njegovi milosti knezu. Zaradi tega je knez njemu, gospodu Ungnadu, pisal, naj se predgovor spremeni, tj. odstrani Skaličevo posvetilo ter imena itd.⁵

Kmalu na to sem od svojih gospodov vzel dopust in slovo (za odhod so mi darovali 30 goldinarjev, napravili pošteno odhodnico, dali voz s 6 konji, meni jahalnega konja in dva hlapca, ki sem ju skupaj s konji moral prehraniti na poti sem in nazaj), ter se z ženo, otroki in vsem imetjem v 6 dneh pripeljal sem dol. Danes se odpeljem v Tübingen v gospoda Ungnada najemno hišo. Tukaj bom, dokler ne dobim končnega sporočila od deželnih stanov s Kranjskega, trošil svoj denar, kolikor ga še imam. Knez je pisal gospodu Ungnadu, da me bo preskrbel s pošteno plačo in službo, toda za sedaj ne sprejemem ničesar, ostati hočem služabnik deželnih stanov.

Kar me v tem času najbolj skrbi in vznemirja, je strah, da s prevodom in ortografijo gospodov

Štefana in Antona ne bom uspel. Gospod Štefan ni nikak Hrvat, tudi ne obvlada popolnoma slovenščine; gospod Anton pa še sam ne zna prav brati, kar je hrvaško prevedel in napisal. Tako je. Zato, ljubi bratje, ozrite se po kakem pravem Bosancu ali Uskoku, ki bi znal pravilno hrvaško in cirilsko govoriti in pisati, četudi ne zna latinsko ali laško. Tega nam čimprej pošljite semkaj, to vas prosimo zavoljo božje časti. Zdaj se tiska mali katekizem in pridiga *De vocabulo et efficatia fidei*, a ti dve stvari ne gresta skupaj v eno knjižico. Zakaj neki niste dali prevesti mojega v šestnajsterki?⁶ Ta je daljši in razložen, kolikor je treba. Matej ni popravljen; gospod Anton ga ne more in noče popraviti, marveč na novo prevesti. Postila,⁷ ki jo je prevedel gospod Štefan, se je na poti nekje pri Salzburgu izgubila, tako da so križi in težave. Skrbi me, da se bomo osramotili pred Bogom in ljudmi. Bog nam milostno pomagaj, da se prebijemo. Če bi uspeli, bi dobili dovolj pomoči pri volilnih knezih in mestih. Cirilsko pisavo naj bi tudi v kratkem dobili.

Resno poizvedite pri častitih deželnih stanovih, kako nameravajo ravnati z menoj, ali imajo dovolj poguma, da bi z njihovo podporo v Ljubljani ali v katerem drugem mestu ali kraju javno, ne pa na skrivaj po kotih, mogel pridigati in deliti svete zakramente. In sporočite mi hitro, kakšen odgovor boste dobili.

Gospod Ivan Ungnad pošilja gospodu deželnemu oskrbniku vsakovrstne govore in razprave cesarja, knezov in papeževih legatov, ki so jih pred kratkim imeli v Naumburgu.⁸ Prepišite jih ter jih raztrosite med ljudi, dobre in hudobne, naj vedo, da so še ljudje na svetu, ki nočejo poljubljeni nog rimskemu Antikristu,

5 Vergerijev poseg in pravočasno opozorilo vojvode Krištofa sta zavrla Skaličevo »intrigo« in omogočila Trubarju, da je napisal kratko, a stvarno posvetilo. Elze ga šteje k pismom, kar naj bi povzel iz Ungnadovega pisma kralju Maksimilijanu 12. 4. 1561 (g1. I. Kostrenčič, *Urkundliche Beiträge*, Wien 1874, 15 s1.) Prim. Elze, *Briefe*, 102 sl. M. Rupel, *Primož Trubar*, 117; R. Vorndran, n. d., 21 sl.

6 Trubar na svoj katekizem 1550. V glagolici je znatno skrajšan in brez pesmi. Gl. R. Vorndran, n. d., 23.

7 Postila je izšla 1562. Gl. R. Vorndran, n. d., 62 sl.

8 V Naumburgu 1561 si je Friderik III. prizadeval, da bi sprejeli nemški knezi »*Confessio Augustana Variata*«, ki je blizu kalvinističnemu razumevanju obhajila. Prim. E. Iserloh, *Geschichte und Theologie der Reformation im Grundriss*, 1982, 2, 158.

PISMA

temveč ga z njegovimi privrženci vred preklinjajo in obsojajo, kakor pač zasluži. Pozdravite vse brate in sestre v Kristu.

Dano v veliki naglici v Urachu, dne 19. marca v 1561. letu.

Vaš uslužni Primož Trubar.

Danes bom pisal tudi gospodu deželnemu oskrbniku.

Prosim vas vse, pomagajte stanovitnemu in razumnemu kristjanu, ki je veliko pretrpel, Mihaelu Klausu iz Celja,⁹ ki mora zdaj služiti v Augsburgu, do lekarne v Ljubljani; s tem storite dobro delo itd.

Sodček s pismi Korinčanom in Galačanom, štiristo kosov (iiij C),¹⁰ vam pošiljam iz Augsburga čez Salzburg. Upam, da bodo tisti, ki jih bodo brali, imeli od njih veliko koristi. Pripravite kmete na to, da svoje otroke slovensko brati nauče, zakaj iz otrok in preprostih si Bog zbira cerkev. Pošljite mi tudi denar, ki sem ga izdal in porabil za to stvar; delo vam kakor prej podarjam.

9 Mihael Klaus naj bi bil sorodnik Matije Klause, ki je bil 6. januarja 1531 kaplan v Celju, ko je bil Trubar kaplan pri Sv. Maksimilijanu v Celju. Bil še 1570 v Augsburgu, pred 1575 pa dvorni lekarnar na Dunaju. 1570 je Trubarju posodil 100 goldinarjev za hišo v Derendingenu. Elze, *Briefe*, 109.

10 Trubarjevo okrajšavo »iiij C.« prevaja M. Rupel s »quatuor centenarios« (štiristo kosov). Gl. rokopis M. Rupla.

PISMA

20

Petru pl. Seebachu, ljubljanskemu škofu¹

Ljubljana, 8. julija 1561

Sodobni prepisi.

Stuttgart, Hauptstaatsarchiv, A 191, Büschel 6, fol. 214–215.

SI AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. registratura, šk. 92 (fasc. 54/3).

Ljubljana, Nadškof. arhiv, f. 16/10 (z glosami Tomaža Hrena).

Foto: NUK, Ms 3/57 (stuttgartski prepis).

NUK, Ms 1061, št. 14 (prepis v ARS).

Elze, *Briefe*, 124–127 (po prepisu v ARS); Rajhman, *Pisma*, 86–88 (po stuttgartskem prepisu).

Gnadt vnd fridt von gott dem herrn durch Jesum Christum, vnsern erlöser vnd haillandt etc.

Hochwirdiger fürst vnd gnediger herr. E. f. g. schreiben an mich des datum am 3 julij, zu Obernburg ausgangen, hab jch durch herrn Felician Türckh, gesellpriester bey S. Petern alhie, mit gebürlicher reuerentz empfangen vnd daraus vernumben, wie dieselbige von mir begert einen schriftlichen bericht, aus was vrsachen vnd bewegungen jch, der nun etlich jar so jn flüchten gewest, jn dits landt Chrain zukumben vnd alhie zu Laybach zu predigen mich vnderstandten etc. Hierauff e. f. g. etc. gib jch disen warhafftigen bericht jn gehorsam zuuernemen.

Als jch vor jaren durch des hern Catzianers, gewesnen bischoffs zu Laybach loblicher gedechtnus, vnd eines ersamben capitls daselbst vnterhandlung von Triest alher zum predigambt vociert vnd canonicus worden, hab also das wort gottes nicht anderst als jetzt jm rechten gemainen chrislichen verstandt gepredigt. Darob wolgedachter herr Catzianner vnd das gantz capitl, die landtsobrikhaidt vnd menichlich geistliches vnd weltliches hoches vnd nideren standts personen jn Crain, auch hernach der herr Vrbanus Textoris, wellicher den herrn Paulum Wiener saligen vnd mich jnsunderhaidt erpetten, daß wir das predigambt alhie jm thuemb jn der teütschen vnd windischer sprach versehen haben, zufriden gewest. Nachdem aber herr Paulus vnd jch etlich personen mit dem ganzen sacrament, die es begert (wol dieselbigen zeit nit so gar offentlich), haben versehen, dan wier haben auch guett erjnnernung gehabt, daß der herr Christoff Rauber, herr Franciscus Catzianner saligen, baide bischoffe zu Laybach, vnd herr Petrus Bonomus, salliger bischoff zu Triest, jn jerer lesten sterbendter nott das gantz sacrament haben empfangen, wie sy es an verlezung, jerer gewissen nit anderst empfahen wolten, haben wir nach ordnung vnd beuelch Cristj auch vnder dem bischoue Urbano ausgetheilt, das dan gedachter herr Vrban

¹ Odgovor na pismo Petra Seebacha 3. julija 1561, v katerem ga Seebach poziva, naj pove, kako se je vrnil v Ljubljano. Prim. M. Rupel, *Primož Trubar*, 124.

PISMA

khains weges gedulden wellen, sunder hat hierüber khönlicher mt. etc. beuelch erlangt, den herrn Paulum jn verhaftung einzogen. Als jch aber der zeit jn Sandt Bartlmes Veld vicarius war vnd dises erjndert, bin jch auff etlicher phfarer, meiner guetten freunt, beratschlagung vnd nach dem befelch vnd exempel Christj abtretten. Mir jst auch derselbig khönlicher mt. etc. beuelch oder andere ainige citation nit zuckhumben. Ich hab auch pilliche audientz vnd handlung nie geflochen oder geschaicht, des jch mich noch jeder zeit zuthuen erbeuth. Nichts des weniger hatt mich der herr bischoue Vrban on ainicherlej verhör vnd billiche verandtwörung ab offitio et beneficijs priuiert vnd mir all meine püecher genumben, daraus jch verursacht mich jn andere weg mit diensten zubewerben, die jch dan meinen berueff nach jn obern teutschen landen jm hailligen reich mit predigen, als vill mier gott gnadt geben, threulich vnd fleissig, on ainicherlej zertrennung vnd ab[w]endung von der spons Christj, vnsers herrn, mit guettem ruhigem gewissen vnd raichung der hailligen sacrament bisher vericht, daß also mein billiche abtrettung, die dan vil nutz vnd frucht (ohn rhuem zu melden) villen armen vnd gefangnen gewissen pracht hatt, für khain flucht judiciert khan werden.

Nachdem mich aber ein ersambe landtschafft dises fürstentumbs Chrain, meine gnedige vnd gepiettundte herrn, meinem berueff nach alhie das wort gottes zupredigen beruefft, hab jch disen berueff mit guettem gewissen meinem vatterlandt zum guetten nicht khönnen noch mügen abschlagen.

Derwegen jst das mein hochstes fürnemen. Ich hab khain anders fürhaben dan allain dj ehr gottes zu befürdern, die pueß vnd den rechten lebendigen glauben an den herrn Christum zuuerkhündten vnd mich aller ding der alden waren chatolischen püechern vnd der augspurgischen confession gleichmessig zu haldten. Ich will auch, wie bis her jn den 31 jaren meines predigambts allenthalben gethan, alle ferrierische neue lehr, alle secten, rotten vnd schwermereien, so dem laudterm wort gottes zuwider, gentzlich vermeiden vnd dieselb khains wegs verdedigen. Das hab e. f. g. etc. auff obgemelt schreiben jch jn aller diemuet zu andtwort geben wellen. Derselbigen thue mich hiemit vndterthainiclich beuelchen. Datum Laybach am 8. tag julij jm 1561 jar.

E. f. g. etc. jn allen gotlichen vnd billichen sachen gantz gehorsamber etc.

Primus Truber,

einer ersamben landtsschafft jn Chrain berueffter prediger, manu propria.

Prevod

Milost in mir od gospoda Boga po Jezusu Kristusu, našem odrešeniku in zveličarju itd.

Prečastiti knez in milostni gospod. Vaše knežje milosti name naslovljeno pismo z datumom 3. julija, napisano v Gornjem Gradu, sem z dolžnim spoštovanjem sprejel po gospodu Felicijanu Turku, kaplanu

PISMA

pri tukajšnjem Sv. Petru, ter iz njega izvedel, da želi vaša knežja milost od mene pisno poročilo, iz kakšnih razlogov in nagibov sem si upal jaz, ki sem nekaj let bil baje na begu, vrniti v to deželo Kranjsko in tu v Ljubljani pridigati itd. Na to dajem vaši knežji milosti itd. pokorno na znanje to resnično poročilo.

Ko sem pred leti s posredovanjem gospoda Kacijanarja, nekdanjega ljubljanskega škofa slavnega spomina, in tukajšnjega kapitlja bil poklican semkaj v pridigarsko službo in postal kanonik, sem božjo besedo prav nič drugače kakor sedaj pridigal v pravem, preprostem krščanskem razumevanju. S tem so bili zadovoljni spoštljivo omenjeni gospod Kacijanar in ves kapitelj, deželna gosposka in vse osebe duhovnega in posvetnega, visokega in nizkega stanu na Kranjskem; pozneje tudi gospod Urban Tekstor, ki je rajnega gospoda Pavla Wienerja in mene posebej naprosil, da sva opravljala pridigarsko službo v tukajšnji stolnici v nemškem in slovenskem jeziku. Ko pa sva gospod Pavel in jaz nekatere osebe, ki so to želele, s celim zakramentom previdela (resda v tistem času ne docela javno), zakaj dobro nama je bilo v spominu, da sta rajna gospod Krištof Ravbar in gospod Frančišek Kacijanar, oba ljubljanska škofa, in gospod Peter Bonomo, rajni tržaški škof, v svoji zadnji smrtni stiski prejeli celi zakrament, ki ga brez škode za svojo vest drugače prejeti niso hoteli, sva ga po Kristusovi postavi in naročilu tudi pod škofom Urbanom delila, česar pa omenjeni gospod Urban nikakor ni hotel trpeti, temveč je zaradi tega dosegel ukaz kraljevega veličanstva itd., da se gospoda Pavla zapre v ječo. Ko sem v tistem času bil (vikar)² v Šentjerneju in na to opozorjen, sem se po nasvetu nekaterih župnikov, svojih prijateljev, in po Kristusovem navdihu in zgledu umaknil. Nisem pa prejel takšnega ukaza kraljevega veličanstva itd. ali kakršnega koli poziva. Tudi se nisem izogibal ali umikal uradnemu zaslišanju ali razpravi, kar sem še zmeraj pripravljen storiti. Kljub temu me je gospod Urban brez kakršnega koli zasliševanja in primerne zagovora oropal službe in prebend ter mi vzel vse moje knjige, kar je bil vzrok, da sem se drugod potegoval za službo; in to sem tedaj po svojem poklicu v gornjih nemških deželah v svetem cesarstvu doslej opravljal s pridiganjem in podeljevanjem svetih zakramentov, kolikor mi je Bog milosti dal, zvesto in prizadevno, brez kakršne koli ločitve ali odvrnitve od neveste³ našega gospoda Kristusa, s čisto in mirno vestjo, tako da se moj upravičen umik, ki je potem prinesel veliko koristi in sadu (ne da bi se hotel hvaliti) mnogim ubogim in zmedenim dušam, nikakor ne more presojati kot beg.⁴

Ko pa so me častiti deželni stanovi te kneževine Kranjske, moji milostni in zapovedujoči gospodje, poklicali, da bi po svojem poklicu tu pridigal božjo besedo, tega poziva s čisto vestjo svoji domovini v prid nisem ne mogel ne smel zavrnuti.

Zato je to moj najvišji namen. Nimam druge namere, kot samo pospeševati božjo čast, razglašati pokoro in pravo živo vero v gospoda Kristusa ter se ravnati v vsakem pogledu po starih pravih katoliških knjigah

2 Samo v pismu, ki ga hrani Nadškofijski arhiv v Ljubljani.

3 V Seebachovem pismu je »nevesta«³ pojasnilo k »der heiligen christlichen khürchen«. Elze, *Briefe*, 123.

4 Trubarja je zadel očitek, da je na »begu«, zato opravičuje svoje ravnanje v letu 1547.

PISMA

in po augsburški veroizpovedi. Tudi se hočem, kakor sem doslej v 31 letih⁵ svoje pridigarske službe povsod ravnal, docela izogibati vsem zapeljivim novim naukom, vsem sektam, strankam in prenapetostim, ki so nasprotne jasni božji besedi, ter jih nikakor nočem zagovarjati. To sem hotel v vsej ponižnosti odgovoriti vaši knežji milosti itd. na zgoraj navedeno pismo. S tem se vam najponižneje priporočam.

Dano v Ljubljani, dne 8. julija v 1561. letu.⁶

Vaše knežje milosti itd. v vseh božjih in pravičnih stvareh povsem poslušni itd.

Primož Trubar,

častitih kranjskih deželnih stanov poklicani pridigar, s svojo roko.

5 T. Hren je na robu pripisal: »31. annis sic docuit« (v 31 letih je tako učil). Gl. prepis v Nadškofijskem arhivu, Ljubljana.

6 V prepisu Nadškofijskega arhiva v Ljubljani je datum 6. julija in ne 8. julija kot v stuttgartskem prepisu. Kranjski deželni stanovi so pisali škofu Seebachu 10. julija 1561. Elze, *Briefe*, 128 sl.

PISMA

21

Ivanu baronu Ungnadu¹

Ljubljana, 17. julija 1561

Sodoben prepis.

Stuttgart, Hauptstaatsarchiv 191, Büschel 6, fol. 210.

Foto: NUK, Ms 3/57.

Elze, *Briefe*, 132–138; Rajhman, *Pisma*, 89–91.

Pr. 22. 8. 1561, Pfullingen.²

Wolgebornner genediger herr. E. g. vnnd derselbigen ehgemahl, sünen vnd tochttern wünsch ich dj gnad Christj Jesu vnnd alles guetts mit erbietung meiner vnderthenigen willigen dienst zuuor. Was sich, seyts ich in dises landt Chrain von Vrach khomen bin, mit mir vnd mit andern meines berueffs halben bis auff heut datto zuegetragen, werden e. g. aus beyligunden geschrifften vnd copeyen warhafftig vnnd lautter vernemen. Dise geschrifften alle drey hat der bischoue alß baldt der ro. kay. mt. etc. vbersendt. Was hierauff erfolgen wirdt, wissen wirs nicht, wir trösten vnns alles guetts. Wir sein des willens auff den negstkunfftigen sonntag, wen das volkh zur spittals khirchen khumbt, mit demselbigen jn das closter zuziehen vnd vnbegruet der munichen vnser predig darin zuerichten vnd auff den andern sonntag das nachtmall zu halten. Vnnd ich mueß noch 4 oder 5 wochen alhie verziehen vnd wartten, was dj rom. khay. mt. etc. gegen vnns wirdt fürnemen. Alßdann will mich wider hinaus, wills gott, zw e. g. verfuegen.

Die drey copeyen, nemblich des bischoues, der verordenten vnd meines schreibens an bischoffen. mag e. g. vnsern christlichen gnedigen herrn vnd landfürsten zw Wirttemberg etc. woll schikken vnnd darneben jr f. g. schreiben vnnd erbitten, wo ich lenger dan 10 oder 12 wochen außbleibe, solliches gnedigst wolle mir vergünstigen. E. g. well auch vnbeschwerdt sein die obgemellte copeyen alle vier dem herrn von Grafeneckh oberuogt, dem pharrer von Dettingen vnnd herrn Steffann Consull zu sehen vnnd zu lesen lassen, auff das sy dest andechtiger vnnd embsiger betten für dj windische newe khirchen vnd für mich.

Der Ambrosy Fröllich schreibt vnns, wie er vnns ein gelertten Siruen jn cyruliza vber zway monnatt geen Tübingen schikken wölle. Ich trag sorg, es wirdt nichts daraus. Wie er jn beschreibt, so jst er ein sterzer. Ich hab vmb ein setzer geen Venedig geschriben, der soll thauglich sein baide geschrifften zu setzen. Verhoff jnn zu bekhumen vnd mit mir zu bringen. In der zeyt sollen herr Anthonj vnd Steffan das besst thuen vnnd dj ewangelisten (wie jnnen schreib) drukhen.

1 Trubar poroča o ljubljanskih dogodkih in pošilja pisma in kopije škofa Seebacha, svoj odgovor in odgovor odbornikov. Išče tudi dobrega poznavalca cirilice.

2 Pfullingen je mesto na Württemberškem, reformacija je segla tudi v samostan frančiškank. Gl. M. Brecht – H. Ehmer, 218.

PISMA

Die 100 taller von Kharnern /Khairnern/³ hab ich zw Villach emphanen vnd e. g. beim Michellen Straussen /Claussen/ durch dj herrn Haugen per Augspurg verordent; dj anderen von Wienn, schreibt Fröllich, hats auch e. g. geschikht.

Wie es vmb dj grennitz gegen den Turkhen steet, dauon schreiben e. g. der Khißl vnnd der Khlombner. Neulich hatt der Lenkhowitsch mit seinen reutteren 80⁴ turkhisch pherd erlegt, sunst vmb With vnnd ander befestigungen vberall an den grännitzen wider den Turkhen steet es gar gferlich vnd vbl.

Die herrn verordenten schreiben e. g. etwas von meinendt wegen vnd von chrabattischen drukh; geben khundtschafft alls vill jnnen wissundt.

Wo die ro. kay. mt. etc. wider mich die jesuiter herein zu disputtieren vnd zu predigen, wie ettlich vermainen, würdt verordnen, alßdann werde jch dem herrn doctor Jacoben Andree, pharrer zw Göppingen schreiben, das er herein verklaidt auff der landtschafft vncosten sich begeben vnd mir beystandt thue. Wen ich nur jn bey mir hab, gott vnnd sein warhayt ist zuuor bey vnns, wollen den khrieg mit ehren ausfueren. Jme woll e. g. auch alle mein handlungen offenbaren vnd meine geschrifften, sonderlich des Polidorj handlungen, die der Khlombner, der gestern darbey gewest, mit aygner handt verzeichendt.

Zum beschluß beuelch ich den doctor, zaiger diß brieffs. Der wirdt weytter von allen handlungen, mit dem Polidoro zuegetragen, auch wie es vmb mich gesteeet, wissen e. g. zu berichten. Thue mich also sambt meinem weib vnd khinderen e. g. vnderthenighklich befehlen. Datum Laybach, am 17. julj jm 1561. jar.

E. g. vndertheniger caplan Primus Truber

Prevod

Blagorodni milostni gospod. Vaši milosti, vaši soprogi, sinovom in hčeram želim milost Kristusa Jezusa in vse dobro ter najprej ponujam svoje najponižnejše voljne usluge. Kar se je, odkar sem iz Uracha prišel v deželo Kranjsko, z mano in drugimi zaradi poklica, ki ga opravljamo do današnjega dne, dogajalo, bo vaša milost iz priloženih pisanj in prepisov po resnici in jasno spoznala. Vsa ta tri pisanja⁵ je škof takoj poslal rimsko cesarskemu veličanstvu itd. Kaj bo temu sledilo, tega ne vemo, tolažimo se, da bo vse dobro. Naslednjo nedeljo, ko pride ljudstvo v špitalsko cerkev, nameravamo oditi z njim v kloster in brez pozdrava menihov tam opraviti svojo pridigo, naslednjo nedeljo pa obhajati večerjo.⁶ Sam moram še 4 ali

3 Tako Rajhman, Elze transkribira Krainern.

4 Elze omenja št. 50.

5 Prim. tudi Elze, *Briefe*, 122, 124, 128.

6 Trubarju se namera ni posrečila. Prim. M. Rupel, *Primož Trubar*, 125.

PISMA

5 tednov ostati tukaj ter počakati, kaj bo rimsko cesarsko veličanstvo itd. proti nam ukrenilo. Potlej hočem, če Bog da, zopet ven in biti na voljo vaši milosti.

Tri prepise, namreč škofovega, odbornikov in mojega pisma škofu,⁷ vaša milost pač lahko pošlje našemu krščanskemu milostnemu gospodu in deželnemu knezu württemberškemu, pri tem njegovi knežji milosti piše in jo prosi, da bi, če bi dalj kot 10 ali 12 tednov izostal, to milostno dovoli.⁸ Vaši milosti naj ne bo nadležno te štiri⁹ omenjene prepise pokazati in dati v branje gospodu višjemu oskrbniku Grafenecku,¹⁰ dettingenskemu župniku in gospodu Štefanu Konzulu, da bi čim bolj zbrano in marljivo molili za novo slovensko cerkev in zame.

Ambrož Frölich¹¹ nam piše, da nam bo čez dva meseca v Tübingen poslal cirilice veččega Srba.¹² Skrbi me, da ne bo nič iz tega. Kakor ga opisuje, je nekak nastopač. Pisal sem v Benetke zaradi nekega stavca, baje je zmožen staviti obe pisavi. Upam, da ga dobim in pripeljem s seboj. Medtem naj gospoda Anton in Štefan opravita, kar lahko, in natisneta (kakor jima pišem) evangeliste.

Tistih 100 tolarjev od Korošcev sem prejel v Beljaku ter jih po Mihaelu Klausu¹³ nakazal vaši milosti s posredovanjem gospodov Haugov¹⁴ preko Augsburga; one druge tolarje¹⁵ z Dunaja, piše Fröhlich, je tudi poslal vaši milosti.

Kako je z mejo proti Turku, o tem pišeta vaši milosti Khisel in Klombner.¹⁶ Zadnjič je Lenkovič s svojimi konjeniki pobil 80 turških konjenikov, drugače pa je okoli Bihača in drugih trdnjav povsod na meji proti Turku prav nevarno in hudo.

7 Ljubljanski škof Seebach je pisal Trubarju 3. julija 1561. Pismo je objavil Elze, *Briefe*, 122–125. V njem poizveduje, čemu se je Trubar vrnil v Ljubljano. Trubar je odgovoril 8. julija 1561 (pismo št. 20). Kranjski odborniki so odgovorili škofu 10. julija 1561. Prim. Elze, *Briefe*, 128–132. V svojem pismu pojasnjujejo, čemu so poklicali Trubarja v Ljubljano. Prepise je Trubar poslal naslovljencu.

8 Trubar je ostal »le deset tednov v Ljubljani«. Prim. M. Rupel, *Primož Trubar*, 129.

9 Četrto pismo je bilo Trubarjevo poročilo o njegovem potovanju in prihodu v Ljubljano.

10 Nikolaus (Klaus) von Grafeneck je bil v Trubarjevem času »obervogt« (višji oskrbnik) v Blaubeurenu, Kirchheimu in Urachu. Njegova žena Margareta je bila zagovornica Schwenckfelda in njegovega duhovnega gibanja. Grafeneck je zavrnil tisk Cerkovne ordninge. Prim. M. Brecht - H. Ehmer, 239; M. Rupel, *Primož Trubar*, 118, 169.

11 Ambrož Frölich je bil knjigarnar na Dunaju, zbiral je denar za hrvaški tisk in razpošiljal knjige.

12 »Cirilice večči Srb« je bil Demetrij. O njem piše Frölich Ungnadu 16. januarja 1561. Gl. I. Kostrenčič, 37 sl.

13 Mihael Klaus in ne Strauss, tako popravlja Trubarjev tekst M. Rupel. Elze, *Briefe*, 134, ima »Straußen«, Rupel kaže na Ungnadov račun (F. Bučar, *Grada za povijest književnosti Hrvatske IX*, 1920, 226).

14 Bančna hiša Haugov v Augsburgu je imela zveze s Kranjsko. Prim. Elze, *Briefe*, 134.

15 »Oni drugi tolarji« (400), ki jih je poslal Frölich, so bili dar kralja Maksimilijana. Prim. F. Bučar, *Grada IX*, 1920, 225., I. Kostrenčič, 27, 29.

16 Klombnerjevo pismo, gl. Elze, *Briefe*, 136.

PISMA

Gospodje odborniki pišejo vaši milosti nekaj o meni in hrvaškem tisku;¹⁷ o tem poročajo, kolikor jim je pač znano.

Če bo rimsko cesarsko veličanstvo itd. poslalo jezuite, da bi proti meni disputirali in pridigali, kakor nekateri menijo, potem bom pisal gospodu doktorju Jakobu Andreaeju,¹⁸ župniku v Göppingenu, naj na stroške deželnih stanov preoblečen¹⁹ pride semkaj ter mi pomaga. Če bi le imel njega ob sebi, bi bitko častno izvedel, saj sta Bog in njegova resnica na naši strani. Njemu naj vaša milost razodene tudi vsa moja dejanja in pisanja, zlasti Polidorjevo početje, kakor ga je Klombner, ki je bil včeraj zraven, s svojo roko zaznamoval. Na koncu priporočam doktorja, prinašalca tega pisma. Ta bo znal obširneje poročati vaši milosti o vseh dogodkih v zvezi s Polidorjem in prav tako kako je z menoj. Hkrati s svojo ženo in otroki se tedaj najponižneje priporočam vaši milosti.

Dano v Ljubljani, 17. julija v 1561. letu.

Vaše milosti ponižni kaplan

Primož Trubar

17 Pismo kranjskih odbornikov, gl. Elze, *Briefe*, 136.

18 Jakob Andreae, od 1553 župnik in superintendent v Goppingenu, je bil sposoben polemik in vnet zagovornik pravovernosti. Prim. *Theologische Realenzyklopädie II*, 672.

19 Verjetno v frančiškana. Do te fantastične Trubarjeve zamisli seveda ni prišlo.

PISMA

22

Kralju Maksimiljanu¹

Urach, 27. oktobra 1561

Izvirnik: s Trubarjevo roko samo podpis (»caplan Primus Truber, pfarrer daselbst«).

Wien, Haus- Hof- und Staatsarchiv, Österr. Akten, Abt. Crain, Fasc. 3, fol. 218–219.

Foto: NUK, R 39/56.

J. Chmel, Schreiben ...: *Notizenblatt. Beilage zum Archiv für Kunde österr. Gechichtsquellen II*, Wien 1852, 214–216.

MHVK 1853, 41.

Elze, *Briefe*, 140–145; Rajhman, *Pisma*, 92–95.

Dem durchleuchtigsten, großmechtigen fürsten vnnnd herren, herrn Maximiliano, könig zu Böhaim, ertzherzogen zu Österreich, hertzogen zu Burgundi, jnn Obern vnd Nidern Schlesien etc., marckhgrauen zu Merhern etc., grauen zu Tirol etc., meinem gnedigesten herrn.

Durchleüchtigster, großmechtiger könig, gnedigster herr. E. khö. mt. seyen mein vnderthenigste, getrew vnnnd willige dienst jedertzeiten beوران. Gnedigster könig vnnnd herr. Ewer kön. mt. gib ich hiemit jn aller demuth vnderthenigst zuerkennen, daß, nachdem jch verschinen sommers von den herrn vnnnd landtsleutten jnn lanndts Crayn berüefft vnnnd zu jrem windischen vnd teutschen prediger angenommen worden, auch zu Labach vnd an etlichen anndern orten jn Chrayn zehen wochen lang nach ainander gepredigt, communion gehalten vnnnd etliche priester angericht, daß sie von der meß abgestannden vnd zu predigen die warhait angefangen, deß sich dann alle stännd, fürnemlich aber das deuotus foemineus sexus hoch erfrcwen, Gott von herczen mit nassen augen loben vnd danncken, daß sie solliches erlebt, gehört vnd genossen habenn, vnnnd vnnnder sollichen meinen grossen sorgen vnd geschafften auch dise die größt war, daß ich mich aigentlichen erkundigte, ob die dolmetschung, ortographia vnd buchstaben vnnners newen chrabbatischen vnd cyrulischen druckhs durch ganncz Croatien, Dalmatien, Seruienn vnd Bossen leßlich vnnnd verstenndig seye. (Deßwegen dann auch die herrn und lanndtsleuth auff mein ansuchenn etlich potten mit den newen crabbatischen vnd cyrulischeen geschrifften geen Venedig zu druckern des crabbatischen vnd cirulischen druckhs, jtem jn Histerreich geen Sanct Veyth am Phlaum, gen Zeng, gen Mettlingen vnd andere örter, da sie gelert vnd verstenndig personen der crabatischen sprachen vnd geschrifften erfahren mögen, geschickht vnd etlich aus jnen zu vnns geen Laybach erfordert haben.) Demnach ich bey sollichen gelerten vnd druckhern durch jre zuschreyben vnd mundtlich

¹ Trubar poroča o svojem delu v Ljubljani in biblijskem zavodu. Prizadeva si za kraljevo naklonjenost in podporo slovenski evangeličanski cerkvi ter za cilje biblijskega zavoda.

PISMA

anckaigen jn erfahrung befunden, daß dise dolmetschung der baiden geschrifften vnd druckhereyen gerecht, gut vnnd allen denen, sich diser sprach vnd geschrifften gebrauchen, leßlich vnd verstendlich seyen. Gott sey darumb höchst gelobt.

Vnnd aber zuuolendung des ganczen werckhs, so hab ich vber das alles an meinem widerumb heraus ziehen zwen Vusckohische priester des griechischen glaubens (vnder welchen der ain jn Seruia, der annder bey Boßna geborn vnd erczogen vnd die etliche geschribne fragmenta des newen testaments jn crabatischer vnd cirulischen geschriff bey jnen haben) mit mir herauß vnd hieher jns fürstenthumb Württemberg geen Vrach gebracht, welche vns hieaußen auch helffen zu corrigiern. Haben schon alperayt den catechißmum helffen corrigiern vnd seyen jeczo jn der arbeit, daß sie mit meinen gehülffen die euangelisten corrigiern, welche euangelisten wir auch (wills Gott) morgen anfahren trucken wellen.

Das hab e. khö. mt. ich darumb vnderthenigst berichten vnd zuschreiben wellen, damit dieselben vergwißt seyen, daß die obangeregte vnnsere neue schwäre, nöttige vnd gottselige arbeit mit dem crabbatischen truckh ainen fürgang vnd bestand haben werde, wie dann (zweiffels ohne) e. khö. mt. aus des herrn Vngnaden (alls vnnsers jn disem werckh getrewen vnd fleissigen fürderers, patron vnd seckhelmaisters) beyligendem schreiben deß ain merern bericht neben vnderthenigster danckhsagung vmb dero mt. milde vnd reychlich bewißne hilfß gnedigst vernemmen vnd empfahren werden.

Hieneben, gnedigster könig vnd herr, kan e. kön. mt. ich vnderthenigst nit verhalten, daß mir heut dato aus lannds Chrayn ain schreyben zukommen, wie das abermals die pfaffen vnd mönich daselbst von der röm. kay. mt. ainen beuelch außgebracht, daß man den ain prediger, meinen gehülffen, auß der statt Chreinburg vnnd auß dem lanndt schaffen vnd wegpietten solle, welches (laider) nicht allain den trewen, gehorsamen vnd gutherczigen christen von allen ständen jnn Chrayn vnnd mir ain groß herczennlaid vnd merckhlicher abbruch des rechten Gottes diennsts, gebetts vnd aller gotseligkait jm ganczen lannd ist vnd bringen würdt, sonnder auch höchstgedachter röm. kay. mt. bey allen euangelischen chur- vnd fürssten, auch andern reychs stennden ain merckhlichen vnwillen, vngunst vnd murmlen geberer würdet. Dann es wissen alle chur - vnd fürssten, auch vil reychsstett (deren prediger offentlich für die craynische kirchen offermals gebetten), gancz wol von meinem verdolmetschen vnd berueffen jn Chrayn, auch daß daselbsten die religion der augspurgischen confesion gemeß durch mich angericht vnd angefangen worden ist, deß sie sich dann auch alle, vnnd sonnderlich mein gnediger herr vnd lanndtsfürst zu Württemberg etc. hoch erfrewet haben.

Derhalben so welle nun e. khö. mt. den armen Chraynern gnedigst beholffen sein, damit sie bey diser [irer] angefangnen rechten vnnd christlichen religion sampt jren predicanten vor den mönchen vnd pfaffen mögen zufriden pleiben. Dann schier alle pfaffen vnd mönich jnn lannds Chrayn (wie auch vberal) seind des Polidorj probsts zu Laybach art, aigenschafft vnd erberkhait (der allmechtig verzeihe mir

PISMA

also reden, auch, welle e. khö. mt. mir solches nicht jn vngnaden aufnehmen), dann sie verthädigen offentliche abgötterey, leben jn aller vnczucht vnd fragen nicht darnach. was Gott allen menschen verpotten habe. Wie dann auch diser zeit ain junges, vnczüchtiges weib fürgibt. wie daß die junckhfraw Maria mit jre rede vnd well ain neue kirchen bey Oberburg auff ainem bühel haben, darczw jr dann von thumb zu Laybach vnd anndern pfaffen geholffen, all so daß sie die sachen dahin gebracht, daß etlich tausent menschen dahin wallfarten, groß gelt, vil vichs vnd claider daselbst opfern, dauon sie auch jr gut nobis haben, aber laider das arme gemain vöckhlin seer hart geergert vnd wider abgewendt würdet. Vnnd das ist gewißlich die warhait. Es mögen auch e. khö. mt. sich deß bey den Chraynern vnd Vnder Steyrern aigentlich erjnnern. Derwegen nochmals mein vnderthenigst bitt ist, e. khö. mt. wellen auch hierjnn den gutherczigen Chraynern mit gnedigster fürderung des gottesworts vnd abstellung sollicher ergernus bey der röm. kay. mt. höchstgedacht gnedigste hilff beweisen vnnd thue ewer khö. mt. mich hiemit vnderthenigst trewlich beuelhen. Datum Vrach, den 27-isten octobris anno dominj 1561.

E. khön. mt. vnderthänigster trewer caplan Primus Truber, pfarrer daselbst

Prevod

Presvetlemu, mogočnemu knezu in gospodu, gospodu Maksimilijanu, kralju češkemu, nadvojvodi avstrijskemu, vojvodi burgundskemu, gornje in spodnje šlezijškemu, mejnemu grofu moravskemu itd., grofu tirolskemu itd., svojemu milostljivemu gospodu.

Presvetli, mogočni kralj, milostni gospod. Vašemu kraljevemu veličanstvu so najprej zmeraj na voljo moje najponižnejše, zveste in voljne usluge. Milostni kralj in gospod. Vašemu kraljevemu veličanstvu dajem s tem v vsej ponižnosti pokorno na znanje: ko so me v preteklem poletju gospodje in deželni poslanci poklicali v deželo Kranjsko – me sprejeli za svojega slovenskega in nemškega pridigarja ter sem v Ljubljani in v nekaterih drugih krajih na Kranjskem deset tednov zaporedoma pridigal, imel obhajilo in tudi nekaj duhovnikov pripravil do tega, da so opustili mašo in začeli pridigati resnico, česar se vsi stanovi, zlasti pa *devotus foemineus sexus* (pobožno ženstvo) zelo veselijo, Boga od srca z rosnimi očmi slavijo in se mu zahvaljujejo, da so to doživeli, slišali in užili – je med vsemi mojimi nujnimi opravili in skrbmi bila še največja ta, da sem natanko poizvedel, ali so prevod, ortografija in črke našega novega hrvaškega in cirilskega tiska čitljivi in razumljivi po vsej Hrvaški, Dalmaciji, Srbiji in Bosni. (Zato so tedaj tudi gospodje in deželni poslanci na mojo prošnjo poslali nekaj slov z novimi hrvaškimi in cirilskimi spisi v Benetke k tiskarjem hrvaškega in cirilskega tiska, prav tako tudi v Istro, Reko, Senj, Metliko in v druge kraje, da bi lahko poizvedeli za učenimi in razumnimi osebami, izkušenimi v hrvaškem jeziku in pisanju, ter nekatere med njimi povabili k nam v Ljubljano.) Tako sem po teh učenjakih in tiskarjih iz njih dopisov in ustnih izjav spoznal in dognal, da je prevod v obeh spisih in tiskih pravilen, dober in vsem tistim, ki uporabljajo ta dva jezika in pisavi, čitljiv in razumljiv. Za to bodi Bog nadvse zahvaljen.

PISMA

Za dokončanje celotnega dela pa sem ob vseh ostalih težavah, ko sem se ponovno vračal v kneževino württemberško, pripeljal s seboj v Urach dva uskoška duhovnika grške veroizpovedi² (izmed katerih je bil eden rojen in vzgojen v Srbiji, drugi pa v Bosni in imata pri sebi nekaj pisanih odlomkov nove zaveze v hrvaški in cirilski pisavi). Pomagala sta pri lektoriranju katekizma, sedaj pa z mojima pomočnikoma opravljata korekturo evangelistov, ki jih bomo že jutri (če Bog da) začeli tiskati.

To sem hotel vašemu kraljevemu veličanstvu najponižneje sporočiti in pisati, da bi ne dvomilo o tem, da se bo naše omenjeno novo, težko, potrebno in pobožno delo s hrvaškim tiskom nadaljevalo ter utrdilo, kar bo vaše kraljevo veličanstvo (brez dvoma) tudi iz priloženega pisma gospoda Ungnada³ (našega zvestega in prizadevnega pospeševalca, zaščitnika in zakladnika tega dela) najmilostneje izvedelo in o tem prejelo obširnejše poročilo poleg ponižne zahvale za darežljivost in obilno izkazano pomoč vašega veličanstva.

Pri tem, milostljivi kralj in gospod, vašemu kraljevemu veličanstvu ne morem prikriti, da sem danes iz dežele Kranjske v roke dobil pisanje, ki pravi, kako so tamkajšnji duhovniki in menihi od rimsko cesarskega veličanstva izsilili ukaz,⁴ da iz mesta in dežele⁵ odstranijo in preženejo pridigarja, mojega pomočnika v Kranju, kar bi povzročilo in prineslo (žal) ne samo zvestim, poslušnim in dobrosrčnim kristjanom vseh stanov na Kranjskem in meni veliko srčno žalost in znatno škodo za pravo božjo službo, molitve in vsakršno pobožnost vsej deželi, temveč bi spoštljivo omenjeno rimsko cesarsko veličanstvo obudilo tudi znatno nejevoljo, nelagodnost in nasprotovanje pri vseh evangeličanskih volilnih knezih in knezih pa tudi pri drugih državnih stanovih. Zakaj vsi volilni knezi in knezi pa tudi mnoga cesarska mesta (v katerih pridigarji večkrat javno molijo za kranjsko cerkev) prav dobro vedo za moje prevajanje in delovanje na Kranjskem, pa tudi, da sem tukaj začel razlagati in širiti vero po nauku augsburške veroizpovedi, česar so se vsi zlasti pa moj milostni gospod in deželni knez württemberški močno razveselili.

Zaradi tega prosim vaše kraljevo veličanstvo, naj milostno ponudi pomoč ubogim Kranjcem, da bodo skupaj s svojimi predikanti lahko, v miru pred menihi in duhovniki, vztrajali pri sprejeti pravi krščanski veroizpovedi. Kajti skoraj vsi duhovniki in menihi v deželi Kranjski (kakor povsod drugod) so take vrste, lastnosti in časti kakor Polidor,⁶ ljubljanski prošt (vsemogočni naj mi odpusti takšno govorjenje, tudi vaše

2 Uskoška duhovnika sta bila Ivan Maleševac iz Srbije in Matija Popovič iz Bosne. Gl. Elze, *Briefe*, 141 (op. 2: Elze pravi, da je Maleševac iz Bosne, Popovič pa Srb) M. Rupel popravlja po M. Murku, *Die Bedeutung der Reformation und Gegenreformation*, 1927, 16, da je bil Maleševac Srb, gl. M. Rupel, *Primož Trubar*, 128, 263.

3 Po Elzeju Ungnadovo pismo ni ohranjeno, zdi pa se, da bi utegnilo biti identično z Ungnadovim pismom kralju Maksimilijanu 22. oktobra 1561 (gl. I. Kostrenčič, 55 sl).

4 Ukaz ni ohranjen. Elze, *Briefe*, 142 (op. 4).

5 Pridigar je bil Gašper Rokavec. Njega je tožil škofu kranjski vikar (31. marca 1561), češ da je Rokavec v božičnem času delil obhajilo 300 vernikom. Gl. Elze, *Briefe*, 142 (op. 5).

6 Polydor de Montagnana je bil prvotno vsaj navidezni Trubarjev prijatelj, pa se je spremenil v njegovega nasprotnika. Gl. Elze, *Briefe*, 143 (op. 6), obširneje o njem isti, 118–120.

PISMA

kraljevo veličanstvo naj ga ne sprejme z nemilostjo), saj branijo javno malikovanje, živijo v vsakršnem nečistovanju in se ne vprašujejo, kaj je Bog vsem ljudem prepovedal. Tako v tem času mlada, nevzgojena ženska trdi, da devica Marija z njo govori ker hoče na griču pri Gornjem Gradu⁷ imeti novo cerkev. Pri tem so ji ljubljanska stolnica in drugi duhovniki pomagali do te mere, da nekaj tisoč ljudi roma na ta kraj in tam žrtvuje veliko denarja, mnogo živine in obleke; od česar imajo tudi oni lepo korist, ubogo preprosto ljudstvo pa se žal, močno pohujšuje in odvrča od prave vere. To je prava resnica. O tem lahko vaše kraljevo veličanstvo še natanko poizve pri Kranjcih in Spodnještajercih. Zato še enkrat najponižneje prosim, naj vaše kraljevo veličanstvo tudi v tej zadevi dobrosrčnim Kranjcem, po rimsko cesarskem veličanstvu, z milostno podporo božji besedi in odpravi tega pohujšanja, izkaže veliko milost in pomoč. S tem se vašemu kraljevemu veličanstvu najponižneje priporočam.

Dano v Urachu, dne 27. oktobra leta Gospodovega 1561.

Vašega kraljevega veličanstva najponižnejši zvesti kaplan

Primož Trubar, tukajšnji župnik

⁷ Grič pri Gornjem gradu je Nova Štifa pri Gornjem gradu. O dogodku poroča Trubar obširneje v posvetilu kralju Maksimilijanu v hrvaškem (glagolskem) Prvem delu Novoga testameta 1562, gl. M. Rupel, *Slovenski protestantski pisci*, 1966, 125 sl.

PISMA

23

Ivanu baronu Ungnadu¹

Urach, 4. novembra 1561

Sodoben prepis.

Stuttgart, Hauptstaatsarchiv A 191, Büschel 6, fol. 9 b–11 b.

Foto: NUK, Ms 1659, inv. št. 3/57.

Elze, *Briefe*, 146–151; Rajhman, *Pisma*, 98–100.

Herr Primus beschwerschriften gegen Stephanum Consulem.

Wolgeborner, gnediger herr. E. g. welle unuerdrossen sein, dise meine geschriffen gnediglich zuüberlesen vnnd nachmals dem herrn Stephano Consul zustellen, damit er darauß die vrsachen verneme, warumb jch nun hinfür mit dem crobattischen truckh vnnd mit jme zufriden will sein vnnd jne allain darüber, alls vil jme e. g. zulassst (dann die truckherej soll billich e. g. vmb das groß vßgeben geltt pffandt sein), vollmechtigen vnnd hochberuembtem gewallts herrn vnnd grossen gelerten maister bleiben lassen.

Die erste vrsach. Jch hab am nechsten sambstag vß bewegungen, daß doctor Schalichius vnnd herr Steffan die vuskhohischen priester, dz sie zum crobattischen dollmetschen gar nichs nucz sollen sein verworffen, vor e. g., derselbigen secretarj Philippen Cugger vnnd herrn Steffano Consul gesagt vnnd sags noch: die Vuskhokhen, nachdem sie jn Seruia vnnd bej Wossna geboren vnnd erzogen, dienen sie vnns mit jren büchern vnnd sprachen wol vnnd haben vnns schon mit vilen wörtern geholffen, vnnd daß herr Steffan hat noch bißher kain büechl, ja auch das vatter vnns (dz schreiben der canczler von Zenn) nit recht geschriben noch verdollmetscht; zudem so jst noch kain ganz exemplar der büecher, die man druckhen soll, recht vnnd ordenlich abgeschriben, damitt man zwue preß möcht fertigen; dauon frag man die seczer vnnd truckher etc. Hierauff gab herr Steffan dise anntwort: es sein exemplar vff zwue preß gnuet vorhanden; die Wuskokhen haben vnns mit keinen worten geholffen vnnd er kan besser crobattisch dann die Wuskhokhen, dann er kan dem türckhischen kaiser seinen titul geben, das künnden die Vuskhokhen nitt etc. Mitt diser seiner onwaarhaffter anntwort hatt er mich von e. g. zu ainem verleumbder vnnd lügner machen wellen, welches mir hoch zum herczen geet.

Die annder vrsach, daß er sich sampt seinem weib vssgibt, er sej anfänger vnnd maister des ganznen crobattischen werckhs vnnd hab vil mueh damitt, jch nimb aber geltt dauon ein, so meniglich wissendt, dz jch mit meinem schreiben vnnd druckhen jnn der winndischen sprach vnnd mitt ainem senndtschreiben die Crainer erstlichen dahin bewegt, dz sie zu crobattischen buchstaben (die er jnen vnnd mir

¹ Trubar v pismu, ki je prej poročilo, zavrača Konzulove trditve in se pritožuje nad njegovim ravnanjem.

PISMA

versprochen mit 50 f zuüberkommen) hundert guldin haben bewilligt vnnd jme, dem Stephano, 70 taler geschennckht. Vnnd nachdem sie aber 100 f zum winndischen truckh verbraucht, haben sie an derselbigen statt 100 taler von Oesterreich vnnd 100 gulden von lannd ob der Enns jn meinem namen vffgebracht vnnd jme sampt annderm gelt zugeschickht vsserhalb deß, was er von e. g. ouch darzue entlehnet vnnd von anndern vberkommen. Zudem hatt er kain grosse kunnst, müeh noch arbaitt zum angeben der buechstaben nicht dörffen, vrsach, man hatt von allen orten getruckhte venedische vnnd ruthenische vnnd gar vil geschribne crobattische vnnd cyrulische geschrifften vnnd buechstaben jme zugeschickht, vß denen hatts maister Hanns vß sonnderlichen gnaden vnnd gaben gottes dermassen, wie sie seindt, abgestochen. Aber herr Steffan hatts anfennglich nie recht angeben, darumb man ettlich buechstaben zum anndern schneiden vnnd giessen müessen. Was jch aber vom crobattischen truckh bej souil müeh, schriben, sorgen, schweren vilen predigen (dollmetschen dem, der die sprachen kan, jst kain arbeit) vnd raisen hab, namblichen nicks, dz bezeuget mein rechnung, aber er hatt sein guett nobis dauon, dz würdt auch sein rechnung vssweisen.

Die dritte. Alls jch jme vor ettlich tagen, dem herrn Stephano, gesagt, jch hab mit Vuskhokhen am herauß ziehen vil verzert, hatt er mich zum anndern gefragt, ob die Chrainer zum crobattischen truckh vnnd zur zerung auff Vuskhokhen mir was geben. Da sprach jch: nicks. Hatt darüber den kopff geschütt. Darauf jch abnim, er verdennckht mich, jch nemb gelt zum truckh vnnd behallts für mich, wie er thuet, der jme zu vnnd vmb Regenspurg vnnd jn Bayerlanndt ain groß geschraj hatt gemacht, er truckhe crobattische vnnd türckhische bibel, vnnd man samblet jme geltt zu Burckhausen vnnd anderswo; dz hab jch vnnd andere zu Salczburg gehört, darzu so hab jch ain schriben an ain ort gelesen, dz jch glouben mueß, dem sej allso.

Die vierdte, daß er auch den guetten allten mann Anthonium wider mich geheczt, dz er mir abholld worden, dann alls jch gestern jn die truckherej kam, hört jch ain wort, dz nicht recht verdollmetscht war. Sprach jch, er soll dollmetschen, wie jchs dem Luthero vnnd anndern nach recht verdollmetscht hab. Da fuer mich herr Anthonj mit zorn vnnd saget, er well an mein dollmetschen nicht gebunnden sein, jch veracht jn vnnd den herrn Stephanum. Vnnd jst doch mein dollmetschen gerecht gewesst, sich auch mit der vuskhohischen büecher verglichen. Wenn sie meiner dollmetschung nicht vollgen, so will jch bej jnen nit sein, dann jch waiß, von wem jch mein tollmetschung genommen, soll mich auch, ob gott will, alls wenig jm predigen onrecht finnden noch stumphieren, dann jch waiß es auch zuuerantworten vor allen gottseligen vnnd gelerten.

Die fünffte, daß jch beschuldigt worden bin, daß Demetrius Syrff nicht khombt, so mir herr Steffan von hinnen gen Laybach mit aigner hanndt geschriben, dz Demetrij dollmetschung vnnd geschriff sey onrecht vnnd kain nüez; solches hab jch dem Ambrosio geschriben vnnd von gemellten herrn Steffans schreiben ain copej geschickht; enntgegen mögen die Vuskhokhen des Demetrij schriben vnd dollmetschen nicht

PISMA

gnueg loben, nennens lautter golldt vnd wenn man jn haben kan, sagen sie, so darff man kain andern zum cirulischen truckh, dann er jst auch hochgelert jnn der griechischen schriff vnnd jn anndern sprachen.

Jn summa, von des herrn Stephani walischen possen wisst jch ain gancz libell zuschreiben. Er kan hipsche, glatte vnnd süesse wort vssgeben vnnd sich düemüettig, diennsthafft vnnd armselig stellen vor denen, wo er waisst, was von jnen zu bekommen; wo er aber aines nicht mer traut zu geniessen, da kert er jme den ruckhen, alls alle ondannckhbaren thuen. Jch vnnd mein weib haben jme jn vnnsern arm vnnd nothwendigen ellendt zu Rottenburg vnd Kempta also halb kranckhen bej drej viertel jar bej vnnserm tisch, vff vnnserm bett trewlich gehalten, vil gellts geben vnnd gelihen, darffür er vnns nie nichts geben. Jch hab jn jn stetten, bej guetten herren vnnd lanndtleüthen vnnd bej anndern christen an vilen orten befürdert vnnd angebracht, dabej er allwegen beßer gehabt vnnd mer erobert alls jch, wie an seinem haussraath vnnd claidern wol zu sehen. Aber er jst noch so onuerschembt, daß er vor zwayen jaren ain mehrers von mir haben wollen; dann, alls er onrecht hett verstannden, wie mir die Chrainer 1000 fl. hetten sollen geschennckh haben von wegen des windischen trucks (dauon jch nicht allain den truckh bezalt bisher hab empfangen) hatt er auch sein thail von mir haben wellen, daran er nicht ain puechstaben geschriben. Kam desswegen von Regenspurg biß gen Kempta zu mir etc. Jeczundt erzaigt er sich gegen mir vmb vorige bewiessne wolthaten, will mich zu ainem lügner vnnd zu ainem dieb machen. Mein weib hatt er alhie durch sein weib alhie vnnd zu Tübingen vssgericht, dz sie vnnder die leuthe nit darff. Er hatts auch schlagen wellen. Vmb solchs sein gratias dannckh jm der teuffel.

Diese meine beschwerde vnnd onbillichaiten, mir von herrn Stephano zu offtermalen bewisen, die mich billich zum zorn vnnd ongedullt, auch zu misstraven gegen jme bewegt haben, dann ainen jeden jst sein ehr, trawen vnd glauben lieb, es solls auch ain jeglicher retten vnnd vertädigen, hab jch e. g. alls meinem gnedigen herren vnnd vattern schriftlich fürtragen vnnd mit schwerem betrubtem herczen vnnd seüffzen clagen wellen. Vnnd gott jst mein zeug, wo ich e. g. jn dem nicht verschonet, so wollt jch morgen die pfarr alhie vffgeben vnnd dauon ziehen vß oberzelten vrsachen etc. Jch bin auch vrbittig vnnd willig, dise stuckh alle auch munnndtlich vor e. g. vnnd Philippen, jn beisein des herrn Stephanj zu erzelen mit mehrern vßfürungen vnnd beweisungen. Er mag auch hierauff seine anntwort vnnd gegenbericht thuen, wie billich, vnnd mir dauon ain abschrift zugestellt werden. Thue also e. g. mich hiemitt vnndertheniglich beuelhen, bittendt dise geschrifften, die jch auß noth mein ehr zuerretten vnnd warhafftig thue, jnn besstem vnnd mit gnaden zuuersteen. Actum Vrach, am 4 nouembris jm 1561 jar.

E. g. vndertheniger caplan

Primus Truber manu mea subscripsi

PISMA

Prevod

Pritožbe gospoda Primoža proti Štefanu Konzulu.

Blagorodni, milostni gospod. Vašo milost prosim, da brez nejevolje do konca milostno prebere to moje pisanje in ga nato izroči gospodu Štefanu Konzulu, da bi iz njega spoznal vzroke, zaradi katerih želim v prihodnje imeti mir pred pred njim in hrvaškim tiskom, njemu pa prepustiti, da bo sam, v kolikor mu vaša milost to dovoli (prav je, da bi bila tiskarna primerna zastava vaši milosti za veliki izdani denar), pooblaščen, veleslavni mogočni gospod in veliki učeni mojster.

Prvi vzrok: Preteklo soboto sem zaradi tega, ker sta doktor Skalič in gospod Štefan trdila, da uskoška duhovnika nista prav nič prida za hrvaško prevajanje, vpričo vaše milosti vašega tajnika Filipa Guggerja² in gospoda Štefana Konzula izjavil in še trdim, da nam Uskoka, ker sta rojena in vzgojena v Srbiji in Bosni, s svojimi knjigami in jezikom dobro služita in sta nam že z mnogimi besedami pomagala, da pa gospod Štefan doslej še nobene knjižice, da, niti očenaša (to piše senjski kancler)³ ni prav napisal ne prevedel; da poleg tega še noben celotni izvod knjig, ki naj bi jih tiskali, s čemer bi mogli zaposliti dve stiskalnici, ni prav in v redu prepisan; o tem naj vprašajo stavce in tiskarje itd. Na to je gospod Štefan dal tale odgovor: Da je na voljo dovolj prepisanih izvodov za dve stiskalnici, da nam Uskoka nista pomagala z nobenimi besedami in da zna on bolje hrvaški kakor Uskoka, zakaj on da zna turškega cesarja pravilno naslavljati, kar Uskoka ne znata itd. S tem neresničnim odgovorom me je hotel napraviti pred vašo milostjo za obrekovalca in lažnivca, kar mi močno sega v srce.⁴

Drugi vzrok: Ker skupaj s svojo ženo trdi, da je začetnik in mojster vsega hrvaškega dela, da se z njim veliko trudi, jaz pa, da od tega pobiram denar, čeprav je vsakomur znano, da sem s svojim pisanjem in tiskanjem v slovenskem jeziku ter s poslanico pripravil Kranjce do tega, da so za nabavo hrvaških črk (ki jih je njim in meni obljubil dobiti za 50 florintov) odobrili sto goldinarjev, njemu, Štefanu, pa darovali 70 tolarjev. Ko pa so tistih 100 florintov porabili za slovenski tisk, so namesto njih v mojem imenu zbrali 100 tolarjev v Avstriji in 100 goldinarjev v deželi ob Aniži ter mu jih poslali krati z drugim denarjem, ne upošteva je to, kar si je v ta namen še izposodil od vaše milosti in dobil od drugih. Prav tako ni potreboval nobenega velikega znanja, truda in dela glede napotkov za izdelavo in oblike črk, ker so mu iz vseh krajev pošiljali tiskane beneške, rusinske in prav veliko pisanih hrvaških in cirilskih spisov in črk, po katerih je mojster Hans iz posebne milosti in zaradi božjega daru izrezal take, kakršne so. Vendar sprva gospod Štefan ni dajal pravih napotkov, zato so nekatere črke morali ponovno rezati in vlivati. Kaj pa imam jaz ob

2 Filip Gugger je bil bolj tajnik biblijskega zavoda kot Ungnadov osebni tajnik. Po Ungnadovi smrti in razpadu biblijskega zavoda je bil pisar v Bebenhausnu, 1568 so mu izplačali njegove še neporavnane terjatve. Gl. Elze, *Briefe*, 147 (op. 4).

3 O senjskem kanclerju gl. pismo M. Klombnerja Ungnadu, 17. julija 1561 (Elze, *Briefe*, 136 sl).

4 Uskoška duhovnika nista dolgo ostala v Urachu, februarja 1562 so ju odpravili z lepo nagrado. Gl. Elze, *Briefe*, 165; M. Rupel, *Primož Trubar*, 138.

PISMA

tolikšnem trudu, pisanju, skrbeh, številnih težkih pridigah (prevajanje za tistega, ki jezike zna, ni nobeno delo) in popotovanjih od hrvaškega tiska? Namreč nič, to dokazujejo moji računi; on pa ima od tega lepo korist, kar bodo pokazali njegovi računi.

Tretji vzrok: Ko sem gospodu Štefanu pred nekaj dnevi dejal, da sem z Uskoki na poti semkaj veliko porabil, me je dvakrat vprašal, ali so mi Kranjci dali kaj za hrvaški tisk in za popotnico Uskokom. Rekel sem, da nič. Na to je zmajal z glavo. Iz tega sklepam, da me sumi, da denar, ki ga sprejemam za tisk, hranim zase, kakor dela on sam, saj naj bi okoli Regensburga in na Bavarskem razglašal, da tiska hrvaško in turško biblijo, tako da v Burghausnu in drugod zanj zbirajo denar; to je meni pa tudi drugim prišlo na uho v Salzburgu, poleg tega pa sem o tem bral neko pismo, tako da moram verjeti, da je res tako.

Četrti vzrok: Tudi dobrega starega gospoda Antona je nahujskal proti meni, saj je ta do mene postal neprijazen. Ko sem včeraj prišel v tiskarno, sem slišal besedo, ki ni bila prav prevedena. Dejal sem, naj prevaja prav, tako kakor sem prevajal sam po Lutru in drugih. Tedaj se je gospod Anton jezno obregnil name, rekoč, da noče biti vezan na moj prevod, češ da njega in gospoda Štefana preziram. In vendar je bil moj prevod pravilen ter se je ujemal s knjigami Uskokov. Če se ne nameravata ravnati po mojem prevodu, nočem sodelovati z njima, ker vem, po kom sem se zgledoval pri svojem prevodu. Četudi bi, ako bi Bog tako hotel, čeprav samo pri pridiganju storil napako ali zašel v zmoto, bi pred vsemi vernimi in učenimi za to sprejel odgovornost.

Peti vzrok: Bil sem obdolžen, da ni prišel Srb Demetrij, čeprav mi je gospod Štefan lastnoročno od tod v Ljubljano pisal, da je Demetrijevo prevajanje in pisanje napačno in nič prida. To sem pisal Ambrožu in mu poslal prepis omenjenega pisma gospoda Štefana. Nasprotno pa Uskoka ne moreta dovolj prehvaliti Demetrijevega pisanja in prevajanja; imenujeta ga čisto zlato, in če ga lahko dobimo, pravita, ne potrebujemo za cirilski tisk nobenega drugega, ker zelo dobro pozna tudi grško pisavo in druge jezike.⁵

Skratka, o laških burkah gospoda Štefana bi vedel napisati cele bukvice. Zna govoriti lepe, gladke in sladke besede ter se delati ponižnega, uslužnega in revnega pred tistimi, o katerih ve, da bo od njih kaj dobil; če pa si od koga ne obeta več koristi, mu obrne hrbet, kot to store vsi nehvaležneži. Jaz in moja žena sva ga namreč v svoji revščini, ob pomanjkanju in bedi, v Rothenburgu in Kemptenu na pol bolnega skoraj tri četrt leta nesebično vzdrževala pri svoji mizi in v postelji, mu dala ali posodila precej denarja, za kar nama ni nikoli kaj povrnil. V mestih sem ga pri dobrih gospodih, deželanih in drugih kristjanih na mnogih krajih priporočal in mu pomagal; pri tem se mu je zmeraj bolje godilo kot meni in pridobil je več kot jaz, kar se dobro vidi na njegovem gospodinjstvu in oblačilih. Pa je bil vendar tako nesramen, da je pred dvema letoma hotel od mene še več; ko je namreč narobe razumel, da so mi Kranjci baje darovali 1000 goldinarjev za slovenski tisk (od tega doslej nisem dobil nič, niti za plačilo tiska), je hotel dobiti tudi svoj

⁵ Demetrij ni prišel v Urach, zaustavil se je na Ogrskem, kjer je pri vojvodi Aleksandru prevzel skrb za ljudsko izobraževanje. Gl. Elze, *Briefe*, 149 (op. 11).

PISMA

delež, pa čeprav za to ni napisal niti črke; je zavoljo tega iz Regensburga prišel k meni v Kempten itd. Sedaj tako kaže svojo hvaležnost do mene in moje dobrote pa me hoče napraviti za lažnivca in tatu. Mojo ženo je po svoji ženi tukaj in v Tübingenu tako oklevetal, da si ne upa med ljudi. Celo tepsti jo je hotel. Za takšno hvaležnost naj se mu hudič zahvali.

Tole svojo pritožbo zaradi nizkotnosti, ki mi jih je večkrat prizadejal gospod Štefan in so me po pravici pripravile v jezo in nestrpnost, tudi do nezaupanja proti njemu – zakaj vsakomur je njegova čast, zaupanje in vera ljuba, pa jo vsakdo mora tudi reševati in braniti – sem hotel vaši milosti kot svojemu milostnemu gospodu in očetu pisno predložiti ter s težkim, žalostnim srcem in vzdihom potožiti.

Bog mi je priča, da bi, ko vaše milosti s tem ne bi prizadel, iz zgoraj naštetih vzrokov že jutri zapustil tukajšnjo župnijo ter odšel itd. Pripravljen sem tudi in voljan pred vašo milostjo in Filipom vpričo gospoda Štefana vse naštetu povedati tudi ustno z več navedbami in dokazi. Na to naj tudi on napiše svoj odgovor in nasprotne dokaze, kakor je prav, meni pa naj se dostavi prepis⁶ le-tega. S tem se vaši milosti ponižno priporočam, proseč, da bi to pisanje, ki ga iz potrebe, da rešim svojo čast in da resnica pride na dan, sprejeli z milostjo in razumevanjem.

Napisano v Urachu, 4. novembra v 1561. letu.

Vaše milosti ponižni kaplan

Primož Trubar, svojeročno podpisan

6 Konzul je odgovoril na Trubarjevo pritožbo s pisnim poročilom, sestavljen je bil tudi nekak zapisnik, s Trubarjem pa naposled tudi poravnalni zapis o spravi med Trubarjem in Konzulom. Gl. Elze, *Briefe*, 151–161; M. Rupel, *Primož Trubar*, 131.

PISMA

24

Joštu Gallenbergu, kranjskemu deželnemu oskrbniku Ivanu Jožefu Egkhu, Ahacu Thurnu, Dietrichu Auerspergu in Martinu Gallu z Rožeka¹

Urach, 10. februarja 1562

Izvirnik, lastnoročen (naslov ni lastnoročen).

SI AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. registratura, šk. 92 (fasc. 54/7).

Foto: NUK, Ms 1061, št. 15.

Elze, *Briefe*, 162–167; Rajhman, *Pisma*, 101–106.

Den wolgebornen, edlen, gestrengen vnd ehrnuessten herrn. herrn Jopsten vonn Gallenberg, ritter, röm. kay. mt. rath vnd landsuerweser jn Creyn, Hanns Josephen von Eckh, Achatzio von Thurn, Dietherichen von Aursperg, allen freyhern etc., vnd Mert Gall zu Rudolfseckh etc., meynen gnedigen, gepietenden vnd großgunstigen herren, samentlich vnd sonderlich zueroffnenn.

Gnad und frid von gott durch Cristum.

Ewr gnaden, gestreng vnd ernnuest schreiben, von Prag ausgangen, ist mir zukhumen, welchem ich, gott weiß, gern wolt nachkhumen vnd auff daß allerpaldist widerumb gen Labach meinem berueff vnd zusagen nach verfuegen. Aber jn der warhait, nicht allein meines leibs schwachait (mein alte krankkheit, genant das rothlauff, hat mich jn den nechsten 7 wochen zwe mal nider geworffen, pöse letz am gesicht vnd an schenckhelen große geschwulst vnd röth gelaßen, vnd bin aller ausgebrochen, bin so kretzig, daß ich nicht wol gehen khan, jederman ein vnlust), sonder vil mehr des crobatischen druckh halben hat es nicht geschehen mügen vnd noch. Man hat den druckh gar zu hoch mit schweren großen vncosten angericht vnd angefangen. Die buchstaben, ein preß der beiden crobatischen vnd cyrulischen druckhereien gesteen mehr dan 1300 gulden, vnd man hat druckht bis her auff zwaien preßen 13 000 dreizehen tausent pögen wochenlich, dauon alle monat hat man vmb papyr, den druckheren vnd setzeren allein, an herrn Stephans, Anthoni, der zwen Vßkoken vnd einem pueben besoldung mueßen geben 226 gulden. Herr Hans Vngnad vnd ich haben gleich ein guete summa, wie jr auff beiligunder zedl sehen möcht, ersamelt, aber wir bleiben noch dem herrn Vngnaden bei 8 oder 9 hundert gulden schuldig. Was werden wir noch hinfür bedurffen? Jch hab vom ersamleten geld auff mein person nicht ein phening emphanen, beger auch nichts dauon, ich wil auch nichts darzu legen. Jch hab schwerlich fur beide Vßkoken 22 gulden vnd für beide poten 12 gulden, die ich für sie am wegh von Labach bis hie her 20 tag ausgeben vnd sie verzert, erauß gepracht, wie ich e. g., dem herrn Kisel vnd den Labachern zuuor dauon hab geschriben etc.

¹ Trubar se opravičuje, ker se je v Urachu zadržal dalj časa, kot je nameraval. Poroča o svoji boleznini in naklepih sovražnikov »prave« vere.

PISMA

Aus dem mugen e. g. vnd her. wol abnemen, daß herr Vngnad vnd ich mueßen weiter terminiren vnd andere fürsten, auch etlich reichsstet vmb mehrere hülffe zum crobatischen druckh ansprechen. Daß wird jnerhalb 14 tagen geschehen, wen das crobatisch halb new testament gantz gedruckht vnd zwo teütsche vorreden, die ein vber gemelt crobatisch testament, die ander vber die cyrulische locos theologicos, beide an künig Maximilian, auch gedruckht werden. In der ein vorred describir ich vnd zaig an der Türckhen vnd christen, die jn der Syrfei, Bulgarei, Boßen, jn Croatien, Dalmatien, Schlauonien, Crein, Vntersteyer, Carenten, Karst vnd Histerreich wohnen, jre art, aigenschafft, mores, sitten, erberkhait, glauben, aberglauben (die walfart bei Obernburg ist auch darin), jtem jr angst, not vnd plagen, die sie von Turckhen leiden etc. Aus dem werden alle Teütschen abnemen, wie hoch das vnser dolmetschen, druckhen disen volckheren von nötten sei. In der ander vorred handele von dem alten vnd newen glauben. Daraus menigklich wird mügen abnemen, daß vnser glaub der recht alter glaub sei vnd der pabstisch, türckhisch vnrecht vnd der new. Dise vorred hab ich auch windisch gemacht vber die augspurgerische confeßion, die ich vermein vber 14 tag zu druckhen zu Tübingen, allspald die leteinisch buchstaben werden renouirt; sein abgenutzt, allt, daß man nichts leßlich damit khan druckhen.

E. g. vnd her. werden in kurtz sehen vnd befinden, daß gott durch mich alhie mehr, dan wen ich zu Labach wäre, der vnsern creinischen vnd andern kirchen hab guets gethan. Zu dem ist die sachen dahin khumen, jch bin auch von vnserem fürsten vertröst, wo von nötten, so wellen alle euangelische churfürsten, stend vnd stät des reichs bei derro. kay. mt. von wegen der Creiner der religion halben jntercidiren.

Der pabst, cardinal, furnemblich der von Costnitz, pabst vetter, der von Embs vnd der v. Tillingen vnd Augspurg practiciren mit anderen geistlichen widerumb ein krieg wider die lutherischen jn teütschen landen anzurichten. Das hat man guet wißen, dan jnen sein etlich posten nidergeworffen etc. Also daß auch die ro. kay. mt. ist jm großen verdacht gewest, sie sei auch jn des pabst püntnus. Aber jr mt., dergleichen kunig Maximilian jn jrer mt. namen entschuldigen sich gegen den chur-, fürsten vnd stenden des reichs hoch mit großen langen ausfüerungen. Die fürsten haben lang nicht wollen bewilligen, daß ein reichstag sol gehalten werden, aber man sagt nun, es wird pald ein reichstag sein. Die fürsten sein jn gueter acht, allspald ein walisch oder hispanisch fändl fliehen wirdet, so wird es vbel zugehen, es treff, wem da wöl. Gott wölle es verhuetten, da pacem domine jn diebus nostris. Es ist die sag, der pabst, der von Saphoi vnd künig aus Hispania wölle die cron von Franckhreich bekriegen der religion halben, die Teütschen werdens nicht verlaßen. Wolt gott, sie beliben zu friden vnd bekriegten den Türckhen. Amen. Das vbrig von newen zeitungen schreib ich dem herrn Kisel.

Zum beschluß, wo ich vor osteren nicht zu euch kheme, e. g. vnd her. sambt anderen herren, landtleüten vnd christen wölle mirs nicht verargen. Jch feyr warlich nicht, jch sammel kein geld, hab nicht guete, ruewige noch gesunde tag alhie, das wiße der liebe gott. Jch bin, wie obgemelt, alhie vnd sein mueß noch ein zeit lang, vnd verhoff vor osteren alle sachen mit dem druckh dermaßen anrichten, daß man mein

PISMA

nun hinfur nicht dabei wird bedurffen. Aber nach osteren wolt geren auch 14 tag jm sawrprun von wegen meiner krankheit vnd kretzen paden, dan also krankh mit pösen geschwolnen füeßen, kretzig, vnlustig bin niemant zu nutz. Mich verdreust warlich gar offt zu leben. Aber nach osteren, wils gott, so wil ich allspald zu Labach sein, weib vnd kind hernach gemach ziehen laßen.

Die Vßkoken hat man wol gehalten, ehrlich abgefertigt. Herr Vngnad hat jedem vber jre besoldung [vnd] zerung ein roß geschenckht, wiewol sie vns nicht vil, doch etwas zum nutz gewest. Man ist jr vberdreußig, daß sie nicht eßen, was ander leüt eßen. Jch verhoff, sie werden kein klag vber vns haben. Jch bin jnen redlich beigestanden, dadurch ich mir feindschafft hab verdient.

Jn summa, e. g. vnd her. wöllen mich dem herren landtshaubtman vnd den herren vnd landleüten, auch den Labacheren vnterthaniglich beuelhen vnd mich entschuldigen, daß ich so lang ausbeleibe. Jch verhoff, es sol solches jren g. vnd der kirchen nicht schedlich sein, sonder zum gueten khumen. Die vorreden an kunig Maximilianum werden was würckhen auch bei der ro. kay. mt., daß sie hinfur dem niemantnützigen pfaffen vnd münchen so vil wider vns nicht werde glauben geben, alls wir jrer mt. zum nachteil oder gott zuwider sollen predigen vnd glauben etc. Denen allen thue mich gehorsamlich beuelhen. Datum Vrach, am 10. tag februarij jm 1562 jar.

E. gnaden vnd herschafften

vnterthaniger caplan

Primus Truber

[Priloga št. 1]

Wer vnd wieuil steür vnd hülfte zum crobatischen druckh bisher geben.

Künig Maximilian fl. 400 rhn.

Furst von Wirtemberg fl. 300 rhn.

Landschafft jn Osterreich thaller 100 rhn.

Ein freyherr vnd ein Fraw jn Osterreich thaller 72 rhn.

Landschafft ob der Ens fl. 100 rhn.

Landschafft jn Steyer thaller 100 rhn.

Landschafft jn Karnten thaller 100 rhn.

Landgraue jm Heßen thaller 200 rhn.

Churfurst jn Sachsen thaller 200 rhn.

PISMA

Zwen fursten von Anhalt thaller 47 rhn.
Margaue Hans Brandenburg fl. 100 rhn.
Hertzog Albrecht aus Preußen fl. 100 rhn.

Margaue Joachim von Brandenburg, churfurst, nichts; hat ein tochter verheurat vnd hat jr vil geld geben mueßen.

Von dem hat des herrn Vngnaden stalmeister jn 18 wochen verzert fl. 113, bz.6, pfg 1

[Priloga št. 2]

Ewer gnaden vnd her. wöllen kein vleiß noch mühe sparen, bei der ro. kay. mt. zu sollicitiren vnd anzuhalten vmb das parfueßer closter zu Labach zu einem spital zuerlangen, dieweil kein münich vorhanden. Vnd wen jr gleich vil waren, so sein sie doch kein nutz; sein auch nicht von gott, sonder vom teüffel, wie jn einem alten meßbuech zu Görtz gemalet ist.

Prevod

Blagorodnim, plemenitim, hrabrim in spoštovanim gospodom, gospodu Joštu Gallenbergu, vitezu, svetniku rimsko cesarskega veličanstva in kranjskemu deželnemu oskrbniku Ivanu Jožefu Egkhu, Ahacu Thurnu, Dietrichu Auerspergu, vsem plemenitim gospodom itd. in Martinu Gallu z Rožeka itd., svojim milostnim, zapovedujočim in zelo naklonjenim gospodom, skupaj in vsakemu osebno na znanje.

Milost in mir od Boga po Kristusu.

Vaše milosti odkrito in spoštovano pisanje, poslano iz Prage,² sem dobil. Bog ve, da bi mu zelo rad ustregel in se čim prej, poklicu in obljubi sledeč, ponovno odpravil v Ljubljano. Toda ne samo zaradi mojih resnih telesnih težav (moja stara bolezen, šen imenovana, me je v zadnjih 7 tednih dvakrat napadla, mi pustila hude sledi, velike in rdeče otekline na obrazu in na stegnih, ves sem v izpuščajih, tako garjav, da komaj hodim, vsakomur se gnusim), še bolj zaradi hrvaškega tiska to ni bilo in še ni mogoče. Tiskanje so začeli preveč na veliko, s težkimi in velikimi stroški – črke ter ena stiskalnica za hrvaško in cirilsko tiskarno stanejo več kot 1300 goldinarjev. Doslej so tiskali na dveh stiskalnicah 13000 (trinajst tisoč) pol tedensko, za to so morali vsak mesec samo za papir, za plače tiskarjem in stavcem, gospodoma štefanu in Antonu ter dvema Uskokoma in dečku izplačati 226 goldinarjev. Gospod Ungnad in jaz sam sva, kot lahko vidite na priloženem listu, zbrala lepo vsoto, toda še vedno smo dolžni gospodu Ungnadu osemsto ali devetsto

2 Pismo je prispelo 1. marca 1562, ko je bilo predstavljeno. Naslovljenci so pisali Trubarju iz Prage, kjer so se udeležili kronanja Ferdinandovega sina Maksimilijana za češkega kralja, ter po nalogu kranjskih deželnih stanov posredovali v njihnih zadevah svoje dežele, ne da bi pri tem prišlo do pogovora o cerkvenih razmerah na Kranjskem. Gl. Elze, *Briefe*, 162 (op. I).

PISMA

goldinarjev. Koliko bomo v prihodnje še potrebovali? Zase od zbrane vsote nisem prejel niti pfeniga, tudi ničesar nočem, nočem pa tudi ničesar dodati. Težko sem skupaj spravil 22 goldinarjev za Uskoka in 12 goldinarjev za sla, ki sem jih v 20 dneh izdal in porabil na poti iz Ljubljane do sem, kot sem vašim milostim, gospodu Khislu in Ljubljančanom o tem že pisal itd.

Iz tega lahko vaše milosti in gospodstva povzamejo, da morava z gospodom Ungnadom pri drugih knezih in cesarskih mestih še naprej prosjačiti in moledovati za več pomoči hrvaškemu tisku. To se bo zgodilo v 14 dneh, ko bodo dotiskali prvi del hrvaške Nove zaveze in dva nemška predgovora, prvi k omenjeni hrvaški zavezi, drugi h cirilski Edne kratke razumne nauke (*Locos theologicos*), oba sta naslovljena na kralja Maksimilijana. V prvem predgovoru sem opisal in orisal Turke in kristjane, ki bivajo v Srbiji, Bolgariji, Bosni, na Hrvaškem, v Dalmaciji, Slavoniji, na Kranjskem, Spodnještajerskem, Koroškem, na Krasu in v Istri, njihove navade, lastnosti, običaje, obrede, izročila, vero, praznoverje (tudi romarsko pot pri Gornjem Gradu sem opisal), nadalje njihov strah, stiske in nesreče, ki jim jih povzročajo Turki itd. Iz tega bodo vsi Nemci lahko spoznali, kako zelo potrebujejo ta ljudstva naše prevajanje in tisk. V drugem predgovoru obravnavam staro in novo vero. Iz tega bodo lahko spoznali, da je naša vera prava stara vera, in da je papeška in turška kriva in nova. Ta predgovor sem napisal tudi v slovenščini za augsburško veroizpoved, katere tisk nameravam začeti čez 14 dni v Tübingenu, čim bodo latinske črke prenovljene, ker so izrabljene in stare, da z njimi ni mogoče čitljivo tiskati.³

Vaše milosti in gospodstva bodo v kratkem videla in ugotovila, da je Bog po meni tukaj več, kot če bi bil v Ljubljani, naši kranjski in drugim cerkvam dobrega storil. Stvar je tudi tako daleč, da me je naš knez potolažil, da bodo, če bo treba, vsi evangeljski volilni knezi, stanovi in cesarska mesta zaradi vere na Kranjskem posredovali pri rimskem cesarskem veličanstvu.

Papež, kardinali, predvsem ta iz Konstanc, papeževi bratranci iz Embsa, Tillingena ali Augsburga ter drugi duhovniki pripravljajo v nemških deželah vojno zoper luterane. To se dobro ve, saj so izgubili nekatere položaje itd. Torej je tudi na njegovo rimsko cesarsko veličanstvo padel sum, da je v papeževi zvezi. Toda njegovo veličanstvo, prav tako kralj Maksimilijan v imenu njegovega veličanstva se opravičujeta volilnim knezom in knezom ter državnim stanovom z obširnimi in dolgimi izjavami. Knezi dolgo niso privolili, da bi se sklical državni zbor, toda sedaj pravijo, da bo državni zbor kmalu sklican. Knezi dobro vedo, da čim bi zavihrala laška ali španska zastava, bo gorje, pa kogarkoli bi že prizadelo. Bog naj to prepreči. *Da pacem domine diebus nostris.* /Daj Bog, mir v naših dneh./ Pravijo, da bi se papež, oni s Savojskega in španski kralj, zaradi vere radi vojskovali s francosko krono, česar Nemci ne bi mirno gledali.

3 Trubarjev nemški predgovor k prvemu delu glagolske Nove zaveze je eden najdaljših in najzanimivejših Trubarjevih predgovorov. Drugi omenjeni predgovor je napisal za cirilsko izdajo priredbe Melanchthonovih *Loci theologici*, pa jo delno prevedeno v slovenščino natisnil kot predgovor svojih Artikulov poleti 1562. Gl. R. Vorndran, 31, 47 M. Rupel, *Primož Trubar*, 136, 139.

PISMA

Naj Bog pomaga, da bodo vztrajali v miru in se vojskovali s Turkom. Amen. Druge novice bom pisal gospodu Khislu.

Ob zaključku naj mi vaše milosti in gospostva skupaj z drugimi gospodi, deželani in kristjani ne zamerijo, če pred veliko nočjo ne bi prišel. Zares ne praznujem in ne zbiram denarja. Bog ve, da tukaj nimam ne miru ne zdravja. Tukaj sem, kot že omenjeno, in moram ostati še nekaj časa. Upam, da bom pred veliko nočjo vse stvari s tiskom tako uredil, da me pri tem ne bodo več potrebovali. Po veliki noči pa bi zaradi svoje bolezni in garij za 14 dni rad šel na kopanje v toplice /slatino/,⁴ kajti takole bolan s hudo oteklimi nogami, garjav, ostuden, nisem za nobeno rabo. Prav često sem res sit življenja. Toda po veliki noči, če Bog da, bom kmalu v Ljubljani, potem pa bom ženo in otroke brez naglice preselil.

Za Uskoka smo dobro poskrbeli in ju lepo odpravili. Gospod Ungnad je razen plače in oskrbe vsakemu podaril konja, čeprav nam nista bila kdovekaj koristna. Naveličali smo se ju, ker nista jedla tega, kar jedo drugi ljudje. Upam, da se ne bosta pritoževala čez nas; ker sem ju zagovarjal, sem si nakopal sovraštvo.

Skratka, vaše milosti in gospostva naj me najpokorneje priporočijo deželnemu glavarju, gospodom in deželanom, pa tudi Ljubljančanom ter opravičijo, ker tako dolgo zamujam. Upam, da to vašim milostim in cerkvi ne bo škodilo, temveč pripomoglo k dobremu. Predgovora, posvečena kralju Maksimilijanu, morda tudi pri rimsko cesarskem veličanstvu dosežeta, da v prihodnje ne bo toliko verjelo nekoristnim farjem in menihom, da z našimi pridigami škodujemo ugledu njegovega veličanstva ali celo nasprotujemo veri v Boga itd. Vsem vam se pokorno priporočam. Dano v Urachu, 10. februarja v 1562. letu.

Vašim milostim in gospostvom vdani kaplan

Primož Trubar

Koliko prispevka in pomoči je kdo doslej dal za hrvaški tisk.

Kralj Maksimilijan, fl. 400 ren[skih]

Württembergški knez, fl. 300 ren

Avstrijski deželni stanovi, tolarjev 100 ren

Gospod in gospa z Avstrijskega, tolarjev 72 ren

Deželni stanovi nad Anižo, fl. 100 ren

Deželni stanovi štajerski, tolarjev 100 ren

Deželni stanovi koroški, tolarjev 100 ren

4 Po Elzeju je slatina Bad Teinach na Württemberškem. Elze, *Briefe*, 165 (op. 4).

PISMA

Hesenski deželni grof, tolarjev 200 ren

Saški volilni knez, tolarjev 200 ren

Dva anhaltska kneza, tolarjev 47 ren

Brandenburški mejni grof, fl. 100 ren

Pruski vojvoda Albrecht, fl. 100 ren

Brandenburški mejni grof Joahim, volilni knez, nič; omožil je hčer in dati ji je moral veliko denarja.

Od tega je gospoda Ungnada hlevski mojster v 18 tednih porabil f. 113, bn.⁵ 6, pfg 1.

Vašim milostim in gospostvom naj ne bo noben trud in težava odveč, da bi prosili in opominjali rimsko cesarsko veličanstvo, naj se samostan bosonogih menihov v Ljubljani preuredi v bolnišnico, ker ni nobenega meniha. Pa če tudi bi jih bilo mnogo, ničemer ne koristijo; tudi niso od Boga, temveč od hudiča, kot je naslikano v neki stari mašni knjigi v Gorici.

5 »Batzen« je bila švicarska in južnonemška enota za drobiž (1 Batzen je bil vreden 1/10 forinta).

PISMA

25

Joštu Gallenbergu, deželnemu oskrbniku in kranjskim odbornikom¹

Urach, 11. aprila 1562

Izvirnik, lastnoročen.

SI AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. registratura, šk. 92 (fasc. 54/7–1).

Foto: NUK, Ms 1061, št. 16.

Elze, *Briefe*, 167–175; Rajhman, *Pisma*, 107–112.

Pr. 3. maja 1562.

Den edlen, wolgebornen, gestrengen, ernnuersten und christlichen herren, herren Jobst v. Gallenberg zum Gallenstein, ritter, röm. kay. mt. etc. rath vnd landsverweser jn Crein, vnd N. N., einer ersamen landtschafft jn Crein verordenten etc. [meinen] gnädigen, gebietunden vnd groß [günstigen] lieben herren. Labach jn Crein.

Gnad vnd frid von gott durch Christum.

Wolgeboren, edl, gestreng, ernnuerst, genädig vnd gebietund lieb herren. E. g. vnd her. schreiben des dato 14. martij hab ich am 3. tag aprilis von Gregors Komutern potten mit großen freiden emphanen vnd daraus an stat der ersamen landtschafft ewr wolmeints christlich vnd pillich begeren, dem ich vorlangst nachzukhumen versprochen, daß ich mich auff ehist, so es müglich, jn Crein, mein berueff daselbst auszuwarten erheben sol, vntherthaniglich vernomen etc. Hierauff e. g. vnd her. gib ich hiemit zu wißen, daß am selbigen tag zu morgen, da ewr poth kham, hab ich vnseren fürsten bei aignen poten gen Stutgarten geschriben, die phar alhie auffgeben vnd jr. f. g. gebeten, daß sie durch jre geistliche rath einen anderen pharher hieher gen Vrach auff die nechst künftigen pfingsten verordne, darauf jr. f. g. geistlicher secretari mir geschriben, es werde geschehen.

Wir sein mit den 2 crobatischen büecheren allersachen vor 14 tagen fertig, deren exemplar etlich schickht euch herr Vngnad etc. Nu wolt ich auch geren etwas für die vnser creinerische kirchen mit mir pringen. Deswegen hab ich also die augspurigerische confeßion transferirt vnd paraphrasirt mit den anderen wirtenbergischen vnd saxischen confeßionen, auff das auch wir Creiner ein gantz corpus vnd fundamentum der gantzen christlicher lehr kurtz beieinander dar vnd verständig haben, dawider khein Jesuwider, Staphylus oder Asotus mit grundt der warhait reden, predigen oder schreiben wirdet mügen. Vnd hab zu Tübingen verordent vnd mit druckheren beschloßen, daß sie mir gemelts büechl jn 4 wochen

¹ Trubar zelo trpi zaradi neutemeljenega suma poneverbe. Poroča o dogodkih v Urachu, vendar mu je vedno znova pred očmi krivična sodba Ungnada in Konzula.

PISMA

1000 exemplar truckhen werden, vnd ich werde dabei beim corrigiren auch fur scheben mügen paden. Vnd wen das büechl nicht wär, so wolt ich jezund mit disem poten also kretzig gezogen sein. Allspald ich aber mit dem gemelten büechlein fertig bin, so wil ich mich jm namen des herrn mit allen jn Crein erheben es sei auff den vägen per Augspurg vnd Saltzburg oder auff Thonaw per Regenspurg, Lintz vnd Wien vnd also fort hin.

Wen es sein möcht vnd sich schickhen wolt, daß mein vetter Lucas Zweckl eraus zu mir vor pfingsten kheme vnd daß er bei meinem weib vnd kinderen belibe vnd am wegh mit der fuhr vnd aller notturfft mit meinem geldt versorgte, er wiste auch mein hausrath vnd buecher, dieweil er ein khauffman gewest, beßer den ein ander auffgeben vnd per Saltzburg fürderen. so wolt ich mich von Vlm mit einem buchpinter von Augspurg, den wir die crobatischen büecher einzupinten angenumen, auff einem krumpen nechsten wegh auff Labach zu erheben. Sonst, beleib ich beim weib vnd kinderen, so möcht ich auskundschaftt werden, es sei am waßer oder am land. Jch schreib deswegen hiemit meinem vetteren; khumbt er vor pfingsten, ist guet, hernach darff nimmer khumen, den er wirdet mich alhie nimmer nach pfingsten finden. So khan ich noch nicht wißen, welchen wegh ich ziehen werde. Es mag einer per Saltzburg oder Insprugkh von Labach hie her jn 13 tagen wol reütten, es sein bei 80 meil, nicht vil darüber.

Jst also hierauff an e. g. vnd her. mein diemütig bitten, wöllen mit meinen genädigen vnd gebietunden herren vnd landleüten jn lands Crein handeln vnd sie erbitten, daß sie noch die kleine zeit, bis ich das obgemelts büechl druckhe, geduld mit meinem ausbeleiben haben vnd tragen. Jch verhoff, mein so lang ausbeleiben soll beiden kirchen, der creinerischen vnd crobatischen, zum gueten erraichen, den von deren wegen vnd von nichts anderst wegen bin ich so lang alhie. Jch hab, seit ich aus Crein am jungsten hie her khumen, kleine freid, wenig gueter tag vnd böse vntrewe geselschaftt, das weiß der lieb gott. E. g. vnd her. jezt gethan schreiben vnd khundschaftt hat mich aus einem verdachten dieb zu einem vberwißnen dieb gemacht, vnd die mir solches mehr dan ein mal vnter die augen gesagt, wöllen mirs nicht besteen vnd mich nun nichts beschuldigt haben. Jr schreibt dem herrn Vngnaden vnd mir mit gleichen worten, daß jr mir kein geld geben allein an meiner besoldung vnd zerung, dauon sol ich die Vßkoken verzeren etc. Aus disen worten haben herr Vngnad vnd herr Stephan ein solche consequentz vnd conclusion gemacht: habt jr mir zerung vnd besoldung geben, dauon ich die Vßkoken sol verzeren, ergo, so habt jr mir auff die Vßkoken zerung geben, welches ich nicht gestanden vnd noch. Von dem hab ich dem herren Kisel weitlauffig geschriben vnd den gantzen proceß, den ich destwegen mit herrn Vngnaden vnd herrn Stephano gehabt vnd schriftlich geführt, zugeschikht. Diser verdacht vnd dise beschuldigung hat mir mehr zu chaffen geben, seit ich von Labach khumen, dan andere alle meine arbeit, vnd bin noch nicht daraus. Ewr secretarj, acht ich, ist an dem schuldig, daß ewr schreiben also zweiuelfahrig ist gestelt.

PISMA

Des pabst vnd seines anhangs offt postyren, heimlich practiciren vnd groß geschrai, daß er die lutherischen abermals wöllen bekhriegen, ist gestilt. Im Franckreich hat das euangelium sein füngang. Neulich aus Franekreich ansehnlich herren vnd ein euangelischer cardinal haben mit den teütschen euangelischen fürsten bei Strasburg der religion halben ein gespräch gehabt. Der cardinal hat jn frantzosischer sprach beim gespräch gepredigt. Dabei ist auch vnser fürst gewest vnd der Brentius. Der cardinal hat recht gepredigt, allein die mißprauch nicht gestrafft. Die cron jn Franckreich ist mit den fürsten jm reich eins.

Die ro. kay. mt. hat abermals jn bei sein jrer mt. anderen sünen den künig Maximilian hoch ermant, er sol sich zue der alten religion begeben. Auff das hat sich jr kü. w. aller diemut gehorsam bis zum todt treulich zu dienen erboten, allein jr mt. gebeten, daß jn jn glaubens sachen wider jr gewissen nicht zwingen will. Auff dise reden sein der kay. mt. die augen naß worden vnd darauff gesprochen, er wöll jrer kü. werde, was glauben belangt, auff jr aigen gewissen legen, vnd darauff alle drei jr sün zur ainigkheit vermant. Es wird pald der fürsten ein walstat vnd ist zu hoffen, künig Maximilian wird pald erwölter römischer künig werden. Des sollen wir alle froo sein. Alleluia.

Bischoue zu Magdeburg vnd der bischoue zu Hall jn Sachsen reformiren jre bistumben nach der augspurgerischen confesion. Dem ist also. Wen wir vnseren bischouen dahin auch möchten pringen. Jr mügt jme sagen: von wegen der hoffnung, jr g. werde zue vnser kirchen tretten, dieweil jr g. jn Osterreich das h. sacrament jn beiderlai gestalt geraicht, hab ich jn jn der beschreibung der newer hornnburgischer walfart jn der vorred vber das crobotisch testament verschont, daß jn nicht mit namen genant vnd eingeschriben. Wirdet sich aber jr. g. wider die ware religion vnnutz machen, so sol jr g. wissen, es werde jr vbel gehen pöse ewige gedächtnus nach jm verlaßen.

Das concilium zu Trient hat nichts beschloßen. Die bischoue sein vneins, thuen nichts dan panckhetiren vnd vnzucht treiben. Die babilonische römische hur mueß vor allen leüten jn der weld auffgedecht vnd zu schanden werden. Jezundt waiß ich nichts anders zu schreiben.

E. g. vnd her. schickh ich ein guets kleins tractätlein wider den Staphylum. Solches wollet auch den herren v. Egckh sehen vnd lesen laßen. Thue also der gantzen ersamen landschafft, e. g. vnd her. vnterthaniglich mich beuelhen. Ermant den herrn Hansen prediger, daß er die kirchen zur rechter pueß, liebe gegeneinander vnd zum ernstlichen vnd embsigen gebett für die chrisliche kirchen vermane vnd anhalte. Datum Vrach am 11. tag aprilis jm 1562. jar.

E. g. vnd her. vnterthaniger caplan

Primus Truber.

PISMA

Post scripta

Alls ich diß schreiben also maculirt vnordenlich geschriben, den ich hab khein manuaem, hab zu machen wöllen, schickht herr Vngnad vmb mich vnd anfanglich hebt an hoch mich zu biten, daß ich die windische auslegung, die ich vor 9 jaren vber das vatter vnser geschriben vnd gepredigt, die herr Stephan abgeschriben, druckhen laßen. Daß ich mich gewägert vnd gesagt, gemelte predigten sollen erst, wan ich dermaßen vber die andere stückh des catechismi thue vnd geschriben hab, miteinander jn buech zusammen gedruckht werden. Auff solches fieng jr g. an von vnserem handl, schreiben von wegen des verdachts, alls ich zerung von wegen der Vßkoken von euch genumen, vil weitlauffig zureden, sich zuentschuldigen, er hab mich nie verdacht, vnangesehen daß ewr schreiben etwas zweiuelhafftig sei, vnd darnach ermant, daß ich e. g. vnd her. jm bösten sol schreiben. Er hab fur sich selbst euch auch geschriben, er hab mich jn disem handel nie verdacht etc. Darauff gab ich dem herrn Vngnaden zu antwort: Dises widersprechen, schreiben vnd handeln von der zerung der Vßkoken thue ich nicht von wegen der herrn Creiner, dan sie wißen, daß ich kheine emphanen, sonder daß e. g. aus angebung des vntrewen, vnwarhafften aignennutzigen walhen Stephani Consulis jn solchen verdacht mich nun lange zeit genumen vnd behalten, alls ich mit vnwarhait vmbgienge etc. Das wil vnd mag ich nicht leiden. Vnd ich hab auch zu[u]or vnd jezund geschriben e. g. vnd herr, daß mir ware kundtschafft geben, daß ich kein besondere zerung auff die Vßkoken emphanen dan die meine laut meiner quittungen. Ich hab auch kheine begert etc. Dabei ist es beliben. Von disem allem werden e. g. vnd her. aus des herrn Kisels schreiben lauterem bericht emphaen.

E. g. vnd her. dürffen dem herrn Vngnaden nicht mehr schreiben, dan daß ich die Vßkoken von meiner aigner zerung vnd besoldung von Labach bis gen Vrach vnd nicht von ewr oder andrer contribution hab verzert, wie die warhait ist. So bin ich jn dem fal widerumb vor dem herrn Vngnaden vnd Consuli frum gemacht. In dem meinen bericht erzele vnd zeige jnen lauter, daß die Creiner mehr, ja driffach zum windischen vnd crobatischen druckh geben haben dan kein fürst etc.

E. g. vnd her. vnterthaniger

jch Truberus

Prevod

Plemenitim, blagorodnim, hrabrim, spoštovanim in krščanskim gospodom, gospodu Joštu Gallenbergu iz Podpeči, vitezu, rimskega cesarskega veličanstva itd. svetniku in deželnemu oskrbniku na Kranjskem, in N. N., častitih deželnih stanov na Kranjskem odbornikom itd. [svojim] milostnim, zapovedujočim in naklonjenim ljubim gospodom, Ljubljana na Kranjskem.

Milost in mir od Boga po Kristusu.

PISMA

Blagorodni, plemeniti, hrabri, spoštovani, milostni in zapovedujoči, ljubi gospodje. Vaših milosti in gospostev pisanje od 14. marca² sem z velikim veseljem prejel 3. aprila po slu Gregorju Komuterju.³ Iz njega sem najpokorneje razbral vašo, v imenu častitih deželnih stanov izrečeno, zelo dobronamerno, krščansko in pravično željo, da bi se čim prej vrnil na Kranjsko in tam sledil svojemu poklicu, kar sem pred časom že obljubil. V zvezi s tem sporočam vašim milostim in gospostvom, da sem že zjutraj istega dne, ko je prišel vaš sel, po svojem slu pisal v Stuttgart, naj do prihodnjih binkošti po svojih duhovnih svetovalcih pošljejo drugega župnika, na kar mi je tajnik njegove knežje milosti odpisal, da bo poskrbel za to.

Pred 14 dnevi smo povsem dokončali dve hrvaški knjigi, gospod Ungnad vam bo poslal nekaj izvodov. Ker sem hotel s seboj prinesiti tudi nekaj za našo kranjsko cerkev, sem prevedel augsburško veroizpoved in jo parafraziral z württembersko in saško⁴ veroizpovedjo, da bi tudi mi Kranjci imeli zbrano kratko, jasno in razumljivo celoto in temelj vsega krščanskega nauka, proti čemur ne bi mogel upravičeno govoriti, pridigati ali pisati noben jezuit, Staphylus ali Azotus.⁵ V Tübingenu sem naročil in se dogovoril s tiskarji, da bodo mojo bukvice v 1000 izvodih natisnili v štirih tednih; ob zaposlitvi s korekturami se bom tako utegnil še kopati zaradi garij. Če ne bi bilo te bukvice bi šel, čeprav garjav, kar s tem slom. Tako pa se bom, ko bo omenjena knjižica nared, v božjem imenu, bodisi preko Augsburga ali Salzburga, bodisi po Donavi preko Regensburga, Linza in Dunaja odpravil naprej na Kranjsko.

Če bi se zgodilo, da bi moj bratranec Luka Cvekelj⁶ še pred binkoštni prišel k meni ter ostal z mojo ženo in otroki, bi, ker je bil trgovec, z mojim denarjem znal bolje kot vsak drugi, skupaj s pohištvom in knjigami poskrbeti za njihov prevoz in oskrbo na poti ter jih prepeljati prek Salzburga na Kranjsko. Sam bi se tedaj, z nekim augsburškim knjigovezom, ki smo ga najeli za vezavo hrvaških knjig, iz Ulma po ovinkih in bližnjicah odpravil proti Ljubljani, če bi šel z ženo in otroki, bi me izsledili bodisi na vodi ali na kopnem. Glede tega pišem tudi bratrancu: če more, naj pride pred binkoštni, kasneje je prepozno,

-
- 2 Pismo ni ohranjeno, vendar utegne biti podobno pismu kranjskih odbornikov Ungnadu z istim dnem. V izvlečku ga je objavil Elze, *Briefe*, 167 (op. 1).
 - 3 Komulec (Komulez), tesar, je znan iz Gerichts-Protokoll der fürstl. Hauptstatt Laybach, cod. 1/1 1522, fo1. 55; Khomulz Sebastian je omenjen v zapuščinski razpravi (Gerichts-Protokoll cod. 1/15, 1594, fo1. 189), po Ruplovem zapisu (v rok.) naj bi bil posloven človek, menda trgovec z žitom.
 - 4 Articuli oli deili te prave stare vere kerszhanske, so izšli poleti 1562 v Tübingenu.
 - 5 Friedrich Staphylus (1512–1564) je bil najprej protestant, se sprl z Osiandrom, prestopil v katoliško Cerkev in bil po Vergerijeji sodbi »*summus huic in papatu tyrannus atque acerbissimus*«. Asotus (Peter de Soto) je bil dominikanec in spovednik Karla V., profesor na jezuitskem kolegiju v Dillingenu, bil je na tridentinskem koncilu, umrl 1563, nasprotnik württemberskega protestantskega teologa Brenza. Gl. Elze, *Briefe*, 169 (op. 3).
 - 6 Luka Cvekelj (Klinc) je bil Trubarjev sorodnik, avtor pesmi *Cantio illa* (M. Rupel, *Slovenski protestantski pisci*, 370), okoli 22. maja je prišel v Urach, prinesel pisma za Trubarja in Ungnada od kranjskih odbornikov ter M. Klombnerja za Ungnada. V pismih so odborniki obema jasno povedali, da Trubar ni prejel potnine za Uskoka. Gl. Elze, *Briefe*, 170 (op. 4).

PISMA

kajti po binkoštih me ne bo več našel. Ne morem pa še vedeti, po kateri poti bom šel. Preko Salzburga ali Innsbrucka se iz Ljubljane semkaj lahko prijezdi v 13 dneh; vsega je kakih 80 milj, ne mnogo več.

Ponižno še prosim vaše milosti in gospostva, da se pogovorite z mojimi milostnimi in zapovedujočimi gospodi ter deželani v deželi Kranjski in jih prosite, da še kratek čas potrpe zaradi mojega izostanka, dokler ne natisnem omenjene knjižice. Upam, da bo moj dolgi izostanek koristil obema cerkvama, kranjski in hrvaški, kajti samo zaradi njiju in ne zaradi česa drugega sem tako dolgo tukaj. Odkar sem pred kratkim prišel s Kranjskega, sem doživel le malo veselja, malo srečnih dni in slabo, nezvesto družčino; Bog to ve. Zadnje pismo in sporočilo vaših milosti in gospostev me je iz osumljenega tatu napravilo za verjetnega tatu. Ti, ki so mi to večkrat v obraz očitali, sedaj tega ne priznajo in pravijo, da me niso ničesar obtoževali. Z istimi besedami pišete namreč gospodu Ungnadu in meni, da mi niste dali nobenega denarja razen plače in potnine, s katero naj bi preskrbel Uskoka itd. Iz teh besed sta gospod Ungnad in gospod Štefan sklepala, da ste mi dali potnino in plačo, iz česar moram poravnati stroške za Uskoka, torej ste mi dali potnino tudi za Uskoka. Tega nisem priznal in ne priznavam. O tem sem obširno pisal gospodu Khislu in mu poslal ves postopek, ki sem ga zaradi tega imel in pisno vodil. Odkar sem prišel iz Ljubljane, sta mi ta sum in obdolžitev dala več opravka kakor vse drugo moje delo, pa se tega še vedno nisem rešil. Vašega tajnika dolžim, da je tako dvoumno sestavil vaše pisanje.

Pogosto razglašanje, skrivni naklepi in glasno vpitje papeža in njegovih privržencev, da se bodo spet bojevali z lutrskimi, so utihnili. Na Francoskem se evangelij širi. Pred kratkim so se pri Strasbourgu imenitni gospodje in evangelijski kardinal s Francoskega pogovarjali z nemškimi evangelijskimi knezi zaradi vere;⁷ kardinal je na pogovoru, na katerem sta bila tudi naš knez in gospod Brenz, pridigal v francoščini. Kardinal je imel dobro pridigo, toda zlorab ni ošibal. Francoska krona soglaša s knezi v cesarstvu. Rimsko cesarsko veličanstvo je ob prisotnosti ostalih sinov ponovno resno opomnilo kralja Maksimilijana, naj se vrne k stari veri. Na to je njegovo kraljevo dostojanstvo z vso ponižnostjo izjavilo, da bo do smrti zvesto v službi njegovega veličanstva, vendar pa prosi, naj ga v verskih zadevah ne sili proti njegovi vesti. Na tak odgovor so se cesarskemu veličanstvu orosile oči in je dejal, da prepušča verske zadeve vesti njegovega kraljevega dostojanstva. Naposled je vse tri sinove opomnil k edinosti. Kmalu se bodo knezi zbrali k volitvam in upati je, da bo kralj Maksimilijan kmalu postal izvoljeni rimski kralj. Tega bomo vsi veseli. Aleluja.

Škof v Magdeburgu in škof v Hallu reformirata svoji škofiji po augsburški veroizpovedi. Tako je. Le kako bi tudi mi našega škofa pripravili do tega. Kar povejte mu: le zaradi upanja, da bo njegova milost pristopila v našo cerkev, ker je na Avstrijskem delil zakrament pod obema podobama, sem mu v opisu gornjegrajskega romanja v predgovoru k hrvaški zavezi prizanesel in ga nisem imenoval ter zapisal z imenom. Če pa bo

7 Pogovor je bil 15.–18. februarja 1562 med vojvodo Krištofom in štirimi brati Guise. Elze, *Briefe*, 172 (op. 7)

PISMA

njegova milost po nepotrebnem delala škodo pravi veri, naj ve, da mu to ne bo koristilo in bo pustil za seboj večno slab spomin.

Tridentinski cerkveni zbor ni ničesar sklenil: škofje si niso edini, nič ne delajo, samo gostijo se in nečistujejo. Babilonsko rimsko nečistnico je treba pred vsem svetom razkrinkati in osramotiti. Za sedaj ne vem drugega, o čemer bi pisal.

Vašim milostim in gospostvom pošiljam dobro razpravo zoper Staphyla; le-to naj vidi in prebere tudi gospod Eck. Najpokorneje se priporočam častitim deželnim stanovom, vašim milostim in gospostvom. Opomnite gospoda pridigarja Ivana,⁸ da spodbuja in svari cerkev k pravi pokori, medsebojni ljubezni in zvesti molitvi za krščanske cerkve.

Dano v Urachu, na 11. dan aprila 1952. leta.

Vašim milostim in gospostvom vdani kaplan

Primož Trubar

Pripisano

Ko sem to pismo z napakami in neurejeno sestavil, nimam namreč tajnika, in ga hotel zapreti, je gospod Ungnad poslal pome in me takoj začel močno prositi, da bi dal natisniti slovensko razlago očenaša, ki sem jo pred 9 leti napisal in pridigal⁹ ter jo je gospod Štefan prepisal. Temu sem nasprotoval in rekel, da bi omenjene pridige šele tedaj, ko bi podrobno razložil in napisal še druga poglavja katekizma, skupaj z njimi dal natisniti v eni knjigi. Na to je začela njegova milost zelo obširno govoriti o našem sporu in pisanju zaradi suma, da sem od vas dobil potnino za Uskoka, opravičil se je, češ da me ni nikoli sumil, četudi je bilo vaše pisanje nekoliko dvoumno. Nato me je opomnil, naj vašim milostim in gospostvom ne pišem nič slabega, tudi sam je že pisal, da me ni nikoli sumil v tej zadevi itd. Gospodu Ungnada sem odgovoril: To dvoumno pisanje okrog potnine za Uskoka gospodov Kranjcev ne prizadene, kajti oni vedo, da je nisem prejel, toda to, da me je vaša milost po ovadbi nezvestega, lažnivega, sebičnega in zvitega Štefana dolgo imela na sumu, da sem lažnivec itd., tega nočem in ne morem trpeti. Pisal sem že in tudi sedaj pišem vašim milostim in gospostvom, da mi jasno sporočite, da za Uskoka nisem dobil niti želel nobene posebne potnine temveč le svojo, kot se glasi potrdilo. Pri tem ostajam. O vsem tem bodo vaše milosti in gospostva obširneje seznanjena iz pisanja gospoda Khisla.

8 Pridigar Ivan je Janž Tulščak. Gl. Elze, *Briefe*, 173, op. 11; *SBL XIII*, 228–229.

9 Te pridige niso ohranjene; kolikor bi bile napisane in pridigane, gre verjetno za nemške pridige v Kemptenu 1553, ki jih je Trubar prevajal v slovenščino. Gl. Elzej, *Briefe*, 174 (op. 12).

PISMA

Vaše milosti in gospostva naj pišejo gospodu Ungnadu samo to, da sem prehranil Uskoka od Ljubljane do Uracha s svojo plačo in potnino in da ju nisem hranil iz te ali druge pomoči, kot je resnica; le tako bom v tem primeru spet pošten pred gospodom Ungnadom in Konzulom. V tem svojem poročilu navajam in dokazujem jasno, da so Kranjci več, celo trikrat več prispevali za slovenski in hrvaški tisk kot kateri koli knez itd.

Vašim milostim in gospostvom
vdani Trubar

PISMA

26

Poročilo oblastnikom ob vrnitvi v Ljubljano¹

Ljubljana, 17. junija 1562

Izviren zapis s Trubarjevimi lastnoročnimi popravki.

SI AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. registratura, šk. 92 (fasc. 54/3–1).

Foto: NUK, Ms 1659, št. 23/57.

Elze, *Briefe*, 181–187; Rajhman, *Pisma*, 113–118.

Relation vnd begern, auch ein khurtzer bericht auff des herrn bischouen zu Laybach schreiben vor dem herrn lantshauptman, herrn lantsverweser vnd N. den herrn verordenten, desgleichen vor etlichen herrn vnd landleüten des fürstenthumbs Crain vnd einem ersamen magistrat der stat Laibach von Primo Trubero, als er zum anderen mall in das landt Crain khumen jm landhaus am sibennzechenden tag junij 1562 jar mündlichen bescheiden, jtem was für antwort vnd beschaid jme, Trubern, darauf eruolgt.

Wolgeboren, edl, gestreng, ernnesst, fürsichtig, erbar und weiß, genadig, gebietundt vnd gunstig, lieb herrn. Vor euer gnaden, gestrengen, erenfesten und weisheit in diser meiner relation vnd ainfeltigen fürbringen lob ich erstlich got mit gantzem frölichem hertzen, daß ich dieselbigen jn der erkhanthen angenehmen warhait vnd jn offenklicher bekhanthus des h. euangelij noch alwegen vnuerzagt vnd beständig spüre vnd befinde, auch allerlay guete frucht vnd zaichen eines rechten cristlichen glaubens, so sich an jnen sich ertzaigen vnd sehen lassen, vnd fürnemblich jn dem, daß sy wollen das recht predigambt vnd die rechte administration der h. sacrament jn disem fürstemthumb Crain anrichten vnd daß sy schon alberait den mißpreuchen, falschen gottes diensten abgesagt vnd, wie ich bericht pin, am negsten verschinen gottßleichnamstag mit der aberglaubischen proceßion nicht sindt gangen. Aus dem dan abzunemen, daß e. g. vnd hr. durch die würkhung des h. geists ein rechten eyffer, grosse liebe vnd begird zum wort gottes vberkhumen haben vnd jn den rechten verstand, wie man glauben vnd got dienen soll, daraus geschöpfft vnd gedenkhen mit hülff des almechtigen dabey zu verharrn vnd zu verbleiben.

Zum andern, so erfrey ich mich auch vnd lob gott, vnsern himblischen vatter, daß e. g. vnd hr. jch noch alle sambt, sonderlich euch, herr landtsauptman, den jch jn verschinen jar khrankh gelassen, frisch vnd gesundt hab gefunden. Der ewig got vnd vatter vmb Cristj, seines lieben sons willen, woll vns alle sambt jn disem leben jn seinem gehorsam, jn fridit vnd ainighkait zu seiner ehr vnd glorj vnd zu erpawung vnd erweiterung seiner khirchen jn disem vnserm vatterlandt noch lenger erhalten vnd vor allem vbel bewarn, amen.

¹ Trubarjevo poročilo je zgoščeno in kaže bolj v prihodnost kot preteklost njegovega ljubljanskega delovanja. Štejemo ga med pisma, čeprav je ustno podano.

PISMA

Was aber nun die vrsachen, daß ich nicht zeitlicher meinem zuesagen nach herein khumen pin, das haben e. g. vnd h. aus den meinen vorigen dreyen an sie gethanen schreiben vnd aus den teutschen vorreden der neuen windischen, crabatischen vnd cyrulischen buecher verstanden vnd vernumen, daß ich jn der zeit nicht mueßig gegangen noch vergeblich ausgebliben pin, sonder was guets, gott dem almechtigen angemem vnd gefällig volpracht hab, dadurch verhoffenlich die rechte religion werde nicht allain jn disen landen, sonder auch jn Croatien, Dalmatien, Seruien, Bossen vnd Bulgarien werden gepflantzt vnd erweitert.

Dan so entbeut der durchlechtig, hochgeborn fürst vnd herr, herr Cristoff, hertzog zu Wierttenberg etc., mein gnädiger fürst und herr, eur g. vnd hr. seiner f. g. genädigen vnd genaigten grues vnd willen vnd erfreyen sich mit dem hochsten, daß gott der allmechtig jn cristlichen landen sein heiligs allain seligmachendts wort zu disen letzten zeitten vatterlich auch khumen vnd erscheinen lassen, welches eur g. vnd hr. so sünlich vnd hertzlich angenommen, erkhanth vnd bekhanth; haben auch deßhalben, wie jr fürstlich g. mich vnlang vor meinem von Tibingen verrükhen mündlichen bericht, eur g. vnd hr. g[nädiglich] zuegeschriben, welches schreiben e. g. vnd hr., als bisher nicht geschehen, in khürze empfachen werden. Damit auch an jrer f. g. cristlichen befürderung nichts erwinde, haben dieselb zu hilff des angefangen crabatischen drukhs dise negstuerschinenen zway jar sechs hundert gulden reinisch gnädiglich vnd vätterlich dargeraicht, daneben auch dem herrn Anthonj die cosst, dem herrn Steffan die behausung vnd mir sambt verleyhung der pharr zu Vrach, als lang ich daruorn gewest, ainhundert gulden zu zerung des yezigen herein raisens geschenkht, sich auch darüber gar genedigclich erbotten, dise vnsere khirchen, auch mich vnd mein weyb vnd khinder jn genädigem beuelch zu haben. Zu dem ich auch gar nicht zweiffel, wie jchs dan zum thail von jrer f. g. selbs vernomen hab, wo jr f. g. gehorsamblich angelangt vnd gebetten, aus disem landt zwen jngeniosos jüngling, so khunfftig zum transferieren vnd andern erlichen khunsten gebraucht werden mechten, jn derselben jrer f. g. stipendium antzunemen, das jr f. g. dasselb vmb der ehren gottes vnd aufnemung willen der rainen cristlichen leer genedigclich gern thuen würden. Darauf jch eur g. vnd hr. gehorsamblich vermant vnd gebetten haben will, jn disem jrer f. g. vatterlicher mildigkhait nicht auszuschlagen, sonder destwegen jren f. g. gehorsamblich zu schreiben vnd zu bitten.

Vnd nachdem der almechtig aus sonderm genadigen fürsehen dermassen verordent vnd dahin khumen lassen, daß ich auf eur g. vnd hr. begern wyderumb jn disem meinem vatterlandt vnd alhie zu Laibach das hailig gotlich wort jm rechten catholischen allgemainen cristlichen verstandt vnd nach jnhalt vnd vermög der augspurgerischen confession predigen vnd dj h. sacrament, wie dieselbigen vom son gottes selbst syndt eingesetzt, austeyllen vnd raichen soll etc., so will ich jm namen des herrn disem götlichen berueff vnd ambt, als vil got gnad verleycht, vleissig nachkhumen vnd auswarten. Vnd e. g. vnd hr. wollen sehen vmb ein andere grossere khirchen, dann die jm spital, wie allen wissundt, jst zu khlein vnd zu enge, der

PISMA

d[r]ittail des volghs khan nicht hinein khumen. Sie wollen mier auch zwen oder doch auff wenigst ein treuen tüglichen gehülffen alhie zueordnen vnd die andern guet hertzigen, armen, verstossen prediger, die khein dienst noch vnterhalt haben, jn gnadigen vnd günstigen beuelchen haben.

E. g. vnd hr. wollen auch erwegen vnd beratschlagen, was wier für ein khirchen ordnung alhie vnd am landt jn vnsren khirchen anrichten sollen. Die wiertembergische gefelt mier noch am pessten. Vnd man mag von wegen der schueler zu zeiten neben den teutschen vnd windischen psalmen vnd geistlichen liederen auch die leteinischen singen; vnd es wär von notten vnd guet, daß wier vnns so wol mit der khirchen ordnung alls mit der lehr mit den nechsten genachtparten charnerischen vnd steyrerischen euangelischen khirchen vnd predicanten verglichen.

Souil aber des hochwirdigen fürsten vnd herrn, herrn Petern, bischouen zu Laibach schreiben, welches er an eur g., herrn lantshaubtman etc. meinet vnd meiner gehülffen halben gethan, belangt, auff daselbig e. g. vnd hr. gib ich yetzundt also jn der eil mit khurtzem bedenken disen bericht vnd mein antwort. Jr. f. g. mag vor e. g. vnd hr. als vor meiner vorgesetzten obrigkhait wider mich mit recht, wie sich gebürt, procedieren. Entgegen pin ich schuldig zur antwort zu steen, vnd wo jr f. g. ainerlay jrthumb oder khetzerey oder sonnst was ergerlichs oder desgleichen, daß der h. biblischen geschriff zuwider jn meinen leren, predigten vnd geschriften oder jn vnsern gottesdiensten oder jn administration der h. sacrament vnd an meinem leben befinde vnd mich desselbigen vbertzeugen, allsdan will ich mich von denselbigen abweisen lassen vnd absteen. Entgegen sol sich der herr bischoff sambt seiner briesterschafft auch aus dem lauterem wortt gottes lassen vnerrichten vnd dj mispreuch, dj offenlichen abgetereyen vnd walfartn, alle ergernus vnd vntzucht jn jrem district vnd seelsorg bey meniglich abschaffen.

Aber daß jre fürstl. g. mier vnd meinen gehülffen die administration der h. sacrament wellen verpieten, das haben sy khein fueg noch beuelch von gott, den ich bin zum predigambt ordenlich berueffen vnd jnn solchem berueff zway vnd dreissig jar jn vnd ausserhalb der verfolgung aus der gnaden gottes beständig beliben vnd mich dabey vnstrafflich gehalten; deswegen mag man meine briefliche vrkhundt besichtigen.

Was aber meine gehülffen belangt, daß sy jn meinem abwesen auff der cantzl etlich grob, vngeraimbte scheltwort vnd dermassen, wie sy jn des herrn bischouen schreiben angetzogen sindt, solten haben geprauch, auch daß sy eeleüt jn verpotner sibschafft oder pluetfreuntschafft zusamen solten haben geben, die predigten jm thuemb zuhoren verpotten, das gesteen sy nicht. Aber das haben sy gesagt vnd ich sags auch: gott hat solchen gottesdienst nicht gestiftt, daß man das sacrament sol jn der proceßion vmbtragen vnd daß man damit die teüffel jn denn wolken pannen soll etc.

Daß sich aber meine gehülffen jn den ehelichen standt begeben, dartzue hat sy gedrungen gottes wort vnd ernstliche zeitliche vnd ewige straffe, die gott auff alle huerer vnd ehebrecher gelegt. Des wegen haben sy vnder dem zoren gottes nicht lenger wollen sein vnd darin mit pöser gewissen verharren.

PISMA

Vnd zum beschluß diser meiner relation vnd fürpringen e. g. vnd hr. bit ich diemuetiglich mit höchsten vleiß, wollen, was der wolgebornen cristlich herr, herr Hannß Vngnad, freyherr etc., euch, herr landtsverweser, vnd euch, herrn verordenten, von wegen des crabatischen vnd cyrulischen drukhs, buecher vnd der dolmetscher bey mier geschriben vnd mier beuolchen mündlich antzutzaigen, jns vergessen nicht stellen. E. g. gestreng, ernuesst und weishait thue mich also hiemit vnderthainigclich beuelchen, diemuetig bittundt, die wellen dise mein ainfeltige relation, fürpringen, bitten vnd bericht besser, als ichs forgebracht, versten vnd auslegen. Actum Laibach. den 17 junj jm 62 sten.

Prevod

Poročilo in prošnja, pa tudi kratko obvestilo Primoža Trubarja v zvezi s pisanjem gospoda ljubljanskega škofa, ki ga je v deželni hiši ustno podal sedemnajstega dne junija v letu 1562 pred gospodi, gospodom deželnim glavarjem, gospodom deželnim oskrbnikom, gospodi odborniki, prav tako nekaterimi gospodi in deželani kneževine Kranjske ter spoštovanim ljubljanskim magistratom, ko je prišel drugič v deželo Kranjsko. Prav tako o tem, kakšen odgovor in navdilo je na to dobil Trubar.

Blagorodni, plemeniti, hrabri, spoštovani, skrbni, slavni, modri, milostni, zapovedujoči in naklonjeni ljubi gospodje. V tem svojem poročilu in preprostem podajanju se iz vsega radostnega srca zahvaljujem Bogu, da sem vas začutil in prepoznal povsem neomajne in vztrajne v spoznani in sprejeti resnici ter javnem priznavanju svetega evangelija. Prav tako tudi vse dobre sadove in znamenja pristnega krščanskega življenja, s katerimi ste se izkazali, kar je očitno predvsem v tem, da ste v tej kneževini Kranjski znova vzpostavili pridigarsko službo in pravo obhajanje zakramenta. Da ste razvade in krive božje službe že povsod odpovedali in kot sem poučen, se ob nedavnem dnevu Rešnjega telesa niste udeležili praznoverne procesije, iz česar sklepam, da so vaše milosti in gospostva, po navdihu Sv. Duha, prejeli pravo gorečnost, veliko ljubezen in hrepenenje po božji besedi ter s pravim razumom spoznali, kako verovati in služiti Bogu, ter s pomočjo vsemogočnega pri tem vztrajati in ostati.

Zelo se tudi veselim in hvalim Boga, našega nebeškega Očeta, da sem vaše milosti in gospostva, posebej pa gospoda deželnega glavarja, ki sem ga v prejšnjem letu zapustil bolnega, našel čile in zdrave.² Večni Bog in Oče naj vse nas zaradi Kristusa, svojega ljubega Sinu, v tem življenju v pokorščini, miru in edinosti, v svojo čast in slavo, za izgradnjo in širitev njegove Cerkve v tej naši domovini še dolgo ohrani in obvaruje pred vsem hudim. Amen.

Kaj pa je vzrok, da se nisem, kot sem obljubil, vrnil že pred časom, to ste vaše milosti in gospostva lahko izvedeli ter spoznali iz mojih prejšnjih treh pisem in nemških predgovorov k novim slovenskim, hrvaškim in cirilskim knjigam. V tem času nisem bil brez dela, nisem zaman zostal, marveč sem opravljal Bogu

² Deželni glavar Jakob Lamberg (1558–1566), v hudi bolezni julija 1561 je sprejel obhajilo pod obema podobama. Trubarja je ščitil, čeprav mu javno ni bil posebej naklonjen. Gl. Elze, *Briefe*, 116 (op. 9).

PISMA

vsemogočnemu prijetno in všečno delo. Upati je, da se z božjo pomočjo skozi to delo prava vera ne bo širila samo v omenjenih deželah, temveč se bo zasadila ter širila tudi na Hrvaškem, v Dalmaciji, Srbiji, Bosni in Bolgariji.

Visokorodni knez in gospod, gospod Krištof, vojvoda württemberški itd., moj milostni knez in gospod, vašim milostim in gospostvom izročam milostni in naklonjeni pozdrav ter želje njegove knežje milosti. Zelo ga veseli, da je vsemogočni Bog v teh poslednjih časih v krščanskih deželah očetovsko razširil in razodel edino zveličavno sveto besedo, katero so vaše milosti in gospostva tako goreče in srčno sprejela, spoznala in priznala. Tudi zaradi tega, kot mi je njegova knežja milost nedavno pred odhodom iz Tübingena ustno sporočila, je vašim milostim in gospostvom pisala; to pisanje bodo vaše milosti in gospostva, če ga doslej še niste, sprejeli v kratkem. Da njegova knežja milost ne bi zanemarila krščanske darežljivosti, je kot pomoč začetkom hrvaškega tiska v zadnjih dveh letih milostno in očetovsko nakazala 600 renskih goldinarjev, poleg tega pa zagotovila gospodu Antonu hrano in gospodu Štefanu stanovanje. Meni je razen podelitve uraške župnije, čeprav sem bil dolgo odsoten, darovala 100 renskih goldinarjev kot potnino za tokratno potovanje. Razen tega se je milostno ponudila, da bo našo cerkev, mene, mojo ženo in otroke vzela v milostno zaščito. Prav tako ne dvomim, kot mi je dala vedeti njegova knežja milost, da bo vaša ponižna vloga in prošnja za sprejem dveh nadarjenih mladeničev iz te dežele v ustanovo njegove knežje milosti, kjer bi se v prihodnje izurila v prevajanju in drugih častitljivih umetnostih, njegova knežja milost za božjo čast in širjenje čistega krščanskega nauka milostno in z veseljem odobrila.³ Zato želim vaše milosti in gospostva pokorno opomniti in prositi, da ne zavrnete očetovske dobrote njegove knežje milosti, temveč mu glede tega vdano pišete in se priporočite.

Ker je Vsemogočni iz posebne milosti in previdnosti odločil in dopustil, da na željo vaših milosti in gospostev v svoji domovini, tukaj v Ljubljani, ponovno oznanjam sveto božjo besedo v pravem katoliškem, krščanskem duhu in vsebini augsburške veroizpovedi ter delim svete zakramente, kot jih je postavil sam Božji Sin, hočem v imenu Gospoda ta božji poklic in službo, kolikor bo v božji milosti, marljivo opravljati do konca. Vaše milosti in gospostva pa naj poskrbijo za novo, večjo cerkev kot je špitalska, saj vsi vedo, da je premala in pretesna, saj tretjina ljudi ne more noter. Dodelijo naj mi dva, ali vsaj enega zvestega, sposobnega pomočnika, milostno in naklonjeno pa naj se zavzamejo za druge dobrosrčne, revne, in pregnane pridigarje, ki nimajo službe niti dohodka.

Vaše milosti in gospostva naj tudi razmislijo in se posvetujejo, kakšen cerkveni red bi uvedli tukaj in na podeželju. Württemberški⁴ mi še najbolj ugaja. Zaradi šolarjev naj bi ob nemških in slovenskih psalmih ter

3 Trubar se je zavzemal za študente, kar kaže poročilo. Dvoje mest za kranjske študente v tübinskem štipendiju je Trubar skušal ohraniti tudi po smrti vojvode Krištofa pri nasledniku vojvodi Ludviku. Gl. Elze, *Die Universität Tübingen und die Studenten aus Krain*, Tübingen 1877 (faks. München 1977), 33 sl.: M. Rupel, Trubarjeva skrb za študente, *Razprave SAZU VI*, Ljubljana 1965, 7–35.

4 Po württemberškem cerkvenem redu se je Trubar ravnal v Urachu. Gl. Elze, *Briefe*, 184 (op. 3).

PISMA

duhovnih pesmih občasno peli tudi latinske. Nujno in dobro bi bilo, da se glede cerkvenega reda in nauka poenotimo z najbližnjima sosednjima evangelijskima cerkvama in pridigarji na Koroškem in Štajerskem.

Kar pa zadeva pisanje prečastitega kneza in gospoda, gospoda Petra, ljubljanskega škofa, ki ga je glede mene in mojih pomočnikov naslovil vašim milostim in deželnemu glavarju,⁵ bom vašim milostim in gospostvom na hitro v kratkem povzoku prikazal to poročilo in moj odgovor. Njegova knežja milost ima vsekakor pravico pri vaših milostih in gospostvih kot mojo predpostavljeno oblastjo proti meni sprožiti spor. Nasprotno pa sem dolžan odgovarjati za vse, karkoli bi njegova knežja milost v mojem nauku, pridigah in spisih, v božjih službah ali v delitvi svetih zakramentov ali v mojem osebnem življenju odkrila zmotnega ali krivoverskega, ali kakorkoli pohujšljivega in temu podobnega, kar bi bilo nasprotno svetemu biblijskemu sporočilu, in me o tem prepričala, se bom od tega odvrnil in to zavrgel. Nasprotno pa naj se pusti gospod škof skupaj s svojo duhovščino poučiti o jasni božji besedi ter v svojem okrožju in dušnem pastirstvu odpravi vse razvade, javna malikovanja, romanja ter pohujšanja in nečistovanja.

Da pa hoče njegova knežja milost meni in mojim pomočnikom prepovedati delitev zakramentov, za to nima ne oblasti in ne zapovedi od Boga, kajti k pridigarski službi sem bil posvečen in po milosti božji sem v tem poklicu dvaintrideset let, v pregnanstvu in svoboden, vztrajal in ostal nekaznovan; glede tega se lahko preučijo moja pisna spričevala.

Moji pomočniki ne priznavajo, da bi v moji odsotnosti na prižnici uporabljali nekatere grobe, nespodobne psovke, kakor je navedeno v pismu gospoda škofa, da bi zakonce silili v prepovedane nenaravne ali krvoskrunske zveze in jim prepovedali hoditi k pridigam v stolnico. Toda rekli so in tako rečem tudi jaz: Bog ni postavil takšne božje službe, na kateri bi v procesiji nosili zakrament in s tem iz oblakov izganjali hudiča itd.⁶

Da pa so se moji pomočniki podali v zakonski stan, jih je k temu primorala božja beseda ter stroge sedanje in večne kazni, ki jih je Bog določil za vse nečistnike in prešuštnike; zato niso hoteli še dalje živeti v božji jezi in vztrajati v slabi vesti.

Ob sklepu tega mojega poročanja in navajanja zelo ponižno prosim vaše milosti in gospostva, da ne pozabite, kaj je vam, gospod deželni oskrbnik, in vam, gospodje odborniki, pisal blagorodni krščanski gospod, gospod baron Ivan Ungnad itd., ter mi naročil, da vam tudi osebno povem⁷ glede hrvaškega in cirilskega tiska, knjig in prevajalcev. Vaši milosti, pogumu, spoštovanju in modrosti se tako vdano

5 Pismo škofa Seebacha je ohranjeno v zasnutku v Nadškofijskem arhivu v Ljubljani, objavljeno v MHVK, XVI, 1861, 68. Elze, *Briefe*, 184 (op. 4).

6 Trubarjeva pomočnika v času njegove odsotnosti sta bila Janž Tulščak in Jurij Juričič. Gl. Elze, *Briefe*, 185 (op. 5).

7 Ungnadovo pismo z dne 29. maja 1562 ni ohranjeno. Gl. Elze, *Briefe*, 185 (op. 6).

PISMA

priporočam in ponižno prosim, da moje preprosto poročilo, navedbe, prošnjo in sporočilo bolje, kot sem jih jaz povedal, razumete in tolmačite.⁸

Dano v Ljubljani, 17. junija v 62. letu.

8 Odgovor odbornikov na Trubarjevo poročilo je objavil Elze, *Briefe*, 187.

PISMA

27

Ivanu baronu Ungnadu¹

Ljubljana, 19. julija 1562

Izvirnik s Trubarjevo roko.

Tübingen, Univ. bibl., Slav. Bücherdruck I, 54 (Universitätsarchiv sign. VIII, 3).

Foto: NUK, Ms 1062, A, št. 121.

Kostrenčič, 94–97; Elze, *Briefe*, 188–195.

SI AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. registratura, šk. 92 (fasc. 54/7–1).

Foto: NUK, Ms 1061, št. 17.

Sodoben prepis tudi v Stuttgartu, Hauptstaatsarchiv.

Elze, *Briefe*, 188–198; Rajhman, *Pisma*, 119–123.

Pr. 4. avgusta 1562.

Dem wolgebornen, edlen vnd christlichen herren, herren Hannsen Vngnad, freyherren zu Sonneckh, ro. kay. mt. rath etc., meinen genadigen vnd großgünstigen herren. Vrach,

Gnad vnd frid von gott durch Christum.

Wolgeborner, genadiger herr. Meines erachtens sei vnnot auff e. g. vorigen vnd jezigen schreiben vnd mündlich beuelhen, an die hrn. verordenten jn Crein vnd an mich beschehen, langes berich

ts vnd antwortung, dieweil der her landsuerweser vnd die herren verordenten auff alle sachen, namblich was die dolmetscher vnd die dolmetschung, dergleichen von den büecheren e. g. selbst genuegsam antworten vnd bericht thuen. Zu dem so ist e. g. secretari Philip Gugger bei den fürnembsten handlungen selbst gewest, der wird e. g. von allen sachen gueten bericht wißen zuthuen. Vnd daß ich abermals gegen e. g. falschlich angeben, alls ich die tügliche vnd notwendige personen zum dolmetschen vnd corrigiren hinaus nicht wolt fürderen, sonder vil mehr hinderen, jn dem geschieht mir von heüchlerischen vntrewen vnd vnwarhafftigen Walhen herren Stephano gewald vnd vnrecht, dan ich waiß jn dem sonst niemand verdenckhen dan jn. Vndter anderen seinen tückhen, heüchlerai vnd vnwarhait hat er auch dise an mir erzaigt vnd bewisen, namblichen mit dem Juri [Jorgen] Suetzits. Alls gemelter Suetzits jm nechsten winter zu Vrach jn e. g. speis gewest, hat her Stephan on vnterlaß vber jn geklagt, daß er nicht recht crobotisch khan, schreibe vnrecht, falsch vnd vnleßlich, darzu sei er krankh, vol frantzosen, vnd an mir angehalten, daß ich e. g. sol erbiten vnd bewegen, daß man jn wegh mit Vßkoken widerumb abfertige. Nun jezund schreibt er haimlich herein, auch e. g. dahin bewegt, daß man gemelten Suetzits widerumb soll hinaus schickhen. Dawider hab ich geredt

¹ Trubar sporoča o Konzulovi ponovni spletki, o tisku in razpošiljanju knjig ter svetovne in domače novice.

PISMA

vnd noch, daß man den Suetzits nicht sol hinaus schickhen, vrsach er khan noch weniger alls her Stephan crobatisch, schreibt vnleißlich, ist ein vnwarhaffter vnd voller mensch; das sag ich nicht allein, sonder alle crobatisch briester, die den Suetzits kennen. Dermaßen haben auch die heren verordenten zu e. g. secretario vor mir geredt. Aber dieweil jn der Philip haben wöllen auff e. g. aigen vncosten hab ich jn ziehen laßen.

Was aber die tügliche vnd geschickhte personen vnd die 2 khnaben zum druckhen laut meinen zusagen belangt, da hab ich dieselbig zu bekhumen kein vleiß, ehe der Philip khumen, gespart vnd hernach sambt dem Philippen alle sachen verholffen zu fürderen. Was wir ausgericht, jst vnnot zu erzelen. Allspald die hytz vnd hundertstag vergehen, wil ich mit hülffe der hern verordenten die gelertesten vnd tüglichsten crobatischen briester vnd andere personen hie her gen Labach erfoderen, mit jnen berathschlagen, wie die dolmetschung des anderen teils des newen testament anzufahen sei, ob mit argumenten vnd scholijs, wie ichs windisch angefangen, oder schlecht den ploßen text, vnd von stunden sol angefangen werden, dergleichen die dreyen confeßion. Auff des herren Stephani vnd Suetzits dolmetschen ist nichts zu erpawen, den jn den catechismis, dergleichen jn den euangelisten ist vil falsch verdolmetscht vnd gedruckht, das sagen alle crobatische briester; darumb die dolmetschung alle mueß hinfur hierinnen geschehen vnd von jren villen vbersehen vnd corrigirt werden.

Souer herr Anthoni noch so vil stöck hat, e. g. wöllen jn herein auffspaldist zu mir schickhen, sol jme alles liebs erzaigt von mir vnd anderen werden. Wen ich jn vnd noch 2 guet Crobaten, 2 schreiber, ein crobatischen vnd ein windischen, bei mir habe, soll die dolmetschung auff ein preß genuessam verfertigt werden. Wen mir auch aigne lateinisch vnd teütsch buchstaben zu meinen windischen druckh haben möchten, so war es guet, wolten vil damit erhalten. Die buchstaben müesten aber solche sein, wie die sind, mit welchen wir die drei confeßionen vnd die andere meine windische buecher haben gedruckht.

Die windische drei confeßionen wöll e. g. auffspaldist herein fürderen, sie werden abgehen; von den crobatischen vnd cyrulischen büecher mügen wir noch nicht wißen, wie sie abgehen werden. Der Fabian Kirchperger, den die herrn verordenten ebengemelte büecher verordnet, spart khein vleiß, dieselbig auff Petaw, Metling, gen S. Veit am Pflaum jn Jsterreich auszusenden. Wir laßen etlich sauber einpinten, dem wan vnd grauen zu Sryn zuuerschenkhen, alles nach rath der hern verordenten. Der hr. Peter, freyherr von Ebraw vnd zu Khaisersperg, der wan, ist guet euangelisch, helt sich gantz christlich mit den euangelischen crobatischen briester, hat den hern jn Crein von jret wegen gantz christlich geschriben, wil sie versorgen, des copi ich vnseren gnadigen fürsten v. Wirtemberg etc, zuschickhe.

Was abermals der bischoue v. Labach vor wenig tagen vor meiner ankunfft dem hern landtsaubtman von meinet vnd meiner gehülffen wegen geschriben vnd was ich darauff geantwort, e. g. werden aus beiligiden copeien vernemen. Jn meiner relation hat sich ein creinerischer herr nicht wol gehalten, das mueß man dem lieben gott beuelhen, rettung, hülffe vnd schütze allein bei dem almechtigen suechen vnd von jme gewertig sein.

PISMA

Die frau Enstallerin beuilcht sich e. g. vnd derselbigen ehgemahel gantz vnterthaniglich vnd treulich sambt jren kinderen, die sie e. g. zuschickht auff des Philippen vnd mein ansuechen. Verhoffe, e. g. werden damit versehen.

Die vorred vber die crobotischen locos communes an den churfüsten v. Sachsen wiße e. g. hiemit auch zuemphaen, allein daß sie sehen, daß sie den crobotischen vnd teütschen titl recht setzen, wie er vber die cyrulischen gesetzt, allein daß sie am ende des teütschen titl setzen: jn crobotischer vnd syruischer sprach mit cyrulischen buchstaben jezund ersten mal gedruckht etc. Die ander vorreden möcht ich wol leiden, das ein ander machet, doch ich wil sehen, das ich die zwo vber die postillen auch pald hinaus schickhe.

Meiner genadigen vnd christlichen frawen , e. g. ehgemahel schickh ein wenig creinerischen zwiren, walischen flachs vnd dem jungen hern Wolflein Vngnaden ein par suech mit diemütigen bitten von meiner hausfrawen jm pösten anzunemen. Es ist nichts solches jm disem land, das zu schickhen werd wer, allein gueter vippacher, mügen aber seiner nicht bekhumen.

Mit dem Türckhen sol ein heiliger frid gemacht sein, aber nichts weniger die Türckhen füeren vnser volckh on vnterlaß gefangen wegh, sein jn großer versamlung an den windischen, crobotischen vnd vngrischen granitzen, pawen jre befestigung auffs störkhist. Es wütten offit nur 3 oder 4 Türckhen jn vnser dörffer vnd nemen den weiberen jre kinderen aus dem arm vnd renen damit dauon. Es gehet erbarmlich jn disen landen. Traid ist vberal wol gerathen, des weins sol auch vil werden, aber jezund ist große hitz vnd dürr vberal. Von consilio hören wir nichts, dergleichen aus Franckhreich. Man sagt, der pabst schickhe vil volcks vnd geld jn Franckhreich. Christus wöll sein fürnemen zu nichte machen. Amen.

Wo es die not erfoderen wirdet, so wöllen wir noch ein khnaben zu crobotischen setzen jm herbst hinaus schickhen. Dauon mag vns e. g. schreiben. Den poten hab ich alhie 9 tag jn meinen haus gehalten, hat nichts verzert, hab jme auff wartgeld vnd poten lohn 1 gulden geben vnd ein hemet geschenckht. Thue also e. g. vnd derselbigen ehgemahel mich vnterthaniglich beuelhen. Datum Labach am 19. julij jm 1562. jar.

E. g. vnterthaniger Primus Truber.

Prevod

Blagorodnemu, plemenitemu in krščanskemu gospodu, gospodu Ivanu Ungnadu, baronu ženeškemu, svetniku rimsko cesarskega veličanstva, mojemu milostnemu in zelo naklonjenemu gospodu. Urach.

Milost in mir od Boga po Kristusu.

Blagorodni, milostni gospod. Menim, da na vaše prejšnje in sedanje pismo ter na ustno sporočilo, ki ga je vaša milost preko mene namenila gospodom odbornikom na Kranjskem, dolgo poročilo

PISMA

in odgovor nista potrebna. Gospod deželni oskrbnik in gospodje odborniki vaši milosti o vsem, namreč o prevajalcih in prevajanju, kot tudi o knjigah gotovo sami dovolj obširno odgovarjajo in poročajo. Razen tega je bil tajnik vaše milosti Filip Gugger navzoč pri najpomembnejših dogovorih in bo lahko vaši milosti o vsem podal točno poročilo.² S tem ko sem bil pri vaši milosti ponovno krivo obtožen, da sposobnih ter za prevajanje in korigiranje nujnih oseb nisem spodbujal, temveč jih pri delu celo oviral, se mi godi nasilje in krivica, ki mi jo povzroča hinavski, nezvesti in lažnivi Lah, gospod Štefan, saj vem, da me ni nihče drug očrnil. Med drugimi njegovimi podtikanji, hinavstvi in lažmi mi je naprtil tudi tisto z Jurijem Cvečićem. Ko je imenovani Cvečić prejšnjo zimo v Urachu bil v oskrbi vaše milosti, se je gospod Štefan nenehno pritoževal čezenj, da ne zna prav hrvaško, da piše slabo z napakami in nečitljivo, povrhu da je še bolan, okužen s francosko kugo. Nagovarjal me je, naj vašo milost prosim in pregovorim, da ga skupaj z Uskoki pošlje domov. Sedaj pa na skrivaj piše, tudi vašo milost je pregovoril, naj imenovanega Cvečića

pokliče zopet nazaj. Temu sem nasprotoval in še nasprotujem, da bi Cvečića sprejeli nazaj, razlog pa je, da zna hrvaško še manj kot gospod Štefan, piše nečitljivo, je lažniv in len človek; tega ne pravim le jaz, temveč vsi hrvaški duhovniki, ki poznajo Cvečića. Podobno so gospodje odborniki v moji vavzočnosti govorili tudi tajniku vaše milosti. Ker pa ga je hotel Filip na stroške vaše milosti imeti, sem dovolil, da se vrne.³

Kar pa se tiče sposobnih in večjih oseb za tisk ter dveh vajencev, sem, kakor sem obljubil, storil vse, da sem jih pridobil, še preden je prišel Filip, nato pa skupaj s Filipom pomagal vse stvari urediti. O tem, kar sva napravila, ne kaže pripovedovati. Čim bo minila vročina in pasji dnevi, bom s pomočjo gospodov odbornikov poklical v Ljubljano najbolj učene in sposobne hrvaške duhovnike in druge osebe ter se z njimi posvetoval, kako bi začeli prevajati drugi del Nove zaveze, ali z razlagami in razpravami, kot sem sam storil v slovenskem jeziku ali pa bi se držali samo besedila, in če bi takoj začeli tudi s tremi veroizpovedmi. Na prevajanje gospodov Štefana in Cvečića se ni moč zanesti, kajti v katekizmih pa tudi v evangelijih je precej napačno prevedenega in tiskanega, tako menijo vsi hrvaški duhovniki, zato naj bi vse prevajali tukaj, pregledovalo in popravljalo pa naj bi več ljudi.⁴

Kolikor je gospod Anton še pri moči, naj ga vaša milost čim prej pošlje k meni, tako jaz kot drugi mu bomo izkazali vso pozornost. Če bi imel pri sebi 2 dobra Hrvata, 2 pisarja, hrvaškega in slovenskega, bi prevedeno zadostovalo za tisk na eni tiskalnici. Dobro bi bilo, da bi za moj slovenski tisk imeli lastne latinske in nemške črke, s tem bi veliko pridobili. Črke pa bi morale biti takšne, kakršne so te, s katerimi smo natisnili tri veroizpovedi in druge moje slovenske knjige.

2 Ungrad je bil v skrbeh glede tiskanja knjig v hrvaškem jeziku, zato je poslal svojega tajnika, da bi s Trubarjevo pomočjo našel sposobne prevajalce, kajti A. Dalmata je bolehal. Konzul pa ni zmožal vsega dela, kolikor sploh ni bil za prevajanje po Trubarjevi oceni dovolj vešč in poraben, kajti istrski duhovniki so našli v glagolskih besedilih tu in tam nerazumljiv prevod in pravopisne napake. Gl. Elze, *Briefe*, 188 (op. 2).

3 Jurij Cvečić je imel le stransko vlogo v sporu med Konzulom in Klombnerjem ter Trubarjem na drugi strani. Nagibal se je verjetno k flacijizmu; za drugi del hrvaške Nove zaveze (1563) je prevedel več Pavlovih pisem. Gl. Elze, *Briefe*, 190 (op. 3 in 4).

4 Trubarjev načrt ni bil uresničen. O vsem dogajanju gl. M. Rupel, *Primož Trubar*, 144 sl.

PISMA

Slovenske tri veroizpovedi⁵ naj vaša milost čim prej pošlje semkaj, bodo šle dobro v prodajo. Za hrvaške in cirilske knjige pa še ne vemo, kako se bodo prodajale. Fabijan Kirchperger, kateremu so gospodje odborniki omenjene knjige zaupali, se zelo trudi, da bi jih poslal na Ptuj, v Metliko, na Reko v Istri. Nekaj smo jih dali lepo vezati, da bi jih podarili banu in grofu Zrinjskemu,⁶ vse po nasvetu gospodov odbornikov. Gospod Peter, baron Eberaua in Cesargrada, ban, je dober evangeličan, zelo krščansko ravna z evangeličanskimi hrvaškimi duhovniki, o njih je gospodom na Kranjskem zelo krščansko pisal in jih bo vzdrževal; kopijo pošiljam našemu milostnemu württemberskemu knezu itd.

Kar je ljubljanski škof glede mene in mojih pomočnikov pred nekaj dnevi, pred mojim prihodom ponovno pisal gospodu deželnemu glavarju in kaj sem na to odvrnil, bo vaša milost razbrala iz priloženih kopij.⁷ Pri mojem poročilu se nek kranjski gospod ni dobro počutil,⁸ v takem slučaju se priporočamo ljubemu Bogu, rešitev, pomoč in oporo iščemo le pri Vsemogočnem, on nas bo uslišal.

Gospa Enstalerica z otroki, ki jih pošilja vaši milosti na Filipovo in mojo prošnjo, se pokorno in vdano priporoča vam in vaši soprogi. Upam, da bo vaša milost zadovoljna.

Predgovor k hrvaškim Razumnim naukom /*Locos communes*/, posvečen saškemu volilnemu knezu, bo dobila v pogled tudi vaša milost samo zato, da vidite, ali bodo hrvaški in nemški naslov tako kot pri cirilskem pravilno postavili, le da morajo na koncu nemškega naslova dodati še: "V hrvaškem in srbskem jeziku s cirilskimi črkami, sedaj prvič natisnjeno" itd.⁹

Za druge predgovore bi mi bilo prav, da jih napiše nekdo drug, sam pa bom poskrbel, da bom ta dva za postili čim prej končal.

Milostni in krščanski gospe, ženi vaše milosti, pošiljam nekaj kranjskega sukanca in italijanskega lanu, mlademu gospodu Wolfu Ungnadu pa par čevljev s ponižno prošnjo, da blagovoli to sprejeti od moje žene. V tej deželi ni nič takega, kar bi se izplačalo pošiljati, razen dobrega vipavca, a ga nismo mogli dobiti.¹⁰

5 Slovenske tri veroizpovedi, kot se izraža Trubar, so dobile v tisku naslov Artikuli oli dejli te prave stare vere z letnico izida 1562. Artikuli so izšli poleti 1562, niso torej že bili pripravljeni za razpošiljanje. Gl. tudi R. Vorndran, 44 sl.

6 Ban in grof Zrinjski je bil Nikolaj Zrinjski (1518–1566). Njegov naslednik kot ban je postal Peter Erdödi, ki je dobro poznal razmere na Dolenjskem, ker je bil poveljnik Metlike. Gl. Elze, *Briefe*, 193 (op. 8).

7 Pismo ljubljanskega škofa ni ohranjeno. Gl. Elze, *Briefe*, 193 (op. 11).

8 O ponašanju kranjskega gospoda ni ohranjeno nič podrobnejšega. Gl. Elze, *Briefe*, 193 (op. 11).

9 Prevod Trubarjeve Ene dolge predgovori v cirilici so natisnili že spomladi, poleti pa je izšla izdaja v glagolici, na katero se nanaša Trubarjevo besedilo. Gl. R. Vorndran, 57 sl.

10 V izvorniku piše »mögen aber seiner nicht bekhumen«, kar se v prevodu glasi »a ga nismo mogli dobiti«. V Ljubljanski kopiji pisma pa je transkribirano: »mögen aber sömer nicht bekommen«, kar se v prevodu glasi »a nismo mogli dobiti tovarnika«. Säumen = tovoriti, Säumer = tovarna žival, tovarnik.

PISMA

S Turki je baje bil sklenjen sveti mir, toda kljub temu Turki še vedno vodijo naše ljudi v ujetništvo, se množično zbirajo na slovenski, hrvaški in ogrski meji, gradijo in utrjujejo svoje trdnjave. Včasih divjajo le trije ali štirje Turki po naših vaseh, trgajo ženam otroke iz rok in z njimi odvihrajo. Hudo je v teh krajih. Žito je povsod dobro uspelo, tudi vina bo baje dosti. Toda povsod je silna vročina in suša. O koncilu ne slišimo nič, tudi s Francoskega ni vesti. Pravijo, da pošilja papež na Francosko mnogo ljudi in denarja. Kristus naj prepreči njegovo početje. Amen.

Če bi bilo potrebno, bomo jeseni za pomoč pri stavljanju hrvaškega tiska poslali še enega dečka. O tem naj nam vaša milost sporoči, kaj misli. Sla sem 9 dni obdržal v svoji hiši, nič ni potrošil, dal sem mu goldinar za čas, ki ga je prebil tukaj, in potnino ter mu podaril srajco. Vdano se priporočam vaši milosti in soprogi.

Dano v Ljubljani, 19. julija v 1562. letu.

Vaši milosti vdani

Primož Trubar

PISMA

28

Ivanu baronu Ungnadu¹

Ljubljana, 4. septembra 1562

Izvirnik lastnoročen (razen naslova).

Tübingen, Univ. Bibl., Univ. Arhiv. Sign. VIII, 3 (Slav. Bücherdruck I, 58).

Foto: NUK, Ms 1062, št. 122.

Kostrenčič, 101–103; Elze, *Briefe*, 208–211; Rajhman, *Pisma*, 124–127.

Sodoben prepis v Hauptstaatsarchiv v Stuttgartu (Elze, *Briefe*, 211).

Dem wolgebornnen, edlen vnd christlichen herrn, herrn Hannsen Vnngnaden, freyherrn zw Sonnegkh, ro. khay. mt. etc. rath, meinem gnedigen herrn.

Wolgeborner, genediger vnd christlicher herr. Ewr gnaden vnd derselbigen liebsten ehgemahel vnd kinderen wünsch ich von Christo Jesu dem herren gnad, frid vnd alles guets sambt erbietung meiner vntherthanigen willigen dienst zuuor. Vnd thue derselbigen hiemit vntherthaniglich zuuernemen, daß der bischoue vnd thuembherren alhie zu Labach sambt anderen pffaffen vnd münchen von der rö. kay. mt. drei ernstlich beuelch an die landtsobrigkheit, an die hern verordenten jn Crein vnd an die stat Labach wider mich, meine 4 gehülffen vnd den Klombner haben ausgepracht. Die rö. kay. mt. hat dem herren landtsaubtman, landtsuerweser vnd dem vitsdomb auff'erlegt, daß sie vns gefänglich einziehen, den hern verordenten, daß sie vns nicht beschützen, den Labacheren, daß sie vns jm spital nicht laßen predigen vnd jn der stat gedulden. Auff solche drei beuelch ist allspald der groß ausschuß alhie zusammen khumen. Jm vnd bei dem ist auch die landtsöbrigkheit gewest. Vnd geben hierauff samentlich der ro. kay. mt. jren ausführlichen bericht, wie ich, noch meine gehülffen nicht sectirer noch auffrürer sind, sonder es mit predigten vnd mit darreichung der h. sacrament der h. geschrift gemeß vnd nach jnhalt der augspurgerischer confeßion, der sie auch sind, halten etc. Des ein kaiserlichen beuelch copi haben e. g. hierin, die anderen wil ich erst, wils gott, bekhumen sambt der landtsobrigkheit vnd der herren vnd landleüt geschriften. Dieselbigen wil beim nechsten poten zuschickhen. Vnd e. g. mügen solches vnseren gnadigen fürsten v. Wirtemberg wol entdeckhen vnd die copi des kaiserlichen beuelch jr f. g. vbersenden. Allspald ich die obgemelten copi alle vberkhume, wil jrer f. g. derselbig alle zuschickhen. Jederman warnet mich, jch sol mich aus der stat Labach nicht begeben, aber ich wils nicht thuen. Vor 6 tagen bin ich auff des jungen herren v. Stornberg erfoderung zu Reyffnitz auff der frawen Vrsula von Lamberg von Wilwin am dreißigist gewest. Vnd alls mich der ertzpriester zu Reyffnitz jn die kirchen, vil weniger auff die cantzel nicht wöllen laßen, sein die herren vnd frawen mit mir gen Wilwin geritten, daselbst jm gschloß hab

¹ Ungnadu je Trubar sporočil vse okrog zapleta s cesarskimi ukazi in mu poročal o prizadevanju za hrvaški tisk ter dodal novice.

PISMA

ein predig gethan. Dabei ist beliben vnd mit meßen khein dreißigist gehalten. Das hat die pfaffen, deren vil dahin khumen sind, sehr verdrosen, droen mich auch zu erschießen, welches mich, gott lob, wenig anficht. Jch hab mich vorlang[st] meinen lieben erlöser Jesu Christo auffgeopfert.

Was der hauptman vnd andere von wegen der dolmetscher mir schreiben, werden aus beiligunden schreiben vernemen. Jch hab dem hauptman gen S. Veit geschriben, daß er den münich, der zuuor bei mir zu Stutgarten gewest, sambt der bibel hie her pringe. Ich wils durch geschickht Crobaten laßen besichtigen vnd vrteilen, ob sie guet, recht vnd verständig ist. Wir wollen vmb sie mit jme handeln oder jn den münich sambt der bibel zu e. g. fürderen.

Souer die postillen gedruckht, e. g. mügen durch doctor hern Jacoben Schmidlein die teütschen vorreden stellen vnd darin vermelden, daß sie aus des Philippi Melanchtonis postil sei genumen vnd auff derselbigen form gestelt.

Von Rom sagt man, wie vor 13 tagen ein großer aufflauff von Römeren wider den pabst erstanden. Dem pabst hat einer zugeschoßen vnd ein stuckh von rokh weg geschossen. Der pabst nimbt volckh zu roß vnd fueß. Dergleichen zu Bononia ist auch ein aufflauff gewest, haben jren öbristen erschlagen, die befestigung eingenumen. Das sein zeichen des jungsten tags, denn der antichrist ist entdeckht vnd wird verspot von allen völkheren.

Mit den Türckhen sol ein bestandiger frid auffgericht sein, aber nichts weniger thuen sie an den gränitzen großen schaden. Der her leutenambt hat jr 500 mit 50 pherdten antreffen, dieselbig durch hülffe des almechtigen zertrent.

Große dörr vnd hitz ist jn disen landen. Des weins wird wenig sein so wol jn walischen landen als jn der Windischen Marckh. Der sterb nahet sich von Wien herein. Zu Grätz sol es anfahren zu sterben. Gott suecht die arge weId mit zoren vnd gnad haim, aber sie gibt nichts darumb.

Post scripta

Jch hab dennocht, wie ich disen brieff einschließen wöllen, der hern geschriff vnd bericht an die ro. kay. mt. erlangt. Dieselbig vbersende ich vnseren gnadigen fürsten sambt einen schreiben des jungen grauen von Thuren zu Görtz. Jr. f. g. wirdt euch gemelte copeien vbersenden. Bei nechster potschafft wil e. g. mehr schreiben. Denen thue mich vnterthaniglich beuelhen. Bin des hern Anthoni mit freuden gewartund; er wird sich der verfolgung nicht bedurffen besorgen, denn er predigt offenlich nicht. Datum Labach am 4. septembris jm 1562 jar.

E. g. vnterthaniger Primus Truber.

PISMA

Prevod

Blagorodnemu, plemenitemu in krščanskemu gospodu, gospodu Ivanu Ungnadu, baronu ženeškemu, rimsko cesarskega veličanstva itd. svetniku, mojemu milostnemu gospodu.

Blagrodni, milostni in krščanski gospod. Vaši milosti, vaši ljubi soprogi in otrokom želim predvsem milost, mir in vse dobro po Gospodu Jezusu Kristusu, vam vsem pa sem vedno vdano in pokorno na voljo. S tem ponižno sporočam, da so ljubljanski škof in kanoniki z drugimi duhovniki in menihi razširili vest o treh strogih ukazih rimsko cesarskega veličanstva deželni gosposki, gospodom odbornikom Kranjske in mestu Ljubljana zoper mene, moje 4 pomočnike in Klombnerja. Rimsko cesarsko veličanstvo je namreč gospodu deželnemu glavarju, deželnemu oskrbniku in vicedomu naročilo, da nas ujamejo in zaprejo, gospodom odbornikom, da nas ne smejo ščititi. Ljubljančanom pa, da nam ne smejo dovoliti pridigati v špitalski cerkvi ter da nas izženejo iz mesta. Zaradi teh ukazov se je na velikem zboru sestal deželni svet, udeležila pa se ga je tudi deželna gosposka. Rimsko cesarskemu veličanstvu so poslali obširno sporočilo, da niti jaz niti moji pomočniki nismo krivoverci niti uporniki, temveč da pridigamo in delimo zakramente v skladu s Svetim pismom in v duhu augsburške veroizpovedi, ki ji tudi oni pripadajo.² Kopijo enega cesarskega ukaza sem priložil vaši milosti, druge bom, če Bog da, poskušal dobil skupaj z drugimi spisi deželne gosposke, gospodov in deželanov. Poslal jih bom z naslednjim slom. Vaša milost naj o tem obvesti našega milostnega württemberskega kneza in mu pošlje kopije cesarskega ukaza. Takoj ko bom dobil navedene kopije, jih bom vse poslal njegovi knežji milosti. Vsakdo me svari, naj ne zapuščam mesta Ljubljana, toda tega ne nameravam upoštevati. Pred 6 dnevi sem bil na poziv mladega gospoda Sternberga v Ribnici na tridesetnici po gospe Uršuli Lamberg z Brega. Ko me ribniški arhidiakon ni pustil v cerkev še manj na prižnico, so gospodje in gospe z menoj odjezdili na Breg. Tukaj sem na gradu samo pridigal, tridesetnice z mašo pa nisem imel. To je farje, ki jih je mnogo prišlo tja, zelo vznejevoljilo. Grozili so mi celo, da me bodo ustrelili; a to me, hvala Bogu, ni posebej prizadelo. Že zdavnaj sem se žrtvoval ljubemu Odrešeniku Jezusu Kristusu.

Kar mi glavar in drugi glede prevajalcev pišejo, boste razbrali iz priloženega pisanja. Pisal sem glavarju na Reko, da bi meniha, ki je bil pred dvema letoma pri meni v Stuttgartu, skupaj z biblijo pripeljal v Ljubljano.³ Rad bi jo dal v pregled in presojo sposobnemu Hrvat, ali je dobra, prava in razumljiva. Z njim bi se zanj pogajali ali pa bi meniha z biblijo poslali vaši milosti.

2 Elze je obširno opisal dogajanje v zvezi s cesarskim ukazom. Objavil je pismi deželnega sveta Juriju Lambergu in cesarju Ferdinandu z dne 21. avgusta 1562. Elze, *Briefe* 195–208; M. Rupel, *Primož Trubar*, 149 sl., 267.

3 Reški glavar Barbo je pripeljal v Ljubljano meniha Nikolaja Mozesa s Cresa, ta pa je prišel brez biblije. O njegovem prihodu na Württembersko je pisal Trubar v nemškem posvetilu k Ta prvemu dejlu tiga Noviga testamenta 1557, prim. M. Rupel, *Slovenski protestantski pisci*, 75 sl.; Elze, *Briefe*, 290 (op. 5); M. Rupel, *Primož Trubar*, 90.

PISMA

V kolikor sta postili natisnjeni, naj da vaša milost po doktorju gospodu Jakobu Schmidleinu staviti nemška predgovora z opombo, da sta povzeti in postavljeni po podobi postile Filipa Melanchtona.⁴

Pravijo, da je pred 13 dnevi nastal velik revolt Rimljanov proti papežu. Nekdo je streljal na papeža in mu odstrelil kos suknje. Papež najema konjenike in pešake. Tudi v Bononiji je bil revolt: ubili so poveljnika in zavzeli trdnjavo. To so znamenja sodnega dne, kajti Antikrist je razkrit in od vseh ljudstev zasramovan.

S Turki je baje sklenjen trajni mir, kljub temu pa povzročajo veliko škodo na meji. Nek poročnik je s 50 konjeniki naletel na 500 Turkov in jih s pomočjo vsemogočnega razgnal.

Huda suša in vročina je v teh deželah, vina bo malo, tako v laški deželi kakor v Slovenski marki. Kuga se bliža od Dunaja, v Gradcu baje že umirajo. Bog pošilja na hudobni svet jezo in milost, a svet se za to ne zmeni.

Pripisano

Ko sem že hotel to pismo zapreti, sem vendarle dobil pisanje in poročilo, ki so ga gospodje poslali rimsko cesarskemu veličanstvu. Poslal jih bom skupaj s pismom mladega grofa Thurna iz Gorice našemu milostnemu knezu.⁵ Njegova knežja milost bo kopije poslala tudi vam. Z naslednjim slom bom vaši milosti pisal več. Vdano se vam priporočam. Z veseljem pričakujem gospoda Antona, naj se ne boji preganjanja, saj ne bo javno pridigal.⁶

Dano v Ljubljani, 4. septembra v 1562. letu.

Vaši milosti vdani

Primož Trubar

4 Glagolska in cirilska postila sta imeli nemški predgovor, podpisan od Trubarja, Dalmate in Konzula. Glagolska izdaja je izšla 1562, predgovor je datiran s 30. oktobrom 1562, cirilska je izšla 1563, predgovor je datiran z 20. januarjem 1563. Gl. R. Vorndran, 62 sl., 67 sl.

5 Na Trubarjevo pismo je vojvoda Krištof odgovoril 11. decembra 1562. Elze, *Briefe*, 211 (op. 9).

6 A. Dalmata je Trubarjevo povabilo odklonil v pismu deželnemu oskrbniku in kranjskim odbornikom skupaj s Konzulom. Elze, *Briefe*, 192 (op. 7), 235 sl.

Deželnemu oskrbniku in kranjskim odbornikom¹

Oktober 1562

Sodoben prepis.

Tübingen, Univ. Bibl., Slavischer Bücherdruck.

Stuttgart, Hauptstaatsarchiv, A 191, Büschel 6, fol. 48 a–51 a.

Foto: NUK, Ms 1062 (tübinški prepis); NUK, Ms 3/57 (stuttgartski prepis).

Kostrenčič, 109–115 (tübinški prepis); Elze, *Briefe*, 245–252; Rajhman, *Pisma*, 128–134 (po stuttgartschem prepisu).

Wolgeborn, edel, gestrenng, ernuest herrn, herr lanndsuerweser vnnd jr herrn verordneten dises lannds Crain etc., meine gnedige vnnd gebietvnden herrn. Jch hab des herrn Stephanj Consulis schreiben an e. g. vnnd hr. wider mich, welches mir auf mein demüetig supplicieren haben zugestellt, durchgelesen vnnd hab darinn befunden eben die bezichtigungen, chlagen vnnd beschwerden vber mich, die der wolgeborn, chrislicher, mein aller gnediger vnnd großgünstiger herr, herr Hanns Vngnad etc. jn seinem schreiben an mich vermelden thuet. Darauß vnnd auß den vorigen handlungen, die sich zu offermalen zu Vrach zwischen mir vnnd dem Consulj zugetragen, vnnd sonnderlich auß dem, daß er, der Consul, wenig zuuor, ehe jch herein zum anndern mal gezogen, mir die wort, welche jch jn beisein des teütschen schulmaisters daselbst in meiner herberg zu jme geredt, alle verkert vnnd dem herrn Vngnaden annderst fürtragen, derwegen herr Vngnad gähling vnnd zorniglich den edlen N. rat, jrer g. hof edlman, vnnd Philippen Gugger secretarj an mich geschickht, mag jch leichtlich abnemen, daß mein gnediger herr, herr Vngnad, zu sollichen zornigen schreiben an euch vnnd mich durch des Consulis verkert fürbringen, heüchlerisch puckhen, vnrecht clagen vnnd weibisch wainen sej bewegt worden.

Dergleichen jst der guett, from, trew vnnd gottselig her Anthonj Dalmata vom Consul vberredt vnnd angefüert worden, daß er sich neben jme mit aigner handt auf gemellten brieff vnderscriben, dann des Anthonij hercz vnnd sinn nicht ist. Jch hab jme auch nie kain vrsach geben, was wider mich zuschreiben; vnnd wie freunntlich er, der Anthonj, mir jnsonnderhait jeczundt schreibt, mögen e. g. vnnd hr. auß beiliegenden seinem schreiben sehen. Darauß meniglich mag abnemen, daß dises alles schreiben wider mich allain des Consul gedicht vnnd anstiftung ist. Desswegen so will jch auch durch e. g. vnnd hr. allain dem Consul mit disen schreiben anntworten vnnd mein bericht vnd entschuldigung vor e. g. vnnd hr. thuen. Vnnd von gemellten Consulj vor e. g. werde jch erstlich hoch beclagt, daß jch jn, Consulem, ain vndanckhbarn heuchlerischen vnnd vnwarhafften Walhen nenne oder schellte. welches jch auß

¹ Trubarjevo poročilo je odgovor na Ungnadove ter pritožbe Dalmate in Konzula.

PISMA

beweglichen vrsachen zu errettung meiner ehr vnnd durch sein anmüettung nicht haimblich, vnnerruckhts noch vor vilen leüthen geredt, sonnder den herrn Vngnaden zum anndern jn meinen schrifften anzaigt. Vnnd der Consul erwege alle seine hanndlungen, reden vnnd schreiben, so wirdt er befinden, daß dem also. Thuet er darüber die rechte euangelische buess, so laß jch auch die sachen hinfür beruehn.

Zum anndern will der Consul, wie jch zum herrn Vngnaden ettwan geredt, der kranckhait (die jch jme nie vergönnt) nicht thailhaftig oder bekanntlich sein. Mag man nicht allain seine und seines weib gestalt darumb sehen, auch nicht allain sein aigen weib vnnd die, denen sie solchs gesagt vnnd geclagt, sonnder auch die apoteckher, wo er gewesst, von denen er sein jmpetiginiem zuerbergen ertzneyen wochenlich genommen, fragen vnnd vernemen.

Zum dritten will der Consul nicht gesteen, daß er zu mir zu Vrach geredt hab, daß der Suetczits voller frantzosen sej vnnd daß er, der Consul, dem Suetczits nicht habe geschriben, daß er zu jme wider gen Vrach kommen soll etc. Nun jst wisendt dem herrn Anthonj, den zwaien vßkhokhischen priestern, auch anndern zu Vrach, daß der Suetczits ain haimlichen wehetung gehabt, desswegen er nicht möcht lanng an ainem ort still sitzen vnnd zu Reüttlingen ercznej gesuecht; vnnd dis jar erst ist er jn Histerreich an frantzosen curiert worden von ainem doctor, der jeczundt zu Sanct Veitt am Phlaumb wont. Das hatt mir her N. Nicolitsch auß Histerreich gesagt. Item so hatt der Suetczits selbst alhie vor dem herrn Philippen Guggen vnnd anndern bekennt, der Consul hab jme geschriben, er solle hinauß gen Vrach; darauff jch den Consulem vor jnen ain vnwaarhafften Walhen geschollten.

Zum vierdten beschwert sich der Consul vnnd Schuetczits, jch schreibe, der Schuetczits sey ain lugner. Das gestee jch, dann ettlich lügen des Suetczits seinndt offenbar, dauon auch der herr Vergerius zeugen würdt. Bessere sich hinfür Suetczits, rede die warheit, so will jch schweigen.

Zum fünfften. Jch soll den Consul jn allen meinen teütschen vorreden, daß er guet crobatisch rede vnnd schreibe, gelobt haben, jeczundt richt jn auß, er khünne nichts etc. Lese man meine vorreden recht, so würdt sich annderst finnden, dan jch hab auf jn allain jn disem werckh nie nichts gebawet. Desswegen hab jch jn mit seinem ersten dollmetschen herein gen Laibach dasselbig zu iudicieren geschickht, von dannen er ain falsche erdichte kundtschafft zu mir gebracht, alls ob sein dollmetschung guett vnnd recht sej. Des bin jch erst hernach jnnen worden. In summa, wann herr Anthonj nicht wär, so wären wir mit vnnserm crobatischen dollmetschen mit schanden vor meniglich bestanden.

Zum sechsten, jch tadele, vernichte vnnd verwerffe durchauß vor meniglich die crobattische dollmetschung vnnd truckherej. Dardurch werd das werckh verhinndert vnnd vndergeen. Ob jch das thue, das haben e. g. vnnd hr. zum thail von herrn Barbo mündtlich vernommen. Zudem, so hab jch vor ettlich wochen gemellten herrn Barbo vnnd des herrn Hannibal de Comitibus schreiben dem herrn Vngnaden zugeschickht, vnnd e. g. vnnd hr. fürlege jch auch hiemitt noch ain schreiben von herrn

PISMA

Hannibal. So jst wissent, was jch mit allen crobattischen priestern vnnd schreibern, fürnemblichen mit des herrn leütenampts herrn von Aursperg crobatischen secretarj, mit herrn Hannsen Lamella vnnd mit den histerreichischen crobatischen priestern hanndle vnnd schreibe, lade sie zue gasst, schennckhe jnen büecher vnnd vertröste sie mit allerlaj guetten nuczlichen crobatischen büechern vnnd jch bitt sie, daß sie vnns verholffen sein, die crobatische büecher vberal ausszutailen vnnd zuuerkauffen. (Der Consul hatt ettlich mal zu Vrach vor dem herrn Vngnaden geredt, man werde tausent exemplar aines jeden crobattischen stuckhs nur allain jn Histerreich verkauffen. Ob dem allso, frag man den secretarj Kirchperger.) Auß dem mag meniglich abnemen, daß jch die dollmetschung noch truckherej nicht vernichte. Daß aber e. g. vnnd hr. vnnd jch dem herrn Vngnaden jn post scriptis geschriben vnnd angezeigt, daß ettlich wörter in catechismis vnnd jm newen testament tunnckhel, vnrecht verdollmetscht vnd getruckht seindt, wie wir das von vilen, fürnemblich von Lamella, von histerreichischen priestern, von hern Barbo bericht seindt, das haben wir darum gethan, daß hinfür mit den tollmetschen vnnd corrigieren besser fleyß vnnd teugliche personen zu disem werckh gebraucht werden.

Zum sibendem, jch gehe vmb vnnd practiciere, daß jch die truckherej herein gen Laybach bringge vnnd allain ain her darüber sej vnnd desswegen jch auch ain krieg mit dem Augustin Frieß, buechtruckher von Straaßburg, alhie an s. Peters tag nechstuerschinen gehabt etc. Waar ist es, daß jch zu Vrach vnnd alhie offt gesagt, daß dise dolmetschung vnd truckherrej an kainem ort jn der welt besser vnnd leichter geschehen möcht, dann alhie zu Laybach, dann wir möchten die dollmetscher leicht bekommen vnd dörfften die büecher nicht so weitt mit gefar vnnd grossem vncossten herein fueren. Daß jch aber gesagt vnnd practiciert sollt haben, daß man die truckherej jeczundt zu diser zeit der veruollgung herein bringge, das hab jch nie jm sinn gehabt, vil weniger geredt. Vnnd jch gedennck der verdacht komme daher, daß e. g. vnnd hr. dem herrn Vngnaden haben geschriben, daß besser wer, die dollmetschung geschehe jnnen bej mir, dieweil sich kain rechtgeschaffner dollmetscher so weitt hinauß begeben will. Jtem daß an dem geschribnen vertrag oder bestanndt des herrn Jörgen Jurischitscz mein name am ersten gesteeet, welchen der herr Vngnad widerumb, wie jch versteen mögen, mit vnwillen mir geschickht. Nun jst beweisslich, daß jch den herrn Barbo vnnd herrn Hannibal geschriben, daß sie die dollmetscher bekommen, die hinauß ziehen. Vnnd den vertrag zwischen dem herr Jörgen vnnd vnns beschehen, hab jch weder copiert noch dictiert, wie der Gugger wol waisst, sonnder nur vnderscriben, nicht gedacht, daß man dem also außlegen soll. Vnnd daß jch mit dem Friessen gezannckht, jst am mehrsten darumb geschehen, daß jch jme bej e. g. vnnd hr. nicht wellen verholffen geltt zuerlanggen, daß er ain truckherej alhie hatt mögen anrichten oder daß er der oberst vber die crobattische truckherej würde.

Zum achten, jch hette die drei confession[en] jn der winndischen sprach nach meinem aigen kopff durch ainannder vermischet etc. diesselbige sünde bekenne jch selbst jn der teütschen vorred gemeldtes buechs, warumb jchs gethan. Ob aber das ain verfälschung, verwirrung oder vermischung sej, daß jch

PISMA

ettlich articul zue der aug. confession auß der württembergischen vnnd sächsischen, alls von gwallt vnnd autoritet der hailigen vätter geschriff, des bapsts, der concilien, vom fegfeuer, vom weyhen der kreütern gesezt vnnd zugethan, jtem, ob jch verwirrt oder vermischt schreibe oder predige, darauß lasse jch alle gottselige leser meiner büecher vnnd zuhörere meiner predigen vrteilen. Der Consul soll jnn sich selbst geen vnnd erwegen, wie verwirrt er seine raittungen hab gestellt, die jm der Gugger annderst stellen muessen, wie er auf 400 exemplar der cirulischen catechismj den teütschen titul, jtem jn den crobotischen catechismo ain ort lateinisch communj juuentutj gesezt hab, was desswegen mir her Frölich von Wien geschriben. Des alles er sich billich bej jm selbs erjnnern sollt.

Zum neünndten, es habe ain gelerte person dem herrn Vngnaden geschriben, jch hab mich des sacraments halben, was jch dauon hallte, nie erclärt, jch hab die priuat absolution fallen lassen vnnd jch hallte des doctors Lutherj geschriffen für ring etc. Was jch von den hailigen sacramenten, fürnemblich vom nachtmal des herrn hallte, hab jch mich jn allen kirchen, da jch gepredigt, gar offt vnnd jn meinen vieren winndischen catechismis vnnd jn der winndischen aug. confession gnuagsam erclert; die werden mich, wo es not erfordert, dises verdachts wol entschuldigen. Vnnd was jch von des Luthers geschriffen vnnd von der priuat absolution hallte, wissen auch obgemelte kirchen alle sampt wol. Daß jch aber alhie vnnd zu zeitten zu Vrach nicht ain jeglichen, sonnder nur die junngen vnnd ainfeltigen vnd welche verdächtig, daß sie nicht recht bueß thuen, besonnder verhört, das thuet die grosse menig, die jn so kurzzer zeitt nicht alle verhören kan vnnd daß die maisten leüth mir alhie bekannt, daß sie die rechten verstendigen christen seindt.

Zum zehenden. Mir sej die truckherej zu Tübingen von wegen daß jch verdacht wär, jch hab schwermerische vnnd zwinglerische opinionen jn die winndische büecher gesezt, verboten gewesst. Ja, mir jst aber jn dem vnrecht vnnd gwallt geschehen, wie jch darumb von könig Maximilian vnnd vom fürsten von Würtemberg brieffliche vrkunndt bej mir habe; vnnd e. g. vnnd hr. diser handel jst auch wol bewußt.

Zum aylfften. Jch hette die pfarr zu Vrach gehabt. Ja, vnnd gott lob, jch hab mich auch darbej vnsträfflich, meniglich on clag vnnd schaden gehalten; vnnd denen, die mir verlihen vnnd darzu geholffen, jst von meinet wegen kain nachred oder nachtail, sonnder grossen dannckh, lob vnnd ehr eruollgt. So hab jch auch dabey baiden, tollmetschung vnnd druckhen, meines verhoffens nicht klainen nucz mit meiner schweren, embsigen arbeit, vorreden, dollmetschen vnnd druckhen geschafft, darumb mir nicht ain heller von dem ersamleten geltt zu besoldung oder belohnung wie dem Consul jst gegeben worden.

Es seindt gleichwol noch ettliche anndere articul vnnd beschwerden wider mich eingefüert, die jch zuuerantworten hab vnnderlassen.

Es schreibt mir auch der Michel Clauß apotekker, wie ain student oder predicant sej alhie bej mir gewesst; dem soll jch gar kain freunndschafft haben erzaigt, vnnd er sej jeczundt zu Regenspurg.

PISMA

Von dem jst mir auch nichts wissendt. Vnnd e. g. vnnd hr. wellen disen meinen ainfelltigen kurczen bericht, entschuldigung vnnd verantwortung von wegen, daß jch sonst mit vilen geschrifften vnnd anfechtungen dißmal beladen, jm besstem von mir annemen, versteen vnnd auslegen vnnd denselbigen dem oft wolgedachten herrn Vngnaden bej gewisser bottschaft vbersennden. Verhoffe, auf sollichen meinen gethanen beweisslichen bericht vnnd verantwortung werde sich mein gnediger herr, herr Vngnad etc. hinfür dermaßen wider mich zu zürnen niemandt bewegen lassen. Thue mich allso hierauff e. g. vnnd hr. gehorsambst beuelhen.

E. g. vnnd hr.

vnnderthaniger

Primus Truber

Prevod

Blagorodni, plemeniti, hrabri, spoštovani gospodje, gospod deželni oskrbnik in gospodje odborniki dežele Kranjske, itd., moji milostni in zapovedujoči gospodje. Prebral sem pismo gospoda Štefana Konzula, ki ste mi ga poslali na mojo ponižno prošnjo, v katerem vašim milostim in gospostvom piše zoper mene. V njem sem prepoznal prav iste obtožbe, pritožbe in obdolžitve, ki mi jih je v svojem pismu očital tudi blagorodni, krščanski, moj stari milostljivi in zelo naklonjeni gospod, gospod Ivan Ungnad itd. Zaradi tega in zaradi prejšnjih razhajanj, ki sva jih s Konzulom pogosto imela v Urachu, in še posebej zaradi tega, ker je on, Konzul, malo preden sem se drugič odpravil na Kranjsko, vse moje besede, ki sem jih ob prisotnosti nemškega učitelja v mojem stanovanju namenil njemu, obrnil in jih napačno tolmačil gospodu Ungnadu, je gospod Ungnad žolčno in jezno poslal k meni plemenitega N., njegove milosti dvornega svetnika in svojega tajnika Filipa Guggerja. Iz tega mi ni težko povzeti, da je moj milostni gospod, gospod Ungnad vam in meni napisal tako hudo pismo zaradi Konzulovega napačnega poročanja, svetohlinskega priklanjanja, krivih obtožb in ženskega joka.

Podobno se je dobri, pobožni, zvesti in bogaboječi gospod Anton Dalmata dal pregovoriti in zapeljati, da se je ob Konzulu lastnoročno podpisal na omenjeno pismo, čeprav v svojem srcu ne misli tako. Sam mu nikoli nisem dajal povoda, da bi pisal proti meni, kako prijazno mi je gospod Anton prav sedaj pisal, pa se lahko vaše milosti in gospostva prepričajo iz njegovega, priloženega pisma. Iz tega lahko vsakdo spozna, da je vse to pisanje le Konzulova izmišljotina in spletko. S tem pismom želim tudi po vaših milostih in gospostvih le odgovoriti Konzulu, vam pa podati poročilo in opravičilo.

Kot prvo: Omenjeni Konzul me je pred vašimi milostmi hudo obtožil, da ga imenujem ali zmerjam z nehvaležnim, hinavskim in lažnivim Lahom. To sem omenil v svojih pismih gospodu Ungnadu, da bi rešil

PISMA

svojo čast in ne kot to prikazuje on, govoril na skrivaj, zahrbtno in pred ljudmi. Naj Konzul pretehta svoja dejanja, govore in pisanja, pa bo sprevidel, da je tako. Če pa se zaradi tega po evangelijsko spokori, bom stvari tudi jaz pustil pri miru.

Drugič: Konzul zanika, ker sem menda nekaj omenil gospodu Ungnadu, da bi bil bolan ali vsaj ne želi, da bi se izvedelo za bolezen (katere mu nisem nikoli privoščil). O tem ne kaže spraševati zgolj njegove lastne žene in tistih, ki jim je o tem govorila ter tožila, temveč je treba povprašati in poslušati tudi lekarnarje, pri katerih je bil in so mu vsak teden dajali zdravila, da bi zakril svojo krastavost.

Tretjič: Konzul noče priznati, da mi je v Urachu govoril, da je Cvečić poln francozov, in da Cvečiću nikoli ni pisal, naj se vrne v Urah itd. Gospod Anton, pa tudi oba uskoška duhovnika in drugi v Urachu so vedeli, da je Cvečić imel skrivno bolezen, zaradi katere ni mogel dolgo mirno sedeti na enem mestu, zato je tudi iskal zdravila v Reutlingenu. Šele letos se je v Istri zdravil zaradi francozov pri nekem zdravniku, ki sedaj biva na Reki. To mi je povedal gospod Nikolić² iz Istre. Prav tako je Cvečić sam tukaj pred gospodom Filipom Guggerjem in drugimi priznal, da mu je Konzul pisal, naj pride v Urah; zato sem Konzulu pred drugimi očital, da je lažnivi Lah.

Četrtrič: Konzul in Cvečić se pritožujeta, da pišem, da je Cvečić lažnivec. To priznam, kajti nekatere Cvečićeve laži so očitne, o tem bi pričal tudi gospod Vergerij. Cvečić naj se poboljša, naj govori resnico, pa bom molčal.

Petič: V vseh svojih nemških predgovorih naj bi hvalil Konzula, da dobro govori in piše hrvaško, sedaj pa ga obrekujem, češ da ne zna nič itd. Ako se moji predgovori pravilno bero, je stvar drugačna, saj pri tem delu nanj nikoli nisem računal. Zato sem ga z njegovim prvim prevodom poslal v Ljubljano, kjer naj bi ga presodili, od tam pa mi je prinesel ponarejeno, izmišljeno izjavo, da je njegovo prevajanje dobro in pravilno,³ kar sem šele pozneje opazil. Skratka, če bi ne bilo gospoda Antona, bi se svojega hrvaškega prevajanja morali pred vsemi sramovati.

Šestič: Da grajam, onemogočam in pred mnogimi zavračam hrvaško prevajanje in tiskanje in s tem da oviram ter uničujem delo. Ako to res počenjam, so vaše milosti in gospostva nekaj izvedeli iz razgovora z gospodom Barbo. Povrh sem pred nekaj tedni poslal pismi omenjenega gospoda Barbe in gospoda Hanibala de Comitibus gospodu Ungnadu; vašim milostim in gospostvom prilagam pismo gospoda Hanibala. Tako boste vedeli, o čem razpravljam in si dopisujem z vsemi hrvaškimi duhovniki in pisarji, predvsem s hrvaškim tajnikom gospoda poročnika Auersperga, z ospodom Ivanom Lamello in z istrskimi hrvaškimi duhovniki, jih vabim v goste, jim darujem knjige in jih tolažim z raznimi dobrimi, koristnimi hrvaškimi knjigami ter

2 N. Nikolić je Jožef Nikolić iz Istre, omenjen v pismu Hanibala de Comitibus 20. 9. 1562 Trubarju, gl. I. Kostrenčić, 104; Elze, *Briefe*, 247 (op. 2).

3 O tem je Elze sestavil potek dogodkov, ki osvetljujejo Trubarjevo domnevo. Elze, *Briefe*, 247 (op. 4).

PISMA

jih prosim, da nam povsod pomagajo razdeljevati in prodajati hrvaške knjige. (Konzul je v Urachu pred gospodom Ungnadom nekajkrat govoril, da bodo samo v Istri prodali tisoč izvodov vsake hrvaške knjige.⁴ Če so jih, bi vprašali tajnika Kirchpergerja.) Iz vsega tega lahko vsak povzame, da ne onemogočam ne prevajanja ne tiskanja. Da pa so vaše milosti in gospostva pa tudi jaz, gospodu Ungnada v postscriptih pisali in omenili, da so nekatere besede v katekizmih in v Novi zavezi nejasno in nepravilno prevedene in natisnjene, kot so nam mnogi, predvsem Lamella, istrski duhovniki in gospod Barbo sporočili, smo storili zato, da bi v bodoče v prevajanje in korekture vložili več truda, to delo pa zaupali sposobnim ljudem.

Sedmič: Delam na tem, da bi tiskarno preselil v Ljubljano in sam imel roko nad njo, zaradi tega sem z Avgustom Friessom, tiskarjem iz Strassbourga, na preteklega sv. Petra dan tukaj imel prepir, itd. Res je, da sem v Urachu in tukaj pogosto dejal, da se to prevajanje in tiskanje nikjer na svetu ne bi bolje in lažje opravljalo kot tukaj v Ljubljani, kajti zlahka bi dobili prevajalce in knjig ne bi bilo treba prevažati tako nevarno, tako daleč in s tako velikimi stroški. Da pa bi tiskarno preselili sedaj, v teh časih preganjanja, nisem nikoli mislil, še manj o tem govoril. Domnevam, da sum prihaja od tod, ker so vaše milosti in gospostva gospodu Ungnada pisale, da bi bilo bolje, če bi se prevajanje opravljalo tukaj, ker se noben ugleden prevajalec ne bi hotel podati tako daleč na tuje. Dalje, da je na pisni pogodbi ali zakupu gospoda Jurija Juričiča na prvem mestu moje ime. Gospod Ungnad, mi jo je, kot lahko razumem, poslal z veliko nejevoljo. Sedaj je mogoče dokazati, da sem pisal gospodu Barbu in gospodu Hanibalu, da bodo dobili prevajalce, ki bodo odšli kamor treba. Pogodbe med gospodom Jurijem in nami nisem kopiral niti narekoval, kar Gugger dobro ve, temveč samo podpisal, nisem pa pomislil, da jo bodo tako razlagali. S Friessom pa sem se prepiral predvsem zaradi tega, ker pri vaših milostih in gospostvih nisem hotel posredovati za denar, da bi tukaj postavil tiskarno oziroma da bi on postal upravitelj te hrvaške tiskarne.

Osmič: Tri veroizpovedi v slovenskem jeziku naj bi v svoji glavi med seboj pomešal itd. Ta greh sem v nemškem predgovoru omenjene knjige sam priznal in razložil, čemu sem to storil. Ali je ponaredek, zmeda in zmešnjava, če sem nekatere člene iz württemberške in saške pridal augsburški veroizpovedi, kot na primer o moči in avtoriteti pisma svetih očetov, papeža, koncilov, o vicah, o blagoslovu zelišč. Ali zmedeno in zmešano pišem in pridigam, o tem prepuščam sodbo bogaboječim bralcem mojih knjig in poslušalcem mojih pridig. Konzul naj gre sam vase in pretehta, kako zmedeno je sestavil svoje račune, ki mu jih je moral Gugger ponovno sestaviti, kako je na 400 izvodov cirilskega katekizma postavil nemški naslov, prav tako v hrvaškem katekizmu na nekem mestu latinsko *communi juventuti*, o čemer mi je pisal gospod Fröhlich z Dunaja. Vse to naj sam pri sebi pošteno premisli.

Devetič. Neka učena oseba⁵ naj bi gospodu Ungnada pisala, da nisem nikoli pojasnil, kaj mislim o zakramentih, da sem odpravil zasebno odvezo, da imam spise doktorja Luthra za pomanjkljive itd. Kaj

4 Hrvaške knjige so se slabo prodajale. Elze, *Briefe*, 249 (op. 8).

5 Po Elzejevem mnenju je bil to Jakob Andreae, podobno je mislil in zabeležil M. Rupel (rokopis).

PISMA

mislim o zakramentih, posebno o Gospodovi večerji, sem mnogokrat in dovolj jasno povedal v vseh cerkvah, kjer sem pridigal, ter v svojih štirih slovenskih katekizmih in v slovenski augsburški veroizpovedi. Vse to je gotovo dovolj, da se, ako bo treba, otremem tega sumičenja. Kaj pa mislim o Luthrovih spisih in zasebni odvezi, dobro vedo v vseh omenjenih cerkvah. Da pa tukaj in v Urachu nisem vsakogar, temveč samo mlade in preproste ter tiste za katere sem sumil, da ne opravljajo prave pokore, posebej spovedoval, je to zato, ker take množice ne morem v kratkem času spovedati, in to, da večino ljudi tukaj poznam kot prave, razsodne kristjane.

Desetič: V Tübingenu naj bi mi prepovedali tiskarno zaradi suma, da sem v slovenske knjige vnesel zanesenjaške in cvinglijanske misli. Da, meni se je zaradi tega res zgodila krivica in nasilje, o tem imam pri sebi pisne listine kralja Maksimilijana in württemberškega kneza. Tudi vaše milosti in gospostva to dobro vedo.

Enajstič: Imel naj bi župnijo v Urachu. Da, in hvala Bogu, nisem bil okaran, nihče se nad menoj ni pritoževal in nikomur nisem škodil. Tisti, ki so mi jo dodelili in mi k njej pripomogli, zaradi mene niso bili deležni nobenega obrekovanja ali škode, temveč le hvale in časti. Tako sem oboje, prevajanje in tiskanje, upam da zelo koristno, s težkim in marljivim delom opravil, pisal predgovore, prevajal in tiskal, od zbranega denarja pa nisem dobil niti beliča za plačo in nagrado, kakor Konzul.

Proti meni je še nekaj drugih členov in pritožb, pa nanje nisem odgovoril.

Piše mi tudi Mihael Klaus, lekarnar, pri meni naj bi bil neki študent ali predikant, do katerega pa naj ne bi bil gostoljuben, sedaj da je v Regensburgu; tudi o tem ne vem ničesar. Vaše milosti in gospostva naj to moje preprosto in kratko poročilo, opravičilo in zagovor, z razumevanjem sprejmejo in tolmačijo, saj sem sedaj z mnogimi spisi in skrbmi obložen ter ga ob priliki po nekem slu pošljejo večkrat omenjenemu gospodu Ungnadu.

Upam, da moj milostni gospod, gospod Ungnad itd., zaradi dokazov v tem poročilu in zagovoru ne bo več dovolil, da bi ga kdo nahujskal proti meni. Vašim milostim in gospostvom se s tem poslušno

priporočam.

Vašim milostim in gospostvom

pokorni

Primož Trubar

PISMA

30

Anton Dalmati in Štefanu Konzulu¹

Ljubljana, oktober 1562

Izvirnik, lastnoročen, Tübingen, Univ. bibl., Slav. Bücherdruck II, 141.

Sodoben prepis v DAS, stan. arh. 54/3–9.

Foto: NUK, Ms 1062, A. št. 118 – izvirnik. NUK, Ms 1061, A. št. 18 – pripis.

Kostrenčič, 105–106; Elze, *Briefe*, 263–265; Rajhman, *Pisma*, 135–136.

Reuerendis et pijs viris, domino Anthonio Dalmato et Stephano Consuli, habitantibus Vraci apud dominum baronem Johannem Vngnad etc., fratribus in Christo honorandis. – Vrach.

Vobis ambobus denuo, ea, quae vera et certa sunt, de vestra translatione scribo. Quod quidam monachus nomine Johannes, natione ex Wytz, qui te Stephanum bene nouit, videtur mihi et alijs syncerus, pius et doctus, concionatur in lingua Croatica, hic iam in Labacensi franciscano monasterio vtitur medicinis suasu et consilio domini doctoris Reyffinger, alioquin se sustentat in Nouameista siue Noua cinitate apud Metlikam. Iste praedictus monachus misit ad me, vt sibi dem ad videndum vestrum Croaticum nouum testamentum. Et re diu perpensa, turn dominus Reyffinger instabat, suo nomine rogando, vt sibi illud mittam. Dedi sibi vnum exemplar ligatum et petij Rayffingerum, vti ab monacho inquirat cum summa modestia, quid nam sentiat de ista vestra translatione. Et die tertio redijt d. Reyffinger, retulit, monacho summe disciplicere vestram versionem propter inusitata et incognita quaedam vocabula, phrasim et constructionem, jtem orthographiam. Hoc percipiens, significauit domino baroni Achatio ab Turri, qui mecum vna cum Rayffingero profectus ad monachum; amice et fideliter rogauimus, an ita se haberet, quod multa errata et falsa in vestro testamento inueniatur. Respondit: Dicam vobis veritatem, jn hac versione non esse obseruatam phrasim et constructionem, et in orthographia multa esse errata, sed in sensu ipso parum vel nihil esse erratum; et catechismus est pessime translatus. Tandem conclusit dicens: Velim, mi Prime, vt tuum nomen in hoc Croaticum testamentum non esset positum, quia non est bene translaturum, et exemplaria nullibi vendere poteritis. Horum verborum sunt testes praedicti dominus baro Achatius ab Turri, d. Georgius doctor, physicus Labacensis, et alter quidam monachus Dalmata, nomine Petrus guardianus. Et huic monacho daturi sumus aliud exemplar non ligatum, quem emendet et ita emendatum vobis transmittemus. Si ista domino nostro baroni Vngnadio reffere velitis, est in arbitrio vestro. Quare quid porro sit vobis cum vestra versione agendum, videte et bene premeditami, vobis enim luditur, vos, non ego dabitis deo hominibusque rationem. Ego silebo posthac et cum vestra versione prorsus nullum volo habere commertium. Res erat bene consulta, vt Labaci fieret versio.

¹ Trubar svari oba prevajalca, naj upoštevata popravke, ki jih je vnesel v njun prevod menih Ivan.

PISMA

Postquam vero huismodi tragedias mouistis contra me, valetate et quidquid agitis, agite prudenter et respicite finem. Negotium vestrum est magni momenti.

Vester Truberus.

Prevod

Častitima in pobožnima možema, gospodu Antonu Dalmati in Štefanu Konzulu, bivajočima v Urachu pri gospodu baronu Ungnadu itd., v Kristusu spoštovanima bratoma. Urach.

Znova vama obema pišem, kar je resnično in prav glede vajinega prevoda.

To izjavlja v hrvaškem jeziku neki menih z imenom Ivan, po rodu iz Bihača,² ki tebe, Štefan, dobro pozna in se zdi meni in drugim odkrit, pobožen in učen. Sedaj se po nasvetu in predlogu doktorja Jurija Reyffingerja³ zdravi v ljubljanskem frančiškanskem samostanu, sicer pa se zadržuje v Novameistu ali Novem mestu⁴ pri Metliki. Omenjeni menih mi je sporočil, naj mu dam na vpogled vajino hrvaško Novo zavezo. Potem ko sem o stvari dolgo razmišljal in je gospod Reyffinger vztrajno v njegovem imenu prosil, naj mu jo pošljem, sem mu dal vezan izvod in prosil Reyffingerja, naj pri menihu z največjo obzirnostjo poižve, kaj o tem vajinem prevodu misli. Tretjega dne se je g. Reyffinger vrnil ter poročal, da menihu vajin prevod zaradi nekaterih neobičajnih in neznanih besed, zaradi dikcije in konstrukcije, kot tudi zaradi pravopisa prav nič ne ugaja. Ko sem to zvedel, sem isto omenil tudi gospodu baronu Ahacu Thurnu. Ta je šel z menoj in Reyffingerjem k menihu, ki smo ga prijateljsko in zaupno vprašali, če je res, da je v vajini Novi zavezi mnogo napak in nepravilnosti.

Odgovoril je takole: "Povedal vam bom resnico. V tem prevodu ni bila upoštevana dikcija in konstrukcija. V pravopisu je mnogo napak. Kar pa se tiče smisla, je malo ali sploh nič napačnega, katekizem pa je najslabše preveden." Potem je sklenil, rekoč: „Želel bi, moj Primož, da tvojega imena ne bi bilo v tej hrvaški (Novi) zavezi, ker ni dobro prevedena in izvodov ne boste mogli nikjer prodati.“ Priče teh besed so: omenjena gospoda baron Ahac Thurn in g. doktor Jurij, ljubljanski fizik ter nek drugi dalmatinski menih po imenu Peter, gvardijan. Temu menihu bomo dali drug, nevezani izvod, da ga popravi. Tako popravljenega vama bomo poslali. Vajina stvar pa je, ali hočeta to sporočiti vajinemu gospodu baronu Ungnadu. Razmislita in odločita pa, kaj je treba dalje storiti z vajinim prevodom, gre namreč za vaju. Vidva, ne jaz, bosta dajala odgovor Bogu in ljudem. Jaz bom sedaj molčal in nočem imeti z vajinim

2 Menih Ivan iz Bihača ni bil povsem zanesljiv presojevalec, kot kaže Klombnerjeva korespondenca. Elze, *Briefe*, 263 (op. 1). Ker pa tudi Klombner ni povsem zanesljiv komentator dogodkov, bi lahko rekli, da je v »vroči zadevi« iskatil srednjo pot. Gotovo je, da prevod ni najboljši, vendar sprejemljiv, kar naj bi bil ocenil Gregor Vlahovič, ki je prevod po menihu pregledal in ga klical na sestanek. Gl. M. Rupel, *Primož Trubar*, 146; R. Vorndran, 30.

3 Jurij Reiffinger je bil v Ljubljani od 1530 kot zdravnik deželnih stanov. Elze, *Briefe*, 264 (op. 2).

4 Trubar navaja najprej slovensko ime, nato ga prevaja v latinščino.

PISMA

prevodom nobenega opravka. Dobro je bilo svetovano, da se pripravi prevod v Ljubljani. Potem ko sta zagnala tolikšen hrup zoper mene, bodita zdrava in karkoli delata, delajta premišljeno in mislita na konec. Vajina naloga je zelo pomembna.

Vajin Trubar

PISMA

31

Anton Dalmati¹

Ljubljana, 21. oktober 1562

Sodoben prepis.

Tübingen, Univ. Bibl., Slav. Bücherdruck I, 1562.

Foto: NUK, Ms 1062, A št. 117.

Kostrenčič, 115–116; Elze, *Briefe*, 260–262; Rajhman, *Pisma*, 137–138.

Herren Antoni Dalmata zu handenn. – Vrach.

Lieber herr brueder. Ich wünsch euch alles guets durch Christum. Ewre lange vnd schwere kranckheit ist mir nit lieb, gott der herr wölle euch gessundheit verleihen, damit jr paldt zu vns her möcht khumen. Was ich euch geschriben hab, daß ich euch gern bey mir hett, das hab ich von hertzen geredt vnd geschriben, dan ich euch für einen fromen, warhafftigen man erkhen vnd von euch allen sag. In den krieg, der zwischen mir vnd Consulem ist, wollet euch nit mischen, dan ich weiß, daß jr auß vnuerstand habt euch vnter sein brieff vnverschriben. Jr wöllet auch nit glauben, daß ich ewr version tadle oder verwürffe, den ich weiß, was jr künt. Daß ich aber den herren Vngnaden [geschriben], daß jr ettliche jsterreichische priester, herr Hans Lamella vnd der herr Barbo, hauptman zu S. Veit, sagen, daß ettliche puchstob vnd werter sein nicht recht gesetzt vnd vertolmetzt, soliches hab ich nit geschriben auß feindtschafft, daß ich wolt mit den ewr tolmetzung verwerfen, sonder das hab ich geschriben, was ich mit meinen herren gehört: daß jnfüro pesser vnd alhie zu Leybach von ettlichen die tolmetzung solt geschehen, bey welcher tolmetzung jr auch olt sein. Mir ist nicht in sin kumen, wie Consul vmbillicher weiß von mir schreibt, daß ich mit dem allein ein herr vber die druckeray sein vnd die ehr allein haben [wollte].

Derhalben transferire jnfüro, wer da wil. Was ich wer[de] vermögen, will darzu helffen von wegen der ehr gottes, aber tolmetscher bey mir zu halten, will ich nit dan euch. Ich verwunder mich, daß mir herr Jörg Jurischits gar nichts schreibt. Sein haußfraw ist sehr kranckh gewest. Jch hab jr ein taller geben, mehr will sie nit haben; wirt sie aber mehr pegeren, will sie nit verlassen. Wie aber drey zornige keyserliche beuelch vber vns ettliche vnd Klobner faranden, daß man vns fahen soll, vnd was die herren in Crein widerumb geschriben, solches werdet jr von Samuel Budina vernemen, er hatt alle die copley. In suma, ich mueß alle stundt auf creutz warten, der herr Christus wölle mir dasselbig helffen tragen. Viel brüeder vnd schwester zu Leybach lassen euch vnd herren Jörgen freuntlich grüßen. Seit beide gessundt vnd bettet für vnsere kirchen vnd für mich. Leybach 21. octobris anno 62 etc.

Ewr Primus Truber

¹ Kratko ljubeznivo pismo, s katerim si je hotel Trubar očitno ohraniti naklonjenost A. Dalmate.

PISMA

Prevod

Gospodu Antonu Dalmati v roke – Urach.

Dragi gospod brat. Želim vam vse dobro po Kristusu. Vašo dolgo in težko bolezen zelo obžalujem, naj vam Gospod Bog da zdravja, da bi se nam lahko kmalu pridružili. Kar sem vam pisal, da bi vas rad imel pri sebi, sem povedal in napisal iz srca.² Kajti v vas sem spoznal pobožnega ter resnicoljubnega moža in to vsem o vas govorim. V spor med menoj in Konzulom se gotovo ne želite vmešavati, saj vem, da ste se v njegovem pismu podpisali zaradi nevednosti. Nikar ne mislite, da vaš prevod grajam ali zavračam, saj vem, česar ste sposobni. Če pa sem gospodu Ungnadu pisal, da nekaj vaših istrskih duhovnikov, gospod Ivan Lamella in gospod Barbo, glavar na Reki, pravijo, da nekaj črk in besed ni prav postavljenih in prevedenih, tega nisem pisal iz sovraštva, ali da bi zavrgel vaše prevajanje, temveč sem pisal, kar so slišali tudi moji gospodje, namreč, da bi več prevajalcev bolje prevajalo tukaj v Ljubljani, med njimi pa bi bili tudi vi. Ni mi prišlo na misel, kot o meni neupravičeno piše Konzul, da bi tako sam hotel gospodariti nad tiskarno in sam požeti čast.

Zato naj v bodoče prevaja, kdor hoče. Koliko bom zmožel, bom pomagal Bogu v čast, toda prevajalcev, razen vas, nočem imeti pri sebi. Čudim se, da mi gospod Jurij Juričič prav nič ne piše. Njegova gospodinja je bila zelo bolna. Dal sem ji goldinar, več ni hotela sprejeti; če bo več potrebovala, ne bo zapuščena.

Kako so zaradi treh ostrih cesarskih ukazov³ nekatere od nas in Klombnerja hoteli zajeti, in kaj so kranjski gospodje na to odgovorili,⁴ boste izvedeli od Samuela Budine,⁵ ki ima vse kopije. Skratka: vsako uro moram biti pripravljen na križ, naj mi ga Gospod Kristus pomaga nositi. Mnogo bratov in sester v Ljubljani prisrčno pozdravlja vas in gospoda Jurija.

Bodita zdrava in molita za našo cerkev in zame. Ljubljana, 21. oktobra leta 62 itd.

Vajin Primož Trubar

2 Trubar je svojo željo izrazil v pismu Ungnadu 19. julija 1562. Njegovo pismo A. Dalmati ni ohranjeno. Znano pa je, da je Dalmata odklonil Trubarjevo vabilo. Zato ponovno vabilo. Gl. Elze, *Briefe*, 192 (op. 7), 260 (op. 1).

3 Cesarški ukazi so ohranjeni (Ljubljana, Dunaj, Tübingen). Elze, *Briefe*, 261 (op. 2).

4 Kranjski deželni stanovi so pisali cesarju Ferdinandu in kralju Maksimilijanu, pismi sta ohranjeni (Dunaj, Tübingen). Elze, *Briefe*, 262 (op. 3).

5 Samuel Budina, sin Lenarta Budine, od 1558 študiral v Tübingenu, umrl že 1571 v Ljubljani. Elze, *Briefe*, 262 (op. 4). Elze, *Die Universität Tübingen*, 65.

Ivanu baronu Ungnadu¹

Ljubljana, 22. oktobra 1562

Sodoben prepis.

Stuttgart, Hauptstaatsarchiv A 191, Büschel 6, fol. 47 a–48 a.

Foto: NUK, Ms 3/57.

Elze, *Briefe*, 253–255; Rajhman, *Pisma*, 139–141.

Wolgeborner, gnädiger herr. E. gn. vnnd derselbigen von gott begnadeten ehegemahel, söhnen vnnd töchtern wünsch jch von Christo dem herren gnad, frid vnnd alles guetts mit erbietung meiner vnnderthenigen willigen diennst zuuor. Gott vnnd mein gewissen sej zeugen, daß vnnder meinenn vilen anfechtungen, truebsalen vnnd widerwertikaiten jst nicht die kleineste, daß sich e. g. gegen mir dermassen hatt lassen zu erzürnen. Aber jch bin gueter hoffnung, auf meinen gethanen bericht, den meine herren e. g. werden zusenden, werde gemeldten unwillen gegen mich, auch allen verdacht, daß jch allain ain herr vber die druckherej sein wolle, fallen lassen, dann solches jst mir nie jn sinn kommen. Jch will desswegen mit den dollmetschern hinfür zufriden sein, machts der Consul mit dem Schuetzits guett oder böß; sie werden darumb gott, der kirchen vnd e. g. rechen schafft geben. Was jch aber e. g. von der dolmetschung geschriben, das hab nicht auß neid oder erdicht dinng, sonnder was dem herrn lanndsuerweser vnnd herrn verordneten jn beisein e. g. secretarj durch den herrn Hannsen Lamella ist angezaigt, geschriben, aber nicht der mainung, daß die gancze dollmetschung dardurch, wann schon ettlich wörter jeczundt jm anfang unuerstendig, tunckhel oder unrecht seindt verdollmetscht, verworffen sollt sein, sonnder dieweil der truckh vnnd buecher groß gellt gesteen vnnd villeicht lanng ligen werden, daß sie aufs fleissigst getruckht vnnd verdollmetscht würden. Was aber den Consul belanngt, er sag oder schreib, er hab dem Schuetitz nit geschriben, so hatts er, der Suetzits, bekennt, darbey e. g. secretarj vnnd annder gewest, er hab jme geschriben, welches mich zum zornn bewegt, daß auff solliche leüth, die zum dollmetschen untüchtig, so grosser oncosten gewenndt werden soll.

Vom herrn Gangolffo, pfarrherrn zu Luschnaw, hab weder jch selbst von jme oder durch potten kain senndtschreiben an e. g. gehörig, empfangen. Dem jst gewiß also. Desswegen darff er, her Gangolffus, sich jnn disem faal mit mir nit entschuldigen. E. g. wissen, daß jch derselbigen zu jeder zaitt mit lust, lieb vnnd freud zu dienen genaigt gewest vnnd noch mich schuldig erkenn. Wie wollt jch denn sollichen brieff verhalten haben? Das sej fern von mir. Gott lob, es weiß mich mit der warhait noch niemandt liegen oder aines betrugs zu zeihen, es sagen vnnd schreiben ettliche von mir, was sie wollen.

¹ V Trubarjevem pismu je pomemben odločni »ne« hrvaškemu prevajanju in tisku.

PISMA

Vnserem krtistischen fürsten vnnd gnedigen herrn von Würtemperg etc., dergleichen e. g. hab jch bej dreyen aug. kauffleüthen, die hie durch auß Egipten vnnd Jerusalem gezogen seindt, geschriben, wie die röm. kay. mt. etc. drej beuelch, der statt Laibach ein, den anndern den herrn verordneten, den dritten der lanndsobrikait auf der posst zugeschickht vnnd aufferlegt, mich mit meinen gehilffen (darunnder her Jörg, der bej e. g. jst, vnnd der Klobner auch seindt) gefenncklich einziehen etc., vnnd hab darneben des ain beuelchs copej, ouch was die lanndsoberkait vnnd lanndtschafft jrer mt. etc. wider geschriben, auch geschickht. Verhoffe, e. g. habs empfangen. Dersebigen geschriffen copeien schickh jch auch hiemit dem herrn von Grafneckh, oberuogt zu Vrach etc.

Annders wisse e. g. jch dißmals nichts zu schreiben, allain jch bin teglich schwerer veruollgung vnnd creucztes gewertig. Die kirchen vberal, Christo sej lob, nimbt starckh zu; auch der bahn zu vnser confession jst getretten. Ob wir alle darbey verharrent, jst gott wissent. E. g. wellen die büecher herein fürdern. Nach der winndischen confession jst grosse nachfrage. Die crobatischen büecher schickhen vnnd verschennckhen wir gen Sanct Veit am Pflaum jn Histerreich, gen Metling vnnd Betaw. Sein auch des willens nach herrn Khlobner raath ettlich gen Venedig zu schickhen, dauon würdt e. g. der herr Kirchberger schreiben. Jch schreibe vnnd dollmetsche jeczundt ain winndische kirchen ordnung. Bej meinen winndischen dollmetschen werde jch, alls lanng jch lebe, bleiben vnd will mit der crobatischen nichts mehr zu thuen haben, dieweil von wegen meines eiffers, daß jch geren wollt, das recht wort ginge, sollichen dannckh hab dauon gebracht. Sollichs vnnd annders sej Christo Jesu dem rechten richter beuolhen. Vnnd e. g. will hinfür wie bisher mein gnediger her sein vnnd bleiben. Der thue jch mich vnndertheniglich beuelhen. Datum Laybach, den 22. octobris anno 1562.

E. g.

vnndertheniger

caplan Primus Truber.

Prevod

Blagorodni, milostni gospod. Vaši milosti, vaši od Boga blagoslovljeni soprogi, sinovom in hčeram želim predvsem milost, mir in vse dobro po Kristusu Gospodu z željo, da sprejmete moje pokorne in vdane usluge. Bog in moja vest sta priči, da med mojimi mnogimi skušnjavami, bridkostmi in priskutnostmi ni nobene, zaradi katere bi se vaša milost morala nad menoj tako zelo razjeziti. Zelo pa upam, da boste po mojem poročilu, ki ga bodo moji gospodje poslali vaši milosti,² pozabili na nejevoljo in vsak sum, da hočem biti gospodar tiskarne, saj mi kaj takega nikoli ni prišlo na misel. Zato se v bodoče v delo prevajalcev ne bom več vmešaval; naj delata Konzul in Cvečić dobro ali slabo, odgovarjala bosta Bogu,

² Kranjski odborniki so pisali Ungnadu 21. oktobra 1562, gl. Elze, *Briefe*, 256 sl.

PISMA

cerkvi in vaši milosti. Kar pa sem vaši milosti pisal o prevajanju, si nisem izmislil, ali iz zavisti, temveč to, kar je v navzočnosti tajnika vaše milosti gospodu deželnemu oskrbniku in gospodom odbornikom povedal gospod Ivan Lamella. S tem tudi nisem mislil, da je treba ves prevod, ker so nekatere besede sedaj v začetku nerazumljivo, nejasno in napačno prevedene, zavreči. Ker so tisk in knjige drage in morda dolgo ne bodo prodane, naj bodo vsaj zelo vestno tiskane in prevedene. Kar zadeva Konzula, ki govori in piše, da ni pisal Cvečiču, je Cvečič, ob navzočnosti tajnika vaše milosti in drugih priznal, da mu je pisal. Kar pa me je razjezilo, je to, da za ljudi, ki niso sposobni prevajanja, porabimo toliko denarja.

Od gospoda Gangolfa,³ župnika v Lustnauu, nisem prejel ne od njega osebno niti po slu poslanice, namenjene vaši milosti. To je resnica. Zato se on, gospod Gangolfus, v tem primeru ne more izgovarjati name. Vaša milost ve, da sem ji vedno bil pripravljen z zadovoljstvom, ljubeznijo in veseljem služiti, to se čutim dolžnega še sedaj. Kako le bi hotel zadržati takšno pismo? To je daleč od moje narave. Hvala Bogu, resnično me ni mogel še nihče obdolžiti, da lažem ali goljufam, pa naj nekateri o meni govorijo in pišejo, kar hočejo.

Našemu krščanskemu knezu in milostnemu gospodu württemberškemu itd., prav tako vaši milosti, sem po treh augsburških trgovcih, ki so iz Egipta in Jeruzalema potovali tod mimo, pisal, kako je rimsko cesarsko veličanstvo po pošti poslalo tri ukaze, enega mestu Ljubljana, drugega gospodom odbornikom, tretjega deželni gosposki in v njih zapovedalo, da zaprejo mene in moje pomočnike (med njimi tudi gospoda Jurija,⁴ ki je pri vaši milosti, in Klombnerja). Priložil sem kopijo enega od ukazov, pa tudi odgovor deželne gosposke in deželnih stanov njegovemu veličanstvu itd. Upam, da jih je vaša milost prejela. Kopije istih dopisov pošiljam tudi gospodu Gravenecku, višjemu upravitelju v Urachu itd.

Kaj drugega tokrat vaši milosti nimam pisati, vsak dan sem pripravljen na hudo preganjanje in križ. Cerkev, hvala Kristusu, se širi, tudi ban⁵ je prestopil k naši veroizpovedi; ali bomo vsi vztrajali v njej, ve Bog. Vaša milost naj nam pošlje knjige. Po slovenskih verskih knjigah je veliko povpraševanje. Hrvaške knjige pošiljamo in darujemo na Reko v Istri, v Metliko in na Ptuj; Po Klombnerjevem nasvetu smo pripravljene nekatere poslati tudi v Benetke. O tem bo vaši milosti pisal gospod Kirchperger.⁶ Sedaj pišem in prevajam slovenski cerkveni red. Pri svojem slovenskem prevajanju bom ostal, dokler bom živel, s hrvaškimi pa nočem imeti nič več opravka; ker sem zaradi zavzetosti, da se uporabljajo prave besede, požel takšno zahvalo. To kot vse ostalo naj bo priporočeno Jezusu Kristusu, pravičnemu sodniku. Vaša milost naj kot doslej še naprej ostane moj milostni gospod. Njej se vdano priporočam.

3 O župniku Gangolffu iz Lustnaua pri Tübingenu je znano, da se je zapletel v Skaličevo afero, pa se je zanj spor neprijetno končal. Elze, *Briefe*, 254 (op. 2).

4 Jurij Juričič je bil tedaj kot prevajalec v Urachu. Prim. M. Rupel, *Slovenski protestantski pisci*, 39.

5 Ban je bil Peter Erdödi. Elze, *Briefe*, 255 (op. 6).

6 Kirchpergerjevo pismo je objavil I. Kostrenčič, 108 (datirano z 19. 10. 1562 iz Ljubljane).

PISMA

Dano v Ljubljani, 22. oktobra leta 1562.

Vaši milosti vdani kaplan

Primož Trubar

PISMA

33

Ivanu baronu Ungnadu¹

Ljubljana, 28. november 1562

Izvirnik, tuja roka, s Trubarjevo roko samo 2 vrinka (»ausgangen beuelch« in »haben«) in podpis (»E. g «) Tübingen, Univ. Bibl., Slav. Bücherdruck I, 68.

Foto: NUK, Ms 1062, A št. 123.

Kostrenčič, 123–127; Elze, *Briefe*, 289–294; Rajhman, *Pisma*, 142–146.

Sodoben prepis v Stuttgartu, Hauptstaatsarchiv (Copialbuch). Omenja ga Elze, *Briefe*, 294.

Pr. 11. januarja 1563.

Dem wolgebornen vnnd edlen herrn, herrn Hannsen Vngnaden, freyherrn zw Sonnekh, rö. khay. mt. rat etc., meinem genedigigen herrn etc.

Gnad vnnd frid von gott durch Christum.

Wolgeborner, genädiger herr. Des durchleüchtigen, hochgeborenen vnnd christlichen fürsten von Wirtemberg etc. genedigist vnnd tröstlich schreyben an mich sambt e. g. hab ich vnderthanigist mit hohen freyden empfangen vnnd gegen jrer f. g. vnnd e. g. bedanckh mich dem aller höchsten, daß sie mich armen hochueruolgten mit obgemelten tröstlichen geschrifften genedigist vnnd gnedigkhlich ersuechen vnnd trösten. Vnnd gib denselbigen in aller diemut zuuernemen, daß seid des 30 julij nechstuerschinnen von der rö. khay. mt. etc. auß Behaimb ausgangen beuelch vnnd auf meiner herrn vnd landtleüt gethannen bericht khein beuelich biß auf heut dato eruolgt. Heüt frue ist abermals ein chamer pot von Frankhfurt ankumen vnnd von hochgedachter rö. khay. mt. etc. drey beuelich bracht, den ein auf den herrn bischoff von Laibach, herrn landtshaubtman vnnd herrn viczdomb; in dem beuilicht jr mt. etc., daß sie die armen leüt jm spittallen dahin weisen vnnd ermanen, daß sie bey der alten religion bleyben vnnd zur meesß gehen; wo sie sich nit weisen lassen, soll man sie auß dem spittall stossen; den andern beuelich auf die herrn verordenten, daß sie mich dem bischoff zu exameniren fürstellen; den dritten an den herrn bischoffen allein, daß er mich meines glaubens, leer vnnd predigten halben exameniren soll vnnd was jch glaub vnnd gepredigt, in die gschrifften verfasse, vnd dasselbig jrer mt. etc. soll zueschikhen etc. Ob dem jch gott lob gar nichts erschrikh, dan jch hab bißher dermassen von allen christlichen articln gepredigt vnnd geschriben, die jch weiß mit khlarenn schprüchen auß der heiligen geschriffte beczeugen vnnd verteydigen, also daß jch verhoff mit des allmechtigen hilf vnd gnad disen bestandt mit eehrn zu besthen. Aber jch wais, der sathan wirdt sich an dem nit benüegen lassen, sunder die gewallt wider alle billigkeit geprauchten. Das mueß jch mit allen glidern Christi leyden vnnd die sachen den lieben gott beuelhen nach der beschehen examination

¹ Trubar poroča o novih cesarskih ukazih ter ponovno vztraja pri svojem glede hrvaškega tiska, čeprav še želi sodelovati.

PISMA

vnnd khünfftigen beuelich. Fliehen will ich nicht, dan es ist nit mehr zeyt, daß jch dise arme windische guetherczige khirchen verlassen sollt, sonnder jch mueß neben vnnd bey jr bleyben vnnd sterben. Darczue verleihe Christus der herr mir vnnd allen seelsorgern seinen geist, gnad vnnd störkh. Amen.

Es hat jn den nechsten verschinnen 4 wochen nacheinander alhie jn Obern vnnd Vnndtern Crain, dergleichen auch zu Venedig schier bey menigkhlich ein schwäre huesten regiirt vnnd daran jr etlich alhie zu Laibach bey 30 personen gestorben. Was weiter eruolgen wirdt, jst gott wissundt. Sonst an der pestilencz jn dem landt ist noch niemandt dises jars gestorben.

Daß aber der guet frumb herr Anthoni Dalmata vnnd der Consul erkhranckht sind, ist mir von herczen laid. Was aber von wegen ander dolmetscher vnnd correctoren hinauß zu schikken ist bißher von den herrn landtsverweser, verordenten, hauptman zu S. Veit am Pflaumb, Hannibal de Comitibus, auffschlager jn Histerreich, Khirchperger, Khlobner vnnd mich gehandelt worden, werden e. g. auß des herrn landtsverwesers, herrn verordenten, Khlobner vnnd Khirchperger lautern bericht hieneben empfaen. Item was der doctor, von Raguß pirtig, der die crobatische sprach perfect khünen soll vnnd der zu Padua der ebraischer sprach professor gewest vnnd von bekhandtnus des rechten glaubens zu Venedig bey guetten christen verborgen ligt, was dersselbig gesynnet vnnd was er ein jar begert, das haben e. g. auß gemelltes doctors vnnd des herrn hauptman Barbo aignen schreyben, die jch am jüngsten e. g. vbersand, vernumen. Item, was der Hannibal auß Histerreich von den crabatischen priester Fabianitsch mir neulich geschriben, das werden in disem beyligenden seinen schreyben sehen. Jn suma, es will sich so weit hinauß khein tüglicher dolmetscher begeben. Der Khlobner verhofft, ein alten canzler des graffen von Slun, der guet crabatisch reden vnnd schreyben soll, hinauß zu bringen; dem hab jch ernstlich zuegesprochen, daß ers baldt thue. Die zwo vorreden, welliche e. g. begern, will jch bey nechster potschafft vnnd daneben meinem genedigisten fürsten vnnd herrn, dem von Wirtemberg etc., den ganczen proceß aller handlungen, was der herr bischoff von Laibach im namen rö. khay. mt. etc. mit mir hanndlen vnd mein verantwortung wirdet vnndterthanigkhlich zueschikken. E. g. thue mich hiemit vnndterthanigkhlich beuelhen mit diemutig bitten, wellen dem hochgedachten meinen genedigisten fürsten vnnd herrn [mich] vnndterthanigist vnd vleissigist beuelhen, auch jrer f. g. von den oben gemelten dreyen neüen khayserlichen beuelich, wider mich außgangen, anzeigen. On zweifel jr f. g. vnnd alle guete christen, dennen diser meiner schwarer hanndel verkündigt wirdet, die werden zu gott seuffczen vnnd den vatter aller barmherczigkhait durch Jesum Christum ernstlich bitten, daß er mich zu seiner ehre vnnd zu erpaung seiner khirchen jn disem landt genedigkhlich wöll erhallten vnnd bewaren. Amen. Dises mein schreyben, welliches jch also khranckh, schwerlich am rotlauff ligundt meinem schreyber dictirt hab, wellen im besten außlegen. Datum Laibach am sambstag nach Khatarine jm 1562. jar.

E. g. vntherthaniger

Primus Truber manu mea subscripsi

PISMA

Post scripta

E. g. werden on zweiff der herrn verordenten vnd mein bericht vnnnd entschuldigung auf des Consulis khlag, falschen beriht vnd verdacht von vnnsern aignen potten haben emphanen vnnnd vernumen. Vnd wiewoll jch vrsach gnueg hett, daß jch mich des crabatischen dolmetschen vnd druckhs nichts weiter anneme, yedoch in ansehung, daß sich e. g. desselbigen so hoch vnnnd ernstlich angenumen haben, will jch darczue meinen müglichen fleiß hinczulegen. E. g. jst wissundt, daß mir nie gefallen, daß also baldt im anfang so grosser vnkhost ist auf diese dolmetschung gewendt worden. Der Consul hat mich anfangs verträöst, er wöllt ein ganzce crabatische drukhery nur mit 50 gulden anrichten. So hab jch e. g. vmb khein andre hilff erstlich zu disem werkh gebetten, allein daß sie mir eine phaar nahend bey Tübingen, dabei jch mich sambt den Consuli het erhalten mögen, hetten erlangt vnnnd also dem windischen vnnnd crabatischen dolmetschen außwarten vnnnd zu Tübingen drukhen mögen. Aber der Consul, alß er von Regenspurg gen Plobpeyern [Blaubeuren] zu e. g. geritten, nit wisse jch, was er daselbst mit e. g. gehandelt, ist hierauf diser grosser vnkhost eruolgt. Der allmechtige geb gnad, daß diß werkh zu gottes eer vnnnd erweiterung seiner khirchen vnnnd on e. g. schaden außgefürt würde.

Vnnnd e. g. jst diser windischer khirchen größlich vnrecht, daß sie die windische augspurgerische confession nicht herein schikhe. Welle dieselbigen sambt andern cyrulischen vnnnd crabatischen buechern aufs baldest hereinfödern. Dauon wirdt der Khirchperger nach verordnung vnnnd beuelich der herrn verordenten guette rechnung geben.

Mein ainfeltig guet bedunkhen war das, daß man mit der drukhery still stünde, biß man tügliche dolmetscher vberkhem vnd die verdolmetschte exemplaria, die vorhanden sind vnnnd khünftigkhlich verdolmetschen vnnnd schreyben wirdet, recht vbersehen vnd corrigiert würden vnnnd die seczer vnnnd druckher gesellen zu Tübingen die zeyt lang anbrächte. Denn soll man vill druckhen, vnd was man druckhet, nicht recht vnnnd vollkhomlich verdolmetscht würd befunden, so werden die exemplaria nicht abgehen.

Prevod

Blagorodnemu in plemenitemu gospodu, gospodu Ivanu Ungnadu, baronu ženeškemu, rimsko cesarskega veličanstva svetniku itd., svojemu milostnemu gospodu itd.

Milost in mir od Boga po Kristusu.

Blagorodni, milostni gospod. Vdano in z velikim veseljem sem skupaj s pismom vaše milosti sprejel name naslovljeno milostno in tolažilno pisanje presvetlega, visokorodnega in krščanskega kneza württemberskega itd. Njegovi knežji in vaši milosti se pri Bogu zahvaljujem, da sta se v omenjenih pismih,

PISMA

z razumevanjem milostno zavzela zame ubogega in preganjanega ter me tolažila.² Obema dajem ponižno na znanje, da od preteklega 30. julija, ko je bil na češkem izdan ukaz rimsko cesarskega veličanstva itd. kot odgovor na poročila mojih gospodov in deželanov,³ do danes ni bilo nobenega novega ukaza. Davi pa je prišel komorni sel iz Frankfurta in prinesel od visoko spoštovanega rimsko cesarskega veličanstva itd. tri ukaze: za gospoda ljubljanskega škofa, gospoda deželnega glavarja in gospoda vicedoma,⁴ v slednjem njegovo veličanstvo itd. zapoveduje, naj reveže v špitalu posvarijo in jih opomnijo, da ostanejo pri stari veri in hodijo k maši; sicer pa naj jih napodijo iz špitala. Drugi ukaz nalaga gospodom odbornikom, da me pošljejo na zaslišanje škofu.⁵ Tretji ukaz, namenjen gospodu škofu, pa mu nalaga, da me izpraša glede moje vere, nauka in pridig ter o tem, kaj verujem in kaj sem pridigal, napravi zapisnik in ga pošlje njegovemu veličanstvu itd.⁶ Hvala Bogu, zaradi tega nisem prav nič prestrašen, kajti o vseh krščanskih naukih, ki jih znam dokazati in braniti z jasnimi izreki iz Svetega pisma, sem že pridigal in pisal, pa bom, kakor upam, s pomočjo in milostjo vseмогоčnega častno preстал tudi to preizkušnjo. Vem pa, da se satan s tem ne bo zadovoljil, ampak bo s silo nastopil proti resnici. To pač moram z vsemi Kristusovimi udi trpeti, ko pa bo izpraševanje končano in bo prišel nov ukaz, zadevo priporočiti ljubemu Bogu. Bežati nočem, kajti časa, da bi mogel zapustiti ubogo slovensko dobrosrčno cerkev, ni več, pri njej in ob njej moram ostati in umreti. Kristus, naš gospod, podeli meni in vsem dušnim pastirjem svojega duha, milost in moč. Amen.

V preteklih štirih tednih je tukaj na Gorenjskem in Dolenjskem, prav tako tudi v Benetkah, skoraj pri vsakem nepretrgano razsajal hud kašelj. Nekaj jih je umrlo, tukaj v Ljubljani kakih 30 oseb. Bog si ga vedi, kaj še bo. Sicer pa letos za kugo ni tukaj še nihče umrl.

Od srca mi je žal, da sta zbolela dobri pobožni gospod Anton Dalmata in Konzul. Kar pa zadeva pošiljanje drugih prevajalcev in korektorjev ter kar smo v tej zvezi gospod deželni oskrbnik, odborniki, glavar na Reki, Hanibal de Comitibus, razpečevalec v Istri, Kirchperger, Klombner in jaz doslej storili, bo vaša milost zvedela iz priloženega obširnega poročila gospoda deželnega oskrbnika, gospodov odbornikov, Klombnerja in Kirchpergerja.⁷

Kaj ima v mislih in kaj v enem letu pričakuje dubrovniški doktor, ki naj bi perfektno obvladal hrvaški jezik in je v Padovi bil profesor hebrejščine, sedaj pa je zaradi izpovedi prave vere našel zatočišče pri dobrih

2 Pismo vojvode Krištofa ni ohranjeno. Ungnadovo pismo z dne 30. septembra 1562 gl. Elze, *Briefe*, 266; v priloženem dodatku pisma deželnemu oskrbniku in kranjskim odbornikom je Ungnad opomnil Trubarja, naj ne ovira prevajanja, pošlje predgovore itd.

3 Gl. Elze, *Briefe*, 199 sl.

4 Ta ukaz ni ohranjen. Elze, *Briefe*, 289 (op. 4).

5 Cesarjev ukaz z dne 1. novembra je bil predstavljen 30. novembra 1562, gl. Elze, *Briefe*, 294 sl.

6 Cesarjev ukaz ljubljanskemu škofu je prav tako datiran s 1. novembrom 1562. Elze, *Briefe*, 297 sl.

7 Pismo deželnega oskrbnika ni ohranjeno, pismo kranjskih odbornikov je datirano s 30. novembrom (Elze, *Briefe*, 291), Klombnerjevo dolgo pismo z dne 28. novembra 1562 (Elze, *Briefe*, 288; I. Kostrenčič, 127 sl. – le povzetek): Kirchpergerjevo pismo je objavil I. Kostrenčič, 128 sl.

PISMA

kristjanah v Benetkah, je vaša milost izvedela iz osebnih pisem omenjenega doktorja in gospoda stotnika Barba, ki sem ju pred kratkim poslal vaši milosti.

Prav tako boste iz priloženega pisma razbrali, kaj mi je pred kratkim pisal⁸ Hanibal iz Istre glede hrvaškega duhovnika Fabijančiča. Na kratko, tako daleč se noče podati noben sposoben prevajalec. Klombner upa, da bo lahko poslal nekega starega kanclerja slunjskega grofa, ki naj bi dobro govoril in pisal hrvaško. Rekel sem mu, naj to stori čim prej. Dva predgovora, ki jih želi vaša milost, bom poslal pri naslednji pošiljki, zraven pa svojemu zelo milostnemu knezu in gospodu württemberškemu itd. celoten postopek vseh obravnav, ki jih bo imel z menoj ljubljanski gospod škof v imenu rimsko cesarskega veličanstva itd. ter moj zagovor. Vaši milosti se vdano priporočam s ponižno prošnjo, naj me kar najbolj vdano priporoči mojemu visoko spoštovanemu in zelo milostnemu knezu in gospodu. Prav tako naj njegovi knežji milosti poroča o zgoraj omenjenih treh novih cesarskih ukazih, nedvomno bo njegova knežja milost in vsi dobri kristjani, ki bodo izvedeli o moji težki zadevi, klicali k Bogu in prosili neskončno usmiljenega Očeta po Jezusu Kristusu, da me bo milostno ohranil in obranil v svojo čast in v spodbudo svoje cerkve v tej deželi. Amen. To moje pisanje, ki sem ga bolan zaradi šena v postelji narekoval svojemu pisarju, sprejmite z naklonjenostjo.

Dano v Ljubljani, v soboto po Katarini v 1562. letu.

Vaši milosti vdani

Primož Trubar, podpisal s svojo roko.

Pripis

Vaša milost je od našega posebnega sla gotovo že prejela in vzela na znanje moje in gospodov poslancev poročilo in odgovor na Konzulovo pritožbo, neresnično poročilo in sumničenje. Čeprav bi imel dovolj razlogov, da se za hrvaško prevajanje in tisk več ne zanimam, bom glede na to, da se je vaša milost tako močno in resno zavzela za stvar, po svojih močeh vendarle sodeloval. Vaša milost ve, da nikoli nisem odobral tega, da že na začetku zaradi prevajanja nastanejo tako veliki stroški. V začetku me je Konzul tolažil, da bo celotno hrvaško tiskarno postavil samo s 50 goldinarji. Tako vašo milost za to delo nisem prosil za nobeno dodatno pomoč, le da mi najdete župnijo blizu Tübingena, s katero bi se skupaj s Konzulom lahko preživljala in tako opravljala slovensko in hrvaško prevajanje ter tiskanje v Tübingenu. Ko je Konzul iz Regensburga odjezdil v Blaubeuren k vaši milosti, nisem vedel, kaj se je z vami tam

8 Pismo Hanibala de Comitibus je objavil I. Kostrenčič, 122.

PISMA

dogovarjal; nato je prišlo do teh velikih stroškov. Vsemogočni naj nakloni milost, da bo to delo Bogu v čast in širjenju njegove cerkve ter brez škode za vašo milost dokončano.

S tem, da vaša milost v deželo še ni poslala slovenske augsburške veroizpovedi, dela slovenski cerkvi veliko krivico. Zato naj jo skupaj z drugimi cirilskimi in hrvaškimi knjigami čim prej odpravi semkaj. O tem bo Kirchperger po naročilu in nalogu gospodov odbornikov podal obsežno poročilo.

Moje preprosto, pošteno mnenje je bilo, da tiskarna preneha z delom, dokler ne dobimo sposobnih prevajalcev, prevedeni, razpoložljivi primerki ter vse, kar bo v prihodnje prevedeno in napisano, pa ne bo temeljito pregledano in popravljeno; stavci in tiskarski pomočniki v Tübingenu pa pravočasno nastanjeni. Kajti, če bomo veliko tiskali, in natisnjeno ne bo prav in brezhibno prevedeno, taki primerki ne bodo šli naprej.

PISMA

34

Petru pl. Seebachu, ljubljanskemu škofu¹

Ljubljana, 30. november 1562

Izvirnik, lastnoročen (razen naslova).

Nadškofijski arhiv, Ljubljana, f. 16/A.

Foto: NUK, Ms 1062.

Elze, *Briefe*, 299–300; Rajhman, *Pisma*, 147.

Na zadnji strani poleg naslova je Hren pripisal: *Trubars bryeff. Quod ad examen comparere velit. Comparuit autem prouintialium, senatorum ciuiumque turba egregie stipatus more Lutheri.*²

Dem hochwirdigen fürsten vnnd herrn, herrn Petern, bischoue zu Laibach. ro. khay. mt. etc., meinem genedigen herrn. Obernburg.

Gratia et pax a deo per Christum.

Hochwirdiger fürst, genadiger herr. E. f. g. schreiben, gesteren an mich ausgangen, hab ich mit gebürlicher reuerentz emphanen vnd sein jnhalt vernomen. Hierauff sollen e. f. g. von mir vergwist sein, was mir jm gemelten schreiben jm namen der rö. kay. mt. etc. aufflegen, namblich vor e. f. g. auff den nechsten sonntag alhie zu Labach zuerscheinen. Dem wil ich, ob ichs anderst erlebe, mit willen des almechtigen gantz vntherthaniglich nachkhumen etc. Thue e. f. g. mich hiemit gehorsamlieh vnd treulich beuelhen. Datum Labach am letsten tag decembris jm 1562. jar.

E. f. g. vntherthaniger vnd gehorsamer jn allen pillichen vnd gotlichen sachen

Primus Truber

Prevod

Prečastitemu knezu in gospodu, gospodu Petru, ljubljanskemu škofu, rimsko cesarskega veličanstva svetniku itd., svojemu milostnemu gospodu.

Milost in mir od Boga po Kristusu.

¹ Trubar naznanja svoj prihod k zaslišanju.

² Trubarjevo pismo kot preizkus. Pokazal pa se je po Lutrovi šegi obdan z izjemno množico deželnih uradnikov, svetnikov in meščanov.

PISMA

Prečastiti knez, milostljivi gospod. Vaše knežje milosti pismo, odposlano včeraj,³ sem sprejel z dolžnim spoštovanjem in razbral njegovo vsebino. Zato vaši knežji milosti zagotavljam, da bom to, kar ste mi v omenjenem pismu v imenu rimsko cesarskega veličanstva itd. naložili, namreč da naslednjo nedeljo tukaj v Ljubljani pridem pred vašo knežjo milost, po volji vsemogočnega prav pokorno storil, četudi čutim drugače itd. S tem se vaši knežji milosti pokorno in iskreno priporočam.

Dano v Ljubljani, zadnji dan decembra /pravilno: novembra/ v 1562. letu.

Vaši knežji milosti v vseh pravičnih in božjih ravnanjih vdani in pokorni
Primož Trubar

³ Pismo ljubljanskega škofa Petra Seebacha, napisano 29. novembra, je Trubar dobil in nanj takoj odgovoril. Prim. M. Rupel, *Primož Trubar*, 150.

Ivanu baronu Ungnadu¹

Ljubljana, 9. januarja 1563

Izvirnik. Tuja roka, lastnoročen samo podpis (»E. g «).

Tübingen, Univ. Bibl., Slav. Bücherdruck II, 80.

Foto: NUK, Ms 1062, A št. 124.

Kostrenčič, 142–145; Elze, *Briefe*, 318–321; Rajhman, *Pisma*, 148–151.

Sodoben prepis v Stuttgartu, Hauptstaatsarchiv (Copialbuch).

Pr. 9. februarja 1563.

Dem wolgebornen vnnd edlen herrn, herrn Hansen Vngnaden, freyherrn zu Sonnekh, rö. kay. mt. etc. rath, meinem genedigen herrn etc. Vrach.

Gnad vnnd frid von gott durch Christum.

Wolgeborner, genediger herr. Der Suetczitsch ist hieher ankhumen eben zu der zeyt, wie der groß auschuß der dreyen stend dises landts Crain von wegen der jüngsten kayserlichen außgangen beuelch wider mich versamlet vnnd in rätschlegen gewest, wellicher massen man der rö. kay. mt. etc. vnnd dem bischoff von Laybach mit beschaidenhait, doch vnuerschwigen der warhait soll antworten, wie dan auch, gott hab lob, geschehen vnd auß den actis, geschrifften vnnd copeyen, die ich meinem genedigsten fürsten vnnd herrn von Wirttemberg etc. jch hiemit vbersende, vernemen werden. Dise vnnd dergleichen handlungen vnnd allerlei send schreyben, die selczamen fragen in religions sachen, schwere predigten, jtem meines leybs khranckhait, hin vnnd her raissen vnnd das täglich vberlauffen der fremden leüt, gästereien, die khranckhen haimb zu suechen vnnd dergleichen geschefft verhindern mich, daß jch mit dem windischen dolmetschen nicht khan fort khumen.

Meine genedige herrn, herr lanndtsverweser vnnd die herrn verordenten sambt mir haben sich diß halb jar verschinen on vnnderlaß hoch vnnd treulich bemueht, tügliche crabatische dolmetscher an der alten vnnd khranckhen statt zu vberkhumen vnnd hinauß zu e. g. zu schikhen, aber die sie erfragt haben vnnd von villen zu solicher dolmetschnng geschickt erkhent worden, haben sich hinauß in die frembde so weit von jren haußhallten kheins wegs bewegen lassen. Jtem so haben die wollgedachten meine genedige herrn, dass sie die crabatische bibl von den dalmatinischen münich vberkhumen mechten, vill mühe gehabt, aber mit den gottlosen münich nichts außrichten mögen, wie soliches e. g. zuuor ist gnuugsamb von meinen g. herren vnnd mir geschriben worden. Es ist die sag, daß obgemellter münich, alßpaldt er von hinen von

¹ Trubar sporoča o zadevah, o katerih je Ungnadu že pisal. Težišče pisma je vsekakor *post scripta*, kjer opravičuje svoj »falsch«.

PISMA

Laybach in sein haimat in die jnsel Kherscho khumen ist, soll gestorben sein. Der herr Barbo, hauptman zu S. Feyt am Pflaumb wirdt khein fleiß noch vncosten sparen, seine bibl zu vberkhomen. E. g. welle khein fleiß, vncosten noch mühe sparen, auff daß die drey windische confessionen aufs baldest herein khumen, den dadurch, wie menigkhlich sagt, wirdet die rechte religion jn disen landen befestigt vnnd erweiteret. Dergleichen die cyrulische vnnd crabatische locos communes vnnd postill vnnd was sunst gedruckht vnnd verfertigt, wellen auch herein fürdern. Dieselbigen werden meine herrn sambt mir vnnd dem Kirchperger an die ort vnnd statt, da sie gehören, zu schikhen khein vncost noch mühe sparen. Das übrig werden auß meiner gnädigen herrn schreyben vnnd von Suetzitsch vernemen. E. g. vnnd derselbigen christlichen gemahel thue mich vnnderthanigkhlich vnnd treulich beuelhen. Datum Laybach, am 9. januarj jm 1563. jar.

E. g. vnterthanig caplan Primus Truber manu mea subscripsi.

Post scripta.

Genediger herr. Meine genedige herrn, her lanndtsverweser, die herrn verordenten vnnd jch haben e. g. jnstruction vnd schreyben, bey dem Suetzitsch vbersend, vernumen vnnd das wörtlein »falsch«, welches so oft darin wirdt vermelt, erwogen, von wann das khumet vnnd was man damit wider mich vermeint außzurichten. Nun hetten sich meine herrn vnnd jch versehen, das wörtlein »falsch« in was verstand jchs geschriben; vnnd daß jchs von mir auß neid, haß, das crabatisch werckh zu erschlagen oder damit mein aigen ehr oder nucz zu suechen, nicht erdacht noch geschriben, wäre im vorigen an e. g. schreyben gnuegsamb außgefürt. Vnnd jch laß es noch bey derselbigen declaration des wörtlein »falsch« bleyben. So hab jch daneben angezeygt, vom wem vnd vor wem das wort »falsch« geredt sey. Vnnd es soll in khurcz von denselbigen, die es geredt, wie, vo, in wem falsch sey, angezaigt werden. Yeczundt so in der eill vnnd von wegen grosser geschafft hat es nit geschehen mögen. Aber soliches offtgemellt »falsch« im anfang dises werkhs vnnd druckhs ist leydenlich, den darauß wirdet khein kheczerey noch mißverstandt in der heiligen geschriff, wie jch zuuor geschriben, erwachsen. Vnnd von wegen dises wörtlein »falsch« noch einerlei reden oder schreyben werden mich weder der Consul noch Suetzitsch zum kheinen lügner oder verleümbder /wie sie sind/² machen, noch zu ewigen zeyten vberzeügen. Dise post scripta e. g. wellen im besten versteen vnnd außlegen. Gott vnnd mein gewissen sein meine zeugen, daß jch e. g. vnnd derselbigen zuegethanen von herczen hold bin, sie bey menigkhlich on vnnderlaß rhüme vnnd lobe von wegen allerlei christlichen tugenden, fürnamblichen des angeneumen hochens werckh mit dem druckh vnnd dolmetschung der windischen vnnd crabatischen sprach. Man sag vnnd schreyb von mir anderst, wie man will, so. wirdet sich, daß dem also jst, am ende in der warhait befinden. Datum Leybach ut supra.

2 Te tri besede so prečrtane.

PISMA

Meine genedige herrn haben mir beuolhen e. g. zu schreyben, daß sie in dem lezten schreyben an vnnsern christlichen fürsten v. Wirtemberg etc. nicht anders geschriben haben, den daß sie bitten jr f. g. welle auß disen landen zwen schueler jm stipendio zu Tübingen erhallten, vnnd dankhen jm, daß jr f. g. zur windischen vnnd crabatischen druckherey grosse hilffe vnd befürdernus thue.

Prevod

Blagorodnemu in plemenitemu gospodu, gospodu Ivanu Ungnadu, baronu ženeškemu, rimsko cesarskega veličanstva itd. svetniku, svojemu milostnemu gospodu itd. Urach.

Milost in mir od Boga po Kristusu.

Blagorodni, plemeniti gospod. Cvečič je prispel prav v času, ko se je zbral veliki svet treh stanov dežele Kranjske zaradi cesarskih ukazov, ki so bili pred kratkim izdani proti meni. Posvetovali so se, kako naj preudarno, toda brez prikrivanja resnice odgovorijo rimsko cesarskemu veličanstvu in ljubljanskemu škofu, kar se je, hvala Bogu, tudi zgodilo. Vse boste izvedeli iz aktov, spisov in prepisov, ki jih pošiljam tudi svojemu milostnemu knezu in gospodu württemberskemu.³ Ta in podobna opravila, različna pisma, nenavadno izpraševanje v verskih zadevah, težavne pridige, tudi moja bolezen, popotovanja sem in tja, vsakdanji obiski tujih ljudi, pogostitve, obiski bolnikov in podobna opravila me zadržujejo, da s slovenskim prevajanjem ne morem napredovati.

Moji milostni gospodje, gospod deželni oskrbnik in gospodje odborniki so si skupaj z menoj v preteklem polletju iskreno prizadevali, da bi dobili namesto starih in bolnih sposobne hrvaške prevajalce ki bi jih poslali vaši milosti. Toda ti, ki so jih povprašali in so jih mnogi spoznali kot sposobne za takšno prevajanje, niso hoteli na tuje, tako daleč od domačega ognjišča. Prav tako so se moji dobromisleči milostni gospodje zelo trudili, da bi od dalmatinskega meniha dobili hrvaško biblijo, toda pri brezbožnem menihu niso ničesar opravili. O tem smo moji milostni gospodje in jaz sam vaši milosti že veliko pisali. Govori se, da je omenjeni menih umrl, takoj ko se je iz Ljubljane vrnil v svojo domovino na otoku Cresu.⁴ Gospod Barbo, glavar na Reki, se ne bo ustrašil nobenega truda in stroškov, da bi to biblijo dobil. Vaša milost naj se ne ustraši truda, niti stroškov in napa, da bi tri slovenske veroizpovedi čim prej prispele na Kranjsko. Kajti s tem bo, kot mnogi pravijo, prava vera v tej deželi utrjena in razširjena. Prav tako pošljite cirilske in hrvaške *Locos communes* / Edne razumne nauke/ in postilo ter vse, kar je natiskanega in gotovega. Le-to bodo moji gospodje skupaj z menoj in Kirchpergerjem poslali tja, kamor spada, pri tem ne bodo varčevali s

3 Pismo kranjskih odbornikov cesarju Ferdinandu z dne 27. decembra 1562, pismo cesarjevemu tajniku Ivanu Kobenzlu istega dne, pismo vicekanclerju Sigmundu Seldu prav tako istega dne. Elze, *Briefe*, 307 sl.

4 Menih je bil Nikolaj Mozes z otoka Cresa, njegov prevod v hrvaščino naj bi bil osnova za Trubarjev in Vergerijev prevod. Vendar njegov prevod ni bil nikoli tiskan. Danes velja za izgubljenega. Gl. M. Rupel, Primož Trubar, 90, 105–105, 216; Elze, *Briefe*, 209–210 (op. 5), P. Trubar, Ta prvi dejl tiga noviga testamanta 1557, b (M. Rupel, *Slovenski protestantski pisci*, 75)

PISMA

trudom in stroški. Drugo boste zvedeli iz pisem mojih milostnih gospodov in Cvečiča.⁵ Vaši milosti in vaši krščanski soprogi se vdano in iskreno priporočam.

Dano v Ljubljani, 9. januarja v 1563. letu.

Vaši milosti vdani kaplan

Primož Trubar, podpisal s svojo roko.

Pripis

Milostni gospod. Moji milostni gospodje, gospod deželni oskrbnik, gospodje odborniki in jaz smo vaše milosti podučitev in pisanje, ki ste ju poslali po Cvečiču, prebrali in pretehtali besedico »falsch« / napačno/, ki se v njem tako pogosto omenja, odkod da prihaja in kaj z njo zoper mene naklepajo. Moji gospodje in sam smo si edini, v kakšnem pomenu sem pisal besedico »falsch«, da si je nisem izmislil in napisal iz zavisti ali mržnje, da bi onemogočil hrvaški tisk, ali da bi jo uporabil v svojo čast in korist, o tem je bilo v prejšnjem pismu vaši milosti dovolj povedano. Pri isti razlagi besedice „falsch“ vztrajam. Zato sem tudi nakazal, od koga in pred kom je bila besedica »falsch« izgovorjena. V kratkem pa bodo tisti, ki so jo izgovorili, kako, kje in v čem je napaka, to tudi objavili. Sedaj v naglici in zaradi mnogih opravkov tega ni bilo mogoče storiti. Toda, kot sem že pisal, tak pogosto omenjeni »falsch« na začetku tega dela in tiskanja je sprejemljiv, saj iz njega ne bo zrasla kriva vera niti nesporazum v Svetem pismu. Zaradi te besedice »falsch« in nekaterih izjav ter pisanj me niti Konzul niti Cvečič ne bosta napravila za lažnivca in obrekovalca, niti me za vse večne čase prepričala. Ta *post scripta* naj vaša milost dobrohotno sprejme in si razlaga. Bog in moja vest naj mi bosta za pričo, da sem vaši milosti in tistim, ki so vam vdani, zaradi mnogih krščanskih kreposti, posebej pa zaradi pomembnega dela, ki ste ga sprejeli s tiskanjem in prevajanjem v slovenski in hrvaški jezik, iz srca naklonjen, vas povsod nenehno povzdigujem in hvalim. Naj o meni govorijo in pišejo drugače, kakor hočejo, na koncu se bo pokazalo, kako v resnici je. Dano v Ljubljani kakor zgoraj.

Moji milostni gospodje so mi naročili, naj vaši milosti pišem, da v svojem zadnjem pismu našemu krščanskemu knezu württemberskemu itd.⁶ niso pisali drugega, kot prosili njegovo knežjo milost, da iz te dežele sprejme dva študenta v tübinski štipendij. Zahvaljujejo se tudi za veliko pomoč in prispevek, ki ju je njegova knežja milost namenila slovenski in hrvaški tiskarni.

5 Pismo kranjskih odbornikov Ungnadu z dne 2. januarja 1563, Cvečič je pisal Ungnadu 10. januarja 1563. Obe pismi je objavil I. Kostrenčič, 136 sl., 145 sl.; Elze, *Briefe*, 319 (op. 3).

6 Ungnadovo pismo z dne 19. novembra 1562 in 24. novembra 1562. Elze, *Briefe*, 270, 275.

PISMA

36

Ivanu baronu Ungnadu¹

Ljubljana, 8. julija 1563

Odlomek: sodoben prepis, ohranjen kot priloga pismu P. P. Vergerija vojvodi Krištofu Württemberškemu z dne 24. oktobra 1563 (Vergerijevo pismo, vendar brez prilog, je objavljeno v: Kausler-Schott, *Briefwechsel zwischen Christoph, Herzog von Württemberg, und Petrus Paulus Vergerius*, Tübingen 1875, 396–397).

Arhivski napis se glasi: *Noua exceclesia Labacensi*.

Stuttgart, Hauptstaatsarchiv A 63, Büschel 13.

Foto: NUK, Ms. 1062.

Elze, *Briefe*, 337–341; Rajhman, *Pisma*, 152–155.

Hieneben e. g. gib jch zuuernemen, das der walisch arglistig bischoff von Piben hat souill wider vnnsern bischoff von Laibach practiciert, daß er von der röm. khay. mt. etc. vnnd vom babst beuelch außbracht, daß der bischoff von Aggram hieher hat khumen müssen. Die haben in der nechst verschiene wochen den bischoff von Laibach vnnd vill pfaffen von allen ortten für sich erfodert, die pfaffen erstlich bey jrem eyd gefragt, ob jnnen wissundt, ob der bischoff von Laibach lutherisch vnnd dem heretico Primo Trubero anhengig, jtem ob er ein pfaffenkindt, symoniacus, ein todtschläger, ein hurer vnnd eheprecher, nachlessig in seinem ambt sey etc. Der bischoff von Aggram hat seine zwen canonicos zu mir geschickht, durch sie gegen mir entschuldigen lassen, daß sein will nicht ist, daß er hieher gen Laibach khumen hat muessen. Er handle auch nichts wider mich, allein daß er anhören müeß die obgemelte fragstückh, die der walisch bischoff den pfaffen fürhellit. Sie haben auch khainen beuelch wider mich was zu handeln. Vnnd ist der guett bischoff von Aggram vber 4 tag alhie nicht belyben. Seine canonici haben meine predigten angehört, habens jnnen lassen gefallen, wiewoll ich in meinen predigten, alß ich das viert gebott außgelegt vnnd das officium parentum, darunter auch die bischoffen vnnd seelsorger begriffen, außgestrichen, hab ich der bischouen nicht verschont. Vnnd leztlich, als sie den bischouen von Laibach für sie haben erfodert, haben jme die beide bischouen gerathen, er soll persönlich zu der röm. khay. mt. etc. reitten, vor jr seine sünd bekhennen vnnd vmb gnad anrueffen. Nachmalls ist der bischoff von Aggram auf dem wasser anhaime gefaren vnnd der von Laibach ist gen Crainburg geritten, der walisch ist alhie belyben.

Jn dem, namblihen am sambstag morgen nechst verschiene, ist vnnsere herr lanndtshaubtman von Wien hieher anhaime ankumen. Alß baldt laufft jme der walisch bischoff nach in das gschloß, vberantwort jme einen ernstlichen khayserlichen beuelch; darin wirdt jme, dem lanndtshaubtman, vnnd dem herrn

¹ Pismo je ohranjeno le delno kot priloga Vergerijevemu pismu vojvodi Krištofu z dne 24. oktobra 1563. Sporoča o ljubljanskih spletkah.

PISMA

viczomb auffgelegt, vnuerczogenlich des bischoffs von Laibach haab vnnd guett vnnd sünnderlich paar geltt zu jnuentieren vnnd verpetschafften. Also ist der lanndtshaubtman, herr viczomb, nach jnnen der walisch bischoff am gemellten sambstag vmb vesper zeit von hinnen auf Oberwurg die gancze nacht geritten, am suntag zum morgens dahin khumen, alle sachen jnuentiert, das geltt gezellt, des nicht ein khleine summa sein soll, darundter vil allt ducaten, vnnd widerumb verpetschafft; nachmals vmb den bischouen gen Crainwurg geschickht, jme angezaigt, aus was beuelch sie soliches thuen muessen, vnnd aufflegt, was sie jnuentiert vnnd verpetschafft haben, vnuerrückht zu lassen, biß sie oder er von der röm. khay. mit. etc. einen andern beschaidt vnnd beuelch erlangen. Vnnd hierauff haben sie das jnuentari der röm. khay. mt. etc. zuegeschickht vnnd den bischouen von Laibach also traurig zu Oberwurg gelassen. Doch verhofft er, die röm. khay. mt. etc., was er redlich auf seinen pharrhen in Österreich vnd nicht beym bisthumb erobert vnnd erspart, wirdts jme nicht nemen.

Die vnnsere crainerische khirchen vnnd ich versehen vnns gegen dem walischen bischoff nichts guets, aber wir beuelhen vnns vnnsern lieben vnnd getreuen khünig auß Sion vnnd verhoffen, er werde vnns vnndter den löwen wunderbarlich erhalten.

Der Jlliricus ist alhie bey mir 8 tag gewest. Meine genedige herrn auf mein anpringen haben jme 32 thaller verehrt. Seinem discipulum Sebastianum Khrellium werden meine genedige herrn im yeczundt nechstkünfftigen lanndtag mir zu einem gehülffen annehmen. Jlliricus ist auf Kharenndten zuegeritten, suecht in den clössteren alte geschribne buecher. Wirdt sich widerumben gen Regenspurg zu seinem weyb vnnd 7. khindern erheben.

Die herrn gesandten, welliche am nechsten sambstag anhaimb khumen sindt, namblichen herr Achacz von Thurn vnnd herr Khisl, zeigen mir an, daß die röm. khay. vnnd khu. mt. etc. der religion halben mit jnnen nichts gehandelt vnnd von vnnsrerer khirchen khein meldung gethan. Vnnd von der khay. mt. etc. secretario vnnd von andern haben vernumen, daß vnnsrer khirchen vnnd jch, souer wir bey der augspurgerischer confession bleyben, werden vnangefochten. Daß aber zuuormals so ernstliche beuelch wider mich außgangen, sindt die embsige vnwarhaftige khlagen vnnd schreiben der pfaffen vnnd münich dises lanndts, die geschriben haben, jch thauffe die khinder vnndter der pruckhen vnnd hab das crucifix vnnd alle bilder auß spittalls khirchen gethan vnnd andre grobe artickhel mehr, daran schuldig. Vnnd nachdem die röm. khay. mt. etc. beym yeczigen concilio zu Triendt durch vill ansuechen, bitten vnnd begern nicht mügen erhalten, daß die heilige vätter im concilio die communion sub utraque specie, die priester ehe, freyhait der spaiß, daß die meeiß khein versühnopffer sey noch vmb geltt hinfür, sunder vmb sunst gehalten werd, jst jr mt. etc. dahin entschlossen, obgemeldt artickhel in jren erblannden zu publiciren vnnd frey zu lassen. Disem wirdt der fürst von Payrn auch nachkhumben etc. Wo das geschieht, so wierdt dadurch dem babsthumb vill abgebrochen.

PISMA

Vnsere crainerische khirchen nicht allein alhie zu Laibach, sonnder allenthalben in Obern vnnd Vndtern Crain nimbt starckh zue. Christo sey lob. Den bit ich von herczen, er well sein angefangen werckh zu glori seines namens volziehen vnd zum gueten enndt pringen. Amen.

Vnsere etliche herrn die lanndtleüt rüsten sich zur crönung gen Prespurg.

Christus der herr wolle den frumen khünig Maximilian lenger ihe mehr von oben herab mit seinen heiligen geist salben. Amen.

Datum Laibach 8. july anno etc. 63.

Prevod

Vaši milosti sporočam, da je lokavi laški škof iz Pičana² toliko spletkaril proti našemu ljubljanskemu škofu, da je od rimsko cesarskega veličanstva itd. in od papeža izposloval odredbo, po kateri je zagrebški škof³ moral priti v Ljubljano. Pretekli teden je poklical predse ljubljanskega škofa in številne duhovnike iz vseh krajev. Najprej so pod prisego izpraševali duhovnike, ali je ljubljanski škof lutrski in pristaš krivoverca Primoža Trubarja, ali je duhovniški otrok, simonist, ubijalec, nečistovalec in prešuštnik, zanikrn v službi itd. Zagrebški škof je dva svoja kanonika poslal k meni z opravičilom, češ da je proti svoji volji moral priti v Ljubljano. Sam ne vodi nobenega postopka zoper mene, ampak samo posluša omenjena vprašanja, ki jih laški škof postavlja duhovnikom. Nimajo pa nobenega ukaza za ukrepanje proti meni. Tako dobri zagrebški škof ni ostal tukaj več kot štiri dni. Njegova kanonika sta poslušala moje pridige; bile so jima všeč, čeprav sem v njih, ko sem razlagal četrto zapoved, izpustil *officium parentum*, ki zajema tudi škofove in dušne pastirje, v njih škofom nikakor nisem prizanašal. Ko sta škofa naposled predse poklicala ljubljanskega, sta mu svetovala, naj osebno odjezdi k rimsko cesarskemu veličanstvu itd., naj prizna svoj greh in prosi milosti. Nato se je zagrebški škof po vodni poti odpravil domov, ljubljanski je odjezdil proti Kranju, laški pa je ostal tukaj.

Med tem, namreč preteklo soboto, se je z Dunaja vrnil naš deželni glavar. Laški škof je takoj stekel za njim v grad in mu izročil strogi cesarski ukaz, ki gospodoma deželnemu glavarju in vicedomu nalaga, da ljubljanskemu škofu nemudoma popišeta in zapečatita imetje, zlasti gotovino. Tako so gospod deželni glavar, gospod vicedom in laški škof omenjeno soboto v času večernic odjezdili v Gornji Grad. Jezdili so vso noč in prispeli tja v nedeljo zjutraj. Popisali so vse stvari, prešteli denar, ki ga ni bilo malo, med njim tudi mnogo starih zlatnikov, in vse zapečatili; nato so poslali po škofa v Kranj, mu naznanili, po čigavem ukazu so morali to storiti, in mu naročili, da mora pustiti nedotaknjeno vse, kar so popisali in zapečatili, dokler oni ali on od rimsko cesarskega veličanstva itd. ne dobijo novega navodila in ukaza. Popis so poslali

² Daniel Barbo, pičenski škof (1563–1570). Elze, *Briefe*, 337 (op. 1).

³ Matej Brumanus, zagrebški škof (1558–1563). Elze, *Briefe*, 338 (op. 3).

PISMA

rimsko cesarskemu veličanstvu, ljubljanskega škofa pa pustili žalostnega v Gornjem Gradu v upanju, da mu rimsko cesarsko veličanstvo itd. ne bo vzelo, kar si je pošteno pridobil in prihranil v svojih župnijah na Avstrijskem, ne pa v škofiji.

Naša kranjska cerkev in jaz sam od laškega škofa ne pričakujemo nič dobrega, priporočamo pa se našemu ljubemu in zvestemu sionskemu kralju ter upamo, da nas bo čudežno obvaroval med levi.

Ilirik⁴ je bil 8 dni moj gost. Moji milostni gospodje so mu na mojo prošnjo poklonili 32 tolarjev, njegovega učenca, Sebastijana Krelja⁵ pa bodo na prvem prihodnjem deželnem zboru sprejeli za mojega pomočnika. Ilirik je odjezdil na Koroško kjer v samostanih išče stare rokopisne knjige, nato pa se bo vrnil v Regensburg k svoji ženi in 7 otrokom.

Gospoda poslanca, gospod Ahac Thurnski in gospod Khisl namreč, ki sta prejšnjo soboto prišla domov, sta mi povedala, da rimsko cesarsko in kraljevo veličanstvo itd. z njima ni razpravljalo zaradi vere ali omenjalo naše cerkve. Od tajnika cesarskega veličanstva ter drugih sta izvedela, da bodo našo cerkev in meine, če bomo ostali pri augsburški veroizpovedi, pustili pri miru. Silovite neresnične tožbe ter pisanja duhovnikov in menihov te dežele, ki so pisali, da krščujem otroke pod mostom, da sem križ in vse podobne odstranil iz špitalske cerkve ter več drugih neresničnih zadev je krivo, da so bili pred tem proti meni izdani tako strogi ukazi. Ker rimsko cesarsko veličanstvo itd. pri sedanjem tridentinskem koncilu zaradi mnogih prošenj, predlogov in želja ni moglo doseči, da bi sveti očetje dovolili obhajilo pod obema podobama, duhovniški zakon, svobodo glede uživanja jedi ter da maša ni spravna daritev in se v bodoče ne bi smela opravljati za denar temveč zastonj, je njegovo veličanstvo itd. sklenilo omenjene člene v svojih dednih deželah sprejeti in dovoliti. Temu bo sledil tudi bavarski knez itd. Tam kjer bo to uresničeno, bo papeštvo utrpelo veliko škodo.

Naša kranjska cerkev ne samo tukaj v Ljubljani temveč povsod na Gorenjskem in Dolenjskem se zelo krepi. Kristusu slava. Iz vsega srca ga prosim, naj začeto delo v slavo svojega imena dopolni in pripelje do srečnega konca. Amen.

Nekateri naši gospodje deželani se odpravljajo h kronanju v Bratislavo. Kristus Gospod naj blagega kralja Maksimilijana čim dalje toliko bolj iz nebes mazili s Svetim Duhom. Amen.

Dano v Ljubljani, 8. julija leta itd. 1563.

4 Matija Vlačić Ilirik (1520–1575), avtor mnogih teoloških razprav, njegovo smer v protestantizmu so imenovali flacijanizem.

5 Sebastijan Krelj ni postal samo Trubarjev pomočnik temveč tudi njegov naslednik kot drugi superintendent slovenske evangeličanske cerkve. Gl. J. Logar, *SBL I*, 565 sl.

PISMA

37

Ivanu baronu Ungnadu¹

Ljubljana, 18. septembra 1563

Izvirnik, s Trubarjevo roko samo podpis (»vnterhaniger Primus Truber, m. m. subscripsi«).

Tübingen, Univ. Bibl., Slav. Bücherdruck II, 113.

Kostrenčič, 186–189; Elze, *Briefe*, 342–347; Rajhman, *Pisma*, 156–160.

Pr. 17. oktobra 1563.

Dem wollgebornen herrn, herrn Hansen Vngnaden, freyherrn zu Sonnegkh etc., röm. khay. mt. etc. rath etc., meinem genedigen vnd g.[ünstigen] herrn. Vrach.

Gnad vnnnd frid von gott durch Christum.

Wollgeborner freyherr, genediger herr. Auf e. gn. jüngst schreyben, durch derselbigen secretari Phillipen Guggen mir vbersendt, gib jch vnnnderthanighklich zuuernemen, daß der Fabian Khirchperger nun in die sechst wochen mit des herrn Augustin von Lamberg saligen verlassnen wittiben zu Wien ligt von wegen jrer rechtfertigung, vnnnd alßbaldt er anhaimb khumbt, soll er von allen cmpfangnen vnnnd außgebenen allerley büchern lautere raittung e. gn. zuesenden. Der herr lanndtsverweser vnnnd die herrn verordenten seyn nicht alhie, destwegen geben sie e. gn. auf derselbigen schreiben yeczund khein antwort. Vnnnd daß sie bißher khein ansehnliche khundtschafft von den crabatischen vnnnd cyrulischen buechern, wie es e. gn. von jnnen habt begert, geschickht, jst auß der vrsachen vnnnderlassen worden, nachdem e. gn. den Fabian Khirchperger geschriben, sie haben von villen ansehnlichen vnnnd verstandigen crabatischen priestern vnnnd leyen genuesamen khundtschafften vnnnd briefliche vrkhundten empfangen, daß die crabatischen vnnnd cyrulischen buecher recht vnnnd verständig sein; dabei haben sie es beleyben lassen vnnnd vermeindt, e. gn. bedarff der obgemeldten khundtschafften nicht mehr. Wo es aber die notturfft noch erfodert, so wellen sie eine hinauß schickhen. Der buechbindter entschuldigt sich, er saumbe nicht mit dem einpinden vnnnd bißheer ist noch khein sorg noch gfahr gewest, daß man vnns die buecher nemen würd, vnnnd es besorgt sich noch niemandt. War ist es, da jch dise tag von etlichen glaubwierdigen vnnnd gottsalignen personen bin gewarnet, daß gwiß sey, daß abermalls khayserliche beuelch dem herrn lanndtshaubtman allein zuekhumen sindt, daß er mich in das gschloß alhie soll erfodern vnnnd auf weitem bscheidt im gschloß behallten. Aber der lanndtshaubtman ist yeczdt nicht anhaimb, ist zu Aggram bey den andern commissarien, welliche die crabatischen graniczen vmbgeritten haben vnnnd beratschlagen, wie sie diesselbigen graniczen vor den Thürckhen bewaren wellen. Vor etlichen wochen meines erachtens zu zweyen mallen e. gn. hab ich geschriben, wie ein walischer bischoff von khayserlicher

¹ Trubar med drugim želi, da bi čim prej začeli s tiskanjem slovenskega cerkvenega reda.

PISMA

mt. etc., vom concilio vnnd vom babst hieher gesandt, der ist alhie seid pfingsten biß auf gestern im closser gelegen. Der hat allerley practickhen wider mich angericht. Ist vnnsers herrn lanndtshaubtmans geschwornen vnnd zechbrueder worden. Der herr lanndtshaubtman verdenckht mich, jch hallts mehr mit den herrn von Aursperg alß mit jn vnnd Lambergern, den der herr landtshaubtman steht mit dennen von Aursperg etlicher red vnnd schreyben halben in hohen rechten; seind beide partheyen für die khay. mt. etc. auf den neüzehenden nouembris gen Wien erfodert. Aber herr lanndtshaubtman thuet mir vnnd verdenckht mich vnbillich, den ich hab beide partheyen mit hohen bitten vnnd ermanen zum frid vnd zum christlichen vertrag gewisen mit dem anzeigen, sie werden mit jr vneinigkheit auch der khirchen grossen schaden zuefuegen vnd ein neue verfolgung erweckhen etc. Aber weder ich noch der obrist herr Lengkhoutsch vnnd andre herrn haben zwischen jnnen nichts außrichten mögen. Des mueß jch schuld tragen. Vnnsere bischoff von Laibach ist vor 4 tagen von der khay. mt. etc. anhaimb khumen. Ist die sage, er hab bey jrer mt. etc. widerumb gnad erlangt vnnd dem walischen bischoff vorgestern hat er zweyhundert thaller zur zerrung gen Wien geschickht vnnd ist gestern von hinnen verritten. Der bischoff von Aggram ist gestorben. Der walisch bischoff hat sich alhie offt hören lassen, wen der bischoff von Laybach noch grössere sünden vnnd lasstern auf jme het, die würden jm alle von der khay. mt. etc. vnnd vom babst vergeben, wen er nur den kheczzer Primum Truber in das landt nicht einnisten nicht gelassen. Auß dem vnd andern ist leichtlich abzunehmen, der teüfel habe durch dise zwen bischouen, pfaffen vnnd münichen abermals etwas neuß wider mich außgebracht. Ich mueß es dem lieben gott beuelhen. Sunst mit der religion im landts Crain steht es zimblich woll. Die drey stendt halltens mit dem euangelio, doch wen die verfolgung angehen wirdet, ist zu besorgen, jr vill werden auß furcht abfallen. Christus der herr sterckhe sie vnnd mich mit seinem h. geist. Amen.

Ich hab das jar vill raisens im lanndt vollpracht vnnd schware hanndlungen vberstanden mit hülff des allmechtigen. Deßwegen hab ich dem dolmetschen nicht mögen außwarten, yedoch souill gearbeitet, daß ich ein rechte gottsalige vollkhomenliche khirchen ordnung hab zusammen gebracht vnnd verdolmetscht, von deren e. g. jch hiemit den dritten theill on vorred vnnd register bey disem potten zueschickhe; die andern zwen theill, die vorred vnnd register wirdet vnnsere buechbindter, der vber 14 tag gen Augspurg buecher einzukhauffen reitten wirdt selbst vnd persönlich biß gen Aurach pringen vnd e. g. zuestellen. Vnnd disen ersten dritten teill der khirchen ordnung mögen e. g. mit den lateinischen buechstaben, mit wellichen die windische postill vnnd die lange vorred vber das new testament gedruckht sindt vnnd jn immargine oder an orten mit den khleinen in der gestalt, namblichen jn quarto wie die obgemellte postillen vnnd vorred druckhen lassen vnnd den herrn Stephano vnnd herrn Anthonio ernstlich auflegen, daß sie vleissig corrigieren, wie ich dan jnnen auch hiemit zueschreibe. Vnnd das druckhen mag man alßbaldt anfachen vnnd den tittl, die vorred erst hernach druckhen, dan der register von wegen der ziffer muß am lezten gedruckht werden. Vnnd ist mein rath, daß man vber 400 exemplar nicht auflege. Es wär guett, daß e. g. die lateinischen matrices vberkhem vnnd die buchstaben durch den Paulen sezern vnnd

PISMA

druckher lese giessen. Mit dennen möcht man windisch vnnd walisch druckhen. Den ganczen psalter mit argumenten will ich auch baldt verfertigen vnnd darnach die vbrigen epistellen der apostel, so es der will gottes ist vnnd ich nicht gefangen werde.

Neueß e. g. zu schreyben wisse ich nichts anderß, den zu Marpurch soll vill volkhs gestorben sein, dergleichen zu Waraßdin vnnd zu Petaw in 5 heusern hat sich der sterb angezündt. Zu Francz oberhalb Cylli seindt auch etliche personen an der pestilenz gestorben. In lanndts Crain vberal, gott lob, ist frischer lufft, das traidt woll geratten, allein daß der hagl an villen orten grossen schaden gethan. Im wallischen lanndt ist auch traidts genueg. Oel ist teur etc. E. g. vnnd dersselbigen liebsten christlichen gemahel, tochttern vnnd sönen wünsch jch von Christo. alles guets vnnd dersselbigen thue mich vnndterthanigkhlich vnnd treulich beuelhen mit diemutigen bitten, e. g. welle meinem genedigsten fürsten vnd herrn herzogen von Wirtemberg etc. zu gelegener zeit mich vnndterthanigkhlich vnnd vleissig beuelhen, auch jrer f. g., was e. g. ich zuuor von vnnserer khirchen vnnd gfahr auch yeczundt geschriben, es sey schriftlich oder mündlich anzeigen. Datum Laibach am 18 septembris anno etc. 63.

E. g. vnterthaniger

Primus Truber m. m. subscripsi

Auf das aber e. g. einen gründtlichen bericht haben, was für stückh vnnd artighel in dem erssten theill der windischen khirchen ordnung, den ich hiemit zueschickh, begriffen sindt, deßwegen schickh ich hieneben vom gemellten artgkhln ein teütsche verzeichnus.

Prevod

Blagorodnemu gospodu, gospodu Ivanu Ungnadu, baronu ženeškemu itd., rimsko cesarskega veličanstva itd. svetniku itd., mojemu milostnemu in zelo naklonjenemu gospodu. Urach.

Milost in mir od Boga po Kristusu.

Blagorodni baron, milostni gospod. Kot odgovor na vaše zadnje pismo,² ki mi ga je poslal vaš tajnik Filipp Guggler, pokorno sporočam, da se Fabijan Kirchperger z vdovo po rajnem Avguštinu Lambergu zaradi njene pravde že šesti teden nahaja na Dunaju. Takoj ko bo prišel domov, bo o vseh prejetih in odposlanih knjigah vaši milosti podal obširen račun. Gospod deželni oskrbnik in gospodje odborniki niso tukaj, zato na pismo vaše milosti še niso odgovorili. Da doslej niso poslali nobenega pomembnega mnenja o hrvaških in cirilskih knjigah, kar je vaša milost od njih pričakovala, je vzrok v tem, ker je vaša milost Fabijanu Kirchpergerju pisala, da je dobila dovolj mnenj in pisnih izjav mnogih uglednih in razumnih hrvaških

2 Ungnadovo pismo ni ohranjeno. Elze, *Briefe*, 342 (op. 1).

PISMA

duhovnikov in laikov, da so hrvaške in cirilske knjige dobre in razumljive; zato so menili, da vaša milost omenjenih poizvedb več ne potrebuje. V kolikor pa bi se pokazala potreba, jih bodo zbrali in poslali.

Knjigovez³ se opravičuje, češ da z vezavo ne zamuja, doslej še ni vzroka za zaskrbljenost ali nevarnost, da bi nam knjige vzeli, to še nikogar ne skrbi. Res pa je, da so me v teh dneh nekatere verodostojne in bogaboječe osebe posvarile, da je na gospoda deželnega glavarja zagotovo znova prišel cesarski ukaz, da me pokliče na grad in me do nadaljnjega navodila zadrži na gradu. Toda deželni glavar sedaj ni doma, je v Zagrebu z drugimi komisarji, ki so objezdili hrvaške meje in se posvetujejo, kako bi te meje obvarovali pred Turki. Pred nekaj tedni, tako menim, sem dvakrat pisal vaši milosti, kako je neki laški škof po rimsko cesarskem veličanstvu itd., koncilu in papežu bil poslan semkaj. Tukaj je v samostanu bival od binkošti do včeraj. Proti meni je snoval vsakovrstne spletke. Postal je našega deželnega glavarja zaupnik in vinski bratec. Gospod deželni glavar mi zameri, da se bolj držim gospodov Auerspergov kakor njega in Lambergarjev. Kajti gospod deželni glavar se z Auerspergi silno pravda zaradi nekih govoric in pisem, obe stranki je rimsko cesarsko veličanstvo itd. 19. novembra poklicalo na Dunaj. Toda gospod deželni glavar mi zameri po krivici,

saj sem obe stranki prosil in opominjal k miru in krščanski spravi ter opozarjal, da bodo zaradi nesloge tudi cerkvi prizadeli veliko škodo in izzvali novo preganjanje itd. Toda niti jaz niti poveljnik Lenkovič in drugi gospodje pri njih nismo dosegli ničesar. Sem za to jaz kriv? Naš ljubljanski škof se je pred 4 dnevi vrnil od rimsko cesarskega veličanstva itd. Pravijo, da je znova dosegel milost pri njegovem veličanstvu itd. Laškemu škofu je predvčeraj na Dunaj poslal dvesto tolarjev za potnino, ta je včeraj odjezdil od tod. Zagrebški škof je umrl. Laški škof je dal tukaj pogosto vedeti, da bi ljubljanskemu škofu, če bi ta imel na sebi še hujše grehe in prekrške, njegovo cesarsko veličanstvo in papež vse odpustila, če le ne bi krivovercu Primožu Trubarju dovolil, da se vgnezdi v deželi. Iz tega in ostalega je mogoče sklepati, da hudič po dveh škofih, duhovnikih in menihih zoper mene ponovno naklepa nekaj novega. Proti temu se priporočam ljubemu Bogu. Sicer pa veri na Kranjskem kar dobro kaže. Trije stanovi vztrajajo pri evangeliju, toda če bi se začelo preganjanje, se je bati, da bodo mnogi iz strahu odpadli. Kristus, Gospod, naj njih in mene krepi s svojim Svetim Duhom. Amen.

Leto sem preživel na mnogih potovanjih⁴ in s pomočjo vsemogočnega prestal težke preizkušnje. Zato se nisem mogel dovolj posvetiti prevajanju, vendar sem toliko delal, da sem sestavil in prevedel uporaben, pobožni in popolni cerkveni red; vaši milosti s tem slom pošiljam njegov tretji del brez predgovora in registra. Druga dva dela, predgovor in register, bo naš knjigovez, ki bo čez 14 dni zaradi nakupa knjig odjezdil v Augsburg, osebno prinesel v Urach in predal vaši milosti. In kot prvega naj da vaša milost natisniti ta tretji del cerkvenega reda z latinskimi črkami, s katerimi sta tiskani Slovenska postila in Ena

3 Lenart Stegmann je prišel 1562 s Trubarjem v Ljubljano. Elze, *Briefe*, 342 (op.2).

4 Med drugim je bil za veliko noč v Kamniku. Elze, *Briefe*, 345 (op. 4); M. Rupel, *Primož Trubar*, 151.

PISMA

dolga predgovor k Novi zavezi, margine in na mestih z malimi črkami, pa v obliki, namreč v quarto, kakor sta natisnjena omenjena postila in predgovor. Gospodu Štefanu in gospodu Antonu pa strogo naročite, da marljivo in pazljivo popravljata, kar tudi njima pišem.⁵ Tiskanje naj bi se čim prej začelo, naslov in predgovor se lahko natisneta pozneje. Register mora biti zaradi oštevilčenih strani natisnjen zadnji. Svetujem, da naklada ne presega 400 izvodov. Dobro bi bilo, če bi vaša milost dobila latinske matrice, črke naj vlije stavec in tiskar Pavel. Z njimi bi lahko tiskali slovensko in laško. Celotni psalter z utemeljitvijo bom kmalu dokončal in nato še preostala pisma apostolov, če je taka božja volja in ne bom zaprt.

Drugih novic za vašo milost nimam, razen da je v Mariboru baje umrlo mnogo ljudi, enako v Varaždinu, na Ptujju je kuga izbruhnila v 5 hišah. Tudi na Vranskem nad Celjem je nekaj ljudi umrlo za kugo. V deželi Kranjski je, hvala Bogu, zrak povsod čist, žito je dobro obrodilo, a v mnogih krajih je toča napravila veliko škode. Tudi v laški deželi je dovolj žita. Olje je drago itd. Vaši milosti in vaši najdražji krščanski soprogi, hčeram in sinovom želim vse dobro od Kristusa ter se jim pokorno in zvesto priporočam s ponižno prošnjo, da me vaša milost ob primernem času kot vdanega služabnika priporoči mojemu milostnemu knezu in gospodu vojvodi württemberskemu. Njegovi knežji milosti v pismu ali osebno sporočite, kar sem vaši milosti o naši cerkvi in nevarnosti pisal prej in tudi sedaj.

Dano v Ljubljani, 18. septembra itd. 63.

Vaši milosti vdani

Primož Trubar, podpisal s svojo roko.

Da bi pa imela vaša milost temeljito poročilo, kakšni nauki in člani so zajeti v prvem delu slovenskega cerkvenega reda, pošiljam hkrati z njim nemški seznam omenjenih členov.

5 Pismo ni ohranjeno. Zanimiva je sama omemba, ker kaže, da se Trubar ni resno držal svojega sklepa, da jima ne bo več pisal. Gl. pismo z dne 22. oktobra 1562.

PISMA

38

Ivanu baronu Ungnadu¹

Ljubljana, 5. oktobra 1563

Izvirnik. S Trubarjevo roko samo podpis (»vnterthaniger ... «).

Tübingen, Univ. Bibl., Slav. Bücherdruck II, 116.

Foto: NUK, Ms 1062, A št. 126.

Kostrenčič, 190–194; Elze, *Briefe*, 347–351; Rajhman, *Pisma*, 161–165.

Pr. 23. oktobra 1563.

Dem wollgebornen herrn Hansen Vngnaden, freyherrn zu Sonnegg etc., rö. khay. mt. etc. rath etc.,
meinem genedigen vnnnd gebietunden herrn. Aurach.

Gnad vnnnd frid von gott durch Christum.

Wolgeborner freyherr, genediger herr. Ich hab durch ein schreyben eines christlichen herrn mit betrübten
herczen vernumen, e. g. sey schwärlich vnnnd tödtlich sambt einem sun khranckh. Aber gleich yeczundt
in diser stund ist der Rueprecht Nicolo zw mir khumen vnd angezeigt, vmb e. g. vnnnd derselbigen sun sey
widerumben guet worden. Christo. dem herrn darumb sey lob vnnnd ehr in ewighkait. Amen.

Vor wenig tagen e. g. hab ich bey einem tübingischen potten allerley geschriben vnnnd den ein theil der
windischen khirchen ordnung zuegeschickht. Vnnnd dieweil vnnser buechbindter Leonhart Stegman seiner
geschafft halben von hinnen gen Augspurg sich erhebt vnnndt sich widerumben in khürcz herein verfüegen
wirdt, hab ich mit jme gehandelt vnd vermögt, daß er sich zu e. g. biß gen Aurach verfüege vnnnd allen
bericht, wie die windische, crabatische, cyrulische vnnnd walische buecher abgehen vnnnd verkhaufft
werden, mündlich vnnnd lauter anzeige vnnnd daß er die andern zwen oder drey theil der windischen
khirchen ordnung e. g. selbst presentiere; darumb jme, dem buechbindter, was er von Augspurg biß gen
Aurach verczere, die zerung zuerlegen versprochen. Vnnnd von jme werden e. g. allerlei, wie es vmb die
vnnser khirchen vnnnd vmb mich ein gestalt habe, alles gründtlich vnnnd warhafftig vernemen.

Meinen genedigen etlichen herrn ist angezeigt vnnnd die pfaffen vnnnd münichen habens außgebrait, daß
abermals ernstliche khayserliche beuelch an den herrn lanndtshaubtman allein sind vorhanden, daß er
mich gefengkhlich einziehen soll, vnnnd es wirdt gewiß geschehen, alß baldt herr lanndtshauptman von den
gräniczen anhaimb khumbt. Im namen des herrn, sein will geschehe vnnnd brauche mich wie bißher zu
seiner ehren vnnnd außspreitung seines h. euangely. Amen.

¹ Trubarju je pri srcu slovenski cerkveni red, ki že kasni in kasnitev avtorja vznemirja.

PISMA

Vnnd e. g. schickh ich abermals ein ganczen teutschen vnd ein windischen register der ganczen zuegeschickhten khirchen ordnung. Darauß mag menigkhlich abnemen, daß jch nichts vnnützlichen, sonnder die nöttigste stückh, lehre, artigkhel vnnd ceremonien, die zu einer vollkhomenlicher khirchen ordnung gehören, hab zusammen gebracht vnnd in diß buech eingesezt, vnnd alle ceremonien, sonnderlich von der h. tauff vnnd vom h. nachtmal des herrn, reden vnnd handlungen auf die wirtembergerische khirchen ordnung gezogen vnnd dirigiert, vnnd mich hoch beflissen, daß jch alle sachen mit lauterem, verständigen vnnd einfaltigen windischen worten hab dargethan, daß menigkhlich leicht verstehen mag, was in disem buch gehandelt wirdet. Vnnd jch verhoff zugleich, wir werden mit disem buech, wo nicht so baldt, doch mit der zeit grossen nucz bey den windischen vnd darnach bey den crabatischen völkhern schaffen, den in disem buech seindt nicht allein die eusserliche ceremonien, sonnder auch das gancz corpus der ganczer christlicher lehr, wie dieselbige in der mecklenburgerischen khirchen ordnung verfast, begriffen. Vnnd soliches alles ist mit rath vnnd vorwissen meiner genedigen herrn geschehen, dennen jchs auch werde dediciern. Vnnd die vorred vnnd die epistolam dedicatoriam e. g. will jch baldt sambt den tittl zueschickhen vnnd damit kheins wegs säumen. Vnnd an e. g. ist mein vnndterthanig hochvleissig bitten, wellens alßbaldt druckhen lassen, den jch wirdt von jren villen darumb ersuecht. Ist auch von nöten, dieweil die raine lehr des h. euangely vberal jn Crain, im Windischen March vnnd vnndter den Crabaten außspreitt ie lenger ie mehr wirdet, daß auch die gleichait vnnd ein form mit den ceremonien vnnd sonnderlich mit der tauff vnnd abentmall des herrn berall gehalten werde. In was aber form vnnd mit wellichen buechstaben die gemelte khirchen ordnung gedruckht werden soll, solliches werden die seczer, druckher vnnd corrigierer auß beiligunder jnstruction lauter verstehen vnnd sonnderlich, daß die seczer vnd corrigierer vleissig aufsehen, daß sie nach dem vleissig abgeschribnen vnd emendierten exemplar seczen vnnd corrigiren, die wörter noch die buchstaben nicht verändern. Der psalter mit argumenten vnnd scholys wirdet auch baldt vollendet. Die epistel zum Ephesern vnnd die hernach volgen, so. ich nicht gefangen oder vmbracht werde, will jch auch baldt, wills gott, verfertigen.

Im lanndts Crain jst der lufft noch alweg (gott lob) frisch vnnd gesundt. Allein jn Vnndtersteyer breit sich der sterb auß ie lenger ie mehr. Das getraidt jst wolfeil vnnd im abschlag. Der süessen walischen weine sindt wenig vnnd theur. Die marweine sindt auch nicht vill vnnd saur. Die herrn comissarien, herr lanndtshaubtman vnnd die herrn verordenten sollen heut hieher von den thürkhischen gränitzen, die sie abermals vmbgeritten vnnd besichtigt, khumen. Im walischen landt ist das traidt auch woll geraten. Andre neuczeitungen haben wir nicht. Vnnd hierauf e. g. derselbigen christlichen tugendreichen gemachel wünsch jch von Christo dem herrn alles guets. Vnnd derselbigen thue mich vnderthanigkhlich vnnd treulich beuelchen mit diemutigen bitten, wen sich die gelegenhait gibt, wellen mich den christlichen hochgebornen fürsten vnnd herrn, meinen genedigisten herrn von Wirtemberg vnndterthanigist beuelhen vnnd jrer f. g. was ich zuuor vnnd yeczundt von wohlfart vnnd widerwärtigkhait der vnnserer khirchen vnndtertanig anzeigen. Meine genedige herrn seindt dahin bedacht, wo ich gefangen würd, jre f. g., auch

PISMA

die chur- vnnnd fürsten vmb fürbitt an die röm. khay. mt. etc. anzusuechen etc. Wo es zu dem khombt, so würden soliche fürpitt nichts helffen, den ich werde jm gschloß alhie nicht lang behallten, sonnder gen Rom geschickht, alda werd jch ein walische suppen mit gifft vermacht außtrinckhen müessen, den mein nam jst zu Rom schier woll als Lutheri saligen bekhanndt vnd verhasst. Datum Laibach am 5. octobris anno etc. 63.

E. g. vnterthaniger caplan

Primus Truber m. sua subscripsit

Post scripta

Alß jch disen brieff hab zueschliessen wellen, hat der herr landtsverweser vmb mich geschickht vnnnd mir angezeigt, er hab von etlichen bischouischen von Laibach nicodemischen hoffgesindt aigentlich verstanden, daß gwißlich die obgemeldten khay. beuelch wider mich vorhanden sindt vnnnd der bischoff wirdt sie selbst dem herrn lanndtshaubtman vberantworten vnnnd vollziehung begern etc. Aber jch soll auf des herrn lanndtshaubtmans erfoderung jn das gschloß nicht gehen vnnnd anzeigen, mir sey von den hern verordenten vnnnd von dem grossen ausschuß ditsmal in das gschloß zu gehen verboten. Vnnnd alßdan will der herr lanndtsverweser alßbaldt dem grossen ausschuß zusamen erfodern vnnnd sich selbst von meiner wegen mit dem herrn landtshaubtman, der mir vnbillich vnnnd vnerschuldts feindt, handeln wellen, den beuelch von jm zu sehen begern vnnnd nachmals wellen sie abermals der rom. khay. mt. etc. vnnnderthanigist zueschreiben vnd bitten, jr mt. etc. will jnen genedigist anzeigen, wer vnd was man mich abermals anklage, den ist ein verdacht, er selbst, der landtshaubtman durch den walischen bischoff, mit dem er sich gebrüedert, hab solichen beuelch außbracht. Daß e. g. vnnnd zuvörderst meinem genedigisten fürsten etc. zeig jch in treuen an; wellen soliches biß zum außgang in der gehaimb behallten. Soliche vnnnd dergleiche praticckhen richt der teüfel an vberal, da man sein reich mit der reiner lehr des h. euangely zerstören will etc.

Die röm. khay. mt. etc. soll gewißlich gancz schwach vnnnd nicht alweg bey jrer voriger vernunft sein. Ist auch vnwillig, wen man jn was des glaubens sachen belangend, mollestiert. Daraus zuuermuetten, daß soliche beuelch mit arglistigkhait werden außgebracht. Christus der herr erbarm sich dises vnsers welltfrommen khaysers, erleuchte jn mit seiner gnad vnnnd geist zum ewigen leben. Amen.

Prevod

Blagorodnemu gospodu, gospodu Ivanu Ungnadu, baronu ženeškemu itd., rimsko cesarskega veličanstva itd. svetniku itd., svojemu milostnemu in zapovedujočemu gospodu. Urach.

Milost in mir od Boga po Kristusu.

PISMA

Blagorodni baron, milostni gospod. Iz pisma nekega krščanskega gospoda² sem izvedel, da je vaša milost in eden od vaših sinov težko in na smrt bolna. Toda prav sedaj, v tej uri, je prišel k meni Rupert Nicolo in povedal, da sta vaša milost in sin zopet zdrava. Za to naj bo Kristus, Gospod, hvaljen in čaščen vekomaj. Amen.

Pred nekaj dnevi sem vaši milosti po nekem tübinškem slu marsikaj napisal in poslal en del slovenskega cerkvenega reda. Ker se je naš knjigovez Leonard Stegman zaradi svojih opravkov podal v Augsburg, od koder se namerava v kratkem vrniti, sem se z njim pogodil in dogovoril, da se bo oglasil pri vaši milosti v Urachu ter vam ustno in podrobno poročal, kako razpečavamo in prodajamo slovenske, hrvaške, cirilske in laške knjige, in vam osebno predstavil druga dva ali tri dele slovenskega cerkvenega reda. Zato sem knjigovezu obljubil, da bo dobil povrnjene stroške za pot iz Augsburga do Uracha. Vaša milost bo od njega obširno in kot je v resnici, izvedela marsikaj o tem, kako se godi naši cerkvi in meni.

Nekaterim mojim milostnim gospodom je bilo znano, duhovniki in menihi pa so razširili vest, da so le na gospoda deželnega glavarja znova prispeli cesarski ukazi, naj me zapre. To se bo tudi zgodilo, ko se gospod deželni glavar vrne z meje. V imenu Gospoda, naj se zgodi njegova volja, da kot doslej služim njemu v čast in širjenju svetega evangelija. Amen.

Vaši milosti ponovno pošiljam celotni nemški in slovenski register vseh delov cerkvenega reda. Iz njega bo vsakdo lahko spoznal, da v tej knjigi nisem zapisal ničesar nekoristnega, temveč sem zbral najbolj potrebna poglavja, nauke, člene in obrede, ki spadajo k popolnemu cerkvenemu redu. Vse obrede, posebej o svetem krstu in sveti Gospodovi večerji, govore in opravila sem povzel in uredil po württemberskem cerkvenem redu ter se zelo potrudil, da bi vse stvari povedal z jasnimi, razumljivimi in preprostimi slovenskimi besedami, tako da bi vsakdo zlahka razumel, o čem se v tej knjigi razpravlja. Zelo upam, da bomo s to knjigo, čeprav ne takoj vendar pa sčasoma, doprinesli veliko koristi slovenskemu pa tudi hrvaškemu ljudstvu, kajti v tej knjigi ni zajeta le zunanja oblika obredov, temveč celoten izbor vsega krščanskega nauka, kot je zapisan v mecklenburškem cerkvenem redu. Vse to se je zgodilo po nasvetu in z vednostjo mojih milostnih gospodov, katerim bom ta cerkveni red tudi posvetil. Predgovor in posvetilo bom pravočasno poslal skupaj z naslovom. Vašo milost pa ponižno prosim, da to delo da čim prej v tisk, saj so me za to že mnogi prosili. To je nujno za ohranitev enotnosti in oblike obredov, še posebej krsta in Gospodove večerje, ker se bo čisti nauk svetega evangelija povsod po Kranjskem, v Slovenski marki in med Hrvati čedalje bolj širil. V kakšni obliki in s kakšnimi črkami naj bo omenjeni cerkveni red natisnjen, bodo stavci, tiskarji in korektorji podrobno izvedeli iz priloženega navodila.³ Posebej pa naj stavci in korektorji zelo pazijo, da bodo stavili in korigirali po natančno prepisanem in izboljšanem primerku, ter da ne

2 Pismo ni znano. Elze, *Briefe*, 347 (op. 1).

3 Navodilo ni ohranjeno. Obstaja nekoliko poznejše navodilo, gl. Elze, *Briefe*, 375.

PISMA

spreminjajo niti besed niti črk. Psalter z utemeljitvijo in dodatki bo tudi kmalu končan. Pismo Efežanom in tista, ki sledijo, bom tudi, če me ne bodo zaprli ali umorili, ako Bog hoče, kmalu dokončal.

V deželi Kranjski je zrak še vedno, hvala Bogu, čist in zdrav. Le na Spodnjem Štajerskem se kuga vedno bolj širi. Žito je poceni, cena pa bo še padla. Sladkih laških vin je malo in so draga. Dolenjskega vina tudi ni mnogo in je kislo. Gospodje komisarji, gospod deželni glavar in gospodje odborniki naj bi se danes vrnili s turške meje, ki so jo znova objezdili in pregledali. Tudi v laški deželi je žito dobro uspelo. Drugih novic nimamo. S tem želim vaši milosti in vaši krščanski krepostni soprogi vse dobro od Kristusa, Gospoda, ter se vdano in iskreno priporočam s ponižno prošnjo, da me, če bo za to dana priložnost, krščanskemu visokorodnemu knezu in gospodu, mojemu milostnemu gospodu württemberškemu, ponižno priporoči in njegovi knežji milosti poroča o tem, kar sem prej in sedaj pisal o blaginji in slabostih naše cerkve. Moji milostni gospodje nameravajo, če bi me zaprli, njegovo knežjo milost, volilne kneze in kneze prositi za priprošnjo pri rimsko cesarskem veličanstvu itd. Če bi do tega prišlo, pa take priprošnje ne bi pomagale, kajti v gradu me ne bi dolgo zadržali, temveč bi me poslali v Rim. Tam bi pač moral izpiti laško juho, s strupom zabeljeno, kajti moje ime je v Rimu že tako znano in zasovraženo kakor ime pokojnega Luthra.

Dano v Ljubljani, 5. oktobra leta itd. 63.

Vaše milosti vdani kaplan

Primož Trubar, s svojo roko podpisal.

Pripis

Ko sem hotel to pismo zapreti, je gospod deželni oskrbnik poslal pome in mi povedal, da je od nekaterih ljubljanskih, škofijskih nikodemovskih dvorjanov izvedel, da so omenjeni cesarski ukazi proti meni gotovo tukaj in jih bo škof sam izročil gospodu deželnemu glavarju ter zahteval izvršitev itd. Toda na zahtevo gospoda deželnega glavarja, da se oglasim na gradu, naj bi odgovoril, da so mi gospodje odborniki in veliki deželni zbor tokrat prepovedali, da bi šel na grad. Tedaj bo deželni oskrbnik čim prej sklical deželni zbor in se sam, zaradi mene, pogovoril z gospodom deželnim glavarjem, ki me po krivici in po nedolžnem sovraži, ter od njega želel videti ukaz. Še enkrat naj bi rimsko cesarskemu veličanstvu itd. zelo ponižno pisali in ga prosili, da milostno razodene, kdo in česa so me znova obdolžili, kajti sumijo, da je deželni glavar sam, po laškem škofu, s katerim se je bratil, pripravil takšen ukaz. To zaupam vaši milosti in posebej mojemu milostnemu knezu itd.; ostane pa naj v tajnosti do razpleta. Takšne in podobne nakane spleta hudič povsod, kjer se želi njegovo kraljestvo zrušiti s čistim naukom evangelija.

PISMA

Rimsko cesarsko veličanstvo itd. naj bi bilo zares povsem slabotno in ne povsem pri svojem nekdanjem razumu. Mu tudi ni prav, če ga nadlegujejo z verskimi zadevami. Zaradi tega lahko domnevamo, da so takšni ukazi bili izsiljeni z zvijačo. Kristus, Gospod, naj se usmili našega pobožnega cesarja, naj ga razsvetli s svojo milostjo in duhom za večno življenje. Amen.

PISMA

39

Nikolaju Gravenecku¹

Oktober 1563

Odlomek. Sodoben prepis.

ARS, stan. arh. 54/7–6 (priloga pismu vojvode Krištofa Württemberskega Ivanu Ungnadu 29. novembra 1563, naslovljena: »Ex literis d. Primj Trueberj, quas scripsit viro nobili Nicolao de Graue-neck etc.«).

Foto: NUK, Ms 24/57.

Elze, *Die Superintendenten der evangelischen Kirche in Krain während des sechzehnten Jahrhunderts*, Wien 1863, 19; Elze, *Briefe*, 358; Rajhman, *Pisma*, 166.

Von der vneinigkheit zwischen den hochgelerten theologen von wegen des nachtmals, vnnd daß sich das volckh durch die gottseeligen predigten wenig bessere, jst zu erbarmen, vnnd jch hör nit gern. Jnn vnseren kirchen, die die euangelische lehr angenomen, jst noch (gott lob) von kheiner sect noch zwispalt zu hören. Wir lernen vnnd glauben ainhelliglich den wortten Christj beim nachtmal, daß wir allda den waren leib vnnd das ware pluett Christj dess herrn jm geist vnnd jm glauben empfangen vnnd vnns warhafftigh dess leibs vnnd pluets Christj, das jst seins verdiensts, theilhaftig machen, nach dem wortt Paulj 1. Cor, 10.

Prevod

Da si veleučeni teologi o poslednji večerji niso edini in da se ljudstvo s pobožnimi pridigami skoraj nič ne boljša je žalostno in tega ne slišim rad. V naši cerkvi, ki je sprejela evangelijski nauk, hvala Bogu, še ni slišati o kakršnikoli sekti ali razdoru.² Mi učimo in enodušno verjamemo besedam, ki jih je Kristus izrekel pri večerji, da v duhu in veri sprejemamo pravo telo in pravo kri Kristusa, Gospoda, ter da resnično postanemo deležni telesa in krvi Kristusove, to je njegovega zasluženja, po Pavlovi besedi, 1 Kor 10.³

1 Kratki odlomek pojasnjuje, zakaj je bilo ustavljeno tiskanje Trubarjevega cerkvenega reda. Dopolnjuje pa ga Trubarjevo pismo kranjskim deželnim stanovom z dne 13. januarja 1564. Prevod M. Rupla, *Primož Trubar*, 169.

2 Trubar je rad ponavljal, da je slovenska protestantska skupnost tudi notranje enotna. Podobno je ravnal v Kemptenu, kar pričuje pismo H. Bullingerju 13. marca 1557.

3 Trubar nedvomno misli na 1 Kor 10,15–17. (»Govorim vam kot preudarnim ljudem. Sami pa presodite, kaj govorim. Mar blagoslovljeni kelih, ki ga blagoslovljamo, ni udeležba pri Kristusovi krvi? Mar kruh, ki ga lomimo, ni udeležba pri Kristusovem telesu? Ker je en kruh, smo mi, ki nas je veliko, eno telo, ker smo vsi deležni enega kruha.«) Prim. SSP. Nadaljnji potek gl. Elze, *Briefe*, 359 sl.

Juriju grofu Thurnu in goriškemu deželnemu zboru¹

Ljubljana, 1. decembra 1563

Sodoben prepis.

Tübingen Univ. Bibl. (Universitätsarchiv VIII, 4). Slavischer Bücherdruck II, 128.

Foto: NUK, Ms 1062, A št. 119.

Kostrenčič, 202–203; Elze, *Briefe*, 368–370; Rajhman, *Pisma*, 167–168.

Den wolgebornen, edlen, gestrengen vnd ernuessten herrn, herrn Georgen, grauen vnd freyherrn vom Thurn vnd zum Creutz, erblandthoffmeister des fürstenthumbs Crain, vnd N. den herrn einer ersamen loblichen versamblung der fürstlichen grauenschafft Görzcz etc., meinen genedigen vnd günstigen herrn.

Gnad vnnd frid von gott durch Christum.

Wolgeborner graue vnnd freyherr, auch wolgeborn, edl, gestreng, ernuesst, fürsichtig vnnd weiß, genedig, gebietundt vnnd günstig lieb herrn. Mir ist in disen verschinnen tagen glaubwierdig angezeigt, wie etlich wenig personen auß der graueschafft Görzcz sich vor der röm. khay. mt. etc., vnnsERM allergenedigisten herrn vnnd landtsfürsten, wider mich vnnd meine iüngsten zu Görzcz, Rubya vnnd zum Creücz gethannen predigten haben beschwärdt vnnd beuelch auf e. g. vnnd hrl. außgebracht, mich gefengkhlich einzuziehen etc. Nun bin jch (gott lob) aller meiner predigten, die jch bey euch auß der 1. vnnd 2. epistl Johannis vnnd auß dem 10. capitl der apostel geschicht gethan, ganz woll eingedenckh, vnnd jch bin auch diesselbigen in lateinischer, teutscher vnd windischer sprach menigkhlich fürzulegen erbötig. So hab jch auch die h. sacrament mit aller reuerencz, wie sie Christus eingesezt, die apostel vnnd die erste allte khirchen gebraucht, vnnd nach jnnhalt vnnd vermög der augspurgerischen confession administriert. Derhalben zu uerwundern, daß soliche personen vnndter den christen zu finden sindt, die das helle, clare wort vnnd beuelch des sons gottes für vnrecht vnnd keczersch dürffen schellten vnnd mich vnbefragt vnnd vnnersuecht vor meiner erster jnstancz vnnd ordenlicher obrigkheit dises fürstenthumbs Crain so hoch vnnd on grundt vor der röm. khay. mt. etc. für einen keczersch angeben. Das muesse jch sambt allen ausserwellten vnnd beständigen zeugen der göttlicher warhait, welliche von Abel biß auf vnser zeit gewest vnnd noch werden, dem almechtigen, ewigen vnd gerechten gott khlagen vnnd beuelhen. Der welle sie auch begnaden, erleuchten vnnd bekheren, daß sie also wissentlich vnnd fürseczlich dem lautem wort gottes nicht widersprechen, dasselbig verfolgen, vnnterdruckhen vnnd in den heiligen geist nicht sündigen. Amen.

¹ Po vrnitvi v Ljubljano je Trubar izvedel za spletke goriških duhovnikov. Želi natančnejše podatke.

PISMA

Jedoch an e. g. vnnd hrl. ist vmb Christi ehr vnnd seiner khirchen wolfart willen mein vnndterthanig, hochvleissig bitten, wellen der obgemeldten erbärmlichen, verplendeten personen khlag, die sie wider mich fürbracht, auch des beuelchs glaubwürdige copeyen mittheillen vnnd der ersonnen namen vnd zunamen mir anzeigen vnnd aufs beldist zueschickhen, auf das ich mit rath vnnd vorwissen meiner genedigen vnnd gebietunden herrn mein gegenbericht vnnd entschuldigung, auch alles, was einem christlichen prediger gebürt, wisse zu thuen vnnd zu handeln. Vmb soliches e. g. vnnd hrl. werden sambt allen, die der göttlichen warhait beystehen, dieselbige fördern vnnd handthaben, von Christo dem herrn in auferstehung der gerechten grosse belonnung empfahren, Dennen allen thue mich vnndterthänighklich vnnd gehorsamblich beuelhen. Datum Laybach, am 1. december anno etc. 63.

E. g. vnnd h. vnndterthaniger caplan Primus Truber

Prevod

Blagorodnim, plemenitim, hrabrim in spoštovanim gospodom, gospodu Juriju, grofu in baronu Turnskemu in od Križa, dvornemu upravitelju dednih dežel kneževine Kranjske in gospodom častitega slavnega zbora knežje grofije Goriške itd., svojim milostnim in naklonjenim gospodom.

Milost in mir od Boga po Kristusu.

Blagorodni grof in baron, blagorodni, plemeniti, hrabri, spoštovani, skrbni in modri, milostni, zapovedujoči in naklonjeni ljubi gospodje. V teh minulih dneh sem iz verodostojne strani izvedel, da se je nekaj oseb iz goriške grofije, pred rimsko cesarskim veličanstvom itd., našemu milostnemu gospodu in deželnemu knezu pritožilo proti meni in mojim nedavnim pridigam v Gorici, Rubiji in Križu.² Vaša milost in gospodje pa ste prejeli ukaz, da me zaprete itd. Vse svoje pridige, iz 1. in 2. Janezovega pisma in iz 10. poglavja apostolskih del,³ ki sem jih imel pri vas, sem (hvala Bogu), zelo vestno pripravil in jih lahko vsakomur v latinskem, nemškem in slovenskem jeziku predložim. Prav tako sem svete zakramente opravljal tako, kakor jih je Kristus priporočil ter postavil, ter so jih opravljali apostoli in prva stara cerkev, ter v duhu in smislu augsburške veroizpovedi. Zato me čudi, da se med kristjani najdejo takšni, ki čisto, jasno besedo in zapoved Božjega Sina blatijo kot napačno in krivoversko, ter me pri rimsko cesarskem veličanstvu itd., povsem neutemeljeno obtožujejo krivoverstva, ne da bi bil poprej izprašan ali preiskan pred prvo sodno stopnjo in redno oblastjo te kneževine Kranjske. O tem se moram z vsemi izvoljenimi in stanovitimi pričami božje resnice, ki so bile od Abela do današnjih časov in še bodo, potožiti ter se priporočiti vsemogočemu, večnemu in pravičnemu Bogu. Bog naj jim bo milosten, naj jim razsvetli

2 Prim. M. Rupel, *Primož Trubar*, 151–152, 267.

3 Trubar je izbral navedena mesta kot osnovo svojih pridig, da bi pokazal na temeljne značilnosti »nove« vere (skladnost med vero in dobrimi deli; ob stotniku Korneliju pa pomen vere pred samim zakramentalnim dejanjem). Pridige seveda niso ohranjene, toda iz Trubarjevega, verjetno namernega podatka, zaznamo vsebino njegovih pridig.

PISMA

razum in jih spreobrne k pravi veri, da zavestno in premišljeno ne bodo nasprotovali čisti božji besedi, jo preganjali in zatirali ter v Svetem Duhu ne bodo grešili. Amen.

Vendar vašo milost in gospode zavoljo Kristusove časti in v dobrobit njegove cerkve ponižno prosim, da mi čim prej pošljete verodostojne kopije ukaza in tožbe, ki so jo proti meni sprožili omenjeni, usmiljenja vredni in zaslepljeni ljudje, prav tako pa tudi imena in priimke teh ljudi, da bi po nasvetu in z vednostjo mojih milostnih in zapovedujočih gospodov mogel sestaviti svoje poročilo in pojasnilo, ter storiti vse, kar v takem slučaju pristoji krščanskemu pridigarju. Za to bodo vaša milost in gospodje, kakor tudi vsi, ki širijo božjo resnico, jo pospešujejo in se nanjo sklicujejo, ob vstajenju pravičnih od Kristusa, Gospoda, sprejeli bogato plačilo.

Dano v Ljubljani, 1. decembra leta itd. 63.

Vaši milosti in gospodom vdani kaplan

Primož Trubar

PISMA

41

Juriju grofu Thurnu¹

Ljubljana, 1. decembra 1563

Sodoben prepis s Trubarjevim svojeročnim podpisom. (»E. g. unterthaniger«).

Tübingen, Univ. Bibl., Universitäts archiv VIII, 4 (Slav. Bücherdruck II, 134).

Foto: NUK, Ms 1062, A, št. 127.

Kostrenčič, 204–205; Elze, *Briefe*, 366–368; Rajhman, *Pisma*, 169–171.

Dem wolgebornen herrn, herrn Georgen grauen freyherrn vom Thurn vnd zum Creucz, erblandthoffmeister des fürstenthumbs Crain vnd der Windischen March, herrn zu Lipnicz vnd Teutschen Prot, röm. khay. mt. etc. rath, khriegs commissari in Friaul vnd fürstlicher durchleuchtigkeit erczherzogen Ferdinanden zu Österreich etc. obrisster hoffmeister etc., meinem genedigen vnd gebietunden herrn.

Gnad vnd frid von gott durch Christum.

Wolgeborner graue vnnnd freyherr, genediger vnd gebietunder herr. E. g. gib ich vndterthanighklich vnd im christlichen vertrauen zuuernemen, daß der wolgeborne freyherr, herr Joseph von Thurn, alß er vor drey tagen von Wien anhaimb khumen, mir angezeigt, wie er glaubwürdig mehr dan von einem verstanden, daß etlich gottloß görczerisch personen e. g. vnd mich gegen der röm. khay. mt. etc. hoch haben versagt von wegen der iüngsten bey e. g. gethannen predigten vnd die hochgedachte khay. mt. etc. sey wider e. g. vnd mich hoherczürnt vnd beuelch außgehen lassen mich gefengkhlich anzunemen etc. Aber gott der almechtig zu fördrist e. g. vnd jch, auch alle, die bey meinen predigten gewest, wissen, daß wir soliche vngnad nicht haben verschuldt, sonder der teufel vnd seine antichristische glieder vns auß neid vnd haß, den sie gegen dem son gottes vnd seinem lieben wort tragen, haben vns das baad zuegericht. Vnd wir sindt soliches schuldig vmb Christi willen vnd ein mehrers zu gedulden vnd allerley verfolgungen vmb bekhandtnuß seines namens zu leiden. Vnd das ist ein gewisses anzeigen, daß wir auch vnder das reich Christi gehören, dieweil vns der teufel mit seinen lügen vnd mit mordt dermassen angreiffet. Darumb last vns nur frölich vnd freydig vnsern vatter im himmel in namen seines liebens sons von herczen vnd mit starckhen glauben on vnderlaß anrueffen vnd bitten, daß er vns sambt allen rechten glaubigen christen bey der erkhandter, bekhandter vnd angenumen warhait seines euangely genedigkhlich erhalte vnd vns zu seiner ehren biß aufs endt gebrauche, auch nicht mehr vns auflege dan souil wir mit seiner hilff ertragen mügen. Amen.

¹ Podobno kot pismo, namenjeno vsemu deželnemu zboru, je Trubar nekoliko drugače obvestil svojega nedavnega gostitelja grofa Thurna o gonji zoper njega.

PISMA

Vnd nach erwegungen aller vmbstendt vnd sonderlich dieweil etlich gestern von Görzc hieher gen Laibach geschriben, daß sich etlich pfaffen vnd münichen öffentlich rhümen, sie haben der röm. khay. mt. etc. ernstlich beuelch, alßbaldt jch in die görczerische grauenschafft khume, mich zu fahen, hab ich dits beyligundt schreyben an e. g. vnd an die andern herrn gestellt vnd zueschickhen, doch soliches on e. g. rath, wissen vnd zuelassen nicht thuen wellen. Des verschlossens schreyben copi ligt hiebei. Meines erachtens khan dits obgemeldt mein schreyben der religion noch vns kheinen schaden bringen vnd im allweg e. g. wellen bemühet sein mir der pfaffen khlag vnd des beuelichs copi zueschikhen.

Von diser handlung mögen e. g. mit dem herrn Hannibal von Eckh, herrn Landthieri (vnangesehen daß jme auch beuelch zuekhumen, den er ist ein Nicodemus) vnd andern gottsaligen adels vnd bürgers personen rath haben, wie zu thuen sey. Mein etliche herrn sagen, die röm. kay. mt. etc. auff anhalten des legaten, dem der Amaraco, des patriarchen weihbischoue vnd vicari general von Weiden, auf ersuechung etlicher wenig pfaffen vnd münichen von Görzc geschriben, soliche beuelch eruolgen lassen. Den jr mt. etc. siehet vnd täglich jhe lenger mehr erfährt, das concilium zu Triendt, pfaffen vnd münichen niemandnuczig pueben vnd gottloß sindt; darumb diese beuelch. Der vnwil jrer mt. etc. wirdt baldt gestillet vnd in vergessenhait khumen. Zu disem gehört von vns die rechte pueß vnnd embsig glaubigs gebeth etc.

E. g. vnterthaniger caplan

Truber

Prevod

Blagorodnemu gospodu, gospodu Juriju, grofu in baronu Thurnu in od Križa, dvornemu upravitelju dednih dežel kneževine Kranjske in Slovenske marke, gospodu v Lipnici in Nemškem Rutu, rimsko cesarskega veličanstva itd. svetniku, vojnemu komisarju v Furlaniji in visokemu dvornemu upravitelju presvetlega kneza nadvojvode Ferdinanda itd., svojemu milostnemu in zapovedujočemu gospodu.

Milost in mir od Boga po Kristusu.

Blagrodni grof in baron, milostni in zapovedujoči gospod. Vaši milosti pokorno in s krščanskim zaupanjem sporočam, da mi je blagrodni baron gospod Jožef Thurn, ko se je pred tremi dnevi vrnil z Dunaja, povedal, da je od več verodostojnih ljudi izvedel, da so nekatere brezbožne goriške osebe vašo milost in mene pri rimsko cesarskem veličanstvu itd. zaradi nedavnih pridig pri vaši milosti grobo obtožile, zaradi česar se je cesarsko veličanstvo itd. nad vašo milostjo in menoj zelo razjezilo in izdalo ukaz, da me zaprejo itd. Toda vsemogočni Bog, vaša milost in jaz pa tudi vsi, ki so bili pri mojih pridigah, vedo, da si takšne nemilosti nismo zaslužili, temveč so nam to nevoljo zagodli hudič in njegovi antikristovi

PISMA

pajdaši iz zavisti in mržnje, ki jo gojijo proti Božjemu Sinu in njegovi ljubi besedi. Mi pa smo zaradi Kristusa dolžni take in še hujše stvari potrpežljivo prenašati in zaradi izpovedovanja njegovega imena trpeti vsakršna preganjanja. To pa je znamenje, da pripadamo Kristusovemu kraljestvu, sicer nas hudič ne bi tako ogrožal z lažmi in ubojem. Zato le vztrajno, veselo in radostno, v imenu njegovega ljubega Sina, iz srca in z globoko vero kličimo in prosimo našega Očeta v nebesih, da nas milostno skupaj z vsemi pravičnimi ohrani v spoznani, priznani in sprejeti resnici svojega evangelija, da v njegovo slavo služimo do konca, in nam ne naloži več kot z njegovo pomočjo lahko prenesemo. Amen.

Po presoji vseh okoliščin, še posebej ker je iz Gorice v Ljubljano prispelo nekaj sporočil, da se nekateri duhovniki in menihi javno hvalijo, češ da imajo od rimsko cesarskega veličanstva itd. strogi ukaz, da me ujamejo, ko bom prišel v goriško grofijo. Zato sem sestavil in hotel poslati priloženo pismo vaši milosti in drugim gospodom, vendar tega brez navseta, vednosti in dovoljenja vaše milosti nisem hotel storiti. Kopija zaprtega pisma je priložena. Po mojem mnenju omenjeno moje pismo veri in nam ne more škoditi. Vašo milost pa prosim, da se vsekakor potruди ter mi pošlje pritožbo duhovnikov in prepis ukaza.

Vaša milost naj se o tem, kako ravnati v tej zadevi, posvetuje s Hanibalom Eckom, gospodom Lanthierijem (ne oziraje se na to, da je tudi on dobil ta ukaz, saj je Nikodem) in drugimi bogaboječimi plemiči in meščani. Nekateri moji gospodje menijo, da je rimsko cesarsko veličanstvo itd. izdalo tak ukaz na prigovarjanje legata, kateremu je na prošnjo nekaj duhovnikov in menihov v Gorici pisal patriarhov pomožni škof in generalni vikar v Vidmu Maracco.² Sicer pa mora njegovo veličanstvo itd. videti in vsak dan bolj spoznavati, da so tridentinski koncil, duhovniki in menihi nekoristni pobalini in brezbožniki; zato ta ukaz. Nejevolja njegovega veličanstva itd. bo kmalu prešla in bo pozabljena. Zato pa delajmo pravo pokoro ter vneto in pobožno molimo itd.

Vaši milosti vdani kaplan

Trubar

² Podrobneje pri R. Benařik, Kriva vera na Goriškem, *Koledar goriške Mohorjeve družbe* 1931, 76 sl. Prim. W. A. Schmidt, Die Gegenreformation in Gorz–Gradiska, *JGGPÖ* XXIX 1908, 86 sl.

Ivanu baronu Ungnadu¹

Ljubljana, 9. decembra 1563

Izvirnik, s Trubarjevo roko samo podpis pod pismom (»vnterthaniger ...) in pod postskriptom (»Datum vt ... «).

Tübingen, Univ. Bibl., Slav. Bücherdruck II, 134.

Foto: NUK, Ms 1062, A št. 127.

Kostrenčič, 217–220; Elze, *Briefe*, 370–375; Rajhman, *Pisma*, 172–176.

Dem wolgebornen herrn, herrn Hansen Vngnaden, freyherrn zu Sonnegg. rö. khay. mt. etc. rath, meinem genedigen vnd gebietunden lieben herrn. Aurach.

Gnad vnd frid von gott durch Christum.

Wolgeborner freyherr, genediger vnd großgünstiger lieber herr. E. g. alle drey schreyben bey vnsern buchpinter vnd bey dem potten Thoman Khnappen vnd bey N. Khrakhouitsch, welche schier alle eines jnnhalts, namblichen das testimonium der gedruckhten crabatischen vnd cyrulischen buecher, die vorred vber die windische khirchen ordnung vnd die gfahr meines berueffs belangt, hab ich vnderthanighklich empfangen. Darauff was mir darin auferlegt, nach allen meinen vermüg hab jch meines theils verricht.

Meine genedige herrn, herr landtsverweser vnd die herrn verordenten schickhen e. g. jr testimonium, alß vil sie bißher alhie zu Laibach, auch im nechsten vmbreiten durch Croatien vnd an den thurkhischen gräniczen von crabatischen priesteren vnd andern verstanden vnd bericht emphanen haben. Vnd der Khirchberger, khriegs secretari, schreybt e. g. vnd gibt bericht, wie die bücher abgehen. Vnd die vorred vber die windisch khirchen ordnung sambt den windischen vnd teutschen tittel, dabey auch ein khlein windische vorred wissen e. g. hiemit auch zu emphahen. Vnd e. g. ellens selbst dem seczer, der die teutsche vorred seczen wirdet, zuesprechen, daß er auff die orthographie, punct vnd versal guet achtung habe, wo ich oder mein ammanuensis hetten in dem gefählt. Das vbrig wird man in der beyligunden jnstruction finden.

Vnd daß der durchleüchtig hochgeborn christlicher fürst von Wirtemberg etc., mein genedigster herr vnd e. g., auch die herrn theologen zu Tübingen vnd Vlm, die mir auch geschriben, vmb vnser khirchen vnd vmb mich sorgen vnd in jrem gebet ingedenckh seindt, das belone jnen Christus der herr. Gott wisse, daß jch noch allweg in grosser gefahr bin vnd nach menschlichen verstandt khein augenblickh meines lebens sicher, wo der son gottes nicht augenscheinlich beystandt thet, sonderlich yezundt, dieweil herr N. N. /

¹ Trubar poroča o svojem goriškem obisku in drugih novicah.

PISMA

na robu: „jst der lanndtshauptmann“/ mir todt feindt vnd gegen jren villen sich hat vernemen lassen, er oder jch muß aus dem landt vnd er will mich für die röm. khay. mt. etc. erfordern etc., deßwegen jm eine ersame landschafft hefftig zuegesprochen, ob er wider mich zu beschwaren hat, daß er soliches vor jnen als vor meiner erster jnstancz thue. Gott vnd dem ganczen landt ist wissundt, daß jch jme jn nichte vnrecht bin, sonder daß er sich mit solicher feindschafft gegen mir bey der röm. khay. mt. etc. guet machen wil vnd seinen nichtigen handel, den er mit den herrn N. N. hat, vor jrer mt. etc. vertheydigen. Aber wir hoffen, er wirdt fählen vnd in die gruben, die er vnserer khirchen vnd mir machet, selbst fallen. Sonst die andern herrn allesambt (gott lob) halten sich mit mir wohl, wie jch sie destwegen in obgemeldter vorred rhumbe. Sie haben yeczundt neulich die vnserer khirchen jm spital erweitert, ein schidmaur abgebrochen, zwen altär auß der khirchen gethan, dadurch wir vnserer pfaffen vnd münich hoch erzürnt, aber vnser khirchen hoch erfrewt vnd jr ein hercz gemacht.

Vor 4 wochen bin jch vom herrn Jörgen grauen freyherrn vom Thurn etc. gen Görz erfodert vnd daselbst 14 tag nacheinander teutsch, windisch vnd walisch in der herrn von Eckh hauß vnd zu Rubya im gschloß, dann die pfaffen auf vnser ersuechen mich in die khirchen nicht gelassen, gepredigt vnd das nachtmal in allen, dreyen sprachen gehalten vnd dem herrn Hanibal von Eckh einen sun gethauft. Darob die pfaffen vnd münichen sindt schier vnsynnig worden. Vnd am heraußreiten auff meinen khlein esselein hab ich zum Creucz in der khirchen an einem sonntag, dabey der gancz Vippacher boden vnd vill pfaffen gewest, ein predigt gethan, dawider niemandt nichts geredt, auch den priestern selbst wohlgefallen, weliche predigt, wills gott, will ich in khurcz in die obgemeldte drey sprach bringen vnd e. g. zueschickhen, daß man sie drukke. Dann die görczerisch etlich pfaffen vnd münichen mit hilff vnd rath des Amarakh, weihbischoff vnd vicari general des aquileischen patriarchen zu Weiden, vnd des bābstischen legaten zu Wien haben den gottsalignen frumben herrn grauen vom Thurn vnd seiner g. fürstlich gemahl vnd mich gegen röm. khay. mt. etc. hoch versagt, auch beuelch auf den herrn verwalter Dornberger zu Görz vnd auf den herrn Landthieri erlangt, daß, wann ich in die graueschafft Görz mehr khumbe, mich gefangkhlich einziehen. Darauf hab ich dem herrn grauen, auch der ganczen graueschafft Görz geschriben laut beyligunden zweyen copeyen. Vnd e. g. sollen wissen, daß der herr Khisl zalmeister hat neulich in Croatien in einem gschloß des Luthers haußpostill in walischer sprach transferiert gefunden. Die hab ich beyhendig vnd ich laß sie vbersehen, corrigieren vnd zum andern abschreyben von einem zimblichen gelehrten Italiāner, der bey vns zu Laybach glaubens halben exuliert. Jch hab jme auch ein lateinische haußpostill geben. Alßbaldt dieselbig recht corrigiert vnd vbersehen, will sie e. g. zueschickhen. Mit diser postil mag man auch in dem walischen landt dem Antichrist zu Rom ein grossen abspruch thuen, doch daß man nicht zuuil exemplar aufflege.

PISMA

Meine genedig herrn alle sambt seindt fro, daß e. g. sünen so woll vnd glücklich gehe, in dem daß der herr Christoff so ein guette heyrath bekhumen vnd herr Ludwich die herrschafft Rain an sich gebracht. Gott geb jnnen den himblischen vnd jrdischen segen. Amen.

Man sagt, der Turckh rüst sich starckh wider vns, welliches jch glaub, dieweil menigkhlich sicher, on pueß vnd in allen wollusten lebt vnd wandelt. Der sterb regiert noch allweg in Vndter Steyermarckh. In landts Crain zu Ratschach vnd Blagouicz hat auch angefangen. Das traidt ist im abschlag, aber der saur wein, öll vnd schmalcz sindt gar theur. Was zu Wien im augusto nechst verschinnen der religion halben ist gehandelt, haben e. g. hieneben glaubwürdige aller handlungen abschrift. Dieselbigen vnd was jch yecz schreybe, mügen e. g. vnnserm genedigissten fürsten von Wirtemberg, auch mit andern mittheilen. Anderß ist ditsmal bey vns nichts zu hören. Vnd thue also e. g. mich vnderthanigkhlich beuelhen. Datum Laibach am 9. december jm 1563. jar.

E. g. vnterthaniger bestendiger caplan

Primus Truber

Post scripta.

E. g. khan ich hieneben auch nicht verhalten, daß jch in disen tagen von ehrlichen personen zu offtermallen gehört vnd ist erschollen, wie e. g. sey von der röm. khay. vnd khü. mt. etc. zum jren obristen gehaimen rath vnd beuelchshaber erfordert vnd man sey derselbigen ankhunfft gen Wien täglich gewarttund vnd der herrn Vngnaden sachen stehen wol vnd sindt im grossen auffnemen etc. Von disen neuen zeittungen seindt alle gottsalige hocherfreut auß vrsachen, wenn e. g. zum solichem ambt widerumb khäme, so würden wir vnd alle christen frid vnd rhue vor dem Antichrist zu Rom haben vnd der recht glaub würd in allen niderössterreichischen landen, Hungerlandt vnd in der Thürkhei erweittert. Christus der herr gib sein gnad, das war sey vnd haldt geschehe. Amen. Datum vt in literis.

Jch Truberus

Prevod

Blagorodnemu gospodu, gospodu Ivanu Ungnadu, baronu ženeškemu, rimsko cesarskega veličanstva itd. svetniku, svojemu milostnemu in zapovedujočemu ljubemu gospodu. Urach.

Milost in mir od Boga po Kristusu.

PISMA

Blagorodni baron, milostni in naklonjeni ljubi gospod. Vaše milosti troje pisem, ki vsa obravnavajo skoraj iste stvari,² namreč testimonij o tiskanih hrvaških in cirilskih knjigah, predgovor k slovenskemu cerkvenemu redu in nevarnosti mojega poklica, sem ponižno sprejel po našem knjigovezu, po slu Tomažu Knappu in po N. Krakoviču. Kar mi je bilo v njih naloženo, sem, kar se mene tiče, po svojih močeh izpolnil.

Moji milostni gospodje, gospod deželni oskrbnik in gospodje odborniki pošiljajo vaši milosti svoje pričanje o tem, kaj so tukaj v Ljubljani pa tudi pri nedavnem obhodu po Hrvaški in na turških mejah spoznali in izvedeli od hrvaških pridigarjev ter drugih ljudi. Vojni tajnik Kirchberger piše in poroča vaši milosti, kako se knjige prodajajo. Vaši milosti skupaj s slovenskim in nemškimi naslovom pošiljam predgovor k slovenskemu cerkvenemu redu, pa tudi kratek slovenski predgovor. Vaša milost naj sama strogo opomni stavca, ki bo staval nemški predgovor, da dobro pazi na ortografijo, ločila in verzalke, kjer bi jaz ali moj pisar morda storila napako. Vse drugo se lahko najde v priloženem navodilu.³

Presvetlemu, visokorodnemu krščanskemu knezu württemberškemu itd., mojemu milostnemu gospodu, vaši milosti ter gospodom teologom iz Tübingena in Ulma, ki so mi pisali,⁴ da so v skrbeh za našo cerkev in mene ter da se me spominjajo v svojih molitvah, naj povrne Kristus, Gospod. Bog ve, da bi bil vseskozi v veliki nevarnosti in po človeški pameti niti trenutek varen za svoje življenje, če mi Božji Sin očitno ne bi stal ob strani. Posebej sedaj, ker je gospod N. N. (opomba na robu: to je gospod deželni glavar), ki me na smrt sovraži, nasproti mnogim izjavil: „On ali jaz mora iz dežele.“ Poslati me hoče na zagovor rimsko cesarskemu veličanstvu itd., zato so mu častiti deželni stanovi prigovarjali, če se želi proti meni pritožiti, naj to stori pred njimi, ki so za to prvi pristojni. Bog in vsa dežela ve, da mu nisem storil ničesar krivega, temveč se hoče s takim sovraštvom do mene prikupiti rimsko cesarskemu veličanstvu itd. in tako ubraniti svoje puhlo pravdanje z gospodi N. N. pred njegovim veličanstvom itd. Toda upamo, da mu to ne bo uspelo in bo v jamo, ki jo pripravlja naši cerkvi in meni, padel sam. Sicer pa so vsi drugi gospodje (Bogu hvala) z menoj prijazni, za kar se jim v omenjenem predgovoru zahvaljujem. Našo špitalsko cerkev smo sedaj ponovno razširili, porušili smo vmesno steno in iz cerkve odstranili dva oltarja, s tem pa smo zelo razjezili tukajšne duhovnike in menihe, vendar našo cerkev zelo razveselili, saj smo ji dali srce.⁵

Pred 4 tedni me je poklical gospod Jurij, grof in baron s Thurna itd. v Gorico, kjer sem 14 dni zapovrstjo, v hiši gospodov Eckhov in na gradu v Rubijah, saj me duhovniki, čeprav smo za to prosili, niso pustili v cerkev, pridigal nemško, slovensko in laško in v vseh treh jezikih obhajal večerjo ter krstil sina gospoda Hanibala Eckha. Zaradi tega so duhovniki in menihi kar noreli. Ko sem jahal na svojem osliču nazaj,

2 Pisma niso ohranjena. Elze, *Briefe*, 370 (op. 1).

3 Navodilo je priložil Trubar svojemu pismu, vendar ima tukaj svoje posebno mesto. Gl. tudi Elze, *Briefe*, 375.

4 Pisma niso ohranjena. Elze, *Briefe*, 371 (op. 4).

5 Priporočilo za razrešitev in denarno pomoč plemstva in deželanov sta pripomogla k uresničitvi prepotrebne investicije, ker so mnogi morali ostajati zunaj cerkve zaradi prevelike gneče. Gl. Elze, *Briefe*, 372 (op. 6).

PISMA

in sem neko nedeljo v Križu pridigal v cerkvi, se je zbrala vsa Vipavska dolina in mnogo duhovnikov; nihče ni ugovarjal, celo duhovnikom je pridiga ugajala. To pridigo bom, ako Bog da, v kratkem zapisal v omenjenih treh jezikih in jo poslal vaši milosti, da se natisne. Kajti nekateri goriški duhovniki in menihi so s pomočjo in po nasvetu Amaracca, pomožnega škofa in generalnega vikarja oglejskega patriarha v Vidmu in papeževega legata na Dunaju obdolžili bogaboječega, pobožnega gospoda grofa Thurna, njegovo milostno knežjo soprogo in mene pri rimsko cesarskem veličanstvu itd. ter tudi dosegli, da je bil gospodu upravitelju Dornbergerju v Gorici in gospodu Lanthieriju izdan ukaz, naj me ulovijo in zaprejo, če še kdaj pridem v grofijo Goriško. Nato sem pisal gospodu grofu in celotni grofiji v Gorici, kopiji pisem sta priloženi. Vaši milosti sporočam, da je gospod blagajnik Khisl nedavno na nekem gradu na Hrvaškem našel Lutrovo Hišno postilo v italijanskem prevodu; le-to imam pri sebi, dal jo bom pregledati, popraviti in znova prepisati nekemu kar učenemu Italijanu, ki pregnan zaradi vere živi pri nas v Ljubljani. Dal sem mu tudi latinsko Hišno postilo. Takoj ko bo v redu, popravljena in pregledana, jo bom poslal vaši milosti. S to postilo bi lahko tudi v italijanski deželi, antikristu v Rimu povzročili veliko izgubo. Vendar naj bi natisnili le manjše število izvodov.⁶

Moji milostni gospodje so vsi zelo veseli, da gre sinovoma vaše milosti dobro, in so srečni, saj se je gospod Krištof dobro poročil in gospod Ludvik dobil gospostvo Brežice. Naj jima Bog podeli nebeški in zemeljski blagoslov. Amen.

Pravijo, da se Turek močno oborožuje zoper nas, kar rad verjamem, saj večina živi brez brige in pokore v vsakršnih nasladah. Kuga še vedno razsaja po Spodnjem Štajerskem. Na Kranjskem se je že pojavila v Radečah in v Blagovici. Cena žitu pada, toda kislo vino, olje in maslo je zelo drago. O vsem, kar so minulega avgusta glede vere razpravljali na Dunaju, prilagam vaši milosti verodostojne prepise. Te in kar sedaj pišem, naj vaša milost med drugim sporoči tudi našemu milostnemu knezu württemberškemu. Kaj drugega pri nas tokrat ni slišati. S tem se vaši milosti ponižno priporočam.

Dano v Ljubljani, 9. decembra v 1563. letu.

Vaši milosti vedno vdani kaplan

Primož Trubar

Pripis

Vaši milosti ne morem zamolčati, da sem v teh dneh od poštenih oseb pogosto slišal odmevno novico, da je rimsko cesarsko in kraljevsko veličanstvo itd. vašo milost imenovalo za svojega višjega tajnega svetnika in poveljnika, da vsak dan pričakujejo vaš prihod na Dunaj, da je ugled gospodov Ungnadov zelo trden

⁶ O italijanski postili piše Ungnada tudi Klombner. Elze, *Briefe*, 373 (op. 8).

PISMA

ter se še dviga itd. Ob teh novicah so se vsi pobožni zelo razveselili, saj bi, v kolikor vaša milost ponovno prevzame to službo, mi in vsi kristjani v miru in spokojno živeli pred antikristom iz Rima, prava vera pa bi se v vseh spodnjeavstrijskih deželah, na Ogrskem in v Turčiji širila. Kristus, Gospod, naj podeli svojo milost, da bi bilo res in se kmalu uresničilo. Amen. Dano kot v pismu.

Trubar

PISMA

43

Navodilo za tisk Cerkovne ordninge¹

Priloga k pismu Ivanu baronu Ungnadu, Ljubljana, 9. decembra 1563

Izvirnik, ne lastnoročen.

Tübingen, Univ. Bibl., Slavischer Bücherdruck II, 139.

Foto: NUK, Ms 1062, D št. 6.

Elze, *Briefe*, 375–376; Rajhman, *Pisma*, 177–178.

Instruction, wie man den titl, die lange teutsche vnd die khurcze windische vorred, auch das register der windischen khirchen ordnung druckhen soll.

Der tittel soll in aller gestalt, wie in dem geschribnem exemplar steht, gesezt werden, yedoch formblicher vnd schneydiger, dann grosse titl zieren nicht wol die bücher. Darumb mueß man zu zeiten khleine buchstaben nach den grossen brauchen, auf das ein yedes buch seinen gebürlichen vnd notwendigen titl vnd vbergschrift habe.

Zum andern, daß die teutsche vorred mit guetten mittern teutschen buchstaben gedruckht werde vnd daß man in allweg einen guetten erfarnen seczer, der selbst teutsche geschrifften corrigieren vnd emendieren khan, darczue brauche vnd fürnämlich meinen gevattern herrn Osbalden Gruppenbach, dan jch oder mein amannensis mechten was in buchstaben, das ist in orthographai gefählt haben.

Zum dritten. Nach der teutschen vorred soll die khleine windische gesezt mit den buchstaben, wie die khirchen ordnung gesezt vnd gedruckht, werden.

Zum vierten. Das register vber die khirchen ordnung im windischer sprach, welliches neben dem teutschen hinauß geschickht worden, auch mit den buchstaben wie die khirchen ordnung gedruckht werde vnd die correctores herr Anthoni vnd herr Stephan vleissig auffsehen, daß die ziffer, wie es im gedruckhten exemplar von einem artikhel, im register recht gesezt werden, wie dan in voriger jnstruction gemeinsamb vermeldet vnd angezeigt ist.

Zum fünfften, daß am endt des ganczen gedruckhten exemplars auch spatium gelassen wirdet oder einen besondern lären pogen brauchen wirdet, darauf man die errata druckhen wirdet etc.

¹ Navodilo je drugo, prvo je izgubljeno. Kaže, da je Trubar skrbno bdel nad svojimi knjižnimi izdajami tudi v tem smislu.

PISMA

Prevod

Navodilo, kako naj se tiskajo naslov, dolgi nemški in kratki slovenski predgovor ter register Slovenske cerkvene ordninge.

Naslov naj bo postavljen povsem v obliki, kot je v pisanem izvodu, vendar bolj urejeno in odsekano, kajti veliki naslovi knjige ravno ne olepšajo. Zato je treba tu in tam po velikih črkah uporabljati male, tako da bo vsaka knjiga imela njej ustrezen in pripadajoč naslov in podnaslov.

Drugič, da bo nemški predgovor natisnjen z dobrimi srednjimi nemškimi črkami, za postavitve naj se vedno uporabi dobrega izkušenega stavca, ki zna sam popravljati in izboljšati nemške spise, predvsem pa mojega sorodnika gospoda Oswalda Gruppenbacha,² saj bi jaz sam ali moj pisar lahko storila napako pri črkah, to je v ortografiji.

Tretjič, po nemškem predgovoru naj se postavi kratki slovenski predgovor z enakimi črkami, kot je postavljen in tiskan cerkveni red.

Četrtrič, register Slovenskega cerkvenega reda v slovenskem jeziku, ki je bil poslan skupaj z nemškim, naj bo tiskan z enakimi črkami kot cerkveni red. Korektorja gospod Anton in gospod Štefan pa naj strogo nadzorujeta, da bodo številke, tako kot so v že tiskanem izvodu enega člana, v registru prav postavljene, kot je bilo prikazano in povedano v prejšnjem navodilu.

Petič, na koncu vsega tiskanega izvoda naj bo prostor ali poseben prazen list, kjer bo natisnjena errata itd.

² Oswald Gruppenbach je bil tiskar, sin vdove Ulrika Morharta in brat Jurija Gruppenbacha. V letih 1563–1569 je imel svojo tiskarno v Ulmu, malo pred smrtjo (1571) se je vrnil v Tübingen, Prim. H. Widmann, 60.

44

Kranjskim deželnim stanovom¹

Ljubljana, 13. januarja 1564

Prepis.

Graz, Archiv der Propstei, Haupt- und Stadtpfarre, Fasz. II – A – 5.

K. Amon v: Im Lebensraum der Grenze, *Zeitschrift des Historischen Vereins für Steiermark*, Sonderband 18, Graz 1971, 101–104.

Rajhman, *Pisma*, 177–178.

Wohlgeborn, edl, gestreng, ehrvest, gnedig und gebietend, lieb herrn.

Aus was ursachen und durch wen vor dem durchleuchtigen, hochgeborenen, christlichen fürsten und herren herrn Christof, hertzen zu Wirtemberg etc., meinem gnedigsten herrn, ich abermals für einen zwinglianer angeben und in verdacht khommen, das haben e. gn. und herligk. aus disen beyliegenden geschrieften, die mir mein gnediger herr, herr Hanß Vngnad etc., bey seinem cammerling Michelln Kayserßperger zugeschickt, lauter und klar zu vernehmen; und ist zu verwundern, daß doctor Jacob Andree, mein alter, vertrauter herr und christlicher bruder, der mich nhun lange zeit kennet und weiß, wie ich mich mit meinen predigten zu Rottenburg an der Tauber, zu Kempten und letztlich zu Aurach gehalten, und daß mich in gemelten stedten kein mensch einiches zwinglianisirn nie verdacht, und wie ich auch zuvor vor obgedachten meinem gnedigsten fürsten und herrn für einen zwinglianer haimblich ungründtlich bin angeben worden, daß ich solchen verdacht mit brieflicher urkhund des durchleuchtigisten römischen königs Maximiliani, der alle meine bücher durchsehen und probirn lassen, auch mit zeugnüssen e. gn. und der gantzen ersamen landtschafft dieses fürstenthumbs Crayn und dergleichen mit genugsamen zeugnüssen und schrieftlichen urkhunden der stadt Kempten von mir abgewendet und bewiesen, daß mir hierin unrecht und gwaltd ist beschehen. Doch unangesehen solches alles, auch daß er mir neulich neben andern theologen gantz freundlich und ich ime wiederum geschrieben, hatt er doctor Andreae aus meinen zweyen wortten, die ich also in der eyll unbedächtlich briefweiß und vertreulich dem herrn von Graueckh geschrieben, mich durffen praeiudicirn und meinem gnedigsten fürsten und herrn zu solchem verdacht und unwillen gegen mir bewegen und aufbringen, daß ir f. gn. unsere windische kirchenordnung zu druckhen verpotten und drowen, der röm. kön. Mt. etc. wider mich zu schreiben. Wo solches geschech, herr gott, wie würde es unserer armen, von allen ortten geplagten und verfolgten kirchen ergehen? Erst würden unsere feindt jubilirn und alle guthertzigen christen nicht allein in diesen, sondern in allen niderösterreichischen landen trauren und

¹ Trubar pojasnjuje svoj nauk in zanika vsakršno zvezo s cvinglijanstvom.

PISMA

wainen. Derhalben e. gn. und herligk. wollen die sach zu hertzen nhemen, daß solches nicht geschehe, mit grundt der warheit zeitlich fürkhomen und mich dieses unbillichen verdachts entladen, dan e. gn. und herligk. auch der unsern kirchen ist wissendt, wie ich beschaidentlich mit lautern und verstendigen wortten, als offt wir in unserer kirchen des herrn nachtmal hallten, rede und ermhane mit langen ausführen, daß ein ieder christ erstlich wissen und bedenken soll, wer der stieffter dieses abentmals sey, wie ers gestiftet, und daß der stifter Jhesus Christus selbs bey uns und bey diesem abentmhal gegenwertig sey und er selbs seinen wharen leib und whares bluth durch des dieners handt mit brodt und wein der kirchen darreiche und außtheile; und sag inen daneben, was uns solches abentmahl nütze, was wir dabey thun und wie wirs wirdiglich empfahen sollen. Und sage auch, daß nicht allein unser seel, sonder auch unser leib und der mundt den wharen leib Christi, iedoch nhur sacramentlich empfahe, doch nicht auff capernaytisch, sondern daß solches nicht unser fleischlicher sinn, sondern unser geist glauben fassen solle und müsse. Zudem so hören e. gn. und herligk. in dem windischen lied, welches ich gestellt und verordent beym nachtmal deß herren zum singen, das ich darein hab gesezt: *Vsamite Jeite ui letu. Tu ie prauu muie Tellu. Is tiga usakaterj pij, Tu ie kelih muie krij* etc., das ist: Nemet, esset, das ist mein warhafftiger leib etc. Trincket mein blueth etc. Item in dem kleinen catechismo, in decimo sexto zu Reutlingen gedruckt, sage ich auch lauter und klar, daß man den wortten Christi beim nachtmal schlicht und einfeltig, wie es der herr Christus geredt hat, fest glauben soll und die vernunft dem glauben unterwerffen; und welcher christ das thut, der besteet in allen disputationen, anfechtungen, in thodes nötten und am jüngsten gericht darumb, daß er den wortten Christi die ehr gebe, daß sie almechtig und warhafftig seindt; und also haben alle glaubige christen, die apostel, marterer und lehrer alwegen gelernt und geglaubt. Und als offt ich mit iemandt von diesem heyiligen sacrament rede, als offt füre ich ein den spruch Augustini: *Quod sacramentis non est adhibenda verborum argumentatio, sed fides*. Und diese rede hab ich auch einmahls im gschloß zu Tübingen über tisch vor meinem gnedigsten fürsten und herren etc. geredet.

Zudem so will ich beweysen, daß ich alle meine predigten und dolmetschungen, sonderlich was die heyiligen sacrament belangtt, allein aus den schribenten, die der augspurgischen confession anhengig, thue und dolmetsche, wie solches e. gn. und herligk. in der hiebeygelegten geschriebnen windischen kirchenordnung, die man ietzo zu Aurach truckhen solle, sehen mügen. Der erst theil ist das examen Melanthonis, darin wirdet auch vom nachtmal des herrn gehandelt, die andere drey theil seindt aus der wirtembergerischen, nürnbergischen, mechelburgischen und schwäbischen hollischen, und sonderlich die vorreden vom nachtmail in die windische sprach verdolmetscht. Dieselbigen alle leg ich hiemit e. gn. und herligk. in der teutschen gedrucktten und in der windischen geschriebnen sprach für, dieselbig wollet gegen einander conferirn lassen.

Auff solches nhun werden e. gn. und herligk. wissen dem hochgedachtem meinem gnedigsten fürsten etc., dergleichen meinem gnedigen herrn Vngnaden mit grundt der warheit berichten und von mir, meiner lehr

PISMA

und geschrieften zeugen und mich entschuldigen, daß mir der doctor Jacob und wer mich beschuldigt, ich lehre und schreibe von den heyiligen sacramenten nach dem zwinglischen schlag, der thut mir unrecht und betrüebe nicht wenig unsere arme kirchen und mich alten, von allen ortten verfolgten mann. Und die deutsche vorred über die windische kirchenordnung, welche ich erst vor drey wochen bey eigner botschafft meinem gnedigen herrn Vngnaden etc. zum druckhen zugeschickht und dem herrn Jörgen Gruppenbach, buchtrückher zu Tübingen, geschrieben, daß er die gemelte vorrede zuvor, ehe ers sie druckhe, den herrn doctor Jacoben sehen und corrigiren lasse, wo er darinnen windische teutsch befinde. Dieselbige wirdet mich auch genuessam entschuldigen und zeugen, daß ich kein zwinglianer, sondern der augspurgischen confession anhengig und bekantlich bin; dergleichen das teutsch und windisch register bey der kirchenordnung. Und auf solchs, e. gn. und herligk., thu mich undertheniglich bevahlen mit underthenigem pitten, wollen unbeschwerdten nach inhalt dieses meines berichts dem hochgedachtem fürsten und herrn Vngnaden aufs baldist zuschreiben, auff daß die kirchenordnung, welcher unsere kirchen größlich bedurffen, werde baldt gedruckht. Actum Laibach, am 13ntag ianuarii im 1564 jar.

E. g. und herligk. undertheniger

Primus Truber

Prevod

Blagorodni, plemeniti, hrabri, častiti, milostni, zapovedujoči in ljubi gospodje. Kdo in iz kakšnih razlogov me je presvetlemu, visokorodnemu krščanskemu knezu in gospodu Krištofu, vojvodi würtemberškemu itd., mojemu milostnemu gospodu, ponovno² ovadil in osumil cvinglijanstva, lahko vaše milosti in gospostva nazorno in nedvoumno spoznajo iz priloženih spisov, ki mi jih je po svojem komorniku Mihaelu Kayserspergerju,³ poslal moj milostni gospod, gospod Ivan Ungnad itd. Začudi pa to, da je doktor Jacob Andreae, moj stari, zaupni gospod in krščanski brat, ki me že dolgo časa pozna in ve, česa sem se v svojih pridigah držal v Rottenburgu ob Tauberi, v Kemptenu in nazadnje v Urachu, da me v omenjenih mestih nihče ni osumil nekakšnega cvinglijanstva, da so me pri omenjenem knezu in gospodu že prej anonimno in brez dokazov ovajali, da sem cvinglijanec, a sem to sumičenje s pisno listino presvetlega rimskega kralja Maksimilijana, ki je dal vse moje knjige pregledati in potrditi,⁴ pa tudi s spričevali vaše milosti ter celotnega zbora spoštovanih deželnih stanov kneževine Kranjske⁵ ter ugodnimi spričevali in pisnimi listinami mesta Kempten, odvrnil od sebe in dokazal, da se mi je delala krivica in sila. Vendar ne

2 O ovadbi proti Trubarju 1559 gl. M. Rupel, *Primož Trubar*, 106 sl.

3 Ungnadovo pismo Trubarju z dne 21. decembra 1563 pri Elze, *Briefe*, 362 sl.

4 Prim. poročilo o Trubarjevih knjigah pri Elze, *Briefe*, 57 sl.

5 Trubar verjetno misli med drugim na pismo kranjskih deželnih stanov z dne 20. februarja 1560, Elze, *Briefe*, 64 sl. Sicer pa so kranjski deželni stanovi vedno podpirali Trubarja, gl. Elze, *Briefe*, 74 sl., 94. sl., 181 sl., 199 sl., 300 sl.

PISMA

glede na vse to in da mi je še nedavno, hkrati z drugimi teologi zelo prijazno pisal, jaz pa njemu,⁶ me je doktor Andreae zaradi dveh besed, ki sem jih v naglici, nepremišljeno in zaupno zapisal v pismu gospodu Gravenecku, obtožil in mojega premilostnega kneza in gospoda zapeljal v sumničenje in nejevoljo zoper mene ter ga pripravil do tega, da je njegova knežja milost zagrozila, da bo prepovedala tiskati našo slovensko cerkovno ordningo, zoper mene pa pisala rimsko kraljevemu veličanstvu itd. Moj Bog, kaj bi bilo z našo ubogo, od vseh strani mučeno in preganjano cerkvijo, če bi se to res zgodilo? Predvsem bi se naši sovražniki veselili, vsi dobrosrčni kristjani, pa ne samo v tej deželi temveč v vseh spodnjeavstrijskih deželah pa bi žalovali in jokali. Zato naj si vaše milosti in gospostva vzamejo k srcu, da se kaj takega ne bi zgodilo, in pravočasno nastopijo z resnico ter me rešijo tega krivičnega sumničenja. Kakor vašim milostim in gospostvom je znano tudi naši cerkvi, kako spoštljivo, z jasnimi in razumljivimi besedami govorim, kadar v naši cerkvi obhajamo Gospodovo večerjo, in z dolgim razlaganjem opominjam, da mora vsak kristjan vedeti in misliti na to, kdo je ustanovitelj te večerje, kako jo je ustanovil in da je njen ustanovitelj Jezus Kristus sam z nami pri tej večerji navzoč, da on sam po rokah služabnika, s kruhom in vinom vernikom ponuja in deli svoje resnično telo in svojo resnično kri. Poleg tega jim povem, kaj smo s to večerjo pridobili, kaj pri njej počnemo in kako jo dostojno sprejemamo. Povem tudi, da resnično Kristusovo telo ne prejme le naša duša, temveč tudi naše telo in usta, vendar le zakramentalno, ne pa kafarnaumsko, saj tega naš telesni čut ne dojame, temveč mora to verjeti in sprejeti naš duh. Razen tega naj vaše milosti in gospostva prisluhnejo slovenski pesmi, ki sem jo zložil in naročil, naj se poje pri Gospodovi večerji, zato sem vanjo vstavil: „*Vsamijte Jeite ui le-tu, Tu ie prauu muie Tellu. Is tiga usakaterj pij, Tu ie kelih muie krij*“ etc.,⁷ to je: Vzemite, jejte, to je moje resnično telo itd. Pijte mojo kri itd. Prav tako v malem katekizmu, ki je bil v šestnajsterki natisnjen v Reutlingenu,⁸ razločno in jasno pišem, da moramo Kristusovim besedam, kakor je pač Gospod Kristus pri večerji preprosto in skromno govoril, trdno verjeti in razum podvreči veri. Kristjan, ki se tega drži, bo ostal trden v vseh razpravah, skušnjavah, v smrtnih stiskah in pri poslednji sodbi, saj s spoštovanjem Kristusovih besed potrjuje, da so vsemogočne in resnične. Tako so vsi verni kristjani, apostoli, mučenci in učitelji vedno učili in verovali. Kadar koli govorim s kom o tem svetem zakramentu, navajam tudi Avguštinov izrek: *Quod sacramentis non est adhibenda verborum argumentatio, sed fides.*⁹ Tako sem nekoč govoril tudi na gradu v Tübingenu, pri mizi pred svojim premilostnim knezom in gospodom itd.

6 Pismi nista ohranjeni. Glede tübinških in ulmskih teologov je v pismu Ungnadu z dne 9. decembra 1563 Trubar omenil, da so mu »tudi pisali«.

7 Kopist ni bil večš slovenščine, zato slovenskih besed ni pravilno zapisal. V katekizmu 1550 se glasijo takole: »Vsamite Jeite vy letu Tu ye prauu muye tellu«, »Is tiga vsaketeri py Tu ye kelih muye krij«, 175, 176.

8 Trubar misli na katekizem 1555, ki je bil natisnjen v Reutlingenu zaradi kuge v Tübingenu. Prim. M. Rupel, *Primož Trubar*, 90; H. Widmann, 62 sl.

9 Trubar je Avguštinov izrek navedel že v pismu H. Bullingerju z dne 13. marca 1557: Zakramente je treba sprejeti z vero, ne z razlaganjem.

PISMA

Dokazal bom tudi, da vse svoje pridige in prevode, posebno, kar se tiče svetih zakramentov, snujem in razlagam samo s pomočjo spisov piscev, ki priznavajo augsburško veroizpoved, kar vaše milosti in gospostva lahko razvidijo iz priložene, z roko napisane slovenske cerkovne ordninge, katero naj bi sedaj tiskali v Urachu. Prvi del je *examen Melancthonis*, v njem je govor tudi o Gospodovi večerji. Ostali trije deli so iz württemberskega, nürnberškega, meklenburškega in schwäbisch-hallskega [cerkvenega reda], posebej pa predgovor k večerji, prevedeni v slovenski jezik. Vse, tiskano v nemškem in rokopisno v slovenskem jeziku, prilagam vašim milostim in gospostvom za medsebojno primerjavo.

Na osnovi tega bodo vaše milosti in gospostva visokocenjenemu, mojemu premilostnemu knezu itd. in prav tako mojemu milostnemu gospodu Ungnadu vedele resnično poročati o meni, mojem nauku in spisih, pričati ter me opravičiti. S tem, da me doktor Jacob ali kdor koli že dolži, češ da učim in pišem o svetih zakramentih na cvinglijanski način, mi dela krivico ter nemalo vznemirja našo ubogo cerkev in mene, starega, povsod preganjanega človeka. O nemškem predgovoru k slovenski cerkovni ordningi, ki sem ga šele pred tremi tedni po lastnem slu poslal v tisk svojemu milostnemu gospodu Ungnadu itd.,¹⁰ sem pisal gospodu Georgu Gruppenbachu, tiskarju v Tübingenu, da ga, preden ga bo dal v tisk, da pregledati in popraviti gospodu doktorju Jakobu, če bi ta v njem našel slovensko nemščino. Ta [predgovor] mi bo v zadosten dokaz in opravičilo, da nisem nikakršen cvinglijanec, temveč pripadnik in izpovedovalec augsburške veroizpovedi. Enako dokazujeta tudi nemški in slovenski register k cerkovni ordningi. S tem se vašim milostim in gospostvom ponižno priporočam s prošnjo, da s čisto vestjo in čim prej, v skladu s tem mojim poročilom pišete visokocenjenemu knezu in gospodu Ungnadu, da bo cerkovna ordninga, ki jo naša cerkev nujno potrebuje, kmalu tiskana.

Dano v Ljubljani, 13. januarja v 1564. letu.

Vašim milostim in gospostvom vdani

Primož Trubar

¹⁰ Trubar je poslal predgovor 9. decembra 1563.

PISMA

45

Ivanu baronu Ungnadu¹

8. maja 1564

Odlomek. Sodoben prepis.

Stuttgart, Hauptstaatsarchiv A 191, Büschel 6, fol. 380.

Foto: NUK, Ms 3/57.

Elze, *Briefe*, 402; Rajhman, *Pisma*, 184.

Pr. 24. maja 1564.

Der lanng vßkhokhischer thürkhischer pfaff, herr Mathia, der bey e. g. zw Vrach gewest, jst von einem anndern vßkhokhischen pfaffen (etlich sagen, von wegen des glaubens) zu todt geschlagen, der annder ist auch hart verwundt. Also hat der teufel sein spill.

Prevod

Dolgega uskoškega turškega duhovnika gospoda Matija [Popović],² ki je bil pri vaši milosti v Urachu, je do smrti pobil nek drugi uskoški duhovnik (nekateri pravijo, da zaradi vere). Ta drugi je tudi težko ranjen. Torej je imel hudič prste vmes.

-
- 1 Odlomek je ohranjeni del izgubljenega pisma, ki ga je Ungnad kot prilogo svojemu pismu poslal 2. septembra 1564 vojvodi Krištofu. Glavna vsebina tega (izgubljenega) pisma s prilogo, kot je razvidno iz dveh odgovorov Ungnada vojvodi Krištofu: takojšnjega kratkega, 28. maja 1564, in poznejšega bolj obširnega, 2. septembra 1564, ki je obtožba cvinglijanstva, tiskanje Cerkvene ordninge, slovenskih duhovnih pesmi in drugo. Glej Elze, *Briefe*, 402 sl.
 - 2 Matija Popović iz Bosne je bil nekaj časa v Urachu kot pomočnik pri prevajanju. S Trubarjem je potoval iz Ljubljane v Urach. Prim. M. Rupel, *Primož Trubar*, 128, 129; isti, Dva Trubarjeva računa, *SR VIII*, 1955, 113 sl.

PISMA

46

Juriju Bravšiču¹

Ljubljana, 1. julija 1564

Sodoben prepis (tuja roka). Celovec, Geschichtverein f. Kärnten.

Foto: NUK. Ms 1659, inv. št. 10/66.

J. Loserth, *JGGPÖ XXIV* (1903), 4–6.

Rajhman, *Pisma*, 185–187.

Spirituali fratri domino Georgio N., monacho et praedicatori in cathedrali templo Labacensi ad manus proprias.

Sanam Jesu Christi, unici seruatoris, agnitionem et Antichristi odium ex animo precamur.

Saepius ipsi ex te in concionibus audiuimus, relatum nobis iterum atque iterum est a fide dignis, testantur publice tua facta priuatique multi sermones declarant, te cum nos synceri euangelij ministerio hic fungentes tum et omnes qui nobiscum eandem fidem vere catholicam profitentur, haereticos ac seductores apud imperitam ignaramque ecclesiasticorum multitudinem proclamare.

Etsi autem statim initio his tuis iniquis censuris ac praeiudicijs promoti fuimus, ut ad tuas rabiosas uociferationes et quae in nos crepabas anathemata confutatis aliquot impijs opinionibus, quas hactenus in tuo theatro sparsisti, publice tibi responderimus, tamen cum te eo audatiae atque furoris in dies magis magisque progredi experiamur, ut neque finem neque modum facias, tuique rabiosi clamores sediciosos etiam aestus in pectoribus dementatae a te multitudinis generent (quos nuper adeo tui asseclae ebrij excitato tumultu in templo coram honestissimo et totius prope ciuitatis coetu caelare haud potuerunt) non debuimus nec potuimus rem negligenter agere, sed coacti sumus tibi in faciem recta fronte obuim ire ac ex te querere, quaenam tu monache habeas fundamenta et quas causas nos ac ecclesias nostras amplectentes ac profitentes scriptorum propheticorum et apostolicorum doctrinam (cuius summa in confessione nostra Augustae anno trigesimo Carolo quinto Romanorum imperatori oblata comprehensa est) pro haereticis traducendi ac proscindendi. Quod hactenus ne ipsa quidem sacra caesarea maiestas fecit aut ulli alij Romani jmperij principes, ut scilicet status ac homines Augustanae confessionis adherentes pro haereticis proclamassent. Quin potius publicam pacem et tranquillitatem in Bassauica transactione sancte concesserunt.

¹ Pismo v latinščini so podpisali trije, med njimi na prvem mestu Trubar, čeprav ga ni sestavil in napisal, temveč je avtor pisma Sebastijan Krelj. Ker pa je Trubar podpisan in nedvomno iniciator pisma, ga smemo šteti med njegovga.

PISMA

Cumque valde dira sunt fulmina, quae tu in nos subinde torques uociferando haeretici (!) latrones, seductores prouinciae, catholicae ecclesiae hostes esse, videndum nobis quoque iterum atque iterum est, vt quibus de causis quoue merito ista tua anathemata audire cogimur, intelligamus; quod – ut diximus – flagitamus teque, ut facias per Deum uiuentem, adiuramus.

Quo vero hoc ipsum bona fide ac rectius faceres, offerimus tibi per hosce honestissimos et pios viros praesentem hanc nostrarum ecclesiarum et nostram simul confessionem, hoc inprimis et quidem omni iure postulantes, vt aut hanc confessionem haeticam eiusque professores haeticos demonstres firmis et perspicuis rationibus ac testimonijs ex verbo Dei (vnica veritatis norma) desumptis, ostensis etiam refutatisque singulis errorum, quos forte deprehendes capitibus, aut reuocatis tuis iniustis censuris ac criminationibus nos in posterum missos facias atque desinas tua blandiloquentia et assentatione simplicium corda decipere. Illud si facere volueris (quod te certe facere omnino necesse est, nisi te quoque theatro deridendum propinare velis) facies, ut diximus, firmis rationibus ex verbo Dei desumptis ac memineris rem tibi fore teque non solum cum nobis tribus, sed cum sacri Romani jmprij ordinibus in primis vero cum statibus trium amplissimarum prouinciarum Stiriae, Carinthiae ac Carniolae, qui omnes vnam nobiscum confessionem Augustanam amplexi sunt eamque sacrae caesareae maiestati humiliter obtulerunt, jmmo et cum omnipotentis Dei verbo, scriptis prophetis et apostolicis, e quibus nostram confessionem hausimus, certamen in hac re initutum esse.

Haec non ad excitandas aliquas turbas, non etiam ad augendum litem, sed tristiora certamina, quantum in nobis est, praecauenda, a te iam scripsimus, plura deinceps de his alijsque coram ore, si libuerit tecum collaturi vel etiam in priuato colloquio aut publice coram tota ecclesia placide disputaturi, et speramus, si quidem sibi fidis et lucem non fugis te nulla effugia aut tergiuersationum praesidia quaesitum adhibiturumque esse. Quod si vero neutrum praestare voles, ut soletis iudicium et veritatis lucem in operibus tenebrarum uersantes defugere, aliud tibi iam non praedicimus quam quod simus publice coram ecclesia et omnibus sana mente praeditis de tua tergiuersatione ac fuge lucis testaturi.

Labaci, calen. Julij anno 1564.

Primus Truberus m. s. subscripsit

Sebastianus Crellius, euangelicus concinator prouincialium Carniae.

Joannes Tulsak

PISMA

Prevod

Duhovnemu bratu gospodu Juriju² N., redovniku in pridigarju v Ljubljanski stolnici v roke.

Iz srca želimo zdravo spoznanje Jezusa Kristusa, edinega odrešenika in sovraštvo do antikrista.

Sami smo od tebe v govorih večkrat slišali, poročali so nam zanesljivi ljudje, pričajo tvoja javna dejanja in dokazujejo tudi mnogi zasebni pogovori, da si nas, ki opravljamo tukaj službo čistega evangelija, pa tudi vse, ki z nami izpovedujejo isto pravo katoliško vero, razglasil za krivoverce in zapeljivce vpricho neuke in nevedne množice cerkvenih ljudi.

Takoj od začetka so nas tvoje krivične ocene in predsodki silili, da bi ti na tvoje besno razgrajanje jasno odgovorili, odgovorili tudi na tisto, kar si zoper nas govoril, ko si nas hkrati preklinjal in zavračal nekatere brezbožne misli, ki si jih raztresel med svojimi poslušalci. Sedaj pa smo spoznali, da tvoja drznost in tvoj bes iz dneva v dan napredujeta, tako da niti ne prenehaš niti ne postaneš zmernejši. Tvoje besno razgrajanje poraja tudi nemirno strast v srcih množice, ki je zaradi tebe podivjala (česar nedavno tudi tvoji pijani privrženci zaradi hrupnega kričanja v svetišču pred odličnim zborom iz skoraj vsega mesta niso mogli nikakor prikriti). Zato nismo smeli niti mogli zadeve zanemariti, temveč smo bili prisiljeni, da stopimo predte s pokončno glavo in tebe, redovnik, vprašamo, kakšne imaš osnove in kakšne razloge, da razglašas za heretike in sramotiš nas in tiste, ki se oklepajo naših cerkva ter izpovedujejo nauk preroških in apostolskih pisateljev (katerega vsebina je obsežena v naši veroizpovedi, predloženi v Augsburgu v tridesetem letu Karlu V., rimskemu cesarju). Tega doslej ni storila niti njegova sveta cesarska vzvišenost in niso storili kateri drugi knezi rimskega cesarstva, da bi namreč stanove in ljudi, ki pripadajo augsburški veroizpovedi, proglašali za krivoverce. Da, s passauskim dogovorom³ so celo slovesno naklonili javni mir in premirje.

Ker pa so strašni napadi, s katerimi se nas ponovno lotevaš, ko nas imenuješ krivoverske (!) razbojnike, zapeljivce dežele in sovražnike katoliške vere, se nam je znova in znova zdelo potrebno, da spoznamo, zakaj smo dolžni to tvoje preklinjanje poslušati. To te (kakor smo rekli) prosimo in rotimo pri živem Bogu, da poveš.

2 Jurij Bravšič (Brasich/Braošič) je bil Istran, nekje iz okolice Kopra. Poklican v Ljubljano, je pridigal v stolnici. Po danih navodilih ne bi smel začeti javne disputacije s protestanti. Gl. J. Loserth, Zur Polemik Truber's und seiner Kollegen mit P. Georg Braosich, *JGGPO XXIX*, 1903, 3.

3 Passauski dogovor je bil sklenjen 15. avgusta 1552 in naj bi veljal do prihodnjega državnega zbora. Moric Saški in zavezniki so od cesarja Karla V. zahtevali, da med drugim odpravi augsburški interim iz leta 1548, dovoli versko svobodo in stalni »verski mir«. Cesar je pristal le na izpustitev Filipa Hesenskega in amnestijo vseh, ki so sodelovali v uporu. Moric je dogovor podpisal 2. avgusta 1552. Čeprav je bilo določeno, da se državni zbor skliče v šestih mesecih, se je sestel šele 1555 v Augsburgu. Gl. *Lexikon f. Theol. u. Kirche* 8, 142; E. Iserloh, 134.

PISMA

Da pa bi to mogel storiti v dobri veri in čim iskreneje, ti po teh odličnih in pobožnih možeh nudimo veroizpoved naših cerkva in hkrati tudi našo. Zahtevamo pa predvsem in sicer z vso pravico, da dokažeš, da je ta veroizpoved krivoverska in so njeni učitelji krivoverci, in to s trdnimi in razvidnimi razlogi ter dokazi, vzetimi iz božje besede (edine norme za resnico). Pokaži tudi in zavrni posamezna zmotna poglavja, ki jih boš odkril, ali pa prekličij svoje krivične sodbe in obdolžitve ter nas poslej pusti v miru in prenehaj varati preprosta srca s svojimi sladkimi besedami in prilizovanjem. Če to hočeš storiti (kar si gotovo dolžan storiti, če nočeš, da bi ti in tvoji poslušalci zapadli posmehu), stori (kakor smo rekli) s trdnimi razlogi, vzetimi iz božje besede, in pripomni, da je to tvoje prepričanje, in da boš glede te zadeve začel boj ne samo z nami tremi, temveč s stanovi svetega rimskega cesarstva, predvsem s stanovi treh največjih dežel: Štajerske, Koroške in Kranjske, ki so vsi hkrati z nami sprejeli augsburško veroizpoved in so jo ponižno predložili njegovi sveti cesarski vzvišenosti, da boš začel boj tudi z besedo vseмогоčnega Boga, s preroškimi in apostolskimi spisi, iz katerih izvajamo svojo veroizpoved.

Tega ti nismo pisali, da bi povzročili kakršno koli vznemirjenje, tudi ne, da bi poglobili spor, temveč da bi se izognili še bolj žalostnim preprirom, kolikor je to odvisno od nas. Več smo pripravljene o teh in drugih stvareh s teboj razpravljati ustno, če boš želel, ali v zasebnem pogovoru ali javno pred vso cerkvijo mirno voditi pogovor. Upamo, da se ne boš, kolikor zaupaš vase in ne bežiš pred lučjo, skušal izmikati in ne boš odlašal s to stvarjo.⁴ Če pa ne boš hotel ničesar storiti in se boš odtegnil tistim, ki prinašajo trezno sodbo in luč resnice v dela teme, ti ničesar drugega ne napovedujemo, kakor da bomo javno pred cerkvijo in vsemi treznimi ljudmi pričevali o tvojem obotavljanju in begu pred lučjo.

V Ljubljani, 1. julija 1564.

Primož Trubar, l. r. podpisal

Sebastijan Krelj, evangeličanski pridigar prebivalcev Kranjske

Janž Tulščak

4 Bravšič ni storil ničesar, šele tri mesece kasneje se je obrnil na nadvojvodo Karla za dovoljenje, da sme odgovoriti svojim nasprotnikom, nato je pisno na kratko po točkah odgovoril. Gl. J. Loserth, n. d., 7 sl.; M. Rupel, *Primož Trubar*, 155, 174.

PISMA

47

Ivanu baronu Ungnadu¹

Ljubljana, 8. oktobra 1564

Odlomek. Sodoben prepis.

Stuttgart, Hauptstaatsarchiv, A. 191, Büschel 6, f. 409.

Foto: NUK, Ms 1062.

M. Rupel, *Slavistična revija* XII (1959/60), 267.

Sodobna arh. oznaka: Articl aus herrn Primusen Trubers schreiben, so er herrn Hansen Vngnaden etc. gethon adj den 8 octobris 64-en.

Rajhman, *Pisma*, 188.

Was aber den titl vnnd die teutsche vorred vbcr die kirchenordnung belanngt, sollen e. g. also jm vertrauen vnd jn der gehaim, vnnd solchs niemandt dann allein vnnsern gnedigen fürsten vertrauen, daß vnnsere genedigster landtsfürst ertzherzog Carl vnnserm herrn vitztdomb nun zum andern mal geschriben vnnd ernstlich auferlegt, daß er den herrn Geörgen Jurschitz, der bey e. g. zu Vrach gwest vnnd jetzund prediger zu Stain jm spittal, aus der stat Stein weg schaffenn vnnd an sein stat ainen andern, der predige vnnd die heilig meß lese, verordnen solle etc. Jtem so hat jr f. dt. den herrn verordneten geschriben, wie sie glaubwürdig bericht sey, die herrn vnnd landtleüth haben ein kirchenordnung lassen zusamentragen vnder jrm namen truckhen lassen vnnd publiciern wöllen, welchs jnnen keins wegs on vorwissen vnnd zugeben jres landtsfürsten gepürt etc. Befeliht hierauf beim gehorsam jrer gethanen pflicht, daß sie gemelte kirchen ordnung niemandt gahr kein externplar außgebenn, sonndern wol verwardt bey einander behalten, biß auf jrer f. dt. weitem beuelch vnnd abschied etc. Wie sich die herrn vnnd landtleut gegen disem beuelch halten werden, jst mir vnwissendt.

Prevod

Kar zadeva naslov in nemški predgovor k cerkvenemu redu,² naj vaša milost ohrani zaupno v tajnosti in ne zaupa nikomur razen našemu milostnemu knezu. Naš milostljivi deželni knez, vojvoda Karel, je našemu gospodu vicedomu zdaj že drugič pisal in mu strogo naložil, da gospoda Jurija Juričiča, ki je bil pri vaši milosti v Urachu in je sedaj pridigar v kamniškem špitalu,³ spravi iz mesta Kamnika in na njegovo

1 Odlomek iz pisma, ki se v celoti ni ohranilo. O njegovi vsebini pa pove pismo deželnemu oskrbniku in kranjskim odbornikom z dne 29. oktobra 1564. Vsekakor odlomek poroča o usodi, ki čaka cerkveni red.

2 Zvezo med cerkvenim redom in Juričičevim pregnanstvom je po svoje pojasnil M. Rupel. Prim. M. Rupel, Dva nova rokopisna odlomka Primoža Trubarja, *SR* XII, 1954, 267–268.

3 Juričič je zapustil Kamnik in postal pomožni pridigar v Ljubljani. Elze, *Briefe*, 436 (op. 10). Gl. J. Glonar, *SBL* I, 417 sl.

PISMA

mesto postavi drugega, ki bo pridigal in bral sveto mašo itd. Prav tako je njegova knežja svetlost pisala gospodom odbornikom, kako je iz verodostojne strani obveščena, da so gospodje in deželni poslanci naročili cerkveni red ter ga v svojem imenu hoteli dati v tisk in uporabo, kar pa brez vednosti in privoljenja svojega deželnega kneza itd. nikakor ni v njihovi pristojnosti. Nato, sklicujoč se na zapislogo pokorščine zapoveduje, da nikomur ne smejo izdati niti enega izvoda omenjenega cerkvenega reda, temveč dobro zavarovane skupaj hraniti do nadaljnjega ukaza in odloka njegove knežje svetlosti itd. Kako bodo gospodje in deželni poslanci ravnali po tem ukazu, mi ni znano.

PISMA

48

Joštu Gallenbergu¹

Ljubljana, 29. oktobra 1564

Izvirnik, lastnoročen (razen naslova).

SI AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. registratura, šk. 92 (fasc. 54).

Foto: NUK, Ms 1061, št. 19.

Elze, *Briefe*, 431–432; Rajhman, *Pisma*, 189–190.

Slov. prevod: M. Rupel, *Slovenski protestantski pisci*, 293.

Meinem genedigen vnd gebietunden herrn Jobsten von Gallemburg.

Edler, gestrenger, großgünstiger herr. Beim zaiger diser zedl Jörgen e. g. schickh ich alle mir zugeschickhte beim herrn Dietrichen geschriffte vnd daneben, was der f. drl. z antworten mein ainfältig eilendts bedenckhen.

Vmb den hasen sag deo gratias, vnd ein scatl mit morgranäpfel sueß von der frawen Stetnerin wißen hiemit zu emphaen. Sie hat jn jrem laden citroni, lymoni, vnd pomorantzen sollen jr pald khumen.

Heut ist jn der stat vom sterb nichts zu hören, gott sei lob. Was der newe mon pringen wirdet, das werde ich villeicht am ersten erfaren. Mein kinder sein dise wochen zimlich stil vnd andechtig gewest, aber jezundt sein schon widerumb frech, frölich, vngehorsam.

E. g. klag ich armer khnecht, jch hab kein geld, wein, khoren vnd speckh, schmaltz hab ich auff halb jar. Der Forestin bin ich 12 thaller schuldig, dem herrn buechhalter auf dise quatermer vnd auff khunfftige hab ich 24 gulden entlehnt. Nun wiße ich nicht wo aus, täglich khumen frembd leüt (die Walhen mit jr ertzneien meines erachtens gleichwol zufrue vnbedachtlich von jnen abgefertigt), wo ich geld auffpringen sol etc. Derhalben e. g. wollen sambt anderen herrn verschaffen, daß mir noch auff die khunfftige quatermer noch 30 thaller furgestreckht werden. Vmb die vnd vmb andere schulden setze ich mein behausung sambt dem newen gebew ein etc. E. g. thue mich vntherthaniglich beuelhen. Datum Labach am 29. octobris jm 1564 jar,

E. g. vntherthaniger Truber

1 Kratko pismo govori predvsem o materialni stiski Trubarjeve družine.

PISMA

Prevod

Mojemu milostnemu in zapovedujočemu gospodu Joštu Gallenbergu. Plemeniti, hrabri, zelo naklonjeni gospod. Po Juriju, ki vam prinaša te liste, pošiljam vaši milosti vse spise, ki sem jih sprejel po gospodu Dietrichu,² poleg tega pa še svoje preprosto, v naglici sestavljeno mnenje, kaj naj bi se odgovorilo presvetlemu knezu.³

Za zajca pravim *Deo gratias*, pošiljam vam tudi škatlo s sladkimi granatnimi jabolki od gospe Stetnerjeve. V svoji trgovini ima limone, limone in pomaranče pa bodo prispele v kratkem.

Danes ni slišati v mestu nič o kugi, hvala Bogu. Kaj bo prinesel novi mesec, bom morda kmalu izvedel. Moji otroci so bili ta teden precej tihi in pobožni, sedaj pa so že spet razposajeni, veseli, neposlušni.

Vaši milosti se moram jaz, ubogi hlapec, pritožiti, da nimam denarja, ne vina, ne žita, ne slanine; masti imam za pol leta. Forestovi sem dolžan 12 tolarjev, pri gospodu knjigovodji sem si za to in naslednje četrletje izposodil 24 goldinarjev. Zdaj pa ne vem, kako iz težav; vsak dan prihajajo tuji ljudje, kje naj vzamem denar itd.? (Lahe z njihovimi zdravili ste po mojem mnenju pač prekmalu nepremišljeno odpravili.) Vaša milost in drugi gospodje naj poskrbijo, da dobim za naslednje četrletje še 30 tolarjev predujma. Za te in druge dolgove zastavljam svojo hišo obenem z novim prizidkom.⁴ Vaši milosti se ponižno priporočam.

Dano v Ljubljani, 29. oktobra v 1564. letu.

Vaši milosti vdani

Trubar

2 Dietrich Auersperg (1540–1571) je bil nedvomno Trubarjev znanec in somišljenik, njegovo delo je že dolgo spremljal in ga odobral. Elze, *Briefe*, 431 (op. 1), 116 (op. 4).

3 O tem več v naslednjem pismu.

4 Po Elzejevem zapisu je Trubarjeva hiša bila na Starem trgu nasproti šentjakobske cerkve. Trubar jo je prodal, bila je v posesti jezuitov, v njegovem času je bilo na pročelju hiše znamenje I. H. S. in hišna številka 148. Elze, *Briefe*, 432 (op. 5).

PISMA

49

Deželnemu oskrbniku in kranjskim odbornikom¹

Ljubljana, 29. oktobra 1564

Izvirnik, s Trubarjevo roko samo podpis, na zadnji strani oznaka (v naši izdaji nadpis »Truberi bedenckhen vnd rathschlagen«).

SI AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. registratura, šk. 92 (fasc. 54/7–1).

Foto: NUK, Ms 1061, št. 20.

Elze, *Briefe*, 433–436; Rajhman, *Pisma*, 191–194.

Truberi bedenckhen vnd rathschlagen

An seine genedige vnnnd gebietunde herrn, herrn lanndts verweser vnnnd an die herrn verordenten in Crain des Truberi bericht vnd guettbedenckhen in den yeczť fürfallenden handlungen, wie volgt.

Erstlich was des herrn Vngnaden schreyben belangt, sollen e. g. wissen, daß jrer g. leczť schreyben an mich ist mir durch ein eygenen potten von Walthenstein vor viczdomb thor alhie geantwort worden; die andern schreyben an e. g. vnnnd an herrn Khlobner hett er schon vorin von jme geben. Was mir aber der herr Vngnad schreybt, werden auß beyligunden jrer g. schreyben an mich vernemen. Auff dises sein schreiben hab ich jrer g. geschriben, wie e. g. nicht anhaimb, aber täglich von Wienn gewartig, vnnnd daneben angezeygt, wie vnnser genedigister lanndts fürst die gedruckhte windische khirchen ordnung einzustellen den herrn verordenten ernstlich aufflegt vnnnd den herrn Jörgen Jurschiczs, prediger zu Stein, weckhzuschaffen dem herrn viczdomb zum andern mal beuolhen. Vnnnd soliches zeig jrer g. an in der gehaimb vnd vertrauen, welches niemandt allein vnnserm genedigisten fürsten von Wirtemberg sol offenwaren.

Dem herrn Stephano Consul hab ich vn̄ter anderm geschriben, daß weder seine crabatische, cyrulische noch meine crainerische buecher nicht abgehen, zu besorgen, wir werden auß vn̄sern buechern skarniczl machen vnnnd die scombros, wie der Persius sagt, einwickeln. Denn wie in aller welt, also auch in disen landen ist der glaub, lieb, gottsforcht, frag nach ewigem leben schier gar erloschen etc. Das hab ich darumb geschriben, nachdem ich bericht, daß der guet herr, herr Vngnad, hab vber das, was die reychsstende zum crabatischen druckh geben, sein eygen gelt bey 3000 gulden dargestreckht vnnnd wil erst an mehrern orten druckherey anrichten, daß ich besorg, der guett herr werde zu weyt angeführt.

Zum andern, was den fürstlichen beuelch belangt, rhat jch trewlich, daß man jr f. d. von der gedruckhten khirchen ordnung lauter vnnnd warhafftig berichte, daß ich sie nicht gemacht, sonndern allein die

¹ Trubar si prizadeva, da bi ohrabil malodušne deželne stanove.

PISMA

wirtembergerischen vnd nürnberggerischen khirchenordnungen vnnd das examen theologicum Philippi Melanchtonis in die crainerische sprach verdolmetscht, daselbig buch der ersamen landtschafft in Crain dediciert, vnnd das ganntz buch, doch on titel vnd epistola dedicatoria, ist sie schon gedruckht vnnd sind derselbigen drey hundert exemplar gewärtig. Vnnd dieweil ein yede khirchen, sie sey die rechte oder falsche (mit der falschen, vnrechten, verführerischen vnd newen haltens wir nicht), wie sie sich neben der predig in allen artigkheln, mit außtheylung der h. sacrament, mit bitt, gebett, fürbitt vnnd danckhsagung, jtem wie man sich mit den schuellen, berueffung der khirchendiener, jtem bey den khranckhen, gefangenen vnd sterbenden vnd begrebnussen halten sol, jre ceremonien vnd ordnungen haben müessen vnnd sollen, darumben auch vnnsere prediger von villen angesprochen, seitmals alle khönigreych, fürstenthumben, lender, stet vnnd pharren jre khirchen ordnung in irer sprach gedruckht haben, daß er auch ein khirchenordnung, die sich durchauß mit der lehr vnnd ceremonien der augspurgerischen confession verwandten vergleyche, sol verdolmetschen. Das hat er gethan vnnd sich vor der ganczen ersamen landtschafft erbotten, von disem buch so wol alß von den andern vor allen gottseligen rechenschafft zu geben. Wo etwas dem wort gotts, durch die propheten vnnd aposteln geschriben, zuwider wird erfunden, wil er soliches mündtlich vnnd schriftlich widerrufen vnnd sich von e. f. d. vnnd vnns straffen vnnd auß dem landt wie ein betrieger verliagen lassen. Vnnd auff solichen bericht müessen e. g. die f. d. bitten, daß sie meine bücher gottsalige, verstandige personen lasse durchsehen, vnnd wo sie was vnrecht finden, den Truber auß h. geschriff vberzeugen, er hab geirret, schriftlich zueschickhen mit irem vndterschribnen namen vnd zue namen. Darauff sol vnnsere prediger sein gegenbericht vnd verantwortung stellen. Vnnd nach demselbigen, wo er vnrecht befunden, soll er vnnsere prediger nimmer sein, wellen jn selbst gen Rom dem babst gefenckhlich vbersenden.

In summa, jr meine herrn, wellet jr beständige vnnd nicht mamalukische christen, ehr vnnd geiczhäls sein, disem landt gottselig vorstehen vnnd dem teufel nicht zu theil werden, so müßt jr yeczundt im anfang in diser newer regierung von newen gründtlich, lauter, mit offnem maul euren glauben mit gfahr alles ewrs gutts, leibs vnd lebens, weyb vnd khinder schriftlich, mündlich vnnd offenlich bekennen, der f. d. lauter schreyben, daß jr erkhendt vnd bekenth, die augspurgerische confession sey mit jrer lehr, glauben, gottesdiennsten, ceremonien vnnd khirchenordnungen durchaus dem wort gottes in der heyligen biblischen gschrift verfast, gemeiß vnd gleichformig; dauon mügen vnnd wollen dise landtschafft kheins weegs abweychen vnnd bey jrer bekantnuß, die sie zuuor bey der röm. khay. mt. etc. jrer f. d. liebsten herrn vattern hochloblichster gedachtnuß zu mehrmallen gethan, durch hilff des almechtigen beständig beleyben vnnd daneben jr f. d. in allem dem, was wider gott nicht ist, jren pflichten nach, allen trewen guettwilligen gehorsam mit gutt, blut vnd allem leisten vnnd erzeygen.

Vnnd hierauff versiehet jr euch gegen jr f. d., sie werde die landtschafft vnnd jre prediger wider dise bekantnuß, glauben, lehr, ceremonien vnd khirchen ordnungen nicht dringen vnnd nötigen etc. Denn

PISMA

in der warhayt, jr herrn, werdet jr yeczundt khleinglaubig, verzag, wolt heucheln, so hat der teufel schon in die vnnseren kirchen ein loch gemacht vnnnd obsiget, vnnserer kirchen schwache glieder hoch betrüebet vnnnd geergert, darumb sey in dem redlich, wakher vnnnd vnuerdrossen zu schreyben etc.

Zum dritten bin ich wol zufriden, daß der herr Krellius gen Lagkh ist erfordert. Christus geb im sein gnad vnd segen, daß er zu Lagkh die rechte khirchen erweytere. Jr herrn müest ihn auch mit der besoldung in guetten bedacht haben.

Vnnnd daneben gedenckhet, daß jr die gottsaligen Stainer mit jrem prediger kheins weegs verlasset vnd ausschliesset, denn wo das geschäh, so hett der teufel schon den ein hauffen in vnnserer khirchen geschlagen.

Primus Truberus jn der eil dictirt et s. m. subscripsit

Prevod

Trubarjevi pomisleki in nasveti.

Milostnim in zapovedujočim gospodom, gospodu deželnemu oskrbniku in gospodom odbornikom na Kranjskem. Trubarjevo poročilo in dobronamerni pomisleki o sedanjih opravilih, kot sledi.

Prvič: Kar zadeva pismo gospoda Ungnada, naj vaše milosti vedo, da sem zadnje pismo, odgovor njegove milosti, po posebnem slu z Waldensteina sprejel tukaj pred vicedomskimi vrati; druga pisma za vašo milost in gospoda Klombnerja je oddal že pred tem.² Kaj mi piše gospod Ungnad, boste izvedeli iz njegovega pisma, ki ga prilagam.³ Na to pismo sem njegovi milosti odpisal,⁴ da vaše milosti niso doma, se pa vsak dan pričakuje vaša vrnitev z Dunaja. Pri tem sem omenil, da je naš milostni gospod deželni knez gospodom odbornikom strogo naročil, da zadržijo tiskani slovenski cerkveni red, gospodu vicedomu pa že drugič zaukazal,⁵ da gospoda Jurija Juričiča, pridigarja v Kamniku, odstrani. To sem njegovi milosti povedal strogo zaupno, saj naj ne bi bilo razkrito nikomur drugemu kot našemu milostnemu knezu württemberskemu.

2 M. Rupel je takole razvozlal besedilo: »Odborniki, se zdi, so Trubarja vprašali, ko so dobili malo prijazno Ungnadovo pismo z dne 20. septembra 1564 (gl. Elze, *Briefe*, 422) kaj je njemu (Trubarju) pisal Ungnad. Zaradi Ungnadovih namigavanj v citiranem pismu so najbrž tudi vprašali Trubarja, ali je kak dopis on zadržal. Zato Trubar razlaga, da je posebni sel najprej oddal pismo za odbornike in Klombnerja, a njemu (Trubarju) šele nato pred vicedomskimi vrati.« Gl. rokopis.

3 Pismo ni ohranjeno. Elze, *Briefe*, 433 (op. 2).

4 Tudi to pismo ni ohranjeno. Prav tam (op. 3).

5 Ukaz deželnega kneza z dne 6. septembra 1564, Elze, *Briefe*, 433 (op. 4).

PISMA

Gospodu Štefanu Konzulu sem med drugim pisal,⁶ da ne gredo v promet niti njegove hrvaške in cirilske, niti moje slovenske knjige; bati se je, da bomo iz svojih knjig delali »škarniceljne« in vanje zavijali lokarde, kot pravi Persius. Kajti kot povsod v svetu so tudi v tej deželi vera, ljubezen, božji strah in želja po večnem življenju skorajda povsem ugasnili itd. To sem napisal, ko sem izvedel, da je dobri gospod Ungnad k temu, kar so za hrvaški tisk dali državni stanovi, priložil približno 3000 goldinarjev⁷ lastnega denarja; na več krajih ustanoviti nove tiskarne, pa se bojim, da gre dobri gospod predaleč.

Drugič: Kar zadeva knežji ukaz, svetujem, da se njegovi knežji milosti o natisnjenem cerkvenem redu poroča povsem po resnici, da si ga nisem izmislil, temveč samo prevedel württemberški in nürenberški cerkveni red ter *Examen theologicum* Filipa Melanchthona v kranjski jezik. Da sem knjigo posvetil častitim deželnim stanovom na Kranjskem, in da je knjiga za sedaj še brez naslovne strani in posvetila že natisnjena, in to v tristo izvodih. Ker naj bi vsaka cerkev, naj bo prava ali kriva (z lažnimi, krivovernimi, zapeljivimi in novimi nimamo stikov) vedela, kako naj poleg pridige v vseh členih vere opravlja delitev svetih zakramentov, prošnjo, molitev, priprošnjo in zahvalo. Prav tako, kakšen odnos naj ima do šol, do cerkvenih služabnikov, prav tako kako naj opravlja svojo nalogo pri bolnikih, zapornikih, umirajočih in na pogrebih. Imeti mora in naj ima svoje obredje in pravila. Ker imajo vsa kraljestva, kneževine, dežele, mesta in župnije tiskan cerkveni red v svojem jeziku, so mnogi tudi našega pridigarja nagovarjali, da prevede cerkveni red, ki bo po nauku in obredju augsburške veroizpovedi povsem primerljiv z drugimi. To je tudi storil in je pripravljen o tej kakor tudi o vseh drugih svojih knjigah pred celotnim častitim deželnim zborom in vsemi verniki položiti račun. Kjer kaj nasprotuje božji besedi, ki so jo zapisali preroki in apostoli, bo to ustno in pisno preklical ter sprejel, da ga njegova knežja svetlost in mi kaznujemo ter kot goljufa izženemo iz dežele. In po tem poročilu naj vaše milosti njegovo knežjo svetlost zaprosi, da da moje knjige v pregled bogaboječim in razumnim ljudem, in če v njih najdejo kaj krivoverskega, naj Trubarja prepričajo s Svetim pismom, da se je zmotil, ter mu to sporočijo pisno, s svojim imenom in priimkom. Na to naj naš pridigar poda svoje nasprotno mnenje in zagovor. Če bo spoznan za krivega, ne bo več naš pridigar in kot ujetnika ga bomo predali papežu v Rimu.

Skratka, vi, moji gospodje, če hočete biti stanovitni in ne mameluški kristjani,⁸ častihlepneži in skopuhi, to deželo boguvšečno voditi in ne podleči hudičevi volji, tedaj morate zdaj, v začetku te nove vlade, znova temeljito, razločno in na ves glas, ob nevarnosti za svoje imetje, telo in življenje, ženo in otroke, s pisano in govorjeno besedo javno izpovedati svojo vero. Njegovi knežji svetlosti odločno pisati, da spoznavate in priznavate, da je augsburška veroizpoved s svojim naukom, vero, božjimi službami, obredi in cerkvenimi

6 Pismo Štefanu Konzulu ni ohranjeno. Prav tam (op. 5).

7 Natančneje: 2.445 goldinarjev. Gl. Th. Braun, Ein reformatorisches Bibelwerk im Uracher Monshof, *Evang. Gemeindeblatt für Württemberg*, 45, 14. nov. 1984, 15.

8 Mameluki so bili sužnji, pozneje pripadniki vojaške kaste, v prenesenem pomenu pa podrepaniki in priganjači. Trubar se je naslonil na podobno geslo pri S. Krelju v njegovem *Christlich bedencken* 1562. Prim. Elze, *Briefe*, 437.

PISMA

redi povsem v skladu in soglasju z božjo besedo v svetem pismu. Od nje se ti deželni stanovi nikakor ne bodo oddaljili. S pomočjo Vsemogočnega bodo ostali pri svoji veri, ki so jo poprej večkrat izpovedali njegove knežje milosti predragemu očetu preslavnega spomina, rimsko cesarskemu veličanstvu itd. Pri tem pa njegovi knežji svetlosti z vsem, kar ni proti Bogu, z imetjem, življenjem in vsem drugim, sledeč svojim dolžnostim služiti ter izkazovati vso potrebno zvestobo in poslušnost.

Po vsem tem lahko od knežje svetlosti pričakujete, da deželnih stanov in njih pridigarjev ne bo preganjala in silila proti tej izpovedi, veri, nauku, obredom, cerkvenim redom itd. Kajti v resnici, vi gospodje, če boste sedaj malodušni, obupani in če hočete hliniti, je hudič že napravil luknjo v našo cerkev in zmagal, šibkim udom naše cerkve povzročil mnogo bridkosti in jeze, zato bodite pri pisanju o tem poštene, vrli in vztrajni itd.

Tretjič: Zelo sem zadovoljen, da so v Loko poklicali gospoda Krelja. Naj mu Kristus podeli svojo milost in blagoslov, da bo v Loki širil pravo cerkev. Vi, gospodje, pa ne smete pozabiti na njegovo plačo.

Pri tem pa pazite, da pobožnih Kamničanov z njihovim pridigarjem nikakor ne boste zapustili in pozabili, kajti če bi se to zgodilo, bi jih hudič v naši cerkvi kar lepo število potolkel.

Primož Trubar v naglici narekoval in s svojo roko podpisal.

PISMA

50

Krištofu vojvodi Württembergškemu ¹

Ljubljana, 15. novembra 1564

Izvirnik, ne lastnoročen (lastnoročen le podpis).

Stuttgart, Hauptstaatsarchiv, A 63, Büschel 33.

Foto: NUK, Ms 1659, inv. št. 82/55.

Elze, *Briefe*, 438–440; Rajhman, *Pisma*, 195–197.

Pr. 9. februarja 1565.

Dem durchleüchtigen vnnd hochgebornnen fürsten vnnd herrn, herrn Christoffen, herzogen zw Wirtemberg vnnd zu Teck, grauen zu Mümpelgart etc., meinem genedigissten fürsten vnnd herrn.

Durchleüchtiger, hochgeborner fürst, genediger herr. Ewer f. g. seind mein vndterthanigiste treuwillige dienst sambt meinem täglichen pater noster zuuor. Vnangesehen daß ich zu offtermallen meinem genedigen herrn Vngnaden von allen sachen, fürnamblich vnsere kirchen belangendt, geschriben, welicher on zweyfel e. f. g. alweg, was jch geschriben, angezeigt habe, yedoch dieweil jch yeczundt am jungkhern Poschen einen gewissen potten hab, hab ich nicht mögen noch sollen [unterlassen] derselbigen vndterthänigist zu schreyben.

Erstlich was vnsere khirchen belanget, e. f. g. sollen wissen, daß sie ist vnnd ligt noch alweg vndter dem creucz. Vnser erczherzog ist noch alweg mehr den bäbstischen dann vnns euangelischen geneigt, des sich die pfaffen vnnd munich vnnd jr anhang hoch vbernommen, vnd haben vnsern prediger in dem städtlein, Stain genant, nun zum dritten mall bey jrer f. d. durch jren secretarium N. Kobenczel falschlich angeben vnnd verclagt. Darauff jr f. d. vnnserm herrn viczdomb zum drittenmall auffgelegt, gemelten predicanten von Stain weckhzuschaffen. Vnnd das ist geschehen. Vnnd der münich, prediger im thumb alhie, lest sich auch offenlich gegen dem ainfaltigen volkhlein vernemen, jch werd auch baldt weckh müssen. Item was jr. f. g. meiner kirchenordnung halben den herrn verordenten geschriben, das wirdet auß beyligunder copi warhaftig vernemen. Die röm. khay. mt. etc. helt noch alle ceremonien, wie sie jr vatter loblicher gedachtnuß gehalten. Alßlang herr Pfauser jr mt. etc. hoffprediger nicht wirdet, so lang haben wir euangelischen khein frid zu hoffen. Aber es ist gut, denn wenn wir friden hetten, würden wir sicher vnnd nachlessig im gebett etc. Die pestis regiirt an villen orten im landt vnnd alhie zu Laybach, aber gancz gnedig. Vnd wir seind guetter hoffnung, der almechtig werde baldt dise gnedige straff von vns auffheben, denn in disen nechsten verschinnen new monat in der stadt nicht mehr dann ein einige person

¹ Trubar poroča o že znanih dogodkih v Ljubljani. Morda je pa vendarle videti namen pisma v zadnjem odstavku, ko prosi, da bi smel tiskati svoj psalter v Tübingenu.

PISMA

an diser khranckheit gestorben. Das traid ist dis jar in disen landen zimblich gerhaten, es wirdt aber alles ins walische landt verfür. Der wein ist gutt, aber wenig vnd thewr. Der Thürckh ist yeczundt an vnnsern graniczen gancz still.

Den ganczen psalter hab ich in die windische sprach verdolmetscht vnnd mit argumentis vnd scholijs etwaß weytleüffiger alß Georgius Maior seinen lateinischen illustrirt. Vnnd dieweil mein genediger herr, herr Vngnad, mit andern büchern vill zu thuen vnd disen meinen psalter nicht druckhen kan lassen, bin ich vorhabens denselbigen zu Tübingen zu druckhen vnnd zu e. f. g. hab vnderthänigist gutt vertragen, sie werden mir gemelten psalter daselbst zu Thübingen zu druckhen genedigist zuegeben. Das vbrig e. f. g. werden vom Bartholome Poschen vernemmen. Deren mich sambt dem Poschen vnnderthänigist thue beuelhen. Datum Laybach, am 15. nouember anno etc. 4.

E. f. g. vnterthänigster caplan Primus Truber m. s. subscripsit.

Prevod

Presvetlemu in visokorodnemu knezu in gospodu, gospodu Krištofu, vojvodi Württemberškemu in Teškemu, grofu Mömpelgardskemu itd., svojemu milostnemu knezu in gospodu.

Presvetli, visokorodni knez, milostni gospod. Vaši knežji svetlosti najprej moje pokorne ter vdane usluge in vsakodnevni očenaš. Ne glede na to, da sem mojemu milostnemu gospodu Ungnadu o vseh stvareh, posebej kar zadeva našo cerkev, pogosto pisal, kar je ta vaši knežji milosti nedvomno pokazal, nisem mogel, ne hotel opustiti, da vam, odkar imam v mladem gospodu Pošu zanesljivega sla, ne bi najpokorneje pisal.

Najprej, kar zadeva našo cerkev, naj vaša knežja milost ve, da še vedno trpi in vztraja pod križem. Naš nadvojvoda je še vedno bolj naklonjen papeškim kot nam evangelijskim, zato so se duhovniki in menihi s svojimi privrženci zelo prevzeli in so našega pridigarja v mestecu, ki se imenuje Kamnik, že tretjič po tajniku N. Kobenzlu po krivem ovadili in zatožili presvetlemu knezu, nakar je njegova knežja svetlost našemu gospodu vicedomu že tretjič zapovedala, da omenjenega pridigarja odstrani iz Kamnika, kar se je tudi zgodilo. In menih, pridigar v tukajšnji stolnici,² je preprostemu ljudstvu dal javno razumeti, da bom tudi jaz moral kmalu proč. Kaj je njegova knežja milost o mojem cerkvenem redu pisala gospodom odbornikom, boste izvedeli iz priloženih kopij. Rimsko cesarsko veličanstvo itd. ohranja vse obrede, kakor jih je imel njegov oče hvaležnega spomina. Dokler gospod Pfauiser³ ne bo dvorni pridigar njegovega

2 Nedvomno gre za J. Bravšiča. O njem Trubar govori v posvetilu psalterja, da je »neučeni meniški kričač v ljubljanski stolnici«. Elze, *Briefe*, 438 (op. 1); M. Rupel, *Slovenski protestantski pisci*, 177.

3 Johann Sebastian Pfauiser (1520–1569) je bil dvorni pridigar pri kralju Maksimilijanu na Dunaju, pa ga je le-ta moral zaradi prigovorov cesarja Ferdinanda 1560 odpustiti, poslej je bil glavni pastor in superintendent v Lauingenu, kjer je tudi umrl. Elze, *Briefe*, 439 (op. 3).

PISMA

veličanstva itd., si mi, evangelijski, ne obetamo miru. Toda tudi tako je dobro, kajti če bi živeli v miru, bi se počutili varne in bi zanemarjali molitev itd. Kuga gospodari v mnogih krajih po deželi in tudi v Ljubljani, toda prav milostno. Upamo, da bo vsemogočni to milostno kazen kmalu odvrnil od nas, kajti v preteklem mesecu je za to boleznijo v mestu umrla samo ena oseba. Žito je letos v teh krajih precej dobro obrodilo, toda vse izvažajo v laško deželo. Vino je dobro, le malo ga je in je drago. Turek na naših mejah za zdaj miruje.

Ves psalter sem prevedel v slovenski jezik ter ga nekoliko obširneje kakor Jurij Maior⁴ svoj latinski osvetlil z dokazi in komentarji, ker pa ima moj milostni gospod, gospod Ungnad veliko dela z drugimi knjigami, ter mojega psalterja ne more dati v tisk, ga nameravam tiskati v Tübingenu. Močno upam, da bo vaša knežja milost milostno privolila, da se moj psalter tiska v Tübingenu. Več bo vaša knežja milost izvedela od mladega gospoda Jerneja Poša.⁵ Njej se skupaj s Pošem zelo vdano priporočam.

Dano v Ljubljani, 15. novembra v letu itd. 64.

Vaši knežji milosti vdani kaplan

Primož Trubar s svojo roko podpisal.

4 Georg Maior (umrl 1574) je bil profesor v Tübingenu, začetnik tako imenovanega »majorističnega spora« o pomenu dobrih del za zveličanje. Prim. E. Iserloh, 186.

5 Jernej Pož je pisno sporočil Trubarjeve želje vojvodi Krištofu, bodisi da ni mogel predenj osebno, bodisi da je bilo potrebno dodatno pisno poročilo. Elze, *Briefe*, 440 sl.

PISMA

51

Adamu Bohoriču¹

Ljubljana, 1. avgusta 1565

Sodoben prepis (s Kreljevo roko).

SI AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. registratura, fasc. 284.

Foto: NUK, Ms 1061, št. 21.

M. Rupel, *Slavistična revija* IV (1951), 1/2, 112–113. Prevedel A. Sovre; Rajhman, *Pisma*, 198–199.

Doctrina et pietate eximo viro Adamo Bohorichio, liberalium artium bacculaureo, domino et fratri in Christo obseruando.

Salutem a domino Jesu, unieo omnium piorum seruatore.

Humanissime uir. Non dubitamus te perspicere ac non semel deplorare tristem hanc harum regionum patriae nostrae calamitatem ac barbariem: utpote, in quibus bonarum artium humaniorumque studiorum contemptus et neglectio passim iam turpiter dominatur. Sed utinam omnes, quotquot istam barbaricam calamitatem uere sentiunt, etiam suas preces, studium, consilium et operas ad eam profligandam nobiscum intenderent coniungerentque. Nos etenim, qui agnoscimus praecipue, scholis ecclesiae ut sinistra manu opus esse, huic curae ab initio summo studio incubuimus, ac tandem proceres nostrae prouinciae multum supplicando et instando permouimus, ut ad instaurandam erigendamque frequentiore scholam hic Labaci auxilium atque sumptus benigne liberaliterque promiserint constituerintque. Eam curam et sollicitudinem nunc in primis nobis imposuerunt iusseruntque nos clementer, statim unum aut alterum uirum bonum, literatum, nostratem, ἀοχνον των πονων (impigrum seu non detractantem labores) accesere. Quare cum intelligamus, te ad istum scholasticum conatum et laborem promouendum propter ingenij, doctrinae ac exercitationis usum idoneum esse, et intelligere, qua pietate communis patriae amplectenda et honoranda sit, oramus te uehementer iussu ac nomine dominorum nostrorum prouincialium, uti primo quoque tempore ad nos Labacum citò uenias, quo possimus tecum coram, si uidebitur, de singulis deliberare et statuere, alia fide speramus, quam Sagrabienses olim tibi fecerunt. Expectabimus interim quoque tuum scriptum risponsum. Vale. Labaci calend. augusti anno seruatoris domini MDLXV.

Tuae humanitatis studiosi

Primus Truberus m. s. subscripsit Sebastianus Crellius manu propria scripsit

1 Pismo kaže, kolikšno skrb je posvečala slovenska evangeličanska cerkev šoli in izobrazbi.

PISMA

Prevod

Nadvse učenemu in pobožnemu možu Adamu Bohoriču, svobodnih umetnosti bakalavreu, čislanemu gospodu in bratu v Kristusu.

Zdravje od Gospoda Jezusa, vseh pobožnih edinega rešenika!

Veleomikani mož! Ne dvomimo, da dobro poznaš in neredko obžaluješ nesrečno kulturno zaostalost naše ožje domovine, saj je prava sramota, kako se vsepovsod šopiri zaničevanje do lepih umetnosti in zanemarjanje duhovne izobrazbe. Toda ko bi le vsi, ki to bedno rovtarstvo v resnici občutijo, hoteli združiti z nami svoje želje in gorečnost, svoje misli in delo ter z nami vred napeti vse sile, da mu napravijo konec. Zakaj mi, ki nam je posebno jasno, da so šole cerkvi potrebne kakor leva roka, smo tej stvari že od kraja posvečali največjo skrb in prizadevnost in smo naposled z mnogimi prošnjami in moledovanjem pripravili prvake naše dežele do tega, da so dobrohotno in širokosrčno obljubili in določili denarno pomoč za ustanovitev javne šole tu v Ljubljani. Zdaj so nam naložili predvsem to skrb in nalogo ter nam milostno ukazali, naj nemudoma poiščemo in pridobimo enega ali drugega dobrega in izobraženega moža, domačina, takega, ki se ne bo ustrašil truda. Zato pa, ko vemo, da si ti po svojih zmožnostih, učenosti in praktičnem znanju kakor ustvarjen za pospešitev tega šolskega poskusa in dela ter da razumeš, kolikšne ljubezni in časti je vredna skupna domovina, te po ukazu in v imenu naše deželne gosposke srčno vabimo, da pridi o prvi priložnosti k nam v Ljubljano,² da se utegnemo, če se ti bo zdelo, pogovoriti in odločiti s teboj o nadrobnostih – upamo, da z drugačnimi pogoji, kakor so te nekdanj pretentali Zagrebčani. Čakamo tvoj odgovor. Bodi zdrav!

V Ljubljani, dne 1. avgusta v letu Gospoda Odrešenika 1565.

Tvoje omike vneta častilca

Primož Trubar s svojo roko podpisal,

Sebastijan Krelj s svojo roko napisal³

2 Adam Bohorič je zaprl svojo zasebno šolo v Krškem 1563, se ukvarjal z gospodarstvom in nameraval v Zagreb, vendar se očitno ni odločil, temveč je sprejel ponudbo kranjskih deželnih stanov, ki so ga, kot je razvidno, povabili v Ljubljano. Uradno pismo deželnih stanov je ohranjeno in datirano z 12. avgustom 1565. Gl. M. Rupel, Novo Trubarjevo pismo, SR IV (1951), 1/2, 111 sl.

3 Sebastijan Krelj je pismo sestavil v soglasju s Trubarjem, ki ga je podpisal na prvem mestu. Naš prevod je delo Antona Sovreta, oskrbel ga je na Ruplovo prošnjo. Gl. prav tam, 112.

Krištofu vojvodi Württembergskemu¹

Stuttgart, oktobra 1565

Izvirnik, lastnoročen.

Stuttgart, Hauptstaatsarchiv, A 63, Büschel 35.

Foto: NUK, Ms 82/55.

M. Rupel, Trubariana, *Razprave*, II. razr., SAZU III, 180–181; Rajhman, *Pisma*, 200–201.

Pr. 22. oktobra 1565.

Relation Primi Truberi, was er zu Schweinfurt ausgericht.

Durchleüchtiger vnd hochgeborner fürst, genediger herr. Auff e. f. g. genadig verordnung vnd beuelch bin ich mit desselbigen fürschriff zu Schweinfurt gewest. Was ich aber daselbst für ein beschaid erlangt, werden aus deren von Schweinfurt beiligunden schreiben gründiglich vernemen. Sie, die herren zu Schweinfurt, haben ungfär erst vor 6 oder 7 wochen ein prediger durch befürdernus der herren grauen v. Hennebergh etc. mit weib vnd kinder zu jnen gepracht vnd sich mit jme aller sachen verglichen. Aber nichts weniger haben sie sich, ehe ich bei jnen gepredigt, vnd hernach gegen mir zum dritten mal erboten, sie wöllen mich mit trewen hertzen auffnemen vnd dem anderen gleich in allen dingen halten etc. Dieweil ich aber vermerckht, daß die gueten herren mehr e. f. g. zu gfallen dan aus notturfft jrer kirchen solches wolten thuen, hab ich mich gegen jnen jres ehrlichen erbietens bedangkht mit dem anzaigen, e. f. g. werden mich mit gelegner zeit anderstwo wol versorgen. Vnd mir ist jr vnglückh vnd verderben mit der prunst vnd plinderung, dadurch sie vnd jr kirchen jn die höchste armuet khumen, wol bewust. Deswegen wil ich sie jn dem noch jm anderen nicht beschwären. Zu dem so bin ich nicht so gar nötig, ich hab noch, gott lob, ein kleine zerung etc. Darauff haben sie mir wider meinen willen 24 gulden vereheret vnd vor mir auff dem tisch ligen laßen. Christus der herr wolle jnen erstaten.

Vnd e. f. g. vmb dise genadige wolmeinende befürderung vnd fürschriffen sag ich vnterthaniglich hohen dangkh. Dise condition wär für mich gewest von wegen der sprach; die gemain sagt; jch sei jm predigen vernemblicher dan jr mansfeldischer prediger. So haben sie auch ein druckherai bei jnen, vnd täglich het mügen gen Nüremberg vnd von Nüremberg gen Labach gewisse potschafft haben. Es ist aber gottes wil nicht, dem sol kein creatur widerstreben.

Aus Crein, seit ich eraus gezogen, hab ich ein einig schreiben emphangen, darin wird vermeld, daß die Creiner, Steyrer vnd Kahrner sind wider den Türckhen ainzogen, vnd vor 14 tagen schreiben mir

¹ Trubarr poroča o svojem obisku v Schweinfurtu, kjer naj bi ga sprejeli za pridigarja.

PISMA

die herren Haugen von Augspurg, die gemelten drei länder haben 12 tausent Türckhen erlegt vnd die Türckhen sollen von Malta mit großem schaden abzogen sein. Der herr Kisel sol noch disen herbst gen Tübingen ankhumen vnd des obristen herren Lenkhoutz sun auff die studia mit pringen, vnd wil also das Ober Teutschland besehen. Der wird von allerlai neuzeitungen wißen zu sagen. Von seiner ankhunfft oder was mir, wie es vmb creinerrische kirchen vnd mit dem Türckhen ein gestalt habe, geschrieben wirdet, e. f. g. wil ich allspald wißen laßen. Jch erheb mich also jezund auff meinen kleinen m eden dromedario widerumb auff Tübingen, den angefangnen windischen psalter zu uollenden. Vnd e. f. g. thue mich vntherthanigist beuelhen.

E. f. g. vntherthanigster caplan Primus Truber

Prevod

Poročilo Primoža Trubarja, kaj je opravil v Schweinfurtu.

Presvetli in visokorodni knez, milostni gospod. Po naročilu in ukazu vaše knežje milosti sem bil z vašim priporočilom v Schweinfurtu.² Kar pa sem tam izvedel, boste milostno zaznali iz priloženega pisma teh v Schweinfurtu. Gospodje v Schweinfurtu so pred približno 6 ali 7 tedni na priporočilo gospodov hennenber skih grofov itd., sprejeli pridigarja z ženo in otroki ter se z njim o vsem pogodili. Toda klub temu so me bili pripravljene,  e preden sem pri njih pridigal, in nato  e v tretjič odkritosrčno sprejeti, njega pa z vsem, o čemer so se dogovorili, obdržati itd. Ker pa sem opazil, da bi dobri gospodje to storili bolj zaradi vaše knežje milosti pa tudi zaradi mojega pregnanstva kot iz potreb svoje cerkve, sem se zahvalil za njihovo pošteno ponudbo in namignil, da bo vaša knežja milost ob priložnosti zame poskrbela kje drugje. Vem tudi, da so v nesreči zaradi požara in plenitev utrpeli veliko škodo in uničenje,³ tako da so ljudje in cerkev zapadli v hudo revščino, zato jim s tem niti s čim drugim nočem biti v breme. Ob tem nisem tako zelo v stiski, imam  e, Bogu hvala, nekaj denarja itd. Čeprav sem nasprotoval, so mi poklonili 24 goldinarjev in jih pred menoj pustili na mizi. Naj jim Kristus, Gospod, povrne.

Vaši knežji milosti se ponižno zelo zahvaljujem za milostno pomoč in priporočilo. To mesto bi mi zaradi jezika zelo ustrezalo; občina pravi, da sem v pridiganju bolji od njihovega mansfeldskega pridigarja.⁴ Imajo tudi tiskarno, in vsak dan bi lahko dobil zanesljivega sla za Nürnberg in od Nürnberga proti Ljubljani. Toda ni božja volja, njej pa naj se ne upira nobeno živo bitje.

Odkar sem odšel s Kranjskega, sem od tam dobil eno samo pismo. V njem mi sporočajo, da so Kranjci, Štajerci in Korošci šli nad Turke in pred 14 dnevi so mi gospodje Haugi iz Augsburga pisali, da so

2 Trubarr poroča o svojem obisku v Schweinfurtu, kjer naj bi ga sprejeli za pridigarja.

3 Mesto je bilo požgano po umiku Albrehta Brandenbur skega 1534. Gl. prav tam, 182.

4 Trubar se je v Rothenburgu ob Tauberi navadil na frankovsko narečje in ker je bil Schweinfurt prav ob narečni meji, so ga ljudje dobro razumeli. G. prav tam, 179, 182.

PISMA

omenjene tri dežele pobile 12 tisoč Turkov in da so se Turki z velikimi izgubami umaknili z Malte. Gospod Khisl naj bi še to jesen prišel v Tübingen in s seboj na študije pripeljal sina poveljnika gospoda Lenkoviča,⁵ rad bi si tudi ogledal zgornjo Nemčijo. Vedel bo povedati marsikatero novico. O njegovem prihodu ali o tem, kar mi bodo pisali o kranjski cerkvi in Turkih, bom čimprej poročal vaši knežji milosti. Na svojem malem in utrujenem dromedarju se torej ponovno vračam v Tübingen, da bi dokončal tisk slovenskega psalterja.⁶ Pokorno se priporočam vaši knežji milosti.

Vaši knežji milosti vdani kaplan

Primož Trubar

5 V matrikah tübingške univerze ni najti Lenkovičevega sina. Gl. prav tam.

6 Psalter je Trubar izdal v začetku 1566.

PISMA

53

Deželnemu glavarju, deželnemu oskrbniku in kranjskim odbornikom¹

Derendingen, 29. septembra 1568

Izvirnik, lastnoročen.

SI AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. registratura, šk. 92 (fasc. 54/3–1).

Foto: NUK, Ms 1061, št. 23.

Elze, *Briefe*, 450–455; Rajhman, *Pisma*, 202–204.

Den wolgeborenen, edlen, gestrengen vnd ernnuesten herren, herren landshauptman, landsverweser vnd verordenten jn Crein etc., meinen genädigen vnd gebietunden herren. Labach.

Gnad vnd frid, zeitliche vnd ewige wolfart von gott durch Christum. Genädig, gebietund vnd günstig herren. Auff des herren doctor Jacoben Andree verordnung werden e. g. vnd her. etlich seine gedruckhte büecher vngepunten, wie dieselbigen durch seinen sun jn seinem namen verzaichent, durch herrn Jorgen Saerle vnd Kirchperger emphaen. Er hat die predigten wider den alcoran einer e. l. jn Crein allein dediciren wöllen, aber jn bedengkhung, daß die pabstischen den Creineren von wegen der seligmachenden religion abhold, deswegen sie die herren v. Osterreich wider sie gern auffpringen wolten, hats also allen christen jn der gemain dedicirt. Vnd dieweil er selbst e. g. vnd her. hiemit schreibt, jst vnnot, daß ich von gemelten büecheren mehr schreibe. Die predigten wider den Türckhen sind scharff vnd gewaltig, so wol wider die pabsttisch meß alls den alcoran. Zwar doctor Luther hat auch dermaßen wider die meß zuuor jm anderen teil seiner teütschen büecher am 504 bis auff das 513 plat jm jhenischen druckh geschriben.

Des predigers halben etc. sollen e. g. vnd her. wißen, daß ich auff eines N. N. schreiben aus Crein vor 3 wochen an meinen genadigen fürsten vmb bewilligung mit einem zu handeln supplicirt, darauff jr. f. g. den christlichen jren rathen mir zuhelffen auferlegt. Auff solches haben sie mir ein Sachsen, der dazumal bei jnen vmb dienst angehalten vnd guete testimonia seiner lehr vnd lebens gehabt, auch selbst vor jnen christliche vnd wolgestelte bekhandtnus mündlich vnd schriftlich gethan, fürgeschlagen, vnd der alte herr Brentius mit mir jm namen aller rath geredt, es sei für jren genadigen fürsten vnd für die e. l. jn Crein, auch für mich [besser], daß man ein frembden vnd nicht aus dem wirtembergischen land jn Crein schickhe, den die osterreichischen ambtleüt die an den granitzen dises fürstenthumb wohnen, thuen vil laids vnd vberdrangkh den wirtembergischen vntherthanen etc. Auff solches hab ich mit dem obgemelt Sachsen beschloßen, daß er noch disen herbst allein on weib gen Labach war gezogen vnd hab jme seinem

¹ Trubar sporoča o pošiljki Andreajevih knjig, a predvsem obvešča o svojih prizadevanjih za novega ljubljanskega pridigarja.

PISMA

weib 25 gulden zu geben versprochen. Aber er hats sich anderst bedacht, wie e. g. vnd her. aus beiligunden des herren secretari schreiben vernemen werden.

Erst gestern bin ich jn erfahrung khumen, wie ein pharr, 4 meil von hinen, Georgius Reüter genant, aus Bayrland vertriben ist; der seie erbar, hab große gnad zum predigen. Von dem wil ich heut, wils gott, den herren geistlichen rathen (den vnser genadiger fürst ist jns Wildpad gezogen) gen Stuttgarten schreiben, sie biten, daß sie mit jme handlen, daß er jn lands Crein ziehe, welches er leicht thuen khan, den er hat kein kind vnd ist bei 40 jar allt. Was mir für beschaidt eruolgt, e. g. vnd her. sollens allspald wißen. Jch wil khein mühe sparen e. g. vnd her. jn dem vnd jm anderen, wie ich schuldig, treulich zu dienen.

Den jezigen leteinischen schulmeister Adamum sol man zum predigambt prauchen vnd einem anderen die schuel beuelhen. Bernhard Steiner wirdet jn einem jar magister vnd gantz teüglich zu einem leteinischen schulmeister. Der jung magister Budina vnd Johannes Gebhart möchten auch wol der kirchen vnd der schuel dienen, daß sie eraus khemen vnd examinirt vnd ordinirt wurden. Jezundt jn der eil nichts mehr. Allen e. g. vnd her., auch allen herren vnd landleüten thue mich vnterthanigklich beuelhen. Datum Deredingen an s. Mihels tag jm 1568 jar.

E. g. vnd her. vnterthaniger

Primus Truber

Prevod

Blagorodnim, plemenitim, hrabrim in častitim gospodom, gospodom deželnemu glavarju, deželnemu oskrbniku in odbornikom na Kranjskem itd., svojim milostnim in zapovedujočim gospodom. Ljubljana.

Milost in mir, časno in večno blaginjo od Boga po Kristusu.

Milostni, zapovedujoči in naklonjeni gospodje. Po naročilu gospoda doktorja Jacoba Andreaea bodo vaša milost in gospodje prek gospodov Jurija Seyerla in Kirchpergerja prejeli nekaj njegovih tiskanih nevezanih knjig, kot jih je na seznamu v njegovem imenu zapisal njegov sin. Pridige proti koranu je hotel posvetiti le častitim stanovom na Krajskem, toda ob pomisleku, da so papeški Kranjcem zaradi zveličavne vere nenaklonjeni in bi ti zoper nje morda hoteli naščuvati gospode iz Avstrije, jo je posvetil vsem kristjanom v občestvu. Ker tudi sam piše vašim milostim in gospostvom, ni potrebe, da o omenjenih knjigah kaj več pišem. Pridige zoper Turke so ostre in krepke, tako proti papeški maši kot proti koranu;² sicer je doktor Luther zoper mašo tako pisal že v jenski izdaji drugega dela svojih nemških knjig od 504. do 513. lista.

2 Prim. S. Raeder, Die Türkenpredigten des Jakob Andreae, v: M. Brecht, *Theologen und Theologie an der Universität Tübingen*, Tübingen 1972, 96 sl.

PISMA

Kar se tiče pridigarja itd.,³ naj vedo vaše milosti in gospostva, da sem se zaradi pisanja nekega N. N. s Kranjskega pred 3 tedni obrnil na svojega milostnega kneza za dovoljenje, da se s katerim od njih pogovarjam, na kar je njegova knežja milost svojim duhovnim svetovalcem naročila, naj mi bodo v pomoč. Tako so mi predlagali nekega Sasa, ki je takrat pri njih zaprosil za službo in imel lepa spričevala o svojem znanju in življenju, ter je tudi sam pred njimi ustno in pisno dokazal pravo krščansko pripadnost. Stari gospod Brenz je z menoj govoril v imenu vseh svetnikov in povedal, da je za njihovega milostnega kneza in za častite stanove na Kranjskem pa tudi zame bolje, da pošljejo na Kranjsko tujca toda ne z Württemberškega, kajti avstrijski uradniki, ki stanujejo na meji te kneževine, delajo veliko težav in nepravilno württemberškimi podložnikom itd. Tako sem se z omenjenim Sasom dogovoril, da bi šel to jesen sam, brez žene v Ljubljano, njegovi ženi pa sem obljubil 25 goldinarjev. Toda premislil si je drugače, kot bodo vaša milost in gospostvo izvedeli iz priloženega pisma gospoda tajnika.

Šele včeraj sem izvedel, da je 4 milje od tod nek iz Bavarske pregnani župnik, po imenu Jurij Reuter, ta naj bi bil časti vreden mož, ki ima velik dar pridiganja. O njem bom danes pisal gospodom duhovnim svetnikom (naš milostni knez je namreč šel v Wildbad) v Stuttgart in jih prosil, naj z njim govorijo, da bi šel v kranjsko deželo, kar bi lahko storil, saj nima otrok in je približno 40 let star. Kar bom izvedel, bom vašim milostim in gospostvom čimprej sporočil. Nobenega truda se ne bom ustrašil, da bi vašim milostim in gospostvom tako ali drugače, kot sem dolžan, zvesto služil.

Sedanjega latinskega šolnika Adama bi morali porabiti za pridiganje, šolo pa zaupati drugemu. Bernard Steiner⁴ bo v enem letu magister in povsem sposoben za latinskega šolnika; mlada magistra Budina⁵ in Janez Gebhard⁶ bi tudi želela služiti cerkvi in šoli, kajti končala sta in bila izprašana ter ordinirana. Za sedaj v naglici nič več; vsem, vašim milostim in gospostvom, tudi vsem gospodom in deželanom se ponižno priporočam.

Dano v Derendingenu, na svetega Mihaela dan v 1568. letu.

Vašim milostim in gospostvom vdani

Primož Trubar

- 3 Po neuspelem poskusu deželnih stanov, da bi pridobili G. Melissandra za Kreljevega naslednika (gl. M. Rupel, Povabilo in odpoved Gašperju Melissandru, SR VIII, 1955, 209 sl), je poskušal Trubar najti primerno osebo. O razpletu začetnih pobud gl. Elze, *Briefe*, 451 sl.
- 4 Bernard Steiner, tübinski študent, magistriral skupaj z J. Dalmatinom 1569, je bil pastor v Bühlu, nato v št. Rupertu na Koroškem, umrl v letu 1593. (?) Prim. Elze, *Briefe*, 453 (op. 6); isti, *Die Universität Tübingen und die Studenten aus Krain*, 69–70.
- 5 Samuel Budina, gl. op. 4 k 31. pismu.
- 6 Janez Gebhard, tübinski študent, deloval v Ljubljani, umrl 1601. Prim. Elze, *Briefe* (op. 8), isti, *Die Universität Tübingen und die Studenten aus Krain*, 65.

54

Lovrencu Schmidlinu¹

Derendingen, 29. septembra 1568

Prepis.

Hamburg, Staats- u. Univ. Bibl., cod. theol. 1146, 45.

M. Rupel, Trubar išče novega pridigarja za Ljubljano, *SR XIII*, 1961/62, 212–213; Rajhman,

Pisma, 205–206.

Dem ehrnhafften und fürnehmen herrn Laurentio Schmidlin, Stuttgart, secretario etc.

Günstiger herr secretarius. Jch hab erstlich mündlich von herrn d. Osiandro, nachmahls von euch schriftlich vernommen, daß der salischer² prediger distmal ins Crainer land nicht will, darum er seine kinder und weib zu einer entschuldigung gen Stuttgart gebracht. In der zeit haben abermals die fürnehmste herrn und landleuth aus Crain dem herrn doct. Jacobo Andreae und mir geschrieben. Jhr schreiben an mich hab ich den geistlichen rätthen bey dem herrn d. Osiandro die nächstvorige woch geschickt, jetzund aber bey dem zeiger diß briefs, meinem cooperario Georgio Weinschreyer, schick ich euch, was obgemelte herrn dem herrn d. Jacobo und der herr landsverweser herr Hans Kiesel mir insonderheit, wie man dem m. Melisandro 100 fl. verehrt, haben geschrieben. Solche beide schreiben laßt die herrn geistlichen rath lesen, und ich bitt sie durch Gott, daß sie an der crainerischen kirchen das beste thun. Mir ist angezeigt, wie der herr Georg Reuter aus Bayerland vertrieben, sol in Crain tüchtig seyn, derhalben so bitt ich die herrn rath, daß [sie] ihm zuschreiben und ernstlich zusprechen, daß er sich zu obgemelten gottseeligen beruff laße brauchen, dieweil er noch stark, 40 jahr alt, ein gesund weib ohne kinder hat, deßwegen er diese condition keines wegs soll versäumen. Er mag über 1 oder 2 jahr wieder raus ziehen, so fer³ ihme die condition, wie ich solches nicht verhoffe, [nicht]⁴ gefallen wird. Wann er gleich nicht der hochgelehrten einer ist, daß er sich der Jesuiter wolt besorgen, soll er wissen und vergwißt seyn von den herrn und landleuth in Crain, wo es den herrn von Oesterreich erlaubt würde, frey, sicher mit den Jesuiter[n] zu disputiren, sie würden ihres theils d. Jacobum Andreae und seines gleichen darzu brauchen. Darum, wann er nur den predigtstuhl jn teutscher sprach wohl versiehet, so hat er seinem beruff ein genügen gethan, wird er darum auch seine besoldung empfahen. In summa, thu er das best. Der fried

1 Trubar priporočaja Jurija Reuterja za ljubljanskega pridigarja.

2 Prav: sächsischer.

3 V prepisu: werd, izvirknik je imel: uer = fer, danes fern.

4 Te besede ni v prepisu, vendar jo smisel stavka zahteva.

PISMA

mit den Türcken ist auf 8 jahr beschloßen, aber die grätzer⁵ habn kein fried. Commendate me dominis consiliariis. Die festo Michaelis,⁶ anno 68. Vester deditissimus Truberus.

Daß die herrn consiliarij in nahmen unsers gottseligen frommen fürsten dem Georgio Reuter widerum mit einer guten condition, wo er zu Labach nicht mehr bleiben, vertrösten, so wird er können gehen. Jch will ihm und seinem weib zehring geben.

Prevod

Spoštovanemu in imenitnemu gospodu Lovrencu Schmidlinu, Stuttgart, tajniku itd.

Naklonjeni gospod tajnik. Najprej sem osebno od gospoda doktorja Osiandra, nato pa vnovič od vas iz pisma izvedel, da saški pridigar noče na Kranjsko. Zato je pripeljal svoje otroke in ženo v Stuttgart, da bi se opravičil. Medtem so najimenitnejši kranjski gospodje in deželani pisali gospodu doktorju Jakobu Andreaeu in meni.⁷ Njihovo pismo, namenjeno meni, sem prejšnji teden poslal duhovnim svetovalcem pri gospodu doktorju Osiandru. Sedaj pa vam po prinašalcu tega pisma, mojem sodelavcu Juriju Weinschreyerju, pošiljam, kaj so omenjeni gospodje gospodu doktorju Jakobu Andreaeu in gospod deželni oskrbnik Janž Khisel meni pisali,⁸ da je bilo magistru Melissandru poklonjenih 100 goldinarjev.⁹ Obe pismi naj gospodje duhovni svetovalci berejo, jaz pa jih v imenu Boga prosim, da kranjski cerkvi čim bolj ustrezajo. Rečeno mi je, da bi gospod Jurij Reuter, pregnan iz Bavarske, bil primeren za Kranjsko, zato prosim gospode svetovalce, da mu pišejo in ga poskusijo pregovoriti, da sprejme omenjeno Bogo všečno službo. Ker je še pri močeh, 40 let star, ima zdravo ženo in je brez otrok, naj te priložnosti nikakor ne zamudi. V kolikor bi mu služba ne ustrežala, lahko čez leto ali dve spet odide, kar pa upam, da se ne bo zgodilo. Četudi ni med zelo učenimi in bi bil v skrbeh zaradi jezuitov, naj ve in naj mu gospodje in deželani na Kranjskem zagotovijo, da bodo, če bi bilo dovoljeno gospodom na Avstrijskem svobodno in varno razpravljati z jezuiti, s svoje strani poklicali doktorja Jacoba Andreae ali koga drugega njegovega kova. Zato bo dovolj storil, če bo v redu opravljal pridige v nemškem jeziku, za to bo dobil svojo plačo. Skratka, naj stori najbolje, kar lahko. Mir s Turki je sklenjen za 8 let, toda mejaši nimajo miru. Priporočite me gospodom svetovalcem.

5 V prepisu: grätzer.

6 V prepisu: Melhardis.

7 Prepisa obeh pisem hrani drž. in univ. bibl. v Hamburgu, cod. theol. 1146, 36 in 44; 47 in 48–49, tudi Elze, *Briefe*, 451. Foto: NUK, inv. 17/84.

8 Prepis v drž. in univ. bibl. v Hamburgu, cod. theol. 1146,48.

9 Gl. M. Rupel, *Povabilo in odpoved Gašperju Melissandru*, 221.

PISMA

Na dan svetega Mihaela leta 68.

Vaš zelo vdani Trubar

Naj gospodje svetovalci v imenu našega bogaboječega in pobožnega kneza potolažijo Jurija Reuterja, če na Kranjskem ne bi mogel več obstati z dobro službo, tako bi lažje šel. Njemu in njegovi ženi bom dal za popotnico.

PISMA

55

Deželnemu glavarju, oskrbniku in kranjskim odbornikom¹

Derendingen, 7. decembra 1568

Izvirnik, lastnoročen.

SI AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. registratura, šk. 92 (fasc. 54/3–1).

Foto: NUK, Ms 1061, št. 24.

Elze, *Briefe*, 455–457; Rajhman, *Pisma*, 207–208.

Den wolgebornen, edlen, gestrengen vnd ernnuesten herren, herren landshaubtman, landsverweser vnd verordente jn Crein etc., meinen genadigen vnd gebietunden herren – Labach.

Gnad vnd frid von gott durch Christum.

Genadig vnd gebietund lieb herren. Daß ich bisher noch jezundt khein prediger zuschickhe, jst dise einige vrsach, die geistliche rath wöllen mir nur ein bedachten erfarnen pharer, der mit weib vnd kinderen beladen, zuestellen, der sich nicht gern, sonder genötigt hinein zu ziehen bewegt. Auff den wirdet großer vncost auffgehen vnd wöllen nur auff ein halb jar sich verhaißen zu bleiben; wo jme die condition nicht gefiele, daß er mag widerumb heraus ziehen vnd auff seine alte phar khumen. Entgegen so hab zum anderen vmb ein jungen ledigen magistrum, der gesteren bei mir gepredigt, supplicirt. Den wil man mir nicht eruolgen laßen; sagen, es war vnserem genadigen fürsten nachtheilig, daß jr f. g. so ein jungen jn ein solches land zum superintendenten sol verordnen. Darumb so wöllen e. g. dem herrn Jacoben vnd mir ein kleins briefflein auffs paldist schreiben, ob sie ein ledigen jungen oder einen mit weib vnd kind haben wöllen. Doctor Jacob sol pald anheim khumen, der wirdet mir ein tüglichen verhelffen aus zu pringen. Was man mir für ein wil zuestellen, werden aus beiligunden dreyen schreiben vernemen. Gott wiße, daß ich khein mühe, vleiß noch vncosten spare, bin deswegen persondlich zwa mal zu Stutgarten vnd etlich mal bei phareren jre weiber zu erbitten, daß sie jre männer ziehen laßen, gewest, vil schreiben vnd poten ausgeschickht, zaiger dises brieffs hab ich bei mir 13 tag behalten, gen Stutgarten mit mir gefürt, vermeint mit jme ein prediger zuschickhen, aber es hat nicht wöllen sein. Bis e. g. vns schreiben, werden nichts in der sachen weiter handeln. E. g. thue mich hiemit vntherthaniglich vnd treulich beuelhen. Datum Derendingen, am 7. decembris jm 1568 jar.

E. g. vntherthaniger Primus Truber

¹ Trubar poroča, kako si je prizadeval, da bi dobil primernega pridigarja, kar pa se mu doslej ni posrečilo.

PISMA

Prevod

Blagorodnim, plemenitim, hrabrim in častitim gospodom, gospodom deželnemu glavarju, deželnemu oskrbniku in odbornikom na Kranjskem itd., svojim milostnim in zapovedujočim gospodom. Ljubljana.

Milost in mir od Boga po Kristusu.

Milostni in zapovedujoči ljubi gospodje. Razlog, zakaj nisem doslej poslal še nobenega pridigarja, je v tem, da so mi duhovni svetovalci hoteli poslati nekega preudarnega, izkušenega župnika, ki ima ženo in otroke, ta pa tja ne bi šel radovoljno, temveč bolj pod prisilo. Povzročil bi velike stroške in obljubil, da ostane le pol leta; če pa mu pogoji ne bi ugajali, bi zahteval, da se vrne na svojo nekdanjo župnijo.² Zato sem ponovno prosil za mladega samskega magistra, ki je včeraj pri meni pridigal.³ Tega so zavrnil z izgovorom, češ, za našega milostnega kneza bi bilo neugodno, da njegova knežja milost tako mladega človeka pošilja v takšno deželo za superintendenta. Zato naj vaše milosti čimprej pišejo kratko pismo gospodu Jacobu in meni, ali želijo samskega, mladega človeka, ali pa nekoga z ženo in otroki. Doktor Jacob naj bi se kmalu vrnil,⁴ pomagal mi bo najti sposobnega in takega, ki bo voljan oditi na Kranjsko. Kakšnega bi radi poslali mi, boste izvedeli iz treh priloženih pisem.⁵ Bog ve, da se nisem ustrašil nobenega truda, napora in stroškov; zaradi tega sem bil osebno dvakrat v Stuttgartu in nekajkrat pri župnikih prosit njihove žene, da pustijo svoje može oditi. Veliko sem pisal in pošiljal sle; prinašalca tega pisma sem imel pri sebi 13 dni, peljal sem ga s seboj v Stuttgart z namenom, da z njim pošljem nekega pridigarja, pa se ni posrečilo. Dokler nam vaše milosti ne pišejo, o tej stvari ne bomo več dalje razpravljali. Vašim milostim se s tem pokorno in iskreno priporočam.

Dano v Derendingenu, 7. decembra v 1568. letu.

Vašim milostim pokorni

Primož Trubar

2 Takšna ugodna ponudba naj bi pomagala Juriju Reuterju, župniku v Jesingenu pri Tübingenu, da bi se lažje odločil. Prim. Elze, *Briefe*, 455 (op. 1)

3 Mladi pridigar naj bi bil Krištof Spindler. Gl. Elze, *Briefe*, 456 (op. 2)

4 J. Andreae je bil v Braunschweigu, kjer naj bi po nalogu vojvode Julija reformiral braunschweiško Cerkev. Gl. M. Brecht, Andreae Jakob, v: *Theol. Realenzyklopädie VII*, 678.

5 Tri pisma je objavil Elze, *Briefe*, 457–458.

PISMA

56

Deželnemu glavarju, oskrbniku in kranjskim odbornikom¹

Derendingen, 10. decembra 1568

Izvirnik, lastnoročen.

SI AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. registratura, šk. 92 (fasc. 54/3–1).

Foto: NUK, Ms 1061, št. 25.

Elze, *Briefe*, 466–467; Rajhman, *Pisma*, 209.

Den wolgebornen, edlen, gestrengen, ernnuesten herren, herren landshaubtman, landsverweser vnd verordenten jn Crein etc., meinen genadigen vnd gebietunden herren – Labach.

S. Genadig, gebietund, lieb herren. Dieweil der augsburgerischer poth von Strasburg nicht durch Tübingen wie zuor vmbkhert, bin ich gedrunge dise beiligunde brieff beim aigen poten, nãmblichen Georgium Dalmatinum jn disen vacantijs gen Augspurg zu schickhen. Vnd e. g. sollen wissen, daß ich mit einem treffenlichen, gelerten, frumen prediger handle. Verhoffe, er werde zu euch pald khumen, wie ich auch herr landsverwesern von jme ein mehrers hab geschriben. Gewisse neuzeitungen aus Franckhreich, Niderland vnd Praunschweig werden aus einem vnter euch vernemen.

Ein newes kurtz guets schreiben jm druckh von d. Jac. Andree, an die christen jn Bayrland ausgangen, werden auch hiemit emphaen. E. g. vnd her. thue mich hieneben zu jeder zeit gehorsamlieh vnd treulich beuelhen. Derendingen, am 10. decembris jm 1568 jar.

E. g. vnterthaniger

Primus Truber

Prevod

Blagorodnim, plemenitim, hrabrim, častitim gospodom, gospodom deželnemu glavarju, deželnemu oskrbniku in odbornikom na Kranjskem itd., svojim milostnim in zapovedujočim gospodom. Ljubljana.

Pozdravljeni, milostni, zapovedujoči, ljubi gospodje. Ker se augsburški sel ne vrača iz Stuttgarta skozi Tübingen – tako kot prej, sem v teh počitnicah bil prisiljen po lastnem slu poslati priložena pisma² Juriju Dalmatinu v Augsburg. Vaše milosti naj vedo, da se dogovarjam z dobrim, učenim in pobožnim

¹ Kratko pismo je le spremno pismo priloženim, ki zadevajo prihod novega pridigarja.

² Pisma so verjetno tista, ki jih je dobil Trubar od Nikolaja Kornerja, pa tudi od stutgartskih duhovnih svetnikov. Prim. Elze, *Briefe*, 459–460.

PISMA

pridigarjem; upam, da bo kmalu prišel k vam, kot sem tudi gospodu deželnemu oskrbniku več pisal o njem. Nekatero novice iz Francije, Nizozemske in Braunschweiga boste izvedeli iz enega od priloženih pisem.

Priloženo boste prejeli novo, kratko, dobro in tiskano pismo doktorja Jakoba Andreaea, namenjeno kristjanom na Bavarskem. Vašim milostim in gospostvom se s tem v vsakem času ponižno in iskreno priporočam.

Derendingen, 10. decembra v 1568. letu.

Vašim milostim pokorni

Primož Trubar

PISMA

57

Dietrichu Schnepfu¹

Derendingen, 30. decembra 1568

Prepis.

Hamburg, Staats- u. Univ. Bibl., cod. theol. 1146, 45.

M. Rupel, Trubar išče novega pridigarja za Ljubljano, *SR XIII* (1961/62), 215–216; Rajhman,

Pisma, 210–211.

Ehrwürdiger, hochgelehrter lieber herr doctor. Welchermaßen die herrn aus Crain von wegen eines predigers dem herrn d. Jacoben und mir bey diesem eigenen botten, zeigern diß briefs, geschrieben (dieser bott ist impius, er wüßte nit, warum er heraus sey geschickt, darum sagt ihr ihm auch nichts davon), werden e. e. aus beyliegendem schreiben lauter vernehmen. Dieselbe wollet auch den herrn christlichen räthen fürtragen, sie mögen auch des herrn d. Jacoben schreiben wol auffhun. Daß aber mein schreiben, welches ich noch im monat 8-bris den herrn jn Crain von wegen eines predigers, fürnehmlich von pfarherrn zu Jesingen, hab geschrieben, ihnen nicht zukommen, auch ein faß mit büchern, befreudet mich nit wenig. Besorg, die wölf zu Saltzburg werdens aufgehebt haben. Der teufel reiß ihnen ihre köpf bald ab. Amen.

Und nachdem ich am Gregorio Faschang, geweißten stipendiaten, einen gewißten botten im land Crain gehabt und daß ich den herrn in Crain von pharherrn von Dachtel, was er noch gesinnt, die wahrheit hab mögen schreiben, hab ich zu ihm einen eigenen botten abgefertigt, ihm gar vernünftig geschrieben, auch meine teutsche vorrede über den windischen psalter und epistolas Pauli, darrin ich der hern in Crain pietatem et virtutes erzele, zugeschickt, verhoffte ihn damit zu bewegen, daß er desto williger hienein würde ziehen. Was er mir geantwort, werdet aus beyliegenden seines schreiben vernehmen. Daß ich die wahrheit bekenne, ich acht ihn für ein hochtragener mann, der in Crain nicht tüglich, dieweil er bey dem frommen graffen von Hohenloh nit konte bleiben, und führt jetzund mit einem alten weib ein langwührißes recht. Ich bitt die herrn noch um mr. Spindler, den ich weiß, daß er werde den herrn in Crain lieb und werth. Es würde auch auf ihn nicht so viel gehen, oder nehmb den pfarherrn zu Aurach. Sagt den herrn räthen, daß sie um Christi willen an der crainerischen kirchen das best thun, und wenn sie einen aufbringen, so wolt ich diesen pott 14 tag noch länger auf ihn warten laßen. E. e. und den räthen thue die obgelmelte kirchen und mich untertäniglich und treulich befehlen. Derendingen, penultima X-bris, anno 68. E. e. gehorsamer und dienstwilliger Primus Truber.

1 Trubar pošilja s tem spremnim pismom Kornerjevo pismo in ponovno omenja mladega Spindlerja.

PISMA

P. S. So fern die herrn den m. Spindlerum nit begehrten, so will ich biß auf herrn doct. Jacoben ankunfft oder der herrn aus Crain ander schreiben mit keinem pfarherrn weiter handeln.

Prevod

Častivredni, zelo učeni in ljubi gospod doktor.² Kaj so pisali gospodje s Kranjskega gospodu doktorju Jakobu in meni, boste častiti gospod spoznali iz pisma, ki ga prinaša ta posebni sel (sel je brezvesten in ni vedel, zakaj je bil poslan, zato mu tudi vi nič ne povejte o tem). O tem poročajte tudi gospodom krščanskim svetnikom, ki pa naj pogledajo tudi pismo gospoda doktorja Jakoba.³ Nemalo pa se čudim, da pisma, ki sem ga pisal v mesecu oktobru gospodom na Kranjsko zaradi nekega pridigarja, namreč župnika v Jesingenu, pa tudi soda s knjigami⁴ le-ti niso dobili. Skrbi me, da ju niso volkovi v Salzburgu zajeli. Naj jim hudič kmalu glave odtrga. Amen.

Ker sem v Gregorju Fašanku, nekdanjem štipendistu, na Kranjskem imel zanesljivega sla, sem ga kot posebnega sla poslal k župniku v Dachtel, da bi o njem in kaj namerava, lahko pisal resnico gospodom na Kranjskem.

Pisal sem mu zelo premišljeno in mu poslal tudi svoje nemške predgovore k slovenskemu psalterju in Pavlovim pismom, kjer omenjam pobožnost in kreposti gospodov na Kranjskem. Upal sem, da ga bom tako pripravil do tega, da bo bolj voljno šel tja. Iz priloženega pisma boste izvedeli, kaj mi je odgovoril. Da povem po pravici, mislim, da je domišljav in ni primeren za Kranjsko, ker ni imel obstanka pri pobožnem grofu Hohenloheju in se že dolgo pravda z neko starejšo žensko. Gospode prosim še za magistra Spindlerja, ker vem, da se bo gospodom na Kranjskem priljubil. Tudi njemu ne bi bilo tako težko; ali pa vzemite župnika v Urachu. Povejte gospodom svetnikom, naj za Kristusovo voljo storijo, kar bo najbolje za kranjsko cerkev, in če najdejo koga, bo moj sel nanj čakal še 14 dni. Vam, častiti gospod, in svetnikom, omenjeno cerkev in sebe pokorno in vdano priporočam. Derendingen, predzadnji dan decembra, leta 68.

Vaše častitosti poslušni in uslužni

Primož Trubar.

2 Prepis ne navaja naslovnika. M. Rupel sklepa, da je naslovnik Dietrich Schnepf. Prim. M. Rupel, Trubar išče novega pridigarja za Ljubljano, 215.

3 Pismi kranjskih deželnih stanov z dne 28. novembra 1568. M. Rupel, prav tam, 216.

4 Pismo z dne 29. septembra 1568 je prispelo v Ljubljano, kjer je ohranjeno. Gl. prav tam, 216.

PISMA

P. S. V kolikor gospodje ne bi želeli magistra Spindlerja, se do prihoda gospoda doktorja Jakoba ali do naslednjega pisma gospodov s Kranjskega ne bom pogajal z nobenim župnikom.

PISMA

58

Wilhelmu Bidembachu¹

Derendingen, 5. januarja 1569

Prepis.

Hamburg, Staats- u. Univ. Bibl., cod. theol. 1146, 45–46.

M. Rupel, Trubar išče novega pridigarja za Ljubljano, *SR XIII* (1961/62), 217–219; Rajhman,

Pisma, 212–215.

Dem ehrwürdigen, hochgelehrten, ehrnhafften und fürnehmen herrn, herrn doct. Wilhelm Bidenbach.

Ehrwürdiger, hochgelehrter, ehrnhaffter, günstiger und lieber herr, die gnad Christi, alles guts und viele glückseelige zeit wünsch ich e. e. und euch zuvor, und ich gib euch hiemit zu vernehmen, daß die christlichen herrn und landleut in Crain (welche mit allen christen von hertzen erschrecken und trauern werden, daß der liebe Gott unsern gottseligen fürsten, den rechten patrem, currum et aurigam populi Isra., hoc est, universalis ecclesiae Domini zu früh, wie wirs achten, zu sich genommen) haben abermals diesen botten, zeiger diß briefs, zum herren d. Jacob Andrea und zu mir geschickt und geschrieben von wegen eines predigers, wie ihr aus beyligendem ihrem schreiben werdet vernehmen. Das an herrn d. Jacobum mögt ihr ihn ohn allen nachtheil auffbrechen und also beide den geistlichen räthen fürlegen.

Und hieneben solt ihr wissen, daß ich vor 14 tag dem pfarherrn zu Dachtel, herrn Nicoli Kürnero, zum dritten mal [v tekstu: zum drit] bey eigenen botten geschrieben, nachdem er sich in seinem andern schreiben an mich hat vernehmen laßen, wann ich ihm nit also zornig geschrieben hätte, er wolt gen Labach allein ohn weib und kinder gezogen seyn und nit allein 1/4 oder 1/2 jahr, sondern 2 gantze jahr darinn blieben seyn. Und dieweil solcher unser paulinisch und barnabischer zank, act. 15, ihm zum gutten geraicht, denn wenn er meinem begehren nach gezogen wäre, hätte [er in] große[r] kälte auf dem saltzburgischen gebürg und in thalen erfriehren müßen, derhalben so bitt jch ihn, er wolle sich doch ins land Crain bewegen laßen; da werde er ein gottselige kirche haben und viel früchte schaffen. Und ich habe ihm meine teutsche vorrede über den windischen psalter, epistolas Pauli und über die 3 confessiones zugeschickt, darinn [v tekstu: dann] ich der herrn und frauen in Crain pietatem et reliquas virtutes erzehlt, mit dem ihn wollen bewegen, daß er desto lieber und frölicher hienein ziehen würde. Auf solches hat er mir geschrieben, warum wolt er hienein ziehen, dieweil andere nicht ziehen wöllen und er will [v tekstu: mit] sich darauf bedenken. Nun wie diser bott verschieenen donnerstag ist zu mir kommen, hab ich den 4. botten zu jhm geschickt, geschrieben, wie abermals ein eigener bott dem herrn d. Jacobo und mir von herrn und landleuth schreiben von wegen eines predigers gebracht; derhalben so bitt ich ihn, er woll mir

¹ Pismo je slogovno zanimivo. Trubar poroča o srečanju z Nikolajem Kornerjem in se ponovno zavzema za mladega Spindlerja.

PISMA

cathegorice respondiren, ob er ins land Crain ziehen und 12 oder 14 tagen sich aufmachen will; so lang wolt ich den botten aufhalten, der mit ihme würde hieneinziehen. Darauf er mir wider geschrieben, er will selbst auf den nächsten montag zu mir gen Tübingen kommen und alle sach mit mir beschließen.

Solches hab ich dem herrn d. Schnepff anzeigt, jhn gebetten, wann der pfarherr von Dachtel zu jhm komme, daß er mich laße wissen, man werde mich in der buchtruckerey finden. Also ist er um 3 uhr nachmittag kommen, aber wie der d. Schnepff sein unbeständigkeit erfahren, hat mit ihm nichts handeln wöllen und hat den magistrum Krapnerum zu mir geschickt, ich soll selbst mit ihme handeln. Hirauf bin ich mit dem mr. Krapnero zu ihm in das wirtshaus zum Pondorffer gangen, ihn empfangen. Gedachte, daß er kommen seye ... [del besedila manjka], nach längs die sach erzelt, statum ecclesiae Carniolane anzeigt und gebetten und ermahnt, er soll solche vocatio nachkommen. Entgegen hat er in longum discutiens angefangen die seltzame argumenta fürzubringen, deren etliche ich hernach anzeigen will. Daraus der mr. Krapner und ich alßbald abgenommen, daß er ein geltnarr sey. Und nach dem abend waren wir von ihm gangen, dem wirth befohlen, er solle ihm genug geben, ich wils zahlen, und zu ihm gesagt, er sol sich anders bedenken, ich will zu morgen wieder zu ihm kommen und von der sach weiter reden und beschließen. Zu morgen vor und beym eßen war sein gestern zeigen. Und nachdem mr. Krapnerus nicht mit uns wolt eßen, sind nach dem eßen zum Krapnero gangen und abermals von neuem den handel fürgenommen, aber bey ihm nichts erhalten mögen. Seine argumenta sind diese: Jst die praedicatur zu Labach so gut und sicher, warum schickt der herr Brentius und die andere geistliche rätthe ihre tochtermänner oder vetters und schwägers nicht dahin und nur ein dorffpfäfflein? Und dieweil ihr etliche, der herr Reüter, diaconus zu ... [izpuščeno], und andere haben die condition abgeschlagen, so würde man ihn vür einen leichtfertigen mann halten, daß ers angenommen. Jtem wann er gezogen wär oder noch zöge und erfriehre am wege, wer wolt ihn sein leben versichern. Jtem die herrn aus Crain schicken ihm weder cost noch geld, benennen die besoldung nicht. Jtem er woll haben ein herr. besoldung. Nolo, sprach er, spem tanto labore et periculo.

Was wir ihme darauf geantwortet, möchtens kaum auf ein buch papier bringen. Ich hab ihm versprochen, mit einer guten kost und mit 20 fl. auf die reyß zu versehen, mit 200 thaler jährlicher besoldung, mit großen verehrungen, mit zehrung hienein und heraus, in summa, ihn vertröst, er soll gehalten werden wie mr. Curtius zu Grätz in Steyer. Darauf geantwortet, was ist der Curtius, ich hab sein schreiben gesehen, schreibt dem d. Bidenbach teutsch schlechte hand, er will mit der lincken hand beßer als er schreiben. Er hab von seiner pfarr mehr dann 200 thaler, hab auch zu erben nicht wenig, darum woll er gewiese starcke besoldung haben. Ich widerlaß jhme der herrn aus Crain schreiben, daß sie sich gegen ihme mit der zehrung und besoldung wohl halten, daß er damit zufrieden seye. Aber das hat nichts geholffen. Mit dem hat er mich zum zorn bewogen, hab ihn capitulirt und gesagt: Jhr sucht nicht victoriam Christi noch propagationem suae ecclesiae, sondern allein sicherheit und groß geld, darum seydt ihr nicht zu keinem

PISMA

kirchen dienst nutzlich. Ich will und mag euer nicht. Auf das hat er von mir begehrt seine zehrung, d. Schnepff habe ihm versprochen, sein mühe und zehrung soll ihm erlegt werden. Darauf hab ich ihm 2 paar gulden geben. Hiemit schick ich auch sein 2 letzte schreiben. Letzlich bitt meine günstige und gebietende herrn die geistlichen rath und euch, sie wöllen in anderweg der armen crainerischen kirchen helfen, nemlich mit dem mo. Spindlero, ihme diese last auflegen. Ich hoffe, es werde die crainerische kirchen zu nothdurfft mit ihm versehen seyn. Mein eilend geschriebenes legts im besten aus. Valete et commendate consiliarijs me fideliter. Derendingen, 5. jan. anno 69.

Deditissimus Truberus.

Prevod

Častivrednemu, zelo učenemu, spoštovanemu in odličnemu gospodu, gospodu doktorju Wilhelmu Bidenbachu.²

Častivredni, zelo učeni, spoštovani, naklonjeni in ljubi gospod. Kristusovo milost, vse dobro in mnoga srečna leta najprej želim vam, častiti gospod. S tem vam dajem na znanje, da so krščanski gospodje in deželani na Kranjskem (ti se bodo z vsemi kristjani v grozi žalostili, da je, kot mislimo, ljubi Bog prezgodaj vzela k sebi našega pobožnega kneza, pravega očeta, skrbnika in vodnika izraelskega ljudstva, se pravi vesoljne Gospodove cerkve) znova poslali sla, prinašalca tega pisma h gospodu doktorju Jakobu Andreaeu in meni ter pisali zaradi pridigarja, kot boste izvedeli iz priloženega pisma. Pismo, naslovljeno na gospoda doktorja Jakoba, lahko brez posledic odprete in obe predložite duhovnim svetnikom.³

Ob tem morate vedeti, da sem pred 14 dnevi po lastnem slu, že tretjič poslal pismo gospodu

Nikolaju Körnerju, župniku v Dachtelu. Ta mi je v svojem drugem pismu⁴ dal vedeti, da bi šel v

Ljubljano sam, brez žene in otrok. Tam ne bi ostal samo četrt ali pol leta, temveč dve celi leti, če

mu jaz ne bi tako jeznorito pisal. Najin pavlinski in barnabitski prepir, Apd 15,⁵ mu je prišel prav. Ko bi namreč ustregel moji želji in bi šel, bi moral v velikem mrazu v salzburških gorah in dolinah zmrzniti, zato ga prosim, naj se vendarle napoti v kranjsko deželo. Tam bo imel pobožno cerkev in njegovo delo bo obrodilo obilo sadov. Poslal sem mu moje nemške predgovore k slovenskemu psalterju, Pavlovim pismom

2 Priimek Bidembach, ki ga Trubar (v prepisu) piše kot Bidenbach, je v sedanji pravopisni praksi ustaljeno kot Bidembach. Prim. M. Brecht – H. Ehmer, n. d., 444; tudi ustno sporočilo dr. Chr. Weissmanna, Tübingen (Rajhmanu).

3 Pismi z dne 28. novembra 1568. Gl. M. Rupel, Trubar išče novega pridigarja za Ljubljano, 217; Elze, *Briefe*, 452.

4 Trubar je pisal Kornerju okoli božiča 1568, Korner je drugič pisal Trubarju že 7. decembra 1568. Gl. Elze, *Briefe*, 459.

5 Trubar navaja Apd 15, ki je nedvomno eno najzanimivejših poglavij vseh Apd, saj uvaja prvo Cerkev v povsem novo prihodnost. V njem imata pomembno mesto Pavel in Barnaba, ki sprožita spor glede obredne čistosti. Tu Trubar nedvomno pretirava, ko primerja svoj spor s Kornerjem temu dramatičnemu prepiru, čeprav je ta prepir prišel v pregovor.

PISMA

in trem veroizpovedim.⁶ V njih omenjam gospodov in gospa na Kranjskem pobožnost in druge kreposti, s tem sem ga hotel spodbuditi, da bi bolj voljno in z večjim veseljem šel na Kranjsko. Na to mi je odpisal, čemu le bi šel tja, ko pa drugi nočejo, in da bo o tem premislil. Ko pa je prejšnji četrtek ta sel prišel k meni, sem poslal k njemu četrtega sla in mu pisal, kako je poseben sel gospodu doktorju Jakobu in meni ponovno prinesel pismo gospodov in deželanov glede pridigarja; zato ga prosim, naj mi odločno odgovori, če bo šel na Kranjsko in ali bo pripravljen za pot v 12 ali 14 dneh; toliko časa bom pridržal sla, ki bo šel z njim tja. Na to mi je odpisal, da bo naslednji ponedeljek sam prišel k meni v Tübingen in se o vsej zadevi pogovoril z menoj.

To sem povedal gospodu doktorju Schnepfu. Prosil sem ga, naj me obvesti, ko bo prišel k njemu župnik iz Dachtela, našel me bo v tiskarni. Prišel je ob 3. uri popoldne, ko pa je doktor Schnepf izvedel za njegovo omahovanje, ni hotel z njim o ničemer razpravljati in je poslal k meni magistra Krapnerja, naj se pogovarim z njim. Tako sem šel z magistrom Krapnerjem v gostilno Pondorffer, kjer sem ga sprejel. Mislil sem, da je prišel [...] ⁷ na dolgo sem mu razlagal o stvari, mu razložil položaj kranjske cerkve in ga prosil ter rotil, naj sledi temu klicu. Nasprotno pa je on na dolgo začel razpravljati in navajati nenavadne argumente: nekaj jih bom pozneje navedel. Iz vsega sva z magistrom Krapnerjem kmalu spoznala, da je lakomen denarja. Ko sva zvečer odhajala, sva gostilničarju naročila, da mu dobro postreže, saj bom jaz plačal. Njemu pa sem rekel, naj si premisli, saj bom jutri spet prišel k njemu in bova nadaljevala pogovor o zadevi ter tako prišla do sklepa. Drugi dan pred in med jedjo je pokazal svoj »včeraj«. Ker magister Krapner ni hotel jesti z nama, sva po jedi šla h Krapnerju, kjer smo znova začeli razpravljati, toda pri njem nisva ničesar dosegla. Njegovi argumenti so: Če je pridigarsko mesto v Ljubljani tako donosno in varno, zakaj potem gospod Brenz in drugi duhovni svetniki tja ne pošljejo svojih zetov ali bratrancev in svakov, ne pa nekega vaškega župnička? In ker nekateri drugi, na primer gospod Reuter, diakon v [...] ⁸ in drugi niso sprejeli ponudbe, bi pač o njem mislili, da je nepremišljen mož, ker je sprejel. Prav tako, če bi že šel ali še bi šel, pa bi zmrznil na poti, kdo bi ga zavaroval pred smrtjo? Gospodje s Kranjskega mu tudi niso poslali ne popotnice, ne denarja in ne govorijo o plačilu. Zahteva vsekakor gosposko plačo. Rekel je, nočem se zanašati na upanje ob tolikšnem naporu in nevarnosti.

Kar sva mu na to odgovorila, bi komaj spravila na papir za eno knjigo. Obljubil sem mu, da mu bom zagotovil dobro popotnico in 20 forintov za potovanje, 200 goldinarjev letne plače, veliko čast ter potne stroške tja in nazaj. Skratka, potolažila sva ga, da bodo z njim ravnali kot z magistrom Curtiusom⁹ v Gradcu na Štajerskem. Na to je odgovoril, kaj je ta Curtius, videl sem njegovo pismo doktorju

6 Gre za posvetila v treh knjigah: Ta celi psalter Davidov 1566, Svetiga Pavla listuvi 1567, Artikuli oli dejli te prave stare vere krščanske 1562. M. Rupel, n. d., 218 (op. 41).

7 Manjka del besedila.

8 Izpuščeno.

9 Curtius je neznana oseba med graškimi pridigarji. Gl. M. Rupel, n. d., 219 (op. 48).

PISMA

Bidembachu, piše v slabi nemščini, sam bi z levo roko lepše pisal, kot piše on. Njegova župnija mu daje več kot 200 goldinarjev, tudi dediščina ni mala, zato hoče dobro zajamčeno plačo. Spet sem mu prebral pismo gospodov s Kranjskega, da mu zagotavljajo dobro preživetje in plačo, tako da bo zadovoljen. Pa ni nič pomagalo. Razjezil me je, oštel sem ga in rekel: Ne iščete Kristusove zmage niti širjenja cerkve, temveč le varnost zase in veliko denarja, zato niste koristni nobeni cerkveni službi. Nočem in ne maram vas. Na to je od mene hotel popotnico, doktor Schnepf mu je obljubil, da bo dobil povrnjen njegov trud in strošek. Dal sem mu 2 goldinarja gotovine. Priloženo pošiljam njegovi zadnji 2 pismi. Naposled prosim svoje naklonjene in zapovedujoče gospode duhovne svetnike in vas, da ubogi kranjski cerkvi pomagate po drugi poti, namreč z magistrom Spindlerjem, naložite mu to breme. Upam, da bo kranjska cerkev za svoje potrebe z njim preskrbljena. Moje v naglici napisano [pismo] sprejmite kot dobronamerno. Bodite dobro in me vdano priporočite svetnikom.

Derendingen, 5. januarja leta 69.

Globoko vdani

Trubar

PISMA

59

Wilhelmu Bidembachu in Lovrencu Schmidlinu¹

Derendingen, 9. januarja 1569

Prepis.

Hamburg, Staats- u. Univ. Bibl., cod. theol. 1146, 49.

M. Rupel, Trubar išče novega pridigarja za Ljubljano, *SR XIII* (1961/62), 220–221; Rajhman, *Pisma*, 216–217.

Dem ehrwürdigen, hochgelehrten, ehrnhaften und fürnehmen herrn, herrn Wilh. Bidenbach und Laurentio Schmidlin etc.

Günstige, vertraute, liebe herrn. Euer 2 schreiben und postscripta hab ich vor halber stund heut nach der predig in der kirchen von den 2 stuttgartischen und laibachischen botten empfangen, daraus vernommen der herren christlichen rätthe und euer treue und liebe gegen der crainerischen kirche, wie ihr den herrn magistrum Eusebium Frey bewegt, der crainerischen kirchen zu dienen, daß ich mich im nahmen derselben aufs höchst bedanke. Die gemelte kirche soll auch solches vor aller welt am jüngsten gericht von euch sagen und rühmen.

Hierauf gib ich euch zu vernehmen, daß eine ehrsame landschafft durch den herrn landsverweser Hannsen Kiesel per wechsel durch den herrn Haugen mir und andern 160 fl. zu empfangen verordnet laut beyliegendes des herrn Haugen handschreiben, welches geld der Haugen nit bey dem laibachischen botten, sondern bey dem strasburgerischen botten mir im gemelten brief verspricht zu schicken, und hab also bißher auf den botten und gelt gewartet. Also hab ich nächsten meinen gewesenen schreiber zu Labach, der jetzund in Martiniano stipendio ist, zum wirth zum schaff geschickt fragen laßen, ob der Jörg, geldbott von Augspurg, sey die woch bey ihm gewest. Spricht der wirth, ja, am nächsten mittwoch sey er da gewesen und auf Straßburg geritten, kein brief noch geld bey ihm verlaßen, welches mich nicht wenig anfiht. Die arge, untreue welt macht mir allerley gedanken. Der teuffel ist seiner werthen kirchen feind. So hab ich des junkers Frantz Gall aus Crain geld, das er mir zu behalten geben, mit welchem ich den pfarherrn von Dachtel abfertigen wöllen, verbraucht zum gebau meines hauses und hab um ein stück garten, an meinem gelegen, 45 fl. dieser tag so paar ausgeben. Das alles schreib ich den herren in Crain, schick auch ihnen euer beide schreiben, daraus sie lauter vernehmen, daß ein gewieser prediger vorhanden, und so fern sie einen solchen mit weib und kind haben wöllen, daß sie dem herrn d. Jacob und mir schreiben und gewiß geld mir zukommt, wöllen wir ihren zuschicken. Ich schreib auch hiemit dem

¹ Trubar si prizadeva, da bi našel slovenski evangeličanski cerkvi primernega pridigarja, sedaj omenja Evzebija Freya.

PISMA

mr. Eusebio Frey, daß er auf weitem bescheid, biß ander geld und schreiben bekomme, erwarte. In eyl Derendingen, anno 1569, 9. jan. Commendate me dominis et salutate nostros.

E. e. und ehrnv. gehorsamer und dienstwilliger Primus Truberus.

Prevod

Častivrednemu, zelo učenemu, spoštovanemu in odličnemu gospodu, gospodu doktorju Wilhelmu Bidenbachu in Lovrencu Schmidlinu itd.

Naklonjena, zaupna, ljuba gospoda. Vajini pismi² in pripisa sem sprejel pred pol ure, po pridigi v cerkvi po slih iz Stuttgarta in Ljubljane. Iz njiju sem zaznal gospodov krščanskih svetnikov in vajino zvestobo ter ljubezen do kranjske cerkve, saj ste magistra Evzebija Freya³ pripravili do tega, da bo postal služabnik kranjske cerkve. Za to se vam v njenem imenu zelo zahvaljujem. Omenjena cerkev naj na sodni dan pred vsem svetom tudi to o vas priča in vas slavi.

Hkrati vas seznanjam, da je častiti deželni zbor po gospodu deželnem oskrbniku Janžu Khislu izdal nalog, da gospod Haug,⁴ kakor se glasi priloženo njegovo lastnoročno napisano pismo, na osnovi izmenjave meni in drugim izplača 160 forintov. Haug v omenjenem pismu obljublja, da bo poslal denar po strassburškem in ne po ljubljanskem slu. Doslej sem zastonj čakal na sla in denar. Zato sem poslal svojega zadnjega nekdanjega pisarja, ki je sedaj v Tiffernovem štipendiu⁵ (Martiniamovem), h gostilničarju Pri ovci vprašat, ali je Jurij, sel z denarjem iz Augsburga, v tem tednu bil pri njem. Gostilničar je rekel, da je bil pri njem prejšnjo sredo in odjezdil proti Strassburgu, a pri njem ni pustil ne pisma, ne denarja, kar me nemalo vznemirja. Hudobni in nezvesti svet mi daje misliti. Hudič je sovražen njegovi ljubi cerkvi. Tako sem denar, ki mi ga je dal mlad plemič Franc Gall⁶ s Kranjskega, s katerim sem hotel odpraviti župnika iz Dachtela, porabil za zidanje svoje hiše, za košček vrta, ki se drži mojega, pa te dni v gotovini izdal 45 florintov. O vsem tem pišem kranjskim gospodom,⁷ pošiljam jim tudi vaši pismi. Iz njih bodo nedvomno izvedeli, da imamo nekega pridigarja. V kolikor želijo vzeti nekoga z ženo in otroki, naj pišejo gospodu doktorju Jakobu in meni. Ko bom sprejel potrebni denar, jim ga bomo poslali. Hkrati pišem tudi magistru Evzebiju Freyu, da naj potrpi, dokler ne dobim novega pojasnila, pisma ali denarja. V naglici.

2 Pismi z dne 7. januarja in 8. januarja 1569. Gl. M. Rupel, n. d., 220 (op. 53).

3 Prepis zapisnika o dogovoru v drž. in univ. bibl. v Hamburgu, cod. theol. 1146, 49–50. Gl. M. Rupel, 220 (op. 51).

4 Matija Haug je bil bančnik, ki je imel dobre zveze s Kranjsko. Gl. M. Rupel, n. d., 220 (op. 53).

5 Jurij Dalmatin. Gl. M. Rupel n. d., 220 (op. 55).

6 Franc Gall s Podpeči. Gl. M. Rupel, n. d., 220 (op. 56).

7 Trubarjevo pismo z dne 18. januarja 1569. Gl. M. Rupel, n. d., 220 (op. 57).

PISMA

Derendingen, leta 1569, 9. januarja. Priporočite me gospodom in pozdravite naše.

Vam pokorni in vdani

Primož Trubar

PISMA

60

Deželnemu glavarju, oskrbniku in kranjskim odbornikom¹

Derendingen, 18. januarja 1569

Izvirnik, lastnoročen.

SI AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. registratura, šk. 92 (fasc. 54/3–1).

Foto: NUK Ms 1061, št. 26.

Elze, *Briefe*, 470–473; Rajhman, *Pisma*, 218–221.

Den wolgeborenen, edlen, gestrengen vnd ernnuersten herren, herren landshaubtman, landsverweser vnd verordenten jn Crein etc., meinen genadigen vnd gebietunden herren. Labach.

Gnad vnd frid, zeitliche vnd ewige wolfart von gott durch Christum wünsch ich zuuor.

Genadig vnd gebietund, lieb herren. E. g. sollen wissen, daß derselben zwa schreiben, das ein jm augusto, das ander jm decembrio nechst verschinen, an herren doctor Jacoben Andree vnd mich ausgangen, eines sitzamen, gelehrten predigers aus disem wirtembergischen fürstenthumb, darin kein secterischer noch zankhischer wirdet geduld, jn Crein zuschickhen, betreffend, hab ich im abwesen doctor Jacoben emphanen. Vnd allspald mir jm nechst verschinen octobrio das erst schreiben zukham, bin ich gen Stutgarten geritten, solches vnserem gotsaligen alten fürsten hochloblicher gedechtnus mündlich vnd schriftlich angezaigt. Darauff jr f. g. den geistlichen rätthen auffgelegt, daß sie ein tüglichen prediger jn Crein verordnen. Was aber für prediger die rath erstlich vnd zum anderen mir fürgeschlagen vnd daß sie hinein zu ziehen abgeschlagen, dauon hab ich jm octobrio nechst verschinen e. g. weitlauffig geschriben vnd gemelt, sambt anderen villen schreiben hab bei aignem poten gen Augspurg dem herren Haugen zugeschickht vnd ein großen stübich mit des herren doctor Jacoben vnd anderen büecheren. Daß aber solche mein schreiben vnd die büecheren e. g. bisher nicht zukhumen, befrembt vnd anfight mich nicht wenig an. Vnd wie des herren Christophen Gallen sun mit dem meister Bartholme Vodopieuz von Neustatl heraus kham, bin ich sambt jnen abermals gen Stutgarten geriten, da hat man mir den driten fürgeschlagen, ein geld narren, der hat 600 thaller für jarige besoldung begert. Zum dem hab ich 4 aigen poten geschickht, jme hab auch für seine zwo gethane rayß [gen Stutgarten vnd Tübingen]² zwen gulden geben müeßen.

Nachmals alls diser pot mit dem anderen schreiben kham, dieweil nun vnser alter frumer fürst gestorben war, hab ich herren geistlichen rätthen geschriben, wie sich der drit prediger gehalten, ein vnpilliches vnd

¹ Trubar ponavlja, kar je že pisal. Vedno jasneje pa nagovarja svoje rojake, naj bi le zahtevali mladega Spindlerja.

² Pripisano na robu.

PISMA

ergerlich begeren gethan vnd vmb den magistrum Christophorum Spindler abermals gebeten. Hierauff haben sie mir den vierten fürgeschlagen vnd zu mir geschickht. Der hat allspald hinein wöllen, wen ich jme roß, zerung vnd ein poten aus disem land zugeben vnd ein halb jar jn Crein an [ohne] weib vnd kind bleiben, den dienst versuechen. Dieweil aber gemelter prediger magister Eusebius Fray fünff kleine kinder vnd weib hat, das eltist ist sechs jar allt, die hinein zu pringen wirdet vil darauff gehen, hab jn an [ohne] e. g. vorwißen nicht hinein schickhen wollen. Die rätth loben jn hoch, wie e. g. aus jren etlichen beiligunden schreiben vernemmen werden.

Er mag von seiner phar jarlichen 200 thaler haben. Jst sunst gar ein stiller sitzamer man bei 26 oder 28 jar allt. Souer e. g. jn haben wöllen, laßen mich wißen, sol an [ohne] weiter verzug herein geschickht werden, doch daß sie jme auch zerung vnd roß daneben verordnen, das mag mit 50 gulden ausgericht werden. Den magistrum Spindler, der kein weib noch khindt, hab bei den rätthen vnd superintendenten nicht mügen erhalten, daß sie jn zu dem hetten verordent; sagen, er sei jung, vnerfahren, mueß zuuor doctoriren. Vnd nachdem man gesagt, doctor Jacob Andree werde allspald nach den feyrtagen von Praunschweig anheim khumen, hab deswegen disen poten 14 tag lenger bei mir behalten, vermeint mit seiner hülffe den Spindler aufzupringen. E. g. mügen noch zum dritten dem herren d. Jacoben vnd mir schreiben, sie wolten lieber den magistrum Spindler, dieweil er noch ledig ist, den ein mit kinderen haben, den sie hetten auch zuuor ein jungen gehabt, der hat sich wol gehalten, er sei der creinerischen kirchen lieb vnd werd gewesen. Das alles hab ich den rätthen geschriben, aber für mein person nichts bei jnen erhalten mügen. Und erst auff ein zedl in ein post scripta setzen, souer wir den m. Spindler nicht vberkhumen, das wir allsdan den magistrum Eusebium Frey sollen schickhen.

Herr doctor Jacob vnd jch dazumal, wie wir dem herren von Egkh von Eßlingen haben geschriben, ein prediger aus disem fürstenthumb zuschickhen, haben nicht vermeint, daß sie so schwar hinein zu pringen sind. Gott wiße, daß ich khein mühe, vleiß vnd vncosten jn dem hab gespart. Jch hab den magistrum [Eusebium]³ kostfrey samb seinen pferten gehalten vnd ein gold gulden geschengkht.

Wie vnd wan vnser frumer fürst gestorben, werden aus beiligunden druckh gründtlich vernemen. Die große khelt vor weinnachten hat alle weinreben erfroret jn disem landt.

Am mitwoch nechst verschinen sind zu Stuttgarten jm gschloß drey zimmer aussprunnen. Die alte fürstin vnd den jungen fürsten hat man kham ausspracht. Der lew zu Tübingen ist vor 3 tagen auch gestorben. Was hierauff wirdet volgen, jst got wißundt. Wir sind pöß, sicher, vnpüefffertig, gott wirdet es vns wie andere nationen mit der rутten haimsuechen. E. g. vnd herschafften thue mich hiemit vnterthaniglich vnd treulich beuelhen. Datum Derendingen, am 18. januarij jm 1569. jar.

E. g. vnd herrschafften vnterthaniger Primus Truber

3 Pripisano na robu.

PISMA

Prevod

Blagorodnim, plemenitim, hrabrim in častitim gospodom, gospodom deželnemu glavarju, deželnemu oskrbniku in odbornikom na Kranjskem itd., svojim milostnim in zapovedujočim gospodom. Ljubljana.

Najprej želim milost in mir, časno in večno blaginjo od Boga po Kristusu.

Milostni, zapovedujoči, ljubi gospodje. Vaše milosti naj vedo, da vaši pismi, poslani eno v avgustu, drugo v preteklem decembru,⁴ doktorju Jakobu Andreaeu in meni, v katerih pišete, da pošljemo na Kranjsko spodobnega in učenega pridigarja iz württemberske kneževine, kjer ne trpijo sektaških in prepirljivih, sem v odsotnosti doktorja Jakoba sprejel sam. Ko sem minulega oktobra sprejel prvo pismo, sem takoj odjezdil v Stuttgart, da bi zadevo osebno in s pismom predstavil našemu pobožnemu staremu knezu preslavnega spomina. Na to je njegova knežja milost duhovnim svetnikom naročila, da na Kranjsko odredijo sposobnega pridigarja. O tem, kakšne in katere pridigarje so mi duhovni svetniki prvič in tudi drugič predlagali oziroma mi njihov odhod na kranjsko odsvetovali, sem vašim milostim obširno pisal in poročal minulega oktobra.⁵ Skupaj z drugimi številnimi pismi sem po lastnem slu poslal tudi velik sod z doktorja Jakoba in drugimi knjigami v Augsburg gospodu Haugu. Da pa moja pisma in knjige doslej niso prispele do vaših milosti, me je močno začudilo in prizadelo. Ko je prišel sin gospoda Krištofa Galla⁶ z mojstrom Jernejem Vodopivcem iz Novega mesta, sem z njima znova odjezdil v Stuttgart, kjer pa so mi predlagali tretjega, nekega lakomneža, ki bi rad imel 600 tolarjev letne plače; k njemu sem poslal 4 lastne sle, za dve ježi v Stuttgart in Tübingen pa sem mu moral odšteti dva goldinarja.

Potem ko je ta sel prišel z drugim pismom, medtem je umrl naš stari pobožni knez, sem pisal gospodom duhovnim svetnikom, kako se je tretji pridigar obnašal ter nastopil z neupravičeno in neprimerno zahtevo, sem znova prosil za Krištofa Spindlerja. Nato so mi predlagali in mi poslali še četrtega. Ta je bil takoj voljan iti na pot, če bi mu priskrbel konja, popotnico in spremljevalca iz te dežele. Na Kranjskem bi ostal pol leta brez žene in otrok in preskusil, ali mu služba ustreza. Ker pa ima omenjeni pridigar, magister Evzebij Frey, pet malih otrok in ženo, najstarejši je star šest let, in bi njihova preselitev na Kranjsko precej stala, ga brez vednosti vaše milosti nisem hotel poslati na pot. Svetniki ga zelo hvalijo, kot bodo vaše milosti iz njihovega priloženega pisma⁷ zaznali.

4 To sta že znani pismi z dne 4. avgusta in 28. novembra 1568. Gl. Elze, *Briefe*, 451–452; 470 (op. 1).

5 Vsekakor gre za pismo z dne 29. septembra 1568. Gl. Elze, *Briefe*, 450 sl.: 470 (op. 2). Elze meni, da pismo z datumom v oktobru ni ohranjeno. Lahko pa za Trubarjevo »oktobrsko« pismo štejemo to z 29. septembra, kot je Elze razložil glede pisma z dne 28. novembra, češ da je bilo odpravljeno v decembru. Možno je, da je tudi Trubar pismo, datirano z 29. septembrom, poslal kak dan kasneje.

6 Sin Krištofa Galla s Podpeči je že znani Franc Gall.

7 Priporočilo za Evzebija Freya gl. Elze, *Briefe*, 463, 464.

PISMA

Od svoje župnije pričakuje letno 200 tolarjev. Je sicer zelo tih, kreposten mož okoli 26 ali 28 let star. V kolikor bi ga vaše milosti hotele sprejeti, mi sporočite, brez odlašanja ga bomo poslali na pot. Priskrbeti pa bi mu bilo treba konja in popotnico, kar bi znašalo 50 goldinarjev. Za magistra Spindlerja, ki nima žene ne otrok, pri svetnikih in superintendentih nisem uspel pridobiti soglasja za to službo. Pravijo, da je mlad, neizkušen, da mora najprej doktorirati. Ko sem izvedel, da se bo doktor Jakob Andreae kmalu po praznikih vrnil iz Braunschweiga, sem upal, da bom z njegovo pomočjo pridobil Spindlerja, zato sem tega sla obdržal pri sebi še 14 dni. Naj vaše milosti še tretjič pišejo gospodu doktorju Jakobu in meni, da bi raje imeli magistra Spindlerja, ker je še samski, kot nekoga z otroki, da ste tudi pred tem imeli mladega, ki se je dobro vedel in bil v kranjski cerkvi priljubljen in spoštovan. Vse to sem svetnikom pisal, toda sam pri njih nisem ničesar dosegel. Ko boste pisali, pa na poseben listič v pripisu dostavite, da vam, v kolikor ne dobimo magistra Spindlerja, le pošljemo magistra Evzebija Freya.

Z gospodom doktorjem Jakobom si takrat, ko sva iz Eslingena pisala gospodu Egkhu,⁸ da bova iz te kneževine poslala nekega pridigarja, nisva mislila, da jih bo tako težko pridobiti za to službo. Bog ve, da pri tem nisem štedil ne truda, ne napora in stroškov. Magistra Evzebija sem brez plačila gostil s konjem vred in mu podaril zlat goldinar.

Kako in kdaj je naš pobožni knez umrl, boste natanko izvedeli iz priloženega tiska. Zaradi hudega mraza pred božičem so v tej deželi pozeble vse trte.

Preteklo sredo so na gradu v Stuttgartu zgorele tri sobe, iz njih so komaj rešili staro kneginjo in mladega kneza. Pred 3 dnevi je v Tübingenu umrl tudi rabljev pomočnik. Kaj bo sledilo, ve Bog. Smo hudobni, brezskrbni, nismo pripravljeni na pokoro, Bog nas bo kaznoval s šibo kot druge narode.

S tem se vašim milostim in gospostvom ponižno in iskreno priporočam.

Dano v Derendingenu, 18. januarja v 1569. letu.

Vašim milostim in gospostvom vdani

Primož Trubar

8 Ivan Jožef Egkh je bil več let kranjski odbornik. Gl. Elze, *Briefe*, 472 (op. 7).

PISMA

61

Wilhelmu Bidembachu, Lucasu Osiandru in Lovrencu Schmidlinu¹

Tübingen, 8. marca 1569

Prepis.

Hamburg, Staats- u. Univ. Bibl., cod. theol. 1146, 44–45.

M. Rupel, Trubar išče novega pridigarja za Ljubljano, *SR XIII* (1961/62), 222; Rajhman, *Pisma*, 222–223.

Den ehrwürdigen, hochgelehrten ehrnhaften herrn, herrn Wilh. Biedembach, der hl. schrift d., und Lucasen Osiandro und Laurentio Schmidlin secretario, alle 3 zu Stuttgart.

Ehrwürdig, hochgelehrte, vertraute liebe freund und herrn und christliche brüder. Aus meinem gestrigen schreiben, an e. e. gethan, habt jhr vernommen, welcher maßen die herrn und landleuth aus Crain abermals bey eigener bottschaft durch Augspurg dem herrn d. Jacobo Andreae zugeschickt und hoch gebetten, daß wir jhnen [einen]² gelehrten prediger, der unverheurathet, mit kinder nicht bedacht, und wegen des weiten und schwehren wegs aufs baldigst solten schicken. Und sie haben auf gemelten prediger alle nothdurfft, cost und geld verordnet. Hierauf hat herr d. Jacob mit dem m. Spindler, dieweil die herrn in ihrem zuschreiben ihn mit nahmen nenne[n] und zum solchen werck für andere begehren, heut gehandelt und dahin bewegt, so wie ihm unter den herrn geistlichen räthen und superintendenten werde aufgelegt, daß er gen Labach soll ziehen, so will ers mit willen thun, es beegne ihm darüber, was Gott will.

Hierauf so ist an e. e. im nahmen der gantzen crainerischen kirchen mein durch Gott bitten, ihr wollet den herrn geistlichen räthen solches fürtragen, sie erbitten, daß sie unverzogenlich dem mr. Spindlero schreiben und aufflegen, daß er sich in land Crain zuerhalten 8 oder 10 tag erhebe. Bey mir soll er kost und zehrung, auch alle nothdurfft haben, dann die noth erfordert, daß ein prediger vor ostern in Crain sey. Tübingen, 8. martij anno 69.

Reverendae dominationis vestrae deditissimus. Truberus.

Prevod

Častivrednim, zelo učenim, spoštovanim gospodom, gospodom Wilhelmu Bidembachu, doktorju Svetega pisma, Lucasu Osiandru in Lovrencu Schmidlinu, tajniku, vsi trije v Stuttgartu.

1 Trubarju je naposled le uspelo, da je izprosil Krištofa Spindlerja.

2 V tekstu: „zu einem“.

PISMA

Častivredni, zelo učeni, zaupni, ljubi prijatelji in gospodje ter krščanski bratje. Spoštovani gospodje, iz pisma, ki sem vam ga poslal včeraj,³ ste izvedeli, kako zelo si kranjski gospodje in deželni zastopniki v pismu, ki so ga po lastnem slu prek Augsburga poslali gospodu doktorju Jakobu, želijo in prosijo, da jim zaradi dolge in težavne poti čim prej pošljemo učenega in samskega pridigarja brez otrok. Za omenjenega pridigarja so že odredili vse potrebno, hrano in denar. Zato se je gospod doktor Jakob danes pogovarjal z magistrom Spindlerjem,⁴ ki so ga gospodje v svojem pismu z imenom navedli, in ga pregovoril, da je sprejel ponudbo. Če mu bodo gospodje duhovni svetniki in superintendenti naročili, da pojde v Ljubljano, jim bo rad ustregel, pa naj se tam zgodi, kar Bog hoče.

Zato, spoštovani gospodje, vas v imenu vse kranjske cerkve po Bogu prosim, da blagovolite gospodom duhovnim svetnikom to predočiti in jih prositi, da nemudoma pišejo magistru Spindlerju ter mu naročijo, da v 8 ali 10 dneh odpotuje v kranjsko deželo. Pri meni bo dobil hrano, popotnico, in vse potrebno. Nuja pa zahteva, da bi pridigar bil na Kranjskem že pred veliko nočjo.

Tübingen, 8. marca leta 69.

Vašim častitim gospostvom zelo vdani

Trubar

3 Pismo, datirano s 7. marcem, ni ohranjeno.

4 J. Andreae se je zavzel za mladega Spindlerja. Njegovo ime pa je na Kranjskem omenil prvi Ivan Jožef Eck v neohranjenem pismu. To izvemo iz Trubarjevega pisma z dne 19. marca 1569. Prim. M. Rupel, Trubar išče novega pridigarja za Ljubljano, 222; Elze, *Briefe*, 473–474.

PISMA

62

Kranjskim gospodom in deželanom¹

Derendingen, 19. marca 1569

Izvirnik, lastnoročen.

SI AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. registratura, šk. 92 (fasc. 54/3–4).

Foto: NUK, Ms 1061, št. 22.

Elze, *Briefe*, 473–477; Rajhman, *Pisma*, 224–226.

Pr. 11. aprila 1569.

Den wolgebornen, edlen, gestrengen vnd ernnuesten herren, herren vnd landleüt des fürstenthumb Crein etc., jm abwesen dem herren landshaubtman, landsverweser vnd verordenten daselbst, meinen genadigen vnd gebietunden herren. Labach.

Gnad, frid vnd alles guets von gott durch Christum.

Genadig, gebietund vnd günstig herren. Gott lob, wir haben denoch den magistrum Christophorum Spindler mit dem fürgeben, e. g. vnd her. begeren jn mit namen (wiewol solches der allt herr v. Egkh gethan) von den räthen ausgerißen. Vnd dieweil doctor Jacob Andree ausfürlich von jme schreibt, jst vnnot, daß ich jn weiter loben oder beuelhen sol. Er hat sich noch wenig mit dem predigen geübt, allein mit disputiren, ist hochgelehrt. Jch schreib dem herren Budina, wo er jn predigen zu stil oder zu behend werde, sol jme sein mengl anzeigen, darumb wird er jme dangkhen. Man mag jn auch taglieh ein stund jn der schuel prauchen, daß er den gewachsnen schueleren dialecticam vnd rhetoricam lese.

Der besoldung halben haben mit jme nichts gemacht. Jch hab jme angezaigt, man hat mir 200 thaller geben vnd noch, man werde jme auch nicht weniger geben. Jch hab jme 52 gulden alhie dargeliehen, auch dem herren Haugen geschriben, was er weiter begert, das er jme fürstreckht; roß, buecher, kleider zukhauffen mueß vil geld haben.

Jch hab vernumen, daß herr Hans vnd herr Casper jn predigen auff anhalten etlichen aigensinigen köpff den corockh² nimmer prauchen wöllen; deswegen herr d. Jacob auff mein anhalten schreibt allen creinerischen prediger. Solches sein schreiben sollen e. g. vnd her. auch lesen, daraus sie vernemen, was jn dem sein vnd mein meinung sei. Vnd dieweil die wirtembergische kirchordnung von allen gotsaligen wirdet hochgelobt, sol man mit den ceremonijs auch dabei beleiben.

1 Trubar sporoča prihod Krištofa Spindlerja in opozarja na razvade v kranjski cerkvi.

2 Chorrock.

PISMA

E. g. vnd her. haben wol gethan, daß sie die verehrung jme, dem herrn d. Jacob, verordent, er wirdets künfftiger zeit mügen verdienen, jst trew vnd dienstpar. Aber an mir ist zuuil geschehen, den ich hab von wegen der prediger nicht souil ausgeben. Got bezalle das vnd ander. Jch khan zu meinem druckh nicht khumen von wegen daß die vnsere gelehrten gar vil neue büecher machen vnd druckhen. Des d. Jacoben büecher, die er neulich ausgehen laßen, druckht mans zu dritten, jederman wils haben.

Hiemit e. g. schickh ich zwo quittungen meiner ausgeliehen büecheren halben, die wöllen den magistrum procuratorem, des herrn Foresti tochterman vnd noch ein verordnen, daß sie es allspald emphaen, dieselbig sambt denen, die ich in meinem haus ein truhen vol hab ligen laßen, dem magistro Spindlero gegen seiner bekhanthus zustellen. Die mag er sambt anderen predicanten gebrauchen. Gemelte büecher sollen der gantzen ersamen landtschafft vnd der kirchen jn Crein sein vnd bleiben. Meinen sünen wil ich herausen andere dafür khauffen.

Wir jn disem land, ja das gantz teütsch land, stehen jn großer gfar vnd vnsicherhait. Das vranisch,³ französisch vnd pfaltzgrauisch kriegs volckh haben [bei] dem Reinstrom vnd vmb Strasburg alles verderbt. Jst die sag, sei ein großes püntnus auffgericht wider die euangelischen. Der künig aus Sion stehe vns bei, amen. Das vberig werden von magistro Spindlero vernemen. Vnd thue also e. g. vnd her. mich vnterthaniglich vnd treulich beuelhen. Datum Derendingen, am 19. martij jm 1569 jar.

E. g. vnd herschafften vnterthaniger vnd trew dienstwilliger

Primus Truber

Prevod

Blagorodnim, plemenitim, hrabrim in častitim gospodom, gospodom in rojakom kneževine Kranjske itd., v odsotnosti deželnemu glavarju, deželnemu oskrbniku ter odbornikom doma, mojim milostnim in zapovedujočim gospodom. Ljubljana.

Milost, mir in vse dobro od Boga po Kristusu.

Milostni, zapovedujoči in naklonjeni gospodje. Bogu hvala, končno smo s predložitvijo poimensko izraženih želja in zahtev vaših milosti (kot je to storil tudi stari gospod Egkh) svetnikom iztrgali magistra Krištofa Spindlerja.⁴ Ker že doktor Jakob Andreae o njem obširno piše,⁵ ni potrebe, da ga še jaz hvalim ali

3 Oranische.

4 Krištof Spindler (1546–pred 22. 10. 1591) je prišel v Ljubljano 10. ali 11. aprila 1569. Poročil se je verjetno dvakrat. Škof Tomaž Hren je 24. aprila 1601 znova posvetil cerkev sv. Elizabete in posmrtno ostanke Krištofa Spindlerja izkopal ter jih dal vreči v Ljubljanico, Gl. ŠAL/SK prot. fasc. 1, nav. Br. M. Lapajne, *Primus Truber and the slovene protestant reformation*, cikl. izdaja, 307–308.

5 Jakob Andreae je pisal kranjskim deželnim stanovom 18. marca 1569. Gl. Elze, *Briefe*, 477 sl.

PISMA

priporočam. Kaj malo je izurjen v pridiganju, le v disputah, je pa zelo učen. Gospodu Budini pišem, da mu pove njegove pomanjkljivosti, kjer misli, da pridiga pretiho ali preglasno, za to mu bo hvaležen. Vsak dan bi ga eno uro lahko zaposlili tudi v šoli, da predava doraščajočim učencem dialektiko in retoriko.

Glede plače se nismo z njim nič dogovorili. Povedal sem mu, da so meni dajali 200 tolarjev pa tudi več, tudi njemu ne bodo dali manj. Posodil sem mu 52 goldinarjev, pisal sem tudi gospodu Haugu, da mu da, kar še potrebuje; za konja, knjige in obleko potrebuje mnogo denarja.

Slišal sem, da gospod Ivan in gospod Gašper⁶ pri pridigah nikoli ne nosita koretlja, ker so tako hoteli nekateri trmoglavci, zaradi tega piše doktor Jakob na mojo prošnjo vsem kranjskim pridigarjem. To njegovo pismo naj bi prebrale tudi vaše milosti in gospostva, in tako izvedele, kakšno je njegovo in moje mnenje o tem. Ker vsi pobožni močno hvalijo württemberski cerkveni red, naj bi pri njem vztrajali tudi glede obredov.

Vaše milosti in gospostva so dobro odločili, ko so namenili nagrado njemu, gospodu doktorju Jakobu; zaslužil si jo bo tudi v prihodnje, je zvest in uslužen. Meni ste dali preveč, saj za pridigarje nisem toliko potrošil. Bog povrni to in vse drugo. Ker naši učenjaki ustvarjajo in tiskajo toliko novih knjig, ne morem priti do tiskanja svojih. Knjige doktorja Jakoba, ki jih je pred kratkim izdal, tiskajo že tretjič, vsakdo jih hoče imeti.

Vašim milostim pošiljam dve pobotnici o mojih izposojenih knjigah. Magistru prokuratorju, zetu gospoda Foresta in še nekomu naročite, da jih, ko jih dobi nazaj, skupaj s tistimi, ki sem jih polno skrinjo pustil v svoji hiši, proti potrdilu izročijo magistru Spindlerju. Uporabljajo naj jih on in drugi pridigarji. Omenjene knjige naj bodo in ostanejo last vseh častitih deželnih stanov in cerkve na Kranjskem.⁷ Za svoja sinova bom tu že druge kupil.

Mi v tej deželi, ja, vsa Nemčija, smo v veliki nevarnosti in negotovosti. Oranska, francoska in vojaška krdela pfalzske grofije so v renski dolini in okoli Strasburga vse uničila. Pravijo, da je sklenjena velika zveza proti evangeličanom. Sionski kralj naj nam pomaga, amen. Več boste izvedeli od magistra Spindlerja. S tem se ponižno in iskreno priporočam vašim milostim in gospostvom.

Dano v Derendingenu, 19. marca v 1569.⁸ letu.

Vašim milostim in gospostvom vdani in iskreno uslužni

Primož Trubar

6 Ivan (Janž) Tulščak in Gašper Kumperger sta odložila koretelj na Klombnerjevo pobudo in po Flacijevih načelih. Naletela sta na odpor. Gl. Elze, *Briefe*, 474 (op. 5); M. Rupel, *Primož Trubar*, 198.

7 Trubar je tako ustanovil prvo javno knjižnico v Sloveniji. Gl. Elze, *Briefe*, 476 (op. 8). Tudi sin Felicijan je ob odhodu iz Ljubljane zapustil svojo knjižnico deželnim stanovom. Prim. Br. M. Lapajne, n. d., 305.

8 Trubarjeva pomota: namesto 1569 je zapisal 1568. Gl. Elze, *Briefe*, 477.

PISMA

63

Kranjskemu deželnemu glavarju, oskrbniku in odbornikom¹

Derendingen, 17. junija 1569

Izvirnik, lastnoročen.

SI AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. registratura, šk. 92 (fasc. 54/3–4).

Foto: NUK, Ms 1061, št. 27.

Elze, *Briefe*, 483–488; Rajhman, *Pisma*, 227–229.

Den wolgeborenen, edlen, gestrengen, ernuesten etc. herren, herren landshaubtman, landsverweser vnd verordenten jn Crein etc., meinen genadigen vnd gebietunden herren.

Gnad vnd frid von gott durch Christum.

Wolgeboren, edl, gestreng, ernuest, genadig vnd gebietund herren. Aus e. g. vnd her. jungstem schreiben, an herren doctor Jacoben Andree vnd mich gethan, haben wir mit freiden vernumen, daß magister Spindler e. g. vnd her., auch der gantzen teütschen creinerischen kirchen ist angemen. So schreibt er, der Spindler, vns selbst, wie er von menigklichen, hohen vnd nideren stands wirdet lieb vnd jn ehren gehalten, jme wirdet große freundschaft bewisen vnd ist mit der besoldung der 200 thaller nur wol zufriden. Wir zweiuelen gar nicht, er werde sich taglich durch embsige vbung mit dem predigen beßeren. Allein ist auffzusehen, daß er durch vberige gesellschaft vnd gasterai in müeßiggang vnd sicherhait wie doctor Walthasar Burger nicht gerathe, dauon ich jme auch mit wenig worten schreibe.

E. g. vnd her. schickh ich abermals ein register² meiner büecher, die ich jm meinen haus beieinander jn der khamer hab laßen ligen. Dieselbigen mügen zu den anderen, die ich beim herren Crelio vnd herren Budina gehabt, thuen vnd dauon dem m. Spindler vnd anderen labacherischen prediger auff jre verschreibungen wider zustatten leihen.

Von e. g. vnd her. geschicht dem herren Hansen Tulschackh, dieweil er sich von seiner vnd Klombners narischer eigensinigkeit nicht wil abweisen, nicht vnrecht. Wir streiten mit den pabstischen nicht von wegen der chorroks oder adiphorischen ceremonien, sunder wie der mensch widerumb vor gott mag frum, gerecht vnd salig werden, wie man gott recht anrüeffen, jme dienen, die h. sacrament prauchen sol etc. Jn disen stuckhen haben vns mit den papisten bis her nicht mügen vergleichen.

1 Trubar se veseli ugodnega odmeva, ki ga je pri Ljubljancanih sprožil mladi Spindler. Poroča pa predvsem o slovenskih študentih, Juriju Dalmatinu in Kamničanoma Bernardu in Francu.

2 Arhivalna robna opomba: »Dises register oder jnuentari hab jch auff anzeigen deß herren Seyerls, daß eß deß herrn lannftsverwesers etc. beuelch seye, dem herren Christophen Spindler, predicanten, vberantwortet. Actum Laybach, 17. octobris 1569.«

PISMA

Es khumbt abermals Georgius Dalmata, von Gurgveld bürtig, für e. g. vnd her. mit einer fürschriff seiner superintendenten vnd supplication. War ist es, daß er die 20 gulden, so jme vor einem jar durch Hansen Diener haben zuestellen laßen, vmb klaiden vnd büecher ausgeben müeßen. Jch hab jme das baccalaureat mit meinen zehen gulden ausgericht, dieselbig jme auch frey geschengkht. Aber er mueß noch zum magisterio 30 gulden haben; die vermag ich jme ditsmal nicht zu leihen, vil weniger zu schengkhen, den ich mueß den anderen studiosis aus Crein vnd anderen orten, von Kempten, Rotenburg an der Thauber, Nüremberg auch rathen vnd helffen. Darzu so hab ich zu meinem gebew selbst hundert gulden entlehnt zu Tübingen von einem peckhen vnd hundert von herren Mathesen Haugen.

Mich haben auch die zwen Stainer Bernhard vnd Frantz, die beide zu Tübingen studieren, e. g. vnd her. zuschreiben gebeten, nachdem sie jren bruederen, der ein schneider ist, zu jrem vierten brueder, der zu Stein hausgeseßen, vmb jr erb schickhen vnd besorgen, er werde sie wie bisher mit der zallung auffziehen. Vnd wo solches geschehe, e. g. vnd her. wöllen jrem bruederen zu Stein ernstlich aufflegen, daß er jre brueder zufriden stelle, dieweil sie jr geld wol anlegen wöllen. In dem wöllen e. g. vnd her. jnen wilfaren.

Aus Franckhreich ist alte vnd gemaine sag, sie haben miteinander geschlagen, auff beide seiten vil gueter namhaffter leüt bei 6000 beliben. Herzog Wolff hat das veld behalten, künig von Navarra ist an Condi stat der obrist. Es wirdet noch vil cristen bluet khosten, ehe sich diser krieg endet. An dem allem ist der antichrist zu Rom schuldig. Gib jme gott pald seinen lohn! Amen.

Wein, auch traid wird jn disen landen von tag theurer. Die jnfection zu Tübingen vnd vmbligunden orten wil nicht gar erleschen. Sonst andere sachen bleiben jm alten wesen. Vnsere alte fürstin wil wol haus halten, alle vnnötige gebew abschafft, die hoffhaltung geringert; wil auch wißen, wie man sich vberal jn polytischen sachen vnd mit den armen leüten thuet halten. Hiemit e. g. vnd her. wünsch ich von gott durch Christum alles guets. Denen thue mich sambt anderen dieneren ewr kirchen gehorsamlich beuelhen. Derendingen, am 17 junij jm 1569. jar.

E. g. vnd herschafften vnterthaniger caplan Primus Truber

Prevod

Blagorodnim, plemenitim, hrabrim, častitim itd. gospodom, gospodom deželnemu glavarju, deželnemu oskrbniku in odbornikom na Kranjskem itd., svojim milostnim in zapovedujočim gospodom.

Milost in mir od Boga po Kristusu.

Blagorodni, plemeniti, hrabri, častiti, milostni in zapovedujoči gospodje. Iz zadnjega pisma vaših milosti in gospostev gospodu doktorju Jakobu Andreaju in meni,³ sva z veseljem zaznala, da ste vaše milosti

3 Pismi z dne 27. aprila 1569. Gl. Elze, *Briefe*, 479, 482.

PISMA

in gospostva kakor tudi vsa nemška kranjska cerkev zadovoljni z magistrom Spindlerjem. Tako nama piše Spindler sam, da ga imajo vsi, visokega in nizkega stanu radi, ga spoštujejo in mu izkazujejo veliko prijateljstvo. S plačo 200 tolarjev je tudi zadovoljen. Ne dvomiva, da bo z vsakodneвно marljivo vajo postal dober pridigar. Paziti pa je treba samo na to, da zaradi prevelike družbe in gostovanj ne bi zapadel v brezdelje in neskrbnost kot doktor Boltežar Burger;⁴ nekaj malega mu o tem tudi sam pišem.

Vašim milostim in gospostvom ponovno pošiljam seznam⁵ svojih knjig, ki sem jih pustil v kamri svoje hiše. Skupaj s tistimi, ki sem jih imel pri gospodu Krelju in gospodu Budini, bi jih proti pisni obvezi, da jih bodo vrnil, posojali magistru Spindlerju in drugim ljubljanskim pridigarjem.⁶

S strani vaših milosti in gospostev se gospodu Janžu Tulščaku, ker se on in Klombner nočeta odreči nore trmoglavosti, ne godi nobena krivica. Ne prepiramo se s papeškimi zaradi koretlja ali adiaforičnih obredov, temveč o tem, kako naj človek pred Bogom postane zopet pobožen, pravičen in blažen, kako Boga prav častimo, mu služimo, prejemamo svete zakramente itd. V teh poglavjih se s papežniki doslej nismo mogli zediniti.

Na vaše milosti in gospostva se s prošnjo in priporočilom svojih superintendentov⁷ ponovno obrača Jurij Dalmatin iz Krškega. Res je, da je moral tistih 20 goldinarjev, ki ste mu jih pred letom dni poslali po Ivanu Dienerju, izdati za obleko in knjige. S svojimi desetimi goldinarji, ki sem mu jih tudi podaril sem mu omogočil bakalaureat. Potrebuje pa še 30 goldinarjev za magisterij, ki mu jih tokrat ne morem posoditi, še manj darovati, saj moram svetovati in pomagati tudi drugim študentom iz Kranjskega in drugih krajev, ki študirajo v Kemptenu, Rothenburgu ob Tauberi in Nürnbergu. Poleg tega sem si sam, za zidanje izposodil sto goldinarjev od nekega peka v Tübingenu in sto od gospoda Mateja Hauga.

Dva Kamničana, Bernard in Franc,⁸ ki študirata v Tübingenu, sta me prosila, naj pišem vašim milostim in gospostvom, da sta svojega brata, ki je krojač, poslala k četrtemu bratu, ki je ostal na domačiji v Kamniku, naj uredi, da ta redno kot doslej ne bi zavlačeval z izplačilom dediščine. Če se bi to dogajalo, naj vaše milosti in gospostva njenemu bratu v Kamniku strogo naročijo, da zadovolji zahtevam svojih bratov, kajti svoj denar hočeta dobro naložiti. Vaše milosti in gospostva naj jima v tem ustrezajo.

S Francoskega prihaja stara in znana novica, da so se med seboj udarili, na obeh straneh je obležalo mnogo dobrih znanih mož, blizu 6000. Vojvoda Wolf je zmagal. Ker ni Condea, je navarski kralj nadomestil

4 Boltežar Burger je bil deželni fizik, vdan pijači, umrl 1575. Gl. Elze, *Briefe*, 483 (op. 3).

5 Arhivalna robna opomba: »Ta register ali inventar sem po naročilu gospoda Seyerla, češ da je to zapoved gospoda deželnega oskrbnika itd., izročil gospodu Krištofu Spindlerju, pridigarju. Dano v Ljubljani, 17. oktobra 1569.«

6 O usodi Trubarjeve knjižnice je ohranjen sklep deželnih stanov z dne 7. avgusta 1569. Gl. Elze, *Briefe*, 484 (op. 4).

7 Dalmatinova prošnja in priporočilo superintendentov za štipendijo sta objavljeni pri Elze, *Briefe*, 485, 486.

8 Brata Steiner iz Kamnika sta bila 1569 vpisana na tübinski univerzi. Franc je še isto leto prišel v Ljubljano kot pomožni pridigar, umrl pa je že 1570. Gl. Elze, *Briefe*, 489 (op. 7).

PISMA

vrhovnega. Preden bo te vojne konec, bo izteklo še mnogo krščanske krvi. Vsega je kriv antikrist v Rimu. Bog mu daj kmalu plačilo za to. Amen.

Vino in žito sta v teh deželah od dne do dne dražja. Infekcija v Tübingenu in okoliških krajih kar noče prenehati, drugo je vse po starem. Naša stara kneginja bi rada dobro gospodarila, prenehala z vso nepotrebno zidavo, vzdrževanje dvora skrčila, rada bi vedela, kako se ravna v političnih zadevah in z ubogim ljudstvom. S tem želim vašim milostim in gospostvom po Kristusu vse dobro. Z vsemi drugimi služabniki vaše cerkve se vam pokorno priporočam.

Derendingen, 17. junija v 1569. letu.

Vašim milostim in gospostvom vdani kaplan

Primož Trubar

PISMA

64

Ludviku vojvodi Württemberškemu¹

Derendingen, aprila 1570

Sodoben prepis, s Trubarjevo roko samo nadpis (»Supplication«).

SI AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. registratura, šk. 92 (fasc. 54/14–1).

Foto: NUK, Ms 1061, št. 28.

Elze, *Die Universität Tübingen und die Studenten aus Krain*, 35–38.

Elze, *Briefe*, 488–492; Rajhman, *Pisma*, 230–232.

Supplication Truberi von wegen der zwaian creinerischen studenten.

Durchleuchtiger, hochgeborner fürst, genediger herr. E. fr. g. vnnd derselben geistliche rath haben ohne zweifel durch brief vnnd mündliche relationen glaubwürdig vernommen, welchermassen ain ersame landschafft in Crain auß sonderer eingebung gottes grossen, gottseligen eiffer zu der seligmachenden religion nun etlich jar tragen, deßwegen sie mit gefahr jres leibs vnnd lebens, vnangesehen daß sie mit schwärer stewer vnd schaczungen beladen, vier vnnd zwainczig euangelischer predicanten vnnd ettlich von weiten frembden landen zu sich beruefft vnd mit schwären vncosten jns landt gebracht vnd dieselbigen auß aigenem seckhel vnderhalten, welche in Crain jn stedten, märckhten vnnd dörrffern das euangelium rain vnd lauter jn teutscher vnnd windischer sprach predigen vnnd die h. sacramenta administrirn, alles nach jnhalt der augspurgischen confession vnnd dieses fürstenthumb Wirttemberg kirchenordnung. Vnnd auf daß solche gottselige religion auch bey jhren nachkomenden jnn lands Crain erhalten vnnd außgebräitet wurde, so schickhen von hohen vnd nidern stands jhre kinder gen Tübingen, die künste vnd sprachen, fürnemblich aber die rechte religion zu lernen. Vnnd nachdem die obgenandte e. l.[andtschaft] arm, mit grossen außgaben beladen vnnd die vier vnnd zwainczig prediger auß aigen seckhel erhalten müssen (denn der kirchengüeter beseczen allein die bäbstischen), sind sie gedrungen gewest, das vor ettlichen jaren an e. fr. g. herrn vattern seliger vnnd hochlöblicher gedächtnus vnderthänig zu suppliciren, ettlich arme schüler auß Crain im Tyfferno stipendio (dieweil m. Michael Tiffernus seliger ein Crainer gewest) genädiglich zu erhalten. Auff solches ist jnen zur antwort erfolgt, jr fr. g. wöllen zwen studiosos, die jhre principia grammatices, dialectices vnnd rhetorices zimlich gestudiert, jm Tyfferno stipendio succesiuue erhalten etc.

Dieweil sie aber dazumal kein solchen studiosum, der dermassen qualificirt wär, gehabt, haben sie kein herauß promouiren noch schickhen wöllen. Vnnd nachdem solche genädige bewilligung mir bewust, hab jch jr. fr. g. vnderthänigist erbetten, daß der m. Georgius Dalmatinus vnnd m. Bernhardus Stainer sind

¹ Trubar prosi za sprejem dveh kranjskih študentov v Tiffernov zavod.

PISMA

jns Tyfferni stipendium angenommen, welche sich auch gott lob dermassen darinn verhalten, daß sie beide in kurczer zeit magistri sind worden. Vnnd auf daß andere studiosi auß Crain jn diesem stipendio auch studieren vnnd künfftiglich der crainerischen kirchen dienstlich vnd nuczlich sein möchten, hab jch den m. Stainerum zu ainer paedagogia promouirt vnd mit dem m. Dalmatino abgehandelt, das er auch ainen crainerischen studioso cediren will, so fer jme ein diaconat ein jar lang jn diesem fürstenthumb gegeben würde, auf das er sich jm predigen exercire vnd darnach desto geschickhter vnnd baß geübt jns landt Crain ziehen möge. Diese abhandlung mit dem m. Stainero vnnd m. Dalmatino hab jch den herren vnnd landtleuten in Crain zugeschriben. Vnnd auf dieses mein schreiben haben sie zwen studiosos, die zu Vlm ein zeit lang haben gstudiert vnnd durch alle classes aufgestigen sind, mit beyligunden schreiben an e. fr. g. vbersendt mit der vnderthanichen zuuersicht, sie werden von e. fr. d. jns Tyfferni stipendium genädiglich angenommen.

Nun bin jch gleichwoll bericht, daß yezundt jns Tyffernum stipendium an des m. Stainer statt ein ander angetretten vnnd noch nur ein locus (nämlich so fer der m. Dalmatinus mit einer eccleastica conditione begabt wurd) vacire. Derhalben an e. fr. g. ist jnn namen der gottseligen e. l. in Crain mein diemütig durch gott bitten, sie wöllen in diesem handl ein vbrigs thuen vnd den m. Dalmatinum nur ein jar lang zu einem diaconat jn diesem fürstenthumb vnd den Mathiam Maurum jns stipendium an sein stat vnd den Mathiam Boemum in ein artisten kloster biß vnnd so lang ein locus jm stipendio vacir, genädiglich verordnen. Solche gnad vnd wolthat wirt die e. g. vnnd die gancze kirchen jn Crain mit jrem embsigen gebett für e. fr. g. vnnd das gancz hochlöblich hauß Wirttemberg, wolfart, langs leben vnnd glückselige regierung zuuerdienen, sich treulich befleissen. Hiemit e. fr. g. thue obgemehlte e. l. die gancze crainerische christliche kirchen, die zwen studiosos vnnd mich vnderthäniglich beuelhen vnd bin hierauf einer genadigen antwurt erwartund.

E. fr. g. vnderthäniger Primus Truber pfarherr zu Derendingen

Prevod

Trubar prosi za dva kranjska študenta.

Presvetli, visokorodni knez, milostni gospod. Vaša knežja milost in vaši duhovni svetniki ste iz pisem in ustnih poročil nedvomno ter verodostojno izvedeli, s kakšno odgovornostjo častiti deželni stanovi na Kranjskem po posebnem božjem navdihu in z veliko pobožno gorečnostjo že nekaj let skrbijo za zveličavno vero. Tako so kljub nevarnosti za svoje telo in življenje, ne glede na to, da so obremenjeni z velikimi davki in dajatvami, poklicali k sebi štiriindvajset evangeličanskih pridigarjev,² nekatere tudi iz daljnih tujih dežel, ter jih z velikimi stroški preselili na Kranjsko, kjer jih vzdržujejo iz lastnega žepa. Ti

² Od 24 pridigarjev je bil le en tujec (Krištof Spindler), Elze, *Briefe*, 489 (op. 1).

PISMA

pridigajo v kranjskih mestih, trgih in vaseh čist in pristen evangelij v nemškem in slovenskem jeziku ter delijo svete zakramente, vse v duhu augsburške veroizpovedi in po cerkvenem redu württemberške kneževine. Da bi se ta pobožna vera v deželi Kranjski ohranila in širila tudi pri njihovih potomcih, pošiljajo svoje otroke visokega in nizkega stanu v Tübingen, da se učijo umetnosti in jezikov, predvsem pa prave vere. Ker pa so omenjeni častiti deželni stanovi ubogi, obremenjeni z velikimi izdatki in morajo vzdrževati štiriindvajset pridigarjev iz lastne mošnje (kajti cerkvena posest je izključno v rokah papeških), so pred nekaj leti bili prisiljeni, da so vaše knežje milosti gospoda očeta, blaženega in preslavnega spomina, ponižno prosili, da milostno sprejme nekaj revnih študentov s Kranjskega v Tiffernov štipendij (rajnki magister Mihael Tiffernus je bil Kranjec).³ Na to so dobili odgovor, da bo njegova knežja milost redno sprejemala v Tiffernov štipendij dva študenta, ki zadovoljivo obvladata gramatične, dialektične in retorične principe.

Ker pa takrat niso imeli nobenega študenta, ki bi bil v tolikšni meri usposobljen, niso hoteli imenovati in poslati nikogar. Ker sem vedel za milostno privoljenje, sem vašo knežjo milost najponižneje prosil, da sta v Tiffernov štipendij bila sprejeta magister Jurij Dalmatin in magister Bernard Steiner. Hvala Bogu, oba sta se v njem tako izkazala, da sta v kratkem času postala magistra. Da bi lahko tudi drugi študentje s Kranjskega študirali na tem štipendiju ter v prihodnje služili in bili koristni kranjski cerkvi, sem predlagal magistra Steinerja za vzgojitelja⁴ in se dogovoril z magistrom Dalmatinom, da tudi on odstopi svoje mesto enemu kranjskemu študentu, v kolikor bi v tej kneževini za eno leto dobil diakonat, kjer bi se vadil v pridiganju in bi tako toliko bolj izkušen in izurjen odšel v deželo Kranjsko. O tem dogovoru z magistrom Steinerjem in magistrom Dalmatinom sem pisal gospodom in deželnim stanovom na Kranjskem. Na to moje pismo so s priloženim pismom vaši knežji milosti ponižno, s trdnim zaupanjem, da jih bo vaša knežja milost milostno sprejela v Tiffernov štipendij,⁵ poslali dva študenta, ki sta nekaj časa študirala v Ulmu, kjer sta končala vse razrede. Sedaj pa sem izvedel, da je v Tiffernov štipendij namesto magistra Steinerja vstopil nekdo drug in je prazen samo še en prostor (namreč, v kolikor bo magister Dalmatin dobil cerkveno službo). Zato v božjem imenu in v imenu pobožnih deželnih stanov na Kranjskem ponižno prosim, da v tej zadevi storite svoje in magistru Dalmatinu samo za leto dni v tej kneževini podelite diakonat in na njegovo mesto milostno sprejmete Matija Maura v štipendij, Matijo Boehma pa v artistski samostan do tedaj in tako dolgo, da bo v štipendiju prosto eno mesto. Takšna milost in dobrota

3 O Mihaelu Tiffernu gl. Elze, *Briefe*, 489 (op. 2); Pr. Simoniti, *Humanizem na Slovenskem*, Ljubljana 1979, 204–209; A. Slodnjak, Jurij Dalmatin, v: Jurij Dalmatin, *Biblia 1584*, München 1976, 8–9.

4 Bernard Steiner je po Trubarjevem posredovanju postal vzgojitelj Andreja Auersperga, ki je tedaj študiral v Tübingenu. Gl. Elze, *Briefe*, 453 (op. 6).

5 Kot je razvidno iz naslednjega, sta bila študenta Matija Maur in Matija Bohem; zanju so deželni stanovi z dopisom 18. marca 1570 prosili vojvodo Ludvika, da ju sprejme. Pismo vojvode Krištofa, ki naj bi dodelil dve mesti v Tiffernovem zavodu kranjskim študentom iz leta 1562, je bilo že tedaj izgubljeno. Gl. Elze, *Briefe*, 490 (op. 7); isti, *Die Universität Tübingen*, 35 sl.; Pr. Simoniti, n. d., prav tam.

PISMA

bo častite deželne stanove in vso cerkev na Kranjskem zadolžila h goreči molitvi za vašo knežjo milost in vso preslavno württemberško hišo, za njeno blaginjo, dolgo življenje in srečno vladanje. S tem se vaši knežji milosti, omenjeni častiti deželni stanovi, vsa kranjska krščanska cerkev, oba študenta in jaz ponižno priporočamo. V pričakovanju vašega milostnega odgovora.

Vaši knežji milosti vdani

Primož Trubar, župnik v Derendingenu

PISMA

65

Kranjskemu deželnemu glavarju, oskrbniku in odbornikom¹

Derendingen, 28. maja 1570

Izvirnik, lastnoročen.

SI AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. registratura, šk. 92 (fasc. 54/3–1).

Foto: NUK, Ms 1061, št. 29.

Elze, *Die Universität Tübingen und die Studenten aus Krain*, 43–44 (ne v celoti).

Elze, *Briefe*, 496–499; Rajhman, *Pisma*, 233–235.

Den wolgebornen, edlen, gestrengen vnd ernuesten herren, herren landshauptman, herren landsverweser vnd herren verordenten jn Crein etc., meinen genadigen vnd gebietunden herren. Labach.

Gnad vnd frid von gott durch Christum.

Wolgeboren, edl, gestreng, ernuest, genädig, gebietund vnd günstig herren.

Was auff e. g. jungst schreiben, an mich beschehen, von wegen der zwaien studiosen Mauri vnd Böhemi bei den räthen des fürsten zu Wirttemberg etc. zu Stutgarten gehandelt vnd ausgericht ist worden, werden e. g. vnd her, aus hierin eingeschloßnen schreiben warhafftig vernemen. In disem fürstenthumb ist ein neues regiment, des vorhabens, frembdt volckh jm land nicht laßen einwurtzelen. Haben mit landvolcks khinder alle ambter, kirchen diener, schuelen vnd closter besetzt, vnd sind noch jm stipendio zu Tübingen bei 60 magistri, die alle auff pharen, schulmaisteraien vnd diaconaten warten. So sind die vorige wochen zu Stutgarten bei hundert jung schueler gewest, die alle jn der gramatica, dialectica et rethorica haben zimlich studirt, welche alle, darunter auch mein jungster sun gewest, jn die closter zu khumen petirt; aus denen wil man auch nur landskinder, die geschickhtisten annemen. Die vnseren studiosen sind zuspat auch khumen. Des m. Steiner locus hat das gantz jar vacirt, erst vor 6 wochen ist einer angenumen, vnd des Flaccij Jllirici sun ist der nechst locus vacans, von wegen daß man dem Jllirico sein jarliche prouision der 50 gulden abkhündigt, versprochen worden. Jch hab auch neben e. g. vnd her. schreiben vnd mein supplication diß beiligid schreiben des alten fürsten, an mich gestelt, dem herren Frantzen Khurtzen zugestellt; die hat er dem jungen fürsten vberantwort; nachmals jn derselben stund sind den geistlich räthen zukhumen. Diß gemelt schreiben hab ich aus der vrsachen hinzugelegt, daß etlich aus den räthen, auch andere sich vernemen laßen, der fürst saliger het soliches den Creineren nicht zugeschriben oder versprochen. Vnd diß schreiben sol man auffheben, wo das ander an e. g. verloren, auff das, wen der jezige

¹ Trubar obvešča o težavah pri sprejemu v Tiffernov zavod.

PISMA

fürst jns regiment khumbt, bei jrer f. g. mag supplicirt, damit des Tyfferni stipendij allein die Creiner mügen teilhaftig werden.

M. Georgius Dalmata ließ sich nun prauchen zur schuel oder zum predigen, den on ein weiter hülf khan jm stipendio lenger nicht bleiben, hat nicht kleider zum winter.

Vnd dieweil von den geistlichen rätthen auff mein suppliciren von wegen des gemelten Dalmate, ob man jme ein kirchen dienst wolt verleihen, khein antwort mir eruolgt vnd aus des secretari der geistlichen rätth beiligungem schreiben vernumen, wo der Dalmata aus dem stipendio ziehe, so werde des Jllirici sun an seiner stat eingenumen, jtem so hab ich jn disen 4 wochen, seit die zwen studiosi Mauris vnd Bohemus bei mir gewest, allen vleiß fürwendt, mittl vnd wegh gesuecht, daß ich sie in ein ander stipendium oder zue conditionen zu Tübingen het vnterpringen mügen. Es hat sich aber mindert schickhen wöllen, vnd ich hab sie lenger bei mir wöllen vergeblich halten. In dem khumbt Felicianus Cunius, vnser landsman von Strasburg, zaiger dises brieffs. Der hat vns vertröst, sie mügen zu Strasburg jezundt vnterkhumen. Dahin haben sie selbst begert vnd von jretwegen hab doctori Marpachio vnd dem Jllirico geschriben vnd sie jnen auffs höchst beuolhen. Gott geb jnen seinen segen zu jren studijs. Amen.

Es haben e. g. vnd her. on zweiucl zuuor vernumen, daß ich auff bit meines weibs vnd kinder vmb das geld, welches vmb mein haus zu Labachen eingenumen, ein anders haus alhie zu Derendingen von newen zu pawen angefangen vnd so weit das gebew verricht, daß ich nun nur den jnwendigen gebew hab zuuolpringen, welchen verhofft ich mit gottes hülf, wen ich geld het, noch vor dem herbst zuerrichten. Vnd nachdem ich dem herren Mathesen Haugen 200 gulden schuldig, die wirdet herr Melchior Stoffel, wie ich jme hiemit zum anderen schreibe vnd bitte, erlögen; jtem so bin ich etlichen studenten, die jr geld bei mir behalten, auch 50 gulden schuldig, die alle auffs gemelt gebew vnd jn der haushaltung (ich hab von allen orten großen vberlauff) auffgangen; also daß ich jezundt jn schulden vnd gebew steckh, welches mich allt macht vnd verhindert jn studijs, dolmetschen vnd druckhen etc.; ist derhalben an e. g. vnd her. mein vnterthanig, hochvleißig biten, sie wöllen mir beide teil meiner prouision dises 70. jars, namblichen die mir auff den ersten julij nechstkhomend vnd die zum khünfftigen weinachten gefelt, miteinander auffspäldist eraus verordnen. In dem e. g. vnd her. erzaigen an mir ein große gnad vnd wolthat, erledigen mich von großen sorgen vnd mühe. Bin also hierauff einer genadiger antwort gewartundt vnd derhalben thue mich gehorsamlich vnd treulich beuelhen. Das vberig von zaiger dises brieff werden vernemen, disen wöllen auch jn gnadigen beuolhen haben. Derendingen, am 28 maij jm 1570. jar.

E. g. vnterthaniger vnd dienstwilliger Primus Truber

PISMA

Prevod

Blagorodnim, plemenitim, hrabrim in častitim gospodom, gospodu deželnemu glavarju, gospodu deželnemu oskrbniku in gospodom odbornikom na Kranjskem itd., svojim milostnim in zapovedujočim gospodom. Ljubljana.

Milost in mir od Boga po Kristusu.

Blagorodni, plemeniti, hrabri, častiti, milostni, zapovedujoči in naklonjeni gospodje. Kaj je bilo na vaše milosti zadnje name naslovljeno pismo v zadevi dveh študentov Maurija in Böhma storjeno in doseženo pri svetnikih würtemberškega kneza v Stuttgartu, bodo vaše milosti verodostojno izvedele iz tukaj priloženega pisma.² V tej kneževini vlada nov režim, ki naklepa, da tujcem v deželi ne bo dovolil pognati korenin. S svojimi otroki so zapolnili vse urade, cerkvene službe, šole in samostane, v tübinskem štipendiju pa čaka na župnije, šole in diakonate še okoli 60 magistrov. Tako je bilo prejšnji teden v Stuttgartu okoli sto mladih učencev, ki so pridno študirali gramatiko, dialektiko in retoriko, vsi so, med njimi moj mlajši sin, prosili za mesto v samostanu; vzeli bodo samo najsposobnejše domačine. Naši študenti so prišli tudi prepozno. Mesto magistra Steinerja je bilo vse leto prazno, šele pred 6 tedni je bil nekdo sprejet. Ker so Flacciu Illiriku odrekli letno provizijo 50 goldinarjev, so naslednje prazno mesto obljubili njegovemu sinu. Gospodu Francu Kurzu³ sem poleg pisma vaših milosti in gospostev ter moje prošnje priložil in dostavil tudi to name naslovljeno pismo starega kneza. Izročil jih je mlademu knezu, v isti uri so potem prišla v roke duhovnih svetnikov. Omenjeno pismo sem priložil, da nekateri med svetovalci, pa tudi drugi ne bi mislili, da rajnki knez kaj takega Kranjcem ni pisal ali obljubil. To pismo je treba hraniti, če je drugo vašim milostim bilo izgubljeno in bomo, ko bo sedanji knez pridšel na oblast, pri njegovi knežji milosti vložili prošnjo, v njej navedli, da so lahko Tiffernove štipendije deležni le Kranjci.

Magister Jurij Dalmatin se lahko uporabi za šolo ali pridiganje, kajti brez nadaljnje pomoči ne more ostati v štipendiju, saj za zimo nima obleke.⁴

Ker na mojo prošnjo glede dodelitve cerkvene službe omenjenemu Dalmatinu od duhovnih svetnikov samih nisem dobil odgovora, iz priloženega pisma tajnika duhovnega sveta⁵ pal sem zaznal, da bo, v kolikor bi Dalmatin zapustil stipendij, na njegovo mesto sprejet Illirikov sin. V 4 tednih, odkar sta bila pri meni študenta Maurus in Bohemus nisem štedil truda pri iskanju sredstev in poti, da bi ju namestil v kak drug štipendij ali oskrbo v Tübingenu. Nikjer ni bilo primerno in zaman bi ju še dalj časa zadrževal

2 Pismo vojvode Ludvika Trubarju z dne 21. maja 1570. Gl. Elze, *Briefe*, 492–493.

3 Franc Kurz (Kurtz) je bil vojvodov tajnik in je užival njegovo zaupanje. Gl. Elze, *Briefe*, 497 (op. 3). W. Bernhardt, *Die Zentralbehörden des Herzogtums Württemberg*, Stuttgart 1973, I, 451.

4 Deželni stanovi so 3. septembra 1570 sklenili, da bodo Juriju Dalmatinu na priporočilo Krištofa Spindlerja dali 25 goldinarjev za nadaljevanje teološkega študija. Gl. Elze, *Briefe*, 497 (op. 5).

5 Pismo Lovrenca Schmidlina Trubarju z dne 21. maja 1570 je objavil Elze, *Briefe*, 494–495.

PISMA

pri sebi. V tem pride iz Strassburga Felicijan Cunius, naš rojak, prinašalec tega pisma. Potolažil nas je, da lahko dobimo mesto v Strassburgu. Sama sta hotela tja, zaradi njiju sem pisal doktorju Marbachu in Illiriku⁶ ter ju kar najbolje priporočil. Naj ju Bog blagoslovi pri njunem študiju. Amen.

Nedvomno so vaše milosti in gospostva izvedele, da sem na prošnjo svoje žene in otrok tukaj v Derendingenu z denarjem, ki sem ga dobil za hišo v Ljubljani, začel graditi novo hišo; zidavo sem spravil tako daleč, da moram dokončati le še notranja dela; upam, da bi z božjo pomočjo, če bi imel denar, ta dokončal še pred jesenjo. Gospodu Mateju Haugu sem dolžan 200 goldinarjev, te bo založil gospod Melhior Stoffel,⁷ kar mu že drugič sporočam in pišem v pismu. Tudi nekaterim študentom, ki hranijo denar pri meni, sem dolžan 50 goldinarjev. Vse je šlo za omenjeno zidavo in gospodinjstvo (od vseh strani prihaja k meni mnogo ljudi); tako tičim sedaj v dolgovih in zidavi, kar me dela starega in ovira pri študiju, prevajanju in tisku itd. Zato ponižno in nujno prosim vaše milosti in gospostva, da mi čimprej nakažete oba dela moje provizije za letošnje 70. leto, ki zapadeta prihodnjega prvega julija in o božiču. Vaše milosti in gospostva mi bodo s tem izkazali veliko milost in dobroto ter me rešili velikih skrbi in stiske. Glede tega torej pričakujem milostni odgovor in se vam kar najponižneje in iskreno priporočam. Vse drugo boste izvedeli od prinašalca tega pisma, ki ga milostno priporočam.

Derendingen, 28. maja v 1570. letu.

Vašim milostim vdani in uslužni

Primož Trubar

6 Johannes Marbach (1521–1581) je postal 1557 dekan Tomaževe ustanove (Thomasstift) in stalni nadzornik (ephorus) strassburške univerze. Flacij je bil v tistem času v Strassburgu (1567–1573), kjer je pri Marbachu našel razumevanje in podporo. Gl. Elze, *Briefe*, 498 (op. 7 in 8); O. Olson, Flacius Illyricus, *Theol. Realenzyklopädie* XI, 209.

7 Melhior Stoffel je bil od 1569 vojni tajnik in deželni pisar v Ljubljani, umrl 13. aprila 1581. Gl. Elze, *Briefe*, 498 (op. 9).

PISMA

66

Kranjskemu deželnemu glavarju, oskrbniku in odbornikom¹

Derendingen, 10. julija 1570

Izvirnik, lastnoročen.

SI AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. registratura, šk. 92 (fasc. 54/3–1).

Foto: NUK, Ms 1061, št. 30.

Elze, *Die Universität Tübingen und die Studenten aus Krain*, 43–44 (ne v celoti).

Elze, *Briefe*, 500–502; Rajhman, *Pisma*, 236–237.

Den wolgebornen, edlen, gestrengen vnd ernnuesten herren, herren landshauptman, landsverweser vnd den herren verordenten jn Crein etc., meinen genadigen vnd gebietunden herren. Labach.

Gnad vnd frid von gott durch Christum.

Wolgeboren, edl, gestreng, ernnuest, genadig vnd gebietund herren. E. g. vnd herschafften sag ich hohen dangkh, daß sie mir mein prouision dises jar so gnadig, willig vnd pald auff mein diemütig bitten eruolgen laßen, den ich verhoff damit mein gebew jn khurtz zuuollenden. Jch hab nicht vermaint, daß so vil mühe vnd geld wurde bedürffen, dieweil das groß aichenholtz hab vergebens vnd die stein, khalch, sandt mit meinem esel herzu gebracht. Dennocht die 600 gulden, die ich vmb mein haus emphanen, sind mir alle auffgangen, vnd was ich von der prouision ersparen mügen. Wen das haus jn der stat zu Tübingen stünd, so wär 1200 gl. werd.

Jch hab vor der zeit etlichen jn Crein geschriben, daß man die jugent, welche zuuor die gantze grammaticam vnd principia dialectices et rhetorices nicht studiert haben, eraus gen Tübingen noch auff andre vniuersiteten nicht soll schickhen, dan solche künsten müeßen sie mit svhwaren vncosten durch aigne preceptores priuatim auch auff den uniuersiteten am ersten lehrnen, wöllen sie weiter höhere künst mit nutz erlernen. Darumb war guet, daß man zum Adamo zwen guet gehülffen thet, die die jugent ordenlich jn der leteinischer sprach lehrneten. Vnd dieweil magister Georgius Dalmata zum solchen werckh tüglich vnd er lenger aus armuet (hat nicht klaider noch geld) jm stipendio² nicht lenger sich erhalten vnd bleiben, daß ein ersame landtschafft jn zur obgemelter arbeit erforderte. Wir wolten jn eraus auch zum kirchen diensten ordiniren, daß er sich neben dem magistro Spindlero mit predigen teütsch vnd windisch möcht exerciren. Würd er teüglich zum predigen, müg man jn darzu prauchen, wo nicht, bei der schuel erhalten.

1 Trubar se zahvaljuje za razumevanje in pomoč, poroča o svojih študentih.

2 Pripisano na robu: „noch bei studijs zu Tübingen“.

PISMA

Vnd souer e. g. vnd her. den Dalmata zu sich wurden erforderen, so sollen die herren abermals dem fürsten v. Wirtemberg, daß ein ander creinerischer studiosus jn stipendium an seiner stat werde angenumen.³ Vnd wiewol wir aus des jungsten der herren rāth zu Stutgarten an mich schreiben wißen, daß des Jllirici sun an seiner stat khumbt, jedoch durch solch schreiben wöllen wir erhalten, daß an des nechsten vaccirende stat⁴ werde ein Creiner angenumen.

Magister Bernhart Steiner, dieweil er die condition beim herren v. Aursperg hat, wil lenger studieren, vnd wie ich vernim, dieweil er windische sprach zum teil vergeßen, möcht er sich zu Tübingen wider richten. Jezund nichts mehr. Allen e. g. vnd her., auch der gantzen ersamen landtschafft thue mich sambt dem Dalmata vnterthaniglich vnd treulich beuelhen. Derendingen, am 10 julij anno etc. 70.

E. g. vnd herschafften vnterthaniger vnd dienstwilliger Primus Truber

Prevod

Blagorodnim, plemenitim, hrabrim in častitim gospodom, gospodoma deželnemu glavarju, deželnemu oskrbniku in gospodom odbornikom na Kranjskem itd., svojim milostnim in zapovedujočim gospodom. Ljubljana.

Milost in mir od Boga po Kristusu.

Blagorodni, plemeniti, hrabri, častiti, milostni in zapovedujoči gospodje.

Vašim milostim in gospostvom se zelo zahvaljujem, da ste mi na ponižno prošnjo tako voljno in hitro, milostno nakazali provizijo za leto 1570.⁵ Z njo upam v kratkem dokončati svojo gradnjo. Nisem mislil, da bom potreboval toliko truda in denarja, saj sem veliko hrastovega lesa dobil zastonj, kamenje, apno in pesek pa sem dovažal s svojim oslom. Kljub temu sem porabil vseh tistih 600 goldinarjev, ki sem jih dobil za svojo hišo, in še, kar sem utegnil prihraniti od provizije. Če bi hiša stala v mestu Tübingen, bi bila vredna 1200 goldinarjev.

Pred časom sem nekaterim na Kranjskem pisal,⁶ da mladih, ki niso končali študij celotne gramatike in dialektičnih ter retoričnih principov, ne pošiljajo v Tübingen ali na druge univerze, kajti teh znanosti se morajo tudi na univerzah najprej naučiti zasebno, z velikimi stroški in z lastnimi učitelji, če se hočejo koristno naučiti drugih zahtevnejših znanosti. Zato bi bilo modro, da bi Adamu dali dva dobra

3 Pripisano na robu: „zuschreiben“.

4 Pripisano na robu: „nach jme“.

5 Deželni stanovi so mu res nakazali provizijo, za katero je Trubar prosil v prejšnjem pismu. Gl. Elze, *Briefe*, 498 (op. 10).

6 To pismo ni ohranjeno. Gl. Elze, *Briefe*, 500.

PISMA

pomočnika,⁷ ki bi mladino vestno učila latinščine. Ker je magister Jurij Dalmatin sposoben za takšno delo in se zaradi revščine (nima ne obleke ne denarja), dalje časa ne bi mogel vzdrževati in ostati v stipendiju niti študirati v Tübingenu, naj bi ga častiti deželni stanovi zahtevali za to opravilo. Hoteli smo ga ordinirati tudi za cerkveno službo, da bi se ob magistru Spindlerju vadi v nemškem in slovenskem pridiganju. Če bo sposoben za pridiganje, naj se ga za to uporabi, če ne, pa ga obdrži v šoli.⁸

V kolikor bi vaše milosti in gospostva Dalmatina poklicala, naj gospodje ponovno pišejo württemberškemu knezu, da se na njegovo mesto sprejme drugi kranjski študent. In čeprav iz zadnjega, name naslovljenega pisma gospodov svetovalcev v Stuttgartu vemo, da pride na njegovo mesto Ilirikov sin, bi s takim pisanjem dosegli, da bo na naslednje izpraznjeno mesto prišel Kranjec.

Ker ima magister Bernard Steiner službo pri gospodih Auerspergih, hoče nadaljevati študij, ker pa je, kot domnevam, deloma pozabil slovensko, bi se rad spet napotil v Tübingen. Za sedaj nič več. Vsem vašim milostim in gospostvom, tudi vsem častitim deželnim stanovom, se skupaj z Dalmatinom ponižno in iskreno priporočam.

Derendingen, 10. julija leta itd. 70.

Vašim milostim in gospostvom vdani in uslužni

Primož Trubar

7 Adam Bohorič je bil nekaj časa sam, 11. septembra 1568 pa so mu po sklepu deželnih stanov dodelili dva pomočnika z razmeroma skromno plačo. Tako ni prišlo do uresničitve sklepa. Šele 1570 je bil nastavljen Janez Gebhard (Elze, *Briefe*, 454, op. 8), po njegovem odhodu (1571) pa Ljubljčan Deziderij Tenck. Gl. Elze, *Briefe*, 501 (op. 3).

8 Tokrat je šlo nekoliko težje, deželni stanovi so imeli velike izdatke in niso mogli takoj nastaviti pomočnika v šoli ali pridigarski službi. Gl. Elze, *Briefe*, 503–504 (op. 3).

PISMA

67

Kranjskemu deželnemu glavarju, oskrbniku in odbornikom¹

Derendingen, 16. januarja 1572

Izvirnik, tuja roka, razen podpisa (Primus Truber, m. s. subscripsit).

SI AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. registratura, šk. 92 (fasc. 54/3–1).

Foto: NUK, Ms 1061, št. 31.

Elze, *Briefe*, 502–506; Rajhman, *Pisma*, 238–240.

Pr. 29. marca 1572.

Den wolgebornen, edlen, gestrengen vnd ehrvesten herrn, hern landshauptman, landsverweser vnd verordenten des fürstenthumbs Crain etc., meinen gnedigen vnd gebietenden herrn. Laybach.

Gnedige vnd gebietende herrn. E. g. vnd her. von gott dem herrn durch Christum wünsch ich täglich in meinem pater noster vnd seufftzen gnad, frid vnd alles guts mit erbietung meines vnderthenigen, willigen dienst zu vor. E. g. vnd her. haben ohn zweiffel durch etliche meine schreiben vernommen, wie mich der allmechtig das nechst verschinen jar von maio an bis auff decemb. mit schwerer, tödtlicher vnd langwüriger kranckhait, mit der colica passione vnd continua feбри haimgesucht. Vnd wiewol die doctores vnd apoteckher vil mühe vnd vnkostens mit mir gebraucht, auch in das Wildtbad geschickt, aber gemelte kranckhait haben von mir nit setzen wöllen, bis sie in die auswendige glider geschlagen vnd mich also an händen lahm vnd contract gemacht, daß ich nit schreiben khan. Man vetröstet mich, wen ich widerumb in des margraffen Wildtbad ziehe, so soll mein sach auch an händen besser werden. Vnd nach dem ich in gemelten kranckhaiten große schulden gemacht, die ich vor ostern versprochen zu bezahlen, derhalben e. g. vnd her. bit ich vnderthaniglich durch gott, sie wöllen mir abermals mein halbe prouision, die im künftigen ersten tag des julij mir verfelt, namlichen hundert taler, ietzund durch den herrn Mathis Haugen fürsetzen vnd anordnen zu geben. Solche vnd die vorige gnaden vnd wolthaten an mir offermals erzaigt vnd bewisen wirdt Christus reichlich belohnen. Die zwo quittungen vom verschinen vnd ietzigen jar, mein prouision belangend, schickh ich hiemit dem herrn Haugen, der wirdts durch seinen factorn e. g. neben disem schreiben vberantworten.

Es schreiben e. g. der meister Georgius Dalmatinus vnd Andreas Sauiniz, vnd bitten aus gedrungner noth vnd armut vmb conditiones. Ahn ihnen wöllen e. g. das best thun: den m. Dalmatinum zu einem kirchen dienst wo nit in Crain, doch bei den Vnderstairern verhelffen; er wirdt mich sampt dem Sauiniz mit dem dolmetschen vertreten mögen, wie aus seiner ersten prob, die er hiemit e. g. zuschickht, zu sehen ist; vnd dem Sauiniz zwaintzig oder dreißig fl. verordnen. Dan ich hab das gantz new testament bis auff das

¹ Pismo govori o Trubarjevi težki bolezni, njegovih dolgovich ter skrbi za Dalmatina in Savinca.

PISMA

12. capitel der offenbarung Joannis verfertigt mit klaren ausführlichen argumenten vnd scholien, darin ich, was schwer vnd finster geredt, ausgelegt vnd die falsche auslegung verwerff vnd alle doctrias vnd consolationes anzaig. Zu disem werkh bin ich von wegen des abschreibens vnd corrigierens des Andrea Sauiniz hoch nottürfftig. Derhalben e. g. wölle ihm dise gnad von wegen dises werkh's gnediglich beweisen, damit er sich khend davon klaiden vnd seine schulden abzahlen. In dem thue e. g. so wol als an mir ein christlichs guts werkh, vnd bin willens, gemelts buch der römischen kaiserlichen maiestet vnd ihrer mt. brudern, ertzhertzogen Carolen, vnvermeldet meiner verfolgung, zu dedicieren. Ob ichs thun sol, e. g. vnd her. wölle mir rhatsam sein etc.

Jch schickh ietzund der frawen landshauptmännin ein büchlin wider die Jesuwider vnd Eysengrim von den falschen vnd rechten mirackheln. Daßelbig wöllend e. g. vnd her. auch durchlesen, daraus werden sie vil guts lehrnen, der papisten betrug wißen zu vrtheilen, vnd die rechten christen werden in ihrem glauben gesterkt.

Die jnfection zu Tüwingen vnd allhie laßt ettwas nach. Zu Tüwingen hat es vber tausent vnd allhie bei hundert vnd zwaintzig hinweg genommen vnd noch hinweg nimpt.

Die theurung im broth vnd wein bleibt noch wie im verschinen jar. Zu Eßlingen ist dise wochen ein kind geborn worden ohn ein stirne vnd hat ein nasen wie ein haß vnd ein groß loch im kopff. Sonst ist nichts newes zu hören. E. g. vnd her. vnd einer gantzen ehrsamten landschafft, meinen gnedigen vnd gebittenden herrn thu ich mich vndertheniglich vnd trewlich bevellen. Datum Derendingen, den 16. januarij anno etc. 72.

E. g. vnd herr. vndertheniger vnd dienstwilliger Primus Truber m. s. subscripsit

Prevod

Blagorodnim, plemenitim, hrabrim in častitim gospodom, gospodom deželnemu glavarju, deželnemu oskrbniku in odbornikom kneževine Kranjske itd., svojim milostnim in zapovedujočim gospodom. Ljubljana.

Milostni in zapovedujoči gospodje. Vašim milostim in gospostvom želim vsak dan od Boga po Kristusu v svojem očenašu in vzdihljajih milost, mir ter vse dobro in ponujam svoje ponižne ter vdane usluge. Vaše milosti in gospostva so iz nekaterih mojih pisem nedvomno zaznali,² kako me je vsemogočni od maja do decembra preteklega leta zadel s težko, smrtno in dolgotrajno boleznijo colica passione ter continua febrī.³ Čeprav so doktorji in lekarnarji imeli z menoj veliko truda in stroškov ter me poslali tudi v Wildbad,⁴ me

2 Pisma niso ohranjena. Gl. Elze, *Briefe*, 502 (op. 1).

3 Colica passione – bolečine v trebuhu; febris continus – stalna vročica.

4 Toplice Bad Wildbad na področju Schwarzwalda v deželi Württemberg.

PISMA

omenjeni bolezn nista hoteli zapustiti, dokler mi nista prizadeli tudi okončin in me tako ohromili v rokah, da ne morem pisati. Tolažijo me, da bo z rokami bolje, če pojdem znova v toplice mejnega grofa Wildbad. Ker sem zaradi omenjenih bolezn zapadel v velike dolgove, ki sem jih obljubil odplačati pred veliko nočjo, ponižno pri Bogu prosim vaše milosti in gospostva, da mi po Mateju Haugu znova izplačate in nakažete polovico moje provizije, namreč 100 tolarjev, ki zapadejo prihodnjega 1. julija.⁵ To ter prejšnje milosti in dobrote, ki ste mi jih pogosto izkazali in dokazali, bo Kristus bogato povrnil. Dve pobotnici od minulega in tega leta, ki se tičeta moje provizije, pošiljam s tem gospodu Haugu, ki ju bo po svojem izvršitelju s tem pismom poslal vašim milostim.

Vašim milostim pišeta magister Jurij Dalmatin in Andrej Savinec ter v stiski in bedi prosita za službo. Najbolje bodo ravnale vaše milosti, da podelo magistru Dalmatinu cerkveno službo, če ne na Kranjskem pa pri Spodnje Štajercih. Skupaj s Savincem bi me lahko nadomeščal pri prevajanju, kot je razvidno iz prvega poskusa, ki ga tukaj pošilja vašim milostim, Savincu pa namenijo dvajset ali trideset goldinarjev. Dokončal sem vso Novo zavezo do 12. poglavja Janezovega Razodetja z jasnimi obširnimi utemeljitvami in razlagami, v katerih sem, kar je težko in nerazložno povedano, razložil ter zavrnil napačne razlage in opozoril na vse nauke in tolažila. Za to delo, za prepisovanje in korekture bi zelo potreboval Andreja Savinca. Vaše milosti naj mu zaradi tega dela izkažejo milost in naklonjenost, da bi si mogel kupiti obleko in povrniti svoje dolgove. S tem bi vaše milosti tako kot meni tudi njima storile krščansko dobro delo. Omenjeno knjigo bi rad, ne da bi omenil svoje pregnanstvo, posvetil rimsko cesarskemu veličanstvu in njegovega veličanstva bratu nadvojvodi Karlu. Vaše milosti in gospostva naj mi svetujejo, ali naj to storim ali ne.⁶

Gospej deželni glavarici pošiljam knjižico, uperjeno proti jezuitom in Eisengrimmu⁷ o lažnih in pravih čudežih.⁸ Naj jo preberejo tudi vaše milosti in gospostva, iz nje se boste naučili veliko dobrega – presoditi goljufijo papežnikov, vero pravih kristjanov pa utrditi.

Infekcija v Tübingenu in tu nekoliko popušča. V Tübingenu je pobrala nad tisoč, tukaj pa kakih sto dvajset ljudi.⁹

5 Deželni stanovi so Trubarjevo pismo obravnavali na seji istega dne, ko je prispelo (29. marca 1572). Četudi so odgovorili pogojno, vsaj po zapisniku sodeč, so mu le ugodili, niso pa še ugodili glede Dalmatina in Savinca. Gl. Elze, *Briefe*, 503 (op. 2); 507 sl.

6 Noviga testamenta posledni dejl je izšel šele 1577, posvetil pa ga je mladim kranjskim plemičem Auerspergom in Gallom. Br. Berčič, *Das slowenische Wort in den Drucken des 16. Jahrhunderts, Abhandlungen über die slowenische Reformation*, München 1968, 205.

7 Martin Eisengrein (1535–1578), kontroverzni katoliški teolog.

8 To naj bi bilo znano delo Johanna Marbacha. Gl. Elze, *Briefe*, 505 (op. 5).

9 Zaradi kuge se je tübinška univerza 16. avgusta 1571 preselila v Esslingen. Pismi A. Savinca in J. Dalmatina kranjskim deželnim stanovom sta datirani v Esslingenu. Gl. Elze, *Briefe*, 507, 508–511.

PISMA

Draginja glede kruha in vina je takšna kakor lani. V Esslingenu se je ta teden rodil otrok brez čela, nos ima kakor zajec, a na glavi veliko luknjo. Sicer ni slišati nič novega.

Vašim milostim in gospostvom in vsem častitim deželnim stanovom, mojim milostnim in zapovedujočim gospodom, se ponižno in iskreno priporočam.

Dano v Derendingenu, 16. januarja leta itd. 72.

Vašim milostim in gospostvom vdani in uslužni

Primož Trubar, podpisal s svojo roko.

PISMA

68

Kranjskemu deželnemu glavarju, oskrbniku in odbornikom¹

Derendingen, 8. septembra 1572

Izvirnik, tuja roka, samo podpis s Trubarjevo roko.

SI AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. registratura, šk. 92 (fasc. 54/3–1).

Foto: NUK, Ms 1061, št. 32.

Elze, *Briefe*, 513–514; Rajhman, *Pisma*, 241–242.

Pr. 27. septembra 1572.

Den wolgebornen, edlen, gestrengen vnd ernuesten herrn, herrn landtshaubtman, landsverweser vnd verordenten in den fürstumb Crein etc., meinen genedigen vnd gebüethunden herrn. Laybach.

Gnad vnd frid von gott durch Christum.

Wolgeborn, edl, gestreng, ernuest, genedig, gebietundt vnnd großgünstig, lieb herren. E. g. vnnd hr. gib ich vnderthanighklich zuuernemen, daß dise zwen khürschner, zeyger dises brieffs, mir disem sumer etlich gulden vnnd heut dato ein merereß habenn fürgesezt; entgegen hab ich jnen versprochen soliches ihr mir geliehen gelt zu Laybach zu erlegen. Derhalben an e. g. vnnd hr. mein diemütig pitten, sie wellen durch jrem herrn einember puchalter mein halb prouision, die mir nechst decembriß gefellt, gegen meiner quittungen, die ich dem obgemelten khürschner geben, zustellen lassen vnnd daß ichs abermals vor der zeit ersuche, khein vngnad auch vnwillen gegen mir fassen, den ich sunst khein andre gelegenheit, mein prouision zu empfangen. Im sumer nechst verschinen hab ich zweyen potten vonn hinen biß gen Augspurg vnnd von Augspurg biß gen Laybach von wegen der vorigen prouision halben zwölff gulden geben müssen.

Vonn der erbarmblich newzeitungen, was sich zu Paris zuetragen, hab ich dem herrn Spindler hiemit geschriben. E. g. vnnd hr. werdens vorhin wissen. Der vonn Vrania sol dem duc de Alba acht tausenddt khnecht erlegt, darunter sol der graw von Erbstein auch hingangen sein. Die infection ist noch an etlichen ortt nahe vmb vnns. Das traid ist wider im allten khauff, der wein ist noch tewr.

Was die khürchen diener belangt, khan ich wol auch bey mir selbst erachten, daß ainer ersamer lanntschaft vnns souil beschwerlich zu erhalten. Deswegen hab ich dem magistro Steiner vnnd dem Andrea Sauinecz geraten, daß sie sich allhie in khürchen diennst begeben haben. Aber nichts weniger e. g. vnd hr. sollen vnns fürsten von wegen eines khreinerischen stipendiatum an des magistri Dalmati statt anzunemen zu schreyben nicht vnterlassen, den des Dalmate locus vaciert noch. Hiemit e. g. vnnd hr.

¹ Trubar toži o svoji denarni stiski, prizadeva pa si, da bi izpraznjeno mesto v Tiffernovem štipendiju vendarle dobil Kranjec.

PISMA

sein dem lieben gott trewlich beuolhen, vnnd sie wellen mich allen herrn vnnd lanndtleuten auch vleissig beuelchen. Dattum jn eyl zu Derendingen am 8. sebtentbris anno etc. 72 sten.

E. g. vnnd hr. vnderthaniger vnnd williger caplan

Primus Truber m. s. subscripsit

Prevod

Blagorodnim, plemenitim, hrabrim in častitim gospodom, gospodom deželnemu glavarju, deželnemu oskrbniku in odbornikom kneževine Kranjske itd., svojim milostnim in zapovedujočim gospodom. Ljubljana.

Milost in mir od Boga po Kristusu.

Blagorodni, plemeniti, hrabri, častiti, milostni, zapovedujoči in naklonjeni, ljubi gospodje. Vašim milostim in gospostvom pokorno sporočam, da sta mi krznarja, prinašalca tega pisma, nekaj v tem poletju, in danes posodila še več goldinarjev. Obljubil sem, da jima bom izposojeni denar povrnil in založil v Ljubljani. Zato vaše milosti in gospostva ponižno prosim, da jima proti pobotnici, ki sem jo dal omenjenima krznarjema, po svojem gospodu blagajniku in knjigovodji nakažete polovico moje provizije, ki zapade v naslednjem decembru. Ker znova predčasno prosim, ne bi rad zapadel v nemilost in nejevoljo, saj sicer nimam nobene priložnosti, da bi dobil svojo provizijo. V minulem poletju sem moral zaradi lanske provizije dvema sloma za pot od tod do Augsburga in od Augsburga do Ljubljane plačati dvanajst goldinarjev.

O strašnih novicah, o tem, kaj se je dogajalo v Parizu, sem pisal gospodu Spindlerju.² Vašim milostim in gospostvom so najbrž že znane. Oranski je baje vojvodi de Alba pobil osem tisoč vojščakov, med njimi je baje bil ubit tudi grof Erbsteinski. Infekcija se pojavlja še ponekod v bližini. Žito ima spet staro ceno, vino pa je še drago.

Kar se tiče cerkvenih služabnikov, lahko ugotavljam, da nas častiti deželni stanovi toliko le s težavo vzdržujejo. Zato sem svetoval magistroma Steinerju in Andreju Savincu, da vstopita v cerkveno službo tukaj, toda vaše milosti in gospostva naj v zvezi z kranjskim štipendistom ne opustijo pisanja našemu knezu, da namesto magistra Dalmatina sprejme kranjskega štipendista, kajti Dalmatinovo mesto je še vedno izpraznjeno.³

2 V Parizu so doživeli 24. avgusta 1572 šentjernejsko noč (pokol hugenotov).

3 Na Dalmatinovo mesto je 11. maja 1572 bil poklican Blaž Budina, ki je bil tedaj v Strassburgu. Gl. Elze, *Briefe*, 514 (op. 3), 515–516; isti, *Die Universität Tübingen*, 72.

PISMA

S tem vaše milosti in gospostva iskreno priporočam ljubemu Bogu, pa tudi vi priporočite mene vsem gospodom in deželnim stanovom.

Dano v naglici v Derendingenu, 8. septembra leta itd. 72.

Vašim milostim in gospostvom vdani in uslužni kaplan

Primož Trubar, podpisal s svojo roko.

PISMA

69

Kranjskemu deželnemu glavarju, oskrbniku, odbornikom in blagajniku¹

Derendingen, 5. maj 1575

Izvirnik, tuja roka.

Semeniška knjižnica v Ljubljani.

Foto: NUK, Ms 1659, inv. št. 11/63.

Fr. Schumi, *Archiv für Heimatkunde I*, Ljubljana, 1882/3, 13–16 b.

Elze, *Briefe*, 516–522; Rajhman, *Pisma*, 243–249.

Pr. 10. junija 1575.

Den wolgebornen, edlen, gestrengen vnd ernuesten herrn, herrn landtshauptman, landtsuerweser, verordenten vnd einnemer des hochlöblichisten fürstenthumb in Crein etc., meinen gnädigen, gebietunden vnd günstigen herrn jn Crein.

Wolgeborn, edel, gestreng vnd ernuest, gnedig, gebietundt, lieb herrn. Von dem vatter durch seinen lieben sun, vnsern heiland, in krafft seines h. geistes e. g. gun. vnd ehrn. gnad, frid, einigkheit vnd alles guets wünsch ich on vnterlaß mit sambt meinem vntherthanigen willigen dienst zuuor vnd thue derselben hiemitz zuuernemen, daß der ernhafft vnd fürnemer herr Michel Claus von Cilli bürtig, ro. key. mt. etc. hoffapoteckher, mein lieber schwager, vor fünff jaren, als er noch zu Augspurg gewohnt, mir so par in gueten gulden tallern ein hundert gulden dargeliehen vnd fürgeseczt. Mit denen hab ich mein haus gar ausgebawen vnd ein öden weingarten an mich erkhaufft; welche hundert gulden jch ime in zweyen jaren zu erlegen sambt dem jnteresse versprochen. Aber von wegen der grossen langwierigen theuerung vnd des grossen täglichen vberlaufs vnd daß ich meiner tochter hundert gulden zum heirat guet geben vnd meine sün khleiden vnd den ein magistriren lassen vnd daneben in meinen dreyn langwierigen tödtlichen khrangkheiten vil verczert, hab ich die obgelmelte schulden bisher nicht abczallen mügen. Dieweil ich aber dem guetten herrn Clausen mit Worten vor zweyen jaren, als er bey mir persönlich gewest, vnd darnach mit geschrifften dis jar gewißlich mit danckh, aber doch an jnteresse (dasselbig wil jme erst drey tag nach dem jüngsten tag entrichten) zu bezzallen versprochen, derhalben an e. g., gun. vnd ern. jst mein vnderthanig vnd treulich bitten, sie wöllen mein die nechst khünfftige verfallende des letsten junij prouision, namblichen die hundert taller, durch jren herrn einnemer oder puechalder dem herrn Georgen Seyrle verordnen gegen meiner quitungen zuzustelen. Derselbig wirdet dauon die hundert gulden dem obgelmelten herrn Clausen zu Wien bey sicherer botschafft gegen meinen verschreibungen wissen zu

¹ Obširno pismo se začinja s Trubarjevimi denarnimi zadevami, nadaljuje pa z njegovim opominom deželanom, naj ohranijo enotnost med seboj.

PISMA

vberantworten, vnd die vbrigen sechczehen gulden vnd vierzig kreizer dem Andre Marschall kürschner vnd burger zu Labach, der mir souil geldts alhie gelassen, geben vnd erstaten. Dise wolthat vergelte Christus der herr in disem vnd künfftigen leben, amen.

Hieneben e. g. vnd herschafften gib ich in guetter trewer christlicher meinung zuuernemen, daß ein ansehnlicher gottsaliger christ, der den Creineren alles guets gündt, mir vertrewlich geschriben vnd gekhlagt, daß die verfluecht vneinigkeit (das sein seine wort) jn landts Crein bey den herrn vnd landleüten hohes vnd nideren standts aus verachtung des gottlichen worts vberhandt nemen wil. Dise böse newzeitungen haben mich hoch betruedt vnd seindt meine vil grossere anfechtungen dan meine vilfaltigen vnd langwürigen schmertzen an meinem leib, die ich seit octobrio leide. Den solicher neid, haß, mißuergunst, stolcz, hochfart, vbermuert, ehr- vnd geldtgeitz, die von dem teüffel vnd vnserer verderbter natur herkhumen, sind gewisse zeichen, vordrab vnd botten des vntergangs vnd verderbens vnser vatterlandts; dadurch auch die kirchen gottes wirdet zertert, geergert vnd von jren feinden, den gottlosen papisten, geschendet vnd gelestert, die ware glider der kirchen gottes hochbetruedt, verfolgt vnd verzagt vnd jre feind werden dadurch erfreit vnd jn jren anticristischen wesen bestetigt vnd gesterkht, daß sie vns vil hefftiger vnd freidiger als bisher verfolgen werden. Den vnser lieben herrn vnd heilandts Jesu Christi wort vnd weissagungen, dergleichen der hochgelerten vnd ersamen heiden, romischen burgern als Salustij reden vnd sprüchwort, daß die reich, land, stet vnd haushaltungen, dergleichen der kirchen, die vneins sind, werden zertert, zu grundt gehen, werden nicht fehlen noch lügen, sunder gewißlich geschehen. Vor tausent jaren hat der h. Crisostomus, bischoff zu Constantinopel, wider soliche vneinigkeit, hochfart, stolcz, geicz, eigennucz, sicherhait vnd wolust des fleisch, wie dan jeczundt auch geschieht, der obrigkeit vnd burgerschafft starckh, gewaltig vnd on vnderlaß gepredigt vnd vil büecher geschriben, darinen er gedroet vnd geweissaget, sie werden deswegen zu grundt gehen. Aber sie haben sich daran nicht gepessert, bis sie hernach, nach wenig hundert jaren, vom Türckhen erobert, erbarmlich mit jren keiser, armen vnd reichen, jung vnd allt, man vnd weib ermördt, geschendet vnd gefangen weg gefürt. Vnd die cronickh schreiber sagen, daß an diser zerstörung sey nur der burger vntrew gegen jren keiser, hochfart, geitz vnd vneinigkeit der reichen burger schuldig, den sie haben khein hülff, geldt noch rath wider den feind darreichen wöllen. Vnd ist groß geldt vnd guet daczumal zu Constantinopel gewest, das ist hernach denn Türckhen zum teil worden. Dergleichen exempel sindt gar vil in der h. geschriff, in den cronickhen, historien vnd in taglichen erfarungen zu finden vnd zu sehen.

Hierauff an e. g. vnd herschafften ist mein vnd aller trewer kirchendiener an gottes stat vnser hochbitten, ernstlich ermanen vnd trewer rath, sie wöllen niht allein für sich selbst mit allen menschen, als vil an jnen möglich, fridlich vnd einig sein, gegen menniglichen alle trew vnd liebe in allen dingen erzeigen vnd beweisen, sunder auch pacifici, das ist fridmaher, stüffter, verhelffen vnd trewe fürderer des friden vnter jederman sein, wo etwan zwischen den herrn landleüten oder vnterthonen durch des teüffels, pöse leüt,

PISMA

schtweczer vnd lügner vnd vnsern aigen verderbten fleisch anstüftung haß neid vnd feündtschafft wil erweckhen, daß jr dasselbig arges feur mit allen khrefften, gebeth, fürbit, ermanungen vnd vntrichten aus dem wort gottes nider leget vnd erleschet bey zeiten, daß daraus niht ein groß feur, jamer vnd not dem lieben vatterlandt zum zeitlichen vnd ewigen verderben daraus erwachse vnd auspreche. Wo jr das thuet, so werdet jr kinder des höchsten sein vnd bleiben vnd die rechten vätter des vatterlandts genent vnd von jederman geehret, eure kinder vnd kinder kinder gesegnet, wie gott selbst sagt Math. 5, Psal. 112. Wo aber jr als die häubter vnd magen der andern glider des volckhs das nicht thuet, so werdet jr sambt andern zu grunt gehen, so wol als wen das haubt vnd der magen am leib khrank, grossen schmertzen, khein verdauen nicht haben, werden verschmecht, khrafftloß vnd nichts mügen thuen, vnd also ersterben vnd verderben. Dise gleichnus vnd lehr gibt der h. Paulus zu Römern am 12, 1 Cor. 12, Ephe. 4, vnd der römischer weiser bürger in einer aufrur zu Rom hat sie dem volckh vorgehalten. Bedenckht, jr meine lieben herrn, was der allmechtig euch Creinern für ein grosse gnad vnd wolthat für andere nation aus gnaden vmb sunst, allein vm Christi willen gegeben, daß er euch das h. saligmachend euangelium so lauter last predigen, die h. sacrament austeillen vnd zu emphachen, eur gebeth vnd allen gottes dienst frey offenlich wider des teüffels vnd Anticrist toben vnd wuetten, argenlistig anschleg vnd pöse praticcken verrichten vnd zu volpringen, dadurch vil seelen werden erhalten zum ewigen leben. Vnd das ist auch ein große gnad gottes, khrafft vnd würckung des h. geistes, daruon ich auch in der teütscher vorred des windischen psalters vor jaren vnd in einem jeczigen büechle, das jnn wenig tagen gedruckt wirdet, da ich von der obrigkheit, ambt vnd beruef handle, hab geredt, daß alle herrn, die ritter vnd vom adel, auch der meist verständigist teil der bürgerschaft mit jren ehgemahlen, sünen vnd tochtern, was die religion vnd den rechten christlichen glauben belangt, so einig, gleich gesünet, eines verstands vnd willens nun lange zeit sind vnd bleiben im ganczen fürstenthumb Crein, dergleichen vnter den predigern, welches in kheinem fürstenthumb im reich, auch in disem württembergischen noch in den reichsteten nicht geschieht vnd erfunden wirdet. Den in allen fürstenthumben vnd reichsteten werden aberglaubischen, pabstischen grawen, freyherrn, edelleüt, sunderlich die patricij, die fürnembsten im rath in den reichsteten, erfunden, vnd vil eheleüt, eltern, prüeder vnd schwester sind jm glauben nicht eins, verachten vnd anfeinden einer den andern des glaubens halben.

Darumb sollen wir Creiner von wegen der grosser gnad, vns wie ob erczelt von gott gegeben, vns danckhbar erczeigen, jn anrueffen vnd bitten, daß er soliche ainigkheit des glaubens auch in allen weltlichen politischen vnd burgerlichen handlungen herczliche liebe, trewe, warheit, gerechtigkeit erhalte, gemehre vnd erweitere, auf daß dadurch gott der herr durch seinen lieben sun von vns geehret, gelobet vnd gepreiset werde vnd menigkhlich wisse vnd merkke, daß wir rechte gottes khinder vnd Christi jünger sind vnd mit dem h. geist erleicht vnd lebendige glider der kirchen worden. Dise gnad vnd gabe verleihe vns allen die h. dreyfaltigkheit, amen. Disen meinen extrauagant vnd digression, von mir in der

PISMA

eil vnd im beth nicht on schmerczen ligundt dictirt, wöllet in bösten verstehen, auslegen, gott vnd sein wort volgen vnd gehorsam sein.

Was sich in disen obern teütschen landen neulich zuegetragen, werden e. g. vnd herschafften vom herrn Jergen Seyrle, Spindler vnd Dalmatino, sunderlich daß man ein qualeficirten schueller heraus in das stüpendium an meines suns m. Primusen stat verordne, grundtlichen bericht emphahen. Vnd was e. g. vnd herschafften meinem sun in seiner khrankheit fürgesezt, mügen sich von der andern nechst khünfftigen prouision bezallen, vnd bedanckh mich gegen e. g. vnd herschafften, auch meniglichen, den herrn vnd frawen hohes vnd nideren stands, die jme so grossen vnd trewen mit allen dingen in seiner todlichen khrankheit beystandt, rath vnd hülff gethon; Christus der herr sey der vergelter. Wiewol er mich vnd andere mit seiner reiß hoch erzirnt vnd betrüebet, jhedoch, dieweil die reiß also geraten vnd gottes zühtigung gelindert, haben wir allen vnseren vnwillen auf sein diemütiges bitten gegen jm fallen lassen, vnd er vns versprochen, er wil sich pessern, gott, seine preceptoribus vnd eltern volgen, so haben wir auch das hertz des künigs Daudid, der von wegen des todts seines pösen suns Absollon bitterlich geweinet, 2 Reg. 18. Die theologen zu Tübingen geben mir guetten trost, er werde ein guetten kirchen diener geben, den er muß jm stipendio vor den doctoren vnd studenten vnd bey mir drey mal in der wochen predigen. Daczu gebe jme Christus der herr sein gnad vnd den h. geist. Hiemit e. g. vnd herschafften, auch den anderen herrn vnd landleüten allen thue mich vntherthanigklich vnd treulich beuelhen. Zu Derendingen am 5. majj anno etc. 75.

E. g., gun. vnd ern.

vntherthaniger vnd gehorsamer caplan

Primus Truber

Prevod

Blagorodnim, plemenitim, hrabrim in častitim gospodom, gospodom deželnemu glavarju, deželnemu oskrbniku, odbornikom in blagajniku preslavne kneževine Kranjske itd., svojim milostnim, zapovedujočim in naklonjenim gospodom na Kranjskem.

Blagorodni, plemeniti, hrabri in častiti, milostni, zapovedujoči, ljubljeni gospodje. Od Očeta, po njegovem ljubljenem Sinu našem Zveličarju, in z močjo Svetega Duha želim vam, milostnim, naklonjenim in častitim ob vsakem času milost, mir, enotnost ter vse dobro skupaj z mojim pokornim in vdanim služenjem. Sporočiti vam želim, da mi je častitiljivi in odlični gospod Mihael Klaus, po rodu iz Celja, rimsko cesarskega veličanstva itd. dvorni lekarnar, moj dragi svak,² pred petimi leti, ko je bil še v

² Mihael Klaus naj bi bil prej Trubarjev zet, mož njegove hčere, zato naj bi izraz »svak« razumeli v duhu 16. stoletja. Gl. Elze, *Briefe*, 517 (op. 1). Upoštevati je treba Kidričeve ugotovitve. Gl. F. Kidrič, *Izbrani spisi*, Ljubljana 1978, I, 104.

PISMA

Augsburgu, v dobrih zlatih tolarjih posodil in izročil sto goldinarjev. Z njimi sem povsem dozidal svojo hišo in dokupil zapuščen vinograd. Obljubil pa sem, da mu teh sto goldinarjev skupaj z obrestmi vrnem v dveh letih. Vendar zaradi velike in dolgotrajne draginje in velikih vsakodnevnih izdatkov, svoji hčerki sem za poročno darilo dal sto goldinarjev,³ sinovoma za obleko in enemu za magisterij,⁴ v svojih treh dolgotrajnih in smrtnih boleznih pa porabil veliko denarja, omenjenega dolga doslej nisem mogel poravnati. Ker pa sem dobremu gospodu Klausu pred dvema letoma, ko je bil osebno pri meni, z besedami ustno in potem še z obveznicami obljubil, da bom v tem letu hvaležno, vendar brez obresti (te mu bom poravnal tri dni po sodnem dnevu) vrnil dolg, zato moja ponižna in iskrena prošnja vašim milostnim in naklonjenim gospodvom, da glede moje provozije, namreč sto tolarjev, ki bo zapadla zadnjega junija, naročite vašemu gospodu blagajniku ali knjigovodji, da jih proti moji pobotnici nakaže gospodu Juriji Seyerleju. Ta bo na podlagi mojih obveznic po zanesljivem slu omenjenemu gospodu Klausu na Dunaju izročil sto goldinarjev, ostalih šestnajst goldinarjev in štirideset krajcarjev pa bo dal in povrnil gospodu Andreju Marschallu, krzrnarju in meščanu v Ljubljani, ki mi je pustil toliko denarja. Kristus, Gospod, naj to dobro delo povrne v tem in onem življenju, amen.

Poleg tega vašim milostim in gospodvom po dobrem, iskrenem in krščanskem prepričanju sporočam, da mi je ugleden in pobožen kristjan, ki Kranjcem želi vse dobro, pisal in potožil, da bo v deželi Kranjski zaradi omalovaževanja božje besede, med gospodo in deželani visokega in nizkega stanu prevladala prekleta needinost (to so njegove besede). Te hude vesti so me močno vznemirile in me mučijo veliko bolj kakor moje raznovrstne in dolgotrajne telesne bolečine, ki jih trpim od oktobra. Kajti zavist, sovraštvo, hudobija, ošabnost, napuh, objestnost, častihlepnost in pohlep po denarju, ki prihajajo od hudiča in iz naše pokvarjene narave, so zanesljiva znamenja, predhodniki in glasniki propada ter pokvarjenosti naše domovine. Na tak način prihaja tudi uničenje in poguba nad božjo Cerkev, njeni sovražniki, brezbožni papežniki pa jo blatijo in obrekujejo. Resnični člani božje Cerkve so vznemirjeni, trpijo preganjanje in so obupani, njihovi sovražniki pa se zaradi tega veselijo in se čutijo potrjene in okrepljene v svoji antikristovski drži, tako da nas bodo še z večjo vnemo in veseljem kot doslej preganjali. Našega ljubelega Gospoda in Odrešenika besede in prerokbe, prav tako govori in misli učenih in častitljivih poganov, rimskih državljanov, kot je, na primer, Salus, napovedujejo, da bodo kraljestva, dežele, mesta, domovi in prav tako cerkve, ki so needine, razdejani in uničeni. To ne bo izostalo ali se izkazalo kot laž, temveč se bo gotovo zgodilo. Pred tisoč leti je sv. Krizostom, škof v Carigradu, zoper takšno needinost, napuh, ošabnost, lakomnost, sebičnost, brezskrbnost in poltenost oblastnikov in državljanov, kar se dogaja tudi sedaj, odločno, ognjevitvo in nenehno pridigal ter spisal več knjig, v katerih je grozil in prerokoval, da bodo zaradi tega pokončani. Vendar se niso poboljšali, dokler jih po nekaj sto letih niso zajeli Turki. Hkrati z njihovim

3 Verjetno se je hči Magdalena poročila z J. Dalmatinom in se preselila v Ljubljano, vsekakor pred 22. aprilom 1573. Gl. Elze, *Briefe*, 517 (op. 2). Gl. Fr. Kidrič, n. d.

4 Sin Primož je magistriral 5. avgusta 1573. Gl. Elze, *Briefe* (op. 3). *SBL* XIII, 205.

PISMA

cesarjem so revne in bogate, mlade in stare, može in žene neusmiljeno pomorili ali posilili in jih odpeljali v ujetništvo. Kronisti pravijo, da so za to uničenje krivi le nezvestoba državljanov svojemu cesarju, ošabnost, lakomnost in nesloga bogatih državljanov, kajti ti niso hoteli nuditi nobene pomoči in nasveta ali žrtvovati denarja in premoženja za obrambo. In vendar je bilo takrat v Carigradu veliko denarja in premoženja, vse to so potem Turki pobrali. Veliko podobnih primerov lahko najdemo v Sv. pismu, v kronikah, v zgodovinskih poročilih in vsakdanjih izkušnjah.

Zato se sam in vsi zvesti cerkveni služabniki v imenu boga, obračamo na vaše milosti in gospostva z gorečo prošnjo, resnim opominom in prijateljskim nasvetom, da nikar ne bodite le sami zase, z vsemi ljudmi kolikor je mogoče v miru in slogi in ne izkazujejte ter dokazujete v vseh stvareh vso zvestobo in ljubezen prijateljem, temveč bodite tudi pacifisti, to je mirovniki, ustvarjalci, spodbudniki in zvesti pospeševalci miru, kjerkoli se med gospodi, deželnimi stanovci ali podložniki pod vplivom hudiča, hudobnih ljudi, blebetačev, lažnivcev ali zapeljevanja lastnega pohotnega mesa, prebuja sovraštvo, zavist in mržnja. Tako boste z vsemi močmi, molitvami, prošnjami, opomini in naukom božje besede pravočasno odvrnili in pogasili ta strašni ogenj, da ne bo prišlo do izbruha velikega požara, žalosti in bede, ki bi bili ljubljene domovine v časno in večno pogubo. V kolikor boste tako ravnali, boste otroci najvišjega, imenovali vas bodo resnične očete domovine in vam izkazovali čast, vaši otroci in otrok otroci pa bodo blagoslovljeni, kakor pravi Bog sam v Mt 5 in Ps 112.⁵ V kolikor pa kot glava in želodec ostalih udov naroda tega ne storite, boste hkrati z drugimi pokončani, kakor če sta glava in želodec v telesu bolna, imata velike bolečine, ni nobene prebave, sta zaničevana, brez moči in ne moreta ničesar storiti, tedaj bosta odmrli in končala. To prisprodo in ta nauk omenja sv. Pavel v pismu Rimljanom 12; 1 Kor 12; Ef 4,⁶ rimski modrijan pa je v nekem uporu v Rimu ljudstvo opozoril nanju. Premislite, moji dragi gospodje, kako veliko milost in dobroto je vsemogočni iz milosti in zastonj, samo zaradi Kristusa, pred drugimi narodi izkazal vam, Kranjcem, ko vam daje v tako čisti obliki oznanjati sv. zveličavni evangelij, deliti in sprejemati sv. zakramente, svobodno in javno opravljati vaše molitve in vso bogoslužje, s čimer je mnogim dušam ohranjeno večno življenje, pa čeprav hudič in antikrist divjata proti temu, besnita in zvijačno kujeta napade in hudobijo. Tudi v tem, o čemer sem pred leti govoril v nemškem predgovoru slovenskega psalterja in sedaj v novi knjižici, ki bo natisnjena v nekaj dneh,⁷ kjer razpravljam o gosposki, službah in poklicu, se kaže velika milost božja, moč in delo Svetega Duha. Namreč, da so vsa gospoda, vitezi in plemstvo, tudi večji del razumnega meščanstva s svojimi ženami, sinovi in hčerami, kar se religije in in prave krčanske vere tiče, v celi kneževini Kranjski že tako dolgo in še bodo tako enotni, enakega prepričanja, razmišljanja in volje. Enako tudi med pridigarji, česar ni mogoče najti in se ne dogaja v nobeni kneževini, niti v tej württemberški ali drugih cesarskih mestih. V vseh kneževinah in cesarskih

5 Trubar misli na govor na gori (Mt 5,1–12 in psalm 111/112).

6 Natančneje Rim 12,4–5; 1 Kor 12,12–25; Ef 4,16.

7 Knjižica je obširni Catechismus z dvejma izlagama 1575.

PISMA

mestih se namreč najdejo praznoverni, papistični grofje, baroni, plemiči, posebno patriciji, najodličnejši v svetih cesarskih mestih, prav tako veliko zakoncev, staršev, bratov in sester ni enotnih v veri, prezirajo se in napadajo drug drugega zaradi vere.

Zato se moramo mi, Kranjci, zaradi velike milosti, ki nam jo, kot je bilo omenjeno, Bog naklanja, izkazati hvaležne. Obračati se moramo k Bogu in ga prositi, da tako kot enotnost v veri tudi v vseh svetnih, političnih in državljanskih opravilih ohrani, razširi in utrdi srčno ljubezen, zvestobo, resnico in pravičnost. Na tak način bomo Gospodu Bogu po njegovem ljubljennem Sinu izkazovali čast, hvalo in zahvalo, vsakdo pa bo vedel in spoznal, da smo resnični božji otroci in Kristusovi učenci, da smo razsvetljeni z božjim Duhom in živi udje Cerkve. To milost in ta dar naj vsem podeli Sv. Trojica. Amen.

To moje nenavadno pisanje in oddaljevanje od snovi, ki sem ju v naglici in v postelji, leže zaradi bolečin narekoval, razumite in si razlagajte kot dobronamerno ter bodite poslušni Bogu in njegovi besedi.

O tem, kaj se je v teh gornjenemških deželah nedavno dogajalo, posebno pa o tem, da naj bi na mesto mojega sina magistra Primoža odredili štipendij kvalificiranemu študentu, bodo vaše milosti in gospostva prejeli izčrpno poročilo od gospodov Jurija Seyerleja, Spindlerja in Dalmatina. Kar so vaše milosti in gospostva mojemu sinu v bolezni pomagala, naj si izplačajo iz prihodnje provizije. Zahvaljujem se tudi vašim milostim in gospostvom, gospodom in ženam visokega in nizkega stanu, ki so mu v smrtno nevarni boleznih v vsem izkazali tako veliko in dragoceno pomoč ter mu stali ob strani z nasvetom in pomočjo. Gospod Kristus naj vam bo plačnik. Čeprav je mene in druge s svojim potovanjem hudo razjezil in razburil,⁸ je sedaj potovanje končano in božja jeza pomirjena. Zato smo zaradi njegove ponižne prošnje pozabili na nejevoljo, on pa nam je obljubil, da se bo poslušen Bogu, svojim predstojnikom in staršem poboljšal. Tako smo pokazali, da imamo srce kralja Davida, ki je zaradi smrti svojega hudobnega sina Absaloma bridko jokal, 2 Kr 18.⁹ Teologi v Tübingenu me tolažijo, da bo dober služabnik Cerkve, saj mora v štipendiju pred doktorji in študenti ter pri meni trikrat tedensko pridigati. Naj mu Gospod Kristus nakloni v ta namen milost in Sv. Duha. S tem se vašim milostim in gospostvom pa tudi drugim gospodom in deželanom vdano in zvesto priporočam. V Derendingenu, 5. maja v letu itd. 75.

Vašim milostnim, naklonjenim in častitim gospostvom vdani in poslušni kaplan

Primož Trubar

8 Primož Trubar ml. je brez očetovega dovoljenja šel v Ljubljano in tu zbolel. Gl. Elze, *Briefe*, 521 (op. 8); M. Rupel, *Primož Trubar*, 201, 279.

9 Natančneje 2 Kr 19,1. V Dalmatinovi *Bibliji* (178 b) je 2 Kr 19,1 res 2 Kr (2 Sam) 18. V novejših izdajah je zadnja vrstica 18. poglavja prešla v 19. poglavje kot prva.

Kranjskemu deželnemu glavarju, oskrbniku in odbornikom¹

Derendingen, 20. decembra 1579

Izvirnik, tuja roka, razen konca zadnjega stavka in podpisa (od »Diß mein ... « dalje).

SI AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. registratura, šk. 92 (fasc. 288).

Foto: NUK, Ms 1061, št. 33.

M. Rupel, *Drugi Trubarjev zbornik*, Ljubljana 1952, 79–84; Rajhman, *Pisma*, 250–258.

Den wolgeborenen, edlen, gestrengen, ehrnuesten herrn, herrn landtschaubtman, landtsverweser vnd verordenten des fürstenthumbs Crain etc., meinen genädigen vnd gebietunden herrn samendlich oder sonderlich, im abwesen herrn landtsverwaltern zu eröffnen. Labach in Crain.

Wolgeboren, edel, gestreng, ehrnuest, genädig vnd gebietundt, günstig herrn.

Von gott durch Christum e. g. vnd herrschafften wünsch jch in meinem täglichen pater noster gnad, frid vnd alles guets mit erbietung meiner vntherhänigen diensten zuuor. E. g. vnd herrschafften ist on zweuel wol wissundt, wie etlich vnruige, aigenünstige scribenten vnd prediger, die auch gleichwol der augspurgerischen confession wolten sein, von etlichen artickel vnsers glaubens, als von der erbsünde, rechtfertigung, von baiden naturen Christi, von h. sacramenten, gueten werckhen, ceremonien etc., auß mißuerstandt der h. geschrift oder vil mehr auß stoltz vnd hochmuert mit anderen worten vnd verstand, als die propheten, apostel vnd die alten vnd jetzigen gottseligen theologen geredt vnd geschriben vnd in der augspurgerischen confession begriffen, angefangen offendlich vnd trutzlich zu schreiben, zu drucken vnd zu predigen. Darauß dan grosse vnainighaitt vnther den gelehrten vnd predigern an villen orten (auch in Östereich vnd in Karenden einreissen wöllen) eruolget, dadurch nit allein der lauff des h. euangelij bei villen verhindert vnd vill guet hertzen vnd gwissen in glaubenssachen verwürt, jrrig, zweuelhaftig betrüebt vnd verzagt, sunderlich durch die caluinisten vnd flaccianer worden, sonder mit dem haben sie auch vnserem genachtparten widerwertigen vnd verfolgeren die höchste vrsachen geben, vnseren rechten, alten, allein seligmachenden glauben, lehr, buecher, außtailung der h. sacrament zu lesteren, für falsch, auffrüerisch zu schelten vnd für die hohen potentaten anzubringen, daß wir luterischen in kheinem artickel vnsers glaubens jn der augspurgerischen confession sind ainig, sonder in vill seiten zerteillt. Mit disen vnd dergleichen jesuwiderischen fürgeben, weliches sie auch laider mit vnseren gedruckten buechern bezeugen, bewegen sie die potentaten vnd ansehendliche personen vnser religion anzufinden vnd zu ueruolgen.

¹ Trubar sporoča o *Formuli concordiae* in njenem pomenu za slovenske dežele.

PISMA

Nun disem teuflischen angriff zu begegnen, die vnainigkhaitt zwischen den euangelischen predigern vnd zuehörer abzulegen vnd den verdacht, daß die rechten, beständigen luterischen der augspurgerischen confession verwandten sind jres glaubens in allen artickel vngewiß, vnainig, abzulänen, haben die drei gottseligen weltlichen churfürsten vnd andere fürsten, grauen, herrn vnnd reichstett die gottseligsten, gelertesten theologen zusammen beruefft, mit jnen beratthschlagt, wie der sachen zu helfen etc. Auff soliches haben sie die alte, erste getrukhte augspurgerische confession (dan hernach im anderen druck sind etlich wörter verändert) für die hand genumen, in derselben alle artickel, sententz vnd wörter, darauß der strait erstanden, vleißig erwegen vnd darüber, wo etwan khurtz, finster oder zweyuelhafftig geredt, ein außfürliche declaration auß lauterem, verständigen sprüchen der h. geschriff gestelt, vnd also alle jrrige opinionen, außlegungen, geschriffen vnnd disputationen widerlegt.

Vnnd dise declaration haben sie in ein buech eingeschriben vnd formulam concordiae genandt. Von disen buech haben die obgemelten chur vnd fürsten, vil abgeschribner exemplaria allen ständen des römischen reichs, die sich zur augspurgerischen confession gethan, durch ansehenliche hochgelerten personen vbersendet, daneben geschriben, daß sie alle jre theologen, prediger vnd schulmaister zusammen beruffen, das gemelt buech vleißig durchzulesen, anhören vnd zu judicieren fürlegen, vnd wo sie was darinen vnrecht, dem wort gottes zuwider befinden, daß sie es antzeigen; wo nicht, da sie zeugnus geben vnd subscribieren, daß darin alle artickel des rechten, apostolischen dem christlichen glauben änlich sein.

Es haben sich gleichwol etliche halstärige, stoltze caluinisten vnd flaccianer befunden, die nicht subscribieren wollen. Die haben ire obrikhaitten auß jren gebiet zu ziehen verschaffen, aber die anderen bey 7000 willig, mit freuden gott lobend, daß zu diser ainigkhaitt khumen, subscribirt.

Nach disem ungefehr vor 10 wochen ist vnser probst vnnd cantzler, herr d. Jacobus Andreae, welicher in obgemelten handlungen am meisten vnd lange zeit gebraucht worden, zu vns gen Tübingen auß Sachsen khumen, alda hab jch in in beisein der herrn doctorn, herrn Theodorici Snepfij vnd d. Jacobi Herbrandi, d. Johan Brentij, angezaigt, wie es vmb eur khirchen in Steyr, in Crain vnd Karenten ein gestalt habe, wie die jesuwider vnd ir anchang noch alweg mit arglist vnd falschen erdichten fürgeben von den frumen, trewen, warhafftigen, mit villen grossen tugenden begabten fürsten vnd herrn, herrn Carolum ertzherzogen in Östereich etc., ernstliche beuelh wider die vnser euangelische prediger vnd zuehörer außbringen, deswegen die drei ersame landtschafften in Steyr, Crain vnd Karenten sind vorhabens, von neuen wider die jesuiter vnd pabstischen an jr f. d. zu supplicirn vnd vntherhänigest zu bitten, sie bei den brugkherischen an der Muer abschid zu bleiben lassen, nemlichen daß ein ieder mag frey vnd sicher bei der augspurgerischen confession oder pabstischen glauben mit vnuerletzten gewissen bei seinem hab vnd guet vnuertriben sein vnnd bleiben.

PISMA

Auff soliches haben die obgedachten alle vier theologen mir gerathen, jch solle euch, den drei landtschafften auff peldest ein exemplar der formulae concordiae zuschikken vnd zuerschreiben, daß jr eur khirchendiener vnd schulmeister zusammen fordert, die formulam fürleget, daß sie es mit vleiß vnd gueten bedacht samendtlich durchlesen vnd wo sie dieselbige in allen stukhen der augspurgerischen confession gleichförmig befinden, subscribirn vnd die subscription jr mir auff peldest zuschicket, daß jchs dernach per Stutgart jme dem herrn d. Jacobo Andreae, gen Sachsen vbersendt, welichs jch zu thuen versprochen.

Hierauff hatt der doctor Jacob alsbald von Studtgarten mir ein exemplar der formulae concordiae zugeschickt; daselbig hab jch von stundan des anderen tags beim Andre Marschal khirschner, burger zu Labach, der landtshauptmanschafft in Crain herrn verwalter (herren Christophen freyherren zu Aursperg etc.), vbersendet vnd daneben jrer g. geschriben, daß sie von obgemelter formula zwai exemplar abschreiben lassen vnd das ain euch in Karenten, das ander in Steyr schikken, vnd gedenkh, es sei geschehen.

Nach disem allen hatt mir der obgemelt herr d. Iacobus Andreae auß landts Hessen zuegeschriben laut beiligender covey. Auß dem haben e. g. vnd herr. abzunemen, daß ers guet mit vnsern khirchen vermaint, jnen ratthen vnd helfen wil nach seinen vermögen, dergleichen jch auch. Deswegen hab jch euch herrn in Karenten, in Steyr vnd Crain ieden insunderhaitt mit gleichen worten vnd mänungen bei disem aignen botten zuschreiben wollen mit der hoffnung vnd gewißlicher zuuersicht, e. g. vnd herr. werden jre euangelische khirchendiener vnd schulmeistern nach verlesung der formulae concordiae dahin vermögen, daß sich subscribiern vnd jr subscription bei disen botten mir zueschicket, dieweil jch, wie des herrn d. Jacobi Andreae schreiben vermeldet, per Studtgarten alsbald jme vbersenden will, damit auch der vnseren landen prediger vnd schulmeister namen vnd mänung, daß sie es warhafftig, beständig vnd von hertzen mit der augspurgerischen cofession bißher gehalten vnd hinfür, es gehe jnen dabei wol oder vbel, halten vnd nach inhalt derselben glauben vnd predigen vnd saliglich sterben wöllen, auch neben anderen villen hochgelerten theologen eingeschriben vnd offendtlich in druck publiciert werden.

Vnd wen das geschieht, so ist guete hoffnung, vnserer widerwertigen der jesuiter vnd aller pabstischen geschrai von der luterischen vnainighaitt vnd jrthumben werde dadurch gestilt. Den trutz dem teuffel vnd allen jesuwideren, daß sie die artickel vnserer allein seligmachenden glaubens in der augspurgerischen confession, auß der prophetischen vnd apostolischen geschriff vnd catechismo genumen vnd mit wenig verstendigen worten verfast, dawidcr was warhafftig mügen fürbringen, allein daß sie sagen, jr catholische khirch glaubt vnd halte anders, daß ist jr geschrai vnd behilff wider vns. Aber wir habens mit der h. geschriff vberzeuget, daß wir die rechte catholische apostolische vnd christliche khirchen, das ist in der gemeinschafft aller hailigen sind, den wir glauben, lehren vnd halten, was Christus, seine propheten vnd apostel gelehrt, geschriben, zu glauben vnd zu halten beuolhen haben. Die pabstische thuen das widerspil,

PISMA

darumb sein sie die rechte ecclesia malignantium, wie sie Daudid ps. 26 nent, vor der iederman sich hieten soll.

Zum anderen, wen der durchleutigester vnd genädigester herr vnd vnser frumer, trewr landtsfürst ertzherzog Carolus etc., glaubwürdig würdet bericht, daß ewr prediger vnd schulmeister jres glaubens gewiß, den sie mit h. biblischer geschriff bezeugen vnd verthadigen, vnd sind in allen artickel ainig, haltens auch gleich mit allen euangelischen theologen vnnd prediger jm gantzen römischen reich vnd mit den chur, fürsten, grauen, herrn vnd reichstett, die sich zu der augspurgerischen confession bekhenen; vnd wen jr herrn vnd landtleuth jr f. d. mit offnen, verständigen vnd diemütigen worten gibt zu uerstehen, daß jr nicht auß vnuerstand, aigensinighaitt, stoltz, hoffart oder durch verführungen ewr prediger zu solchen glauben getretten vnd den offendlich bekhenet, sonder daß jr auß lauterem, gottlichen wort vnd ernstlichen beuelh gottes erkhenet, daß jr disen glauben bei verlierung euer einiger saligkhaitt frey offendlich müest bekhenen vnd darüber laiden vnd verlieren, was gott verhengt, vnd diser glaube entziehe der ordenlicher obrikhaitt gar nichts, weder ehr, forcht, lieb, trew, gehorsamb, rent, zins, steur, sonder mache die vntherthanen lustig, willig, fröhlich jrer obrikhaitt zu dienen nicht allein mit geld oder guet, sonder auch mit leib, leben vnd bluet, wie sich bißher bei allen euangelischen standen jm reich vnd anderstwo bei allen predigern vnd vntherthanen erfunden, vnd sind allen auffrüerischen feind vnd thuen jnen widerstand.

Diß mein lang, ainfeltig, dictirt schreiben, damit jch der obgemelten herrn theologen vnd mein rath, wie jr dem heuchlerischen, arglistigen, antichristischen jesuwideren vnd pabstischen legaten mit jren anschlegen vnnd falschen fürbringen vor eur f. d. sollet begegnen vnd ablänen, angezaigt, wöllet im besten verstehen vnd außlegen. Wir seufftzen zu gott vnd beten, daß auch bei euch sein h. name, sein maiestett, macht vnd wort gehailiget, recht erkhandt vnd bekhandt werde, das Christi reich bey euch sich durch sein wort in khrafft des h. geistes erweitere, sein vnnd nicht des teuffels, Turkhen vnd pabstischer wil bei euch fürgang habe etc. Vnd jch thue das auch auß schuldiger pflicht, dieweil jch eur landtsman vnd 17 jar von 30 biß 47 ein gehorsamer, trewer landtman gewest, allen ausstand vnd steur von meinen pfarren vnd pfrunden zu bestimbter zeitt erlegt, an der pfarren zu Lagk bey Ratschakh vnd S. Bartolmes Veld vnd an der caplanai s. Maximiliani zu Cili, die in 32. jar abgeprunen, vber 700 fl. aignes gelds verbauen. Vmb dise pfründt hatt mich Vrbanus Textoris, pischoue zu Labach, daß jch den catechismum vnd der apostel geschicht recht auff cantzel außgelegt, mit seinen falschen angeben gepracht vnd auß dem vatterland verjagt, mein guet vnd büecher genumen etc. Aber hernach vber 12 jar hatt jme selbst zu Donawverd den hals abgebrochen.

Jn was form vnd mit welichen worten eur prediger vnd schulmeister der formulae concordiae sich subscribiern sollen, werden sie auß gemelten buech wol wissen zu erinern vnd berichten, nemlichen, daß sie alle, theologen, superintendenten, pfarrer, prediger, diaconi vnd schulmeister, frai vnd offendlich vor gott vnnd seiner khirchen bekennen vnd bezeugen, daß sie mit allem vleiß, ernst vnd anrueffung des h. geistes die formulam concordiae, von den gottseligen, hocherlauchten theologen vnd jren paeceptoren

PISMA

auß obern teutschen landen vbersendt, durchgelesen vnd darin gründtliche, lautere, warhafftige, der h. geschriff eindliche declaration der augspurgerischen confession vnd fürnamlich der strittigen artickel befunden vnd daß sie bißher vnd hinfür in solichen verstandt der artickel der augspurgerischen confession von hertzen geglaubt, treulich gelehret vnd hinfür wöllen etc. Zur vrkhundt haben wir vns der drei fürstenthumb Steyr, Crain vnd Karenten prediger, khirchendiener vnd schulmeister hierunder mit aigner handt vnterschriben vnd vnser gewändliche btschaft auffgedrukht. Auff dise weis mögen die drei landen samendlich oder ain iedes landts insunderhaitt ein schreiben vnd bekhantnus auffrichten vnd mir auffß beldest zueschikhen, die soll alsdan weiter den obgemelten chur, fürsten, reichsständen vnd theologen bei aigner gewisser bottschaft auffß ehest vberantwort werden. Vnd zun beschluß bitt gott durch Christum, daß er euch verleihe das zunemen warer erkantnus gottliches wesens vnd willens, seines euangelij fray bekhantnus vnd christliche gedult. Vnd thue mich e. g. vnd herr. gehorsamblich vnd treulich beuelchen.

Dieweil jch nicht wisse, in weliches landt diser bott mit meinen schreiben am ersten khumen werde, derhalben so bit jch euch herrn, daß jr die zwai beilegende schreiben den anderen zwai landen, herrn vnd landtleuthen auffß beldest bei sicherer bottschaft wöllet zueschickhen, vnd euch mit ainander verständigen vnd vergleichen, die antwort auff diß mein schreiben mir zueschikhen. Geschriben in der eil zu Derendingen am 20. decembris anno 79.

E. g. vnterthaniger trewer caplan Primus Truber,

Gewesner, ordentlich berueffen, praesentiert vnd confirmirt thumbherr zu Labach, pfarrher zu Lagk bei Ratschacht, zu Tyfür vnd in S. Bartolmes Veld, prediger vnd caplan S. Maximiliani zu Cilli, windischer prediger zu Triest vnd nach der ersten veruolung prediger zu Rottenburg an der Tauber, pfarrher zu Kempten vnd zu Aurach, nachmals prediger der ersamen landtschafft in Crain vnd in der grauenschafft Gertz zu Rubia, vnd nach der andern veruolung pfarrher zu Lauffen, vnd ietzundt zu Derendingen bei Tübingen.

Also hatt mich gott von einem ort zum andern geführt vnd in grosser gefahr vnd tödlichen khrankhaitten beim predigambt die 50 Jar vnd in meinem alter 72 wunderbarlich beschützt vnd erhalten. Darumb sei jme lob vnd ehr von ewigkhaitt zu ewigkhaitt. Amen.

Der wölle mich noch, biß jch das new testament zum andern auff khlein form außdrukhe vnd ein khirchenpostil colligier, erhalten vnd darauf mit gnaden auß disem jamerthal zue sich erfodern. Amen. Amen. Amen.

Diß mein jn der eil dictiren vnd vngeübten schreiberen geschriff e. g. vnd her. wöllen jm pesten verstehen.

PISMA

Primus Truberus m. s. subscript.

Prevod

Blagorodnim, plemenitim, hrabrim, prečastitim gospodom, gospodom deželnemu glavarju, deželnemu oskrbniku in odbornikom kneževine Kranjske itd., svojim milostnim in zapovedujočim gospodom, zbranim ali vsakemu posebej, v odsotnosti deželnemu upravitelja v branje. Ljubljana na Kranjskem.

Blagorodni, plemeniti, hrabri, prečastiti, milostni in zapovedujoči, naklonjeni gospodje. Od Boga po Kristusu prosim za vaše milosti in gospodstva v svojem dnevnem očenašu milost, mir in vse dobro, predvsem pa vam vdano na uslugo. Vaše milosti in gospodstva brez dvoma dobro vedo, kako so nekateri nestanovitni, samovoljni pisci in pridigarji, ki pravijo, da so augsburške veroizpovedi, zaradi napačnega razumevanja Sv. pisma ali še bolj zaradi ošabnosti in napuha začeli z drugimi besedami in v drugem smislu, kot so preroki, apostoli in nekdanji ter sedanji od Boga izvoljeni teologi govorili in pisali, ter je v augsburški veroizpovedi opredeljeno, javno in klubovalno pisati, tiskati in pridigati o nekaterih členih naše vere, kot o izvirnem grehu, opravičenju, obeh naravah Kristusa, o svetih zakramentih, dobrih delih, obredih itd. Zaradi tega nastaja marsikje velika needinost med učitelji in pridigarji (radi bi se vsilili tudi v Avstrijo in na Koroško). Tako je mnogim, posebno zaradi dejavnosti kalvincev in flacijancev ovirano spoznavanje evangelija in niso le mnogim dobra srca in vest glede vere zmedena, zavedena v zmoto, z dvomi vznemirjena in obupana, temveč so s tem našim sosednim nasprotnikom in preganjalcem dani v roke najtehtnejši razlogi, da obrekujejo našo pravo, staro, edino zveličavno vero, nauk, knjige in delitev zakramentov, da imajo vse to za napačno in uporniško ter prinašajo pred visoke oblastnike vest, da mi, luterani, nismo enotni v nobenem členu naše augsburške veroizpovedi, temveč razdeljeni na mnogo sekt. S temi in podobnimi jezuitskimi trditvami, ki jih žal, dokazujejo tudi z našimi tiskanimi knjigami, spodbujajo oblastnike in ugledne osebe, da našo vero napadajo in preganjajo.

Da bi ta hudičev napad preprečili, odpravili needinost med evangeljskimi pridigarji in poslušalci in odvrnili sum, češ da so pravi, stanovitni luterani, ki pripadajo augsburški veroizpovedi, glede svoje vere in vseh njenih členov negotovi in neenotni, so trije bogoljubni posvetni volilni knezi, drugi knezi, grofje, gospodje in cesarska mesta sklicali najbogoljubnejše in najbolj učene teologe ter se z njimi posvetovali, kako pomagati, da se stvari uredi itd. Tedaj so vzeli v roke staro, prvič natisnjeno augsburško veroizpoved (ker so bile pozneje v ponatisu nekatere besede spremenjene). V njej so skrbno pretehtali vse člene, misli in besede, zaradi katerih je nastal prepir, in o tem, kar je bilo morda preveč na kratko, nejasno ali dvoumno povedano, podali izčrpno izjavo iz čistih in razumljivih izrekov Sv. pisma. Tako so zavrnilo vsa zmotna mnenja, razlage, spise in razprave.

PISMA

To izjavo so zapisali v knjigo in jo imenovali *Formula concordiae*.² Volilni in drugi knezi so vsem stanovom rimskega cesarstva, ki priznavajo augsburško veroizpoved, po uglednih visoko učenih osebah poslali več prepisanih primerkov te knjige. Pripisali so, naj skličejo vse svoje teologe, pridigarje in učitelje ter jim predložijo omenjeno knjigo, da bi jo skrbno prebrali, poslušali in presodili. V kolikor najdejo v njej kaj nepravilnega, božji besedi nasprotnega, naj to sporočijo. V kolikor pa ne najdejo ničesar takega, naj s podpisom potrdijo, da se v njej vsi člani ujemajo s pravo, apostolsko, krščansko vero.

Takoj so se našli nekateri trmasti in ošabni kalvinci in flacijanci, ki nočejo podpisati.³ Tem so njih oblastniki zapovedali, da zapuste njihovo ozemlje. Ostali, okrog 7000, pa so voljno podpisali in veselo slavili Boga, da je dosežena ta enotnost.⁴

Potem, nekako pred 10 tedni, je naš prošt in kancler gospod dr. Jakob Andreae, ki je bil pri omenjenih razpravah zavzeto in dolgo časa navzoč, iz Saškega prišel k nam v Tübingen. V navzočnosti gospodov doktorjev: gospoda Theodorja Schnepfa, dr. Jakoba Heerbrandta in dr. Janeza Brenza sem mu poročal,⁵ kako je z vašo Cerkvijo na Štajerskem, Kranjskem in Koroškem, kako jezuiti in njihovi privrženci povsod z zvijačo in lažnimi izmišljenimi pretvezami od pobožnega, zvestega, resnicoljubnega, z mnogimi velikimi in odličnimi krepostmi ovenčanega kneza in gospoda, gospoda Karla, nadvojvode avstrijskega itd. izsiljuje stroge odloke zoper naše pridigarje in poslušalce. Zaradi tega so se trije častitljivi deželni stanovi na Štajerskem, Kranjskem in Koroškem odločili, da njihovo knežjo svetlost zoper jezuite in papiste znova ponižno prosijo, da se spoštuje sklep iz Brucka na Muri, namreč, da lahko vsakdo z mirno vestjo, brez strahu za svoje imetje in pred preganjanjem svobodno izpoveduje augsburško veroizpoved ali papežniško vero. Vsi štirje omenjeni teologi so mi svetovali, naj vam, trem deželnim stanovom, čimprej pošljem primerek *Formulae concordiae* in vam pišem, da skličete svoje cerkvene služabnike in

učitelje ter jim Formulo predložite. To naj skupaj, skrbno in dobro premišljeno preberejo ter v kolikor ugotovijo, da je v vseh delih skladna z augsburško veroizpovedjo, podpišejo. Vi pa jo podpisano čimprej pošljite meni. Sam jo bom, kakor sem obljubil, prek Stuttgarta poslal gospodu dr. Jakobu Andreaeu na Saško.⁶ Doktor Jakob mi je iz Stuttgarta takoj poslal izvod *Formulae concordiae*. Takoj drugi dan sem ga

2 O *Formuli concordiae* govori na kratko M. Rupel, Primož Trubar in *Formula concordiae*, Drugi Trubarjev zbornik, Ljubljana 1952, 65 sl. Besedilo Formule z znanstveno dokumentacijo gl. *Die Bekenntnisschriften der evangelisch-lutherischen Kirche*, Göttingen 1982, 735 sl.

3 Težave glede podpisa Formule so vzniknile že v samem začetku. Andreae si je nakopal sovraštvo kalvinistov, flacijancev pa tudi filipistov in celo nekaterih pravovernih luterancev, ker se jim je zdela Formula preveč radikalna. Gl. M. Brecht, n. d., 679.

4 Slovesen podpis Formule je bil 25. junija 1580 v Dresdenu, podpisanih je bilo 8000 predikantov. Gl. M. Rupel, prav tam, 65.

5 Sestanek teologov s Trubarjem je bil okoli 18. oktobra 1579. Gl. M. Rupel, prav tam, 66; J. Rajhman, Prvi slovenski odziv na *Formulo Concordiae* 1571, *Znamenje* 23 (1993), 1/2, 63–68.;

6 J. Andreae se je mudil na Saškem od 1576 in jo zapustil 1580. Gl. M. Brecht, n. d., 679.

PISMA

po Andreju Marschalu,⁷ krzrnarju, ljubljanskem meščanu, poslal deželnemu glavarstvu na Kranjskem, gospodu upravitelju (gospodu Krištofu, baronu Auerspergu itd.). Hkrati sem njihovim milostim pripisal, da dajo dva primerka omenjene Formule prepisati in enega pošljejo vam na Koroško, drugega pa na Štajersko. Mislim, da se je tako tudi zgodilo.

Po vsem tem mi je omenjeni dr. Jakob Andreae iz hesenske dežele pisal, kar vam pošiljam v priloženi kopiji. Iz tega lahko vaše milosti in gospostva razberejo, da ima z našo Cerkvijo dobre namene, da vam hoče, prav tako kot jaz, po svojih močeh svetovati in pomagati. Zato sem vam, gospodom na Koroškem, Štajerskem in Kranjskem, vsakemu posebej z istimi besedami in mislimi želel pisati in po lastnem slu poslati to pismo v upanju in s trdnim prepričanjem, da bodo vaše milosti in gospostva itd. svoje evangeličanske cerkvene služabnike in učitelje po preučitvi *Formulae concordiae* pripravile do tega, da jo bodo podpisali in podpisano po istem slu poslali nazaj. Jaz pa jo bom, kakor sporoča pismo dr. Jakoba Andreaea, prek Stuttgarta poslal njemu. Naj bodo poleg mnogih drugih visokoučenih teologov v tisku zapisana in javno objavljena tudi imena in izjave pridigarjev in učiteljev iz naših dežel, da so doslej v resnici stanovitno in iz srca priznavali augsburško veroizpoved, da se je hočejo tudi v prihodnje držati ter v skladu z njeno vsebino verovati, pridigati in blaženo umreti.

Če se to zgodi, lahko trdno upamo, da bo vpitje naših nasprotnikov, jezuitov in vseh papežnikov o luteranski needinosti in zmotah utihnilo. Kajti kljub hudiču in vsem jezuitom, ki si prizadevajo, da bi mogli kaj resničnega navesti zoper resnico, da so člani naše edino zveličavne vere v augsburški veroizpovedi vzeti iz preroških in apostolskih spisov ter katekizma, je edino sredstvo, s katerim lahko nastopajo proti nam, ko govorijo, kako drugače veruje in misli njihova katoliška cerkev, njihovo vpitje. Toda dokazali smo s Svetim pismom, da smo prava katoliška, apostolska in krščanska cerkev, da smo v občestvu vseh svetih, kajti verujemo, učimo in se držimo tega, kar so učili in pisali Kristus, njegovi preroki in apostoli ter zapovedali verovati in se tega držati. Papežniki počenjajo nasprotno, zato so oni prava cerkev hudobnežev, kakor jih David, psalm 26⁸ imenuje, katere naj se vsakdo varuje.

Drugič, naj bo presvetli in milostljivi gospod, naš pobožni, zvesti deželni knez nadvojvoda Karel itd. verodostojno obveščen, da so vaši pridigarji in učitelji v svoji veri, ki jo s svetimi bibličnimi spisi dokazujejo ter branijo, trdni in si glede vseh členov edini, ter z vsemi evangelijskimi teologi in pridigarji v vsem rimskem cesarstvu ter z volilnimi knezi, knezi, grofi, gospodi in cesarskimi mesti, ki priznavajo augsburško veroizpoved, enakih misli. Prav tako dajte vi gospodje in stanovi njegovi knežji svetlosti z odkritimi, razumnimi in ponižnimi besedami razumeti, da niste iz nevednosti, samovolje, domišljavosti, napuha ali zaradi zapeljevanja svojih pridigarjev pristopili k tej veri in jo javno izpovedujete, temveč da

⁷ Andrej Marschall, usnar iz okolice Ljubljane, gl. Elze, *Briefe*, 498 (op. 10), je bil zelo verjetno Trubarjev ožji prijatelj in je večkrat prenašal pisma.

⁸ SSP, psalm 26,5: »Sovražim zbor hudobnežev, s krivičniki nočem posedati.«

PISMA

ste zaradi čiste božje besede in odločne božje zapovedi spoznali, da morate to vero javno in svobodno izpovedovati, sicer bi izgubili duševni mir, morali bi trpeti in bi izgubili, kar je Bog namenil. Ta vera ne jemlje redni oblasti ničesar: ne časti, ne moči, ne ljubezni, ne zvestobe, ne pokorščine, ne dohodka, ne obresti, ne davkov, temveč dela podložnike vesele, voljne služiti svojim gospodarjem, ne samo z denarjem ali imetjem, temveč tudi s telesom, življenjem in krvjo, kakor je to bilo doslej v vseh evangeljskih krajih v cesarstvu in drugod med vsemi pridigarji in podložniki, so tudi proti vsakršnemu puntarstvu in se mu upirajo.

To moje dolgo, preprosto, narekovano pismo blagovolite razumeti kot dobronamerno in ga tako tudi razlagati. V njem vam dajem omenjenih gospodov teologov in svoj nasvet, kako naj pred njegovo knežjo svetlostjo sprejemate in zavračate nakane in lažniva pričevanja hinavskih, zvutih, antikristovih, jezuitarskih in papeževih poslancev. Mi vzdihujemo k Bogu in molimo, da bi tudi pri vas njegovo sveto ime, njegovo veličastvo, njegova moč in beseda bili posvečeni, prav spoznani in priznani, da bi se Kristusovo kraljestvo pri vas skozi njegovo besedo, z močjo Sv. Duha širilo, da bi se zgodila njegova, ne pa hudičeva, turška ali papeška volja. To pišem tudi iz občutka dolžnosti, saj sem kot vaš rojak bil 17 let (od 30. do 47. leta) vaš pokorni, zvesti podložnik, in vse terjatve in davke od svojih župnij in nadarbin poravnal ob določenem času. Na župnijah Loka pri Radečah in Št. Jernej na Dolenjskem ter na kaplaniji sv. Maksimilijana v Celju, ki je leta 32 pogorela, pa sem za gradnjo porabil preko 700 fl. svojega denarja. Ob te nadarbine me je spravil ljubljanski škof Urban Textor s svojimi lažnivimi navedbami, da na prižnici nisem prav razlagal katekizma in Apostolskih del. Pregnal me je iz domovine ter zaplenil moje premoženje in knjige itd. A potem, po 12 letih, si je v Donauwörthu zlomil vrat.⁹

V kakšni obliki in s katerimi besedami naj vaši pridigarji in učitelji podpišejo *Formulo concordiae*, boste lahko spoznati in se podučili iz omenjene knjige. Namreč, da vsi teologi, superintendenti, župniki, pridigarji, diakoni in učitelji svobodno in javno pred Bogom in Cerkvijo priznajo in potrjujejo, da so z vso skrbnostjo in resnostjo ter z obračanjem na Sv. Duha *Formulo concordiae*, poslano od bogoljubnih, visoko izobraženih teologov in njihovih predstojnikov iz Gornje Nemčije prebrali, v njej predvsem iz spornih členov našli temeljite, jasne, resnične in Sv. pismu ustrezne razlage augsburške veroizpovedi. Da so že doslej in bodo tudi v bodoče v takšnem razumevanju členov augsburške veroizpovedi v nje od srca verovali ter jih zvesto učili itd. V potrditev smo mi pridigarji, cerkveni služabniki in učitelji iz treh kneževin, Štajerske, Kranjske in Koroške, listino lastnoročno podpisali in nanjo odtisnili svoje pečate. Na ta način naj vse tri dežele skupaj ali vsaka dežela posebej sestavijo pisno izpoved ter mi jo čimprej pošljejo. Ta bo potem po zanesljivem posebnem slu izročena omenjenim volilnim knezom, knezom, cesarskim mestom in teologom. Za zaključek pa prosim Boga po Kristusu, da v vas utrdi resnično spoznanje božjega

9 Trubar ni maral škofa Textorja. Gl. M. Rupel, *Primož Trubar*, 58; M. Smolik, Textor Urban, *SBL XII*, 69–70.

PISMA

bivanja in njegove volje, svobodno izpovedovanje njegovega evangelija in krščansko potrpežljivost. Vašim milostim in gospostvom itd. se pokorno in vdano priporočam.

Ker ne vem, v katero deželo bo sel z mojim pismom najprej prišel, vas gospodje prosim, da ostali priloženi pismi, po zanesljivem slu čimprej dostavite drugima dvema deželama, gospodom in deželnim stanovom, ter se med seboj obveščate in sporazumete, kako mi boste na to pismo poslali odgovor.

Napisano v naglici v Derendingenu, 20. decembra leta 79.

Vašim milostim vdani, zvesti kaplan

Primož Trubar

Nekdanji, redno oklicani, predlagani in potrjeni kanonik v Ljubljani, župnik v Loki pri Radečah in Šentjerneju na Dolenjskem, pridigar in kaplan pri Sv. Maksimilijanu v Celju, slovenski pridigar v Trstu in po prvem pregnanstvu pridigar v Rothenburgu ob Tauberi, župnik v Kemptenu in Urachu, nato pridigar častitih deželnih stanov na Kranjskem in Rubiji v Goriški grofiji, po drugem pregnanstvu pa župnik v Lauffenu in sedaj v Derendingenu pri Tübingenu.

Bog me je torej vodil iz kraja v kraj skozi velike nevarnosti in smrtne bolezni, me v starosti 72 let 50 let čudežno varoval in ohranil v pridigarški službi. Zato naj bo hvaljen in češčen od vekomaj do vekomaj. Amen. Bog naj me ohrani, da še drugič, tokrat v mali obliki natisnem Novo zavezo in sestavim Hišno postilo, nato pa me milostno, iz te solzne doline vzame k sebi. Amen. Amen. Amen.

To moje v naglici narekovano in po neizkušenem pisarju dobronamerno napisano pismo naj vaše milosti in gospostva kot tako tudi razumejo.

Primož Trubar, podpisal s svojo roko.

PISMA

71

Vojvodi Ludviku, gospodu deželnemu dvornemu mojstru in duhovnim svetnikom¹

Derendingen, 5. februarja 1580

Izvirnik s Trubarjevo roko v Landeskirchliches Archiv, Stuttgart, A 26 Bd. 719, 4. Delna objava v katalogu *Reformation in Württemberg*, Calver Verlag, Stuttgart 1984, 313. V celoti v ČZN 1985, 65–68; Rajhman, *Pisma*, 259–260.

Den durchleüchtigen vnd hochgebornen fürsten vnd herren, herren Ludwigen herzog zu Württemberg vnd zu Teck, grauen zu Mümpelgart s. herren landhofmeister vnd geistlich räthen zu Stuttgarten. Meinen g. herren.

Stuttgart

Salutem et obsequium

Genädig vnd günstig lieb herren. Vnseren genädigen fürsten vnd herren beuelch durch euch mir aufferlegt, wolt ich vntherhäniglich vnd williglich nachkhommen. Aber in der warheit ich hab gar khein klein noch groß alphabet noch andere buch mit crabattischen oder cirulischen buchstaben getruckht oder geschriben, auch mit den lateinischen buchstaben in der windischen sprach nicht mehr, dan etlich psalteria, catechismus mit der langen ausslegung vnd den letzten teil des N. Testaments, von denen zuuor etliche exemplaria geschickht. Vnd ich zweifel ob man der cirulischen vnd crabatischen büecher zu Lajbach noch sind zu finden. Aber die herren Vngnaden die möchtens haben, dan sie sambt der ganzen truckherey vil mit crabatischen, cirulischen, lateinischen vnd teütschen büechern vnd geschriffen von Aurach weggeführt. Derselben beim vnsern genädigen fürsten vnd herren, wollet mich desswegen endtschuldgen, vnd irer fs. g. vntherhäniglich beuelchen. Derendingen 5. feb. anno 80.

E. g. vnd her. vntherhänig vnd dienstwillig Primus Truber

Prevod

Presvetlemu in visokorodnemu gospodu, gospodu Ludviku, vojvodi württemberškemu in teškemu, grofu mümpelgardskemu, kakor tudi gospodu deželnemu dvornemu mojstru in duhovnim svetnikom v Stuttgartu. Svojim milostnim gospodom itd.

Stuttgart

¹ Trubarjevo obvestilo o usodi zapuščine biblijskega zavoda v Urachu.

PISMA

Vdani pozdrav

Milostni in blagohotni ljubi gospodje! Zapovedi našega milostnega kneza in gospoda, ki ste mi jo predali, bi rad pokorno in vdano ustregel. Vendar resnično nimam več ne malega ne velikega abecednika ali drugih knjig, natisnjenih ali napisanih s hrvaškimi ali ciriličnimi črkami, tudi nobenih z latinskimi črkami v slovenskem jeziku, razen nekaj psalterjev, katekizmov z eno dolgo razlago in zadnji del Novega testamenta, katerih nekaj izvodov sem poslal nedavno. Dvomim tudi, da bi v Ljubljani sedaj še lahko našli hrvaške in cirilske knjige. Lahko pa bi jih imeli gospodje Ungnadi,² ker so iz Uracha hkrati z vso tiskarno odpeljali mnoge hrvaške, cirilske, latinske in nemške knjige ter spise. Zaradi tega me pri našem milostnem knezu in gospodu opravičite in me njegovi knežji milosti vdano priporočite.

Derendingen, 5. februarja leta 80.

Vašim milostim in gospostvom vdani in uslužni

Primož Trubar

² O Ungnadovi zapuščini gl. A. Lisac, Ungnad Ivan, *SBL XIII*, 291; različno nekatere poznejše raziskave, gl. K. Schreiner, Die Uracher Druckerei Hans Ungnads – ein Opfer der Gegenreformation?, *Gutenberg-Jahrbuch* 1972, Verlag der Gutenberg-Gesellschaft, Mainz, 717 sl.: J. Rajhman, Neobjavljeno Trubarjevo pismo, *ČZN* 56 (1985), 1, 65–68.

Kranjskim odbornikom¹

Derendingen, 1. septembra 1580

Izvirnik, tuja roka, s Trubarjevo roko samo popravki in podpis.

SI AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. registratura, šk. 92 (fasc. 288).

Enako pismo, naslovljeno na štajerske odbornike, različno le v krajih glede na naslovljenca, se nahaja v Steiermärkischer Landesarchiv (Landschaftliches Archiv, Reformation, blau 73).

Foto: NUK, Ms 1061, št. 34 – reprodukcija pisma štajerskim odbornikom: Ms 1063, št. 30.

M. Rupel, *Drugi Trubarjev zbornik*, 90–91; Rajhman, *Pisma*, 261–264.

Den wolgebornen, edlen, gestrengen vnd ehrnuesten herren, herren N. N. der ersamen landtschafft des fürstenthumbs Crein verordneten etc., meinen genädigen, gebietunden vnd günstigen herren.

Wolgeborne, edel, gestreng, ehrnuest, genädig, günstig vnd vertraut, lieb herren. Von gott durch Christum e. g. vnd herrschafften wünsch ich alles guts mit erbietung meinen vnderthänigen treuwen diensten zuuor. Auß was bewegungen derselben vor halbem jar der subscription Fo[r]mulae concordiae ich geschriben, haben auß gemelten meinem schreiben die vrsachen ohn zweiffel wol verstanden. Vnd was jr mir geantwortt, hab ich den jnhalt alsbald, noch in der fasten nechst verschinen, dem herren d. Jacobo Andreae auff der post von Stutgarten jn Sachsen vbersendt vnd weiter raht von jm begert. Aber gemelt mein schreiben ist jme nicht zukommen, allein erst vor 6 oder 7 wochen, wie er wider bey vns zu Tübingen gewest, wie jr auß beiligunder copei seines schreibens an mich habt zu uernemen. Vnd als ich nun mündtlich von obgemelter euwer kirchendiener subscription, nachmals schriftlich gehandelt, hat er mir auch mündtlich vnd schriftlich den rath geben, wie jrs auß obgemelter copei seines schreibens werdet verstehn, nämlich, ich soll euweren theologen, predigern, kurchendienern vnd schulmeistern zuschickhen die formulam concordiae, daß sie dieselbig vleißig durchlesen, erwegen vnd judicieren, vnd souer sie nach jnhalt desselbigen buchs glauben, gelehrt haben vnd noch hinfür lehren willens, daß sie solches frey, öffentlich, vor allen menschen, die vnsers glaubens sind, vor der gantzen landtschafft vnd vnsern widerwertigen bekennen vnd ir bekhendnuß vnd consens, daß sie es mit gemelten buch in allen artickheln gleichförmig halten, glauben vnd lehren, samentlich mit jren namen vnderscriben in ein geschriff stellen jn hac forma:

Wir theologen, pfarherren, prediger, helffer vnd schulmeister der e. e. l. jn Crein bekennen offenlich vor gott vnd seiner rechten christlichen kurchen, daß wir die aug. confesion mit ir apologia, die schmackhaltische

¹ Pismo s tem datumom je bilo namenjeno tudi štajerskim odbornikom, le da so bila ustrezna mesta in kraji spremenjeni. V njem Trubar ponavlja nagibe za podpis *Formule concordiae* in predlaga obliko izjave, ki bi jo podpisali.

PISMA

artickhel, des d. Lutheri klein vnd großen catechismum vnd formulam concordiae, in ein buch zusammen erstlich zu (Thrößen) Dresen, nachmals zu Tübingen getruckt vnd jm namen der durchleüchtigsten, durchleüchtigen, hochgebornen churfürsten, fürsten vnd der fürnembsten ständ vnd stätt des h. römischen reichs ausgangen, vnd jr theologen vnd kkirchen diener subscription samentlich vnd sonderlich durchlesen, erwegen vnd betrachten, darin wir nichts vnrechts, sonder all artickhel nach inhalt vnd rechten verstand der h. biblischer geschriff sind gestelt vnd begriffen, in welchem verstand wir auch bißher gott lob geglaubt, gelehret vnd hinfür dermaßen lehren, dabey bleiben wöllen vnd seelig werden. Vnd zur vrkhund vnd zum zeügnüß diser öffentlicher vnser bekandtnüß vnser glaubens haben wir vns hierunden mit aigner hand vnderschriben vnd vnser gewonliche petschafft auffgetruckt. Geschähen zu Laybach, die etc., anno etc.

Sequuntur subscriptiones.

Vnd wan solches geschehen, soll man dise bekandtnüß dem herren d. Jacobo Andreae hieher gehn Tübingen oder mir zuschicken, als dan dise bekandtnüß würdet dem churfürsten in Sachsen vbersendt vnd in dem nechsten truckh des obgemelten buchs würdet dise jr subscription neben andern auch getruckt werden.

Vnd dieweil etlich predicanten von Laybach vnd von Clagenfurt mir zugeschriben, als bald obgemelt buch formula concordiae zu Tübingen außgetruckht vnd publiciert werde, soll inen von stundan ein exemplar oder mehr bei aignem botten zuschickhen, darauf soll gewißlich die subscription erfolgen, vnd dieweil gemeltes buch erst die vorige wochen außgetruckht vnd publiciert worden, hab ich schwerlich 3 exemplar dauon außgerißen vnd einbinden laßen. Vnd nachdem zaiger dises brieffs m. Foelicianus Campidonensis, mein zucht, hoch begert hat, Wien, nachmals Steyr, Kärndten vnd Crein zu besechen, derhalben mich embsig gebetten, ich soll jme dise bottschafft aufflegen vnd die 3 exemplar den dreien landen kirkhendienern zu tragen zustellen, wöliches ich jme nit abschlagen mögen noch sollen, damit er auch etwas in der welt sehe vnd erfahre vnd nicht im stipendio zu Tübingen erfaule. Ist ime auch nit zu wider, wo man sein zum kirkhendienst bederfft, zu gebrauchen, doch daß er zuuor von vnserm genädigen fürsten vnd herren zu Würtemberg erlaubnüß erlange.

Ich schreib auch hiemit jnsonderheit euwren theologen vnd kirkhendienern von wegen der subscription mit wenig wordten, dan ich referier mich auff dises an euch gethon mein schreiben, das wölet jnen genädiglich auch günstig lesen laßen.

Zum beschluß e. g. vnd herrschafften bitt ich durch gott, sie wollen dits mein wolmeinend schreiben, sorg, müeh vnd arbeit im besten verstehen vnd außlegen, den euwer kkirchen, welche von den jesuitem khein ruhe hat vnd wie sie neuwlich dem m. Casparo Krätzer widerstanden, noth, gefahr, anfechtung vnd verfolgung geht mir zu hertzen. Verhoff durch diß mittel der subscription sol jhr zum teil abgeholfen werden vnd sonderlich wan man dem durchleüchtigsten ertzherzogen Carolo etc., euwrem landtsfürsten dits obgemelt buch fürtrage vnd lesen laße, so würden die jesuider bei jhr. f. d. mit jrer vnwarheit niderligen müeßen. Darzu Christus

PISMA

der herr gib seinen geist, krafft vnd würckhung, amen. Beuelcht mich allen herren, frauwen vnd der gantzen rechten christlichen kirchen in lands Crein. Geschriben in der eyl zu Derendingen 1 Septemb. ano 80.

E. g. vnd her. vnterthaniger trewer caplan Primus Truber m. s. subscripsit.

Prevod

Blagorodnim, plemenitim, hrabrim in častitim gospodom, gospodom N. N., slavnega deželnega zbora kneževine Kranjske odbornikom etc., mojim milostnim, zapovedujočim in naklonjenim gospodom.

Blagorodni, plemeniti, hrabri, častiti, milostni, naklonjeni in zaupljivi ljubi gospodje. Od Boga po Kristusu želim vašim milostim in gospostvom najprej vse dobro ter ponujam svoje vdane in iskrene usluge. Iz kakšnih nagibov in vzrokov sem vam pred pol leta ob podpisu *Formulae concordiae* pisal, ste nedvomno razbrali iz tistega pisma. Vsebino vašega odgovora sem takoj, ko še ni minil postni čas, poslal gospodu dr. Jakobu Andreaeju po pošti iz Stuttgarta na Saško in ga prosil za nadaljnji nasvet. Vendar omenjenega mojega pisma ni dobil. To se je zgodilo šele pred 6 ali 7 tedni, ko je bil pri nas v Tübingenu, kakor lahko razberete iz priložene kopije njegovega name naslovljenega pisma.² Ko sem tedaj ustno in potem še pisno z njim razpravljal o podpisu vaših cerkvenih služabnikov, mi je ustno in tudi pisno, kakor boste razbrali iz omenjene kopije njegovega pisma, svetoval, da pošljem *Formulo concordiae* vašim teologom, pridigarjem, cerkvenim služabnikom in šolnikom. Ti naj jo skrbno preberejo, premislijo ter presodijo. V kolikor je njih vera v skladu z vsebino te knjige, če so tako učili in hočejo tudi v prihodnje tako učiti, naj to svobodno, pred vsemi ljudmi naše vere, pred vsemi deželnimi stanov in našimi nasprotniki javno izpovedo ter svojo izpoved in soglasje, da se v vseh členih strinjajo z omenjeno knjigo, da tako verujejo in učijo, skupaj s svojimi imeni in podpisi objavijo v posebni listini sledeče oblike:

Mi, teologi, župniki, pridigarji, pomočniki in šolniki slavne dežele Kranjske javno izpovedujemo pred Bogom in njegovo pravo krščansko Cerkvijo, da smo skupaj in vsak posebej prebrali, premislili in pregledali augsburško veroizpoved z njeno apologijo, šmalkaldske člene, dr. Lutra mali in veliki katekizem ter *Formulo concordiae*, vse to v Dresdenu in nato v Tübingenu, prvič skupaj v eni knjigi tiskano ter izdano v imenu presvetlih, prosvetljenih visokorodnih volilnih knezov, knezov ter imenitnih stanov in mest svetega rimskega cesarstva hkrati s podpisi vaših teologov in cerkvenih služabnikov. Našli nismo nič nepravilnega, temveč so vsi člani, kar se tiče vsebine in pravilnega razumevanja Sv. pisma, ustrezno postavljeni in predstavljeni. V tem smislu smo mi, hvala Bogu, tudi doslej verovali, učili in bomo učili tudi v prihodnje. Pri tem bomo vztrajali in se zveličali. Kot dokaz te javne izpovedi svoje vere smo se v to listino z lastno roko podpisali in pritisnili svoj običajni pečat. V Ljubljani, dne itd., v letu itd.

Sledijo podpisi.

2 Pismo J. Andreae z dne 23. junija 1580. Gl. M. Rupel, Primož Trubar in *Formula concordiae*, 88–89.

PISMA

Ko se bo to zgodilo, naj izpoved pošljejo v Tübingen gospodu dr. Jakobu Andreaeu ali meni. Potem bomo to izpoved poslali volilnemu knezu na Saško in v naslednji izdaji omenjene knjige bo poleg drugih natisnjen tudi njihov podpis.

Ker so mi nekateri pridigarji iz Ljubljane in Celovca pisali, naj jim brž ko bo omenjena knjiga s Formulo concordiae v Tübingenu natisnjena in dana v javnost, po posebnem slu takoj pošljem enega ali več izvodov, bo temu gotovo sledilo podpisovanje. Ker pa je knjiga komaj prejšnji teden bila natisnjena in izdana,³ sem le s težavo dobil tri izvode in jih dal vezati. Ker si je pisar tega pisma magister Felicijan Kemptenski, moj sin, zelo želel videti Dunaj, Štajersko, Koroško in Kranjsko, me je goreče prosil, naj mu poverim poslanstvo, da ponese tri izvode cerkvenim služabnikom teh treh dežel in naj mu tega nikakor ne odbijem, da bo tako lahko videl nekaj sveta ter si nabral nekaj iskušenj in se v Tübingenu ne bo polenil v štipendiju. Tudi ne nasprotuje temu, da bi ga, kolikor bi bilo potrebno, uporabili za cerkveno službo, vendar mora prej dobiti dovoljenje od našega milostnega kneza in gospoda v Würtembergu.⁴

S tem pa v svojem pismu, ki sem ga naslovil na vas, hkrati nekaj besed zaradi podpisa pišem tudi vašim teologom in cerkvenim služabnikom in upam da ga boste milostno dali prebrati tudi njim.

Za konec prosim pri Bogu vaše milosti in gospostva, da bi to moje dobronamerno pismo, skrb, rizadevanje in delo kar najbolje razumeli in razlagali, kajti stiska, nevarnost, preskušnja in preganjanje vaše Cerkve, ki nima miru pred jezuiti in se jim je nedavno postavila v bran z magistrom Gašperjem Krätzerjem,⁵ teži moje srce. Upam, da ji bo ta podpis delno v pomoč. Še posebej če bo presvetli nadvojvoda Karel itd., vaš deželni knez, to omenjeno knjigo prejel in prebral, bodo jezuiti s svojo neresnico pred njegovo knežjo svetlostjo poraženi. V ta namen naj Gospod Kristus podari svojega Duha, moč in dejanja. Amen. Priporočam se vsem gospodom, ženam in celotni pravi krščanski Cerkvi v deželi Kranjski.

Napisano v naglici v Derendingenu, 1. septembra leta 80.

Vašim milostim in gospostvom vdani zvesti kaplan

Primož Trubar, l. r. podpisal.

3 Celotna Konkordija je bila natisnjena šele konec avgusta v Tübingenu. Felicijan Trubar je prinesel na Slovensko nemški original, ne pa, kot so nekateri mislili, slovenski prevod Formule. Gl. M. Rupel, n. d., 111 (op. 13)

4 Felicijana Trubarja so v Ljubljani obdržali za pridigarja. Gl. M. Rupel, n. d., 71; isti, Namestitev Felicijana Trubarja v Ljubljani, ZČ VI–VII, 1952–1953, 588 sl.

5 Gašper Kratzer je bil jezuitski gojenec, nato pa protestant, poleti 1580 so ga štajerski deželni stanovi postavili za protektorja svoje šole Gl. M. Rupel, Primož Trubar in *Formula concordiae*, 70, 111 (op. 14).

PISMA

73

Ludviku vojvodi Württemberškemu¹

23. november 1580

Prepis.

Hamburg, Staats- u. Univ. Bibliothek, codex theol. 1146, 127.

Foto: NUK, Ms. 17/84.

Rajhman, *Pisma*, 265–266.

Dem durchleuchtigsten hochgebornen fürsten und herren Ludwиг hertzog zu Württemberg und Töck.

Durchleuchtiger hochgeborner f. g. [und] h. E. f. g. seynd meine unterthanigste treue dienst, neben meinem täglichen pater noster zuvor, und derselben thue hiemit in aller demuth zu vernehmen: Als mein sohn, zeiger dieses briefs beiligundes schreiben, die subscription der formula concordia betreffend der 3. Landschaft Steyer, Crain und Carnten mir fürgelegt, hab ich erstlich der Crainer aufbrochen und gelesen, und nach den andern ohne augen spiegel griffen, aufbrochen, vermeint sey der Steyrer oder Carner; es war aber e. f. g. gehörig, darob bin ich, Gott wüsste, im hertzen erschrocken, derhalben e. f. g. bitt ich, durch Gott, solch mein unbedachtlich übersehen, welches nicht aus hochmuth oder fürwitz (dann die Crainer haben mir daraus copie übersend), nit mit ungnaden versehen oder auslegen. Was aber die gemelte 3. landschaft der subscription halber gesinnet, ist in beyliegenden ihren schreiben zu sehen, solches soll und mag d. Osiander herrn d.

Jacobo Andrea zu schreiben. Und nachdem e. f. g. mit ihren stipendiaten zuvor der crainerischen kirchen, so wol als ander gedienet, welches Christus in der auferstehung wird reichlich belohnen, so bitt e. f. g. ich auch samt der Crainer, so wollt ihr unterthanigst bitte, meinen sohn, dieweil er auch die windisch sprach kan, ihrer kirchen zu dienen gn[ädiglich] vergonnen und bewilligen. Sind also eines gn[ädighen] abschied gewärtig, und e. f. g. thue die Crainer und mich unterthanig und treulich befehlen. Derendingen 23 novembris Ao. 1580.

E. f. g. unterthänigist treuer caplan Primus Truberus.

¹ Trubar s spremnim pismom pošilja sina Felicijana in se opravičuje, ker je odprl pismo, namenjeno vojvodi. Hkrati prosi, da vojvoda dovoli sinu Felicijanu oditi na Kranjsko.

PISMA

Prevod

Presvetlemu visokorodnemu knezu in gospodu, gospodu Ludwigu, vojvodi Württemberškemu in teškemu.

Presvetli visokorodni milostni knez in gospod. Vaši knežji milosti najprej moje vdane in zveste usluge ob vsakdanjem očenašu. Z vso ponižnostjo vam sporočam naslednje: Ko mi je moj sin, prinašalec tega pisma in priloženih listin, ki zadevajo podpisovanje *Formulae concordiae* v treh deželah Štajerski, Kranjski in Koroški,² le-te predložil, sem najprej odprl tisto s Kranjske in jo prebral, nato sem brez naočnikov segel po ostalih, misleč, da so listine s Štajerske in Koroške ter jih odprl, bila pa so pisma, namenjena vaši knežji milosti. Zaradi tega sem se, Bog mi je priča, zelo prestrašil. Zato po Bogu vašo knežjo milost prosim, da moje nepremišljene pomote, ki ni nastala zaradi domišljavosti ali radovednosti (saj so mi Kranjci poslali prepis), ne tolmači ali razlaga nemilostno. Kaj pa trije deželni stanovi mislijo glede podpisa, je razvidno iz njihovih priloženih pisanj. O njih naj doktor Osiander piše doktorju Jakobu Andreaeu.³ Ker je vaša knežja milost s svojimi štipendisti, pa tudi drugače že pomagala kranjski cerkvi, kar bo Kristus ob vstajenju bogato poplačal, vašo knežjo milost skupaj s Kranjci prosim, da njihovo ponižno prošnjo, da bi moj sin, ker obvlada tudi slovenski jezik, služil njihovi cerkvi,⁴ milostno uslišite in odobrite. Vaši knežji milosti se Kranjci in jaz ponižno in pokorno priporočamo.

Derendingen, 23. novembra 1580. leta.

Vaši knežji milosti vdano zvesti kaplan

Primož Trubar

-
- 2 Felicijan Trubar je prinesel v Derendingen pismo kranjskih deželnih stanov očetu Primožu in vojvodi Ludviku. Prepis pisma vojvodi Ludviku pa so poslali tudi Primožu Trubarju, kot je razvidno iz njihovega pisma z dne 19. 10. 1580. V njem poročajo tudi o podpisu *Formule concordiae*, ki naj bi ga zaradi uskladitve s štajerskimi in koroškimi predikanti odložili. Prim. M. Rupel, Namestitev Felicijana Trubarja v Ljubljani, ZC VI–VII, 1952–1953, 588 sl.: isti, Primož Trubar in *Formula concordiae*, Drugi Trubarjev zbornik 1951, 70, 92. Gl. tudi prepis pisma deželnih stanov vojvodi Ludviku, Hamburg, Staats- u. Univ. Bibl., cod. theol. 1146, 126–127.
 - 3 Trubar želi prek L. Osiandra obvestiti J. Andreaea o poteku akcije za podpis *Formule concordiae*. Prim. pismo J. Andreaea Trubarju 23. 6. 1580, M. Rupel, Primož Trubar in *Formula concordiae*, 88.
 - 4 Vojvoda Ludvik je dal Felicijanu svoj pristanek 28. novembra 1580. Istega dne je sporočil o svojem sklepu tudi superintendente Tiffernovega štipendija. Gl. pismo vojvode Ludvika kranjskim deželnim stanovom, prepis, Hamburg, Staats- u. Univ. bibl., cod. theol. 1146, 127. Pismo predstojnikom Tiff. štipendija, prav tam.

PISMA

74

Lovrencu Schmidlinu¹

23. novembra 1580

Prepis.

Hamburg, Staats- u. Univ. Bibl., cod. theol. 1146, 127.

Foto: NUK, Ms. 17/84.

Rajhman, *Pisma*, 267–268.

Dem ehrnhafften und fürnehmen herrn Laurentio Schmidlin, fürstlich württembergischen secretario. Zu Stuttgart.

Ehrnhaffter, günstiger, lieber herr. Ich klag euch von hertzen neben meines hertzens leid, daß meine liebe treue hausfrau von diser welt, gleichwol, Gott lob, ab[ge]schieden gottselig, auch diese meine frechheit und crimen laese majestatis, daß ich meines gn. f. u. h. schreiben, welches i.[hrer] f. g. die Crainer von meinen sohn übersendt aus übersehung aufbrochen, derhalben so bitt euch und die herren rätthe, daß sie solche meine sünde vor i. f. g. zum besten auslegen, und mich entschuldigen, wie ich i. f. g. hiemit schreibe. Also bitt euch, ihr wöllet die herren rath erbitten, daß sie auch mit i. f. g. handeln, daß mein sohn auf der crainerischen h. demüthig schreiben und bitten, ihre kirchen zu dienen mit gnaden werde abgefertigt, und wiederum wo er durch anstiftung der jesuiter, und des cardinal Moro ... de Malaspina (conveniunt nomina saepe rebus suis) der neulich an des ertzherzogen Caroli hof kommen, hat täglich 300 gold cronen zu verzehren, aus Crain vertrieben würde, von unserem g. f. mit gnaden aufgenommen würde, diese gnad und euer mühe wird Christus belohnen, das übrig wirdet von meinem sohn, wie alle sachen in Crain, Carnten und Steyer stehen, vernehmen. His vos omnes in Domino semper bene valete exopto, et me una cum filio fideliter et humiliter commendo. Derendingen 23. novembris Ao. 80.

E. dienstwilliger Primus Truber

Prevod

Spoštovanemu in odličnemu gospodu Lovrencu Schmidlinu, württemberškemu knežjemu tajniku. Stuttgart.

¹ Trubar se z zaupanjem priporoča Schmidlinu, sinu kemptenskega meščana in tajniku vojvode Ludvika. Schmidlin je bil dober latinist, zato verjetno Trubarjevi dostavki v latinščini. Gl. W. Bernhardt, *Die Zentralbehörden des Herzogtums Württemberg und ihre Beamten 1520–1629*, Vol. I, 1972, 619.

PISMA

Spoštovani, naklonjeni, ljubi gospod. Ob srčnem trpljenju, ker se je moja ljuba, zvesta soproga, Bog bodi zahvaljen, da spokoyno poslovala od tega sveta,² se vam želim iz srca potožiti tudi zaradi greha drznosti in zločina žalitve veličanstva, ki sem ga storil, ko sem po pomoti odprl pismo svojega milostljivega kneza in gospoda, ki so ga Kranjci po mojem sinu poslali njegovi knežji milosti. Zato prosim vas in gospode svetnike, da njegovi knežji milosti moj greh kar najbolje pojasnite in me opravičite, za kar tudi sam prosim v pismu njegovi knežji milosti. Prosim vas tudi, da gospode svetnike poprosite, da se z njegovo knežjo milostjo pogovorijo, naj ponižnemu pisanju in prošnji kranjskih gospodov, da bi moj sin služil njihovi cerkvi, milostno ugodi, in da ga milostni knez, če bi zaradi ščuvanja jezuitov in kardinala Moro ... de Malaspinas (često se imena ujemajo z njihovim pomenom), ki je nedavno prišel na dvor nadvojvode Karla, in dnevno porabi po 300 zlatih kron,³ bil izgnan iz Kranjske, zopet milostno sprejme nazaj. To milost in vaš trud bo Kristus poplačal. Vse drugo, kako stoje stvari na Kranjskem, Koroškem in Štajerskem, boste zvedeli od mojega sina. S tem želim, da ste vsi v Gospodu zdravi, in se skupaj s sinom vdano in ponižno priporočam. Derendingen, 23. novembra 1580.

Vaš vdani

Primož Trubar

2 Trubarjeva prva omemba o smrti druge žene Anastazije. Drugič jo omenja v pismu 3. 1. 1581 kranjskim deželnim stanovom. Zato datiramo poslej Trubarjevo tretjo poroko po tem datumu. Prim. M. Rupel, *Namestitev Felicijana Trubarja v Ljubljani*, 590; *SBL* XIII, 207.

3 Tu misli Trubar gotovo Germanica Malaspina (1550–1603), ki je deloval v Gradcu kot papežev nuncij od 5. 9. 1580 do 6. 10. 1584. Njegova naloga je bila, da nadvojvodo Karla posvari glede prevelike popustljivosti protestantom (po bruškem miru 1578) in ga opogumi v protireformacijski vnemi. Prim. E. Tomek, *Kirchengeschichte Österreichs*, Innsbruck-Wien 1949, 2. Teil, 449.

PISMA

75

Navodilo¹

Okoli 1580

Izvirnik, lastnoročen.

Graz, Landesarchiv, stan. arh.

Foto: NUK, Ms 1063, št. 61.

M. Rupel, *Drugi Trubarjev zbornik*, 89; Rajhman, *Pisma*, 269.

Wie sich die euangelischen vnterthanen gegen jrer pabstischen obrigkheiten verantworten vnd verhalten sollen, gibt d. Luther in seiner hauspostil am 23. sonntag nach trinitatis aus dem spruch Christi: gebt dem kaiser, was kaisers ist, vnd gott, was gottes ist, ein gueten trewen gotsaligen rath vnd bericht. Denselben sollen alle christen lesen, hören, volgen vnd nachkhumen.

Truber

Prevod

O tem, kako naj se evangeličanski podložniki pred svojimi papeškimi oblastniki zagovarjajo in obnašajo, daje doktor Luther dober, dragocen in bogoljuben nasvet v svoji hišni postili [v pridigi] za 23. nedeljo po Sveti Trojici iz Kristusove razsodbe: dajte cesarju, kar je cesarjevega, in Bogu, kar je božjega. Le-to naj vsi kristjani berejo, poslušajo, upoštevajo in spolnjujejo.²

Trubar

¹ Trubarjevo navodilo se nanaša na odnos evangeličanov do katoliških vladarjev.

² Nedvomno je za razumevanje Trubarjevega delovanja navodilo pomembno. Misel je večkrat najti v Trubarjevih delih. Svetopisemski navedek, Mr 12,17.

PISMA

76

Kranjskemu deželnemu glavarju, oskrbniku in kranjskim odbornikom¹

Derendingen, 3. januarja 1581

Izvirnik, lastnoročen.

SI AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. registratura, šk. 92 (fasc. 288).

Foto: NUK, Ms 1061, št. 35.

M. Rupel, *Zgodovinski časopis* VI–VII (1952–1953), 593–594; Rajhman, *Pisma*, 270–272.

Pr. 3. (8.) februarja 1581.

Den wolgeborenen, edlen, gestrengen vnd ernuesten herren landshauptman, landsuerweser vnd verordneten im fürstenthumb Crein etc., meinen gnädigen, gebietenden vnd günstigen herren. Laybach.

Wolgeboren, edl, gestreng, ehernuest, genädig vnd günstig herren. Von gott durch Christum wünsch ich euch gnad, frid vnd alles guets mit erbietung meiner vnterthanigen trewen diensten zuuor. Vnd nachdem der almechtig dermaßen verordent, daß mein jungster sun durch ewren berueff auch neben anderen bei euch in meinen lieben vatterland das euangelium Christi rein predigen sol, bin ich gantz wol zufriden. Christus der herr gebe jme vnd allen warhafftigen prediger vnd zuhörer seinen geist vnd khrafft darzu, amen. Vnsere theologen haben jn vnerricht, wie er sich auff dem predigen stuel sol verhalten, namblich daß er lehre vnd nicht gebiete etc. Verhoff, er werde jnen, auch dem m. Christophen Spindler volgen, dem ich jme insonderhait wil beuolhen haben.

Vnd seitmals er von vnseren fürsten gnadige erlaubnus euch zu dienen erlangt, vnd am s. Thomas tag jn der pfarkirchen zu Tübingen jn beisein vil vol volcks ordinirt worden, vnd dieweil der Andre Marschal kürßner von Labach bisher nicht khumen vnd ein bekhanten gefärten, ein studenten, bis gen Claggenfurt hat, hab jn nicht lenger auffhalten wöllen. Gott vmb Christi willen wölle jn vnd vns alle begleiten vnd prauchen zu seiner ehr vnd glori vnd zur wolfart seiner kirchen.

Vnd hiemit e. g. vnd her. wil jn treulich beuelhen, daß sie guet achtung auff jn haben, daß er sich jn leichtfertige geselschafft, gasterai, müeßiggang nicht begeben, sonder vleißig studiere. Er sol jn der schuel dialecticam vnd rethoricam alle tag ein stund lesen. Jch siehe geren, daß er seinen tisch beim herren Spindler habe; allein daß jr jme ein gesunde herberg am neuen markh bei gueten leuten mit einer stuben vnd khamer verordnet, daß er dem fieber, welche khrangkeith bei euch zu Labach regirt, entgegen, vnd daß jme ein teil meiner gewestnen büecheren zugestellt werde.

¹ Trubar dovoljuje svojemu sinu Felicijanu, da prevzame pridigarško službo v Ljubljani, in prosi, da deželni stanovi omogočijo študij Janezu Weidingerju.

PISMA

Ein adolescens studiosus Labacensis, genant Johannes Weidinger, ist dise feyrtag von Haydlperg zu mir khumen vnd guete testimonia vom rectore seines studierens vnd lebens mit sich gepracht, vnd souil abgenumen, er werde jn wenig jaren ein gueten prediger jn Crein geben. Der hat mich gebeten, e. g. vnd her. jn zu beuelhen, daß sie jme ein subsidium suis studijs verordnete. Er hat zu Haydlperg jn einen collegio proth vnd suppen, nichts darzu; kleider, büecher mueß er selbst vberkhumen, vnd sein muetter vermag jme nicht zu helffen etc. Derhalben e. g. vnd her. wöllen an disem adolescente auch die höchste gott gefellige almosen mit kleiner hülfte beweisen; die wirdet Christus reichlich belohnen, dieweil Christi reich allein durch das predigambt wirdet erhalten vnd erweitert. Darumb last euch disen jungen studenten jn gnaden beuolhen sein. Jch hab jme wenig geld dargeliehen vnd geschengkht nach meinen vermügen,

Wie sonst alle sachen jn disen landen gestehen, gott lob, wir haben frid, gesundte lufft, gotsalige obrigkheit, zimlich khoren vnd gar gueten wein das jar vberkhumen. Vnd vmb mich, gott hat mein trewe hausfrawe zu sich erfodert. Vnd ich mag den wein widerumb wol dulden. Die bilis plagt mich nimmer so hafftig alls zuuor etlich jar nacheinander. Man druckht mir das new testament, aber langsam; man druckht den vierten euangelisten Johannem. Von disem allen khan mein sun gueten bericht geben. Vnd hiemit Christi gnad mit vns allen vnd thue e. g. vnd her., auch der gantzen e. l. mich vnd meinen sun vntherthaniglich vnd treulich beuelhen. Derendingen, am 3. januarij anno etc. 81.

E. g. vnd her. gehorsamer vnd trewer caplan

Primus Truber, der eldist.

Prevod

Blagorodnim, plemenitim, hrabrim in častitim gospodom, deželnemu glavarju, deželnemu oskrbniku in odbornikom v kneževini Kranjski itd., svojim milostnim, zapovedujočim in naklonjenim gospodom. Ljubljana.

Blagorodni, plemeniti, častiti, milostni in naklonjeni gospodje. Pred vsem vam od Boga po Kristusu želim milost, mir in vse dobro ter ponujam svoje vdane in iskrene usluge. S tem da je vsemogočni odločil, da bo moj najmlajši sin na vaš poziv ob vseh drugih pri vas v moji ljubljeni domovini oznanjal čisti evangelij, sem popolnoma zadovoljen.² Gospod Kristus naj k temu podeli njemu in vsem resničnim pridigarjem ter poslušalcem moč svojega Duha. Amen. Naši teologi so ga poučili, kako naj se na prižnici vede, namreč da uči, ne zapoveduje itd. Upam, da se bo ravnal po njih in po magistru Krištofu Spindlerju, kateremu bi ga rad posebej priporočil.

2 V pismu z dne 1. septembra je Trubar mimogrede omenil Felicijanovo pripravljenost za službo v domovini. 19. oktobra so deželni stanovi prosili zanj očeta Primoža in württemberskega vojvodo Ludvika. Gl. M. Rupel, Namestitev Felicijana Trubarja v Ljubljani, 588 sl.

PISMA

Ko je od našega kneza dobil milostno dovoljenje, da lahko pri vas opravlja službo,³ je na dan sv. Tomaža v župnijski cerkvi v Tübingenu v prisotnosti mnogih ljudi bil ordiniran. Ker Andrej Maršal, ljubljanski krznar, doslej ni prispel, ima pa poznanega sodruga, nekega študenta kot spremljevalca do Celovca, ga nisem hotel več zadrževati. Za Kristusovo voljo naj Bog njega in nas vse spremlja ter uporabi v svojo čast in slavo ter v dobro njegove Cerkve.

Hkrati ga želim vdano priporočiti vašim milostim in gospostvom. Pazite nanj, da se ne bo predal lahkomiselni družbi, gostovanju in pohajkovanju, temveč bo pridno študiral. Naj v šoli vsak dan eno uro poučuje dialektiko in retoriko. Rad bi, da bi imel hrano pri gospodu Spindlerju. Poskrbite mu le zdravo stanovanje nekje na Novem trgu, pri dobrih ljudeh z eno sobo in kamrico, da se zavaruje pred mrzlico, boleznijo, ki pri vas na Kranjskem razsaja, in poskrbite, da se mu dodeli del mojih nekdanjih knjig.

Neki mlad študent iz Ljubljane, Janez Weidinger po imenu,⁴ je med prazniki⁵ iz Heidelberga prišel k meni in prinesel od rektorja dobra spričevala o svojem študiju in življenju. Koliko sem lahko dojel, bo v nekaj letih postal dober pridigar na Kranjskem. Prosil me je, da ga priporočim vašim milostim in gospostvom, da bi mu dodelili podporo za njegov študij. V Heidelbergu dobiva v nekem zavodu le kruh in juho. Obleko in knjige si mora priskrbeti sam. Njegova mati mu ne more pomagati itd. Vaše milosti in gospostva lahko z majhno pomočjo temu mladeniču izkažejo veliko bogoljubno dobroto. To bo Kristus bogato poplačal, saj se Kristusovo kraljestvo zgolj s pridigarsko službo ohranja in širi. Zato dovolite, da vam tega mladega študenta milostno priporočam. Sam sem mu po svojih močeh posodil in daroval nekaj denarja.

In kako je sicer v tej deželi? Hvala Bogu, imamo mir, zdrav zrak, bogoljubno oblast. Pridelali smo to leto precej žita in dobro vino. Kar pa se mene tiče, je Bog mojo zvesto ženo poklical k sebi.⁶ Vino zopet lahko prenašam. Žolč me ne muči več tako kakor poprej nekaj let zaporedoma. Tiskajo mi Novo zavezo,⁷ vendar počasi. V tisku je četrti evangelist Janez. O vsem tem lahko moj sin izčrpno poroča. Naj bo Kristusova milost z nami vsemi, vdano in zvesto priporočam sebe in svojega sina vašim milostim in gospostvom pa tudi vsem častitim deželnim stanovom.

Derendingen, 3. januarja v letu 81 etc.

Vašim milostim in gospostvom vdani in zvesti kaplan

Primož Trubar, starejši

3 Pismo vojvode Ludvika z dne 28. novembra 1580. Gl. M. Rupel, prav tam.

4 Študentu Weidingerju so deželni stanovi dali podporo in štipendijo. Gl. M. Rupel, prav tam, 590, 594.

5 O božiču 1580. Gl. M. Rupel, prav tam, 590.

6 Umrli mu je druga žena Anastazija. Gl. M. Rupel, prav tam. Op. 2 k 74. pismu.

7 Ta celi novi testament je izšel v Tübingenu 1582.

PISMA

77

Ludviku vojvodi Württemberškemu¹

Derendingen, 21. maj 1582

Sodoben prepis.

Graz, Landesarchiv, stan. arh.

Foto: NUK, Ms 1063, št. 61.

M. Rupel, *Drugi Trubarjev zbornik*, 109–110; Rajhman, *Pisma*, 273–275.

Durchleuchtiger, hochgeborner fürst, genediger herr. E. fr. g. sein mein vnderthenigste trewe diensten neben meinem taglihen pater noster zuuor. Vnnd nachdem vor 22 jahren jch e. fr. g. hochgeliebten herren vatter hochlöblicher vnnd sälinger gedachtnus die augspurgische vnnd sachsische confessionen beisamen gedrukht in windischer sprach hab dedicirt, daran jr fr. g. ein genediges wolgefalle gehabt, deswegen vnnd anderer vrsachen halben, die jch in der vorred erzelle, hab jch e. fr. g. auch diß new testament zueschreiben wollen mit demütigen bitten, sie wollen solihes mein wolmeinend einfaltiges thuen jn gnaden annemen, jn besten verstehn vnnd auflügen. Jch hette auch gern in der vorred eingesezt, wie e. fr. g. die schuellen [in] Crain, Steyr, Kharnten vnnd in andern landen mit jhren stipendiaten versorgen, aber die jnspectores der drukherrey zu Tübingen mir soliches widerrathen vnnd angezeigt, e. fr. g. wollen den namen, lob vnnd danck niht haben, welihen sie billih haben vnnd tragen sollen, daß sie vil frembder khirchen mit teüglihen khürhendiern versorgen, darumb sie am jüngsten tag jr belohnung reihlih empfahen werden nah dem spruh Danielis, daß welihe vil leüt weisen zur gerechtigkeit, werden leuchten wie des himels glanz vnnd die sternen jmer vnnd ebighli.

Vnnd jn dieser teütschen vorred hab ich der dreyen landen Crein, Steyr, Kharnten vnnd Windischen [Marckh] confession, was jr glaub sey, auch den Teutschen darumb offenwaren wöllen, dieweil sie ohne zweifel auh jre abgesandten neben jhren landtsfürsten erczherczogen Carolo zum nachstkunfftigen reihstag abfertigen, hülf vnnd beistand wider den Türgkhen ansuchen vnnd begeren werden, auf das die churfürsten vnnd stend des h. römischen reichs der augspurgischen confession verwandten jhnen als jren glaubensgenossen desto genadiger, geneigter vnnd williger jre hülf erzeügen vnnd beweisen, auch daß sie mit obgenanten jren landsfürsten handeln vnnd erbitten, daß jr. fr. dr. sich die jesuwider jre warhafftige prediger zuueruolgen niht hinfür weitter bewegen lassen, jn dem e. fr. g. wollen sie denn obgenannten reichsstenden genedigklich vnnd trewhli beuelhen.

Jch hab die claresten sprüch Christi vnnd der apostel, fürnemblich Joan. am 6, da Christus sagt zu den Juden vnnd zu vns allen, operemini non cibo, qui perit: sed qui permanet in vitam eternam, quam filius

¹ Trubar pojasnjuje razloge za posvetilo vojvodi Ludviku v Ta celi novi testament.

PISMA

hominis dabit vobis, hunc enim deus pater obsignavit etc. vnnd dergleichen in die vorred gesezt. Darauf ein jedlicher mag leicht abnemen vnnd verstehn, daß göttlicher rath, wil vnnd fürsacz sey, die menschen anders nit, den allein vmb Christi willen sallig zu machen.

Wan soliches die papisten erwegeten, ja auch Türgkhen vnnd Juden wißeten so sollen vnnd würden niht also dem euangelio widerstreben, aber die falsche lehr vnnd jr törihte vernufft, daß sie meinen, mit eignen werkhden den himel zuerdienen, verführet sie. Christus wölle sie mit seinem h. geist erleuchten vnnd bekheren. Amen.

Zum beschluß e. fr. g. bitt abermals durch gott, sie wölle diß mein dediciren vnnd einfaltiges schreiben im besten verstehn vnnd außlegen vnnd mich in gnedigen beuelch haben. Derendingen, am 21. may anno etc. 82.

E. fr. g. vnderthanigster trewer caplan Primus Truber

Prevod

Presvetli, visokorodni knez, milostni gospod. Vaši knežji milosti velja moja vdana zvesta služba poleg vsakdanjega očenaša. Pred 22 leti sem preljubemu gospodu očetu vaše knežje milosti, hvalevrednega in blagega spomina, posvetil augsburško in saško veroizpoved, skupaj tiskani v slovenskem jeziku,² kar je njegova knežja milost z zadovoljstvom sprejela. Zaradi tega in iz drugih razlogov, o katerih govorim v predgovoru, sem hotel tudi Novo zavezo posvetiti vaši knežji milosti s ponižno prošnjo, da milostno sprejmete ta moj dobronameren in iskren namen, da ga tako razumete in si ga razlagate.³ V predgovoru bi rad omenil tudi, kako vaša knežja milost s svojimi štipendijami skrbi za šole na Kranjskem, Štajerskem in Koroškem ter v drugih deželah, vendar so mi nadzorniki tiska v Tübingenu to odsvetovali in namignili, da vaša knežja milost ne želi omembe imena, hvale in zahvale, kar bi si upravičeno zaslužila, saj mnoge tuje cerkve oskrbuje s sposobnimi cerkvenimi služabniki, za kar bo na sodni dan prejela bogato plačilo po Danijelovih besedah, da se bodo tisti, ki so mnoge poučili v pravičnosti, svetili kot nebeški sijaj in zvezde na vse veke.⁴

V tem nemškem predgovoru sem hotel veroizpoved treh dežel: Kranjske, Štajerske in Koroške ter Slovenske marke, kaj je njihova vera, razodeti tudi Nemcem, zato da bi tudi njihovi poslanci, ki jih bodo brez dvoma poleg deželnega kneza nadvojvode Karla poslali na prihodnji državni zbor, prosili za pomoč in podporo v boju zoper Turke in da bi jim augsburški veroizpovedi naklonjeni volilni knezi in stanovi svetega rimskega cesarstva kot sovernikom tem bolj milostno, naklonjeno in voljno bili pripravljeni

2 Svoje Articule oli dejle te prave stare vere kerščanske 1562 je Trubar posvetil vojvodi Krištofu. Gl. B. Berčič, n. d., 183; M. Rupel, Slovenski protestantski pisci, 138 sl.

3 Trubarjevo posvetilo vojvodi Ludviku gl. M. Rupel, n. d. 273 sl.

4 Dan 12,3: *Razumni se bodo lesketali kakor sijaj neba. Ti, ki so mnoge pripeljali do pravičnosti, pa bodo kakor zvezde za vso večnost.*

PISMA

izkazovati in dokazati svojo pomoč. Da bi se z omenjenim svojim deželnim knezom pogajali in ga prosili, da njegova knežja svetlost jezuitom ne bi več dopustila preganjati njegovih pravih pridigarjev. Vašo knežjo milost iskreno prosim, da to milostno priporočite omenjenim državnim stanovom.

Prav tako sem v predgovoru navedel jasne besede Kristusa in apostolov, posebno apostola Janeza, kjer v 6. poglavju Kristus govori Judom in vsem nam: "Ne delajte za jed, ki mine, temveč za jed, ki ostane za večno življenje in vam jo bo dal Sin človekov; nanj je namreč vtisnil pečat Oče, Bog."⁵ in podobno. Iz tega lahko vsakdo z lahkoto razbere in razume, da ljudje ne bodo zveličani drugače kakor skozi Kristusa, božji sklep, volja in zapoved.

Če bi papežniki to pretehtali, pa tudi Turki in Judje spoznali, se evangeliju ne bi zoperstavljali. Vendar jih napačen nauk in norost zapeljujeta, ko menijo, da si s svojimi deli lahko prislužijo nebesa. Naj jih Kristus s svojim Svetim Duhom razsvetli in spreobrne. Amen.

Za konec vašo knežjo milost še enkrat v božjem imenu prosim, da to moje posvetilo in preprosto pisanje sprejmete kot dobronamerno in z velikim razumevanjem, sam pa se vam ponižno priporočam.

Derendingen, 21. maja leta itd. 82.

Vaši knežji milosti zelo vdani zvesti kaplan

Primož Trubar

5 Jn 6,27.

Štajerskemu deželnemu oskrbniku in odbornikom¹

Derendingen, 16. novembra 1582

Izvirnik, s Trubarjevo roko samo podpis (»Primus Truber, m. s. subscripsit«).

Graz, Landesarchiv, stan. arh.

Foto: NUK, Ms 1063, št. 61.

M. Rupel, *Drugi Trubarjev zbornik*, 108–109; Rajhman, *Pisma*, 276–278.

Den wolgebornen, edlen, gestreng vnnd ehrnuesten herren, herren N. N. deß fürstenthumb Steyr landsuerweser vnnd verordenten, meinen genadigen gebietunden [vnnd gü]nstigen herren. Steyr.

Gottes gnad vnnd segen durch Christum.

Wolgebornen vnnd edlen, genadig vnnd günstig herren. Als jch vor 2 jahren die augspurgische von newen confirmirte confession sambt der formula concordiae den herren landtleüten vnnd predicanten jn Steyr, Crein vnnd Kharnten hab geschikht, jst mir zur andtwort von predigieren vnnd andern worden, die subscription werde gewißlich bald eruolgen. Vnnd vor halben jahr ist mir zuegeschriben, die jn Steyr vnnd jn Crein haben sich schon subscribirt vnnd die in Kharnten werden auch nachuolgen. Darauf hab jch dise beiligunge vorred vber das windisch new testament, zum andern gedrukht, an vnseren gottsäligen, genadigen fürsten von Würtemwerg etc. gestellt, darin vndter andern meldung thue, daß sich der obgenannnten dreyen landen prediger alle der augspurgerischen confession vnnd formulae vndterschriben vnnd versprochen, nach derselben inhalt zu lehren.

Aber neulich vernomen, daß die herren vnnd landtleüt in Kharnten bißher jre predicanten zu subscribiren (nicht wiße auß was bedenken) nicht zuelaßen wöllen, derwegen jch mit meiner vorred an der vnwarheit mueß bleiben, welihes mih nit wenig anficht.

Jst derhalben an e. g. vnnd herrschafften mein demütig, hochfleißig durch gott bitten, sie wöllen sambt den herren vnnd landtleüten in Steyr vnnd Crein bey den kharnerischen anhalten vnnd sie dahin bewegen, daß jre predicanten neben den eweren vnnd crainerischen ohne weiter aufziehen der augspurgischen confession vnnd formulae concordiae vndterschreiben vnnd daß aller dreyen subscription aufs baldist herauß zu vns geschikht werde, auf welche nit allain die tübingischen theologi, sonder auch vnser gnediger fürst von Würtemwerg etc., auch die churfürsten, sonderlich der auß Sachsen, vnnd andere churfürsten vnnd stende des römischen reihs mit großen verlangen wartten.

¹ Trubar nagovarja štajerske deželne stanove, naj bi pregovorili Korošce k podpisu *Formule concordiae*.

PISMA

Auß dem sol euch, wils gott, khein nachteil eruolgen, sonder vil mer große fürdernus, in eweren rechten, alten catholischen glauben vnnd deßelbigen öffentlicher bekhandtnus nach inhalt der augspurgischen confession mit friden zu bleiben, bringen.

Dan wan jr sametlich der fr. dr. die augspurgische confession fürleget vnnd bekhenet daß ewere prediger derselbigen gemäß in allen christlichen articulen predigen vnnd jr glaubet, daß gott in seiner trifaltigkeit in seinem ewigen rath, dermaßen wie in der augspurgischen confession auß der h. göttlichen schrift würdet angezeigt vnnd bezeugt, hab beschloßen vnnd allen menschen beuolhen zu uerkhündigen vnnd zu glauben, daß er die menschen durch vnnd von wegen kheines andern glauben, werkh oder gottesdienst zu gnaden annemen wil vnnd jnen jre sind vergeben da allein, die sich mit rechter pueß vnnd glauben deß herren Christi verdienst theilhaftig machen, wie jch soliches mit claren sprüchen auß der h. schrift in obgemelter vorred des windischen testaments bewisen vnnd bezeugt hab.

Disen rath vnnd beuelch gottes sollet jr fr. dr. anzeigen vnnd vorhalten.

Dem müest jr bey eweren seelen säligkheit nachkhomen vnnd öffentlih bekhenen. Darumb verhoffet, jr. fr. dr. werde euch von solichen glauben niht abtreiben.

Hiemit schikh jch euch ein copj, was jch vnserem gottsäligen fürsten, als jch die zway exemplaria des windischen testamendts vbersendet, geschriben, darauß jr abzunemen, daß jch ewer khirchen trewlich wolt dienen. Hiemit Christi gnad mit vns allen vnnd bettet neben dem vatter vnser den hundert vnnd neunczehenden psalm mit ernst andacht vnnd verstand, vleißig vnnd embsig. Derendingen. am 16 nouembris anno etc. 82.

E. g. vnnd h. vnderthaniger vnnd dienstwilliger caplan

Primus Truber m. s. subscripsit

Prevod

Blagorodnim, plemenitim, hrabrim in častitim gospodom, gospodom N. N., deželnemu oskrbniku kneževine Štajerske in odbornikom, svojim milostnim, zapovedujočim in naklonjenim gospodom. Štajerska.

Milost božja in blagoslov po Kristusu.

Blagorodnim in plemenitim, milostnim in naklonjenim gospodom. Ko sem pred dvema letoma gospodom deželnim odbornikom in predikantom na Štajerskem, Kranjskem in Koroškem² hkrati s *Formulo*

² Trubar je poslal *Formulo concordiae* v treh izvodih v Slovenijo s svojim sinom Felicijanom v septembru 1580. Spremno pismo z dne 1. septembra 1580, gl. M. Rupel, Primož Trubar in *Formula concordiae*, 90–91 (in spređaj).

PISMA

concordiae poslal augsburško, na novo potrjeno veroizpoved, sem prejel odgovor od pridigarjev in drugih, da bo podpis zagotovo kmalu sledil. Pred pol leta sem dobil pismo, da so na Štajerskem in Kranjskem že podpisali, na Koroškem pa bodo to še storili. Nato sem tukaj priloženi predgovor k slovenski Novi zavezi na novo natisnil in ga predložil našemu bogoljubnemu, milostnemu württemberškemu knezu itd. V njem med drugim poročam, da so vsi pridigarji augsburške veroizpovedi prej omenjenih dežel podpisali Formulo *concordiae* in obljubili, da bodo učili po njeni vsebini.

Vendar sem nedavno izvedel, da gospodje in odborniki deželnih stanov na Koroškem doslej (ne vem, iz kakšnih razlogov) svojim pridigarjem niso dovolili podpisati. Zato sem s svojim predgovorom postavljen na laž, kar me nemalo vznemirja.³

Zato je moja po Bogu ponižna, goreča prošnja, s katero se obračam na vaše milosti in gospostva, da skupaj z gospodi in odborniki Štajerske in Kranjske posredujete pri koroških ter jih pripravite do tega, da se bodo njihovi pridigarji ob vaših in kranjskih brez odlašanja odločili ter podpisali augsburško veroizpoved in Formulo *concordiae*, da nam bodo podpisi vseh treh čimprej dostavljeni. To nestrpno pričakujejo ne samo tübinški teologi temveč tudi naš milostni württemberški knez itd., volilni knezi, posebno saški in drugi volilni knezi ter stanovi rimskega cesarstva.⁴

Bog daj, da zaradi tega ne bi imeli škode, temveč naj vam bo v veliko spobudo, da ostanete v miru pri svoji pravi, stari katoliški veri in njeni javni izpovedi v skladu z augsburško veroizpovedjo.

Če boste presvetlemu knezu skupaj predložili augsburško veroizpoved in potrdili, da vaši pridigarji po vseh krščanskih členih v skladu z njo pridigajo in vi verujete, da je Bog v svoji trojnosti po svojem večnem umu, kakor je to v augsburški veroizpovedi iz Svetega pisma nakazano in dokazano, odločil in vsem ljudem zapovedal, da oznanjajo in verujejo, da le zaradi vere vanj in nobene druge vere, dejanja ali bogoslužja ljudem ne naklanja milosti in odpuščanja grehov, temveč samo tistim, ki si s pravo pokoro in vero pridobijo zasluženje Gospoda Kristusa. To sem z jasnimi izreki iz Svetega pisma izpričal in dokazal v omenjenem predgovoru k slovenski [Novi] zavezi.

Ta božji um in zapoved prikažite in predložite presvetlemu knezu. Temu morate zaradi zveličanja svoje duše slediti in javno izpovedovati. Zato bodite prepričani, da vas njegova knežja svetlost od take vere ne bo odvrčala.

3 V predgovoru (posvetilu) je Trubar zapisal, da so »vsi njih predikanti s prisego obljubili in podpisali, da bodo verovali, učili in pridigali po augsburški konfesiji in po *Formuli concordiae*«. Gl. M. Rupel, Slovenski protestantski pisci, 278. M. Rupel, Primož Trubar in *Formula concordiae*, 76.

4 Stvar se je uredila tako, da ima Konkordija s podpisi naših predikantov letnico 1582, čeprav je morala Trubarjeva Nova zaveza iziti že v maju 1582. Gl. M. Rupel, Primož Trubar in *Formula concordiae*, 76.

PISMA

Hkrati vam pošiljam kopijo tistega, kar sem pisal našemu bogoljubnemu knezu,⁵ ko sem mu poslal dva izvoda slovenske [Nove] zaveze. Iz tega boste spoznali, da sem hotel zvesto služiti vaši Cerkvi. Kristusova milost naj bo z nami vsemi. Molite poleg očenaša 119. psalm z resno zbranostjo in razumom, vztrajno in goreče.

Derendingen, 16. novembra leta itd. 82.

Vašim milostim in gospostvom vdani in uslužni kaplan

Primož Trubar, s svojo roko podpisal.

5 Trubarjevo pismo vojvodi Ludviku z dne 21. maja 1582.

PISMA

79

Ludviku vojvodi Württemberskemu¹

Derendingen, 30. novembra 1582

Izvirnik, lastnoročen.

Stuttgart, Hauptstaatsarchiv, A 63, Büschel 61.

Foto: NUK, Ms 82/55.

M. Rupel, *Razprave*, II. razred, SAZU III, 183–184; Rajhman, *Pisma*, 279–281.

Pr. Tübingen, 30. november 1582.

Dem durchleüchtigen, hochgebornen fürsten vnd herren, herren Ludwigen, herzogen zu Würtemberg vnd zum Teckh, grauen zu Mü[m]pelg[art] etc., meinem genadig[en fürst]ten vnd herren.

Durchleüchtiger, hochgeborner fürst, genadiger herr. E. f. g. wünsch ich von gott durch Christum lang auff erden vnd das ewig leben im himel mit erbietung meinen vnterthanigen trewen diensten zuuor. Der ersamen landschafft jn Crein verordenten haben mir beim zaiger dises brieffs m. Johanni Brentio, der seiner waß, d. Froschlini hausfraw, auff ir hoch biten bis gen Labach belait, dises beiligund schreiben an e. f. g. zugeschickht vnd mir zugeschriben bei derselben vmb gnadige antwort vnd bericht zu sollicitiren.

Jch hab gleichwol vor acht tagen jnen bei einem burger von Labach geschriben, wie der Jörg Gruppenpach buchdruckher auff e. f. g. genadigen beuelch mit den buchdruckheren zu Franckhfurt von wegen der biblischen figuren gehandelt. Aber der ein, der Feyrabend, begert vmb die seine, daß er nur leihe, 200 g. vnd sind doch nimmer schön, sind fast abgenützt, nimmer ansehenlich wie zuuor vnd ein ander, des vil schöner, augenscheinlich etwas kleiner, begert nur 50 g. Vnd hab daneben beider figuren zwo bibel vbersend, daß sie selbst die figuren besichtigen, vnd ich rath jnen, daß sie die vmb 50 gulden sollen prauchen, daß ich verhoff, was die figuren belangt, sol khein mangel pringen.

Aber mit dem Gruppenpach, buchdruckher zu Tübingen, erfordert die notturfft zu handeln, den er hat sich gegen mir vernemen laßen, er wil von einer pälen papyr zu druckhen 25 gulden haben; das ist bei mir zuuil, andere druckhen vmb 16, 18 g. Die weil sie, die Creiner alle exemplar nemen vnd par bezallen. Jn dem e. f. g. wöl den armen gotsaligen Creineren rathsam vnd behülfflich, daß der buchdruckher ein pilliches von jnen neme etc.

Ertzherzog Carolus handelt vbel mit seinen bürgeren zu Grätz, hat den burgermaister, richter, statschreiber gefänglich einzogen, sie vmb groß geld gestrafft, die euangelischen predigten vnd kirchen auch vmb jnterceßion bei der landschafft zu suechen hoch verboten. Des müeßen sich andere stät jn Crein vnd

¹ Trubar posreduje za tisk Dalmatinove Biblije in za revnega kranjskega študenta.

PISMA

Kharnten auch besorgen vnd darauff warten. Aber vnangesehen dises alles, die gueten Creiner wöllen dennocht die bibel in windischer sprach auch haben. Sie verlegen alle prediger in Crein aus aignen sackl. Zu dem verlegen sie drey studiosos, die zwen sind in bursa zu Tübingen vnd der ein zu Strasburg. Es ist noch einer zu Tübingen, eines ehelichen gotsaliges burgers zu Labach sun, der sich zu Tübingen bei einem peckhen zwo jar mit sechs kr. ein wochen erhalten, studirt vleißig, disen e. f. g. wöllen durch gott jm namen vnd von wegen der gotsaligen Creiner vnd derselbigen landschafft jn des Tyfferni stipendium zu Tübingen anzunemen an stat des Christophen Faschang genadiglich verschaffen. In dem beweisen ein groß gotgefelliges werckh. Vnd thue hiemit e. f. g. die arme geplagte creinerische kirchen vnd mich vntherthaniglich vnd treulich beuelhen. Derendingen, am 30. novembris anno etc. 82.

E. g. g. vntethanigster trewer caplan Primus Truber

Prevod

Presvetlemu, visokorodnemu knezu in gospodu, gospodu Ludviku, vojvodi Württembersškemu in Teškemu, grofu Mömpelgardskemu itd., svojemu milostnemu knezu in gospodu.

Presvetli, visokorodni knez, milostni gospod. Najprej vaši knežji milosti od Boga po Kristusu želim dolgo življenje na zemlji in večno v nebesih ter ponujam svoje ponižne in iskrene usluge. Odborniki častitih deželnih stanov na Kranjskem so mi po prinašalcu tega pisma magistru Ivanu Brenzu,² ki je ženo doktorja Frischlina na njeno veliko prošnjo spremljal v Ljubljano, poslali priloženo pismo za vašo knežjo milost³ in mi pripisali, naj vas poprosim za milostni odgovor in sporočilo.

Pred osmimi dnevi sem jim po nekem ljubljanskem meščanu pisal, kako se je tiskar Georg Gruppenbach na ukaz vaše knežje milosti pogajal s tiskarji v Frankfurtu glede biblijskih podob. Eden, Feyrabend, zahteva za svoje, da jih samo posodi, 200 goldinarjev, vendar niso več lepe, so precej obrabljene in ne tako imenitne kot prej. Drugi, njegove so veliko lepše, očitno pa nekoliko manjše, zahteva samo 50 goldinarjev. Zato sem jim poslal tudi dve bibliji s podobami obeh, da si jih sami ogledajo ter jim svetoval, da uporabijo tiste za 50 goldinarjev.⁴ Tako upam, da zaradi podob ne bo zmanjkalo denarja.

Treba pa se je pogajati s tiskarjem Gruppenbachom, kajti dal mi je razumeti, da hoče za vsako polo tiskanega papirja 25 goldinarjev; to se mi zdi preveč, drugi tiskajo za 16, 18 goldinarjev. Ker vzamejo

2 Ivan (Johann) Brenz je magistriral v Tübingenu 1581, ni pa v sorodu z znanim württemberskim teologom Johannom Brenzem (1499–1570) niti z njegovim sinom Johannom ml. (1539–1596). Gl. M. Rupel, *Trubariana*, 184; Elze, *Briefe*, 523 (op. 2).

3 Pismo kranjskih deželnih stanov z dne 22. oktobra je šlo skozi Trubarjeve roke. Gl. Elze, *Briefe*, 553; M. Rupel, *Trubariana*, 183.

4 Prim. Elze, *Briefe*, 555.

PISMA

Kranjci vse izvode in plačajo v gotovini, naj vaša knežja milost ubogim pobožnim Kranjcem svetuje in jim pomaga, da bo tiskar od njih zahteval primerno plačilo itd.⁵

Nadvojvoda Karel slabo ravna s svojimi meščani v Gradcu, dal je zapreti župana, sodnika in mestnega pisarja ter jim naložil veliko denarno kazen. Strogo je prepovedal evangeličanske pridige in cerkve, pa tudi posredovanje pri deželnih stanovih.⁶ Tega se morajo bati in to pričakovati tudi druga mesta na Kranjskem in Koroškem. Toda ne glede na vse to hočejo tudi dobri Kranjci imeti biblijo v slovenskem jeziku. Sami iz svoje mošnje vzdržujejo vse pridigarje na Kranjskem, poleg tega vzdržujejo tri študente, dva od njih sta v tübinškem štipendiju in eden v Strassbourgu. Še eden je v Tübingenu, zakonski sin pobožnega ljubljanskega meščana, ki se že dve leti s šestimi krajcarji na teden sam vzdržuje pri nekem peku, pa pridno študira; tega naj bi vaša knežja milost v božjem imenu, zaradi pobožnih Kranjcev in njihovih deželnih stanov namesto Krištofa Fašanga⁷ milostno sprejela v Tiffernov štipendij v Tübingenu. S tem bi storila veliko Bogu všečno delo. S tem vaši knežji milosti ponižno in iskreno priporočam ubogo, preskušano kranjsko cerkev ter sebe. Derendingen, 30. novembra leta itd. 82.

Vaši knežji milosti zelo vdani in zvesti kaplan

Primož Trubar

5 Ena izmed značilnih potez Jurija Gruppenbacha je bila popolna gotovost pri prodaji tiskanih knjig; pri prevzemu v tisk je moral vedeti, koliko bo iztržil, sicer se ni spustil v tvegano kupčijo. Nekako tako ga je ocenil tudi Nikodem Frischlin. Prim. H. Widmann, 72.

6 Trubarjevo poročilo ustreza dejanskemu stanju graške evangeličanske cerkve. Gl. M. Rupel, prav tam, 185.

7 Po Ruplovem mnenju je mogel to biti Jurij Diener. Gl. M. Rupel, prav tam, 185; M. Rupel, *Primož Trubar*, 216.

PISMA

80

Kranjskim odbornikom¹

Derendingen, 8. januarja 1583

Izvirnik, lastnoročen.

SI AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. registratura, šk. 92 (fasc. 54/2–3).

Foto: NUK, Ms 1061, št. 36.

Elze, *Briefe*, 523–525; Rajhman, *Pisma*, 282–284.

Pr. 2. februarja 1583.

Den wolgebornen vnd edlen herren, herren N. N. der ersamen landschafft jn Crein verordenten, meinen g. herren. Labach.

Gottes gnad vnd segen durch Christum.

Wolgeboren, edl, genadig, günstig herren. E. g. vnd her. sollen wissen, daß ich derselben schreiben, beim m. Johanni Brentio mir vbersend an vnseren genadigen fürsten von Würtemberg etc. von wegen des drucks der windischen bibel, hab alsald jrer fr. g. zugeschickht vnd dabei geschriben, der buchdruckher zu Tübingen beger von einer pälen 25 g. zu druckhen, welches begeren dunckht mich sei vnpillich vnd zuuil, dieweil er sonst von gemainen druckhen als von mir nur 16 g. von der pälen, daß ist von 5000 pögen, genumen. Darauff jr fr. g. gebeten, sie sol mit druckher handeln, daß er ein pilliches neme. Auff solches haben jr fr. g. den herren d. Jacobo Andree cancellario vnd d. Theodorico Schnepfio geschriben vnd ernstlich beuolhen mit dem buchdruckher zu handeln, daß er wider sein gewißen von solchen druckh nichts fordern noch nemen solt. Das ist geschehen. Darauff der buchdruckher nachten zu mir spat khumen vnd anzaigt, er khan vnd wil weniger dan 28 gulden von der pälen (hat 3 g. auffgeschlagen) zu druckhen nemen, wie er selbst dem m. Dalmatino hiemit schreibt vnd auch zuuor jme, ich auch, beim Andre Marschal kürßner geschriben haben.

Der buchdruckher sagt, er mueß 3 geschriffen, darunter vil k, die vnser sprach praucht, von newen zu Franckhfurt gießen laßen. Dise 3 geschriffen muße zu der windischen bibel auff des m. Dalmatini begeren vnd schreiben haben vnd prauchen.

Zu dem sol er schön groß papyr, die pälen vmb 14–15 gulden haben!

Aus dem hat der buchdruckher selbst gerechnet, wen man nur tausent exemplar aufflegt, werden drithalb tausent gulden, ein exemplar drithalben gulden gestehen, den correctoren vnd andere dabei zu erhalten,

¹ Trubar se v pismu ponovno zavzema za tisk Dalmatinove *Biblije*.

PISMA

jtem fuhrton, werden 3000 g. auffgehen, das ist, ein jede landschafft jn Crein, Steyr vnd Kharente[n] gebe 1000 gulden, so wirdet das werckh verricht. Vnd souer wolt jn der gestalt mit dem druckh fortfaren, sol man den buchdruckher vor mitten fasten vor der franckhfürter meß gewißlich laßen wißen, auff das er sich mit papir, mit druckher gesellen auff zwo preß versehen vnd daß man also par zum vorrad fünff hundert gulden zuschickhe etc. Souil vnd zulang von dem druckhen der bibel.

Es ist ein geschrai gen Tübingen khumen, d. Froschlin sei bei euch erstochen. Die mich darumb fragen, sag jnen, es sei erlogen. Last euch den gueten, hochgelehrten d. Fröschlinum treulich beuolhen sein. Was er von lasteren der edelleüt geschriben, das hat er aus getrib des h. geistes gethan. Aber der schwabischer vnd franckischer adel wie die weid vor der sündfluß last sich dem h. geist durch die prediger vnd gelehrten nicht straffen etc.

Wir in disem fürstenthumb Wirtemberg, gott lob, haben gueten frid, gesundten lufft, gueten wein, khoren genueg, aber im Elsas am Rein, jn Sachsen, Pomoren, Denmarkh, Schweden sol die pestis in staten vnd dörrfere greulich regiren. Jm Niderland auff beiden seiten sollen jr vil vmbkhumen, doch der gubernator sol obsigen, Cöln sol von pabstischen belegert sein, aber die genachtperen euangelischen fürsten sol[en] zue hülf khumen.

Diß schreiben schickh bei einem villachschen poten dem Nicolo Pühler, das ers allspald bei einen vergebnen oder bei disem aigen poten euch zuschickhe. Jezund nichts mehr, allein diß mein lang dicentes wollen, e. g. jm pösten verstehen. Deren thue mich gehorsamlich vnd treulich beuelhen. Derendingen, am 8. januarij jm etc. 83. jar.

E. g. vnterthaniger Primus Truber

Prevod

Blagorodnim in plemenitim gospodom, gospodom N. N., odbornikom častitih kranjskih deželnih stanov, svojim milostnim gospodom. Ljubljana.

Božja milost in blagoslov po Kristusu.

Blagorodni, plemeniti, milostni, naklonjeni gospodje. Vaše milosti in gospostva obveščam, da sem njih pismo,² poslano po magistru Ivanu Brenzu, namenjeno našmu milostnemu knezu württemberškemu itd., zaradi tiskanja slovenske biblije takoj poslal njegovi knežji milosti in pripisal, da bi tübinški tiskar za eno tiskano balo rad imel 25 goldinarjev. Njegova zahteva se mi zdi nepravilna in previsoka, ker je sicer od mene za navadne tiske zahteval samo 16 goldinarjev za balo, to je za 5000 pol.³ Zato sem njegovo knežjo

2 Pismo z dne 22. oktobra 1582. Gl. Elze, *Briefe*, 553.

3 1 Ballen: 1 bala papirja je bila sicer 10000 pol (Bogen).

PISMA

milost prosil, da se s tiskarjem pogaja in zahteva primerno plačilo. Njegova knežja milost je na to pisala kanclerju gospodu doktorju Jakobu Andreaeu in doktorju Teodorju Schnepfu ter jima strogo naročila, da se pogajata s tiskarjem, da ta ne bi zahteval in vzel za tisk ničesar, kar bi bilo proti njegovi vesti. To se je tudi zgodilo. Nato je tiskar pozno ponoči prišel k meni in povedal, da ne more in noče tiskati za manj kot 28 goldinarjev (za 3 goldinarje je zvišal) za balo, kar je pisal tudi magistru Dalmatinu,⁴ kot sem mu že jaz po krznarju Andreju Marschallu.

Tiskar pravi, da mora 3 vrste črk, med njimi večje število k, ki jih naš jezik rabi, znova dati ulivati v Frankfurtu. Te 3 vrste črk mora imeti in uporabljati na zahtevo magistra Dalmatina.

Razen tega potrebuje lep, velik papir, bala po 14–15 goldinarjev!⁵

Tako je tiskar sam izračunal, če natisne samo tisoč izvodov, bo to zneslo dva in pol tisoč goldinarjev, en izvod dva in pol goldinarja, poleg tega za korektorje in druge ter za prevoz, bo skupaj 3000 goldinarjev stroškov. Če bo vsaka od dežel Kranjska, Štajerska in Koroška dala 1000 goldinarjev, bo delo opravljeno. V kolikor hočete pod temi pogoji s tiskom nadaljevati, naj se to tiskarju do sredine postnega časa, pred frankfurtskim sejmom⁶ da zagotovo vedeti, da bi se lahko oskrbel s papirjem, tiskarskimi pomočniki za dve stiskalnici in da se mu kot predujem v gotovini pošlje petsto goldinarjev itd. Toliko in na dolgo o tiskanju biblije.

V Tübingenu se je slišal vik in krik, da so pri vas zabodli doktorja Frischlina.⁷ Tistim, ki me o tem vprašujejo, odgovarjam, da je novica zlagana. Dobra, visoko učenega doktorja Frischlina vam iskreno priporočam. Kar je pisal o pregrehah plemičev, je storil po navdihu Svetega Duha.⁸ Toda švabsko in frankovsko plemstvo tako kot svet pred vesoljnim potopom ne dopusti, da bi ga Sveti Duh kaznoval po pridigarjih in učenjakih itd.

Tu v kneževini Württemberški imamo, hvala Bogu lep mir, zdravo podnebje, dobro vino in dovolj žita. Toda v Alzaciji ob Renu, na Saškem, Pomorjanskem, na Danskem in Švedskem, po mestih in vaseh baje strašno divja kuga. Na Nizozemskem so menda na obeh straneh mnogi izgubili življenje, toda guverner menda zmaguje. Köln baje oblegajo papeževi, a sosedni evangeličanski knezi bodo prišli na pomoč.

4 Pismo z dne 23. novembra 1582. Gl. Elze, *Briefe*, 554.

5 Pismo z dne 22. junija 1582. Gl. Elze, *Briefe*, 550–551.

6 Gruppenbach je redno obiskoval frankfurtski knjižni sejem. Prim. H. Widmann, n. d., 69.

7 O delovanju N. Frischlina v Ljubljani (1582–1584) prim. Elze, *Briefe*, 525 sl.

8 Prim. A. Slodnjak, Jurij Dalmatin, Biblia 1584, II. Teil: *Abhandlungen*, 28.

PISMA

To pismo pošiljam po nekem slu iz Beljaka Nikolaju Pichlerju,⁹ da vam ga čimprej dostavi po najetem ali osebнем slu. Za sedaj dovolj, da bi le vaša milost kar najbolje razumela moje dolgo govorjenje. Ponižno in iskreno se vam priporočam.

Derendingen, 8. januarja v itd. 83. letu.

Vašim milostim vdani

Primož Trubar

9 Nikolaj Pichler (Buchler) je bil beljaški meščan, v pisemski zvezi z M. Klombnerjem, Gl. Elze, *Briefe*, 383 (op. 16); Kostrenčič, 72.

PISMA

81

Upravitelju deželnega glavarstva, oskrbniku in kranjskim odbornikom¹

Derendingen, 24. maja 1583

Izvirnik, lastnoročen.

SI AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. registratura, šk. 92 (fasc. 54/2–3).

Foto: NUK, Ms 1061, št. 37.

W. Šmid, *MMK* XVII, 1904, 119–122; Elze, *Briefe* (dodatek) 562–563; Rajhman, *Pisma*, 285–288.

Pr. 10. junija 1583.

Den wolgeborenen vnd edlen herren, herren Wolffen, grauen vnd freyherren zu Thurn vnd zu Creutz, verwalter der landhauptmanschafft, herren Christophen, freyherren zu Aursperg, landsverweser, vnd N. der e. l. des fürstentumbs in Crein verordneten, meinen genadigen vnd gebietunden herren.

Wolgeboren, edl, genadig vnd günstig, lieb herren. Von gott durch Christum ewren gnaden vnd herschafften wünsch ich alles guets mit erbietung meinen vnterthanigen, trewen diensten zuuor. Vnser genadiger fürst zu Württemberg, der vor wenig tagen mit seiner jüngster vnd letster schwester, die er dem einen fürsten aus Sachsen verhayrat, gen Weinmayr hochzeit zu halten gezogen, haben jr fr. diß beiligung packhet mit brieffen bei jrem singer Thomam Rumpler, der auch Creiner, bei Radmansstorff bürtig, mir zugeschickht, das ichs e. g. vbersenden sol, welches ich hiemit thue.

Tübingischer buchdruckher Gruppenpach ist vibel zufriden, daß man die windische bibel zu Wittemberg druckhe. Jch hab die muster des ersten pogens der bibel zu Wittemberg gedruckht, den mir m. Dalmatinus geschickht, sehen laßen, darauff er gesagt, wen jme der Dalmatinus geschriben, daß man also auff schlechten kleinen papir die bibel wolt druckhen, er het von der pälen nur 18 gulden wöllen nemen. Doctores Jacob Andree vnd Schnepff, die mit dem druckher aus beuelch vnser fürsten von wegen des drucks gehandelt, sehen geren, daß die bibel zu Wittenberg gedruckht werde, wiewol die figuren, auch die geschriff klein, aber hübsch vnd leßlich sind.

Der frumer, trewer, gotsaliger Jörg Saele saliger vnd andere haben mir oft geschriben, jch sol ein ausführliche postil, mein vorige sei zu khurtz, stellen. Derhalben hab ich angefangen des d. Lutheri hauspostil zu uerdolmetschen, den ich wiße vnter allen lateinischen vnd teutschen postillen für gemainen man vnd hausgesind khein beßere dan dise. Der sol khein hausvatter mangelen, sonder vleißig alle feyrtag seinen hausgesind vorlesen, daraus neben anderen schönen notwendigen lehr vnd trostungen auch

¹ Trubar poroča o Gruppenbachovi nejevolji, da ni tiskal Biblije; začel je prevajati Hišno postilo; mladi Bernardin Barbo je zašel v dolgove.

PISMA

erlehrnen vnd vergwist werden, wen sie jn haus oder jm veld ir arbeit, wie klein vnd schlecht anzusehen treulich vnd vleißig verrichten, daß sie mit dem gott dienen vnd mehr gefallen, als alle münichen, nunen vnd pabstischen mit jren erdichten vnd nerrischen gottesdiensten. Vnd wen ich die postil verfertigt, als wil einen reichen karnerischen herren, als die Keütschacher sind, zuschreiben, daß ers zu druckhen verlege. Ist vmb 400 oder 500 gulden zu thuen, mit dem wirdet jme ein größere, bessere gedechtnus bei allen frumen christen vnd vor gott machen, als wen er het ein cartheüser oder nunen closter gestiftet. Dem ist also etc.

Jch vernim, daß herr Sebaldus Warbo ein karger, gachzorniger herr sei. Nun hat sein sun Bernhardinus wider aller zu Tübingen hoffnung das jar vber 300 gulden, vnd das mainst jn klaidung, verthan vnd schuldig beliben. Daran haben wir 100 g., die der m. Andre Marschal kürßner gepracht, abzalt; für die 200 vnd etlich gulden ist der herr Schnitzenpamer vnd ich bürgen bis auff Bartholomei nechst khünfftig zu bezallen, damit wir jn aus des rectoris auff der geldter anrueffen re et corpore arrestatum gepracht, daß er anheim mügen ziehen; dauon ich dem herren Warbo ausführlich schreibe vnd die auszug schuldbrieff hiemit zuschickhe. Vnd die bezallung sol gewißlich vmb bartholomei geschehen, der Marschal kürßner sol das geld emphaen vnd eraus pringen. Also haben wir bürgen versprochen.

Hierauff an e. g. vnd her. ist des heren Schnitzenpamer vnd mein vnterthanig bitten, wo sich der herr Barbo der bezallung halben wolt wagen oder lang verziehen, sie wöllen jme ernstlich aufflegen, daß er an verzug seines suns, der jm großen ansehens zu Tübingen vnd bei frembden grauen, freyherren vnd edlleüten ist, zu denen sich auch sein sun gesellet, jnen gleich geklaidet, von jme haben sie auch vil gehalten, dieweil auch grauen jn Sachsen sind, die Barbi genent werden (herr Hans Vngnad hat zum letsten gemahel ein Barbin gehabt, ligen beide zu Tübingen begraben) schulden völig bezalle. Wo es aber nicht beschehe, so würde die vniuersitet zu Tübingen ein aignen poten, die schulden abzufoderen, auff sein kosten schigkhen, den er zum anderen vor dem rectori ein ayd gethan vnd beim edlmans trawen versprochen, alle sein schulden zu Tübingen vmb Bartholomei zu bezallen.

Daß sich d. Froschlinus in seinen berueff wol vleißig verhältet, haben wir mit freiden vernumen. Die gantze vniuersitet schreibt jme hiemit, jn ermane, daß er sich der vniuersitet zu ehren vnd wolgefallen sol wol halten.

Des herren Hansen Schweiger sun, wie mir seinet halben ewre prediger alle geschriben, het ich geren jn ein stipendium mit hülf vnd beistand aller tübingischen theologen promouirt, es hat aber zu diser zeit nicht mügen sein. Ist in der bursa, verthuet ein wochen 10 batzen, vnd nachdem der Johannes Weyß von Strasburg, wie der Thumbrecht schreibt, haimlich zu den jesuwideren gezogen, e. g. vnd her. wollen sein versprochen subsidium des hern Schwaiger sun zuordnen; verhoffe, er werde vleißig wie herr Schnitzenpamer, Gartner, Waidinger vnd der Faschang studieren, zeit vnd geld nicht wie der jungkher

PISMA

Barbo vbel anlegen. Dise bit wöllet mich genadiglich erhören in ansehung seines trewes vatteren, der nun der eltist creinerischer prediger ist. Diß mein lang vnordenlich schreiben wöllen e. g. in pösten verstehen vnd mich jm genadigen beuelhen hin für wie bis her haben. Derendingen, am 24 may jm etc. 83. jar.

E. g. vnd her. vntherthaniger trewer caplan

Primus Truber.

Bischoue churfürst von Cöln ist etlich tag zu Haidelwergh beim pfaltzgrauen churfürsten gewest; ist jezund in Westhuallen, seinen furstenthumb, reformirt die kirchen, besetzt mit euangelischen predigeren. Kay. mt. hat den churfürsten geschriben, sie sollen rhühig sein, er wil mit jren rath jn diser sachen handeln an krieg vnd mit dem von Coln verrichten, daß verhoffenlich des pabst fürnemen, der ein krieg in teütschen landen hat erweckhen wöllen vnd darzu seine abgotrer, verfolger des euangelij, tyrannen vnd schinder der armen leüt vnd bluetschender etc. nach seinem willen geprauchten, wirdet khein fürgang haben. Die lutherischen sind fridsam, geben khein vrsach zum krieg. Werden sie aber von wegen des euangelij bekhriegt, sie werden sich entgegen rüsten vnd villeicht den pabst gar zu Rom haimsuechen, den daselbst vnd jn Jtalien sind vil guet lutherisch, vnd die dem pabst füeß kueßten, halten jn für den rechten antichrist etc.

Prevod

Blagorodnim in plemenitim gospodom, gospodu Wolfu, grofu in baronu Thurnskemu in Križkemu, upravitelju deželnega glavarstva, gospodu Krištofu, baronu Auerspergu, deželnemu oskrbniku, in odbornikom častitih deželnih stanov kneževine Kranjske, svojim milostnim in zapovedujočim gospodom.

Blagorodni, plemeniti, milostni in naklonjeni, ljubi gospodje. Najprej želim vašim milostim in gospostvom od Boga po Kristusu vse dobro ter ponujam svoje ponižne in iskrene usluge. Naš milostni knez württemberški, ki je pred nekaj dnevi s svojo najmlajšo in zadnjo sestro, katero je dal v zakon saškemu knezu, odpotoval v Weimar na poroko, mi je po svojem kantorju Tomažu Rumpierju, ki je tudi Kranjec iz Radovljice, poslal ta priloženi zavoj s pismi, da jih izročim vaši milosti, kar s tem izvršujem.

Tübinški tiskar Gruppenbach ni prav zadovoljen, da se slovenska biblija tiska v Wittenbergu.² Pokazal sem mu vzorce prve pole biblije, tiskane v Wittenbergu, ki mi jih je poslal magister Dalmatin. Na to je dejal, če bi mu Dalmatin pisal, da bo biblija tiskana na slabem, majhnem papirju, bi za balo računal samo 18

² J. Dalmatin je s svojimi spremljevalci prišel v Wittenberg 20. maja 1583, sklenil pa je pogodbo za tisk Biblije 29. maja 1583. Prim. W. Schmid, Über die Entstehung und Herausgabe der Bibel Dalmatins, *MMK* 1904, 34.

PISMA

goldinarjev.³ Doktorja Jakob Andreae in Schnepf, ki sta se na ukaz našega kneza zaradi tiska pogajala s tiskarjem, sta zadovoljna, da bo biblija tiskana v Wittenbergu, čeprav so podobe in črke majhne, toda lične in čitljive.

Pobožni, zvesti in bogaboječi pokojni Jurij Seyerle ter drugi so mi pogosto pisali, naj pripravim obširno postilo, moja prejšnja naj bi bila prekratka. Zato sem začel prevajati doktorja Luthra Hišno postilo,⁴ saj med vsemi latinskimi in nemškimi postilami za preprostega človeka in služinčad ne poznam nobene boljše. Pogrešati je ne bi smel noben hišni gospodar, temveč vse praznike iz nje pridno brati družini in poslom, da bi iz nje poleg drugih lepih potrebnih nauk in tolažb izvedeli in spoznali, da s svojim delom v hiši in na polju, naj bo še tako nezatno in slabo, če ga zvesto in marljivo opravljajo, služijo Bogu in so mu bolj všeč kot vsi menihi, nune in papeški s svojimi izmišljenimi, burkastimi božjimi službami. In ko bom postilo končal, bom pisal kakemu bogatemu koroškemu gospodu, kot so Hodiški, da jo da v tisk. Če bo dal 400 ali 500 goldinarjev, toliko bi to stalo, bo užival pri vseh pobožnih kristjanih in pri Bogu lepši spomin, kot če bi ustanovil kartuzijo ali nunski kloster. Tako je itd.

Slišal sem, da je gospod Sebald Barbo skop, jeznorit gospod. Sedaj je njegov sin Bernard v enem letu zapravil ter ostal dolžan 300 goldinarjev, in to največ za obleko ter si tako zapravil zaupanje vseh v Tübingenu. Od tega smo odplačali 100 goldinarjev, ki jih je prinesel krznar Andrej Marschal. Gospod Schnitzenbaumer in jaz sva poroka, da bo ostalih 200 in nekaj goldinarjev plačanih do naslednjega Jernejevega. S tem smo ga spravili iz rektorskega zavora (*re et corpore arestatum*), da bo mogel domov. O tem obširno pišem gospodu Barbu in mu pošiljam izvlečke zadolžnic. Plačilo se mora izvršiti do Jernejevega, krznar Marschal naj denar sprejme in ga prinese sem. Tako sva jamčila in obljubila.

Zato se na vaše milosti in gospitalnosti z gospodom Schnitzenbaumerjem obračava s prošnjo, da gospodu Barbu strogo naročite, če bi se zaradi plačila obotavljal ali z njim dolgo odlašal, da brez odloga povsem poravnava dolgove svojega sina. Barbo uživa v Tübingenu in pri tujih grofih, baronih in plemičih (h katerim se je prišteval tudi njegov sin, se njim enako oblačil in bil spoštovan) velik ugled, saj so tudi na Saškem grofi z imenom Barbo (gospod Ivan Ungnad je imel za zadnjo ženo Barbovo, oba sta pokopana v Tübingenu). Če se to ne zgodi, bo tübinška univerza poslala posebnega sla, ki bo izterjal dolgove na njegove stroške, saj je med drugim pred rektorjem prisegel in pri plemiški zvestobi obljubil, da bo vse svoje dolgove v Tübingenu plačal do Jernejevega.

Z veseljem smo sprejeli vest, da je doktor Frischlin v svojem poklicu zelo marljiv. V imenu vse univerze mu s tem pišem in ga opominjam, da v čast in zadovoljstvo univerze ostane tak.

3 Samuel Selfisch je računal za balo 20 fl. Obljubil pa je za korektorje 100 fl. in da bo biblije na lastne stroške dal prevesti do sejma v Leipzigu. Prim. W. Schmid, prav tam 34–35.

4 Prevod Hišne postile je Trubar dokončal na smrtni postelji. Prim. M. Rupel, *Primož Trubar*, 219.

PISMA

Sinu gospoda Janža Schweigerja, kot so mi vsi vaši pridigarji pisali, bi s pomočjo vseh tübinskih teologov rad pomagal v štipendij, vendar v tem času to ni bilo mogoče. Če živi v zavetišču, porabi tedensko 10 batzov⁵; ker pa je Janez Weiss, kot piše stolni pisar, na skrivaj iz Strasbourga odšel k jezuitom, naj vaše milosti in gospodstva njemu obljubljeni podporo namenijo sinu gospoda Schweigerja. Upam, da bo marljivo kakor gospodje Schnitzenbamer, Gartner, Waidinger in Fašang študiral, in ne kakor mladi gospod Barbo slabo naložil časa in denarja. To prošnjo mi iz spoštovanja do njegovega zvestega očeta, ki je sedaj najstarejši kranjski pridigar,⁶ milostno uslišite. To moje dolgo, neurejeno pisanje naj vaše milosti razumejo kot dobronamerno in me kot doslej tudi v prihodnje ohranijo v milosti.

Derendingen, 24. maja v itd. 83. letu.

Vašim milostim in gospodstvom vdani, zvesti kaplan

Primož Trubar

Pripis

Kölnski škof,⁷ volilni knez, je bil nekaj dni v Heidelbergu pri pfalškem volilnem knezu, sedaj v Westfaliji, svoji kneževini, reformira cerkev in jo zaseda z evangeličanskimi pridigarji. Cesarsko veličanstvo je volilnim knezom pisalo, naj bodo mirni, z njihovimi svetniki se hoče o tej stvari pogovoriti brez vojne in urediti s kölnskimi. Upati je, da papežev namen, zanetiti vojno v nemških deželah, za kar bi po mili volji izkoriščal svoje malikovalce, preganjalce evangelija, tirane in oderuhe ubogega ljudstva ter krvoskrunilce itd., ne bo uspel. Lutrovski so miroljubni, ne dajejo povoda za vojno. Če pa jih bodo napadli zaradi evangelija, se bodo temu uprli in morda celo papeža v Rimu poklicali na odgovornost, kajti tudi tam in v Italiji je mnogo dobrih luteranov, in celo tisti, ki so papežu poljubljali noge, ga imajo za pravega antikrista itd.

5 Batzen, švicarski in južnonemški zgodovinski kovanec, v različnih obdobjih od 1492 do 1850 različnih vrednosti in kovanja.

6 Janž Schweiger je bil rojen okoli 1540, umrl 1585 v Ljubljani. Sin Andrej ni bil sprejet v Tiffernum, s štipendijo kranjskih deželnih stanov se je 26. aprila 1583 vpisal na tübinsko univerzo. Prim. M. Rupel, *Slovenski protestantski pisci*, 41; isti, *Trubarjeva skrb za študente*, 17.

7 Kölnski nadškof je bil Gebhard Truchsess von Waldburg, o božiču 1582 je prestopil k protestantizmu. V začetku 1583 je začel zoper njega vojno stolni kapitelj, 1585 je zmagal novi kölnski nadškof Ernest. Prim. W. Schmid, n. d. 51 (op. 103).

PISMA

82

Ludviku vojvodi Württemberškemu¹

19. marca 1584

Izvirnik

Stuttgart, Landeskirchliches Archiv, B. A. 26, 699.4

Rajhman, *Pisma*, 289–290.

Pr. 23. 3. 1584

Dem durchleüchtigen hochgebornen herrn, herrn fürsten vnd herrn Ludwigen, hertzogen zu Wirtemberg vnd zu Tesch, grauen zu Mümpelgart. Meinen genadigen fürsten vnd herren.

Durchleüchtiger, hochgeborner fürst, genadiger herr. E. f. g. wünsche ich von Gott durch Christum alles guets, mit erbietung meinen vnterthanigisten treuenn diensten zuuor. E. f. g. ist wohl wissund, daß die gotsaligen herren vnd landtleüt in Crein, die windische bibel zu Tübingen gerne druckhen laßen. Dieweil aber der druckher Gruppenbach so hoch, nämblich ein pälen vmb 28 gulden angeschlagen, darzu khein figur gehabt, sonder die von Frankhfurt, welche nun alle abgenutzt vnd vnsichtpar, mit großen vncosten pringen müeßen. Vnd nachdem sich ein buedruckher zu Wittemberg angeboten, die pälen vmb 20 gulden zu druckhen vnd schön figuren darzu vmb sonst zugeben, deswegen sie zu Wittemberg druckhen laßen, vnd meines erachtens die figuren sein hübsch vnd guet etc.

Von der obgemelten bibel e. f. g. schigkhen die ersame landschaft aus Crein, drey eingebunden exemplarien, zwo gesang psalmbüechel, zwo windische künstreiche grammatik, von des D. Froschlini antecessoris wol gestellt, auch ires cantoris oder capelmaister ein neue composition zwa exemplar. Diese kleine verehrung e. f. g. wölle ditsmal von inen in gnaden annemen, sie vnd die kirchen mit iren dienern, wie bisher in gnadigen beuelch halten vnd haben.

Also haben wir in wenig jaren, seit ich durch die gnad des almechtigen die windische sprach zu schreiben angefangen, auch vil guet büecher, gott lob vberkhumen. Vmb das haben wir windischen, nach gott niemant zu danckhen vnd zu loben, den e. f. g. vnd derselbigen herren vatter gotsaligister vnd lobligister gedechtnus, die vns die windische, cyrulische vnd crobatische büecher zu Tübingen vnd Aurach zu druckhen gestatten vnd gefürdert, welche man vns weder zu Nüremberg noch Schwabisch Hall zulaßen wöllen.

Zu dem haben e. f. g. herr vatter seliger den Georgium Dalmatinum, welchen ich vor 19 jaren, in meiner anderen verfolgung, alls ein armen schueler, neben meinen zwaien sünen aus Crein geführt, erstlich gen Bebenhausen, darnach ins Tyfferni stipendio genadiglich verordent, alda er neben seinen vleissigen

¹ Spremno pismo k Dalmatinovemu in Bohoričevemu pismu. Trubar navaja zasluge württemberških vojvod za slovensko knjigo.

PISMA

studien auch meine windische bücher gelesen, vnd souil daraus ergriffen, daß er sich das allt testament zu transferiren vnterstanden, wie e. f. g. er selbst in beiligidunden seinem schreiben anzeigt, welche verdolmetschung lass mirs gefallen.

Vnd gleichwol e. f. g. aus beuelch der ersamen landschafft in Crein, ich selbst ire bücher sollen offeriren, die weil aber dieser rauher märtz den alten leüt, sonderlich mir den 76. jarigen feind, zu dem so plagt mich nun etlich jar die bilis, welche alle nacht erwegt in mir ein scharfen cholicam, deswegen kein nacht von meinen peth vnd stuben khan bleiben, derhalben schreib hiemit meinem landsmann Thomasen Rumpier altisten, daß er offtgemelte bücher an meiner statt offerire. Vnd wen e. f. g. zum negsten gen Tübingen ankhumen, wil mich in derselbigen kuchel selbst laden. Dieses mein vnformlich, nach dem windischen stylo schreiben e. f. g. wöllen zu pösten auslegen, vnd mich in gnaden laßen beuolchen sein. Derendingen am 19. Martij Anno etc. 84.

E. f. g. vntherthanigister treuer caplan

Primus Truber m. s. scripsit

Prevod

Presvetlemu, visokorodnemu knezu in gospodu, gospodu Ludviku, vojvodi Württembersškemu in Teškemu, grofu Mömpelgartskemu. Svojemu milostnemu knezu in gospodu.

Presvetli, visokorodni knez, milostni gospod. Vaši milosti želim najprej od Boga po Kristusu vse dobro in ponujam svoje najponižnejše in vdane usluge. Vaši knežji milosti je dobro znano, da so bogaboječi gospodje in kranjski deželni odborniki slovensko biblijo hoteli tiskati v Tübingenu. Ker pa je tiskar Gruppenbach postavil zelo visoko ceno, za balo je hotel 28 goldinarjev, ni imel podob razen teh iz Frankfurta, ki pa so bile vse obrabljene in že slabo vidne, dobil pa bi jih le z velikimi stroški, se je neki wittenberški tiskar ponudil, da bi tiskal balo za 20 goldinarjev in dodal zastonj lepe podobe, so naročili tisk v Wittenbergu. Sam menim, da so podobe lične in dobre itd.²

Častiti kranjski deželni stanovi pošiljajo vaši knežji milosti tri vezane izvode omenjene biblije, dve pesmarici s psalmi, dva izvoda zelo lične slovenske slovnice, ki jo je dobro priredil predhodnik doktorja Frischlina, pa tudi dva primerka nove kompozicije njihovega kantorja ali kapelnika.³ Vaša knežja milost naj to majhno darilo od njih milostljivo sprejme, ter nje in cerkev z njenimi služabniki kot doslej ohrani v milosti.

2 Prim. Trubarjevo pismo z dne 30. 11. 1582.

3 Prim. Dalmatinovo in Bohoričevo pismo z dne 1. 1. 1584. Osnutek pisma je objavil A. Dimitz, Beiträge zur Reformationsgeschichte in Krain, JGGPÖ IV, 1883, 55–57; original je v Landeskirchliches Archiv v Stuttgartu (A 26, 699, 1). V osnutku manjka nekaj mest, ki so v originalu; original izrecno omenja Trubarja kot Dalmatinovega pobudnika, pa tudi, da bo primerke slovenskih knjig prinesel Trubar. V pismu obeh slovenskih protestantov pa nista navedena dva primerka kompozicije ljubljanskega kantorja. Trubar ni navedel imena kantorja, domnevati pa je, da gre za Semnizerja, ki je bil v letu 1584 še ljubljanski kantor. Prim. D. Cvetko, *Zgodovina glasbene umetnosti na Slovenskem*, Ljubljana 1958, 122, 123.

PISMA

Tako smo v nekaj letih, odkar sem s pomočjo vsemogočnega začel pisati v slovenskem jeziku, zahvaljen bodi Bog, dobili mnogo dobrih knjig. Za to se mi, Slovenci, po Bogu nimamo nikomur drugemu zahvaljevati kot vaši knežji milosti in vašemu gospodu očetu pobožnega in hvaležnega spomina, ker sta nam dovolila in podpirala tisk slovenskih, cirilskih in hrvaških knjig, katerih niso dovolili tiskati ne v Nürnbergu niti v Schwabisch Hallu.⁴

Ob tem je vaše knežje milosti pokojni gospod oče Jurija Dalmatina, katerega sem pred 19 leti, v svojem drugem pregnanstvu kot revnega šolarja poleg svojih dveh sinov odpeljal iz Kranjske, milostno sprejel najprej v Bebenhausen, nato pa v Tiffernov štipendij, kjer je ob marljivem študiju bral tudi moje slovenske knjige in iz njih toliko pridobil, da je začel prevajati Staro zavezo,⁵ kot vaši knežji milosti sam sporoča v priloženem pismu. Njegov prevod mi zelo ugaja.

Čeprav častiti kranjski deželni stanovi želijo, da vaši knežji milosti sam predstavim in ponudim njihove knjige, pa ostri marec ni naklonjen starim ljudem, posebej meni, 76-letniku, ki me povrh že nekaj let muči žolč⁶ in mi vsako noč povzroča hudo koliko, zaradi česar nobeno noč ne morem ostati brez svoje postelje in sobe. Zato sem pisal svojemu rojaku kantorju Tomažu Rumplerju,⁷ da namesto mene predstavi in ponudi omenjene knjige. Če pa vaša knežja milost v kratkem pride v Tübingen, se bom sam povabil v vašo kuhinjo. To moje ničemur podobno, v slovenskem slogu napisano pismo, naj vaša knežja milost sprejme kot dobronamerno in me ohrani v milosti. Derendingen, 19. marca 84. leta.

Vaši knežji milosti zelo vdani zvesti kaplan

Primož Trubar, pisal s svojo roko.

4 Trubar je večkrat omenil naklonjenost württemberških vojvod, ki so omogočili tisk slovenskih in hrvaških knjig. Prim. M. Rupel, *Slovenski protestantski pisci*, 116, 279.

5 Prim. pismo Dalmatina in Bohoriča 1. 1. 1584.

6 Prim. Trubarjevo pismo 3. 1. 1581.

7 Trubar govori o rojaku Tomažu Rumplerju (prim. D. Cvetko, n. d., 90, 338; A. Rijavec, *Glasbeno delo na Slovenskem*, Ljubljana 1967, 206; Th. Elze, *Die Univesitat Tübingen und die Studenten aus Krain*, 68, 69). Th. Elze je že rahlo podvomil glede Theodorja Rumplerja, kar je prevzel D. Cvetko (verjetno po D. Straussu), podvomil pa je tudi A. Rijavec (v oklepaju navaja Tomaža / Thomann/). Medtem pa je v tem času omenjen altist z istim imenom, vendar doma iz Bavarske (prim. *Neues württembergisches Dienerbuch*, Baden 1957, 1, 928). Kolikor bi šlo za dva Rumplerja, je gotovo Trubar mislil na svojega rojaka kantorja Tomaža, ki ga omenja v 81. pismu. »Theodor« pa utegne biti pomota.

Ludviku vojvodi Württemberškemu¹

Derendingen, 5. oktobra 1585

Prepis.

Hamburg, Staats- u. Univ. Bibl., cod. theol. 1146, 39–40.

Chr. Fr. Schnurrer, *Erläuterungen der Württembergischen Kirchen-Reformation und Gelehrten-Geschichte*, Tübingen 1798, 541, 544.

M. Rupel, Trubarjeva skrb za študente, *Razprave VI (SAZU)*, 23–25; Rajhman, *Pisma*, 292–294.

Dem durchlauchtigen, hochgebornen fürsten und herrn, herrn Ludwig, hertzog zu Württemberg und Teck etc.

Durchlauchtiger, hochgeborner fürst, gnädiger herr. E. f. gn. von Gott durch Christum wünsch ich ohn unterlaß in meinem täglichen pater noster gnad, fried, seegen und alles gutes neben meinem unterthänigen treuen diensten zuvor. Jch armer, alter, kranker, unwürdiger und unverdienter windischer pfaff und bettler der armen windischen kirchen komm abermals herfür mit dieser einfältigen, unformlichen, demüthigen supplication, bittend dieselbigen mit gnad anzuhören, darin ich wahrhaftig anzeig, wie mir ihr viel aus Crain geschrieben und mein sohn, e. f. gn. stipendiat, der in Crain nun 5 jahr in teutscher und windischer sprach der kirchen mit großer frucht gedient und wiederum dienen wird, anzeigen, daß unangesehen der schwehren emsigen verfolgung allein von den päpstischen (von Türcken, dieweil sie das jahr von den unsrigen 3 mal geschlagen, ihnen 2 schloß abgebrannt un zerrißen) dennoch zu Laibach ein große kirchen von der recht gottseligen sey. Zu morgen predigt man windisch, alda ist die kirchen gantz voll; um 8 uhr predigt man teutsch, dazu kommen die herrn landleuthe mit ihren frauenzimmer und alle burger und handwercks leuthe, die teutsch können, mit denen wird die kirchen abermals voll; nach eßens predigt man wiederum windisch, darzu kommen das dienst volck und windische kinder und wird abermals die kirchen voll. Jtem so ein leichen aus unser kirchen vorhanden, so gehen aus der lateinischen, teutschen und windischen schulen alle schüler mit großem volck in der procession, das verdreußt die päbstliche sehr, denn sie haben in ihren kirchen und processionen gar wenig leut. Sie haben einen fürstlichen befelch außgebracht, daß die unsern keinen malefischen menschen sollen cum sacramentis versehen; also haben sie neulich einen versehen, der hat sich alsobald mit seiner gürtel in dem gefängnus erhengt, darauf die herrn von Laibach jhrer fürstlichen durchlaucht geschrieben, sie müße den armen leuthen, wen sie begehren, zulaßen. Zu dem aber haben die crainerische, unter

¹ Zadnje ohranjeno Trubarjevo pismo poroča o živahni dejavnosti kranjske evangeličanske cerkve in se zavzema za slovenske študente v Tübingenu.

PISMA

steyrischen, unter carnerischen windischen und crabattischen, die sich allein der windischen sprach gebrauchen, großen mangel und klag an predigern, dann es sind ihnen in dem jahr die ältisten treuen 4 prediger abgestorben, und wiewol die Crainer 2 stipendiaten zu Strasburg und ein zu Tübingen erhalten, so seynd ihr doch ihnen zu wenig.

Nachdem aber m. Michael Tyffernus 4 stipendia den externis zu Tübingen gestiftt und er ein gebohrner Crainer gewest, wiewohl nur ein findelkind, im lager von Türcken gelaßen, den hat ein burger von Tyber Erasmus Stich aufgehäbt, tauffen laßen, in die schul geben in das crainerische stipendium zu Wien in burcha animi gebracht, alda magister, und als f. gn. gottseeliger hochlöblicher gedächtnus h. vatter in custodia in der Neuen Statt gehalten, zum praeceptoris bestellt worden, mit dem er auch, als der landgraff e. f. gn. großvatter löblicher gedächtnus wieder eingeaantwort, mit gefahr leibs und lebens entritten und so viel gelts beye. f. gn. herrn vattern erobert, demnach, wie Cicero in officiis schreibt: quaelibet patria vindicat sibi sui conpatriotae partem beneficiorum eius, ist billich, daß auch die Crainer des m. Tyfferni gutthaten genießen. Es hat auch e. f. gn. herr vatter deßwegen der ersamen landtschafft in Crain zugesagt 2 studiosen in stipendio zu Tübingen zu erhalten. Aber das schreiben ist bey dem abgestorbenen landverweser verlegt worden. Es sind aber bißher albegen aus Crain auch von e. f. gn. erhalten worden, allein neulich hat den ein locum des herrn doct. Heerbrand vetter occupirt; zu dem will jetzund der ein, welcher von den Crainern zum ministerio vocirt wird, heraus treten.

Hierauf an e. f. gn. ist an statt und von wegen der obgemelten, auf höchst vom pabst und Türcken geplagten und verfolgten christen mein unterthänig durch gott bitten, sie wöllen 2 loca in Tyfferno stipendio ihren 2 studiosen für und für verordnen und einkommen laßen. Es sind jetzund ihr 3 zu Tübingen, die famuliren, aus denen mag man die qualificirsten anstatt der jetzund auskommt, einnehmen. Mein sohn sagt, der m. Jacobus Prantelius, der an statt des doctoris Frischlini, der ein ersamer landtschafft in Crain schul rector worden, hab nun viel qualificirte schüler. Solches wird der almächtig ewig reiche gott in aufferstehung der gerechten e. f. g., derselben gemahel und dem gantzen hauß Württemberg reichlich belohnen. Deren ich mich und die windisch kirchen alle thun befehlen. Derendingen, am 5. tag 8br. ao. etc. 85.

E. f. g. unterthänigster treuer caplan

Primus Truberus m. s. scripsit.

Prevod

Presvetlemu, visokorodnemu knezu in gospodu, gospodu Ludviku, vojvodi Württembersškemu in Teškemu itd.

PISMA

Presvetli, visokorodni knez, milostni gospod. Vaši knežji milosti želim najprej od Boga po Kristusu, ob ponudbi svoje ponižne in zveste službe tako kot v svojem vsakodnevem očenašu milost, mir in vse dobro.

Jaz, ubogi, stari, bolni, nevredni in nezaslužni slovenski far in berač uboge slovenske cerkve prihajam znova s to preprosto, ničemer podobno, ponižno prošnjo in prosim, da ji milostno prisluhnete. V njej po resnici povem, kako so mi mnogi s Kranjskega pisali, moj sin, vaše knežje milosti štipendist, ki sedaj 5. leto v nemškem in slovenskem jeziku uspešno služi in bo še služil kranjski cerkvi, pa povedal, da je v Ljubljani kljub težkemu in vztrajnemu preganjanju s strani papeških (od Turkov, ker so jih naši letos 3 krat porazili, pa sta bila požgana in porušena 2 gradova) prisotna velika cerkev resnično Bogu vdanih vernikov. Zjutraj pridigajo slovensko, pa je cerkev vedno polna, ob 8. uri pridigajo nemško, prihajajo pa gospodje odborniki s svojimi ženami ter meščani in rokodelci, ki znajo nemško, in spet je cerkev polna. Po kosilu je pridiga znova v slovenščini, k njej pridejo posli in slovenski otroci in spet je cerkev polna. Če ima naša cerkev pogreb, gredo vsi šolarji iz latinske, nemške in slovenskih šol ter mnogo ljudi v procesiji, kar zelo vznemirja papeške, ki imajo v svojih cerkvah in pri procesijah zelo malo ljudi.² Na dan so spravili knežji ukaz, da naši ne smejo prevideti nobenega hudodelca, tako so nedavno enega prevideli, pa se je kmalu nato s pasom v ječi obesil. Ljubljanski gospodje so nato pisali njegovi knežji svetlosti, da naj ubogim ljudem, če želijo, to dovoli. Ob tem pa kranjski, spodnještajerski, spodnjekoroški Slovenci in Hrvati, ki znajo le slovensko, tožijo, da občutijo veliko pomanjkanje pridigarjev, saj so jim v tem letu umrli 4 najstarejši zvesti pridigarji.³ Čeprav imajo Kranjci 2 štipendista v Strasbourgu in enega v Tübingenu,⁴ jih je še vedno premalo.

Ker je magister Mihael Tiffernus,⁵ ki je ustanovil 4 štipendije za zunanje študente, bil rojen Kranjec, čeprav samo najdenček, je prav, da tudi Kranjci uživajo dediščino magistra Tifferna. Turki so ga pustili v taboru, kjer ga je našel laški meščan Erazem Stich. Dal ga je krstiti, šolati in ga poslal v kranjski štipendij burcha animi⁶ na Dunaju. Tam je postal magister. Ko je bil vaše knežje milosti gospod oče,⁷ blagega in hvaležnega spomina v Dunajskem Novem mestu pod nadzorom, je bil določen za njegovega učitelja. Ko je ded vaše knežje milosti hvaležnega spomina, mejni grof⁸ znova zasedel vojvodski prestol, je z njim v nevarnosti za telo in dušo odjezdil iz avstrijskega ujetništva in pridobil za vaše knežje milosti gospoda očeta veliko

2 O številu protestantskih vernikov v Ljubljani prim. Br. M. Lapajne, n. d., 291 sl.

3 Z gotovostjo moremo trditi le o Janžu Švajgerju, ki je umrl 25. februarja 1585, o drugih ugibamo: Anton Neapolitanus, Janez Winkler, Jurij Cvečić. Prim. M. Rupel, *Trubarjeva skrb za študente*, 21.

4 Dva študenta v Strasbourgu: Marko Kumprecht, Andrej Švajger (od 1584), v Tübingenu Matija Trost. Prim. M. Rupel, prav tam, 21–22.

5 Mihael Tiffernus je bil vzgojitelj vojvode Krištofa, prim. Pr. Simoniti, n. d., 204–209; M. Rupel, n. d., 22 sl.

6 Pravilno: bursa agni.

7 Würtemberski vojvoda Krištof, oče vojvode Ludvika takrat še würtemberskega princa, ki so ga Avstrijci imeli zajetega v Dunajskem Novem mestu.

8 Vojvoda Ulrich, oče vojvode Krištofa.

PISMA

denarja. Kot piše Cicero v *officis: quaelibet patris vendicat sibi sui compatriotae partem beneficiorum eius*.⁹ Zato je gospod oče vaše knežje milosti častitim kranjskim stanovom odobril, da se v tūbinskem štipendiju vzdržujeta 2 študenta. Toda to pismo je pokojni deželni oskrbnik nekam založil. Vendar je doslej tudi vaša knežja milost sprejemala študente iz Kranjske. Še nedavno je eno mesto zasedel nečak gospoda doktorja Heerbranda,¹⁰ zdaj pa bo izstopil eden, ki so ga Kranjci določili za duhovniško službo.

Zato vašo knežjo milost v imenu in zaradi omenjenih od papeža in Turkov mučenih ter preganjanih kristjanov vdano po Bogu prosim, da za vedno določi in da na voljo 2 mesti v Tiffernovem štipendiju za njihova študenta. Sedaj so v Tübingenu trije,¹¹ ki delajo kot služabniki, med njimi naj na mesto tistega, ki sedaj odhaja, izberejo najsposobnejšega. Moj sin pravi, da ima magister Jakob Prantelius, ki je namesto doktorja Frischlina postal rektor šole častitih kranjskih deželnih stanov, sedaj veliko sposobnih učencev. To bo vsemogočni večni Bog ob vstajenju pravičnih vaši knežji milosti, vaši soprogi in vsej württemberški hiši obilo poplačal. Njim se sam in vso slovensko cerkev priporočam.

Derendingen, 5. oktobra¹² leta itd. 85.

Vaši knežji milosti vdani in zvesti kaplan

Primož Trubar, pisal s svojo roko.

9 »Vsaktera domovina si lasti del dobrin svojega rojaka.« Gl. M. Rupel, n. d. 23.

10 Johann Heerbrand. Gl. M. Rupel, prav tam.

11 Trije v Tübingenu bi bili Janez Rozman iz Kranja, Gašper Okorn, Kranjec; Matija Fabricius, Kranjec. Prim. M. Rupel, prav tam, 24.

12 J. Andreae je Trubarjevemu pismu dodal svoje priporočilno pismo z datumom 4. oktobra 1585. Tako naj bi verjetno le nastala pomota pri prepisu Trubarjevega pisma, kjer naj bi bil datum 3. oktobra 1585. Gl. M. Rupel, prav tam.

Johannes Brenz vojvodi Krištofu¹

11. avgusta 1560

Anecdota Brentiana Ungedruckte Briefe und Bedenken von Johannes Brenz. Gesammelt und herausgegeben von Dr. Th. Pressel, Archidiaconus in Tübingen. Tübingen, 1868. Verlag von J.J. Heckenhauer, 472-473.
Johann Brenz etc. an Herzog Christoph

Etc. Gnediger fürst und herr. Als verruckhter tagen Primus Truber Parrher zu Kempten alhie gewessen und bei e. f. g. auch deren Theologen seiner crainerischen Vocation und beruffs, darneben auch dess Windischen und Crabatischen trucks halb underthenigs anbringen gethon, und wass er sich in solicher erforderung und Vocation hallten möchte, Rath gesucht: Hatt E. F. G. er auff empfangnen bescheidt und der Theologorum Consilium dess andern tags hernach von Tüwingen uss ein verschlossen schreiben an kön. Würde zu Beheim neben abschrift desselbigen undertheniglich zugesandt mit underthenigen piten, solliches Originalschreiben höchstgedachter kön. Würde neben anderm fuerderlich zu übeschickhen. Da aber e. f. g. (die sich on zweivel dess alles auch gnedig zuerinnern weisst) in der Abschrift angeregt schreibens etwas mangels befunden und sonderlich in dem, daß es, soviel der Theologen Raths Schlag belangt, etwas unformlich und unordenlich gestellt gewesen, bedenckhens gehabt, ist uff e. f. g. bevelch Ime Primio dieselbig Copia mit etwas Correktion und enderung neben dem Originalschreiben (welches doch zuvor erbrochen worden) durch e. f. g. diener Laurentz Schmidlen, alls der sein Khundschaft hat, widerumb zugesandt. Darauff nun vorgedachter Primus ein anderst schreiben vermög jme zugeschickhten geenderten Concepts verfertigt und gedachtem Schmidlin zukommen lassen. Welches Er uns zugestellt und darneben bericht gethon, daß sein Pfarherr nochmals underthenig pit, solliches Königlicher Würden zuübersenden. Ob nun E. F. G. an hochgedachte Kon. W. neben diesem des Trubers schreiben berurten sachen halb ain sondere Missif verförtigen oder allein, so sie derselben anderer sachen halb zuschreiben, durch ein eingelegten zedel, so unsers underthenigen bedenkens ongevarlich uff maass inligendts Concepts beschehen möchte, anregung thon wellen, Sas steet zu e. f. g. gnedigem gefallen. Deren wir solliches (dieweil es ein Christlich werckh und die Kirchen gottes belangt) in undertheinigkeit nit sollen verhallten. Datum Stuttgardten 11. Augusto Ao. 60.

E. F. G. Underthenige gehorsame diener
Johan Brentz, Probst zu Stuttgart, und
Johann Fessler, Cantzler

¹ Johann Brenz piše vojvodi Krištofu, da bi ta posredoval pri kralju Maksimiljanu za Trubarjevo vrnitev na Kranjsko in njegovo tiskanje slovenskih in hrvaških knjig.

PISMA

Eingelegter Zeddel

E. Ko. W. gibt Ich dienstlich zuvernemen, daß primus Truber pfarher zu kempten bei meinem Theologis und Rhadt angesucht, wes er sich uff die Vocation, si jm von der Landtschafft Crein begegnet, hallten soll etc. Wiewoll mir nun nicht zweiffelt, E. ko. W. werde für sich selbst geneigt sein, yedoch habe Ich nicht underlassen wöllen, E. ko. W. dienstlich mit einem briefflin diser sachen halb unzusuchen. Schickt E. k. W. hiemit, was bemelter primus an E. k. W. geschriben etc.

Prevod

It'd. Milostni knez in gospod. Ko je v preteklih dneh Primož Trubar, župnik v Kemptenu, bil tukaj, je pri vaši knežji milosti in pri vaših teologih ponižno prosil za nasvet v zvezi s svojim poklicem in povabilom, da se vrne na Kranjsko, ter kako naj se odzove na ta poziv in vabilo, pa tudi zaradi slovenskega in hrvaškega tiska. Na podlagi sprejetega odgovora in po nasvetu teologov je naslednji dan iz Tübingena vaši knežji milosti skupaj s prepisom ponižno poslal zapečateno pismo za njegovo dostojanstvo češkega kralja s ponižno prošnjo, da izvirno pismo skupaj z ostalim zagotovo pošljete vzvišenemu kraljevemu dostojanstvu. Ker pa je vaša knežja milost (ki se vsega tega brez dvoma milostno spominja) v prepisu omenjenega pisma našla nekatere pomanjkljivosti, predvsem pa, ker je, vsaj kar se tiče nasveta teologov glede neprimernega in nepravilnega navajanja, imela nekaj pomislekov, je bil prepis pisma z nekaterimi popravki in spremembami, skupaj z izvirnim pismom (ki pa je bilo predhodno odpečateno), po nalogu vaše knežje milosti po služabniku vaše knežje milosti Lovrencu Šmidlinu ponovno vrnjeno istemu Primožu. Omenjeni Primož je nato na podlagi poslani spreminjene formulacije spisal novo pismo ter ga predal omenjenemu Šmidlinu. Ta nam je pismo izročil s sporočilom, da njegov župnik ponovno ponižno prosi, da ga dostavite njegovemu kraljevemu dostojanstvu. Če bo sedaj vaša knežja milost velečastitemu kraljevemu dostojanstvu ob in zaradi teh v Trubarjevem pismu omenjenih zadevah poslala posebno poslanico, ali vsaj, če mu bo poslala še kakšne druge zadeve, le-tej na priloženem listu pripisalo še kaj spodbudnega, kar bi po našem ponižnem pomisleku na osnovi pričujoče zasnove vsebine bilo prav, prepuščamo milostni presoji vaše knežje milosti, česar vam (ker je to krščansko delo in v korist božje cerkve) v ponižnosti ne moremo prikriti. Dano v Stuttgartu, dne 11. avgusta leta 60.

Vaše knežje milosti ponižni in vdani služabnik
Johan Brenntz, prošt v Stuttgartu,
in Johann Fessler, kancler

PISMA

Priloženi list²

Vaše kraljevo dostojanstvo uradno obveščam, da je Primož Trubar, župnik v Kemptenu, pri mojih teologih prosil za nasvet, kako naj se odzove itd. na povabilo kranjskega deželnega zbora. Čeprav ne dvomim, da bo vaše kraljevo dostojanstvo naklonjeno temu, da ugotovi krščanskemu namenu omenjene dežele, nisem hotel opustiti priložnosti, da se pri vašem kraljevem dostojanstvu s pisemcem uradno ne bi zavzel za to stvar. Vašemu kraljevemu dostojanstvu s tem pošiljam, kar je vašemu kraljevemu dostojanstvu pisal etc. omenjeni Primož.

² Vojvoda Krištof je, kot je vidno iz vsebine priloženega lista Tubarjevemu pismu, napisal nekaj vrstic, čeprav ni njegovega podpisa.

Primož Trubar kralju Maksimilijanu¹

11. avgusta 1560

Anecdota Brentiana Ungedruckte Briefe und Bedenken von Johannes Brenz. Gesammelt und herausgegeben von Dr. Th. Pressel, Archidiaconus in Tübingen. Tübingen, 1868. Verlag von J.J. Heckenhauer, 473-474.²

Primus Truber an den König zu Beham

Gnedigster Herr. E. K. M. bitt ich underthenigst, Sie wölle mein anligen gnedigst vernemen und Ir die selbe von wegen der rechten waren christlichen lehr, wie mir nicht zweyffelt, bevolhen sein lassen. Dann es hatt newlicher zeit die Erbar landtschafft im Crein laut hie bey gelegter Copey, mit A bezeichnet, mich zu einem predicanten, so gottes wort verkündigen und die Sacramenta nach einsatzung Christi bey jnen aussteilen soll, gnediglich und günstiglich beruffen.

Wiewoll ich nun für mein person gantz geneigt were, alssbald mich in gottes namen zuerheben und dem Christlichen fürnemen gemelter landtschafft durch die hilf des allmechtigen zu willfaren, So hett doch die sach meiner person halben ein solche gestallt, daß von key. M. vor 13 Jaren ein bevelch aussgangen, daß Ich sollt gfaenglich eingezogen werden. Auch, nach dem der Allmechtig mir unversehret darvon geholffen, bin ich alssbald daruff von dem bischoff zu N. excommunicirt und in ban erkennet worden. Welche handlung allzumall noch nicht meins wissens cassirt und uffgehoben sein. Sollt ich mich nun, solcher sach noch unerörtert, dahin begeben, ist zu gedencken, daß es nicht allein meiner person (die ich doch im gehorsam Christi gern in die schanz schlahen will,) sonder vill mehr der Landtschafft nachteilig und gfaerlich sein. Hab daruff auch ettlicher Theologen radt pflegt; die zeigen mir an, daß diser beruff sollcher gstatt, ehe denn die landtschafft die gelegenheit meiner person und jrer gfaerligkeit bericht, nicht annaemlich, auch nicht verantwortlich sein wöll. Das vermelde E. k. M. ich in aller underthenigkeit diser Ursach halben, im fall da die oft bemelte landtschafft E. k. M. solches handels halb underthenigst ansuchen wurde; E. k. M. wölle (wie ich gantz gehorsamlich verhoffe, der Allmechtig auch dasselb E. k. M. nicht unvergellten lassen wurde) die handlung dahin gnedigst zu dirigiren verhelffen, daß eintweder sie

1 Očitno gre za tretjo različico ali sploh skrajšani prepis pisma, ki ga je Trubar pisal kralju Maksimilijanu, in o katerem Elze (*Briefe*, 90) in Rajhman (*Pisma*, 334) domnevata, da bi moglo obstajati. Prva različica (glej tu, pismo šte. 15) je datirana 15. julija 1560, druga (glej tu, pismo šte. 17), le deloma spremenjena, ima datum 27. julija 1560 in ta, priloga Brenzovega pisma vojvodi Kristofu, nosi enak datum kot Brenzovo pismo. Pismo je uvrščeno na konec, ker je bilo skupaj z Brenzovim pismom vojvodi Kristofu odkrito že po opravljenih prvih korekturah te izdaje.

2 Str. 35: »Aus der Urschrift im Archiv des Stuttgarter Konsistoriums. In Sachen Trubers.« Navedena lokacija izvornika dokazuje, da niti Elze niti Rajhman tega pisma nista imela v razvidu, saj Elze (*Briefe*, 90) govori o dveh pismih, enem v kranjskem dežel-nem arhivu, in drugem v dunajskem državnem arhivu.

PISMA

meiner person halben, so ich mich des bemelten beruffs underfahren sollte, in kein gfaerlichkeit geworffen, oder ein andern Christlichen predicanten beruffen möchten.

Hieneben E. k. M. thu ich underthaenigst zu vernemen, daß mein gröst Windisch buoch (des Inhallt oder Register hiemitt zum Anndermal zuschicke) ist schon gen die Crabatische sprach und geschriff gebracht und die Crabatischen buchstaben, namlich fünfferley Alphabet so gut und besser als mans zu Venedig hatt, und was zu ainem gantzen druck gehört, zudem drey gut dauglich Personen zum Crabatischen dollmetschen und druck haben wir auch bey hennden, daß wir nun, Christo sey lob, nichts mangeln und bedürffen zum Windischen und Crabatischen dolmetschen und truck, dann verlegung dess trucks und underhaltung der vermellter dreyen Crabatischen Personen.

Auff sollichs ist abermals an E. K. M. umb Christi und seiner ehr willen im namen und von wegen der Windischen und Crabatischen Kürchen mein hoch demütigs bitten, wellen mit den Herrn und Landtleuten im Oesterreich, Steyer, Kaernten (bei Creynern allein hab ich bissher ersamlet, damit ich den Windischen truck hab bezallt) und mitt den Ungarischen und Crobatischen Graffen, Herrn und Lanndtleuten handeln und dahin bewegen, daß sie uns behülflich sein, den Windischen und Crobatischen truck zuerhallten, dann das sein sie für andern Nationen schuldig, darumb daß Ihr underthanen dise bayde sprach, darzu die Turckhen jre nachbaurn gebrauchen, dardurch sie von Türkhen merern frid dann mit spiessen und büchsen erlangen werden, wie ich von disem in der Vorred der Epistel zun Römern an E. K. M. geschriben.

Und wenn E. K. M. dem Churfürsten an Rhein und dem Fürsten von Württemberg unnss mit diser fürgenommenen arbayt commendirt, Ihr Chur und f. g. werden meins underthenigsten verhoffens auch stattlich helfen und uns mit brot und wein zu Tübingen beim truck nach notturfft proviantiren. Umb solliche trew, mühe und arbayt und Fördernus dises bayden fürgenommenen handels und werckhs würd E. K. M. ewig lob von der gantzen Christenhait haben und in der aufferstehung leichten wie der Sonnen glantz und von Gott dem Vatter umb Christi seine geliebten sons willen reichliche belonung empfahren.

E. K. W. underthanigster Caplan
Primus Truber.

PISMA

Prevod

Milostni gospod.³ Vaše kraljevo veličanstvo najponižneje prosim, da mojo prošnjo milostno vzamete na znanje ter ji zaradi pravega in resničnega krščanskega nauka, v kar ne dvomim, podarite svojo naklonjenost. Po tu priloženem prepisu, zaznamovanem z A,⁴ so me namreč pred kratkim častiti kranjski deželni stanovi milostno in prijazno povabili za predikanta, ki naj bi pri njih razglašal božjo besedo in delil zakramente, kakor jih je postavil Kristus.

Čeprav sem sam naklonjen temu, da bi se v božjem imenu kmalu odpravil ter s pomočjo vsemogočnega ustregel krščanski nameri omenjene dežele, je vendar zaradi moje osebe stvar taka, da je pred trinajstimi leti od cesarskega veličanstva izšel ukaz, naj me zapro v ječo. Toda, ko me je vsemogočni tega brez posledic obvaroval, me je kmalu nato ljubljanski škof ekskomuniciral in obsodil na pregnanstvo. Vendar ti postopki po moji vednosti še niso razveljavljeni in preklicani. Če bi se torej napotil tja, ne da bi to zadevo pretehtal, je dobro pomisliti na to, da bi ne samo moji osebi (ki jo tudi sicer v pokorščini Kristusu rad izpostavim nevarnosti), temveč zlasti deželnim stanovom utegnilo biti škodljivo in nevarno.

Posvetoval sem se tudi z nekaterimi teologi; ti mi pravijo, da ta poziv v taki obliki ne more biti sprejemljiv in ga tudi ni mogoče zagovarjati, dokler deželni stanovi ne uredijo zadeve glede moje osebne in svoje varnosti. To sporočam vašemu kraljevemu veličanstvu v vsej ponižnosti zategadelj, da bi vaše kraljevo veličanstvo v primeru, če bi se večkrat omenjeni deželni stanovi zaradi te zadeve najponižneje obrnili na vaše kraljevo veličanstvo (v kar prav pokorno upam, vsemogočni pa bo to vašemu kraljevemu veličanstvu gotovo povrnil), hotelo pomagati zadevo milostno u smeriti, tako da bi oni zaradi moje osebe, če bi sprejel omenjeni poziv, bodisi ne bili podvrženi nobeni nevarnosti, bodisi, da bi poklicali nekega drugega krščanskega pridigarja.

Poleg tega vašemu kraljevemu veličanstvu najponižneje naznanjam, da je največja moja slovenska knjiga (katere vsebino ali register tukaj označeno s črko B, že drugič pošiljam), že prevedena v hrvaški jezik in pisavo. Hrvaških črk, namreč pet vrst alfabeta, tako dobrih in še boljših, kakor jih imajo v Benetkah, in kar je potrebnega za popolni tisk, imamo tudi dovolj na razpolago, poleg tega pa tri dobre, sposobne osebe za hrvaško prevajanje, tako da nam za slovensko in hrvaško prevajanje in tisk, Kristusu bodi hvala, ničesar ne manjka in ničesar več ne potrebujemo razen založnika tiska in sredstev za vzdrževanje omenjenih treh hrvaških oseb.

Zato vaše kraljevo veličanstvo zavoljo Kristusa in njegove časti v imenu in zaradi slovenske in hrvaške cerkve, ponovno najponižneje zelo prosim, če bi se hotelo pogajati z gospodi in deželnimi zastopniki na

3 V primerjavi z obema predhodnima pismoma so v uvodu izpuščene avtorjeve fraze naklonjenosti in spoštovanja naslovniku pisma.

4 Pismo kranjskih deželnih stanov, 10. junija 1560. Elze, *Briefe*, 70 sl. Prim. M. Rupel, *Primož Trubar*, 109.

PISMA

Avstrijskem, Štajerskem, Koroškem (doslej sem zbiral samo pri Kranjcih, s čimer sem plačal slovenski tisk) ter z ogrskimi in hrvaškimi grofi, gospodi in deželnimi zastopniki ter jih pripraviti do tega, da bi nam pomagali obdržati slovenski in hrvaški tisk ter vzdrževati zgoraj omenjene tri osebe. Zakaj to so do teh narodov dolžni, saj uporabljajo ta dva jezika njih podložniki in tudi Turki, njihovi sosedge. S tem bodo pri Turkih dosegli več miru kakor s sulicami in puškami, kot sem o tem več napisal vašemu kraljevemu veličanstvu v pismu Rimljanom. Če nas vaše kraljevo veličanstvo s tem zasnovanim delom priporoči volilnemu knezu renskemu in knezu württembersškemu, bosta tudi volilno knežji in knežji milosti, kakor najponižneje upam, po knežje priskočili na pomoč ter nas v Tübingenu po potrebi zalagali s kruhom in vinom. Za tako zvestobo, trud, delo in pomoč temu dvojnemu začetemu delu in podjetju bo vaše kraljevo veličanstvo deležno večne hvale vsega krščanstva, ob vstajenju se bo svetilo kakor sončni sij ter prejelo od Boga Očeta zavoljo Kristusa, njegovega ljubljenega Sinu, obilno plačilo.

Vašega kraljevega dostojanstva ponižni kaplan

Primož Trubar

LISTINE

1

Listina¹

Laško, 22. januar 1533

Izvirnik.

Wien, Haus-, Hof- und Staatsarchiv.

Elze, *Briefe*, 563–564; Rajhman, *Pisma*, 297–298.

Nos Primus Trubar plebanus in Lockha, tune temporis vicarius in Tiffer, presbyter Jacobus Gerge, dive deipare in monte prope Tiffer beneficiatus, Vincentius Hauser, civis in Tiffer, monasterii Geyrach prefectus, testes vocati et magnopere rogati, notum facimus omnibus et singulis has litteras lecturis et inspecturis; qualiter dominus Martinus plebanus in Neuckhirchen coram nobis prefatis et ad hoc rogatis testibus beneficium suum in hospitali tifferine plebis, aquilegensis diocesis, a Hungarie et Bohemie regia majestate sibi collatum, domino Georgio Sdrauye, clerico, familiari suo, ob suam vite integritatem et ob certas causas rationabiles animum suum moventes, non vi coactus aut aliqua sinistra machinatione circumvectus, sed sponte, libere, simpliciter, pure, omni meliori modo, via, jure, forma et ordine quo potuit et scivit, renunciavit, cessit ac resignavit, et non alteri, cum omnibus juribus, proventibus et redditibus, omneque jus suum, quod tune temporis habuit et sibi competere poterit, Hungarie et Bohemie regie majestati, auctoritati, juri, cujus enim collatio et jus patronatus pertinere dinoscitur, uti in presentatione sua constat, nil detrahens et derogans; si quis autem, quod absit, aliqua cum machinatione beneficium impetrare velit aut impetraverit, prenominatus Martinus a sui beneficii privatione sit alienus, sed suum beneficium, sicuti prius erat, cadens in ipsum. Super quibus omnibus et singulis supradictis prenominatus dominus Martinus nos requisivit et summa cum diligentia petivit, uti ob majus rei et fidei robur et testimonium has fieri litteras jussimus et propriis sigilis signavimus et propria manu subscripsimus, nam publicus notarius in propinquo nullus erat. Actum et datum coram nobis in oppido Tiffer in hospitali dorno, dominico die divi Johannis Baptiste festum, qui erat XXII Junii, anno salutis restitute millesimo quingentesimo tricessimo tercio.

(l. s.)

Idem Primus Truber manu propria subscripsi.

(l. s.)

Jacobus Gerge propria manu

(l. s.) Vincentz Hawser handt geschrift.

1 Listina, v kateri je Trubar prvič omenjen, pove, da je bil Trubar laški vikar že pred 22. junijem 1533.

LISTINE

Prevod

Mi Primož Trubar,² župnik v Loki, ta čas vikar v Laškem, duhovnik Jakob Gerge, beneficiat Božje porodnice na hribu pri Laškem, Vincencij Hauser, laški meščan, upravitelj samostana Jurklošter, smo poklicani in nujno naprošeni kot priče. Zato sporočamo vsem in vsakemu posebej, ki bodo to pismo brali in videli, kako se je gospod Martin, župnik v Novi cerkvi, pred nami, omenjenimi in v ta namen naprošenimi pričami, umaknil in odpovedal ter odstopil svoj beneficij v zavetišču laškega ljudstva, akvilejske škofije, ki mu je bil podeljen od madžarskega in češkega kraljevskega veličanstva, gospodu Juriju Zdravje, kleriku, svojemu prijatelju in ne drugemu iz poštenih nagibov in nekaterih razumnih razlogov, ki so ga k temu napotili. (Storil je to) ne prisiljeno ali primoran zaradi hudobnih spletk, ampak iz lastnega nagiba, svobodno, iskreno, brezpogojno, na čim boljši način, na način, po pravici in redu, kakor je mogel in znal, vstevši vse pravice, ki izhajajo iz dohodkov, in vso svojo pravico, ki jo je takrat imel in bi si jo mogel lastiti. Madžarskemu in češkemu kraljevskemu veličanstvu, avtoriteti in pravici, ki ji pripada pravica patronata, kakor je razvidno iz prezentacije, pa ničesar ne odvzema in ne izpodbija. Če bi pa kdo hotel z zvijačo dobiti ali bi dobil beneficij, kar se ne sme zgoditi, naj omenjeni Martin ne izgubi svojega beneficija, temveč naj ga obdrži, kakor ga je imel prej. Glede na vsa ta določila in vsako posebej, ki so bila omenjena, nas je prej imenovani gospod Martin poklical in vneto prosil, da bi zaradi večje veljave stvari in večje prepričljivosti in verodostojnosti dali sestaviti to listino in jo potrditi s svojimi pečati ter lastnoročno podpisali, kajti v bližini ni bilo nobenega javnega notarja. Sestavljeno in izdano vpricho nas v mestu Laško v zavetišču v nedeljo pred praznikom sv. Janeza Krstnika, 22. junija, v letu odrešenja 1533.³

(l. s.)

isti Primož Trubar svojerokočno podpisal

(l. s.)

Jakob Gerge svojerokočno

(l. s.) Vincenc Hauser svojerokočno

2 V listini je Trubar rabil svoj priimek v slovenski obliki: Trubar in ne v nemški kot pozneje Truber. Podpisal pa se je s »Truber«, kar kaže, da utegne biti prva oznaka v listini tudi pisna pomota. Vsekakor pa je treba to posebnost posebej omeniti. Gl. M. Rybar, Primož Trubar v Laškem, *Naše delo*, januar 1970, 10; Elze, *Briefe*, 563 (op. 1).

3 Po Elzeju naj bi bil original listine s tremi pečati in tremi lastnoročnimi podpisi v »K. K. geh. Haus-, Hof- und Staatsarchiv zu Wien«, gl. Elze, *Briefe*, 564. Po najnovejših poizvedbah listina ni ohranjena.

LISTINE

2

Izjava o dohodkih kaplanije sv. Maksimilijana v Celju¹

Ljubljana, 12. novembra 1543

Izvirnik.

S Trubarjevo roko samo podpis in pečat.

Graz, Landes-Archiv, Gültenschätzung 20/269.

Elze, *Briefe*, 15–17; Rajhman, *Pisma*, 299–302.

Primus Trubers einkommen-bekennntnis von der kaplanei s. Maximilian bei Cilli

Vermerkt meins Primusen Trubers, diser zeit windischer prediger zu Labach, gült und jährliches einkommen meiner kaplanei st. Maximilian, gestiftet von der stadt Cilli, die [ich] euch herren einer ehrsamten landschaft dieses fürstenthums Steier verordneten, auf der fünf niederösterreichischen lande sammt der fürstlichen grafschaft Görz ausschüsse und gesandten jüngster vergleichung zu Wien geschehen, bei meiner priesterlichen würde überantworte und einlege, wie hernach folgt.

Anfänglich hab ich trocken geld einzunehmen neun pfund, und so man obbemeldten beschluß nach neunzig kreuzer für einen gulden gelds raitet [rechnet], machen es in herrn-anschlag sechs pfund,

id est ... fl. VI.

Zins-waizen hab ich ein [jedes] jahr einzunehmen hundert und sechzig Cilier schäffl, gehen allweg vier auf ein mäß oder Labacher star, ein Labacher star per zehn kreuzer zwei phening ein heller, thut sieben fl. reinisch kreuzer fünf,

id est ... fl. VII. kr. V.

Zins-roggen zwölf Cilier schaffel, gehen allweg vier derselbigen auf ein Cilier mäß oder Labacher star, thut drei star, ein star per acht kreuzer zwei phening, thut fünf und zwanzig kreuzer zwei phening,

id est ... fl. -- XXV kr. II pfg

¹ Th. Elze je na prvo mesto v svoji zbirki uvrstil Trubarjevo izjavo o dohodkih kot listino iz njegovega delovanja v času pred pregnanstvom. Čeprav je listina iz leta 1533 starejšega datuma, je le-ta na prvem mestu pač zato, ker je za laško listino Th. Elze izvedel kasneje in jo uvrstil v svoji zbirki na zadnjem mestu kot »dodatek«. Listina je pomembna tudi zaradi razvida tedanjih razmer in dohodkov kleriških ustanov. Nanje se nanaša znana Trubarjeva izjava o »treh mastnih nadarbinah« (dreier guetter faister pfreundt). Prim. Th. Elze, *Briefe*, 20 in op. 5.

LISTINE

Zins-haber hab ich ein jahr einzunehmen hundert acht-und-zwanzig Cilier schaffel, gehen allweg vier auf ein Cilier meß oder Labacher star, die machen zwei-und-dreißig star, der star dem herren-anschlag nach per fünf kreuzer ein pfening, thut zwei gulden rheinisch acht-und-vierzig kreuzer,

id est ... fl. II. XLVII kr.

Zins-hirse Cilier schaffel vier, thut Labacher star einen, ein star per vier kreuzer ein pfening,

id est ... IIII kr. I pfg

Zins-wein und bergrecht-wein hab ich ein jahr einzunehmen hundert-und-dreißig emper [eimer]: ein emper hält zwölf viertel, die machen wienerisch emper acht-und-vierzig und drei quartel; dem emper per ein schilling pfening zu raiten, thut sechs pfund pfening ein kreuzer 3 pfening 1 heller,

id est ... fl. VI. I kr. III pfg I hl.

Zins-har-raisten [flachs] oder zeling zwanzig, allweg zwei per fünf pfening, thut 12 kreuzer 2 pfening,

id est ... 12 kr. II pfg

Zins-kiez [zicklein] per 10 pfening, thut [2] kreuzer zwei pfening

[id est]... II kr. II pfg

Zins-kapauner zehn, 1 per 1 kreuzer, thut 10 kreuzer,

id est ... X. kr.

Zins-hühner vierzig, 1 huhn per 2 pfening, thut 20 kreuzer,

id est ... XX. kr.

Zins-eier 400, allweg 10 per 1 pfening, thut 10 kreuzer,

id est ... X kr.

Hernach folgt ein kleiner zehent.

Zehent-waizen, hab ich von 3 jahren nach einander zusammengelegt, thut auf jar sechs Cilier maß oder Labacher star, thut anderthalben star, 1 star per 10 kreuzer 2 pfening 1 heller, thut kreuzer 15, 3 pfening 1 heller,

id est ... XV. kr. III pfg I hl

Zehent-roggen 1 star per 8 kreuzer, 2 pfening 1 heller,

LISTINE

id est ... VIII kr. 2 pfg

Zehent-haber nichts

Zehent-oder cuplenik-hirse 1 star, den star per 4 kreuzer, thut 4 kreuzer,

id est ... IIII kr.

Zehent-wein, so ich von 3 jahren zusammengeraitet, thut auf jahr 10 Cilier emer [eimer], machen wienerisch emer 4,27 viertel; den einer per 1 schilling pfening thut sechs-und-dreißig kreuzer 1 pfening,

id est ... XXXVI kr. 1 pfg

Zehent-hühner 2, 1 per 2 pfening, thut 1 kreuzer,

id est ... 1 kr.

Zehent-har-zehling 2, 1 per 5 pfening, thut 1 kreuzer 1 pfening,

id est ... I kr. 1 pfg

Summa summarum aller meiner vorbenannten gült und ansage thut in baarem geld und was zu geld gemacht ist, 24 pfund pfening 11 kreuzer 3 pfening, thut ...

fl. XXIII² XI kr. III pfg

Alles treulich und ungefährlich, der zu wahrer urkund hab ich Primus Truber, dieser zeit windischer prediger zu Labach, der vorbenannten stift caplan, diese einlage mit meiner petschaft verfertigt [ausgefertigt] und eigener hand unterschrieben. Geben zu Laibach am 12 tag Novembris im drei und vierzigsten jahr.

Primus Truber manu propria

Prevod

Zaznamba o mojih, Primoža Trubarja, ta čas slovenskega pridigarja v Ljubljani, donosih in letnih dohodkih od kaplanije sv. Maksimilijana, ustanovljene od mesta Celje, ki jih vam, gospodom odbornikom častitega deželnega zbora kneževine Štajerske, pri svoji duhovniški časti sporočam in predlagam, kakor sledi, in so nedavno določili odbori ter poslanci petih spodnjeavstrijskih dežel skupaj s kneževsko grofijo Gorico.

2 Napaka v pisanju za XXIV. Elze 17.

LISTINE

Kot prvo, čistega denarja lahko zberem devet funtov. Ker se glede na omenjeno določilo računa devetdeset krajcarjev za en gulden, znaša to po predlogu gospodov šest funtov,

to je ... fl. 6.

Pšenice iz nadarbine dobim vsako leto sto šestdeset celjskih škafov, štiri gredo na en mernik ali ljubljanski šesterec. En ljubljanski šesterec je po deset krajcarjev dva pfeniga in en vinar, torej sedem florintov in pet renskih krajcarjev,

to je ... fl. 7 kr. 5.

Rž iz nadarbine znaša 12 celjskih škafov, štiri za en celjski mernik ali ljubljanski šesterec, se pravi tri šesterce. En šesterec je po osem krajcarjev, dva feniga, torej petindvajset krajcarjev in dva pfeniga,

to je ... fl. -- 25 kr. 2 pfg.

Ovsa iz nadarbine dobim letno sto osemindvajset celjskih škafov, štirje gredo na en celjski mernik ali ljubljanski šesterec, to se pravi dvaintrideset šestercev. Šesterec naj bi bil po predlogu gospodov po pet krajcarjev in en fenig, torej dva renska guldna in oseminštirideset krajcarjev,

to je ... fl. 2 48 kr.

Prosa iz nadarbine dobim štiri celjske škafe, torej en ljubljanski šesterec. En šesterec je po štiri krajcarje in en fenig,

to je ... 4 kr. 1 pfg.

Vina iz nadarbine in gorskih pravic dobim letno sto trideset veder. Eno vedro drži dvanajst četrting, to je oseminštirideset dunajskih veder in tri četrtinge. Vedro je treba računati po en šiling pfenig. To pa znaša šest funt pfenigov, 1 krajcar, 3 pfenige, 1 vinar

to je ... fl. 6 1 kr. 3 pfg 1 hl.

Povesmi lanu iz nadarbine, dvajset; dva po 5 pfenigov, kar znese 12 krajcarjev, 2 pfeniga,

to je ... 12 kr. 2 pfg.

Kozličev iz nadarbine, po 10 pfenigov znaša 2 krajcarja in dva pfeniga

to je ... 2 kr. 2 pfg.

Kopunov iz nadarbine deset, eden po en krajcar, to znese 10 kr,

to je ... 10 kr.

LISTINE

Kokoši iz nadarbine štirideset, ena kokoš po 2 pfeniga, kar znaša 20 krajcarjev,
to je . . . 20 kr.

Jajc iz nadarbine 400, 10 kom. za 1 pfenig, kar znaša 10 krajcarjev,
to je . . . 10 kr.

Nato še mala desetina.

Desetina od pšenice, ki sem jo seštel od 3 zaporednih let, daje letno šest celjskih mernikov ali ljubljanski šesterec, znaša torej pol drugi šesterec. 1 šesterec po 10 krajcarjev, 2 pfeniga, 1 vinar, kar daje 15 krajcarjev, 3 pfenige in 1 vinar,

to je . . . 15 kr. 3 pfg 1 hl.

Desetina od rži, 1 šesterec po osem krajcarjev in 2 pfeniga,

to je 8 kr. 2 pfg.

Desetina od ovsa: nič

Desetina ali kupljenik³ prosa, 1 šesterec, če je šesterec po 4 krajcarje, znaša to 4 krajcarje,
to je . . . 4 kr.

Desetina od vina, ki sem jo seštel za 3 leta, daje na leto 10 celjskih veder, kar je 4 dunajska vedra in 27 četrtink. Eno vedro po 1 šiling pfenig, znaša torej skupno šestintrideset krajcarjev in 1 pfenig,

to je . . . 36 kr. 1 pfg.

Desetina od kokoši, 2; ena je po 2 pfeniga, kar znaša 1 krajcar

to je . . . 1 kr.

Desetina od lanu, 2 povesm, ena po 5 pfenigov, kar znaša 1 krajcar in 1 pfenig,

to je . . . 1 kr. 1 pfg.

Skupaj znašajo vsi moji omenjeni dohodki in napovedi v gotovem denarju in kar je spremenjeno v denar,
24 funt pfenigov, 11 krajcarjev 3 pfenige

³ Kupljenik, belokranjsko, zvrhan mernik. SSKJ.

LISTINE

to je . . . fl. 23,⁴ 11 kr. 3 pfg.

Vse to sem jaz, Primož Trubar, ta čas slovenski pridigar v Ljubljani, kaplan prej imenovane ustanove, pošteno in natančno sestavlil ter kot pravo listino opremil s svojim pečatom in lastnoročnim podpisom.

Dano v Ljubljani, 12. novembra v triinštiridesetem letu.

Primož Trubar, lastnoročno

4 Pravilno 24.

LISTINE

3

Cerkveni red za Kempten¹

Junija ali julija 1553

Prepis iz leta 1630.

Dresden, Sächsisches Landeshauptarchiv, loc. 8763.

Foto: NUK, Ms 33/56.

G. Loesche, *Beiträge zur bayerischen Kirchengeschichte* XXVI, 1920, 21–24; Rajhman, *Pisma*, 303–308.

Herren Primus Trubers, pastors vnd küberchendiensers zu Kempten, ainem ersamen rath daselbsten vbergebne küberchenordnung, welliche in den haubtpuncten vnd articuln lautet, wie hernach folgt.

Von der lehr

Vnsere predig oder lehr, namlich von götlichen wesen vnd willen, vom gesez, von der sünde, vom glauben, von vnser rechtfertigung vor Gott, von guten wercken, vom gebet vnd warer anruffung, vom creücz, vom rechten brauch vnd geniessung der hailigen sacrament, von kunfftigen ewigen leben etc., soll auß der hayligen götlichen schrift genommen vnd bezeugt werden mit lauterem, verstendigen sprüchen Christi, vnsers herren, der propheten vnd apostel, vnd in dem verstand, wie es die erste allte christenlich kuerchen vor dem papstumb vnd die ersten 4 concilia verstanden vnd gelert haben, auch nach außweisung vnd jnnhalt der augspurgischen, jtem der sächssischen vnd württembergischen confession, welche am ersten dem reichstag zu Augspurg, nachmals dem jungsten concilio zu Trient sein vberantwort. Von diser lehr vnd bekantnus soll vnß, ob Gott will, weder vnglückh, armut noch verfolgung, auch die pforten der hellen nicht bringen.

Vom sacrament vnd andern ceremonien

Mit der tauf, dem nachtmal deß herren, feyrtägen, wie man die eheleüt soll verkündigen vnd einsegnen, die krancken besuechen vnd mit der begräbnus der todten, soll in allermaß vnd gestalt, wie in obgemelter würtembergerischer ordnung verfasst, gehalten werden. In disen stucken allen vergleichen sich zimlich auch die ordnungen der andern küberchen.

¹ Trubarjev cerkveni red upošteva konkretne razmere v Kemptenu in po svoje dopolnjuje predvsem württemberski cerkveni red.

LISTINE

Wie an sonntagen vnd feurtagen zu morgen, mittag vnd mit der vesper zu halten

Am suntag morgen, wann nicht communicanten vorhanden seind, soll das volckh zu gewonlicher zeit zusammen kommen in die pfar kirchen, darinn anfahren zu singen teütsch den glauben oder das vater vnser oder ain psalmen. Darauf allsbald sollen zwen oder drey schueler die teutsch litaney verstendig vorsingen vnd die andern schuler sambt allem volckh antworten. Am ende der litaney mag der helffer ain kurz gebet thuen und verkündigen die feyrtäg, hochzeit leüt oder was anders vorhanden, das zum predigstul gehört.

Vmb mitag mit dem gesang vnd predigen daß man halte, wie bisher im brauch gewesst.

Vorlesung aines jeden berueffs

Item der ain prediger soll auch alle monat ain mal klar vnd verstendig vorlesen dem volckh, wie sich alle stend, ain jeder in seinem berueff, nach gottes vnd seiner apostel befelch soll halten, wie in obgemelter württembergischer ordnung recht vnd wol verfasst ist. Auf solches sing man »Komm hailiger gaist« vnd folge die gewonliche predig vnd der beschluß.

Vesper

Die vesper soll man mit ainem teutschen oder lateinischen psalmen anfahren, darnach dem volckh vorlesen ain capitel oder stuckh auß dem allten testament sambt der kurzzen außlägung oder sumaria. Darauf soll folgen der cathecismus mit der kinder frag. Nach dem cathecismo mag man das magnificat teutsch oder lateinisch oder ain ander christlich lied singen vnd mit ainem kurzzen gebet vnd segen beschliessen.

An wercktagen

In der wochen soll man am dinstag vnd donnerstag predigen mit der ordnung, wie bisher beschehen.

Am montag, mitwoch, freytag vnd sambstag zu morgen soll man am ersten singen ain psalmen, darnach bitten vmb alle stende und obligen der ganczen christenlichen kirchen vnd vorlesen ain capitel oder stuckh aus den epistlen vnd ains auß den euangelisten sambt jren kurzzen außlegungen vnd beschliessen mit dem gebet vnd segen.

LISTINE

Die vesper soll man auch anfahen mit ainem teutschen oder lateinischen psalmen, darnach vorlesen ain capitel oder [stuckh] aus dem altten testament sambt den summaria, dasselbig mit ainem gesang vnd »Verleich vns friden gnediglich etc.«, gebet vnd segen beschliessen.

Vnd e. er. w. sollen darbey wissen, daß aus disem ordenlichen vorlesen in der kuerchen ain capitel nach dem andern auß der bibel bey dem gemainem mann, der nit lesen kan, vnd bey den fleissigen zuehörern wirt ain grossen verstand in der hailigen geschriff, nucz vnd frucht gewislich schaffen vnd ausrichten, wie jch solhes zu gelegner zeit mit merern Worten ausfieren will. Deßhalben ist diser guter brauch von den allten christen aufkommen vnd biß auf vns beliben, aber der pabst hats gebracht in mißbrauch mit seinem breuiario vnd meißbuech, daß er auß lesen ain verdienstlich werckh, vergebung der sunden damit zuerlangen gemacht hat etc.

Wann communicanten vorhanden seind

Wann man das hailig abentmal Christi des herren halten wirdet (welches hinfür, wills got, öfter soll geschehen), so sollen alle, die zu deß herren tisch wöllen geen, am sambstag abents kommen in die pfarr zu vesper. Da wirt man an stat des capitels die lehr des hayligen Pauli vom nachtmal vorlesen und kurzlich außlegen.

Vnd wiewol es guet und nuczlichs were, daß man nach dem brauch der allten vnd jeczigen vilen kuerchen ainen jeden jnsonderheit befragt, vnderrichtet vnd absoluirt, aber dises volckh alhie, wie mir bericht vnd selbst zum tail mercke, kan so bald ohn zertrennung nicht dahin gebracht werden, darumb so sollen die communicanten von stunden nach der vesper for den alltar oder in chor alle treten. Neben vnd bey jnen sein muessen die kirchendiener, schuelmaister, zechmaister vnd andere gotselige fromme männer, welchen der communicanten glauben, leben, wandel vnd beruff zum thail ist bekant. Dieselben [sollen] die communicanten nachainander fleissig vbersehen vnd abzellen vnd wo darunder junge vngeschickte personen weren, an denen man zweifelt, ob sy den cathecismum wissen oder verstuenden, vnd ob etwan ainer oder mer da weren, die mit groben sünden, alls gotslessterung, zauberei, langkwiriger feindschafft oder neid gegen jren nechsten, hurerey, ehebruch, wucher, fillerey und dergleichen mit offenlichen lasstern beschuldigt vnd vberwisen, dise sambt der jugent Sollen jnsonderhait von ainem kierchendiener befragt, vnderwisen vnd vermant werden zu rechtschaffner bueß vnd nach gelegenhait der sachen zugelassen oder aussgeschlossen werden biß auf ain zeit.

Es Sollen auch die eltern, alle haußherren vnd hausfrauen von unß predigern treulich zu offermalen werden vermant, daß sy auf jre kinder vnd haussgesind guet achtung haben vnd vergwist sein, daß sy den cathecismum, das ist die fürnembste articul vnsers waren christlichen glaubens, wissen vnd recht versteen, daß sy jrem beruff treulich vnd fleissig auswarten. Wo aber die älltern sehen oder mercken, daß jr jung

LISTINE

haußuolckh im glauben nit wol vnderriht oder sonst vnchristlich gegen got vnd den menschen sich halten, allsdann vnß kirchendienern zueschicken ain tag oder zwen zuuor, dann sy zum sacrament geen. Dieselbigen sollen von vns, wie sichs gebirt, nach noturfft vnderwisen werden. Wo aber in dem die eltern nachlässig sein, dauon geben sy rechenschafft am jungsten gericht.

Vnd wann nun die communicanten vbersehen, abgezelt vnd die es bedörffen jsonderhait vnderriht, Sollen sy abermals in der gemain treulich vermant werden zum ernstlichen fürsacz jr leben hinfür zu bessern, zur öffentlicher bekantnus des waren glaubens, zu christlicher liebe vnd ge dult etc., vnd die offen beucht vorgesprochen vnd absoluiert werden.

Zu morgen am suntag nach der predig Soll das nachtmal gehalten werden nach der württembergischen ordnung auf ainem alltar, vnd daß männer am ersten, darnach die frauen nach ainander werden gespeist.

Jtem man mag dem mösner mit dem gloggenleuten auch ain ordnung geben, sonderlich wann ain leich vorhanden vnd am sontag nach der litenay, daß er leüte mit ainer klainen gloggen, auf das jederman in der stat kan wissen, wann man anfahe zu predigen, vnd daß auch die, welliche mit geschäfften beladen oder nicht fruere aufstee oder sonst nit geren lang in der kuerchen vnd beim gotts dienst sein, dennocht zur rechter zeit zur predig kommen mögen.

Ende der kuerchenordnung

Ein solliche vnd dergleichen kuerchenordnung (doch das alles auf e. er. w., vnd ander gottseligen, verstendigen christen weiter in bedencken Soll gestelt sein) biß auf ain vergleichung der euangelischen theologen, fürssten vnd stätt, wie obgemelt, mag allhie vber etlich wochen angericht werden, darwider meins achtens kain verständiger, guethercziger christ mit grund der warheit nit reden kan.

Prevod

Gospoda Primoža Trubarja, pastorja in župnika v Kemptenu, tukajšnjemu častitemu svetu izročeni cerkveni red, ki se v glavnih točkah in členih glasi, kakor sledi.

O nauku

Naša pridiga ali nauk, namreč o božjem bistvu in volji, o postavi, grehu, veri, našem opravičenju pred Bogom, o dobrih delih, molitvi in pravi priprošnji, o križu, pravi rabi in uživanju svetih zakramentov, o prihodnjem večnem življenju itd., naj se jemlje iz svetega božjega pisma in izpričuje z jasnimi, razumljivimi izreki Krista, našega Gospoda, prerokov in apostolov. Vse to pa po razumevanju, kakor so

LISTINE

to prva stara krščanska cerkev pred papeštvom in prvi 4 koncili² razumeli in učili, pa tudi po izpovedi in vsebini augsburške, saške³ in württemberške⁴ veroizpovedi, ki so bile izročene najprej državnemu zboru v Augsburgu, nato pa zadnjemu koncilu v Tridentu.⁵ Od tega nauka in izpovedi naj nas, če Bog hoče, ne odvrnejo nesreče, uboštvo, in preganjanje, niti ves peklenski dvor.

O zakramentu in drugih obredih

Pri krstu, Gospodovi večerji, ob praznikih, kako zakonce oznanjati in blagoslavljati, bolnike obiskovati in mrličje pokopavati, se je treba ravnati povsem in v obliki, kakor je določeno v omenjenem württemberskem redu⁶. V vseh teh členih se precej ujemajo tudi redi drugih cerkva.

Kako ravnati ob nedeljah in praznikih zjutraj, opoldne in pri večernicah

V nedeljo zjutraj, kadar ni obhajancev, naj se ljudstvo ob običajnem času zbere v župnijski cerkvi in začne po nemško peti vero ali očenaš ali kak psalm. Takoj nato naj dva ali trije šolarji razumljivo naprej pojo nemške litanije, drugi šolarji z vsem ljudstvom pa naj odgovarjajo. Po končanih litanijah naj pomočnik moli kratko molitev ter naznani praznike, novoporočence ali kar je drugega, kar sodi na prižnico.

Opoldne naj se s petjem in pridigo ravna, kakor je doslej bilo v navadi.

Branje o vsakršnem poklicu

Prav tako naj eden izmed pridigarjev vsak mesec enkrat jasno in razumljivo ljudstvu prebere, kako naj se vsi stanovi, vsakdo v svojem poklicu ravna po zapovedi Boga in njegovih apostolov, kot je to v omenjenem württemberskem redu prav in dobro zapisano.⁷ Nato naj se poje „Pridi Sveti Duh“ ter sledi običajna pridiga in sklep.

2 Prvi vesoljni cerkveni zbori so bili v Niceji 325, Carigradu 381, Efezu 431 in Kalcedonu 451.

3 Saška veroizpoved je Filipa Melanchtona *Repetitio confessionis Augstanae* ali *Confessio saxonica* 1552.

4 Württemberško veroizpoved je sestavil J. Brenz 1552 kot *Confessio piae doctrinae*.

5 Tridentinski cerkveni zbor, ki se je ponovno sestal 1551, ni obravnaval augsburške veroizpovedi niti saške, ki naj bi ju koncilu predložil Melanchton. Württemberška veroizpoved pa je bila predstavljena na koncilu 24. januarja 1552. Prim. E. Sehling, n. d. (op. 5).

6 Württemberški cerkveni red je izšel 1553, in ni identičen z württemberško veroizpovedjo. Zato je Trubar očitno prezrl dvojnost in različnost obeh dokumentov württemberške Cerkve. Prim. E. Sehling, prav tam (op. 6).

7 V cerkvi so prebrali vsak mesec Luthrovo Hišno tablo (opomini stanovom). Prim. E. Sehling, prav tam, 176 (op. 10); Pr. Trubar, Catechismus 1550, 125 sl.

LISTINE

Večernice

Večernice je treba začeti z nemškim ali latinskim psalmom in branjem poglavja ali odlomka iz Stare zaveze s kratko razlago ali povzetki. Nato naj sledi katekizem z izpraševanjem otrok. Po katekizmu naj se po nemško ali latinsko poje Magnifikat ali kaka druga krščanska pesem. Sklenejo pa se s kratko molitvijo in blagoslovom.⁸

Ob delavnikih

Med tednom naj se v torek in četrtek pridiga po redu, kakršen je bil v navadi doslej.

V ponedeljek, sredo, petek in soboto zjutraj naj se najprej poje psalm, nato naj sledi molitev za vse stanovce in zadeve celotne krščanske cerkve ter prebere poglavje ali odlomek iz pisem in evangelistov s kratkimi razlagami ter sklene z molitvijo in blagoslovom.

Tudi večernice je treba začeti z nemškim ali latinskim psalmom, nato prebrati poglavje ali odlomek iz Stare zaveze s povzetki ter zaključiti s petjem in »Milostno nam mir nakloni«, molitvijo in blagoslovom.

Vaše časti in dostojanstvo naj vedo, da bo redno in razločno branje poglavij iz biblije v cerkvi, pri preprostem človeku, ki ne zna brati, in pri marljivih poslušalcih gotovo rodilo korist in sad ter doseglo veliko razumevanje Svetega pisma, kar bom ob primernem času z več besedami obrazložil. Zaradi tega so stari kristjani vpeljali to dobro navado, ki se je ohranila do naših dni. Toda papež jo je s svojim brevirkom in mašno knjigo spravil ob dober sloves, ker je iz branja napravil zaslužno dejanje za dosego odpuščanja grehov itd.

Kadar so navzoči obhajanci

Kadar se bo obhajala sveta večerja Kristusa, Gospoda (kar naj bi se, če bo Bog hotel, v prihodnje pogosteje dogajalo)⁹, naj pridejo vsi, ki hočejo pristopiti h Gospodovi mizi, v soboto zvečer na župnijo k večernicam; tu se bo namesto poglavja prebral nauk svetega Pavla o večerji in na kratko razložil. Čeprav bi bilo dobro in koristno, ko bi po običaju starih in več sedanjih cerkva vsakega posebej izprašali, poučili in od grehov odvezali, se tukajšnjih ljudi, kakor so mi povedali in deloma sam opažam, brez razdora do tega ne bi dalo tako kmalu pripraviti. Zato naj vsi obhajanci takoj po večernicah stopijo pred oltar ali v kor. Ob njih naj bodo z njimi cerkveni služabniki, učitelji, cerkveni starešine ter drugi pobožni in blagi možje, ki vsaj

8 Večernice je Trubar povzel po württemberskem cerkvenem redu, vendar je združil večernice na večer pred nedeljo z nedeljskimi večernicami. Omenja le branje iz Stare zaveze, ne pa iz Nove zaveze, čeprav zagovarja *lectio continua*. Prim. E. Sehling, prav tam (op. 11-14).

9 Trubar je hotel pogosteje obhajati Gospodovo večerjo z obhajilom. V Kemptenu je veljal, tako se zdi, memminški cerkveni red, ko so jo obhajali le štirikrat v letu. Prim. E. Sehling, 176 (op. 16).

LISTINE

delno poznajo vero, življenje, vedenje in poklic obhajancev. Le-ti naj obhajance drugega za drugim skrbno preverijo in preštejejo, in če bi bile med njimi neprimerne mlade osebe, za katere se dvomi, da poznajo ali razumejo katekizem, ali če bi med njimi bil morda eden ali več takih, ki bi jim lahko očitali in dokazali hude grehe, kakor so bogokletje, čarovnija, dolgotrajno sovrašтво ali zavist proti bližnjemu, kurbarija, prešuštvo, oderuštvo, požrešnost in podobne javne pregrehe, naj te skupaj z mladino cerkveni služabnik posebej izpraša, pouči in opomni na pravo pokoro, ter jih glede na primer pripusti ali za nekaj časa izloči.

Tudi starše, vse gospodarje in gospodinje moramo pridigarji večkrat pošteno opominjati, da dobro pazijo na svoje otroke in posle ter se prepričajo, ali znajo in prav razumejo katekizem, tj. najimnitnejše nauke naše prave krščanske vere in svoj poklic zvesto in marljivo opravljajo. Če pa starši vidijo in opazijo, da mladi na domačiji v veri niso prav poučeni ali se sicer nekrščansko vedejo proti Bogu in ljudem, tedaj naj jih dan ali dva, preden gredo k zakramentu, pošljejo nam

cerkvenim služabnikom. Te bomo, kakor se spodobi in po potrebi poučili. Če pa so starši pri tem zanikrni, bodo o tem polagali račun na sodni dan.

In ko so obhajanci preverjeni, prešteti in tisti, ki so tega potrebni, posebej poučeni, jih je treba v skupnosti ponovno pošteno opomniti na resen sklep, da svoje življenje odslej poboljšajo, na javno priznavanje prave vere, na krščansko ljubezen in potrpežljivost itd ter izreči in opraviti javno spoved ter jih odvezati grehov.¹⁰

V nedeljo zjutraj po pridigi naj se pri enem od oltarjev opravi večerja po württemberskem redu, najprej naj jo prejmejo moški, nato za njimi ženske.

Prav tako naj mežnar dobi navodilo za zvonjenje, zlasti v primeru mrliča, in v nedeljo po litanijah naj bi zvonil z majhnim zvonom, da bi vsakdo v mestu lahko vedel, kdaj se začne pridiga, da bi tudi tisti, ki so obloženi z opravki ali prej ne vstajajo in tudi sicer niso radi dolgo v cerkvi in pri božji službi, o pravem času lahko prišli k pridigi.

Konec cerkvenega reda

Takšen ali podoben cerkveni red, kakor je zgoraj oznanjen (predhodno naj se da v premislek vašemu dostojanstvu in drugim pobožnim, razumnim kristjanom), bi se po pregledu in odobritvi evangeličanskih teologov, knezov in mest lahko tukaj vzpostavil čez nekaj tednov. Po mojem mnenju, upravičeno proti njemu ne more govoriti noben razumen, dobrosrčen kristjan.

¹⁰ Po navodilu württemberskega cerkvenega reda. Prim. E. Sehling, prav tam (op. 22).

LISTINE

4

Pooblastilo Barbare in Primoža Trubarja¹

Kempten, 28. aprila 1554

Izvirnik, ne lastnoročen.

SI AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. registratura, fasc. 283, str. 356–357.

Foto.: NUK, Ms. 10/63.

P. Blaznik, *Slavistična revija VIII* (1955), 247–248; Rajhman, *Pisma*, 309–310.

Pod listino pečat: Gasper Zeller.

Na hrbtni strani: Gewaltsamb Warbaraenn weillandt Mathien Sittars, burgers zu Crainburg seel. tochter an Helie Stoczinger, prouiantmaister.

Jch Barbara, weylundt Matthien Sittars, burgers zu Crainburg, vnnd Suetkhen, seiner eelichen hausfrawen jrer baiden eelich nachgelassne dochter, jeczo herrn Primus Trubers, predigers vnd pfarrhers zu Kempten, eeliche hausfraw, bekhenn offennlich mit disem brief, daß jch mit rath, wissen vnd willen gemelts meins lieben herrn eewürts vnnd eeuogths (d[i]weil mir ferre des wegs aus weiblicher blödighait, auch von wegen meiner dreyer clainen khindlin solchem selbs aigner person nachzukhomen nit vermöglich) meinen volmächtigen gewalt vnnd gancze macht zum krefftigsten aller gerichtten vnd gewohnhaiten geben vnd befolchen hab dem ernuesten Helia Stoczinger, profantmaister jn Crain, weiser dicz briefs, also, daß er jn meinem namen vnd von meinet wegen weilent des herrn Georgen Sittars, gesellpriesters zu Sant Georgen bey Crainburg, meins bruders säligen, ligende vnd varende gütter zu Crainburg vnnd wo. die samet andern seinen rechten vnd gerechtighaiten erfahren werden, güttlich oder rechtlich erfordern, einpringen, darumb quitiern, die ligende gütter, ob ainich vor handen weren, verkhauffen, fertigen, für werschafft versprechen, darumb brieue vfrichten vnd vmb besigung bitten, vnnd ob jm jemandt jrrung, widerspruch oder hindernus thun wurde, jn welcherlay weiß das bescheche, dasselb mit clage, jn vnd nachreden vnd sonst mit allem anhang vnd notdurfft des rechten vollfüeren vnd gemeinlich vnd sonderlich thun vnd lassen soll vnd mag alles, das jch selbs gegenwärtiglichen khöndt oder möcht. Jch gelob vnd verspruch auch bey mein weiplichen eeren vnd gutter trewen für mich vnd all mein erben, all sein handlung war, vest vnd steet zuhalten, vnd ob er mer gewalts hierjnn bedörfen wurde, denselben allen will jch jme hiemit auch gnugsamlich jeczo als dann vnd dann als ieczo gegeben haben, alles zu gewin, verlust vnd allem rechten an all vntrew vnd guerd.

Vnnd jch obgenanter Primus Truber als jr, Barbara Sittarin, eewürt vnd vogt bekhenn jnnsonders hierjnnen solch vbergebung des gewalts nach ausweisung dicz briefs mit meinem rath, wissen vnd willen

¹ Listina v nekem smislu osvetljuje Trubarjevo zasebno življenje po letu 1547.

LISTINE

beschechen zu sein. Darumb so gered vnnd verspröch jch auch jn vogtlicher weise dabey zu beleiben vnd darwider nit zu handeln dehains wegs auch sonder arglist vnnd beuerde.

Vnnd des zu waren vrkhundt so hab jch obernante Barbara Sittarin vnd mit jr jch gemelter jr hauswürt bede mit vleis erpetten den fürnemen, ersamen vnd weisen Caspar Zellern, burgermaister zu Kemptenn, daß er sein aigen jnsigl für vns vnd vnser erben, doch jme, herrn sigler, vnd seinen erben jnn allweg one schaden offennlich hie fürgedruckht hat. Vnnd sind geczeüen vnserer siglbittung die erbern Georg Göring vnnd Hanns Saczger, burgere zu Kempten. Geben an freytag den achtundczwainczigisten tag des monats aprilis nach Christi, vnnsers lieben herrn vnnd ainigen säligmachers gepurte fünffczehnhundert vnnd jm virundfünffczigisten jar.

Prevod

Jaz Barbara, rajnega Matije Sitarja,² meščana v Kranju, in Svetke, njegove zakonske žene, njih obeh zakonska potomka in hči, zdaj gospoda Primoža Trubarja, pridigarja in župnika v Kemptenu, zakonska žena, s tem pismom javno izjavljam, da sem po nasvetu, z vednostjo in soglasjem omenjenega svojega ljubega gospoda zakonskega moža in varuha (ker mi zaradi oddaljenosti, ženskega neznanja, in zavoljo treh malih otročičev³ ni mogoče, da bi to opravila v lastni osebi) dala ter izročila svoje polnomočno pooblastilo in vso pravico z veljavnostjo na vseh sodiščih in za vse običaje častitemu Heliju Stotzingerju, proviantnemu mojstru na Kranjskem, imetniku tega pisma. In sicer, da v mojem imenu in namesto mene, rajnega gospoda Jurija Sitarja, kaplana v Šenčurju pri Kranju, mojega pokojnega brata, nepremičnine in premičnine v Kranju in kjer koli se te skupaj z drugimi njegovimi pravicami in zahtevki ugotovijo, zlepa ali sodno zahteva, sprejme in potrdi prejem. Nepremičnine, če jih je kaj, proda, potrdi lastništvo, obljubi za poroštvo, v ta namen sestavi pisma in prosi za pečatenje. Če bi ga kdo na kakršen koli način pri tem motil, mu ugovarjal ali ga oviral, da se temu s tožbo, z ugovorom ali zagovorom in sploh z vsemi pravnimi sredstvi in pripomočki zoperstavi ter na običajen in poseben način stori in pusti vse, kar bi sama tedaj mogla ali hotela. Obljubim in izjavljam tudi pri svoji ženski časti in dobrem namenu zase in za vse svoje dediče, da se bom trdno in zmeraj držala vseh njegovih ukrepov, in če bi za to potreboval še več polnomočja, velja, da mu ga s tem v polni meri dajem sedaj kakor poslej in poslej kakor sedaj, tako za dobiček kot za izgubo in vse pravice brez nezaupanja in porošstva.

Tudi jaz, zgoraj imenovani Primož Trubar kot njen, Barbare Sitarice, zakonski mož in zastopnik, na tem mestu potrjujem, da se je ta prenos polnomočja, kakor je navedeno v tem pismu, opravil z mojim

2 Po ugotovitvi P. Blaznika je bilo ime Sitar pogosto v krajih med Stražiščem in Žabnico. Izključuje tudi domnevo Fr. Kidriča, da bi bila Barbara sestra lekarnarja Mihaela Klause. Prim. P. Blaznik, Prispevek k življenjepisju Primoža Trubarja, SR VIII, 1955, 247.

3 Barbara je rodila štiri otroke: Primoža 1550 ali 1551, pred 1554 Magdaleno in Kristijana, ki je zgodaj umrl, 1555 ali 1556 Felicijana. Prim. P. Blaznik, prav tam; M. Rupel, *Primož Trubar*, 68.

LISTINE

svetovanjem, vednostjo in privolitvijo. Zato kot njen namestnik dam svojo besedo in obljubim, da bom pri tem vztrajal in ne bom nasprotoval po nobeni poti, tudi ne z zvijačo ali pritožbami.

Za veljavnost in resničnost te listine sva jaz, zgoraj omenjena Barbara Sitar, in z njo jaz, omenjeni njen soprog, prizadevno prosila odličnega, častitega in modrega Gašperja Zellerja, kemptenskega župana, da je na to listino javno pritisnil svoj lastni pečat za naju in najine dediče, toda nikakor njemu godpodu pečatarju in njegovim dedičem v škodo. Priči, da sva zaprosila za pečatenje, sta častita Jurij Göring in Hans Sazger, kemptenska meščana. Dano v petek, na osemindvajseti dan meseca aprila, po rojstvu Kristusa našega ljubega Gospoda in edinega zveličarja, v petnajststo in štiriinpetdesetem letu.

LISTINE

5

Račun za pot iz Ljubljane v Urach (3.–20. septembra 1561)¹

Urach, 4. aprila 1562

Izvirnik, s Trubarjevo roko samo pripombe na koncu («Die zwelff thaler ... »).

Tübingen, Univ. Bibl., *Slav. Bücherdruck*, III, 42.

Foto.: NUK, Ms 1062, B, št. 2.

M. Rupel, *Slavistična revija* VIII (1955), 113–115.

Opomba M. Rupla k prevodu: »Izpustil sem “latus”, sestevek na koncu vsake strani.«

Rajhman, *Pisma*, 311–314.

Was Primus Truber auff der rais von Laybach bis ghen Aurach vom 3. pis auff den 20 isten sebtmbris mit denen zwayen vuskhohischen priestern, den laybaherischen pothen Bartlme vnd den vrahischen, auch Bartlme genandt, vnd mit 4 rossen, einem esll ausgeben vnnd verzert.

Wie hernach volgth:

Erstlichen zw Laybach für die zwen vuskhohisch priester vnd jre ros dem

Hanns Chanczilio, bey dem sie acht tag gewest, bezalt

f. -9 k. --

Jtem jnen selbs auf jr besoldung geben

f. -4 k. 40

f. 13 k. 40

Am. 3. sebt. sind wir von Laybach mit erliher gesehelschafft zum herrn Georgen von Rein geriten,

vbernaht al da beliben, daselb trinkhgelt gelassen

f. -- k. 40

Zw morgens bey dem herrn von Ekh trinkhgelt.

f. -- k. 6

Zum abent vnd morgens zw Vels alda becz(alt)

f. -- k. 45

Am 5. zw Asling zw abent vnd morgens tringkhgelt vberall gelassen

f. -- k. 10

Am 6. das fruermal vnder der Wurczen, verzert

f. -- k. 20

Das nahtmal zw Treuflah, alda verzert.

f. -- k. 3 pfg .2

Einem pothen, der vns den weg vber den Chrainperg gewisen, geben

f. -- k. 6 pfg .2

Am 7. zw morgens zw S. Mahor, al da verzert

f. -1 k. 20

Einem pothen, der vns den weg vber den Mahor perg gewissen, geben

f. -- k. 6

Zw Greiffenwerg zu nahts, alda verzert

f. -1 k. 37

Am 8. zw morgens zw Trawurg, alda verzert

f. -- k. 56

Eines ros vnd des esl sail gebesert, geben

f. -- k. 5

1 Iz Trubarjevega računa je razvidna tudi pot, ki so jo Trubar in spremljevalci napravili iz Ljubljane do Uracha.

LISTINE

Zw Liencz nahts, alda verczert	f. -2 k. 36
Vom peschlagen der vuskhohischen ros vnd esl geben	f. -- k. 31
Am 9. das morgemal zw Haimfels bei dem herrn von Spaur, alda tringelt	f. -1 k. 40
Das nahtmal zw Jnnihen, alda verczert	f. -- k. 8
Am 10. zw. morgens vnd abents zw Praunekhen, alda den Lorenczen Wudina vnnd den schuelmaister zw gast gehalten	f. 4 k. 42
Am 11. zu morgens zw Mulpach, alda verczert	f. -1 k. 26
Zw abents vnnd morgens zw Sterczigen verczert	f. -3 k. 5
Das nahtmal zw Matron, alda verczert	f. -1 k. 45
Am 13. das fruemal zw Jsprukh, alda verczert	f. -1 k. 36
Das naht vnnd fruemal zw Preitnaw, verczert	f. -2 k. -- pfg .2
Am 14. zw Parfis zw der merent vnnd gefuettert	f. -- k. 26
Zw abents zw Nakrey, alda verczert	f. -2 k. 13
Am 15 das fruemal zw Larmes verczert	f. -1 k. 14
Am abent zw Filcz, alda verczert	f. -2 k. 36
Daß man den esl beschlagen, geben	f. -- k. 4
Am 16. sebt. zw Khembta 2 tag vnd 2 naht, alda hat der lanng vskhohisch priester zwainczig mas weins ausgesoffen; fur die gäst, auch trinkhgelt allenthalben ausgeben.	f. -8 k. 20
Daß man des esl satl pesert, geben	f. -- k. 5
Jtem daß man den Vuskhokhen jr ros von neuen beschlagen geben	f. -- k. 37
Am 18 zw morgens vnd abents fur die suppen zw Maimingen (alda hat der lanng vuskhohisch priester zum schlafftrunkh elf mas piers, die mas per sehs schwarcz phening ausgetrunken). Jtem fur die drei von Khembta, so vnns beglaidt, geben	f. -5 k. 9
Am 19. zw morgens zw Tisa verczert	f. -1 k. 16
Zw abents vnnd morgens zw Vlm	f. -2 k. 34
Am 20 zw Supnigen, alda haben meines genedigen herrn, herrn Vngnaden diener fur vns bezalt, darczu wir geben	f. -- k. 12
Zum abent sein wir ghen Aurah khomen, alda vnser ros verczert 2 naht vnd 1 tag, vmb hay allein den 4 rosen vnnd 1 esl geben	f. -1 k. 46
Das fuetter hat vns mein genadiger herr. herr Vngnad geben.	
Dem hauskhneht, so dem rossen gewart	f. -- k. 6
 Summa	<hr style="width: 20%; margin-left: auto; margin-right: 0;"/> 56 gulden, 3 kr., 2 pfg
Dem Partl Lekher potten, daß er von Laybach gen Gracz der 100 taller halben zum drukh, die der Ambrosi Frolih emphangen, gangen, geben	f. -1 kr. 45

LISTINE

Dem botten von Wolkhenstain mit des her Vngnaden, mir gen Laibach vbersend, geben	f. -- kr. 20
Jtem dem bothen von Laybach gen Wien zu mer mallen geben	f. -- kr. 20
Dem potten Veitt Pekhen, daß er vns muster von papir praht, geben	f. -1 kr. --
Jtem dem pothen, der die Vuskhokhen herausgefurth, trinkhgeld geben vnd 12 tag beherbergt	f. -- kr. 30
Jtem dem Paule drukher geben	f. -1 kr. 15
Die zwelff thaller, welche mir die herren v. Rotenburg an der Thauber ein esel zu khauffen geschikht, sollen bei beiden reitungen auch angezaigt werden.	
Zu Reütling verzert vnd wegen druckhpapyr 30 kr. vnd trinkhgeld einem puben geben 2 kr.	f. -- kr. 32
Jtem des herrn Reschen directoris vnd Lorentzen Schmidlain secretari hausfrawen, einer jeden ein creinerischen forthuech von wegen crobotischen druckhs verehret per	3 gulden 12 kr.
Summa dieser gantzen rechnung vnnd außgab	75 f. 6 pacz. kr. 2
Von dieser suma hat herr Primus fur sein vnnd deß Boschen zerung, seitenmal die auch jn diese rechnung khomen, er aber solche zerung von sein selbs gelt will bezalen, hievon genomen 22 f. Jst jm noch zu zallen der rest fur die zwen Vßgogkhen, jre pferdt vnnd die zwen potten, nemlich	f. 53 kr. 26

Prevod

Kaj je Primož Trubar izdal in porabil na popotovanju iz Ljubljane do Uracha od 3. do 20. septembra za oba uskoška duhovnika, ljubljanskega sla Jerneja in za uraškega, ki mu je tudi Jernej ime, za 4 konje in enega osla.²

Kakor sledi:

Najprej je v Ljubljani za oba uskoška duhovnika in njih konja plačal	
Janžu Konciliji, pri katerem sta bila osem dni:	gld. -9 kr. 00
Prav tako na račun njune plače dal:	gld. -4 kr. 40

	gld. 13 kr. 40
Dne 3. septembra smo skupno odjahali h gospodu Juriju Rainu, tu ostali čez noč in pustili napitnine	gld. -- kr. 40
Zjutraj pri gospodu Egkhu napitnine	gld. -- kr. -6

² S Trubarjem so šli na pot 3. septembra 1561 dva uskoška duhovnika (Ivan Maleševac in Matija Popovič), dva sla, služabnik obeh Uskokov in Jernej Posch (Pož). Prim. M. Rupel, Dva Trubarjeva računa, SR VIII, 1955, 116; M. Rupel, *Primož Trubar*, 129.

LISTINE

Zvečer in zjutraj na Bledu, tu plačali	gld. -- kr. 45
Dne 5. na Jesenicah zvečer in zjutraj, pustili skupaj napitnine	gld. -- kr. 10
Dne 6. za zajtrk v Podkorenu porabili	gld. -- kr. 20
Večerja v Drevljah, tu porabili	gld. -- kr.- 3 pfg. -2
Vodiču, ki nam je kazal pot čez Strmec (Kranjsko goro), dali	gld. -- kr.- 6 pfg. -2
Dne 7. zjutraj v Šmohorju, porabili	gld. -1 kr. 20
Vodiču, ki nam je kazal pot čez Šmohorsko goro, dali	gld. -- kr.- 6
V Greifenburgu čez noč, tu porabili	gld. -1 kr.37
Dne 8. zjutraj v Oberdrauburgu, tu porabili	gld. -- kr.56
Popravilo vajeti enega konja in osla, dali	gld. -- kr.-5
V Lienzu čez noč, tu porabili	gld. -2 kr.36
Za podkovanje uskoških konj in osla dali	gld. -- kr.31
Dne 9. zajtrk v Heimfelsu pri gospodu Spauru, tu za napitnine	gld. -1 kr.40
Večerja v Innichenu, tu porabili	gld. -- kr.-8
Dne 10. zjutraj in zvečer v Brunecku, tu pogostili Lovrenca Budino in učitelja	3 gld. -4 kr.42
Dne 11. zjutraj v Mühlbachu, tu porabili	gld. -1 kr.26
Zvečer in zjutraj v Sterzingu porabili	gld. -3 kr.-5
Večerja v Matreiu, tu porabili	gld. -1 kr.45
Dne 13. kosilo v Innsbrucku, tu porabili	gld. -1 kr.36
Večerja in zajtrk v Pettnauu, porabili	gld. -2 kr.-- pfg. -2
Dne 14. v Barwiesu za malico in krmljenje	gld. -- kr.26
Zvečer v Nassereitu, tu porabili	gld. -2 kr.13
Dne 15. zajtrk v Lermoosu, porabili	gld. -1 kr.14
Zvečer v Vilsu, tu porabili	gld. -2 kr. 36
Za podkovanje osla dali	gld. -- kr. -4
Dne 16. v Kemptenu dva dni in dve noči; tu je dolgi ⁴ uskoški duhovnik popil dvajset meric vina; za pogostitve in napitnine izdali	gld. -8 kr.20
Za popravilo oslovega sedla dali	gld. -- kr.-5
Za novo podkovanje uskoških konjev	gld. -- kr.37

3 Lovrenc Wudina (Budina) je bil sorodnik Lenarta Budine, tako meni M. Rupel. Tudi bi ga Trubar ne omenil po imenu, če ne bi bil v vsaj rahli zvezi z ljubljanskim šolnikom. To tudi dokazuje domnevo, da je rod Budinov izhajal s Tirolskega (Brunecka). Gl. M. Rupel, *Dva Trubarjeva računa*, 116.

4 Dolgi uskoški duhovnik je bil Matija Popovič. Prim. M. Rupel, prav tam, 116.

LISTINE

Dne 18. zjutraj in zvečer za juho v Memmingenu (tu je dolgi uskoški duhovnik za boljše spanje izpil 11 meric piva, merica po šest črnih pfeningov) in za tiste tri iz Kemptena, ki so nas spremljali, izdali	gld. -5 kr. -9
Dne 19. zjutraj v Illertissenu porabili	gld. -1 kr. 16
Zvečer in zjutraj v Ulmu	gld. -2 kr. 34
Dne 20. v Suppingenu; tu so za nas plačali služabniki mojega milostnega gospoda, gospoda Ungnada; mi smo dodali	gld. -- kr. 12
Zvečer smo prišli v Urach, kjer smo za 4 konje in 1 osla, za 2 noči in 1 dan samo za seno izdali	gld. -1 kr. 46
Hrano nam je dal moj milostni gospod, gospod Ungnad.	
Domačemu hlapcu, ki je stregel konjem	gld. -- kr. -6
Skupaj:	56 goldinarjev, 3 kr., 2 pfg.
Slu Jerneju Leckerju, da je zaradi 100 tolarjev za tisk, ki jih je prejel Ambrož Frolich, iz Ljubljane šel v Gradec, dal	gld. -1 kr. 45
Slu iz Wolkensteina, ki mi je v Ljubljano prinesel pismo gospoda Ungnada, dal	gld. -- kr. 20
Prav tako slu iz Ljubljane na Dunaj večkrat dal	gld. -- kr. 20
Slu Vidu Peku, ko nam je prinesel vzorce papirja, dal	gld. -1 kr. --
Prav tako slu, ki je pripeljal uskoka in ju 12 dni prenočeval dal napitnine	gld. -- kr. 30
Prav tako tiskarju Pavlu dal	gld. -1 kr. 15
Dvanajst tolarjev, ki so mi jih poslali gospodje iz Rothenburga ob Tauberi, da bi si kupil osla, naj se prav tako navede v obeh računih.	
V Reutlingenu porabil zaradi tiskarskega papirja 30 kr. in nekemu fantu dal 2 kr napitnine	gld. -- kr. 32
Prav tako sem ženama gospodov direktorja Reschna in sekretarja Lovrenca Schmidlina zaradi hrvaškega tiska daroval po en kranjski predpasnik po	3 goldinarje, 12 kr.
Vsota vsega tega računa in izdatkov	75 gld., 6 batznov, 2 kr.
Od te vsote je gospod Primož za svojo in Poschovo popotnico, ker je pač tudi prišla v ta račun, a jo hoče s svojim denarjem poravnati, odštel 22 gld. Plačati mu je treba še ostanek za oba Uskoka, njuna konja in oba sla in sicer	53 gld. 26 kr.

LISTINE

6

Račun prejemkov in izdatkov za čas od avgusta 1560 do 4. aprila 1562¹

Urach, 4. aprila 1562

Izvirnik s Trubarjevo roko, razen na koncu («Summa aller dieser außgab ... bezalt worden«).

Tübingen, Univ. Bibl., *Slav. Bücherdruck*, III, 42.

Foto: NUK, Ms 1062, B, št. 2.

M. Rupel, *Slavistična revija* VIII (1955), 107–110.

Opomba M. Rupla: »Izpustil sem "latus", sestevke na koncu vsake strani.«

Rajhman, *Pisma*, 315–320.

Primi Truberj rechnungen alles seines amphangs vnd ausgaben, so er von wegen des windischen vnd crobatischen drucks vom 1560. jar bis auff den 4. aprilis jm 1562. jar emphanen vnd ausgeben.

Rechnung oder reitung

alles emphanen vnd ausgaben, so ich Primus Truber seit des monats augusti des 1560. jars bis auff heut dato, welches ist am 4. aprilis des 1562. jars zu dem windischen vnd crobatischen druckh zu meinen selbst aigen handen hab emphanen vnd von wegen des gemelten beides drucks ich verzert vnd ausgeben. Was ich aber vor der zeit von Creineren allein vnd sonst von niemant zum meinen ersten vorigen windischen druckh emphanen vnd ausgeben, gehört jn dise noch jn kein andere rechnung nicht, denn ich hab dauon mein particular rechnung der creinerischen kirchen diaconis vnd phlegeren, namblichen den herren Mathesen Klombner, Leonharten Budina, Vlrichen Koburger, Andre Foresto, Marxen Prägel vnd anderen, alle zu Labach, gethan schriftlich.

Emphanen

Der erst emphanen war jm monat augusto des 1560. jars; von der landtschafft jn Osterreich hab ich durch den herren Vlrichen v. Einzigkhen saligen vnd Ambrosium Frölich emphanen benantlich hundert thaller, die thuen 113 f. 20 kr.

Jtem darnach jm 61. jar von dem wolgebornen herren, herren Hansen Vngnaden etc., von jrer gnaden selbst vnd durch jren secretarium Philippum Gugger zu öftermallen emphanen jm gueten geld 158 f. 20 kr.

Summa des emphanen

271 f. 10 bz.

272 f. 2 kr.

¹ Trubarjev račun ne pove le, koliko je porabil za tisk slovenskih in hrvaških knjig, temveč tudi kaže njegovo razgibano življenje, skrbi in potovanja.

LISTINE

Ausgaben

Jm 1560. jar jm summer hab ich zum anfang der crobatischen geschriften vnd druckherai von Kempten durch den N. Vnger, burger, vnd herren Gregorium Forweckh, diaconum bei s. Egidi zu Nüremberg, dem herren Stephano Consuli vberantwort 40 f. -- kr.

Mehr jm gemelten 60. jar jm herbst auch dem Consuli zur volliger bezallung der crobatischer geschrift vnd druckherai durch Mihelen Clausen, apotheker, zuegestellt sechzigk thaller,

thuen 68 f. -- kr.

Jtem jm 1561 jar jm monat januario, alls ich von Kempten gen Tübingen von wegen der zwo epistelen zu Corintheren vnd die zu Galatheren jn der windischen sprach vnd den crobatischen catechismum mit herrn Stephan zu druckhen geritten, alda zu Kempten hab ich meinem diacono, herrn Jacoben Seger, daß er die zeit für mich gepredigt hat, geschenckt ein gold gulden, zu gast gehalten, vnd mit 2 pherden, mit einem knecht am wegh von Kempten

bis Tübingen verzert, thuet alles 6 f. 26 kr.

Jtem zu Tübingen vnd Vrach, da ich die 2 pherd vnd den knecht widerumb gen Kempten abgefertigt vnd zerung geben, jtem daß ich von Vrach gen Stuttgarten zum herren Stephan, da er krankh lag, vnd von wegen des fürstlichen vnterhalt der dolmetscher vnd bericht, was wir druckhen wöllen, mit 2 meines g. herrn Vngnaden pherden, darnach von Stuttgarten gen Tübingen bin

geritten, vberall verzert 5 f. 57 kr.

Jtem der buchdruckherin zu Tübingen vmb den druckh vnd papyr der gemelten dreien windischen epistelen vnd vmb die cost vnd herberg sechs wochen lang (ich bin jr noch dazumal 12 gulden schuldig beliben) bezalt f. 26 kr. 12

Jtem jm februario, wie ich mit obgemelten windischen epistelen jn der druckherai fertig worden, bin ich abermals mit des herrn Vngnaden 2 pherden vnd einem diener von Tübingen per Vrach, Vlm vnd Memmingen gen Kempten geritten, zu Tübingen vnd auff dem wegh vnd zu Kempten mit roßen verzert, auch auff die pherd vnd den knecht zuruckh zerung geben

thuet vberal f. 8 kr. 9

Jtem, alls herr Anthoni Dalmata, crobatischer dolmetscher, mit seinem gleitsman Hansen Peütler von Labach zu mir khumen vnd bei mir mit einem roß 8 tag sind beliben,

vberal verzert f. 3 kr. 3

LISTINE

Item so bin ich jn summer des 60. jars zu zwaien mallen von Kemptem gen Stutgarten vnd bis her gen Vrach von wegen des crobatischen drucks geritten, auch jren villen potten, die hieher gen Vrach, gen Augspurg, Regenspurg, Nüremberg betreffend den gemelten druckh getragen, vberall verzert vnd ausgeben f. 10 kr. --

Item mit der siedlung oder vberziehen mit weib, kinderen vnd allem hausrath jm martio des 1561 von Kempten gen Vrach von wegen des crobatischen drucks mit führleüten vnd am wegh verzert f. 30 kr. 52

Item von Vrach gen Tübingen mit allem haushaben vnd völcklein gezogen, daselbst 14 tag beliben vnd jn dem mit zwaien pherdten gen Stutgarten geritten, darnach wider gen vnd von Tübingen gen Vrach mit allem hausgesind vnd hausrath gefaren, dazumal verzert vberal f. 11 kr. 45

Item dem poten gen Wien, den die crobatischen catechismos dem künig Maximiliano vnd dem Frölich getragen, geben f. 8 kr. --

Item dem poten Bartl Leckher, der auch crobatisch catechismos gen

Labach getragen f. 6 kr. --

Item dem kemptischen pueben Hanslein pader, so. wir jn gen Nüremberg

vmd die puntzen schneider vnd gießer geschickht haben f. 1 kr. 28

Mehr dem gemelten pueben, so er gen Stutgarten vmb die 150 gulden zur druckherai gangen, jtem darnach wie er von Tübingen auff einem roß etlich 100 crobatisch catechismos gepracht, jme geben, vnd was das roß alhie verzert hat f. -- kr. 19

Item, wie ich jm junio des 61. jars gen Stutgarten vmb erlaubnus gen Labach zu ziehen vnd von danan gen Tübingen die teütschen register meiner büecher zu druckhen geritten bin,

vberal verzert f. 3 kr. 13

Item fur die 2 vßkokischen briester dem Concilio zu Labach, daß sie 8 tag mit 2 roßen bei jme gelegen, fur alles bezalt f. 9 kr. --

Item den gemelten vßkokoken hab ich zu Labach auff jr besoldung geliehen f. 4 kr. 40

Item mit obgemelten vßkokischen briester vnd mit 2 poten, namblichen mit Bartl Peütler von Labach vnd Bartl Leckher von Vrach, vnd mit Bartl Poschen, mit 4 roßen vnd einem esel, darauff man die vßkokischen büecher vnd ein jüngs Türklein geführt, von Labach durch Tyrol bis gen Vrach jn 20 tagen, auch etlich tag alhie mit den vßkokischen roßen allesambt vberal verzert laut beiligunder particular rechnung 56 gulden

LISTINE

etc. 3 kr. 2 pfg. So rechne ich nun auff jedlichen vßkoken sambt den roßen vnd esel 12 gulden vnd auff jeden poten 6 gulden. Das thuet alles on Poschen vnd mir f. 36 kr. --

Jtem dem Bartl Leckher poten, daß er von Labach gen Grätz gangen von wegen der 100 taler zum druckh, die der Ambrosius Frölich emphanen, geben f. 1 kr. 45

Dem poten von Labach gen Wien zu mermallen geben f. -- kr. 20

Jtem dem poten von Waltenstein, so er mir von meinem g. herrn Vngnaden von Vrach sendschreiben gebracht, trinckhgeld geben f. -- kr. 20

Dem poten Bartl Peütler von Labach, der mit den Vßkoken vnd mit vns von Labach bis gen Vrach gangen, 12 tag herberg, eßen vnd trinckhen vnd trinckhgeld ½ gulden geben f. -- kr. 30

Dem Veit, peckhen alhie zu Vrach, daß er vns muster zum druckhpapyr von Kempten gebracht, geben vmb alles f. 1 kr. --

Dem Paule druckher an seiner besoldung geben f. 1 kr. 15

Zu Reütling von wegen papyr zum druckhen ich sambt meinem geferten vberall verzert f. -- kr. 30

Jtem den poten, auch anderen personen vnd vereherungen von wegen des crobatischen drucks beschehen, laut meiner particular rechnungen vberal ausgeben f. 3 kr. 12

Souil ist meines emphanes vnd ausgab jm namen vnd von wegen des crobatischen vnd windischen drucks von dem 60. jar bis auff dato, namblich am 9. januarij des 1562. jars. Actum zu Vrach.

Es haben mir auch die herren zu Rotenburg an der Tauber 12 thaller, daß ich mir darumb ein rößlein an stat eines esels [khauffe], vmb den ich sie gebeten, geschickht. Ob ich 12 taller auch jn meinen emphan setzen sol, stet bei meinen herren rechenmaisteren.

Summa aller diser außgab ist 287 f. 13 bz. 1 kr. Sodann mein empfang von diser außgab gezogen, bleibt der rest mir zu zalen 15 f. 32 bz. 3 kr., welcher diser rest mir auch bezalt worden.

Hanns Vngnad

FHZS etc. propria manu

Primus Truber

manu mea scripsi et subscripsi

LISTINE

Antonius Dalmata

subscripsit

Stephanus Consul

manu mea scripsi et subscripsi

Prevod

Primoža Trubarja računi vseh njegovih prejemkov in izdatkov, ki jih je za slovenski in hrvaški tisk prejel in izdal od 1560. leta do 4. aprila v 1562. letu.

Račun ali poračun:

Vseh prejemkov in izdatkov, ki sem jih jaz, Primož Trubar, od meseca avgusta 1560. leta do današnjega dne, to je je 4. aprila 1562. leta, sprejel v svoje roke za slovenski in hrvaški tisk ter porabil in izdal zaradi obeh omenjenih tiskov. Kar pa sem pred tem sprejel samo od Kranjcev in od nikogar drugega ter izdal za svoj prvi, prejšnji slovenski tisk, ne sodi ne v ta ne v kak drug račun. O tem sem pisno podal poseben račun diakonom in skrbnikom kranjske cerkve, namreč gospodom Mateju Klombnerju, Lenartu Budini, Ulriku Koburgerju, Andreju Forestu, Marksu Preglju in drugim, vsi v Ljubljani.²

Prejemki

Prvi prejemek je bil v mesecu avgustu 1560. leta. Od avstrijskih deželnih stanov sem sprejel po rajnem gospodu Ulriku Eitzingu in Ambrožu Fröhlichu sto tolarjev, kar znaša: 113 gld. 20 kr.

Prav tako sem nato v 61. letu od blagorodnega gospoda, gospoda Ivana Ungnada itd. samega in po njegovem tajniku Filipu Guggerju večkrat v dobrem denarju sprejel: 158 gld. kr. 20

Vsota prejemkov

271 gld. 10 pfg
272 gld. 2 kr.³

² Slovenski tisk pred avgustom 1560 so omogočili Kranjci. Prim. M. Rupel, *Dva Trubarjeva računa*, 111.

³ V ponovitvi je očitna pomota.

LISTINE

Izdatki

Poleti leta 1560 sem za izdelavo hrvaških črk in ustanovitev tiskarne po N. Ungerju, meščanu in gospodu Gregorju Forwecku, diakonu pri sv. Tilnu v Nürnbergu, gospodu Štefanu Konzulu izročil. 40 gld. -- kr.

V jeseni istega 60. leta sem Konzulu za popolno plačilo hrvaških črk in tiskarne po Mihaelu Klausu, lekarnarju, izročil šestdeset tolarjev, kar znaša 68 gld. -- kr.

Dalje: Meseca januarja leta 1561, ko sem iz Kemptena odjezdil v Tübingen, da bi z gospodom Štefanom v slovenskem jeziku natisnil dve pismi Korinčanom, pismo Galačanom⁴ in hrvaški katekizem, sem svojemu diakonu gospodu Jakobu Segerju, da je ta čas tukaj v Kemptenu namesto mene pridigal, daroval zlat goldinar in ga imel v gosteh ter za 2 konja in enega hlapca na poti od Kemptena do Tübingena vsega porabil 6 gld. 26 kr.

Dalje: V Tübingenu in Urachu, od koder sem oba konja in hlapca spet odpravil v Kempten ter temu za popotnico, dalje za pot, ko sem z dvema konjema svojega milostnega gospoda Ungnada

zaradi poročila, kaj nameravamo tiskati, iz Uracha odjezdil h gospodu Štefanu v Stuttgart, kjer je ležal bolan in zaradi knežje namestitve prevajalcev ter nato za pot iz Stuttgarta v Tübingen,

sem porabil vsega: 5 gld. 57 kr.

Dalje: Knjigotiskarki⁵ v Tübingenu sem za tisk in papir omenjenih treh epistul v slovenskem jeziku ter za hrano in stanovanje za šest tednov (tedaj sem ji ostal dolžan še 12

goldinarjev) plačal: gld. 26 kr. 12

Dalje: V februarju, ko sem v tiskarni dokončal zgoraj omenjena pisma v slovenskem jeziku, sem z gospoda Ungnada dvema konjema in enim služabnikom spet pojezdil od Tübingena čez Urach, Ulm in Memmingen v Kempten. V Tübingenu, med potjo in v Kemptenu sem za oba konja in hlapca, tudi za popotnico, ki sem jo hlapcu dal za pot nazaj, porabil vsega: gld. 8 kr. 9

Dalje: Ko je hrvaški prevajalec gospod Anton Dalmata s svojim spremljevalcem Janezom, Peutlerjem iz Ljubljane prišel k meni in sta z enim konjem 8 dni ostala pri meni, sem za nju porabil:

gld. 3 kr. 3

4 Trubarjevi slovenski tiski v 1561. letu so šli na račun biblijskega zavoda. Prim. M. Rupel, prav tam.

5 Buchdruckherin (tiskarnarka) je bila Magdalena, vdova po Ulriku Morhartu, vodila je tiskarno skupaj s sinovoma iz svojega prvega zakona z Jurijem in Osvaldom Gruppenbachom. Prim. H. Widmann, n. d., 58.

LISTINE

Dalje: Poleti 60. leta sem zaradi hrvaškega tiska dvakrat odjezdil iz Kemptena v Stuttgart in Urach, pravtako sem za mnoge sle, ki so v Urach, v Augsburg, Regensburg in Nürnberg prenašali kar je za omenjeni tisk bilo potrebno, porabil in izdal vsega: gld. 10 kr. --

Dalje: Ob selitvi z ženo, otroki in vsem gospodinjstvom v marcu 1561 leta iz Kemptena v Urach sem za za voznike in na poti porabil: gld. 30 kr. 52

Dalje: Iz Uracha sem se z vsem gospodinjstvom in družinico preselil v Tübingen in tukaj ostal 14 dni; medtem sem z dvema konjema odjezdil v Stuttgart in nazaj v Tübingen. Od tod sem se z vso družino in gospodinjstvom peljal nazaj v Urach, za to sem porabil vsega: gld. 11 kr. 45

Dalje: Slu, ki je nesel hrvaške katekizme kralju Maksimilijanu in Frölichu na Dunaj, sem plačal: gld. 8 kr. --

Dalje: Slu Jerneju Leckerju, ki je prav tako nesel v Ljubljano hrvaške katekizme: gld. 6 kr. --

Dalje: Fantu iz Kemptena Hansu Baderju, ki smo ga poslali v Nürnberg po graverje črk in livarje: gld. 1 kr. 28

Dalje: Omenjenemu fantu sem dal, ko je šel za tiskarno v Stuttgart, po 150 goldinarjev ter nato iz Tübingena na konju prinesel nekaj 100 hrvaških katekizmov, in kar je konj tukaj pojedel: gld. -- kr. 19

Dalje: Ko sem v juniju 61. leta odjezdil v Stuttgart po dovoljenje, da smem v Ljubljano in od tam v Tübingen, da bi natisnil nemški register⁶ svojih knjig, sem porabil vsega: gld. 3 kr. 13

Dalje: Za dva uskoška duhovnika, da sta 8 dni, z dvema konjema bivala v ljubljanskem konciliju, plačal: gld. 9 kr. --

Dalje: Omenjenima Uskokoma sem v Ljubljani za njune plače posodil: gld. 4 kr. 40

Dalje: Za 20-dnevno potovanje z zgoraj omenjenima uskoškima duhovnikoma z dvema sloma, namreč z Jernejem Peutlerjem iz Ljubljane in Jernejem Leckerjem iz Uracha, ter z Jernejem Poschem, s 4 konji in enim oslom, na katerem smo tovorili uskoške knjige in mladega Turka, od Ljubljane čez Tirolsko do Uracha ter nekaj dni bivanje tukaj, tudi za uskoške konje, skupno porabil po priloženem posebnem računu

⁶ Register Trubarjevih del je bil tudi na računu biblijskega zavoda, kot pove podatek o strošku za pot iz Stuttgarta v Tübingen. Podrobneje prim. M. Rupel, prav tam, 111–112.

LISTINE

vsega 56 goldinarjev, 3 krajcarje, 2 pfeniga. Računam pa za vsakega Uskoka s konjema in oslom vred 12 goldinarjev in za vsakega sla 6 goldinarjev.⁷ To znaša brez Poscha in mene: gld. 36 kr. --

Dalje: Slu Jerneju Leckerju, da je šel iz Ljubljane v Gradec zaradi 100 tolarjev, ki jih je za tisk prejel Ambrož Frolich sem dal: gld. 1 kr. 45

Slu iz Ljubljane do Dunaja sem večkrat dal: gld. -- kr. 20

Dalje: Slu iz Waldensteina, ki mi je prinesel pismo mojega milostnega gospoda Ungnada iz Uracha, dal za napitnino: gld. -- kr. 20

Slu Jerneju Peutlerju iz Ljubljane, ki je z Uskokoma in z nami šel od Ljubljane do Uracha, sem dal za 12 nočitev, hrano, pijačo in napitnino 1/2 goldinarja: gld. -- kr. 30

Vidu, tukajšnjemu uraškemu peku, ki nam je iz Kemptena prinesel vzorce tiskarskega

papirja, sem dal za vse: gld. 1 kr. --

Tiskarju Pavu sem na račun njegove plače dal: gld. 1 kr. 15

V Reutlingenu sem zaradi tiskarskega papirja s svojim spremljevalcem porabil vsega:

gld. -- kr. 30

Dalje: Za sle ter druge osebe in počastitve v zvezi s hrvaškim tiskom po mojih posebnih računih izdal vsega: gld. -3 kr. 12

Toliko je bilo mojih prejemkov ter izdatkov v imenu in zaradi hrvaškega ter slovenskega tiska od 60. leta do današnjega dne, namreč 9. januarja 1562. leta.⁸ Napisano v Urachu.

Razen tega so mi gospodje iz Rothenburga ob Tauberi poslali 12 tolarjev, da bi si kupil konjiča namesto osla, za katerega sem jih prosil. Ali naj postavim teh 12 tolarjev v svoje prejemke, je odvisno od mojih gospodov računskih mojstrov.

Vsota vseh teh izdatkov je 287 gld., 13 bz., 1 kr, Če se moji prejemki od teh izdatkov odštejejo, znaša razlika med izdatki in dohodki, 15 gld., 32 bz., 3 kr.; ta razlika mi je bila tudi izplačana.

7 Glede stroškov za oba uskoška duhovnika je imel Trubar veliko sitnosti, saj so mu očitali, da je 12 goldinarjev dobil zanj za Ljubljani. Prim. M. Rupel, prav tam, 116.

8 Datum 9. januarja 1562 se ne ujema z uvodnim 4. aprilom 1562. M. Rupel ne pojasnjuje nesoglasja, ki ga ugotavlja. Prim. M. Rupel, prav tam, 110.

LISTINE

Ivan Ungnad

baron ženeški itd. s svojo roko

Primož Trubar

s svojo roko napisal in podpisal

Anton Dalmata

podpisal

Štefan Konzul

s svojo roko napisal in podpisal

LISTINE

7

Predgovor slovenske Cerkovne ordninge¹

Avgusta 1564

Odlomek.

Izvirnik s Trubarjevo roko.

SI AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. registratura, šk. 92 (fasc. 54/3-1).

Foto: NUK, Ms 23/57.

M. Rupel, *Slavistična revija* XII, 1959–1960, 266; Rajhman, *Pisma*, 321.

Hec quoque in fine pro conclusione ponantur.

Vnd ich zweuel gar nicht, der ewig güetig gott von wegen seines süns werde durch disen meinen ainfaltigen dienst jme auch alhie vnd jn disen landen, wie anderstwo, gott lob, geschehen, ein rechte gotsalige kirchen ersameln vnd zurichten, die jn vnd seinen lieben son recht erkennen, mit guetem frolichem gewißen jn hailighait vnd gerechtighait dienen, loben vnd anrűeffen wirdet, vnd der ro. kay. mt. vnd derselbigen aller nachgesetzten obrigkheiten allen gehorsam mit trewen vnd willigen hertzen erzaigen vnd beweisen etc. Darzue wöll vns vnser lieber herr vnd hailand Jesus Christus sein gnad, geist vnd segen geben vnd verleihen. Amen.

Prevod

To pa naj se postavi na koncu ob sklepu:

In prav nič ne dvomim, da bo večno dobri Bog zaradi svojega sina po tej moji preprosti službi² tudi tukaj v tej deželi, kakor se je, Bogu hvala, zgodilo drugod, zbral in ustanovil pravo, bogaboječo cerkveno skupnost, ki bo njega in njegovega ljubega sina prav spoznala, mu s čisto in radostno vestjo služila v svetosti in pravičnosti, ga hvalila, se k njemu obračala; ter rimsko cesarskemu veličanstvu in njemu podrejenim oblastem z zvestim in voljnim srcem zvesto in vdano izkazovala in dokazovala vso pokorščino itd.³ Za to naj nam naš ljubi Gospod in odrešenik Jezus Kristus podari svojo milost, duha in blagoslov. Amen.

1 Verjetno sklep posvetila (predgovora) slovenske cerkovne ordninge, ki ni bil natisnjen.

2 M. Rupel sklepa iz dveh značilnih podrobnosti (ne dvomim ... moji preprosti službi), da gre za slovensko cerkovno ordningo. Prim. M. Rupel, Dva rokopisna odlomka Primoža Trubarja, *SR* XII, 1959–1960, 266 sl.

3 Trubar ne omenja imen, temveč po priporočilu vojvode Krištofa govori splošno. Tudi to kaže, da gre za odlomek posvetila k slovenski cerkovni ordningi. Prim. M. Rupel, prav tam, 267.

DODATEK

1¹

Kralj Maksimilijan vojvodi Krištofu Würtemberškemu²

Dunaj, 4. februarja 1560

Trije prepisi.

Arhiv dežele Kranjske. SI AS 2 Deželni stanovi za Kranjsko, I. registratura.

Le Bret, *Magazin zum gebrauch der Staaten- und Kirchengeschichte*, IX th., Ulm 1795, 171; Schnurrer, *Slav. Bücherdruck in Württemberg*, Tübingen 1799, 31–32.; Elze, *Briefe*, 54–55.

Wir Maximilian von gottes gnaden, könig zu Böhheim, erzherzog zu Oesterreich etc. entbieten dem hochgeborn fürsten herrn Christoffen herzogen zu Wuerttemberg etc., unserm freundlichen lieben vetter und gevatter, unsere freundschaft und was wir liebes und gutes vermögen. Hochgeborner fürst, freundlicher lieber vetter und gevattern, wir haben e. 1. schreiben, so sie uns neben zuschickung einer missif von Primussen Trubern und dann etlichen gedruckten windischen büchlein und anderem gethan, empfangen, und dabey e. 1. freundlich gesinnend

[ansinnen], daß wir die jemand deren ding verständigen zu verlesen [durchlesen] geben , und wie dieselben befunden, e. 1. wieder zuschreiben wölten, freundlich verstanden und vernommen.

Und weil wir dann ein solches werk zu fördern wol geneigt, so wollen wir angeregte büchlein, solchem e. 1. begehren nach, durch der windischen sprache auch heiligen schrift verständige der notturft nach ersehen und überlesen lassen, und folgend, wie die befunden, e. 1. mit ehestem berichten; haben wir dero auf dieß mal nicht verhalten wollen, und thun uns gegen e. 1. aller freundschaft erbieten. Geben zu Wien den 4 tag Februarii anno etc. 60, unseres böhemischen reichs im elften. E. 1. gutwilliger vetter – und gevatter

Maximilianus.

Prevod

Mi, Maksimilijan, po milosti božji, kralj Češke, vojvoda avstrijski itd., sporočamo visokorodnemu knezu, gospodu Krištofu Würtemberškemu, našemu prijatelju ter ljubemu bratranču in botru, naše prijateljstvo ter vso našo ljubezen in dobroto.

Visokorodni knez, prijateljski ljubi bratranec in boter. Sprejeli smo pismo vaše svetlosti, ki ste nam ga poslali poleg pošiljke nekaj tiskanih slovenskih knjižic in drugih stvari Primoža Trubarja. Pri tem smo

1 Prva štiri pisma v dodatku se nananjajo na prepoved in vnovično dovoljenje za tiskanje Trubarjevih slovenskih knjig.

2 Kralj Maksimilijan poroča vojvodi Krištofu Würtemberškemu, da je poslal Trubarjeve do tedaj natisnjene knjige v pregled in oceno.

DODATEK

vaše prijazno pričakovanje, da to nekaterim, ki se na to spoznajo, izročimo v pregled, njihovo oceno pa sporočimo vaši svetlosti, prijateljsko razumeli in sprejeli.

Ker smo naklonjeni temu, da tako delo podpiramo in pospešujemo, bomo omenjene knjižice na željo vaše svetlosti dali prebrati in pregledati poznavalcem slovenskega jezika in Svetega pisma, vaši svetlosti pa čim prej sporočili njihove ugotovitve.³ Tega ne bomo zadrževali, vaši svetlosti pa izkazali vso prijaznost.

Na Dunaju, 4. dan februarja leta itd. 60, našega češkega kraljestva enajstega.

Vaše svetlosti dobrohotni bratranec in boter

Maksimilijan

3 Ko je vojvoda Krištof Würtemberški začasno ustavil nadaljnji tisk Trubarjevih slovenskih knjig in je od Trubarja sprejel poročilo o do tedaj natisnjenih knjigah, je njegovo pismo skupaj s priloženim seznamom in knjigami poslal kralju Maksimilijanu s prošnjo, da poznavalec slovenskega jezika in Svetega pisma le-te pregleda, oceni in poda svoje mnenje. Glej tu, pismo št. 8 in pismo št. 9.

DODATEK

2

Vojvoda Krištof Primožu Trubarju⁴

Stuttgart, 18. februarja 1560

Prepis.

Arhiv dežele Kranjske. SI AS 2 Deželni stanovi za Kranjsko, I. registratura.

Elze, *Briefe*, 56.

Dem ehrsamem, unserm lieben, besondern Primussen Trubern, pfarrherrn zu Kempten.

Von gottes gnaden Christoph herzog zu Württemberg etc.

Unsern gruß zuvor. Ehrsamer, lieber, besonder, was die königliche würde zu Beheim auf unser gethanes schreiben der bewisten translation in die crobotische [recte: windische] sprache und zugeschickten bücher halber zu antwort geben thut, das werdet ihr inliegend zu erlesen finden. Was uns nun darauf weiter von ihrer königlichen würde zukommt, das wollen wir euch gleichergestalt gnädiglich verständigen. Wollten wir euch, deß ein wissens zu haben, gnädiger meinung (damit wir euch geneigt sein) nicht verhalten. Datum Studtgarten, den 18 Februarii anno etc. 60.

Christoph herzog zu Württemberg.

Prevod

Spoštovanemu, našemu posebej ljubemu Primožu Trubarju, župniku v Kemptenu.

Po milosti Božji Krištof vojvoda Würtemberški itd. Najprej naš pozdrav. Spoštovani, posebej ljubljeni. Kaj je češko kraljevo dostojanstvo odgovorilo na naše pisanje o prevajanju v hrvaški (pravilno slovenski) jezik in poslane knjige, boste lahko prebrali iz vsebine priloženega. Kaj nam bo od njegovega kraljevega dostojanstva sporočeno v prihodnje, o tem vas bomo na enak način milostno obvestili. Tega upanja (da smo vam milostno naklonjeni) vam nočemo odvzeti.

Dano v Stuttgartu, dne 18. februarja leta itd. 60.

Krištof vojvoda Würtemberški

⁴ Vojvoda Krištof sporoča Trubarju odločitev kralja Maksimilijana (in prilaga kraljevo pismo, dodatek 1 z dne 4. februarja), da bo Trubarjeve knjige dal v pregled poznavalcem. Gl. Trubarjevo pismo kralju z dne 2. januarja 1560. Tu, pismo št. 8.

DODATEK

3

Kralj Maksimilijan vojvodi Krištofu⁵

Dunaj, 19. februarja 1560

3 prepisi.

Arhiv dežele Kranjske. SI AS 2 Deželni stanovi za Kranjsko, I. registratura.

Le Bret, *Magazin IX*, 172; Schnurrer, *Slav. Bücherdruck*, 32; Elze, *Briefe*, 56–59.

Wir Maximilian etc. ...

Dann so übersenden wir e. 1. hieneben schriftlichen bericht und relation über des Truberi

windische bücher, welche wir innhalt unseres jüngsten schreibens mit fleiß ersehen und besichtigen haben lassen, wie e. 1. vernehmen werden. Und wofern uns denn e. 1. die übrige windische bücher (so gleichwol in dem zugeschickten register und verzeichnis stehen, uns aber nicht zugekommen) gleicher weise, insonderheit aber die epistel ad Romanos (davon in der relation zum beschluß meldung beschiebt) herabschicken wollen, sollen dieselben auch fleißig ersehen und e. 1. davon bericht gethan werden. Geben zu Wien am 19 Tag F'ebruarii anno im sechzigsten, unsers böhemischen reichs im zwölften. – Ewer 1. gutwilliger vetter und gevatter

Maximilianus

E. v. Lindegg.

Prevod

Mi, Maksimilijan itd. ... S tem pošiljamo vaši svetlosti pisno izjavo in poročilo o Trubarjevih slovenskih knjigah, katere smo, kot je zapisano v našem zadnjem pismu, dali temeljito pregledati in oceniti, o čemer se bo vaša svetlost lahko prepričala. V kolikor nam bo vaša svetlost dostavila še ostale slovenske knjige (ki so navedene v poslanem popisu in seznamu, ki pa jih nismo dobili), bodo te na enak način, posebno pa Pismo Rimljanom (o čemer poroča zaključek izjave) temeljito pregledane in bo o tem podano poročilo.

Dano na Dunaju, na 19. dan februarja leta šestdesetega, našega češkega kraljestva 12.

Vaše svetlosti dobrovoljni bratranec in boter

Maksimilijan

⁵ Kralj Maksimilijan poroča vojvodi Krištofu o rezultatu pregleda knjig. Temu pismu je bilo priloženo dolgo poročilo o Trubarjevih slovenskih knjigah v latinskem jeziku (tu, dodatek 4a). Očitno je to poročilo vojvodo zelo zadovoljilo, saj je ta, kot je obljubil, to sporočil Trubarju in dovolil nadaljnji tisk slovenskih spisov. Gl. Elze, *Briefe*, 56–59.

DODATEK

4

Vojvoda Krištof Primožu Trubarju⁶

Stuttgart, 29. februarja 1560

Izvirnik z lastnoročnim podpisom.

Hauptstaatsarchiv Stuttgart A 63 Bü 26/6.

Arhiv dežele Kranjske. SI AS 2 Deželni stanovi za Kranjsko, I. registratura, prav tam tudi 3 prepisi.

Le Bret, Magazin IX, 173; Schnurrer, *Slavischer Bücherdruck* 32–33; Elze, *Briefe* 59–60.

Dem ersamen unserm lieben besondern Primo Trubero pfarrherrn zu Kempten.

Von gottes gnaden Christoff Hertzog zu Wirttemberg etc.

Unsern gruß zuvor. Ersamer lieber, besonder. Waß die kun. würde zu Böheim etc. unuß der windischen buecher translation halber weitter schreiben thut, daß werden jr hiebei vernemen.

Dieweil dann in vermelten buechern, der orthographie halber, ettwaß feel nund mangel enthalten, wie jr hiebei zu sehen, so werden jr dieselbigen zweiffels one wol werden wissen zu corrigieren uund zu emendieren.

Sodann ist unns nit zuwider, daß jr mit truckhung auch translation der andern buecher fürderlich fortschreiten thun. Wollen wir euch unserm jungst gethanen gnädigen erbietten nach, gnediger meinung nit bergen.

Datum Stutgardten den letsten Februarii Anno etc. 60.

Cristoff herzog zu Wirttemberg etc.

Prevod

Našemu posebno spoštovanemu, ljubemu Primožu Trubarju, župniku v Kemptenu.

Po Božji milosti Krištof vojvoda Würtemberški itd.

Najprej naš pozdrav. Spoštovani, posebno ljubi. Kaj nam kraljevo dostojanstvo itd. ponovno piše zaradi prevajanja in tiskanja slovenskih knjig, boste izvedeli iz naslednjega poročila.

⁶ Vojvoda Krištof Trubarja obvešča o odločitvi, da je dovoljeno nadaljnje prevajanje in tisk slovenskih knjig. Priložen je tudi prepis ocene slovenskih knjig v latinskem jeziku (iz katerega pa je bil izpuščen 4. odstavek *caeterum quoad ... sunt docendu*) in prepis pisma kralja Maksimilijana vojvodi Krištofu z dne 19. februarja 1560. Gl. Elze, *Briefe*, 59–60.

DODATEK

Ker je v slovenskih knjigah, kot boste razbrali iz priloženega, v ortografiji nekaj napak in pomanjkljivosti, boste le-te brez dvoma lahko popravili in izboljšali.

Zato ne nasprotujemo temu, da pospešeno nadaljujete s tiskanjem in prevajanjem drugih knjig.

Zadovoljni s tem, kar smo nedavno milostno izprosili, ne prikrivamo milostne naklonjenosti do vas.

Dano v Stuttgartu, zadnjega februarja leta 60 itd.

Krištof vojvoda Würtemberški

DODATEK

4a

Latinsko poročilo o ustreznosti Trubarjevih knjig⁷

Februarja 1560

Izvirnik.

Wiener Hof- und Staats Archiv.

Notizenblatt der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften, Wien 1852, str. 206; Mittheilungen des historischen Vereins für Krain, Ljubljana 1853, str. 37; Elze, Briefe, 57–59.

Tota continentia libri hujus sclavonici majoris, translatio nempe evangeliorum vera et sincera, cum praefationibus praecedentibus et postillis sequentibus, est sancta et christiana, lingua tamen ipsa sen prolocutio, quam auctor sclavonicam posuit, est quidem sclavonica, tamen arctata et constricta ad illam saltem sclavonicae linguae proprietatem, qua provinciae Styria, Carniola et Carinthia utuntur, ita quod si ista translatio legatur coram illis Sclavis, qui in partibus regni Ungariae superioribus, in comitatibus Trinchiniensi, Arwa, Lypto et allis vicinis morantur, parum aut fere nihil sint intellecturi. Itidem de Polonis, Bohemis, Moravis, Russis, Muscovitis, Illiricis et his qui circa Zagrabiam sunt, sentiendum, quod videlicet translatio haec ab illis non intelligatur.

Quin proprietates etiam ipsius Styriacae, Carniolae et Carinthiae linguae tam obscure sunt redditae, ut vulgus sen communis populus illarum provinciarum absque cognitione linguae germanicae non sit intellecturus complura hic posita vocabula, eo quod non pauca sint, quae germanicam potius quam sclavonicam linguam sapiant, prout sunt illa: vrshah, gnada, ferdammene, trosht, nuz, leben, erbszhina, son, aydi, styma, et alia multa, quae longe praestaret per totum opus ita revidere et reddere, ut etiam absque germanicae linguae cognitione quilibet illius linguagii homo possit intelligere ea quae dicantur, hoc namque modo talis haec translatio fieret cum majore fructu et commodo plebis christianae.

In ipsa etiam stampa seu appositione et impressione characterum experimentium ipsam linguam sclavonicam mirum quam multa passim inveniantur, imo plena sunt omnia, ubi literae ipsae alphabeticae seu characteres ita ponuntur, ut si ita exprimentur, non sint satis expressivi et non bene sonent linguam eandem, prout exempli gratia fere semper ponitur litera z, ubi prolatio non debet fieri in ea subtilitate sicut sonat z, sed potius grossum c cum subsequente h, ut si exprimatur sclavonice homo, non debet dici cum z zhlouik, prout ipse impressit, sed chlouik, itidem in nomine pater non ozhak, sed ochak ponendum esset; item non luzh sed luch quod est lux, zachetak non sazhetak principium, chezt non zhest, nam et hoc valde frequens ponitur, litera videlicet s loco z; scribendo enim cor non serce, sed szercze ponendum foret, item zapouid, qnod est mandatum, non sapuuid, zemlija terra, non semla; item Lucate XI non: sa uolo kir je nega periatel, sed: za

⁷ Ocena Trubarjevih knjig, ki naj bi jo napisal Pavel Skalič (prim. tu, pismo št. 11).

DODATEK

uoliju kir ie nijega priatel *quia amicus ejus est. Hoc passim ponitur o loco u et e diverso; non modri sapiens, sed mudri, qualia sunt multa admodum.*

Caeterum quoad principalem et catholicam fidei orthodoxae doctrinam omnia quidem, sicut jam dictum est, quae in praefationibus et postillis continentur, sunt sancta et christiana, non tamen negari potest, quaedam longe licentius posita esse in praefationibus, quam catholicae ecclesiae sanctorumque doctorum et conciliorum interpretatio ab antiquo nos docuit, prout est illud in cap. 48 praefationis, ubi longe plus tribuit soli fidei, seclusa omni consideratione bonorum operum, quam ut tutum sit talia passim coram vulgo sermocinari, etiamsi postea in sequentibus capitibus nonnihil se restringat. Non dubium enim est his auditis simplicem populum a bonis operibus et sancta penitentia plurimum avocari. Et Iiaec talis fidei ad salvandum virtus coram morientibus fortasse et in agone constitutis, qui ad opera facienda redire non possunt, predicari posset at coram ecclesia dei magis inculcanda videtur, fides illi viva, quae per dilectionem operatur, quam illam ita seclusa operum consideratione promulgari. Hoc ipsum puto considerandum etiam in catechismo parvulo in ea parte, ubi tractat de praeceptis dominicis, dicendo quod nemo illa unquam impleverit et caetera. Quae et ipsa cum cautiore moderamine sunt docenda.

In epistola ad Romanos eadem fere consideravi quae hic dicta sunt. Vellem tamen ex animo videre croaticam illam translationem do. Stephani Consul, de qua hic in praefatione fit mentio.

Prevod⁸

Celotna vsebina te velike slovanske knjige, namreč pravi in iskren prevod evangelijev, s predgovori pred prevodom in postilami za njim, je sveta in krščanska, a jezik ali govor, ki ga je avtor predstavil kot slovanskega, je omejen na posebnosti slovanskega jezika, ki ga uporabljajo v deželah Štajerski, Kranjski in Koroški, tako da bodo, če bodo ta prevod brali med tistimi Slovani, ki bivajo v zgornjih delih ogrskega kraljestva, v turčianski, moravski, liptovski⁹ in drugih sosednjih županijah, razumeli le malo ali skoraj nič. Enako je potrebno domnevati o Poljakih, Čehih, Moravcih, Rusih, Moskovitih, Ilirih in tistih, ki živijo v okolici Zagreba, da namreč tega prevoda ne bodo razumeli.

A tudi značilnosti štajerskega, kranjskega in koroškega jezika so podane tako zastrto, da raja ali preprosto ljudstvo teh dežel brez znanja nemškega jezika ne bo razumelo mnogih tukaj uporabljenih besed, saj jih ni malo, ki bolj dišijo po nemškem kot po slovanskem jeziku, kakršne so, denimo, naslednje: vrhshah, gnada, ferdamene, trosht, nuz, leben, erbszhina, son, aydi, styma in mnoge druge. Dolgo bi trajalo, ko bi slednje hoteli v vsem delu pregledati in podati, tako da bi lahko omenjene besede tudi brez znanja

8 Latinsko besedilo prevedel Aleš Maver.

9 Županije na ozemlju današnje Slovaške.

DODATEK

nemškega jezika razumel vsak govorec tega jezika. Na ta način bi takšen prevod dal več sadu in bil bolj v prid krščanskemu ljudstvu.

Tudi v samem tisku ali postavljanju in natisu znakov, ki izražajo omenjeni slovanski jezik, je po besedilu najti začuda veliko, celo vse polno primerov, kjer so črke ali znaki abecede uporabljani tako, da če jih izrečemo, kot so natisnjeni, niso dovolj izrazni in ne odražajo dobro istega jezika. Za zgled naj navedem, da je črka z skoraj vedno uporabljena tam, kjer ne bi bil potreben tako nežen izgovor kot pri glasu z, marveč raje krepak glas c s sledečim h, kakor denimo slovanske ustreznice za *homo* ni potrebno izgovoriti kot z *zhlouik*, kakor je dal avtor natisniti, marveč *chlouik*. Enako bi bilo treba pri besedi za *pater* zapisati ne *ozhak*, temveč *ochak*, prav tako ne *luzh*, temveč *luch*, kar je *lux*, *zachetak*, ne *sazhetak* (*principium*), *chest*, ne *zhest*. Zelo pogosta je tudi raba črke s namesto črke z. Ob zapisovanju ustreznice za *cor* bi bilo potrebno pisati ne *serce*, ampak *szercze*, enako *zapouid*, kar je *mandatum*, ne *sapouid*, *zemlija* (*terra*), ne *semla*; enako v enajstem poglavju Lukovega evangelija ne *sa uolo kir je nega periatel*, temveč za *uoliju kir je nijega priatel* (*quia amicus ejus est*). Ponekod v besedilu je uporabljen o namesto u in obratno, ne *modri* (*sapiens*), marveč *mudri*. Takšnih primerov je sicer veliko.

Sicer pa, medtem ko je vse, kar je vsebovano v predgovorih in postilah glede bistvenega in katoliškega nauk prave vere, sveto in krščansko, kot je bilo že povedano, vendarle ni mogoče zanikati, da so nekatere stvari v predgovorih predstavljene precej svobodneje kot tisto, kar nas je že od davnine poučila razlaga Katoliške cerkve in svetih učiteljev ter koncilov. To, denimo, velja za navedbe v oseminštiridesetem poglavju predgovora, kjer je veri pripisana precej večja vloga, kot bi bilo to varno kar vsevprek pridigati vpričo preprostega ljudstva. Izključeno pa je sleherno upoštevanje dobrih del, čeprav se (pisec) v naslednjih poglavjih pozneje omeji. Nobenega dvoma namreč ni, da bi poslušanje takšnih naukov preprosto ljudstvo večinoma odvrčalo od dobrih del in svete pokore.

In če je nemara mogoče takšno vero za rešitev kreposti oznanjati umirajočim in ljudem v smrtnem boju, ki se ne morejo vrniti k opravljanju del, se zdi, da je potrebno vpričo Božje Cerkve bolj vtepati tisto živo vero, ki deluje po ljubezni, kakor pa oznanjati vero brez upoštevanja del. Menim, da je potrebno navedeno upoštevati tudi v malem katekizmu v tistem delu, kjer razpravlja o Božjih zapovedih, rekoč, da jih ni nihče nikoli izpolnil, in tako naprej. Te stvari je potrebno tudi same previdneje učiti.

V *Pismu Rimljanom* sem opazil skoraj enake stvari kot so tiste, o katerih sem tu govoril. Srčno rad pa bi videl hrvaški prevod gospoda Štefana Konzula, ki je tukaj omenjen v predgovoru.

DODATEK

5

Štefan Konzul Ivanu Ungnadu¹⁰

Urach, novembra 1561

Hauptstaatsarchiv Stuttgart A 63 Bü 26/6.

Elze, *Briefe*, 152–157.

Herrn Stefans antwort auf herrn Primußēn übergebene beschwerschrift.

Wolgeborner, gnediger, gebietender herr vnnd vatter. E. g. seyen jederzeit meine vnuderthenigst, gehorsam vnd willig dienst zuvor, etc. Ich hab des ehrwürdigen herrn Primi Trubers schreiben an e. g. gethon und seine hohe beschwerung unnd ursachen wider mich vernommen unnd mit hohem betriebtem unnd wainendem hertzen gelesen; daz der teuffel so balld sich unndersteet unnder unns ain zertrennung anzuerichten unnd daz hohe göttlich werkh zerstören, daz klag ich von hertzen dem allmechtigen guettigen gott unnd dem herrn Jesu Christo im himmel sampt dem heiligen gaist, auch pitt mit weinendem hertzen, er der allmechtig, [deß] das werkh allain ist, welle dem teuffel weren unnd sein göttlich werkh fördern, ime allein unnd seinem lieben son Jesu Christo zu lob, breiß und ehr, zu erbawung der armen christenhait, sonnderlich denen unnder dem römischen antichrist abgöttereie unnd türckhischen tyranneie gesessen. Amen.

Uff seine hohe beschwerung unnd fünff ursachen, gnediger, gebietender herr, gibe ich dise meine schlechte unnd ainfelltige antwort. Erstlich, daß herr Primus e. g. über dise truckhereie setzt und übergibt e. g. ganntze truckhereie unnd darüber ain herren zu sein, umb daz groß ussgeben gelt, deß bin ich nur gar wol zufriden unnd billich, dann e. g. hatt mer zu dem werkh gethon, als wir alle. Das sage ich frei unnd offentlich, unnd wills ouch sagen alls lang ich leb unnd wo ich hinziehen würdt, will darvon ouch teutsch, welisch unnd winndisch schreiben, unnd daz kan ich mit guettem gewissen sagen und schreiben, dann wann wir e. g. nit hetten gehabt, so were das göttlich werkh (nimb allzeit gott zuvor) nimmer mehr so weitt kommen, unnd ich erkenn und hallt e. g. ainen trewen und christenlichen herren unnd patron über den ganntzen werckh, unnd keinen anndern, als lang wir leben. Aber die grosse gelerte leuth unnd maister (davon er schreibt) kenn ich nit., wiewol zu gottlichen hohen werckh wir solche bedörfften. Der herr Jhesus Christus welle solche darzu verordnen unnd mich davon mit guettem frölichem gewissen erledigen unnd davon kommen lassen. Amen.

10 Pismo št. D-5 in mnenje št. D-6. pričata o sporu med Primožem Trubarjem in Štefanom Konzulom. Pismo Štefana Konzula Ivanu Ungnadu je odgovor na Trubarjeve pritožbe Ivanu Ungnadu v pismu z dne 4. novembra 1561 (tu pismo št. 23) in kaže, kako globok spor je vladal med obema možema, kar je zagotovo eden od neprijetnih dogodkov v življenju Primoža Trubarja, zato skupaj z mnenjem Ivana Ungnada pomaga k boljšemu razumevanju tega nesoglasja.

DODATEK

Auff seine erste ursach, gnediger herr, gib ich ime anntwort. Er schreibt: doctor Schalichius unnd ich sollt gesagt haben, die zwen crobattische priester sollten zum crobattischen dollmetschung gar nichts nutz sein. Solchs hab nit gesagt, weil aber herr Primus will, daß ich sage, so sage ich frei unnd öffentlich, daß die zwen priester mögen nit verdollmetschen ainen ainigen capittel uß der cranerischen sprach. Aber zum corrigieren die erste prob unnd schreiben, wann sie ein wenig besser lernen, so kan man sie gebrauchen, ouch von wegen ettlicher wörter, weil sie recht Crobatten sein; aber bißher noch nit vil gesehen, dann wir haben crabatischen catechismum getruckht, ehe sie kommen sein, den cirulischen denselben nachgetruckht; unnd es sollt in vatter unnsrer ettliche buchstaben nit recht gesetzt [sein]. Ich bin bei der truckherei nit ufferzogen, ist meine erste prob, in ainem monat gelernet, darzu aller krannkh unnd contract gewesst etc. Herr Primus schreibt verner, wir haben kein rechten abgeschriben exemplar zum druckhen ; wir haben die vier evangelisten lenngst vertiert unnd abgeschriben; wann wir nun crabattische setzer hetten gehabt, so hett man mögen lenngst druckhen, unnd in dem faal er welle nit sovil uff unns laden; zudem haben die teutsche setzer und truckher kain stundl uff unns gewart etc.

Ich sollt ouch gesagt haben, ich kan besser crobattisch reden alls die zwen crobattische priester. Gnediger herr, ich habs nit gesagt, kanns ouch nit sagen, dann ich bin nit geborn in Croation. Aber crobatisch kan ich reden, daß man mich versteet, lesen unnd schreiben sowol alls alle baide: Unnd was man druckhen würdt, würt man nit [? wol] versteen. Sorg herr Primus nitt, laß herrn Antoni unnd mich veranntworten. Es würdt jetzundt zum weihenachten vier jar, daz ich an dem göttlichen werckh, unnd gott waisst, daz ich treulich gearbeit hab, meine ehrliche guette diennst verlassen, in die 4 jaren kain diennst gehabt, mich nur mit bettelbrot müessen erneren, desshalben mit meinem weib ain steetigen zanckh gehabt; er aber, der herr Primus, [hat] ehrliche guete diennst gehabt, wollt gott, er hette noch bessere gehabt. Aber er glaubt nit unnd erkennt nit meie müeh unnd arbeit. Sagt wol die warhait der poet mantuanus: Qui satur est pleno laudat jejunia ventre, et quem nulla premit sitis est sitientibus asper. Gnediger herr, ich bin allzeit herrn Primo guet unnd gnuet gelert gewesst, jetzundt kan ich nichts mehr, hab alles vergessen, jetzundt das baide schrift sein beraitt und verfertigt. Warumb hat er nit solches vor vier jaren gesagt? Er wolle den frommen christenlichen dominum Anthonium unnd mich, alls wann wir sein gefangne türkkische knecht, hallten. Ob solches recht sei, laß ich ine bedenkhen. Nun seindt wir baide gar wol zufriden, wellen ime von hertzen gern das gantz werckh übergeben unnd alles zu seinem ende vergunnden , wir aber baide mit unnsren warlich schwere arbeit und geschribne exemplariis weiter ziehen, wo gott will, vorhof, er würdt unns ain annder ort verordnen, da man unns nun gern würdt haben, one zankh unnd krieg, unnd wollen hinfüro nit mer weder setzen noch truckhen lassen uß unnsern exemplariis; mach ers, wie ers haben will; wellendt niergend suchen ime bei kainem mennischen zu verleumbden, weder lügner zu machen, das sei ferr von unns, etc.

DODATEK

Uff die anndere ursach , daß herr Primus sagt, daz ich unnd mein weib sagen unnd außgeben , ich sei maister des crobattischen werckhs, unnd ich hab damit vil müeh unnd arbeit, unnd er nimbt gelt ein. Dise wort seindt lautter zornige unnd neidische rede, davon ich unnd mein weib nichts darumb wissen, und von dem haben wir schon vor ettlichen tagen bei e. g. geredt unnd frid gemacht. Er will aber keinen frid hallten etc. Daß ich aber mit der crobattischer unnd cyrulischer schrift kein müeh gehabt; warumb hat herr Primus solche schrift den [dem] maister nit geschickht unnd mich in meinem guetten diennst bleiben lassen? Aber er hatts gethan, ich gibe ime die ehr, er sei nur zufriden. Wie vil aber guet nobis ich bei dem göttlichen werckh überkommen hab, ob gott will, man würeds in meiner rechnung (welche ich alle stundt zuthuen beraitt) sehen; aber wann ich zu Stuetgarten oder zu Tübingen jetzunndt gestorben wäre, so hett man künnden guett nobis gar wol unnd klar sehen, daß meine arme klaine kinder hetten müessen den ersten tag in spital lauffen. Zu dem hatt herr Primus mich gebracht, unnd das ist mein grösst gewin, daz ich bei dem werckh gewonnen hab, daß ich noch aller schwach und krankh bin. Zu dem hatt er mir geholffen. Ach, mein schöner gewinn unnd guett nobis! etc.

Auff das dritt: Gnediger herr, ich hab mit herren Primo in freuntlicher unnd christenlicher mainung geredt, was er mit den zwayen priestern herauß verzert unnd ime niemandt kein hilfe geben; ist mir noch frembdt unnd sage noch, es sei nit recht, das er solliche zerung thuen soll. Unnd gott ist mein zeug, das solchs ich nie gedacht hab herrn Primum zuverdenkhen, daß er sollt vil gelt einnehmen und für ine [sich] behallten. Er thuet ime in dem gar zuvil; solches gebürt allein gott zuwissen, was ain mensch mi hertzen gedennkht etc. Daß ich aber vil gelt zu Burckhausen zu dem werckh empfangen hab, das würdt man in meiner rechnung sehen. Ich sollt hin unnd her reissen unnd arbaiten, unnd sollt nit essen; in welchem evaugelio findt er das? Ich hab, gott lob, guet zeugnus am herrn Gallo zu Regenspurg. Würdt er mir nit glouben, kan er ime schreiben. Ich beger auch vom herrn Primo zu wissen, was er von mir gehört oder gelesen.

Uff das vierdt, gnediger herr, daß ich den herrn Anthonium wider herrn Primum gehetzt unnd ufgebracht, unnd von vatter unuser, laß ich herrn Anthonium verantworten. Occasionem quaerit qui vult discedere ab amico.

Uff das fünft. Gnediger herr, herr Primus ist beschuldigt, er sei ursächer, daß der Demetrius nit kommen ist. Wie herr Primus gen Laybach geritten ist, hatt e. g. unnd ich mit seinem wissen und willen geschriben, der Demetrius sollt balldt kommen unnd der Wasserman. Wie herr Primus ist aber gen Laybach kommen, hatt [er] dem Ambro. Frölich geschriben, er soll Demetrium nit schickhen biß uff weiter sein schreiben; darbei ists bliben etc.

Daß ich aber von Demetrio sollt geschriben haben, sein dollmetschung unnd schrift sei onrecht unnd kain nutz, solchs hab ich nit geschriben. Aber also hab ich geschriben, daz in sein alphabeto ettliche buechstab gen ab, ettliche nit recht gesetzt, wie dann solches die zwen priester selbs sagen, unnd ettliche

DODATEK

wörter in vatter unnser nit crobattisch, unnd ettwas darzu gethon, das nit inn unnser translation ist. Das kan man noch sehen etc. Solchs alphabet unnd vatter unnser haben ouch die zwen jung herren, e. g. liebe sön, herr Christoff unnd herr Ludwig etc., ouch der herr Schalichius [gesehen], haben alle gesagt, es geen ettliche buechstab ab, unnd in vatter unnser ettliche wörter, die nit crobattisch sein. Das hatt man geredt, nit den Demetrium zu verachten; wollt gott, er were schon da! etc.

Zuletzt, gnediger herr, von meinen wallischen possen unnd ondankhbarkeitt hett herr Primus vil zu schreiben etc. Ich weiß nit, ob das ain prophetische, evangelische, apostolische unnd christenliche lehr sei; will er also die sündler zur bueß bekeren? etc. Aber wann dein bruder sünddiget, *corrige eum et ipsum solum*, etc. Ich hab allzeit unnd wo ich bin gewest von seiner christenlichen lieb unnd freundschaft, die er gegen mir erzeit, gepredigt unnd gesagt, ime ouch ettliche mal geschriben, ich kan solches gegen im unnd seiner hausfrawen nit erstatten, aber gegen seinen lieben kindlein sollt er mich dannkhbarlich finden. Daß er mir aber vil gelt geben unnd gelihen, weiß ich nit mer, dann ein doppelten ducat, wie ich von ime von Kempten weg zogen bin. Nach der prunst zu Camb geschehen, hatt herr Primus mir geschriben, er schenkhe mir solchen ducaten zu ainer brannntsteuer. Sonnst ich hett ime lenngst bezalt, aber in kurtzer zeit soll er haben, unnd ob ich ime ettwas mer schuldig bin, daz ich nit waiß, will ich ime erbarlich bezaln etc. Ich habe ouch ime gedienet unnd vil gelitten, sonnderlich da ich ain mal von Regenspurg mit gelt ime nachgeraist, 4 tag in grosser regen biß gen Tonawerdt [Donauwörth], von Tonawerdt biß gen Augspurg ain ganntze nacht mit ainem pawren unnd in grausamen bösen wetter unnd regen geritten, unnd wisset nicht wa ich war, etc. Welcher wälischer oder römischer esel hatt daz gethon? etc.

Von den 1000 gulden, die ime die Crainer sollten geben haben, weiß ich kain wort. Daß ich aber groß hussratt unnd guette claiden hab, ich hab meine klaiden zu Regenspurg unnd zu Chamb gewonnen, außgenommen den rockh, den ich teglich trag. Sollt ich in vier jaren nit ainen solchen rockh verdient haben? Das klain bettlerisch haufbraut von zin, das ich hab, ist meiner hausfrawen; wie ich sie gewonnen, ist ihr geschennkht; aber wer mir das unglückh zu Chamb nit widerfaren, ich wollt ime anders hausrat gezeigt haben. Aber ich dannkh gott von seinen göttlichen willen. Amen. Was ich allhie herren Primo zu wenig geschriben, will ich ime mündtlich antworten. Thue mich e. g. alls meinen, gebietenden lieben herrn unnd vatter allzeit ganntz unnderthenig sampt herrn Antoni bevelhen.

E. g.
undertheniger und
williger diener
Stephanus Consul
Isterreicher.

DODATEK

Prevod

Blagorodni, milostni, zapovedujoči gospod in oče. Vaši milosti najprej pokorno in poslušno ob vsakem času na uslugo itd. Spoštovanega gospoda Primoža Trubarja pisanje in vzroke za težke obtožbe na vašo milost zoper mene sem sprejel ter z žalostnim in krvavečim srcem prečital. Da si je hudič tako kmalu drznil med nami ustvariti razdor, da bi uničil to pomembno božje delo, o tem tožim iz vsega srca vsemogočnemu dobremu Bogu, gospodu Jezusu Kristusu in Svetemu Duhu v nebesih. S krvavečim srcem prosim tudi Vsemogočnega, kateremu to božje delo edino pripada, da ga pred hudičem brani in podpira, njemu in njegovemu ljubemu Sinu Jezusu Kristusu v hvalo, poveličanje in čast, za dvig ubogega krščanstva, posebej tistega dela, ki trpi pod malikovanjem rimskega antikrista ter turško tiranijo. Amen.

Na njegove težke obtožbe in pet vzrokov zanje, milostni in zapovedujoči gospod, dajem ta svoj slab in preprost odgovor.

Najprej. S tem, da ima gospod Primož vašo milost, zaradi veliko izdanega denarja, za vodjo in upravitelja nad celotno tiskarno, sem popolnoma zadovoljen in je pravično, saj ste za to delo storili več kot mi vsi skupaj. To povem povsem brez strahu in javno in bom tako tudi govoril, dokler bom živ, in kamorkoli bom šel, bom o tem nemško, slovensko in italijansko tudi pisal. Kajti z mirno vestjo lahko povem in pišem, da s tem božjim delom nikoli ne bi prišli tako daleč (Boga vedno postavljam na prvo mesto), če bi ne imeli vaše milosti. Vašo milost in nikogar drugega smatram in spoštujem kot zvestega krščanskega gospoda in zaščitnika nad našim celotnim delom, dokler bomo živeli. Toda velikih učenih ljudi in mojstrov (o katerih piše) ne poznam, čeprav bi za to veliko božje delo takšne potrebovali. Gospod Jezus Kristus naj k temu takšne določi, mene pa tega odreši in dovoli, da z dobro ter mirno vestjo odidem. Amen.

Milostni gospod, na njegov prvi povod odgovarjam. Piše: Dr. Skalič in jaz naj bi govorila, da hrvaška pridigarja pri hrvaškem prevajanju ničemur ne koristita. Tega nisem govoril, ker pa gospod Primož hoče, da sem tako govoril, bom brez strahu in javno povedal, da oba pridigarja iz kranjskega jezika ne zmoreta prevesti enega samega odstavka. Toda lahko bi ju uporabili za korekture in prepisovanje poskusnih pol, ko se bosta nekaj več naučila. Tudi pri uporabi nekaterih besed, saj sta prava Hrvata, sta lahko koristna, toda do sedaj nista veliko pokazala, saj smo hrvaški katekizem tiskali, preden sta prišla. Po hrvaškem smo natisnili cirilskega, kjer v očenašu nekaj črk ni postavljeno pravilno. Nisem bil vzgojen v tiskarni, to je moj prvi poskus, ki sem se ga ob boleznih in slabem počutju naučil v enem mesecu. Gospod Primož dalje piše, da nimamo za tisk pripravljenega nobenega pravega primerka. Štiri evangeliste imamo že zdavnaj prevedene in prepisane, če bi le imeli hrvaške stavce in nam v tem primeru ne bi toliko nalagal,

bi lahko že zdavnaj tiskali. Prav tako nemški stavci in tiskarji na nas niso čakali niti ure.

DODATEK

Jaz naj bi tudi izjavil, da znam hrvaško govoriti bolje kot oba hrvaška pridigarja. Milostni gospod, tega nisem in tudi ne bi mogel izjaviti, saj nisem rojen na Hrvaškem. Toda hrvaško govoriti znam, da me lahko razumejo, brati in pisati pa prav tako dobro kot oba pridigarja. Kar bomo natisnili, bo vsekakor razumljivo. Gospod Primož naj ne skrbi, odgovornost pa naj prepusti gospodu Antonu in meni. Sedaj o božiču bo štiri leta, kar sem pri tem božjem delu, in sam Bog ve, da sem ga zvesto opravljal. Zapustil sem svoje prejšnje pošteno dobro delo in 4 leta nisem imel pravega zaslužka, hranil sem se z beraškim kruhom in zaradi tega bil s svojo ženo v večnem prepiru,¹¹ gospod Primož pa je imel pošteno dobro zaposlitev, daj Bog, da bi imel še boljše. Vendar ne spoštuje in ne priznava mojega truda in dela. Resnico govori pesnik Mantuanus,¹² ko pravi: *Qui satur est pleno laudat jejunia ventre, et quem nulla premit sitis est sitientibus asper*. Milostni gospod, za gospoda Primoža sem bil vedno dovolj dober in učen, sedaj pa ničesar več ne znam, sedaj ko sta spisa pripravljena in gotova, pa sem vse pozabil. Zakaj mi tega ni povedal pred štirimi leti? Pobožnega krščanskega gospoda Antona in mene želi obravnavati, kot da sva turška hlapca. Naj razmisli, ali je to prav. Torej sva oba zadovoljna, srčno rada mu prepustiva celotno delo in privoščiva dokončanje, oba pa bi z najinim resnično težkim delom in napisanimi primerki odšla, če Bog tako hoče, in naju, tako upam, pošlje na nek drugi kraj, kjer naju bodo imeli radi brez prerekanja in napadanja, najinih eksemplarjev pa mu ne bova dala na razpolago niti za postavitev niti za tisk. Naj dela tako, kakor hoče imeti, nikjer in pri nobenem človeku ne bova iskala priložnosti, da bi ga obrekovala ali proglašala za lažnivca, to ni v najini naravi.

Drugi povod, gospod Primož govori, da sva jaz in moja žena govorila ter razglašala, da sem jaz mojster tega velikega hrvaškega dela ter da vlagam v to veliko truda in dela, on pa pobira denar. Te besede so zgolj jezno in nevoščljivo govorjenje, o katerem sam in moja žena ničesar ne veva, smo pa o tem pred nekaj dnevi pri vaši milosti že govorili in se pomirili. Toda on se noče pomiriti itd. Da se nisem trudil s hrvaškimi in ciriličnimi spisi; zakaj potem gospod Primož teh spisov ni poslal mojstrom, mene pa pustil v moji dobri službi? Toda tako je storil, vsa čast mu, da bi le bil zadovoljen. Koliko dobrega in koristnega sem pridobil pri tem božjem delu, če bo Bog tako hotel, se bo videlo iz mojega obračuna (katerega sem pripravljen podati ob vsaki uri). Če pa bi sedaj v Stuttgartu ali v Tübingenu umrl, bi se dobro in koristno hitro in razločno videlo po tem, da bi se moji mali otroci morali že prvi dan zateči v ubožnico. Tako daleč me je spravil gospod Primož, in to, da sem ob vsem še ob zdravje in ves slaboten, je moj največji dobiček, ki sem ga pridobil pri tem delu. Do tega mi je pripomogel. Ah, moj lepi dobiček in dober posel! etc.

Tretje. Milostni gospod, z gospodom Primožem sem v prijaznem in krščanskem vzdušju govoril o tem, kaj je za dva pridigarja porabil, za kar ni prejel nobene pomoči, mislim, da to ni prav, in ponavljam, da ni

11 V Regensburgu je kot učitelj zaslužil 80 fl. in 4 fl. za kurjavo. Ungnad mu je v Urachu dajal 170 fl. plače in brezplačno stanovanje.

12 Karmeličan Baptista Spagnoli Mantuanus 17. april 1447–1516. Humanistični pisatelj in pesnik moralistično filozofskih in apologetičnih del, med drugim 55000 verzov v novolatinskem jeziku, zaradi česar je veljal za krščanskega Vergila. Gl. *The Catholic Encyclopedia*.

DODATEK

pravično, da za to sam nosi stroške. Bog mi je priča, da nikoli nisem niti pomislil, da je za to prejel mnogo denarja in ga zadržal zase. Samo Bog ima moč, da ve, kaj človek v svojem srcu misli. Da pa naj bi za to veliko delo v Burghausnu¹³ sprejel mnogo denarja, to bo pokazal moj obračun. Potovati in delati bi moral sem ter tja, pa nič jesti, v katerem evangeliju je to našel? Hvala Bogu, imam dobro pričo v gospodu Gallu iz Regensburga. Če mi ne bo verjel, naj mu piše. Od gospoda Primoža bi rad tudi izvedel, kaj je o meni slišal ali čital.

Četrto. Milostni gospod, da sem gospoda Antona naščuval in pregovoril zoper gospoda Primoža ter o očenašu, o tem naj spregovori gospod Anton. *Occasionem quaerit qui vult discedere ab amico.*

Peto. Milostni gospod, gospod Primož je kriv, da Demetrij ni prišel. Ko je gospod Primož odjezdil proti Ljubljani, sva vaša milost in jaz z njegovo vednostjo pisala Demetriju, naj on in Wasserman¹⁴ kmalu prideta. Ko pa je gospod Primož prišel v Ljubljano, je pisal Ambrožu Frölichu, naj Demetrija do nadaljnega ne pošilja, in pri tem je ostalo itd.

Da pa bi jaz o Demetriju pisal, da je njegovo prevajanje in pisanje slabo in za nobeno rabo, kaj takega nisem nikoli pisal. Res pa je, da sem pisal, da v njegovem pisanju nekatere črke manjkajo, nekatere pa niso prav postavljene, kot to oba pridigarja sama ugotavljata, pa tudi, da v očenašu nekatere besede niso hrvaške, marsikaj, česar v našem prevodu ni, pa je dodano. To se lahko še sedaj vidi. Te napake v pisanju in očenašu sta opazila tudi mlada gospoda, vaše milosti ljuba sinova gospoda Krištof in Ludvig itd., pa tudi gospod Skalić. Vsi so povedali, da manjkajo nekatere črke, v očenašu pa nekatere besede niso hrvaške. To se je govorilo, nikar z namenom, da bi se Demetrija zaničevalo, daj Bog, da bi bil že tukaj itd.

Za konec, milostni gospod, o mojem laškem nagajanju in nehvaležnosti ve Gospod Primož mnogo napisati itd. Ne vem, ali je to prerokov, evangelski, apostolski in krščanski nauk, ali misli na ta način pripraviti grešnike do pokore? Toda če tvoj brat greši, *corrigere eum et ipsum solum, itd.* O njegovi krščanski ljubezni in prijateljstvu, ki ju je izkazoval do mene, sem govoril in pridigal vedno in povsod, kjer koli sem bil. Večkrat sem mu tudi pisal, vendar v takšni obliki njemu in njegovi ženi ne morem vračati, toda pred svojimi ljubimi otroki naj mi izkaže hvaležnost. O veliko denarja, ki naj bi mi ga dal ali posodil, vem samo za en dvojni zlatnik, ko sem ga zapustil in odšel v Kempten. Po požaru v Chamu¹⁵ mi je gospod Primož pisal, da mi ta zlatnik daruje kot odškodnino za požar, sicer bi mu ga že zdavnaj vrnil, bo ga pa dobil v kratkem. Če sem mu morda dolžan kaj več, za kar pa ne vem, mu bom pošteno vrnil. Sem pa mu tudi služil in pri tem veliko pretrpel, posebno ko sem nekoč iz Regensburga v močnem dežju 4 dni z denarjem potoval za njim v Donauwörth, in od tod z nekim kmetom celo noč v groznem vremenu in dežju jezdil v Augsburg, ne da bi vedel, kje sem. Kateri vlaški ali rimski osel bi to naredil itd.?

¹³ Burghausen, mesto v zgornjebavarskem okrožju Altötting ob Saltzi na meji z Avstrijo.

¹⁴ Mlad knjigotiskar na Dunaju. Kostrenčič, 42.

¹⁵ Cham na Bavarskem.

DODATEK

O 1000 zlatnikih, ki naj bi mu jih dali Kranjci, ne vem niti besede. Da imam veliko gospodinjstvo in dobra oblačila, svoje obleke sem prislužil v Regensburgu in Chamu, razen suknje, ki jo nosim vsak dan. Ali si v 4 letih nisem zaslužil takšne suknje? Skromno beraško cinasto gospodinjstvo, katero imam, je last moje žene, ki ga je dobila v dar, ko sva se spoznala. Če me ne bi doletela nesreča v Chamu, bi mu lahko pokazal neko drugo gospodinjstvo. Toda zahvaljujem se Bogu in njegovi božji volji. Amen. Kar sem tukaj Gospodu Primožu premalo napisal, mu bom odgovoril ustno. Kot svojemu zapovedujočemu, ljubemu gospodu in očetu vedno pokoren, se skupaj z gospodom Antonom priporočam.

Vaše milosti
ponižni in vdani služabnik
Štefan Konzul Istrijan

DODATEK

6

Ungnadovo mnenje o Trubarjevi pritožbi zoper Konzula in o Konzulovem odgovoru na te pritožbe¹⁶

Brez datuma

Hauptstaatsarchiv Stuttgart A 63 Bü 26/6.

Elze, *Briefe*, 159–161.¹⁷

Abschid, des herr Hanns Ungnad etc. herrn Primussen Truberi unnd Stephano Consuli uff ire eingelegten supplicationen gegeben.

Der wolgeborne herr, herr Hanns Ungnad freiherr zu Sonneckh etc. hatt herrn Primussen Trubers, pfarrverwesers zu Urach wider herrn Stephanum Consulem eingelegte beschwerschrifft, ouch jetzternannten herrn Stephani Consulis darauff gethane schriftliche antwort uff beider partheyen anbringen, bitt und begern verlesen, unnd innhalts, aber gleichwol nit one beschwerdt verstanden. Dann dieweil eben dise beschwerdarticul zuvor auch zum strittig thail fürgefallen, doch durch wolgedachten herrns christliche unnderhandlung mit beider partheyen samenntlicher handtreichung güetlich verglichen, hett sich der herr versehen, es sollte darbei beliben [geblieben] unnd weiter nicht gnant worden sein, sonder baide thail irer vergleichung nach zu befürderung der ehre gottes unnd disses hohen christlichen werckhs, ouch zu verhüettung allerlei nachtailiger ergernus ainig, fridlich, christenlich mit ain annder gelebt haben. Unnd wiewol genannte baide thail nach innhalt irer eingelegten schriften gegen ain annder beschwert zu sein fürgeben, so kan doch der herr solche beschwerden bei sich selbs so hoch nit erwegen, das dise zu befürderung und erhebung dises onerhörten hohen unnd christenlichen werckhs, sonnder vil mehr zu verhinderung unnd zerstörung desselben, ja ouch zu höchstem unwiderbringlichem schaden unnd ergernus geraichen. Unnd ist darauf des herrn christlich bedennckhen, freuntlichs bitt unnd vermanung, baide obbenannte herren wellen iren gefassten onwillen unnd beschwerden, welche doch so hoch nit anzuziehen, gegen ain ander christenlich fallen lassen, unnd alls die hochverstendige vil mehr bedennckhen, daß der lieb gnedig gott inen unnd nit andern dises werckh freuntlich, fridlich unnd brüderlich mit ain ander zu verrichten bevolhen, wie hoch sie ouch gegen gott verantworten müessen, so sie daz mit dem wenigsten verhindern, geschweigen gar verlassen würden; dessen sich doch der herr zu inen, alls zu erleuchten christenlichen männern, khaines wegs thuet versehen, sonnder vil mer, sie werden

¹⁶ Ungnad odgovarja na medsebojne obtožbe Trubarja in Konzula.

¹⁷ »Tako globok razdor med Trubarjem in Konzulom, kot izhaja iz jeznoritega Trubarja in iz globine ranjene zavesti izvirajoče tožbe ter površnih, ne strogo resničnih besed in spreobračajočih dejstev v odgovorih Konzula, je hotel Ungnad, brez nadaljnih raziskav in brez poglobljanja v podrobnosti izravnati in odpraviti zgolj s preprostim prepričevanjem in lepimi besedami, kot je razvidno iz tega spisa (shranjen v stuttgardskem arhivu, nedatiran a.a.o.), čeprav je že neka prejšnja izkušnja dokazala nekoristnost takega ravnanja.« Gl. Elze, *Briefe*, 159.

DODATEK

sich umb die trew christenliche befürderung, so der herr an inen unnd dem werckh bissher guettwillig unnd onverdrossen gethon, dannckhbarlich erzaigen, sich christenlich unnd brüederlich mit ain annder vergleichen, unnd diß von den gnaden gottes angefangen christenliches werckh, wie bissher, zu dem lob und ehr gottes christenlich befürdern unnd zu glückhseeligen ennde brinngen helfen; daß ouch iren kainer hinfüran allain unnd an [ohne] raat unnd vorwissen der anndern an kainerlai orten uff dises werckh geltt uffbrinnge, sonnder daß selbig ainheiligh durch ordentliche schreiben geschehe, unnd, wie der herr bei trewen unnd ehren versprochen, treulich unnd ordenlich verraitt [verrechnet] werden künnde, unnd sie sich ouch nach gottseeliger christenlicher vergleichung freuntlich unnd brüederlich beraatschlagen, wie nun hinfür das werckh anzugreifen, was, worauß unnd wie man vertieren, unnd was man truckhen solle, damit die setzer unnd truckher, so auf dem cossten hie ligen, nicht geseumbt, unnd fürnemblich der herr, alls der dises werckhs nit die wenigste verantwortung, uff der kün. würd zu Böhem etc. gnedigsten bevelch, uff sich genommen, durch ir onainikait, nachlässikait unnd verhinnderung des werckhs, welches inen doch, wie obgemellt, von der ewigen allerhöchsten dieifaltikait vertraut und bevolhen, nit verursacht werde, sich dessen von not wegen euch zuentschlahen unnd sich nit allain gegen höchstgedachter kün. w. zu Böhem etc. unnd allen christenlichen hocherleuchten chur- unnd fürsten, die ir christenliche hilf darzue thuen werden, sonnder ouch gegen dem allmechtigen gnedigen gott selbs seiner höchsten notturfft nach zu entschuldigen, welches doch der barmhertzig gott durch Christum seinen geliebten son gnediglich verhüetten unnd alles zu seinem lob unnd ehren keren wolle.

Dises hatt der herr uff baiden angeregter tail wider ain annder eingelegte schriften uß trewhertzigem christenlichem gemüethe für guet unnd raatsam bedacht, sich ouch noch, wie allzeit, erbeutt dises hohe werckh mit geltt unnd allem vermögen sovil menschlich unnd müglich zu befürdern, daz sie an geltt kainen manngel haben sollen, sich ouch versieht, baide herren, alls hocherleuchte christenliche menner, solches annderst nit uffnemen, sonnder hierinnen den gnedigen willen gottes unnd iren berueff ansehen unnd christenlich bedennckhen werden; darzu der allmechtig barmhertzig gott durch Christum, seinen geliebten son, unusern herrn, sein gnad unnd gedeyen gnediglich verleihen welle. Amen.

Prevod

Sklep gospoda Ivana Ungnada itd. na pritožbe, ki sta jih podala gospoda Primož Trubar in Štefan Konzul.

Blagorodni gospod, gospod Ivan Ungnad, baron Soneški itd. je pritožbo gospoda Primoža Trubarja, župnijskega upravitelja v Urachu zoper gospoda Štefana Konzula ter pravkar tukaj imenovanega gospoda Štefana Konzula vložil pisni odgovor, na zahtevo, prošnjo in željo obeh strani prečital in njih vsebino, vendar ne brez dvomov razumel. Čeprav so prav točke teh pritožb vzrok spora, je gospod po dobronamernem krščanskem razgovoru z obema strankama, medsebojnem podajanju rok in prijateljski poravnavi želel, da bi pri tem ostalo in se jih v bodoče ne bi več omenjalo. Oba prizadeta bi sledeč svoji

DODATEK

spravi živela v medsebojni krščanski slogi in miru za širitev božje časti in pospeševanje tega velikega krščanskega dela, da se to škodljivo dogajanje ne bi nikoli več ponovilo. Čeprav se obe omenjeni strani po vsebini njunih pritožb medsebojno čutita prizadeti, gospod ne more dojeti, da bi te pritožbe pomagale pri pospeševanju in povzdigu tega neverjetno pomembnega krščanskega dela, temveč bi celo mnogo bolj pripomogle k preprečevanju in uničenju istega, ja, celo k veliki nenadomestljivi škodi in nevšečnostim. Zato je gospodova krčanska želja, prijateljska prošnja in opomin, naj omenjena gospoda svojo nejevoljo in pritožbe, ki niso tako zelo pomembne, po krščansko drug proti drugemu opustita. Kot zelo razumna naj razmisli, da je ljubi milostni Bog njima in nikomur drugemu zaupal, da to delo prijazno, v miru in bratsko skupaj opravita. Zato da tega dela z ničemer ne ovirata ali celo zapustita, česar pa gospod od njiju kot razsvetljenih krščanskih mož nikakor ne pričakuje, sta v polni meri odgovorna Bogu. Še več, pričakuje, da se bosta za nesebično krščansko podporo, ki jo je gospod doslej dobrovoljno in vztrajno izkazoval njima in temu delu, izkazala hvaležna, se krščansko in bratsko med seboj pobotala in to po božji milosti začeto krščansko delo kot doslej Bogu v čast in slavo pospeševala ter pomagala pripeljati do srečnega konca. Nobeden od njiju naj v bodoče sam, brez posvetovanja in vednosti drugega na nobenem kraju za to delo ne izdaja denarja, temveč da se to zgodi le sporazumno in z vestnim zapisovanjem, da bi se, kot je to gospod na svojo čast obljubil, lako podal pošten obračun. Po pobožni, krščanski poravnavi naj bi se prijateljsko in bratsko posvetovala, kako se v bodoče spoprijeti z delom, kaj, kako in iz česa naj se prevaja in tiska, da bi stavci in tiskarji, ki so tukaj plačani, ne čakali na delo. Končno, da se gospod – ki je na milostni ukaz kraljevega dostojanstva na Češkem nase prevzel velik del odgovornosti, če bi zaradi njunega nesoglasja in malomarnosti prišlo do zaviranja tega dela, ki mu je, kot že povedano, bilo zaupano in zapovedano od Svete Trojice, ne samo pred kraljevim dostojanstvom na Češkem in vsemi presvetljenimi krščanskimi volilnimi knezi in knezi, ki k temu delu prispevajo svojo krščansko pomoč, temveč pred samim vsemogočnim milostnim Bogom – ne bi moral zagovarjati in opravičevati. Usmiljeni Bog po Kristusu, svojem ljubljenem Sinu, naj kaj takega prepreči in uredi v dobro svoje slave in časti.

Na vložena pisma obeh prizadetih strank ene proti drugi je vse to gospod iskreno in krščansko iz dobrega srca svetoval kot dobro in priporočljivo. Kot doslej pa želi tudi v bodoče to delo z denarjem in vsemi sredstvi, da ne bo trpelo pomanjkanja, toliko kolikor je v človeški moči, podpirati in pospeševati. Upa tudi, da oba gospoda kot prosvetljena krščanska moža ne bosta ravnala drugače, temveč v tem kot kristjana prepoznala božjo voljo in svoj poklic. Vsemogočni usmiljeni Bog naj po Kristusu, svojem ljubljenem Sinu, našem Gospodu, vsem podeli milost in vse dobro. Amen.¹⁸

18 Ungnada kljub dobri nameri, da izravna spor med obema sodelavcema pri hrvaškem tisku, ni uspelo izravnati niti ublažiti posledic preteklega dogajanja. Globoko prizadetemu Trubarju ni dal zadoščenja in ni potrdil njegovega položaja v Uraškem zavodu. Mirno je spregledal površno govoričenje Konzula in ni mu pokazal mesta, ki mu je pripadalo v zavodu, tako da se je skoraj neozdravljiv spor nadaljeval v škodo zadanih nalog zavoda. Skorajšnji odhod Trubarja je tako Konzul izrabil, da si je vedno bolj pridobival naklonjenost Ungnada, ki ni znal spregledati in pravilno oceniti značaja ljudi, proti Trubarju. Tako kot se je motil v ocenah Skaliča, Demetrija in Klombnerja, ki jih je Trubar ocenil mnogo pravilneje, tako je podlegel tudi Konzulovi hinavščini.

DODATEK

7

Kranjski deželni odborniki Trubarju ob vrnitvi v Ljubljano¹⁹

Ljubljana, verjetno 17. junija 1562

Original.

Arhiv dežele Kranjske. SI AS 2 Deželni stanovi za Kranjsko, I. registratura.

Elze, *Briefe*, 187–188.

Der obgenannten herren und landleute in Crain auf

Truberi relation antwort, durch den herrn lantsverweser mündlich gegeben.

Die wolgeborenen, edlen gestrengen, erenfesten und erbaren, weisen herren, als viel ihrer jetzund allda versammelt sind, erfreuen sich und loben gott, daß jr Truber, irem begeren nach gesund und glücklich hereingekommen, und sie wollen euch in eurem berufe alle menschliche hilfe, fürderung und beistand treulich erzeigen und thun, und ir sollt in eurem predigtamt und kirchendiensten, wie ir vor einem jar angefangen, im namen des herrn fortfaren.

Was aber die andern artikel, sachen, und wie man dem durchleuchtigen christlichen fürsten von Wiertenberg etc. schreiben soll, item die kirchenordnung und eure gehilfen belangt, soll im nächstkünftigen landtag berathschlagt und euch eine gebürliche antwort gegeben werden. Und was den krobotischen druck, dolmetschen und bücher belangt, soll one verzug mit eurem rath alle sachen, die dazu gehören, geordnet und gefördert werden.

Prevod

Odgovor zgoraj omenjenih gospodov in deželanov na Kranjskem na Trubarjevo poročilo, ki ga je ustno podal gospod deželni upravitelj.

Blagorodni, plemeniti, hrabri, častiti in cenjeni modri gospodje, vsi ki so sedaj tukaj zbrani, se veselijo in hvalijo Boga, da ste vi, gospod Trubar, na njihovo željo zdravi in srečno prispeli. Vam in vašemu poklicu želijo nuditi in izpolnjevati vso možno človeško pomoč in podporo. Vi pa v imenu Gospoda, tako kot ste pred enim letom začeli, vztrajajte in nadaljujte svoj pridigarski poklic in služenje Cerkvi.

¹⁹ Odgovor kranjskih deželnih odbornikov na Trubarjevo poročilo le-tem ob vrnitvi v Ljubljano 17. junija 1562, ki ga je Trubarju ustno podal deželni upravitelj. Gl. tu, pismo št. 26. Nekak sprejemni nagovor ob Trubarjevi vrnitvi v Ljubljano, s katerim mu deželni zbor želi dobrodošlico in obljublja vso podporo.

DODATEK

Kar pa se tiče drugih zadev, o katerih in kako naj pišemo presvetlemu krščanskemu Württembergskemu knezu itd., o cerkvenem redu in vaših pomočnikih, se bo razpravljalo na prihodnjem deželnem zboru, vam pa bo poslan spodoben odgovor. Kar zadeva hrvaški tisk, prevajanje in knjige, bodo vse stvari, ki k temu spadajo, po posvetovanju z vami podprte in brez odlašanja urejene.

DODATEK

8

Ukaz cesarja Ferdinanda kranjskim odbornikom o zaslišanju Primoža Trubarja²⁰

Frankfurt na Maini, 1. novembra 1562

Original z lastnoročnim cesarskim podpisom, žig izgubljen.

Arhiv dežele Kranjske. SI AS 2 Deželni stanovi za Kranjsko, I. registratura.

Elze, *Briefe*, 294–295.

Kaiserliche resolution an die verordneten in Krain.

Frankfurt am Main 1 November 1562 pr. »den lessten tag November im 1562ten.«²¹

Den edlen ersamen geistlichen andechtigen unnd unsern lieben getrewen n. den verordneten gemainer landtschafft unsers fürstenthumbs Crain. Laibach.

Ferdinand von gottes genaden erwelter römischer kaiser zu allen zeiten merer des reichs.

Edle ersam geistlich andechtig unnd lieben getrewen. Wir haben eur unnderthenig schreiben unnd entschuldigung von wegen Primus Truebers empfangen unnd daraus wie die sachen seinethalben geschaffen sein, unnd daß wir auch euch auf eur hievor beschehen underthenigist ansinnen unnd bitten bey der augspurgischen confession bleiben zu lassen bewilliget haben sollen, verrers inhalts nach lengs verstanden. Nun künen wir uns aber der gleichen bewilligung gar nit erindern, haben auch dieselb weder euch noch anndern nie gethan. Es will uns auch solches für unns selbst zuthun, wie ihr vernunftigelig zu ermessen habt, kains wegs gebürn; gleichwol wissen wir uns zuerindern, daß wir auf eur unnd anderer ansuechen unnd bit, das ausgangen general von wegen der comunion unnd priester ehe biß auf ain gemain concilium widerumb einzustellen bewilligt, wie dan dasselb auch eingestellt worden. Aber von der gleichen bewilligung wie jr anzaigt, ist unns gar nichts bewüst. So habt ir euch auch selbst zuerindern, daß euch ainiche predicanten aufzustellen kains wegs gebürt, unnd wo jr ainichen abgang unnd mangl aines geschickten unnd tauglichen predicanten gehabt, het euch in alweg gebürt soliches an unns als eurn herrn unnd landtsfürsten gelangen zulassen, unnd nit für euch selbst in denen sachen maß unnd ordnung zugeben, die euch nit zuesteen. Aber wie dem allem, die weil ir anzaigt, bemelter Primus Trueber predige nichts ungebürlichs, sondern halte sich der alten catholischen leer unnd doctrin allerdings gemäß, unns aber die sachen von anndern orten, wie ir aus hiebeiverwarten articl zuersehen unnd zuvernemen, vil

20 Cesar Ferdinand sporoča svoj ukaz kranjskim deželnim odbornikom, da mora Trubarja zaslišati ljubljanski škof. Prav tako jih opominja na njihove pristojnosti v zvezi z nastavljanjem pridigarjev. Priloga Trubarjevemu pismu Ungnadu z dne 28. novembra 1562. Gl. tu, pismo št. 33.

21 Pripis »zadnjega novembra« se ne ujema s prihodom cesarskega sla, verjetno se nanaša na dospetje v arhiv.

DODATEK

anderst furkumen, so ist unnsere gnediger unnd ernstlicher bevelch, daß ihr gemelten Primusen Trueber on allen verzug for den bischoff zu Laibach stellet, unnd vor ime als rechten ordinario rechenschafft seiner leer geben lasset, wie wir dan auch bemelten bischoff hiemit auflegen und bevelhen, ine Primusen Trueber der gebür nach zuverheren, unnd uns volgens die sachen mit dem fürderlichsten zuezuschreiben. Darauf wir uns alsdan mit gnaden entschließen wollen. Unnd ir thuet daran unnsere gnedigen unnd ernstlichen willen unnd mainung. Geben in unnsere und des reichs stat Franckfurt am Mayn, den ersten tag Novembris anno etc, im zway und sechtzigsten, unnsere reiche des römischen im xxxijten unnd, der andern im xxxvijten.

Ferdinand
Ad mandatum domini electi
imperatoris proprium
vt. Seld: Ph. v. Cobenzel.

Prevod

Ukaz cesarja Ferdinanda, naslovljen na kranjske deželne odbornike.

Frankfurt na Maini, 1. novembra 1562

Plemenitim, častitim, duhovnim, pobožnim našim ljubim zvestim nn. deželnim odbornikom naše kneževine Kranjske. Ljubljana.

Ferdinand po milosti Božji izvoljeni rimski cesar, v vseh časih širitelj cesarstva. Plemeniti, častni, duhovni, pobožni in ljubi moji zvesti. Sprejeli smo vaše ponižno pisanje in opravičilo v zvezi s Primožem Trubarjem. Kako so njegove zadeve urejene, ter da naj bi na vašo predhodno ponižno zahtevo in prošnjo, da lahko ostanete pri augsburški veroizpovedi, dovolili tudi vam, smo razumeli iz zgornje vsebine. Vendar se takšnega privoljenja nikakor ne moremo spomniti, za kaj takega niti vam, niti komu drugemu nikoli nismo dali dovoljenja. Kaj takega, kot lahko sami presodite, tudi za nas same nikakor ni v naši pristojnosti. Pač pa se spominjamo, da smo na vašo in tudi drugih prosilcev vloge in prošnje, dovolili ustaviti izdano splošno navodilo o obhajilu in poroki duhovnikov do naslednjega splošnega koncila, kot je isto tudi bilo ustavljeno. Toda o dovoljenju, ki ga omenjate vi, ne vemo ničesar. Prav tako se morate tudi sami zavedati, da nameščanje pridigarjev ni v vaši pristojnosti. V kolikor pa ste potrebovali še enega sposobnega in spretnega pridigarja, bi se vsekakor spodobilo, da se obrnete na nas kot na vašega gospodarja in deželnega kneza, ne pa da sami urejate zadeve, za katere niste pristojni.

Toda kakor koli že, medtem ko nam vi poročate, da omenjeni Primož Trubar ne pridiga nič neprimernega, temveč da se v vsem drži staremu katoliškemu nauku in doktrini primerno, pa so do nas iz drugih mest,

DODATEK

kakor boste iz tukaj zapisanih pričevanj razvideli in spoznali, prispela popolnoma nasprotna poročila. Zato izdajamo milostni in odločni ukaz, da omenjenega Primoža Trubarja brez odlašanja postavite pred ljubljanskega škofa, da pred njim kot rednim ordinarijem zagovarja svoj nauk. S tem tudi omenjenemu škofu zapovedujemo in nalagamo, da Primoža Trubarja, kot je to določeno, zasliši ter nam o zadevi takoj poroča. Šele na to se bomo o zadevi po milosti odločili. S tem boste ugodili naši milostni želji in odločni volji.

Dano v našem in cesarstva mestu Frankfurt na Maini. Prvega dne novembra leta itd. dvainšestsetega, našega rimskega cesarstva tridesetega in drugih v petintridesetemu.

Ferdinand

Ad mandatum domini electi
imperatoris proprium

vt. Seld:²² ph. v. Cobenzel²³

22 Sigmund Seld (1516, Augsburg–1565, Dunaj), tajni svetnik cesarja rimskega cesarstva in namestnik kanclerja.

23 Hans Kobenzl (1530, Štanjel–1594, Augsburg), svetnik in tajnik cesarja rimskega cesarstva.

DODATEK

9

Priloga cesarskemu ukazu²⁴

Archiv dežele Kranjske. SI AS 2 Deželni stanovi za Kranjsko, I. registratura.
Elze, *Briefe*, 296–297.

Einschluß der beschwer.

Erstlich contra herrn Primusen.

Scismaticus.

Apostatas copulirt.

Das sacrament der taufe sine consecrata aqva et liquoribus administrirt.

Die verstorbnen ohn alle ceremonien, lieht, vexillo, exequiis und vigili conducirt.

Das amt der meß heißt er ein greuel vor gott.

Er hab einen buchdrucker herein gebracht, der unprobirte schmachlieder contra clerum, romanam ecclesiam et religionem drucken thue.

Er hab auch in die 10 oder 12 pfaffen, die von wegen sectischen lehrens und apostatirens verjagt seien, an sich gehangen, die sein zizanium allenthalben in Crain und der Windischen Mark ausbreiten und lehren.

Contra landschaft.

Dieselben pfaffen werden von ihr vielen vom adel gehandhabt und geschützt. Und so sie die erzpriester in den kirchen nicht predigen lassen, werde den armen unterthanen auferlegt, ihnen in deren von adel schlössern wider ihren willen zuzuhören.

Und das geschehe auch darum, damit den katholischen priestern ihre collectur abgezwicket werde.

Beschwer-artikel contra herrn Hansen Tulschak und herrn Jörgen Jureschitsch.

Sie seien zwen unkundige idioten, die ihre meß verkauft, und verredet nimmermehr dieselbe zu lesen,

Einer dem andern die köchin copulirt, öffentlich zur kirche unnd gasse geführt;

²⁴ Obtožbe Primoža Trubarja in njegovih sodelavcev, ki so jih cesarju Ferdinandu naslovili kranjski deželni odborniki. Tudi to prilogo cesarskega ukaza z dne 1. novembra 1562 (tu D-8) je Trubar priložil pismu Ungnadu z dne 28. novembra 1562. Gl. tu, pismo št. 33.

DODATEK

Welche haben öffentlich im spital viel gottslästerliches wider die päpstl. heiligkeit geschrieen,
Die kinder, so im dom zu Laibach getauft, junge teufel genannt.
Ueberlaut geschrieen, der die meß hält, liest oder hört., der sei verdammt.
Das sacrament, so der priester zeigt, sei der wahre teufel selbst;
Der eine habe gesagt, die päpstischen ceremonien seien nichts anderst, dann ein zauberei.
Papst, mönche und pfaffen seien verführer, schelme und diebe;
Hanns Scherer habe öffentlich im spital Corporis Christi gepredigt: wer die processionen erdacht, die seien
ketzer, und das im glas in der monstranz sei der wahre teufel;
Haben getaufte kinder im dom wieder getauft.
Auch personen, so im dom aus beweglichen ursachen nicht copulirt haben mögen werden, wider des
bischofs willen und auctorität copulirt.

Prevod

Priloga pritožb.
Najprej proti gospodu Primožu.
Šizmatik.
Odpadnike zvezal (poročil).
Zakrament krsta podeljeval brez blagoslovljene vode in opravljaj polivanja.
Pogrebe opravljaj brez vseh obredov, gorečih sveč, križa in vigilij.
Obred maše imenuje gnusobo pred Bogom.
V deželo je pripeljal tiskarja ter poskušal tiskati sramotilne pesmi proti duhovščini, rimski cerkvi in veri.
Na sebe je navezal 10 ali 12 duhovnikov, ki so bili zaradi sektaškega poučevanja in odpadništva pregnani, ti
na Kranjskem in v slovenski marki razširjajo in uče njegov plevel.
Proti deželnim odbornikom.
Te duhovnike podpirajo in ščitijo mnogi plemiči. Kjer pa jim višji duhovniki ne dovolijo pridigati v
cerkvah, je ubogim podanikom naloženo, da jih morajo proti svoji volji poslušati v gradovih tega plemstva.

DODATEK

To se dogaja tudi zato, da bi katoliškim duhovnikom bili odvzeti prispevki.

Pritožbe proti gospodoma Ivanu Tulščaku in Juriju Jurišiču.

Sta dva nevedna idiota, ki sta svoje maše prodajala, sedaj pa pravita, da jih ne bosta nikoli več brala.

Drug drugega sta oženila s svojima kuharicama in ju javno vodila na ulice in v cerkev.

V špitalski cerkvi sta javno bogokletno zmerjala papeževo svetost.

Otroke, ki so bili krščeni v Ljubljanski stolnici, sta imenovala mladi hudiči.

Na ves glas sta se drla, kdor opravlja, bere ali posluša mašo, je preklet.

Zakrament, ki ga kažejo duhovniki, je sam hudič.

Eden od njiju naj bi rekel, da papeški obredi niso nič drugega kot coprnija. Papež, menihi in duhovščina pa so zapeljevalci, ki se norčujejo iz ljudi, in tatovi.

Janez Šerer naj bi v špitalski cerkvi Jezusovega telesa javno pridigal, da so ti, ki so si izmislili procesije, krivoverci, to kar pa je za steklom v monštranci, je sam hudič.

Že krščene otroke so v stolnici na novo krstili.

Osebe, ki se v stolnici iz razumljivih razlogov ne bi smele ženiti, so ženili brez privoljenja in pooblastila škofa.

DODATEK

10

Ukaz cesarja Ferdinanda škofu v Ljubljani²⁵

Frankfurt na Maini, 1. novembra 1562²⁶

Prepis.

Arhiv dežele Kranjske. SI AS 2 Deželni stanovi za Kranjsko, I. registratura.

Elze, *Briefe*, 297–298; Fanika Krajnc-Vrečko, *Ojnikov zbornik I*, Maribor 2002, 212.

Kaiserlicher befehl an den bischof von Laibach.

Frankfurt am Main, 1 November 1562.

Ferdinand von gottes gnaden erwählter römischer kaiser,

zu allen zeiten mehrer des reichs.

Ehrwürdiger, lieber, andächtiger. Nachdem uns fürkommen, wie sich Primus Truber mit prediciren und in anderm weg der alten christlichen und katholischen lehre zum höchsten zuwider halten und wir aber jetzt von etlichen landleuten unseres fürstenthums Krain gehorsamlich erinnert und berichtet werden, daß gedachtem Primus Truber unrechts beschehen, angesehen daß er nichts anderes bisher, dann was der alten katholischen lehre gemäß gepredicirt, sich auch sonst mit seinem leben und wandel nit anderst, als einem frommen, gottesfürchtigen und katholischen priester gebührt, gehalten haben solle. Nun haben wir gemeldten unsern landleuten wiederum geantwortet: dieweil wir aus diesen obbemeldten zweien widerwärtigen berichten nit verstehen könnten, wie die sache ernanntes Primus Trubers halben geschaffen, daß sie ihn für sich als ordinarium stellen, und allda rechenschaft seiner lehre und doctrin geben lassen, des gnädigen versehens, sie werden demselben gehorsamlich nachkommen; und damit hierin die gebühr und nothdnrft gehandelt, und niemand zu billiger und befugter beschwerung verursacht werde, so ist unser gnädiger befehl, du wollest ihn Primusen Truber, wie sich gebührt und deinem beruf und amt nach wohl zu thun weißt, seiner lehre und confession halben ordentlich verhören und examiniren. Daran thust du unsern ernstlichen willen. Frankfurt am Main 1. November 1562.

²⁵ Cesar Ferdinand piše ljubljanskemu škofu Seebachu, da naj zasliši Primoža Trubarja.

²⁶ Cesar na isti dan pošlje ukaz deželnemu zboru in ljubljanskemu škofu Seebachu.

DODATEK

Prevod

Ukaz cesarja Ferdinanda škofu v Ljubljani.

Frankfurt na Maini, 1. novembra 1562.

Ferdinand, po božji milosti izvoljeni rimski cesar. Za vse čase širitelj cesarstva.

Častiti, ljubi, pobožni. Potem ko smo bili seznanjeni s tem, kako Primož Trubar s svojimi pridigami in po drugih poteh v najvišji meri nasprotuje staremu krščanskemu in katoliškemu nauku, pa smo od nekaterih deželanov naše kneževine Kranjske bili ponižno opozorjeni in obveščeni, da se omenjenemu Primožu Trubarju dogaja krivica, saj naj bi vse, kar je doslej pridigal, bilo v soglasju s starim katoliškim naukom. Tudi sicer naj bi se v svojem življenju in vedenju obnašal kot se za pobožnega, bogaboječega in katoliškega duhovnika spodobi. Ker zaradi omenjenih dveh nasprotujočih si poročil ne moremo razumeti stvari okrog omenjenega Primoža Trubarja, smo omenjenim našim deželanom ponovno odgovorili, da vam omogočijo, da ga kot ordinarij pokličete predse in zahtevate, da vam poroča o svojem nauku in doktrini. Pričakujemo, da bodo temu pokorno sledili, da bo zadeva obravnavana, kot se spodobi in je potrebno, da ne bo nihče prisiljen, da se upravičeno in s pravico pritoži. To je naš milostni ukaz. Ti pa boš Primoža Trubarja kot se spodobi ter tvojemu poklicu in položaju pripada ter znaš, o njegovem nauku in veri pošteno zaslišal in presodil. S tem izpolnjuješ našo trdno voljo.²⁷

Frankfurt na Maini, 1. novembra 1562

²⁷ Takoj po sprejemu tega ukaza (že 29. novembra) je škof pisal Trubarju ter mu naročil, da naj se na drugo adventno nedeljo oglasi v škofovski palači. Prim. *Mittheilungen des historischen Vereins für Krain*, kjer je datiranje napačno.

DODATEK

11

Ljubljanski škof Peter Seebach Primožu Trubarju²⁸

Gornji Grad, 29. novembra 1562

Osnutek.

Nadškofijski arhiv Ljubljana (NŠAL) ŠAL 1, f. 16/16.

Elze, *Briefe*, 298–299.

Bischof Petrus vou Laibach an Primus Truber.

Oberburg 29 November 1562.

Dem erwierdigen herrn Primus Truber, jetzo wonhafft zu Laybach, zu hannden.

Unnsern grues zuvor. Lieber herr Primus. Nachdem uns als gestern ein khayserlicher bevelh zuekhumen, daß wir mit euch etlicher sachen halben reden unnd hanndln sollen, demnach in namen jetzo gemelter khayserlicher mt. bevelhen wir euch, daß ir euch den nachstkhumenden sonntag zu Laybach finden last, und denselben tag vor unns erscheint, alsdan vernemen, was unns von khay. mt. etc. auferlegt; darin wert [werdet] ir khay. mt. willen thuen. Hiemit gott mit uns. Dattum Obern Wurg den ersten sunntag adventz im 62 jar.

Petrus pischove zu Laybach.

28 Po ukazu cesarja škof Seebach poziva Trubarja, da se javi v škofiji na zaslišanje. Gl. F. Krajnc-Vrečko, *Ojnikov zbornik I*, 212.

DODATEK

Prevod

Ljubljanski škof Peter Seebach Primožu Trubarju

Gornji grad, 29. novembra 1562

Spoštovanemu gospodu Primužu Trubarju, sedaj stanujočemu v Ljubljani, v roke.

Najprej naš pozdrav. Ljubi gospod Primož. Ker je včeraj do nas prispel cesarski ukaz, da se moramo z vami pogovoriti in ukrepati o določenih zadevah, vas v imenu cesarske visokosti pozivamo, da se prihodnjo nedeljo zadržujete v Ljubljani in se istega dne oglasite pri nas, nakar vas bomo zaslišali, kot nam je naložilo njegovo cesarsko veličanstvo itd. S tem boste izpolnili voljo njegovega cesarskega veličanstva. Bog naj bo z nami.

Dano v Gornjem gradu, na prvo adventno nedeljo leta 62.²⁹

Peter, ljubljanski škof

²⁹ Na to pismo je Trubar odgovoril že naslednjega dne, 30. novembra. Gl. tu, pismo št. 34.

DODATEK

12

Zaslišanje Primoža Trubarja³⁰

A. Ljubljana, 6. decembra 1562

Sočasen prepis.

Ljubljana, Semeniška knjižnica – izgubljeno.

Elze, *Die Superintendenten der evang. Kirche in Krain*, Wien 1863, 16; Elze, *Briefe*, 300–303.

Vprašanja, ki jih je škof Seebach hotel postaviti Trubarju na zaslišanju 6. decembra 1562, a Trubar nanje ni hotel odgovarjati in zahteval predhodna pisna vprašanja.

Artickl bezeichnet und gemelt, darauf der herr Primus Truber gefragt soll werden.³¹

1. Ob er glaubt, daß die christliche kirche oder versammlung, welcher der römische bischof, der heilige vater papst, ein obrister vicarius Christi auf dem erdreich ist, die rechte wahre christliche kirche sei, oder aber die der Luther und seine nachkommen und anhängen angehetzt und gelehrt haben und noch anzeigen und lehren?
2. Ob er die sieben sacramente, das ist: die taufe, firmung, das hochwürdige sacrament des altars, buße, die heilige ölung, die priesterschaft und die ehe glaubt, predigt und hält?
3. Ob er glaubt, daß unter der gestalt des gesegneten oblats der wahre leib und blut Christi sei?
4. Ob er glaubt, daß die guten werke einem christlichen menschen nothdürftig seien zu dem ewigen leben, oder aber, daß wir allein in der verdienstnis Jesu Christi allselig werden?
5. Ob er glaubt, daß man durch das fürbitt der jungfrau maria, der mutter gottes, und³² lieben heiligen gott anrufen soll, wie die christliche kirche in der litanei im gebrauch hat?
6. Ob er glaubt, daß ein purgatorium sei, und nutz sei denen die ohne todsünde aus dieser welt geschieden, doch nicht recht rein und gebüßt, und ob das gebet und andere gute werke, als Almosen für sie gegeben, ihnen in der vorhölle oder purgatorio nutz seien?

30 Zaslišanje Primoža Trubarja se pravzaprav sestoji iz dveh delov. Prvi del je predstavljal preizkus cerkvene pravovernosti po škofu kot ordinariu na dan 6. decembra 1562. Drugi del zaslišanja se je nanašal na nekatere pritožbe, ki so prišle na cesarski dvor, in od tam v Ljubljano poslane pritožbene člene (priloga št. 2). To zaslišanje je bilo dva tedna pozneje, dne 20. decembra 1562. Iz tega sledi poznejši podatek o dveh zaslišanjih. Gl. F. Krajnc-Vrečko, *Ojnikov zbornik I*, 212–214.

31 Odgovori Primoža Trubarja niso ohranjeni.

32 Zadnjih šest besed je na robu pripisano s tujo roko.

DODATEK

7. Ob er glaubt, daß die kirchengebräuche und ceremonien, die man in der heiligen christlichen kirche zu thun pflegt, welche die menschen zu einer andaccht, barmherzigkeit unde betrachtung des leidens Christi reizen und bewegen thun, zu halten seien oder nicht?
8. Ob er glaubt, daß die messe, die bisher in der heiligen kirche gehalten ist worden, ein opfer sei für lebendige und todte? Ob er die messe hält und das meßgewand braucht, und canonen majorem und minorem hält?
9. Ob er glaubt, daß unter der gestalt des oblats, wenn die worte Christi darüber gesprochen werden, und von den menschen nicht genossen wird auf eine zeit, ob der wahre leib und blut Christi in der gestalt des oblats, als am gottleichnamstag sich zu thun die christliche kirche gepflegt, wahrlich da sei oder nicht, und ob man die gestalt des oblats in der monstranz ehren und anbeten soll?
10. Ob die vigilie, gebet und und gesang für die todten, auch almosen zu geben, den abgestorbnen helfen oder nicht?
11. Ob die abgestorbenen ohn alle ceremonien, ohne brennende kerzen, kreuz und vigilie begraben sollen werden?
12. Ob das Gelübde der keuschheit zu halten sei oder nicht? Zu fragen: ob er tauft und wie er tauft, und ob er mit wissen des ordinarii thut?
13. Ob er das gesegnet wasser der tauf zu der tauf braucht?
14. Ob er die krisem der heiligen ölung zu der tauf und zu den kranken braucht?
15. Ob er das zeichen des heiligen kreuzes den kindern an das stirn und brust in der tauf thut?
16. Ob er die ceremonie mit dem speichel die kinder die naslöcher und ohren bestreicht?
17. Ob er das weiß tüchel über das kind thut, sprechend; Accipe vestem candidam?
18. Ob er laut des exorcismi, der in der heiligen christlichen kirche gebraucht, die kinder tauft, oder sich eines andern gebraucht?
19. Ob er der augsburgerischen confession sei?
20. Ob am freitag und samstag fleisch zu essen über das gebot der heiligen christlichen kirche sünde sei?
21. Ob die priester schuldig seien, inhalts der heiligen christlichen kirchengebote die sieben tagzeiten: metten, prim, terz, sext, non, vesper etc. zu singen und zu beten?

DODATEK

Fragstücke und artikel, die der herr bischof von Laibach etc. Primo Trubero selbst vorgelesen, und auferlegt, darauf particulariter zu antworten, ja oder nein zu sagen.

Beschehen zu Laibach im bisthum vor herrn landsverweser, herren verordneten, etlichen herren und landleuten des fürstenthums Krain etc., und magistrat zu Laibach, am andern sonntag des advents im 1562.

Prevod

Vprašanja, na katera naj odgovarja gospod Primož Trubar.

1. Ali verjame, da je krščanska Cerkev ali skupnost, v kateri je rimski škof, sveti oče papež najvišji zastopnik Kristusa na zemeljskem kraljestvu, resnična in prava krščanska Cerkev, ali pa tista, ki so jo in jo še razglašajo ter uče Luther in njegovi nasledniki ter privrženci?
2. Ali verjame v sedem zakramentov, ki so: krst, birma, čaščeni zakrament oltarja, pokora, sveto olje, duhovništvo in zakon, jih pridiga in opravlja?
3. Ali verjame, da se v obliki blagoslovljenega oblata³³ nahajata pravo Kristusovo telo in kri?
4. Ali verjame, da so kristjanu za večno življenje potrebna dobra dela, ali pa da postanemo zveličani zgolj po Kristusovem zasluženju?
5. Ali verjame, da skozi priprošnjo device Marije, matere Božje, kličemo ljubega Boga, kot je to navada v krščanski Cerkvi v litanijah?
6. Ali verjame, da obstajajo vice, da so v dobrobit tistim, ki so se brez smrtnega greha, vendar ne povsem čisti in spokorjeni poslovlili s tega sveta. Ali jim molitve in druga dobra dela, kot so miloščine, ki jih za njih darujemo v predpeklju ali vicah, koristijo?
7. Ali meni, da se cerkveni običaji in obredi, ki se opravljajo v sveti krščanski Cerkvi in ljudi vzpodbujajo k premišljevanju, dobrosrčnosti in spoznavanju Kristusovega trpljenja, opravljajo ali ne?
8. Ali verjame, da je maša, ki se je doslej opravljala v sveti Cerkvi, žrtvovanje v korist živih in mrtvih? Ali mašuje in uporablja mašno oblačilo ter opravlja *canonen majorem* in *minorem*?
9. Ali verjame, da sta v hostiji, kadar se nad njo izgovore Kristusove besede, in jo dalj časa človek ne zaužije, ter na telovo, kot je v krščanski Cerkvi v navadi, v hostiji resnično prisotna Kristusovo telo in kri, ter če naj hostijo v monštranci častimo ali ne?
10. Ali vigilije, molitve, prepevanje in milodari pokojnim pomagajo ali ne?

³³ Hostija.

DODATEK

11. Ali naj bodo pokojniki pokopani brez vseh obredov, gorečih sveč, križa in vigilij?
12. Ali naj se zaobljuba nedolžnosti ohrani ali ne? Postaviti mu vprašanje: ali krsti in kako, in če, ali dela to z vednostjo ordinarija?
13. Ali za krst uporablja blagoslovljeno vodo?
14. Ali pri krstu in bolnikih uporablja sveto olje?
15. Ali znamenje svetega križa ob krstu otrokom polaga na čelo in prsa?
16. Ali z obredom sline otrokom pogladi nosnice in ušesa?
17. Ali čez otroka pogrne beli prtič in pri tem izgovarja: *Accipe vestem candidam*?
18. Ali krsti otroke v duhu zaklinjanja, ki je v sveti krščanski Cerкви običajno, ali se poslužuje katerega drugega?
19. Ali pripada augsburški veroizpovedi?
20. Ali je uživanje mesa ob petkih in sobotah, kot zapoveduje krščanska Cerkev, greh?
21. Ali so duhovniki, kot se glasi v svetih cerkvenih zapovedih, dolžni peti in moliti sedem dnevnih časov: mette, prime, terce, sexte, none, vespere itd.

Vprašanja in člani, ki jih je gospod ljubljanski škof itd. Primožu Trubarju osebno prebral in naročil, da na vsako od njih posebej odgovarja z da ali ne.

Opravljeno v ljubljanski škofiji v navzočnosti gospoda deželnega upravitelja, gospodov odbornikov, nekaterih drugih gospodov in deželanov kneževine Kranjske itd. ter magistrata.

V Ljubljani, na drugo adventno anedeljo leta 1562.

DODATEK

13

Trubarjevi odgovori na Seebachova vprašanja

B. Ljubljana, 20. decembra 1562³⁴

Prepis.

Ljubljana, Semeniška knjižnica – izgubljeno.

Mittheilungen des historischen Vereins für Krain 1864, 5; Elze, *Briefe*, 303–306; F. Krajnc-Vrečko, *Ojnikov Zbornik* 1, 215–218.

Herr Primus Trubers andtwurt auf die vuergehaltene beschwart artikhl, die vom Hoff dem vicedombamte in Landt Crain zukhummen seind.

Der erst Artikhl.

Warumb herr Primus als ein vertribner *hereticus* vnnd *scismaticus* [aus] dem landt gewichen, vnnd wider one Ro. Kai. Mtt. etc. Auftrag und mein als Ordinarj sich wider ins das landt begeben, vnnd in Burger spital zu Laybach one mein wissen zu *predicirn* vnd alle sacramenta zu administrirn vnterwunden, wer jme die gewalt geben?

Antwurdt Herr Primus:

Er sei khein *Hereticus* noch *Scysmaticus*, sunder guetter Christ. Er lernet vnd thuet, was Christus gethan hat. Daß er aber aus den landt gewichen, das hat er aus dem beuelch Christj vnd der Apostel gethan; so Cristus der Herr spricht: so man euch in einer stat verfolget, zieht in die ander, bis besser wirdt vnnd sich das volkh erkhen etc. Daß er herwider khumen in das landt, das hat er nicht für sich selbst gethan, sunder jm die ersame Landtschafft ja mit dem gepet aus Tübingen her bewegt, ich soll inen das recht war vnd

34 Elze Th. P. T. Pisma, 303 – 306. Je del vprašanj objavil 1897, in čeprav se sklicuje na originalen dokument iz škofijskega arhiva v Ljubljani, primerjava njegove transkripcije z originalom kaže na to, da bi mogla obstajati dva prepisa, ali pa je Elze želel posodobiti jezik in original prilagoditi nemščini druge polovice 19. stoletja. Objavil je samo Seebachovo poročilo o obeh zaslišanjih, ne pa tudi Seebachove zavrnitve (Refutatio) Trubarjevih odgovorov. V uvodu k »Trubars Verhör« piše: »Das Verhör, welches Trubar unterstellt wurde, war eigentlich ein doppeltes. Der erste Theil bestand in einer Prüfung seiner kirchlichen rechtgleübigkeit durch den Bischof als Ordinarius, die am 6. Dezember 1562 abgehalten wurde, der andere in einem Verhör über gewisse an den kaiserlichen Hof gelangten und von dort herabgesandte Beschwer-artikel, welches vierzehn Tage später, den 20. Dezember 1562 stattfand. Daher entstand später die ungenaue Angabe von zwei Verhören Trubers.« Gl. F. Krajnc-Vrečko, n.d., 212, op. 11. Še pred tem je zaslihanje objavil P. Hitzinger, Beiträge zur Geschichte der Reformation in Krain. *Mittheilungen des historischen Vereines für Krain*, januar 1864, 5–7, vendar tam manjka člen 10. Tudi ta prepis je bil posodobljen in prilagojen tedanjemu nemškemu jeziku.

DODATEK

khlar wordt Gottes predigen laut der auspurgerischen Confession. Darauf jn die ersame Landschafft und Purgerschaft das spital zu predigen angeben, vnd sacramenta zu administriren beuolhen.

Der ander artikhl.

Warumb er dj apostatisch Briester offentlich zu straß und khirchen wider ordnung christelicher khirchen copulirt?

Anntwurdt.

Soliches gestee er selbig, er hab's so gethan, all, die des von ime begert haben; dan sy wolten mit erlaubung zu Reden, jn hurrenwerkh weiter nicht bleiben, sonder jm Ehestandt ir leben enden.

Der dritt artikhl.

Warumb heer Primus mit seinen geselpruestern das sacrament der heiligen tauff on alle ceremony Cristenlicher khürchen administrirt, *sine consecrata aqua Baptismi absque signo crucis in fronte et pectore, sine Chrismate et alijs Ceremonijs?*

Anndtwurdt.

Er taufft wie Joannes der Tauffer getaufft hat, mit einen frischen wasser vnnd mit andachtigen gepet, wie manigen wisundt, vnnd prauche weder *liquores* noch andere ceremonj darzu nicht.

Der viert artikhl.

Daß er die totten leyh on alle ceremonj, das ist die creutz, brinnet kherzen vnnd gesang vigillj, Exequins mit den schuellern wie man allzeit zu thuen gepflegt, wider die ordnung Christenlicher khürchen begraben laset.

Anndtwurdt.

So jemand stirbt vnd er derhalben darzu berueft, so last erß begraben on khertzen, vigillj vnd Liecht. Aber so die leich begraben ist, thuet er darnach ein sermon oder exhortation zu volkh; vnnd ceremonj, die man vor ferpraucht, die last er fern, dan sy khein nutz seyn.

Der fünfft artikhl.

Warumb er das Ambt der heyligen Meß, welches ein opffer ist für lebendig vnd todten ein greyl nent, vnnd all die darpei seyn, wär jnen mer zu ferdammung alls zu der seelsaligkeit.

Anndtwurdt.

DODATEK

Die Meß wirdt nicht gehalten, wie Cristus und die Apostel aufgesezt haben, auch khein opfer ist für lebendig noch todten; sonnder ist nur ein gedachtnus des pitern leyden vnd sterben Christi vnd khein opffer; dan da Cristus die Meß aufgesezt, hatt er genumen das proth, gesegnet vnd sprach, das ist mein Leib, der für euch [dargegeben wird; und der Kelch, das ist mein Blut, das für euch]³⁵ fergossen wirdt zu vergebung der sünd; das thuet zu meiner gedachtnuß, vnnd nicht zum opfer, Alß oft ir das thuet, so seyn in der meß vill mißprauch mer schedlich als nizlich.

Der sechst artikhl sein Caplan berierundt.

Wie seine geselprüster, namblich Haneß Scherer^A vnnd Khobila Jurj^B,³⁶ jre Meß offentlich verkhaufft vnd einen spoth hinveg gewen. Einer den andern offentlich di kochin copuliret, vnd die khinder, so in thunmb getaufft junge theüffell genendt etc.

Anntwurdt.

Was dieselb brüester in seinen abwesen gehandelt vnd gethan, mit predigen vnd andere ceremonyen, die jnne vnbeuust, khan er sy nicht verandtwordten; aber da er vber ein zeit wider in das landt khumen, hat er die Brüester derhalben in gegenwardt gueter leuth gestrafft vnnd nicht für guet angesehen etc.

Der sibendt artikhl sein caplan berüerundt.

Sein caplan haben gepredigt, wer die Meß helt, list oder darzue geth, der ist vor Gott ein greul vnd verdambt.

Anndtwurdt.

Was die priester für sich selbst gehandelt vnd dem volkh vüergehalten, nicht in der manung, wie die Klag fürkhumbt, sunder Gott hat es also aufgesezt vnd beuolhen das Nachtmal vnnd nicht Meß zu halten.

Der acht artikhl, sein Caplan beruerundt.

Das hochwürdig sacrament, so der Brüester zeigt oder in der Monstranzen vmbher tregt, das ist nicht Gott, sonder der teuffl selbst. Auch alle ceremonj, die darpey geprauchet werden, ist nichts anderst als zauberey; Bapst, Münch und pfaffen seyn nur verführer, schelm vnd diep, vnd was der pruester in der Monstranzen am Gots Leychnam tregt, ist khein Gott, sunder abgott.

Anntwurdt.

35 Vrivek po tekstu v Elze, n.d., 304. V originalu tega dela besedila ni. Gl. F. Krajnc-Vrečko, n.d., 216, op. 15.

36 Pripis v marginaliji: ^A *Hannß Scherar sacerdos Apostata alias propter Stigma in fronte co a Justitia inustum vulgo dicto Tulsek.*

^B *Kobila Juri, sic dicto adco equa missa celebrationen pro equanon didorat,* das ist: Warheit oder verstuntt Jury Cobilla. Gl. F. Krajnc-Vrečko, n.d., 216, op. A, B.

DODATEK

Waß seine Prüster in seinen abwesen gehandelt, vbrigß, geredt, gehandelt vnd öffentlich anzeigt, jst er an dem nicht schuldig, khan der zeit dieselb nicht veranthwurdten. Aber er khan abnemen, daß die chlag geschikht [geschieht] nur auß haß vnnd neid, vnd will weisen, daß am Gots leichnamstag herr Hannß Scherer [nicht] zu Laybach, sunder zu Treffen gewesen ist. *Ex hoc uerum, qa in persona est eratu. Sed non in facto.*³⁷ Dan her Hannß Lishitz³⁸ vnd Khobila Juri des an Gots Leichnams tag einer vor essen vnd der andere nach essen das gepredigt haben. Aber nichts dest miner [minder] spricht Herr Primuß: Er hat offt dem volk gepredigt, und zu fersteen geben, daß kheiner [durch] die Meß bei Gott versendt werden mag. Es muß das gewissen der menschen vnd die pueß daz thuen, vnd niht die meß; vnd es ist nicht recht, daß die prister das sacrament umb tragen, daß da nicht ist, vnd teüffl vnd das wetter darmit pannen wollen etc.

Auff den neuntten artikhl.

Warumb herr [Primus] ein puechdruckher jn das Landt pracht?

Anntwurt.

Allß er von oberlandt [Oberdeutschland] wider in das Landt khumen, hat er in da zu Laybach gefunden, vnd seines unerber wandelß willen er die Ersame Landtschafft vnnd Burgerschafft bewegt, daß sy in nicht gefuodert haben, vnd also er auß dem Land zogen.

Der zehendt arttikhll.

Warumb her Primus sich mit seinen brüstern vntersteeth die person so *Jn causa Matrimonialj in consistorio in lite pendente* sey zu Copulieren.

Anndtwurd.

Er waiß nichts drumb.

Prevod

Odgovori gospoda Primoža Trubarja na postavljene člene obtožbe, ki jih je dvor dostavil stolnemu namestništvu dežele Kranjske.

Prvi člen:

Zakaj je gospod Primož kot pregnan heretik in šizmatik zapustil deželo (Baden-Württemberg), ter se brez naloga rim. cesarskega veličanstva in mojega kot ordinarija ponovno vrnil v deželo (Kranjsko) ter si v

³⁷ Elze, 305: *Et hoc verum, quia in persona erratum, sed non in facto.* Gl, F. Krajnc-Vrečko, n.d., 217 op. 16.

³⁸ Lischetz.

DODATEK

ljubljskem mestnem špitalu brez moje vednosti drznil pridigati in podeljevati zakramente, kdo mu je dal to pooblastilo?

Odgovor gospoda Primoža:

Gospod Primož: On ni nikak heretik niti šizmatik, temveč dober kristjan. Uči in počenja to, kar je počenjal Kristus. Da pa je zbežal iz dežele, je storil, kot je zapovedal Kristus in apostoli, saj Kristus, Gospod, govori: Ako vas v nekem mestu preganjajo, se umaknite v druga, dokler ne bo bolje in ljudstvo ne pride do spoznanja itd.³⁹ Tega, da je ponovno prišel v deželo, ni storil zaradi sebe, temveč so ga za to zaprosili in iz Tübingena povabili častiti deželni stanovi, da bi pridigal pravo, resnično in čisto božjo besedo, kot jo zapoveduje augsburška veroizpoved. Zato so mu častiti deželni stanovi in meščanstvo za pridiganje dali na razpolago špitalsko cerkev ter mu zaupali podeljevanje zakramentov.

Drugi člen:

Zakaj je, javno na cesti in v cerkvi, proti pravilom krščanske Cerkve kopoliral (ženil) odpadniške duhovnike?

Odgovor:

Priznava, da je kaj takega storil vsem, ki so to od njega želeli, kajti z dovoljenjem, da se tako izrazi, niso želeli dalje ostati v kurbirstvu, temveč v zakonskem stanu končati svoje življenje.

Tretji člen:

Zakaj gospod Primož s svojimi duhovniškimi pomočniki podeljuje zakrament svetega krsta brez vseh obredov krščanske Cerkve? *Sine consecrata aqua Baptismi absque signo crucis in fronte & pectore sine Crismate & alijs Ceremonijs.*

Odgovor:

Krsti, kot je krstil Janez Krstnik, s čisto vodo in pobožno molitvijo, kot je večini poznano in za to ne potrebuje drugih tekočin niti ceremonij.

Četrty člen:

Da je dovolil trupla mrtvih pokopavati proti pravilom krščanske Cerkve brez vseh ceremonij, to je brez križa, gorečih sveč, petja vigilij, exequinij (pogrebni sprevod) z učenci, tako kot je to od nekdaj običaj.

Odgovor:

³⁹ Kadar vas bodo preganjali v enem mestu, bežite v drugo. Resnično vam povem: ne boste obhodili Izraelovih mest, dokler ne pride Sin človekov (Mt 10,23).

DODATEK

Ko nekdo umre in ga zaradi tega pokličejo, ga da pokopati brez sveč, vigilij in luči. Takoj, ko je mrlič pokopan, pa opravi pridigo ali nagovor k ljudstvu, ceremonije, ki so v navadi, pa opusti, saj ničemur ne koristijo.

Peti člen:

Zakaj opravilo svete maše, ki je darovanje živim in mrtvim, imenuje grozota, ki da je vsem, ki ji prisostvujejo, bolj v prekletstvo kot v blagor duše.

Odgovor:

Maše se ne opravljajo, kot so to zapovedali Kristus in apostoli, tudi ni nobena daritev za žive niti za mrtve, temveč je samo spomin na grenko trpljenje in Kristusovo smrt, pa nobena daritev. Kajti, ko je Kristus opravljal mašo, je vzel kruh, ga blagoslovil in rekel: To je moje telo (*) ki bo prelita za vas za odpuščanje grehov, to storite meni v spomin, ne kot darovanje, kolikokrat že boste storili.⁴⁰ Tako je pri mašah mnogo zlorab, bolj škodljivih kot koristnih.

Šesti člen, ki zadeva njegova kaplana:

Kako sta njegova pomočnika, kaplana Janez Šerer in Kobilica Jury javno prodajala maše in se temu posmehovala, eden drugemu javno kopulirala (vezala v zakon) kuharice, in otroke, krščene v stolnici, imenovala mladi hudiči itd.

Odgovor:

Za to, kako sta omenjena duhovnika v njegovi odsotnosti opravljala pridige in druge obrede, za katere ni vedel, ne more odgovarjati. Ko pa je po dolgem času zopet prišel v deželo, je duhovnika zaradi tega v navzočnosti dobrih ljudi kaznoval in jima povedal, da nista ravnala dobro itd.

Sedmi člen:

Njegova kaplana sta pridigala, da kdor mašuje, čita mašo, ali gre k maši, je zoprnež in od Boga preklet.

Odgovor:

Kaj sta duhovnika samostojno počela in govorila ljudem, tega nista počela v takem smislu, kot to navaja obtožba, temveč kakor je Bog postavil in zapovedal večerjo, ne pa maševanje.

Osmi člen, ki zadeva njegova kaplana:

40 Prim Sv. pismo, Kor 11,23–25: »To je moje telo, ki se daje za vas. To delajte v moj spomin. Ta kelih je nova zaveza, sklenjena z mojo krvjo. Kolikokrat boste pili, delajte to v moj spomin.« V originalu je vrstica izpuščena.

DODATEK

Najsvetejši zakrament, ki ga duhovnik kaže, ali v monštranci nosi naokrog, ni Bog, temveč sam hudič. Tudi vse ceremonije, ki se pri tem uporabljajo, niso nič drugega kot coprnija. Papež, menihi in farji so samo goljufi, pavlihe ter tatovi. To, kar pa duhovnik kot Božje telo nosi v monštranci, ni noben Bog, temveč malik.

Odgovor:

Za to, kaj so njegovi pridigarji počeli v njegovi odsotnosti, govorili, ravnali ali javno oznanjali, ni kriv. Sedaj na to ne more odgovoriti, lahko pa predpostavlja, da je obtožba podana iz sovraštva in zavisti. Želi tudi opozoriti, da gospod Janez Šerer (Tulščak) na dan Gospodovega vnebohoda ni bil v Ljubljani, temveč v Trebnjem. *Ex hoc uerum qa in persona est eratu sed non in facto*. Kajti na dan Gospodovega vnebohoda sta pridigala gospod Janez Lišic in Jurij Kobila, eden pred jedjo in drugi po jedi. Toda nič drugače ne govori gospod Primož. Mnogokrat je ljudem pridigal in dal razumeti, da pri Bogu nihče ne more doseči milosti z mašo, pomagata samo človekova vest in pokora pa nobena maša, tudi ni prav, da mašniki zakrament, ki ga ni, nosijo okoli ter z njim preganjajo hudiča in slabo vreme itd.

Na deveti člen:

Zakaj je gospod Primož v deželo pripeljal tiskarja knjig?

Odgovor:

Ko je iz zgornje Nemčije ponovno prišel v deželo, je ta bil že v Ljubljani, vendar ga zaradi nečastnega vedenja častiti deželni stanovi in meščanstvo niso podprli, pa je deželo zopet zapustil.

Deseti člen:

Kako to, da si gospod Primož z njegovimi pridigarji drzne kopulirati (vezati v zakon) osebe, ki so *in causa matrimonialj in consistorio in lite pendente*.

Odgovor:

O tem ne ve ničesar.

DODATEK

14

Poročilo ljubljanskega škofa Petra Seebacha deželnemu knezu o zaslišanju Primoža Trubarja 6. 12. in 20. 12. 1562 v Ljubljani

Ljubljana, po 20. decembru 1562

Prepis.

Nadžkofijski arhiv Ljubljana (NŠAL) ŠAL 1, f. 16/18.

F. Krajnc-Vrečko, *Ojnikov Zbornik I*, 213–214, 221.

Bericht des Laibacher Bischofes an den Landesfürsten über ein Verhör welches über den Primus Truber damals gehalten wurde, als er von Tübingen nach Laibach zurück kam und in der Spital Kirche zu lehren anfang, wobey er mehrere Fehler und Irthümer ihm selbst, oder seinen Cooperatoren Johann Sherer und Georg Kobila zu Last gelegt wurden, beantworten musste.

Allerdurchleuchtigster grossmechtigster keyser, allergenedigster herr, mein gehorsamb, willig vnd schuldig dienst mit meinem gepet gegen Gott zuuor.

Allergenedigster her. Auf E. Kay. Mtt. etc. beuelich, der ainer den 28. nouembris zukhumen, den hab ich mit aller reuerenz vnnd demütigkheit empfangen vnd dariber den bern Pirnuß Trubar den sechsten tag decembris für mich erfordert, welicher mit denn verordneten vnnd ausschuss der ersamen landtschafft, auch burgermeister, richter vnnd rath zu Laybach furmeinen erschienen. Was an den selbigen tag vnnd session mit jme gehandelt, wirt E. Khay. Mtt. etc. aus des darzuerfordert notarj jnstrument, mit A gemerkhet, klar vernemen etc.

Was aber vber vierzehen tag, den 20. tag decembris, in der ander session auch in paisein der ersamen Landtschafft im bistumb zu Laybach mit hern Primußßen gehandelt, zeig ich E. Khay. Mtt. etc. hiemit in aller gehorsamb an. Nachdem E. Khay. Mtt. etc. mier auferlegt, hern Primuß Trubar seines berufes vnnd leer halben, meinem berueff vnd ambt nach zu verheren vnd zu examiniren, dem hab ich etlich artikhlhll meinem verstandt nach, mit B gemerkhet, dauon der herr notarius vorgemelt, wider furgehalten, nachdem ich im vorhin auf seine vnnd der Landtschafft bit vnnd peger die artikhl schriftlich, die er verandtwurt soll, zugestellt, er sol noch auf den ersten artikhl antwurt geben, ob er glaub, das die cristenliche Khirhen oder versammlung, welicher der römisch Bischoffe der hailig Vatter Babst, ein obrister Vicarj Cristi auf dem Erdtreich ist die recht vnnd war Cristenliche khirchen sey etc. darauf her Primuß nicht andtworten wolte, hab in seiner red vnd zusag ermandt, wan ich jme die artikhl zustellen soll will er die vom artikhlhll zu artikhlhll verandtwurdten. Darauf der herr Landtsverweser anstat der ersamen Landtschafft spricht. Dieweil die artikhl den verordneten noch der Landtschafft in ein kayserlichen beuelich eingeleibt, sunder

DODATEK

anndere khlag artikhl, derhalben ist herr Primus dieselb nicht schuldig zuuerandwordten. Darauf her Primus spricht: Die artikhl sein all in der auspurgerischen confession begrüffen; was diselb confession dauon helt, das helt er auch, vnnd was sie nicht helt, das helt er auch niht. In dem trit der wolgeporn herr. Dietrich von Auspurg⁴¹ herfur vnd spricht: Das sein die clag artikhl, die den verordenten zukhumen. Vnd hab angefangen zu lesen. Vnd wie der erst artikhl verlesen worden, habs den hern Primusen zugesprochen, das er den verantworten soll, das er gethann vnd also ein khlag artikhl nach dem ander verantwort, wie hernach volgen mit dem C gemerkhett etc.

Prevod

Poročilo ljubljanskega škofa deželnemu knezu o zaslišanju Primoža Trubarja, ki se je moral zagovarjati, ker je obtožen, da je takrat, ko je prišel iz Tübingena nazaj v Ljubljano, v špitalski cerkvi začel pridigati, pri čemer so on sam ali njegova sodelavca Janez Šerer in Jurij Kobila zagrešili več napak in zmot.

Vaša visokost, presvetli mogočni cesar, milostni gospod. Z dolžno pokornostjo in vdanostjo ter z molitvijo k Bogu vam vedno na uslugo.

Milostni gospod. Po vašega cesarskega veličanstva zapovedi, ki je prispela 28. novembra, in sem jo sprejel z vsem spoštovanjem ter ponižnostjo, sem na šesti dan decembra k sebi pozval gospoda Primoža Trubarja, ki se je skupaj z odborniki in zastopniki častitih deželnih stanov, županom, sodnikom in ljubljanskimi svetniki oglasil pri meni. Kaj se je tega dne na tej seji z njim razpravljalo, bo vaše cesarsko veličanstvo etc. jasno razbralo iz zadevnega notarskega zapisnika, označenega z A itd.

Kaj pa se je z gospodom Primožem, tudi ob prisotnosti častitih deželnih stanov v ljubljanski škofiji razpravljalo na drugi seji, štirinajst dni pozneje, toje 20. decembra, z vso ponižnostjo obveščam v tem pismu vaše cesarsko veličanstvo itd., potem ko me je vaše cesarsko veličanstvo zadolžilo, da gospoda Primoža Trubarja zaradi njegovega poklica in nauka ter mojega poklica po uradni dolžnosti zaslišim in eksaminiram. Vprašanja, na katera naj bi odgovarjal, označena so z B, in jih je gospod notar ponovno prebral, sem mu na njegovo in deželnih stanov prošnjo ter željo predhodno pisno dostavil. Odgovori naj tudi na prvo vprašanje, na katero gospod Primož sprva ni hotel odgovoriti, in sicer, ali verjame, da je krščanska Cerkev ali skupnost, katere Kristusov vrhovni namestnik v zemeljskem kraljestvu je rimski škof, sveti oče papež, resnično prava krščanska Cerkev itd. Opomnil sem ga, da je pristal na to, da bo odgovarjal od člana do člana, če mu bom vprašanja posredoval pisno. V imenu častitih deželnih stanov je spregovoril deželni upravitelj. Ker v cesarski odločbi, ki so jo sprejeli odborniki in deželni stanovi, niso bila zajeta ta vprašanja, temveč drugi členi obtožbe, gospodu Primožu nanje ni bilo treba odgovarjati. Na to je odgovoril gospod Primož: Vsi členi obtožbe so zajeti v augsburški veroizpovedi, kar ta veroizpoved zagovarja,

41 Pravilno Aursperg, brat Herbartov. Opombe, ki sledijo, so v originalu zapisane kot marginalije.

DODATEK

zagovarja tudi on, česar pa ta ne zagovarja, tega tudi on ne zagovarja. V tem stopi naprej blagorodni gospod Dietrich Aursperg in pove: »To so člani obtožbe, ki so jih dobili odborniki.« Zato sem začel brati obtožnico in ko je bil prečitan prvi člen obtožbe, sem nagovoril gospoda Primoža, naj odgovori nanj. To je storil in odgovarjal na vse člene obtožbe, kakor sledi. Vprašanja in odgovori so označeni s C itd.

DODATEK

15

Zavrnitev zagovorov Primoža Trubarja⁴²

Ljubljana, po 20. decembru 1562

Prepis.

Nadžkofijski arhiv Ljubljana (NŠAL) ŠAL 1, f. 16/18.

F. Krajnc-Vrečko, *Ojnikov Zbornik I*, 218–220, 225–227.

Refutatio des Primuß Trubar verandtwurten artikhl

Alergenedigister kheiser. Nachdem die verher vnd Examination vor Landherrn vnd menikhlih geschehen, haben etlich die verantwortung des herrn Primus vernumen, die niht in grundt also ist, haben mir etlich aus geistlichen vnd weltlichen ein *Refutation* seiner ferantwortung zustelt. Denen Handlung so vor 17. Jaren⁴³ die sich mit hcerrn Primusen zugetragen paß als mir bekhandt.

Auf den ersten artikhl des herrn Primusen verantwortung, warumb herr Primus ein flihtig fus gesezt vnd *hereticus* gehalten wirdt.

Her Primuß Trubar hat niht nach beuelih Cristi vnnd wie die apostl gethan wie er anzeigt. Den *Sinodum* Bischoffs Vrban loblicher gedachtnuß geflogen [geflohen]: weliher *Sinodj iusto ordine* von der orthodoxischen Catolischer versammlung gehalten ist worden. Aber die verfolgung der apostolischen ist geschehen von den vnglaubigen vnd da si iren vnglaub erkhent, haben sy wider dieselbigen anplectiret, die sy vor verfolgt haben, aber solihes geschach niht mit herrn Primus, als solihes augenscheindlih ist. Herr Vrbanus salig Bischoue zu Laybach hat im 47. (!) jar ein *Sinodum* gehalten herrn Primuß darauf citirt vnd erfordert per 1[§], 2[§], 3[§] vmb etliche artikhl willen die er contra *catholicam ecclesiam* gepredigt, gelernet vnd gehalten. Hat herr Primus den sinodum gewihen ein flichtigen fueß gesezt, sich schuldig erkhandt. Der halben er von ganzen sinode *pro heretico & scismatico* condemnirt darzu seiner Thuomb phriend zu Laiboh entsezt vnd seine pueher genumen etlihe ferprandt vnd etlihe behalten worden. Derhalben sich her Primus des nicht beschwaren khan daß er *pro heretico* vnd *scismatico* gescholten wirdt. Dan sinodus in darfur erkhandt vnd daß herr Primus als *profugus* vnd in der vngnad E. Kay. Mtt. sih wider in das Landt begeben vnd wider scisma auf zu rihten hefftiger als vor vnterstanden, auf E. Khay. Mtt. beuelih vnd mein ermanung das niht gemest noch abgestanden mag ycdcr abnemen, ob das niht ein grosse verachtung E. Kay. Mtt. etc ist, mer die Landtschafft, Burgerschafft vor augen zu haben als E. Khay. Mtt. etc. auch daß sich herr Primus vnterstanden jm meinen Diocesi mich vnbegrüst zu predigen vnd Jrthumb vnd ergernus

⁴² Ljubljanski škof Peter Seebach zavrača zagovore Primoža Trubarja.

⁴³ Prav bi bilo vor 15 Jahren (1547, ko je Trubar zbežal v Nemčijo do 1562).

DODATEK

mit der thauf zu mahen, ob er das fug vnd reht gehabt, mag yeder wol abnemen. *Mitere falcem in segetem alienam*, daß niht recht ist. Landtschafft vnd Burger haben nihts in geistlihen sah zu schaffen, zu predigen, zu taufen, zakrament aus zu talen zu erlauben sunder die darzu verordent.

Auf den andern artikhl daß er der apostaten khöhen zusammen copulirt etc.

Her Primuß khan nicht weisen, der sich doch der geschriff berimbt, daß man jn der zehen hundert jaren einen brister jn *orthodoxa catholica ecclesia* ein weib het zu der ehe geben oder gestat, allein yezo her Primuß vnd sein gferen das gethan vnd thuen.

Auf die drit verantwortung.

Daß der herr Primus spricht er tauf in frischen wasser on all Ceremonj wie Joannes Gotts thauffer getaufft hatt. So sagen alle Cristenlihi heilig lerer vnd doctores daß die tauf Johannis ist gewesen ein zuberatung zu dem der khunfftig gewest, vnd die tauf Joannis jn wasser hat khein gnad geben noch erlangt den menschen etc. Diweil herr Primus sagt er tauf in frischen wasser wie Joannes, volgt noh, daß des herrn Primusen tauff *nullius efficacitiae* sey vnd denen getaufften khein gnad. Vil weniger vergewung der sund geben. Demnach die von herrn Primusen getaufft wider getaufft musten werden wie es sich dan laider yezo, zu Laibach zugetragen daß ein khind ist vom herrn Primusen oder seinen adiunanten getaufft worden, da des khindts Mutter jnen worden, hat gesagt: das khind stinkht ich wils nit haben es ist nicht recht getaufft, trags in thuemb vnd last recht tauffen, vnd da die gfatterschafft gesehen des weibs weinen, khlagen vnd wietten haben sy das khindt zu einem priester pracht vnnd die sach angezeigt. In dem nimbt der priester daz khind vnnd spricht, *Si es Baptisatus, ego non Baptiso sed sinon es Baptisatus ego te Baptiso*, vnnd list darnach *Exorcismus* vber das khindt vnd prauht die ceremonj wie man phlegt in der heilig cristenlihen khirhen. Welihe ceremonj der her Primus in der tauf alß verwurfft ob das niht ein Irthumb vnnd Ergernuß sey vnd verachtung Cristenliher khürchen.

Auff verantwortung des vierten artikhl.

Daß herr Primus in den 4ten artikhl anzeigt rauchen, sprengen, vnd mit liechtern vor den totten leich vor vnd vnten ziehen vnd meß lesen nihts sey, noh helft den todten, sollihes gestett die Catolisch khirhen den herrn Primusen niht; dan solihi Ceremonien sei niht alein den verstorbnen zu nutz wie solihes *ex aprobatis authoribus* zuuernemen ist, sonder zeigen auch augenscheindlih an, dieweill ein Crist der in *Cristus per baptismum* eingeflantzt ist von allen *Hereticis* vnd *scismaticis* von allen juden vnd heiden vnnd turkhen ein differentz in der begrebniß haben vnd so nun sollihe ceremonien niht geprauh wurden, meht man niht wissen die vnterschied zwischen den waren Cristen, Juden noch andern secten, dan man weis wol was die kherzen, was rauh vnd das geweiht wasser in Cristenliher khirhen representiren, ja nihts pessonder alles guetts.

DODATEK

Auff die fünfft verantwortung.

Gibt Herr Primuß ein verwickeltj antwurdt daraus man abnemen mag, wie herr Primuß in dem fall, welihes das meist vnd gressest ist, vnser seel salikheit betreffendt etc. umbgehet wie ein khatz vmb ein haßen prein, sollihes ist meinen bedunkhen nach niht wol verandtwurdt, dan er list khein Meß noch seine helffer, sunden auf daz hechst verhalten wie jn der [vor]lag gemelt, ist alles laider war wie auch die zwen sendt brief mit D. gemerkht, des herrn vicarj generalis, Thuembherns zu Laybach vnd her Thomanß, vicarj der pffarkhirsch zu st. Petter khlar ausweisen etc.

Auff die sechst verandtwordtung.

Redt sich herr Primus aus, was in seinen abwesen durch seine geselbriester mit predig vnd Meß verkhauffung gehandelt worden ist, daß er dasselbig nicht verantworttten khan etc. Ist nit genug verandtwordt, *qui per suos facit per se facere videtur*. Er hatt sy darzu pestelt vnd verordent derhalben die ausred pillih vnannemblich.

Auf die neindt verantworttung des Buehs drukhers.

Spricht: hab in in das landt niht praht. Vnd bekhendt doch, daß er in khent vnd von wegen seines pesen lebens wider durh die Landtschafft vnd Burgerschafft vrlaben lassen. Mag jeder abnemen daz die Landtschafft noch Burgerschafft pueh vnd Lieder nit khuenen machen, derselben ist der puhdrukher nicht der Landtschafft, sunder herrn Primusen zugezogen, so hat derselb puehdrukher etwas gedrukht vnd vnter den adel vnd purger ausgetailt.

Den zehenten artikhl, den herr Primus vernait vnd khein wissen darumb haben will.

So ist doch villen wissundt daß der Rokhauetz apostata seiner holden tohter die einen andern versprochen jn carnaliten von jme erkhandt vnd noch in lite pendente gewesst einen andern Copulirt vnnd zusammen geben hatt. Demnach mag E. Khay. Mtt. etc. woll abnemen was ein solihier aufrirer der spaltung, zwitracht, emperung, vngehorsamb, haß, neid, ergerung, abfallt in rechter catolischer Khürhen gemacht verschuldt habe. Noch soll er ein gueter frumer Catolischer Man gehalten werden etc.

Prevod

Zavrnitev zagovorov Primoža Trubarja na člene obtožbe.

Milostni cesar! Potem, ko se je pred deželnimi in ostalimi možmi končalo zasliševanje in izpraševanje, so mnogi ugotovili, da odgovori gospoda Primoža nimajo osnove. Zato so mi nekateri iz duhovščine in

DODATEK

posvetnega, ki so, kot mi je znano, imeli pred 17 leti⁴⁴ opravka z gospodom Primožem, pisali, da zavračajo njegove zagovore.

Zavrnitev zagovora gospoda Trubarja na prvo vprašanje. Zakaj je gospod Primož zbežal in zakaj ga imajo za heretika:

Gospod Primož Trubar ni ravnal po zapovedi Kristusa in kakor so ravnali apostoli, kot to sam prikazuje. Zbežal je pred škofijskim cerkvenim zborom škofa Urbana⁴⁵ blagega spomina, ki ga je *iusto ordine* vodila ortodoksna katoliška skupščina. Toda apostole so preganjali neverniki in ko so ti spoznali svojo nevero, so jih tisti, ki so bili prej preganjani, sprejeli medse. Toda z gospodom Primožem se kaj takega očitno ni zgodilo. Gospod Urban, blaženi škof ljubljanski, je leta 47 sklical sinodo, na njej je citiral gospoda Primoža in ga po §1, §2, in §3⁴⁶ zaradi nekaterih stvari, ki jih je proti katoliški veri pridigal, učil in počel, poklical na zagovor.

Gospod Primož se je sinodi izognil, se podal na beg in tako priznal svojo krivdo. Zato je bil od celotne sinode obsojen *pro heretico & scismnatico*, odvzete so mu bile nadarbine ljubljanske stolnice, odvzete so mu bile knjige, nekatere so bile zažgane, nekatere pa obdržane. Zato se gospod Primož ne sme pritoževati, če ga zmerjajo kot heretika in šizmatika. Kajti sinoda ga je spoznala za takega. To, da se je gospod Primož kot pregnanec in v nemilosti vašega cesarskega veličanstva brez dovoljenja zopet vrnil v deželo ter si drznil navkljub ukazu vašega cesarskega veličanstva in mojemu opominu še močneje kot prej vnašati razkol, lahko vidi vsak. In, ali ni veliko zaničevanje vašega cesarskega veličanstva itd. bolj čislati deželne stanove in meščanstvo kot vaše cesarsko veličanstvo itd. Tudi to, da si je gospod Primož drznil, ne da bi me prišel pozdravit, v mnogi škofiji pridigati ter s krstom ustvarjati zmoto in nepravilike, lahko vsak presodi, da ni umestno in prav *mitere falcem in segetem alienam*. Deželni stanovi in meščanstvo ne morejo v duhovnih zadevah ničesar odločiti.⁴⁷ Dovoljenja za pridiganje, krščevanje in podeljevanje zakramentov dajejo tisti, ki so za to določeni.

Na drugi člen, da je odpadnike vezal v zakon s kuharicami:

Gospod Primož, ki se vendar ponaša s poznavanjem Biblije, ne more dokazati, da bi v desetih stoletjih kakšnemu duhovniku v *orthodoxa catholica ecclesia* dali v zakon žensko ali mu to dovolili. Samo on in njegovi pomočniki so sedaj to počeli in še počenjajo.

Na tretji člen zagovora:

44 Pravilno verjetno pred 15 leti.

45 Škof Urban Tekstor (1491–1558), ljubljanski škof 1543–1558. Oster nasprotnik protestantizma.

46 Najverjetneje paragrafi kodeksa cerkvenega prava.

47 Za obravnavo krivoverstev, kar je bilo primer v Trubarjevem zagovoru, je bilo pristojno cerkveno sodišče. Prim. Vilfan S., *Pravna zgodovina Slovencev*, Ljubljana 1996, 270.

DODATEK

Gospod Primož govori, da krsti v čisti vodi brez vseh ceremonij, kot je krstil božji krščevalec Janez Krstnik. Vsi sveti krščanski učitelji in doktorji pa govore, da je krst, ki ga je opravil Janez, bil le priprava na vse bodoče krste, in Janezov krst v vodi ni podelil niti dosegel milosti človeku itd. Temu, kar gospod Primož govori, da krsti v čisti vodi kakor Janez, sledi še to, da je krst gospoda Primoža »*nullius efficitiae*« in krščenim ne podeljuje nobene milosti, še manj pa odpuščanja grehov. Zatorej so morali biti tisti, ki jih je krstil gospod Primož, ponovno krščeni, kot se je sedaj na žalost zgodilo v Ljubljani, da je mati otroka, ki je bil krščen od gospoda Primoža ali njegovih adjutantov z lastnimi besedami povedala: »Otrok smrdi, nočem ga imeti, ker ni prav krščen, odnesite ga v stolnico in ga dajte pravilno krstiti.« Ko so sorodniki videli, kako ženska joče, jadikuje in prosi, so otroka odnesli k duhovniku in zadevo prijavili. Na to je duhovnik vzel otroka in govoril: »*Si es baptisatus ego non baptiso sed sinon es baptisatus ego te baptiso.*« Prečital je eksorcizem nad otrokom in uporabil obred, kot je običaj v sveti krščanski Cerkvi, ki ga je gospod Primož pri krstu zavrzel. Če to ni zmota in škandal ter zaničevanje krščanske Cerkve!

Zavrnitev zagovora na četrti člen:

Da gospod Primož v četrtem členu razlaga, da kadilo, škropljenje, nošenje luči pred in za pokojnikom ter čitanje maše nič ne pomenijo, niti pokojnemu pomagajo, tega katoliška Cerkev gospodu Primožu ne priznava. Kajti ti obredi niso namenjeni samo pokojniku, kot je to »*ex-aprobatis auctoribus*« razumeti, temveč razločno govore, da se pogreb kristjana, ki »*per baptismum*« živi v Kristusu, razlikuje od pogreba vseh heretikov, šizmatikov, judov, poganov in Turkov in če teh obredov ne bi uporabljali, ne bi mogli razlikovati med pravimi kristjani, judi in drugimi sektami. Saj se dobro ve, kaj v krščanski Cerkvi predstavljajo sveče, kadilo in blagoslovljena voda – seveda nič slabega, samo dobro.

Na peti člen zagovora:

Gospod Primož daje zapleten odgovor, iz katerega se lahko povzame, kako gospod Primož v primeru, ki je najbolj pogost in izrazit ter zadeva naš dušni blagor itd., ovinkari kot mačka okoli vroče kaše, kar po mojem mnenju sploh ni odgovor, saj niti on niti njegovi pomočniki ne bero nobenih maš, kaže pa na porogljivo obnašanje. Kar je sporočeno v predlogi, je na žalost vse res, kar jasno dokazuje tudi dvoje poslanic gospoda vikarja, generalnega ljubljanskega stolnega kanonika in gospoda Tomaža, vikarja župnijske cerkve pri sv. Petru.

Na šesti zagovor:

Gospod Primož se izgovarja, da za to, kar so v njegovi odsotnosti s pridiganjem in prodajo maš počeli njegovi pomočniki, ne more odgovarjati itd. To ni zadovoljiv odgovor, »*qui per suos facit per se facere videtur*«, saj jih je on izbral in za to pooblastil, zato je odgovor temu primerno nesprejemljiv.

Na deveti zagovor v zvezi s tiskarjem:

DODATEK

Govori, da ga ni pripeljal v deželo! Vendar pa priznava, da ga pozna. Zaradi nečastnega življenja so ga deželni stanovi in meščani odpustili, pa je deželo zopet zapustil. Vsakomur je znano, da deželni stanovi niti meščanstvo ne znajo delati knjig in pesmi, torej tiskar v deželo ni prišel zaradi deželnih stanov, temveč zaradi gospoda Primoža. Omenjeni tiskar je tako nekaj natisnil ter razdelil med plemstvo in meščane.

Na deseti člen, katerega gospod Primož zanika in o njem noče ničesar vedeti:

Mnogim je znano, da je apostata⁴⁸ Rokavca milo hčer, ki je bila že zaročena in obljubljena drugemu, poročil in v zakon povezal z drugim. Po tem lahko vaše cesarsko veličanstvo spozna, koliko nesloge, ogorčenja, neposlušnosti, sovraštva, zavisti, jeze in odpadništva lahko zakrivi in povzroči tak hujskač v pravi katoliški Cerkvi. Pa naj bi ga še imeli za dobrega, pobožnega katoliškega moža itd.⁴⁹

48 Odpadnik od vere.

49 Nekako sočasno kot škof Seebach svoje poročilo o zaslišanju Primoža Trubarja, to je že 27. decembra, so tudi poslanci deželnih stanov na Kranjskem cesarju Maksimilijanu poslali zelo obširno pismo (osnutek v SI AS 2 Deželni stanovi za Kranjsko, I. registratura; Elze, *Briefe*, 307–315), v katerem zagovarjajo Trubarja in utemeljujejo potrebo po poštenem slovenskem pridigarju: »Iz nujne potrebe, da ne bi samo nam, temveč ubogim kristjanom, ki leže v poslednjih vzdihljajih, kljub ukazom vašega cesarskega veličanstva, odrekli prečastitega zakramenta pod obema podobama, kot ga je postavil Kristus in bi mnogi ljudje (ki ga v drugi obliki ne morejo sprejeti) morali umreti v bridkosti, tudi zaradi preminulih duhovnikov in pridigarjev, na mesto katerih so prišli mladi, lahkomiselni ljudje pohušljivega življenja in vedenja, smo imenovanega gospoda Primoža Trubarja, ki je že poprej pri dveh škofih, namreč pri škofu Krištofu in škofu Fračišku blagega spomina bil tukaj poklican in spoštovan pridigar, ter pri obeh do njih smrti zaradi poštenega življenja in vedenja bil priljubljen, poklicali za našega pridigarja in podeljevalca prečastitih zakramentov.« Iz pisma je razvidno, da nastopajo proti škofu in opozarjajo na neurejene razmere v kranjski Cerkvi, posredno pa ga obtožujejo ravno tega, za kar se je moral zagovarjati Trubar, namreč nečednega življenja. »Toda toliko je tudi nam znano, da je prav ta, ki ga imamo za te stvari najbolj odgovornega in se drugim duhovnikom postavlja za vzor, nek poročen zakonski par, za svojo lastno kurbarijo ločil ter zakonsko ženo, njenemu zakonskemu možu odplačal z denarjem in s to žensko še dandanes živi v javni kurbariji. Torej si dovolijo uboge, pobožne pridigarje brez vzroka omadeževati s tem, česar so sami krivi, in zavestni zločinci.« V tožbi so uspeli, saj se Trubarju ni nič zgodilo, zoper škofa Seebacha pa je na cesarjevo pobudo tridentinski koncil dal uvesti preiskavo (Rupel, *Primož Trubar*, 151). Kasneje je bil škof Seebach rehabilitiran, proti protestantom pa se je začela večja gonja in leta 1563 je prišel nov cesarjev ukaz, da morajo Trubarja in somišljenike izgnati. Deželni stanovi so izgon zavlačevali do konca junija 1565, ko je bil Trubar dokončno izgnan iz domovine. Gl. F. Krajnc-Vrečko, n.d., 213.

UREDNIŠKO POROČILO

Uredniško poročilo

Najnovejša, digitalna izdaja pisem Primoža Trubarja v okviru Zbranih del Primoža Trubarja in v založbi Pedagoškega inštituta je dopolnitev vseh doslej znanih in natisnjenih izdaj pisem slovenskega reformatorja in avtorja prve slovenske knjige. Prvi je pisma Primoža Trubarja, posebno iz uraškega obdobja, deloma v celoti deloma pa v izvlečkih objavil Ivan Kostrenčič v *Urkundliche Beiträge zur Geschichte der protestantischen Literatur der Südslaven*, Wien 1874 (18 pisem iz obdobja 1559 do 1565). Za njim je do tedaj znana Trubarjeva pisma (56 pisem in 5 drugih dokumentov) izdal Theodor Elze v *Primus Trubers Briefe, mit den dazu gehörigen Schriftstücken – gedruckt für den Literarischen Verein in Stuttgart*, Tübingen 1897. Ta izdaja, čeprav ne vseh do sedaj znanih Trubarjevih pisem, z obsežno korespondenco drugih akterjev, ki so usodno vplivali na protestantizem na Slovenskem in takratna dogajanja okrog slovenskega in hrvaškega tiska, ter obsežnimi komentarji, je najobširnejša izdaja Trubarjeve korespondence v nemškem jeziku.

Po Theodorju Elzeju je bilo odkritih še nekaj Trubarjevih pisem, večino teh je odkril Mirko Rupel, literarni zgodovinar in jezikoslovec ter uveljavljeni raziskovalec slovenske reformacije. Želel je izdati Trubarjeva pisma v izvorniku in prevodu, na novo je transkribiral vsa pisma in jih 23 ter dva računa tudi prevedel v slovenski jezik, vendar mu je smrt preprečila dokončanje te zamisli. Prevzel jo je Branko Berčič, ki je uredil seznam Trubarjevih pisem, vendar zaradi obilice drugega dela in bolezni ni uspel uresničiti zamisli in pripraviti zbirke za tisk.

Tokratna izdaja pisem Primoža Trubarja sloni na izdaji, ki jo je po naročilu Slovenske akademije znanosti in umetnosti ob 400-letnici smrti Primoža Trubarja uredil in pripravil za tisk Jože Rajhman. Odkril je tudi 2 novi Trubarjevi pismi. Pisma so izšla v založbi Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Inštituta za slovensko literaturo in literarne vede, ZRC SAZU, v zbirki Korespondence pomembnih Slovencev, v Ljubljani, 1986 pod naslovom Jože Rajhman, *Pisma Primoža Trubarja*. Kot že rečeno, je urednik sedanje izdaje za osnovo uporabil izdajo Jožeta Rajhmana, ki brez dvoma sodi med največje poznavalce slovenske protestantike in Primoža Trubarja v drugi polovici minulega stoletja. Ohranjena je kronološka razvrstitev pisem in listin, dodanih pa je 15 transkripcij in prevodov pisem in listin, ki širše osvetljujejo posamezne dogodke v Trubarjevem življenju oziroma njegovo delo in usodo. Trubar pisem nikoli ni pisal v slovenskem jeziku, vsaj doslej ne poznamo nobenega, temveč v tedanji nemščini in v nemški pisavi (zmotno jo imenujemo gotica), ki je bila tedaj v rabi v naših deželah, in zelo redko v latinščini.

V nemškem prepisu pisem se je urednik v glavnem držal diplomatične transkripcije pisem v izdaji J. Rajhmana, ki je najbližja izvornikom, vendar ob stalni primerjavi s transkripcijami pri Elzeju in Kostrenčiču, kolikor so bile te na voljo. Transkripcije se nekoliko razlikujejo zlasti tam, kjer sta Elze in Kostrenčič pisanje nekaterih besed posodobila (na primer: Kunig König, Furst Fürst ipd.). Nekaj je bilo

UREDNIŠKO POROČILO

tudi napačno transkribiranih (na primer: ... ich bin meines potens, pravilno meines pitens) pa tudi izpuščenih besed ali besednih zvez (npr. v pismu št. 10 na str. 53, Rajhman). Člen **das** – *to* in veznik **daß** – *da*, sta v originalih oziroma prepisih večinoma pisana z okroglim **s** (lahko gre tudi za napačno prečitano grafem **ß**, ki se v nemški pisavi zaradi podobnosti lahko zamenja z grafemom **s**) na koncu besed, razen v primerih, ko se uporablja ostri **ß**. Zaradi ločevanja pomena besed *das* (*to*) in *daß* (*da*) je tukaj dosledno, čeprav v izvornikih ni tako, za *da* – **daß** uporabljen znak **ß**. Sicer pa so besedila v nemški transkripciji stilsko in z vsemi napakami zapisana tako, kot jih je zapisal Trubar sam, ali so bila prepisana in ohranjena. Omeniti je treba posebnost, da so samostalniki, ki se v nemščini danes pišejo z veliko začetnico, pisani z malo začetnico razen osebnih imen in imen krajev. Ta posebnost se pojavlja delno v izvornikih, delno pa je posledica poenostavitve transkripcije. Oglati oklepaji, na primer d[omino] so postavljeni tam, kjer je nedvomno pričakovati določeno besedo in je v izvorniku napisana kot kratica, ali pa je ni. Okrogli oklepaj je postavljen tam, kjer ga je postavil že pisec izvornika.

Transkripcije dodatkov od 1 do 12 so povzete po Elze, *Briefe*, od 13 do 15 pa po Fanika Krajnc-Vrečko, Trubarjevo zaslišanje pred ljubljanskim škofom Seebachom, v: Ojnikov zbornik, Maribor 2002, str. 215–220.

Prevodi pisem so v osnovi povzeti po Rajhmanu, ki je v opombah na strani 325 zapisal: »Prevod je v nasprotju z nekaterimi pomisleki ‘dobeseden’, to pomeni, da se je prevajalec skušal ‘ujeti’ na original in prenesti čimbolj zvesto izvorno Trubarjevo misel. Seveda se to ni vedno posrečilo toliko, da ne bi bilo mogoče nekoliko drugače, odmaknjeno od samega besedila, jasneje poudariti avtorjevo misel. Nedvomno pa je botroval pri slovenskih prevodih, kolikor niso bili že delo in last M. Rupla, čeprav le v rokopisu. M. Rupel je zasnoval takšno izdajo Trubarjevih pisem s takšno prevajalsko tehniko, kot je pred nami.«

Prav v tem pa se pisma, ki so sedaj pred nami, namreč v ‘ne dobesednem’ prevodu razlikujejo od dosedanjih izdaj prevodov Trubarjevih pisem. Takšna zasnova prevoda je bila sprejeta iz preprostega razloga, ker sta se oba jezika, tako nemški kot slovenski, v teku več kot 400 let razvila tako v dikciji kot pojmovanju. Obstoječi prevodi so bili zato le posodobljeni (spremenjena je nekako četrтина besedila). Pri tem smo se držali načela, da stil in misel ostaneta čim bolj zvesta izvorniku in avtorju pisem. Samo besedilo je s tem lažje razumljivo, saj je to, kot je omenil že Rajhman, zaradi dolgih stavkov postalo včasih nepregledno, brez pravega nadaljevanja in zaključne misli.

Opombe, ki so tukaj zaradi lažje in hitrejše preglednosti na dnu strani (pri Rajhmanu posebej kot končne opombe), so – razen nekaj dodatnih opomb v glavnem povzete po Rajhmanu, in nismo čutili potrebe, da jih postavljamo in navajamo na novo.

Trubarjevim pismom iz Rajhmanove redakcije je urednik dodal 2 pismi kralja Maksimilijana, 2 pismi vojvode Krištofa in 1 listino v latinskem jeziku, ki obravnavajo prepoved in ponovno odobritev tiskanja

UREDNIŠKO POROČILO

Trubarjevih slovenskih knjig. Od teh je posebej zanimiva listina, ocena Trubarjevih do tedaj izdanih knjig, za katero se zdi, kot domneva Trubar sam v svojem pismu vojvodi Krištofu z dne 8. marca 1560,¹ da jo je za kralja Maksimilijana napisal Pavel Skalič.² Zanimiva je tudi zato, ker je v objavah v *Notizenblatt der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften*, Wien 1852, str. 206. in v *Mittheilungen des historischen Vereins für Krain*, Ljubljana 1853, str. 37, signirana s Trubarjevim podpisom in napačno označbo datuma 2. januar 1560 kot priloga pismu št. 6 z istim datumom. Na osnovi tega je Sillem,³ ki jo je delno objavil v *Primus Truber*, Erlangen 1861, str. 42, zapisal, da je oceno napisal Trubar sam.

Dodatka 5 in 6 se nanašata na spor med Trubarjem in Konzulom, ki je očitno zelo slabo vplival na počutje in medsebojni odnos obeh mož ter na delo v uraškem zavodu. Prvi je odgovor na pritožbe Trubarja zoper Konzula Ungnadu, pismo št. 23 z dne 4. 11. 1561. Drugi dodatek pa je listina, ki priča o Ungnadovem mnenju o sporu med obema sodelavcema.

Dodatek 7 je nekak pozdravni nagovor, ki ga je v imenu deželnih stanov ustno podal deželni upravitelj, potem ko je Trubar po svoji vrnitvi v Ljubljano, 17. junija 1562, deželnim odbornikom podal ustno poročilo o svoji drugi vrnitvi v Ljubljano (pismo št. 26).

Vsi ostali dodatki od 8 do 15 se nanašajo na pritožbe in ukrepe zoper Trubarja, ukaze cesarja Maksimilijana, pisma in listine ljubljanskega škofa Petra Seebacha ter na samo zaslišanje Trubarja pred škofom 6. in 20. decembra 1562. Urednik upa, da lahko ta majhen izbor pisem in listin izmed mnogih drugih, ki jih ni napisal Trubar sam, pomaga k razumevanju dogajanja in življenja velikega Slovence in časa, v katerem je živel.

Maribor, julija 2015

Edvard Vrečko, urednik

- 1 Pismo št. 11, »*Der guet man, welcher sein judicium vber meine büecher der kü. w. vbergeben, jst kein Creiner noch Vntersteyrer, sonder ein Befyakh, mag villeicht herr doctor Schalichius sein.* = Dobri mož, ki je svojo sodbo o mojih knjigah izročil kraljevemu dostojanstvu, ni ne Kranjec ne Spodnještajerec, temveč Bezjak, morda utegne biti doktor Skalič.«
- 2 Skalič, Pavao – Paul. Zagreb 1534–1575. Učenjak in pustolovec, Hrvati ga smatrajo za največjega prevaranta v hrvaški zgodovini. Po priporočilu kralja Maksimilijana se je podal v Stuttgart in Tübingen, kjer je prišel v stik s Trubarjem, Vergerijem in Ungnadom in se hotel vsiliti pri tiskanju slovenskih in hrvaških knjig. Tu je ostal od leta 1558 do 1561. Tukaj se je tudi izrekel za evangeličana in se na podlago materinega priimka proglasil za potomca knežje družine Scaliger iz Verone. Od tedaj se je imenoval Paul Scalich ali Scalicher, Knez de la Scala, čeprav je bil potomec kmečke družine. Iz teologije je magistriral 1551 na Dunaju, doktoriral pa leta 1552 na univerzi v Bologni.
- 3 Wilhelm Sillem, Hamburg 1829–1915. *Primus Truber der Reformator Krains.*

Fanika Krajnc-Vrečko

Trubarjeva pisma kot odsev skrbi za duhovno in kulturno rast slovenskega človeka

Trubarjeva pisma predstavljajo veren dokument druge polovice 16. stoletja, ki osvetljuje delo in življenje pisca prve slovenske knjige, hkrati pa iz njih črpamo podobo slovenske reformacije, kakor jo je čutil in doživljal, predvsem pa soustvarjal njihov avtor. O Trubarju in njegovem delu je bilo doslej zapisanih že veliko bolj ali manj izvirnih ugotovitev, ki so z različnih vidikov osvetlile njegovo življenje in delo, zato naj v spremni študiji k tokratni izdaji pisem spomimo le na nekatere zanimivejše raziskovalce in njihovo delo. Predvsem pa naj ponovno osvetlimo Rajhmanov *Uvod* v izdajo Pisem iz leta 1986 in njegovo razumevanje Trubarjevega dela, saj na tej izdaji sloni večina sodobnih raziskav trubariane.

V celotnem opusu Primoža Trubarja poleg katekizemskih besedil, abecednikov in pesmaric ter svetopisemskih prevodov igrajo pomembno vlogo ohranjena pisma in posvetila ter predgovori v njegovih tiskanih knjižnih delih. Trubarjeva posvetila in predgovore je znanstveni in strokovni javnosti v nemški izdaji podrobneje predstavil Oskar Sakrausky,¹ delno v slovenskem prevodu Mirko Rupel,² še prej Janko Lokar³ in kasneje Peter Scherer,⁴ v Zbranih delih Primoža Trubarja pa Edvard Vrečko.⁵ Ko govorimo o pismih, pa sta najpomembnejša avtorja Theodor Elze⁶ in Jože Rajhman,⁷

1 O. Sakrausky, *Primus Truber, Deutsche Vorreden zum slowenischen und kroatischen Reformationswerk*. Wien; Ljubljana 1989.

2 M. Rupel, *Slovenski protestantski pisci*, Ljubljana 1934, 1966.

3 J. Lokar, Iz predgovorov naših protestantskih pisateljev. V: *Trubarjev zbornik*, Ljubljana 1908, 1–20.

4 P. Scherer, Die Funktion des deutschen Textes und der deutschen Sprache im Korpus der slowenischen protestantischen Schriften. V: *III. Trubarjev zbornik*. Ljubljana 1996, 323–329.

5 E. Vrečko (ur.), *Zbrana dela Primoža Trubarja 11*, Ljubljana 2011.

6 Th. Elze, *Primus Trubers Briefe*. Tübingen, 1897.

7 J. Rajhman, *Pisma Primoža Trubarja*, Ljubljana 1986.

čeprav ne smemo zanemariti Mirka Rupla.⁸ Avtorji so se doslej dotaknili predvsem vsebine in oblike ter stilne podobe pisem,⁹ vloge nemškega in slovenskega jezika v posvetilih in predgovorih, manj je bilo poudarka na naslovnikih, ki so jim bila pisma in posvetila namenjena. O naslovnikih Trubarjevih predgovorov in posvetil smo že spregovorili v spremni študiji k XI. knjigi Zbranih del Primoža Trubarja,¹⁰ antropološko sporočilnost v njegovih predgovorih in posvetilih pa je raziskovala avtorica te razprave.¹¹

Trubarjeva skrb za posameznika, sicer v razsežnostih vere, je vse življenje v njem netila ustvarjalni nemir, ki ga je v svojih predgovorih in pismih različnim naslovljencem tudi ubesedil. Pisma in posvetila so si velikokrat tako po vsebini kot zgradbi dokaj podobna, tudi naslovniki so večkrat isti. Predvsem pa so to resnično Trubarjeva najizvirnejša dela, ki najbolje odlikavajo njegovo najintimnejšo misel. Iz njih prepoznavamo njegovo vlogo v verskem in družbenem življenju, nemalokdaj pa tudi njegovo stisko v povsem vsakdanjih življenjskih okoliščinah.

Če le v grobem pogledamo teoretična izhodišča za predgovor in pismo 16. stoletja, lahko ugotovimo, da se Trubarjeva pisna komunikacija bistveno ne razlikuje od sorodnega zapisa njegove dobe. Največji del korespondence se nanaša na njegovo delo, se pravi na celotno organizacijo prevodnega in tiskarskega dela, zato je vsebina pisem in posvetil najtesneje povezana s konkretnimi vprašanji na te teme. Razvoj posvetila v knjigah v 16. stoletju spremljata dva bistvena dejavnika. Prvič: čeprav so pisci še delovali po vzoru cehov, so se vse bolj zavedali svojih avtorskih pravic, tako je Trubar mogel povsem suvereno nastopati, ko je zagovarjal potrebo po slovenskih in hrvaških tiskih. Kot drugo, tiskar kakor tudi avtor sta bila že zaradi visokih stroškov tiska prisiljena, da sta razen kupcev za svoje izdelke iskala tudi osebe, ki bi bile iz lastnih političnih, verskih ali finančnih interesov ali zgolj zaradi popularizacije in javnega imenovanja njihovega imena pripravljene vnaprej denarno podpreti tiskanje knjig. Vsekakor je knjiga kot nov medij na začetku Guttenbergove dobe omogočala, da posameznik, torej Trubar, preko posvetila v določeni meri ob zmernem in preračunanem kapitalnem vložku doseže večno slavo in spomin. Interesi avtorja

8 M. Rupel, Trubariana, SAZU, Razprave III. Ljubljana, 167-174.

9 J. Rajhman, Trubarjeva pisma: Poskus stilne predstavitve. V: *Protestantismus bei den Slowenen*. Klagenfurt; Ljubljana 1983, 39-56; isti, Nekaj značilnosti Trubarjevih pisem. *Znamenje* 13 (1983), št. 3, 190-195.

10 E. Vrečko, Predgovor kot posvetilo v Trubarjevi knjigi. *ZDPT XI*, Ljubljana 2011.

11 F. Krajnc-Vrečko, Antropološka sporočilnost Trubarjevih posvetil in predgovorov. V: *Stati inu obstatu* 2008, št. 7-8, str. 30-41.

in tistega, na katerega je bilo pismo ali posvetilo naslovljeno, so se torej v celoti ujemali.¹²

Pismo se je skozi zgodovino razvijalo kot nosilec sporočila med dvema oseba ali skupinama ljudi, ki ga pošiljatelj, kot povzema L. Vidmar, s pomočjo uvodnih in zaključnih formul naslavlja na prejemnika, s tem pa definira oba korespondenta. V tem primeru govorimo o realnem pismu, ki izpolnjuje tri pogoje: osebi pošiljatelja in naslovnika sta realni osebi, pismo izvorno ni namenjeno javnosti, njegovo sporočilo pa ima značaj resničnosti.¹³ Pri Trubarjevih pismih z vidika teorije pisma torej govorimo o realnem pismu, ki vsebuje posamezne poteze govorne kulture, in na svoje sporočilo pričakuje reakcijo. Zagotovo je bil Trubar v svojem času eden redkih Slovencev, čeprav ne prvi, ki si je dopisoval s predstavniki višjih slojev in oblastnikov ter s kralji in cesarji. Že pred Trubarjem so si v slovenskih deželah humanisti, izšolani v italijanskih šolah, dopisovali v latinščini. Simoniti med domačimi izobraženci, latinci, izpostavlja pismo dunajskega prošta Pavla Obersteina, ki je kot cesarski tajnik že leta 1513 zasnoval tako imenovano fiktivno pismo z naslovom *De Maximiliani laudibus epistola*. To je izšlo v tisku leta 1541 ter 1566 in je v svojem času predstavljalo „zamaskiran panegirik“ cesarju Maksimilijanu.¹⁴ Zagotovo ga je poznal tudi Trubar, poznati pa je moral tudi Erazmovo razpravo o pismu z naslovom *De conscribendi epistolis* iz leta 1522, v kateri ta obširno razmišlja o pismu svoje dobe.¹⁵ Trubar in drugi slovenski protestantski pisci so torej že imeli „vzorec“, po katerem so lahko sicer v nemškem jeziku sestavili pismo in ga naslovili na tiste posameznike ali skupine ljudi (kranjski odborniki), od katerih so pričakovali konkretne odgovore – bodisi v pismu ali udejanjene. Za nas je vsekakor pomembna oblika in stil Trubarjevega pisma, o kateri je že pisal Rajhman,¹⁶ da bi tako lažje prebrodili nelagodje, ki se nam morda zastavi ob vsakokratnem prebiranju uvodov ali zaključkov teh pisem. Ko avtor nagovarja naslovnika, je ta nagovor več ali manj podoben kot npr.: „Presvetlemu knezu in gospodu, gospodu Maksimilijanu, kralju češkemu, nadvojvodi avstrijskemu, vojvodi burgundskemu, zgornje in spodnje šlezijškemu, mejnemu grofu moravskemu, grofu tirolskemu

12 K. Schottenloher, *Die Widmungsvorrede im Buch des 16. Jahrhunderts*, Münster 1953, 195.

13 L. Vidmar, *Zoisova literarna republika*, Ljubljana 2010, 77.

14 P. Simoniti, *Humanizem na Slovenskem in slovenski humanisti do srede XVI. stoletja*, Ljubljana 1979, 189–195.

15 L. Vidmar, n. d., 36.

16 J. Rajhman, Trubarjeva pisma: Poskus stilne predstavitve. V: *Protestantismus bei den Slowenen*. Klagenfurt; Ljubljana 1983, 39–56; isti, Nekaj značilnosti Trubarjevih pisem. *Znamenje* 13 (1983), št. 3, 190–195.

itd., svojemu milostnemu gospodu. Presvetli kralj. Vašemu kraljevemu veličanstvu so moje najponižnejše in voljne usluge predvsem in vedno na voljo. Milostljivi gospod. Bog ve, da nerad, s težkim in plahim srcem tokrat vaše veličanstvo prvič preobremenjujem in utrujam s toliko dolgimi in mnogoterimi svojimi spisi in knjigami.« Nizanje vseh plemiških, častnih in vladarskih naslovov, ki jih naslovnik premore, je bilo zagotovo utečena praksa časa in prostora, v katerem so pisma nastajala. Prav tako moremo iz sklepa pisma razbrati odnos avtorja do naslovljenca, ki je v Trubarjevem primeru sicer skorajda brez izjeme ponižna drža podanika, vendar z nakazanim odločnim pričakovanjem ugodne razrešitve. »To in vse moje priložene spise naj blagovoli vaše kraljevo veličanstvo itd. iz navedenih razlogov od mene, ubogega, preprostega, starega lutskega in slovenskega pregnanega duhovnika, najmilostneje in v dobrem sprejeti, razumeti in tolmačiti ter nato milostno odgovoriti. Vašemu milostnemu kraljevemu veličanstvu itd. pa se v vsej ponižnosti priporočam.«¹⁷ Avtor se vseskozi zaveda, da njegova pisma v glavnem niso osebna – v smislu reševanja osebnih koristi, temveč so del nekega novega dogajanja, ki naznanja novo dobo.

Oblika pisem je, kot smo omenili, v skladu z običajno epistolarno kulturo 16. stoletja, pri čemer je treba razlikovati med skrbno izdelanim pismom kanclijskih uradov in bolj ali manj priložnostnim pismom Primoža Trubarja. Če je Luther odklanjal pomoč urejene pisarne s tajniki, ker ni hotel biti podoben papežu, kot se je sam izrazil, je Trubar moral sprejeti danost svojega položaja, ki mu seveda ni dovoljeval, da bi imel stalnega pisarja (*ammanuensisa*), zato je verjetno segel po pomoči tujega človeka le tedaj, ko je moral, ali ko je bilo potrebno, da so njegovo pismo prepisali, ko je potreboval več primerkov istega pisma.¹⁸ Sam je v nekaterih obdobjih kar redno dodajal, da je pisal v naglici (*in Eile*).¹⁹ Najznačiljeje za razumevanje tega je morda pismo (tu, št. 69), ki ga je 15. maja 1575 pisal na Kranjsko: »To moje nenavadno pisanje in oddaljevanje od snovi, ki sem ju v naglici in v postelji, leže zaradi bolečin narekoval, razumite in si razlagajte kot dobronamerno ter bodite poslušni Bogu in njegovi besedi.« Ta »v naglici« srečujemo tudi pri Luthru. Luther je imel seveda neprimerno večjo korespondenco in se ob njegovih številnih nalogah ni čuditi, da si je komaj utrgal čas za pisma, ki mu ga je še kako primanjkovalo. Trubar pa je bil kdaj, v tem primeru pa zagotovo, prisiljen narekovati zaradi svoje bolezni, ki ga je ovirala

17 Gl. tu, pismo št. 8 in druga.

18 Rajhman, Uvod 12.

19 Gl. tu, pismo št. 6, 12, 58, 59, 68, 69, 72 itd.

pri pisanju, v zgodnejših pismih pa to njegovo izjavo lahko razumemo tudi kot opravičilo za morebitne pomanjkljivosti v slogu ali vsebini pisma.

V *Uvodu* k Trubarjevim pismom leta 1986 je J. Rajhman zapisal: »Vsa pisma brez izjeme, kolikor so se ohranila, pričajo za Trubarjevo nenehno in intenzivno vračanje v vsakokratne razvojne stiske slovenske reformacije. Zato so dragoceno pričevanje o enkratnem vzniku, rasti in ovinkih, po katerih je slovenska reformacija morala iti, da bi dosegla svoj cilj. Cilj pa je bil visoko postavljen: celoten prevod Biblije ob horizontalni ekspanziji reformacije ne samo v slovenskih deželah, temveč tudi v vsej jugovzhodni Evropi. Pisma so nastajala v obdobju 1553–1585 z večjimi in manjšimi vrzelmi.« Ko govorimo o vrzelih, mislimo na Trubarjeve odzive na vsakokratne težave pri oblikovanju reformacijskega programa in specifičnih težnj slovenske reformacije po afirmaciji v slovenskem prostoru in zunaj njega. Pozabiti pa ne smemo tudi njegovih čisto človeških stisk in osebnih razočaranj v pregnanstvu iz rodne dežele. Preko pisem je vstopal v evropski prostor svoje dobe in zato ga danes lahko uvrščamo kot enega prvih Evropejcev novega veka, ki je vedenje o slovenskem etničnem in kulturnem prostoru ponesel v srednjeevropski prostor. Korespondence Trubarjevih sodobnikov so seveda veliko obsežnejše, tako pri Luthru govorimo o številu pisem, ki se približuje oceni 2700, še plodovitejši korespondent Trubarjeve dobe je bil H. Bullinger, za katerega je znanih okoli 12000 pisem. Kljub temu si je iz ohranjenih pisem mogoče oblikovati vedenje o Trubarjevi dejavnosti, saj je na osnovi pisem nastala že Ruplova monografija,²⁰ ki je predstavila celotno Trubarjevo duhovno fiziognomijo, iz njih pa, kot že rečeno, vedno znova črpajo tudi drugi raziskovalci, po katerih se vse bolj zaokroža podoba izjemnega človeka, kot je bil Trubar.

Čeprav tokratna izdaja pisem ne predstavlja epohalnega dela, pa vendarle smemo slutiti, da odkritje tretje verzije Trubarjevega pisma kralju Maksimilijanu avgusta 1560²¹ kaže podobo Trubarjeve svojevrstne, lahko bi celo rekli trmaste držje. Kljub zavrnitvi prvotne verzije pisma kralju Maksimilijanu, ki ga je Trubar poslal preko vojvode Krištofa, in za katero je ta zahteval, naj omili nekatere formulacije, Trubar svojega pisma ni bistveno spreminjal. Preko Brenza ga je ponovno poslal vojvodi Krištofu, da bi ta posredoval pri kralju Maksimilijanu glede odločitve za Trubarjevo vrnitev v Ljubljano. Tako se – po Rajhmanu – v pismih »razodeva Trubarjeva zagnanost za reformacijsko ‚delo‘ (‚delo‘ – *das Werk* označuje s svojim drugim

20 M. Rupel, *Primož Trubar*, Ljubljana 1962.

21 Gl. tu, pismi št. 84 in 85.

globinskim pomenom sakralizacijo Trubarjeve reformacijske vneme, kar dokazuje njegovo pripravljenost za skrajne žrtve). V tem delu se izčrpava in ne obupuje, čeprav je razočaran nad svojimi sodelavci. Vedno pa pokaže razumevanje za tiste, ki so bili slabotni in jih sprejema (ob sinu Primožu sta tu predvsem Dalmata in Konzul, da ne omenimo Vergerija). Tako se Trubarjeva človečnost prepleta z njegovim nenehnim vztrajnim naporom za doseg cilja. To mu preprečuje, da bi ostal hladen in preračunljiv, zgolj dogmatik in mož načel. Zato so pisma izraz tega zanimivega sožitja človečnosti in objektivne nuje časa in prostora. Tako so svojevrsten biografski dokument in neodtujljiva lastnina Trubarjeve dobe ter dediščina vseh Slovencev.«²² Rajhman je Trubarjeva pisma včlenil v 16. stoletje, ki ga prepoznavamo takšno, kot ga je doživljal Trubar korespondent. V obdobju 32 let, ki jih omejujeta prvo in zadnje znano Trubarjevo pismo, se njihov avtor v glavnem zahvaljuje posameznikom in skupinam, od katerih je odvisen uspeh njegovega dela, in to skrb za slovenske in hrvaške tiske, za organizacijo protestantske cerkve na Slovenskem in za šolanje slovenskih študentov v nemških deželah. Prvo pismo iz leta 1553 kaže, da se je Trubar zahvaljeval za pomoč in posredništvo. Zadnje (1585) pa na podoben način kot prvo izraža upanje, da bodo kranjski študentje imeli v Tübingenu zagovornika v vojvodi Ludviku. Ta naj bi izpolnil obljubo, ki jo je dal njegov oče vojvoda Krištof kranjskim deželnim stanovom, namreč »... da se v tübingškem štipendiju vzdržujeta 2 študenta. Toda to pismo je pokojni deželni oskrbnik nekam založil. Vendar je doslej tudi vaša knežja milost sprejemala študente iz Kranjske ...Zato vašo knežjo milost v imenu in zaradi omenjenih od papeža in Turkov mučenih ter preganjanih kristjanov vdano po Bogu prosim, da za vedno določi in dá na voljo 2 mesti v Tiffernovem štipendiju za njihova študenta«.²³

V to obdobje je uvrščenih nad 80 pisem. Skoraj vsa so v znamenju neke odvisnosti od pomoči drugih, naj bodo to posredniki v zadevi kemptenske župnije ali kranjske cerkve, vendar pa iz njih odseva tudi zaupanje v višjo »svetno gosposko«. Trubar se najdeva med dvema »svetnima gosposkama«: württemberško in kranjsko. Pretežna večina pisem je napisana (tu in tam se vsebina ponavlja, bodisi v naslednjih pismih, bodisi v predgovorih in posvetilih, ki so zvečine namenska), s skoraj prozornim ozadjem: zagotoviti si posvetiteljevo naklonjenost, pomoč in varnost. Tako niso naključna predvsem posvetila in seveda pisma, namenjena kralju Maksimilijanu. Uvodni pozdravni del je v teh pismih, kot že rečeno, skoraj do besede enak in izraža

22 Rajhman, Uvod. V: *Pisma Primoža Trubarja*. Ljubljana 1986, 7.

23 Gl. tu. pismo št. 83.

Trubarjevo vdanost. Rajhman opozarja na to, da so Trubarjeva pisma, čeprav povsem v stilu časa, se vendar njegov začetni akord razlikuje od tovrstnega Luthrovega, ki kljub podobnosti izzveni v drugačno nadaljevanje. Pri Luthru lahko ugotovljamo, da skuša pokazati enakost partnerjev v pogovoru, v katerem iščeta skupno pot zaradi skupnih interesov. Trubar pa vseskozi ostaja v podrejenem odnosu in se razen v redkih izjemah (pismo z dne 29. 10. 1564 kranjskim deželnim stanovom) po teološki razgledanosti ne more enačiti z Luthrom, ki se zaveda takšne svoje premoči in z njo računa tudi v odnosu do svetnih vladarjev.²⁴ V omenjenem pismu kranjskim deželnim stanovom Trubar trka na vest odbornikov in jih opominja, da morajo vztrajati v svoji odločitvi za pravo staro krščansko vero: »Kajti v resnici, vi gospodje, če boste sedaj malodušni, obupani in če hočete hliniti, je hudič že napravil luknjo v našo cerkev in zmagal, šibkim udom naše cerkve povzročil mnogo bridkosti in jeze, zato bodite pri pisanju o tem pošteni, vrli in vztrajni!«²⁵

Trubar ostaja trden v svojih odločitvah. Njegova pisma so realna, saj v vseh pričakuje prav določeno reakcijo, ki bo usodno vplivala na nadaljnji razvoj dogodkov v njegovih deželah, kjer želi svojim rojakom približati Božjo besedo v njim razumljivem jeziku in jih dvigniti na duhovno in kulturno raven takratnega evropskega prostora. Sam je dedič humanistov, ki so že pred njim zahtevali reforme na področju šolstva, posamezniki pa so si utrjevali svoj vpliv na dvoru in na dunajski univerzi. Tako je Trubarjevim prizadevanjem za izdajanje slovenskih knjig zagotovo tlakoval pot Mihael Tiffern, ki je kot preceptor in duhovni vodja württemberskega vojvode Krištofa kot svetel zgled pomagal rojakom do Krištofove naklonjenosti.²⁶ Seveda pa je latinistična književna ustvarjalnost po samostanih že pred tem dvigala kulturno raven v slovenskih deželah, ki kljub turškim vpadom niso bile več neka zapuščena kulturna provinca, ampak so šle v korak s kulturnim razvojem srednjeevropskega prostora. »Gotovo je to prispevalo k postopnemu dviganju kulturnega povprečja in pripravljalo tla poznejšemu slovenskemu nacionalnemu ozaveščanju.«²⁷

Trubar je bil dedič te dobe in kot osrednja osebnost slovenske reformacije si je utrl vodilno vlogo v reformacijskih prizadevanjih, pri čemer je znal s svojim nesebičnim delom obdržati ugled pri kranjskih deželnih stanovih, ki so mu bili vedno naklonjeni,

24 Rajhman, n. d., 8.

25 Gl. tu. pismo št. 49.

26 P. Simoniti, *Humanizem na Slovenskem*, Ljubljana 1979, 209; gl. tudi tu, pismo št. 83.

27 K. Gantar, *Latinistična književna ustvarjalnost na Slovenskem*. V: G. Jäger, *Uvod v klasično filologijo*, Ljubljana 1998, 175.

ko jih je prosil pomoči, podpore zase ali za druge. Tako je bil, podobno kot Luther, duhovna veličina, kateri so se uklanjali in jo priznavali na Kranjskem, pa tudi na Württemberskem, kar moremo razbrati iz pisem deželnih odbornikov, vojvode Krištofa, pa tudi Brenza.²⁸

In čemu bi lahko pripisali Trubarjevo pokončno in odločno držo? Poleg vseh znanih biografskih oznak današnji presojevalci reformacije in njenih tvorcev najpogosteje izpostavljajo vprašanje človekove individualne identitete in pravice do lastnega jaza. Kot je protestantska teologija 16. stoletja skupaj s humanizmom spodbudila pomemben korak k osvobajanju osebkov iz srednjeveške ujetosti,²⁹ tako iz Trubarjevega dela in njegove korespondence veje njegova odločna vnema za osebno pravovernost, ki je bila glede načina izobrazbe in zaradi stikov predvsem s švicarsko reformacijo deloma tudi v sumljivi luči. Hkrati pa njegov nenehni sum o pravovernosti kaže na to, da je Trubar z veliko mero samozavesti hodil po poti, ki je bila nenavadna za njegovo okolico in večkrat ni našel soglasja in razumevanja pri prijateljih, ki so v verskih načelih kljub prijateljstvu bili nepopustljivi. Bil je v nezavidljivem položaju, ko je moral braniti svoja stališča, jih na nek način prikriti, ne da bi jih zatajil, da ne bi škodil celotni stvari in sebe onemogočil, s tem pa seveda tudi samo stvar slovenske reformacije.³⁰ V tem smislu ni bil individualist: prav iz pisem moremo spoznati, da so vsa njegova prizadevanja bila usmerjena v utrjevanje »njegove« cerkve slovenskega jezika. Trubar se je ves čas zavedal, da je odgovoren za slovensko protestantsko cerkev in njen program, ki ga je s *Cerkovno ordnungo* 1564 ali cerkvenim redom sam vzpostavil; za pridigarje, ki so prihajali v slovenske dežele, za študente, ki so študirali v nemških deželah in jih je tudi sam pripravljajl za pastore. O svoji vlogi starešine v slovenski protestantski cerkvi je izražal jasno stališče, da je »k animu starimu naprei postavljen«. V odnosu do svojih korespondentov pa je izražal dobršno mero spoštovanja, seveda v duhu časa, saj se je še kako zavedal, da je od spoštljive in deloma poniže države odvisen uspeh njegovega dela, od katerega je odvisno versko življenje njegovih rojakov.

Za razumevanje Trubarjeve države je pomembna primerjava, ki jo je zastavil J. Rajhman: »Nasprotno je bil Luter avtoriteta, ki se ji je podrejalo vse, kar je bilo v ozki zvezi z njim, nasprotnike pa je z neprikrito ihto brezobzirno potisnil v ozadje. Čeprav

28 Gl. tu, Dodatek št. 2, 4, 7, 16 in 17.

29 B. Paternu, Primož Trubar, naš sodobnik. V: M. Pirjevec (ur.), *Trubarjev zbornik*, Trst-Gorica-Videm 2009, 12.

30 Rajhman, ibi dem.

so se mnoge lutrovske različice razvile šele po Luthrovi smrti (1546), je vendar bila kal različnih možnih razlag njegovega nauka že navzoča še pred njegovo smrtjo. Toda te niso mogle tako zaživeti, da bi ogrozile edinost znotraj luteranskega gibanja. Pozneje so oživele, toda skrbno nadzorstvo pomembnih polutrovskih teologov s pomočjo svetnih vladarjev ni dovolilo, da bi zavrle in onemogočile temeljno edinost. Trubar je imel nedvomno pretanjen čut za različna mnenja in se je vse do *Formule concordiae* zavzemal za versko nazorski pluralizem. Šele z doslednim soglasjem glede verskega nauka v slovenskih deželah, kar je bila njegova zadnja vidnejša življenjska naloga, se je umiril in v zadnjih letih prevajal Luthrovo postilo. To pomeni, da se je Trubar v teoloških nazorih gibal v sredini, ni zašel v radikalni flacijanizem, ogibal pa se je tudi izrazitejšega cvinglijanizma.«³¹

Rajhman v raziskovanju Trubarjeve teološke misli govori o svojevrstni trubarjanski poti v slovenski reformaciji, čeprav hkrati priznava, da v naših razmerah Trubar sam ni hotel in ne mogel razviti svojega nauka in utemeljiti »trubarianizma«. Bil je praktičen teolog in glede na razmere v naših deželah se ni mogel za vsako ceno potegovati za tisto čistost nauka, ki si jo je mogla privoščiti reformacija v polutrovskem obdobju v nemških deželah. Po tridentinskem koncilu in že začetni protireformaciji na našem etničnem ozemlju mu je šlo bolj za goli obstoj slovenske reformacije, ki se je pri nas vidneje uveljavila z njegovim prvim izgnanstvom. V pismih iz izgnanstva je razvidna Trubarjeva osnovna usmeritev širjenja reformacijske ideje, vedno znova utemeljuje namen svojega celotnega dela, pri čemer izpostavlja, da glavni nasprotnik niso trenja v lastnem taboru, kot je to bilo v nemških deželah, temveč zunaj njega. Čeprav so pisana iz tujine, a namenjena v domovino za domače razmere, se v njih javlja papeštvo ali katolicizem kot tista nevarnost, ki resnično ogroža bivanjski prostor slovenske reformacije. Na drugi strani pa se more slovenska reformacija uveljaviti le v polemiki z njim. Zato je pomenljivo, da v pismih poroča o delovanju rimskokatoliške Cerkve, poroča o uspehih in neuspehih evropske reformacije, vedno v zornem kotu zmage ali poraza reformacije. Pisma kažejo na to, da je bil njihov avtor, čeprav izgnan iz svoje dežele, dobro obveščen o dogajanjih v domovini. Zaslediti je mogoče podatke, da so mu pisma iz Ljubljane prinašali ljudje, ki so dobro poznali razmere na Kranjskem (večkrat omenjeni usnjar Andrej Maršal). V nasprotni smeri je Trubar prek pisem, pa tudi prek odnašalcev pisem, sporočal v domovino novice, ki so utegnile predvsem

31 Rajhman, n.d., 9.

ohrabriti »ubogo kranjsko cerkev«. Kljub resnim zapletom okrog izdaje *Cerkovne ordnung*e, npr., sporoča svoje prepričanje o nadaljnjem delovanju slovenske protestantske cerkve. »In jaz prav nič ne dvomim, da bo večno dobri Bog zaradi svojega sina po tej moji preprosti službi tudi tukaj v tej deželi, kakor se je, Bogu hvala, zgodilo drugod, zbral in ustanovil pravo, bogaboječo cerkveno skupnost, ki bo njega in njegovega ljubega sina prav spoznala, mu s čisto in radostno vestjo služila v svetosti in pravičnosti, ga hvalila, se k njemu obračala; ter rimsko cesarskemu veličanstvu in njemu podrejenim oblastem z zvestim in voljnim srcem zvesto in vdano izkazovala in dokazovala vso pokorščino.«³² Tudi v zadnjem ohranjenem pismu (1585) vojvodi Ludviku Württemberškemu s ponosom poroča o živi dejavnosti slovenske protestantske cerkve in kaže na njeno življenjsko sposobnost, zato tudi potrebuje nove pastore: »... da je v Ljubljani kljub težkemu in vztrajnemu preganjanju s strani papeških (od Turkov, ker so jih naši letos 3-krat porazili, pa sta bila požgana in porušena 2 gradova) prisotna velika cerkev resnično Bogu vdanih vernikov. Zjutraj pridigajo slovensko, pa je cerkev vedno polna, ob 8. uri pridigajo nemško, prihajajo pa gospodje odborniki s svojimi ženami ter meščani in rokodelci, ki znajo nemško, in spet je cerkev polna. Po kosilu je pridiga znova v slovenščini, k njej pridejo posli in slovenski otroci in spet je cerkev polna. Če ima naša cerkev pogreb, gredo vsi šolarji iz latinske, nemške in slovenskih šol ter mnogo ljudi v procesiji ...«³³ Trubar torej niti mislil ni na možnost konca verskega občestva, ki ga je sam pomagal organizirati v svojem prvem ter pozneje drugem in tretjem bivanju v Ljubljani.³⁴

V pismih, pa tudi v posvetilih in predgovorih, Trubar pogosto izraža domotožje po domovini. Njegov »nikdirdom« je sicer njegova usoda, toda ne bi pričakovali tako neverjetne in silne zasidranosti v domačih tleh. Naj bo tujina (Württembergško) še tako dober nadomestek za izgubo domovine, mu ne more nadomestiti tistega, kar mu je sicer domovina dajala kljub grenkim razočaranjem, tudi nad najožjimi prijatelji. Manj iz pisem, bolj pa iz posvetil izvemo, da je imel med žensko populacijo precej vnetih častilk in da je bil posebej vesel odziva v plemiških vrstah, saj si je od tega obetal, tudi po načelu »kdor vlada, določa veroizpoved podanikov« (*cuius regio, illius et religio*), da bo uspel hitreje, če ne bo zanemaril pomembnega dela populacije. Veselje nad spoznanjem, da so se grajske gospe začele zanimati za jezik podložnikov

32 Gl. tu, Listine, št. 7.

33 Gl. tu, pismo št. 83.

34 Rajhman n.d., 10.

in se ga učile, je bilo med drugim znamenje, da slovenska reformacija napreduje v vseh plasteh ljudstva,³⁵ zato jim je leta 1567 posvetil prevod Pavlovega pisma Efežanom: »... *visoko- in blagorodnim, plemenitim, častitim in pobožnim ženam, vdovam ter devicam* na Kranjskem, Spodnještajerskem, Koroškem in v Goriški grofiji.« Po uvodni razlagi svetopisemskega besedila je svojim naslovljenkam namenil zelo prijazne in tople besede, ko jim je dal vso priznanje za njihovo »posebno vnemo, ljubezen in naklonjenost do božje besede, ... ker na vseh svojih gradovih, dvorih in domovih hranite biblične ter druge nabožne knjige v nemškem in slovenskem jeziku, ... ste z branjem in petjem iz njih svoje ljube otročiče, služinčad in prenekaterega podložnika privedle v objem stare zveličavne vere, ... se iz njih naučile slovenskega jezika pa tudi druge naučile brati.« Poleg pomembne vzgojne in izobraževalne vloge, ki so jo v slovenskih deželah imele žene, se jim je Trubar v posvetilu skušal oddolžiti tudi za podporo ob njegovi ponovni vrnitvi v domovino, pa tudi zato, ker so nudile pomoč in zatočišče njegovi slovenski cerkvi. Ženske slovenskega in nemškega rodu, plemkinje in preproste so v Trubarjevem okolju igrale pomembno vlogo, zato njegova odkrita zahvala.³⁶

V pismih je močno poudarjena tudi skrb za šolo. Poskrbel je ne le za nove pridigarje, temveč tudi za šolnike, ki naj bi mladino vzgajali v duhu nove oziroma stare prave krščanske vere. Tako je 1. avgusta 1565 skupaj s Kreljem sestavil pismo Adamu Bohoriču in ga povabil za šolnika v javni šoli v Ljubljani. Iz pisma spoznavamo Trubarejvo zavedanje o neukem ljudstvu, ko piše Bohoriču: »Ne dvomimo, da dobro poznaš in neredko obžaluješ nesrečno kulturno zaostalost naše ožje domovine, saj je prava sramota, kako se vsepovsod šopiri zaničevanje do lepih umetnosti in zanemarjanje duhovne izobrazbe. Toda ko bi le vsi, ki to bedno rovtarstvo v resnici občutijo, hoteli združiti z nami svoje želje in gorečnost, svoje misli in delo ter z nami vred napeti vse sile, da mu napravijo konec. Zakaj mi, ki nam je posebno jasno, da so šole cerkvi potrebne kakor leva roka, smo tej stvari že od kraja posvečali največjo skrb in prizadevnost in smo naposled z mnogimi prošnjami in moledovanjem pripravili prvake naše dežele do tega, da so dobrohotno in širokosrčno obljubili in določili denarno pomoč za ustanovitev javne šole tu v Ljubljani.«³⁷ Trubar ne skriva

35 Rajhman, ibi dem.

36 F. Krajnc-Vrečko, Antropološka sporočilnost Trubarjevih posvetil in predgovorov. *Locutio* 45 <http://www.locutio.si/avtorji.php?ID=714&clanek=999> (pridobljeno 6.9.2015)

37 Gl. tu, pismo št. 51.

svoje skrbi za to, da je to bedno rovtarstvo treba pregnati, kar je mogoče zgolj in samo z izobrazbo.

Veliko pred njim je Martin Luther v svojih znamenitih protestnih tezah o odpustkih, ki jih je 31. oktobra 1517 poslal nadškofu v Mainzu in Magdeburgu ter škofu v Brandenburgu, med drugim opozoril na pomembno vprašanje o pomenu izobraževanja za pravilno razumevanje temeljnih resnic krščanskega verovanja. Luthrove teze 43 do 51 se vse začno z napovedjo „Kristjane je treba poučiti ...“ in v predzadnji, 94. tezi pravi: „Kristjane je treba opomniti“ namreč, „da je Kristus njihova glava, da bi se mu trudili slediti preko trpljenja, smrti in pekla.« Luthrove teze niso le protest proti razmeram v takratni Cerkvi, ampak iz njih veje trdna odločenost, da je treba ljudi pravilno poučiti in jih izobraziti o temeljnih resnicah vere. Tako je povsem na začetku reformacijskega gibanja zelo poudarjeno izobraževanje za pravilno razumevanje, in to najprej in predvsem razumevanje Svetega pisma ter preko tega poznavanje in razumevanje krščanske vere. Temu je sledil Trubar vse svoje življenje.

Trubarjeva korespondenca je včlenjena v 16. stoletje ne le po svoji zgolj naravni danosti v času in prostoru, temveč je zanesljiv dokumentarni fond za raziskavo naše reformacije in protestantizma. Če upoštevamo korespondenco drugih slovenskih protestantskih piscev,³⁸ moremo z Rajhmanom ugotoviti, da je »celotna <drugotna> korespondenca (tudi Klombnerjeva³⁹) naravnana na Trubarjevo. Na ta ali oni način korespondenca Trubarjevih sodobnikov odseva v njegovih pismih in je tudi posreden, včasih pa kar neposreden odgovor nanjo. Tako je osrediščenje Trubarjevih pisem v celotnem dogajanju 16. stoletja vidno samo po sebi. Z njimi se pomen osrednje osebnosti našega 16. stoletja kot kulturnega pojava *sui generis* javlja v vseobsežnih odtenkih. V vsakem izmed njih je ves Trubar, ne le obrobno, le druge pojave osvetljujoča resničnost. Tako ne moremo odmisлити Trubarja kot celote pri nastajanju Dalmatinove Biblije, kar smo tu in tam skušali tako razumeti, da je Dalmatin sicer odvisen, a avtonomen. Ne gre sicer iskati odvisnosti v jezikovnem, prevajalskem in konceptualnem pogledu, vendar gre za tipično trubarjansko tradicijo v smislu nadaljevanja temeljnega reformacijskega koncepta, iz katerega je ne le kot stranski proizvod nastajala vedno jasnejša zasnova knjižnega jezika, ki je slovenski in ga ni mogoče drugače oblikovati kot iz narodnih jezikovnih prvin, temveč tudi

38 J. Rajhman, *Pisma slovenskih protestantov*, Ljubljana 1996.

39 I. Kostrenčič, *Urkundliche Beiträge zur Geschichte der protestantischen Literatur der Südslaven in den Jahren 1559-1565*. C. Gerold, 1874.

narodna zavest, ki je hkrati ostro ločevala med slovenstvom in slovanstvom kot *pars pro toto*.

V tem dogajanju so imela seveda Trubarjeva pisma posebno vlogo. Manj uradna in slovesna kot predgovori in posvetila, zato tudi manj obvezujoča, toliko bolj pa pristna v neposrednem dotiku z vsakokratno resničnostjo, so odmev tistega, kar sicer poznamo iz predgovorov in posvetil. So povezujoči člen in nemalokrat njihov razlagalec. So osnutek tiskanega besedila, so pa tudi njegovo nadaljevanje. So odmev vsakodnevnih novic, ki so preverjene, mnogokrat pa povsem nepreverjene, našle mesto v pismih, ne da bi posegle kot takšne v samo reformacijsko dogajanje. Trubarjevih pisem ne moremo izključiti iz evropskega prostora. V njem niso le zrasla, temveč so tudi njegov odsev. Slovenska reformacija ni nikakor tako samorastniška, da bi jo mogli osamiti in jo ločevati od evropske. Če je Trubar prvi zaznal njeno povezanost z evropskim prostorom, je tudi prvi našel stik z oblikovalci tedanje evropske kulture. Tako najdevamo slovensko reformacijo s slovenskim protestantizmom v medsebojnem idejnem prelivanju. Slovensko reformacijo je bogatil stik z evropsko, le-ta pa je od nje sprejemala ne nepomembne pobude za čistejšo razumevanje svojega poslanstva, ko je usmerjala njene poglede glede možnosti za širjenje svojega vpliva na junovzhodno Evropo ter tako po svoje sprožila prizadevanja za odvrnitev turške nevarnosti. V tem pogledu so pisma opravila pomembno nalogo. Ob vsem drugotnem Trubarjevem prizadevanju (posvetila, predgovori) so usmerila zanimanje Evrope k iskanju rešitve od turške nevarnosti z do tedaj neznanimi sredstvi, namesto z orožjem je reformacija tudi na Trubarjevo naivno pobudo iskala bolj učinkovita sredstva: knjigo (biblijo) in z njo vero in kulturo v njenem prvotnem nepopačenem pomenu.«⁴⁰

Kot osrednja osebnost slovenskega reformacijskega gibanja 16. stoletja je Trubar močno zaznamoval svoj čas in stoletja po njem, z odločno zahtevo po izobrazbi slovenskega človeka – najprej v temeljnih verskih resnicah, in v izpolnitvi te zahteve z branjem Svetega pisma v narodnem, slovenskem jeziku. Najprej in predvsem je bil krščanski duhovnik, ki je svojo službo opravljal 17 let (1530–1547) znotraj katoliške Cerkve, nato pa vse do svoje smrti (1586) v službi slovenske protestantske Cerkve kot njen duhovni oče in vodja. Svojo zahtevno službo je opravljal med ljudmi in za ljudi, s katerimi je bil v svojevrstnih odnosih: od ponižnega in dojemljivega učenca, vdanega služabnika – podanika, duhovitega govornika in strogega kritika cerkvenih

40 Rajhman, Uvod, 14-15.

razmer, do strogega učitelja in odločnega superintendenta slovenske Cerkve. Kot smo omenili v uvodu, je zase dejal, da je Slovencem ‚*k enimu starimu naprej postavljen*‘ in svojo voditeljsko službo je opravljal z največjo odgovornostjo, kar je potrdil tudi v odločitvi za prevajanje Svetega pisma Nove zaveze.

Ko danes govorimo o Trubarjevih delih, moremo reči, da si lahko vsakdo ohrani v spominu to, kar mu je blizu, s čemer bo lahko primerjal svoje vedenje, delovanje, morda znanstveno raziskovanje in ustvarjanje. Za teologa je najpomembnejše Trubarjevo delo *Ena dolga predgovor k Ta celimu novimu testamentu*, za pravnika je gotovo najpomembnejše delo *Cerkovna ordnunga*. Vendar bi se vsakdo mogel podučiti tudi iz drugih Trubarjevih del. Naj omenim samo katekizemska besedila iz let 1550 do 1575, v katerih daje napotke svojemu preprostemu slovenskemu človeku, ki ga sicer vzgaja v osnovnih verskih resnicah, vendar ga vzgaja tudi kot državljana, kot etičnega posameznika, odgovornega zakonskega partnerja, ljubečega roditelja, strogega a pravičnega učitelja, gospodarja, delodajalca, delavca, hlapčiča in dekliča. Že v Katekizmu 1550 na prvo mesto sicer postavlja stvarjenje človeka, vendar takoj za tem v dekalogu postavlja norme, po katerih naj živi človek, da bo vreden svojega Stvarnika, ob tem pa močno poudari vlogo človeka, ki naj bo svojemu bližnjemu predvsem človek. Pri tem poudarja pravične in zdrave medčloveške odnose.

Trubarjev človek je v prvi vrsti odgovoren Bogu, vendar nič manj svojemu bližnjemu – sočloveku. Vsak človek, različnega stanu, je namreč vreden, da je njegovo delo ali opravilo cenjeno, saj je vseč Bogu takšno, kakršno je. Tako lahko rečemo, da je Trubar svojim sodobnikom razložil in prvi zapisal, da izpolnjevanje verskih zapovedi ni zgolj in izključno pokorščina Bogu, ampak je to tudi služba sočloveku. Zapisal je, zakaj je treba spoštovati posamezne poklice, zakaj je družba razdeljena na oblastnike in podložnike, zakaj so eni hlapci in dekle, drugi pa gospodarji. Svetoval je, kako naj se vedejo nadrejeni do podrejenih in obratno; kakšni naj bodo starši do otrok in otroci do staršev, tudi na vdove in stare ženske je pomislil, ki so v družbi bile porinjene na obrobje. Tolažil jih je, da je tudi njihovo delo potrebno in da s tem, ko učijo mlajše in jim dajejo zgled, pomagajo vsej družini.

Trubar v svojih normah, ki jih postavlja različnim stanovom, izhaja iz judovsko krščanske tradicije, vendar v svojem podajanju svetopisemskih naukov natanko prepozna situacijo v svojem okolju in vse njegovo delo ima namen, pripeljati svojega ubogega slovenskega človeka iz sveta nevednosti, ga razsvetliti ter mu posredovati evangelijsko sporočilo.

Trubar predstavlja predvsem verskega reformatorja, vendar si je zastavljal tudi temeljna filozofska vprašanja in se živo zanimal za kulturne značilnosti Slovencev in drugih južnih Slovanov, zlasti za njihovo vero, jezik in običaje, poročal pa je tudi o pravoslavnih in islamu. V svojih posvetilih je skrbno izbiral naslovljence, v odnosu do teh se je dotaknil celotne vertikalne in horizontalne družbene razslojitve svojega časa in si tako hote ali nehote ustvaril središčno pozicijo v svojem verskem, kulturnem in družbenem okolju, ki ga je sicer izvrglo v njegov »nigdirdom«, vendar pa je prav njegovo izgnanstvo pripomoglo k temu, da je ponesel celovito »informacijo« o tem okolju tudi v tujino, v evropski prostor 16. stoletja. Slovenci smo tudi po Trubarjevi zaslugi postali enakovredni člani družine evropskih narodov, čeprav s 450-letno razdaljo, odkar si je Trubar že dopisoval z evropskimi knezi in cesarji, ko jih je prosil za pomoč pri izdajanju slovenskih knjig in jim osvetljeval razmere v slovenskem delu evropskega prostora.

Imensko kazalo

A

Abel 192, 193
Absalom 288, 291
Absollon gl. Absalom
Alba, Fernando A'lvarez de Toledo 282, 283
Albrecht, pruski vojvoda 118, 121
Albrecht Brandenburški 15, 231
Alt iz Salzburga 62, 63
Amaraco gl. Maracco
Amarakh gl. Maracco
Ambrosius 110, 113
Andreae, Jakob 28, 29, 80, 103, 153, 206, 208, 209, 233, 234, 236, 237, 240, 242, 246, 248, 256–259, 261, 264, 278, 279, 282, 294, 298, 299, 304–309, 328, 333, 341
Aquila, Kaspar 38, 41
Asotus gl. Soto, Peter de
Auersperg, plemiška družina 181, 183, 276, 277, 280
Auersperg, Andrej 269
Auersperg, Christoph 294, 299, 330, 332
Auersperg, Dietrich 115, 118, 149, 152, 219

Augustinus, Aurelius 23, 25, 149, 207, 209
Avguštín gl. Augustinus, Aurelius

B

Barbo, Bernardin 330, 331
Barbo, Daniel, škof 178
Barbo, glavar na Reki 132, 133, 145, 148, 149, 152, 153, 158, 159, 165, 173, 174
Barbo, Sebald 331–334
Barnaba, apostol 248
Bartholomaeus, Memingensis gl. Bertelin, Bartholomaeus
Benařik, R. 197
Benz, E. 76
Berčič, Branko 44, 280, 317
Bergamo, Francesco 34, 36
Bernard 52
Bernardus de Senis gl. Ochino, Bernardo
Bernhardt, W. 273, 310
Bertelin, Bartholomaeus 24, 26, 331
Bidembach, Wilhelm 258, 246, 248, 250, 251, 258

Bidenbach gl. Bidembach, Wilhelm
Blaznik, Pavel 365, 366
Bohemus, Matija 269, 271–273
Bohorič, Adam 228, 229, 269, 277, 355,
336, 337
Boneto 24, 26
Bonomo, Peter 24, 26, 96, 98
Bononius, Petrus gl. Bonomo, Peter
Bosch gl. Pož, Jernej
Braosich, Georg gl. Bravšič, Jurij
Braošič gl. Bravšič, Jurij
Braun, Th. 346
Bravšič, Jurij 212, 214, 215, 226
Brecht, M. 36, 80, 100, 102, 234, 240, 248,
298
Brentius gl. Brenz, Johannes
Brenz, Johannes 28, 29, 46, 50, 77, 78,
80, 87, 89, 124, 126, 127, 233, 235, 247,
249, 293, 298, 323, 324, 326, 327, 342,
345, 362
Brumanus, Matej, škof 178
Bučar, Franjo 102
Budina, Blaž 283
Budina, Lenart 61, 62, 91, 93, 159, 260,
262, 263, 265, 371, 373, 377
Budina, Lovrenc 371
Budina, Samuel 158, 159, 234, 235
Bullinger, Henrik 19, 20, 21, 22, 24, 25,
28–36, 191, 209
Burgauer, Benedikt 36
Burger, Balthasar 263, 265

C
Carl gl. Karel, deželni knez
Calvin, Johannes 30

Catzianner, Franciscus gl. Kacijanar,
Francišek
Chanczilio, Hanns gl. Koncilija, Janž
Chmel, J. 37, 44, 82, 104
Cicero, Marcus Tullius 339, 341
Comitibus, Hanibal de 148, 152, 165, 167,
168
Condé, Louis Ier de Bourbon 264, 265
Consul, Stephan gl. Konzul, Štefan
Crellius, Sebastianus gl. Krelj, Sebastijan
Cugger, Philipp gl. Gugger, Filip
Cunius, Felicijan 272, 274
Curtius, iz Gradca 247, 249
Cvečić, Jurij 137, 138, 140, 152, 160, 161,
162, 174, 175, 340
Cvekelj, Luka 123, 126
Cvetko, Dragotin 336, 337

D

Dalmata, Antun 71, 90, 140, 146, 147, 151,
155, 158, 159, 165, 167, 374, 377, 378
Dalmata, Georgius gl. Dalmatin, Jurij
Dalmatin, Jurij 235, 241, 252, 263–265,
267–269, 272, 273, 275–278, 280, 283,
288, 289, 291, 323, 326, 328, 330, 332,
335–337
Danijel, prerok 316, 317
David, kralj 36, 288, 291, 295, 299
Demetrij (Srb) 102, 110, 113
Demetrius Syrff gl. Demetrij (Srb)
Denggius 23, 26
Diener, Hans 264, 265
Dimitz, August 336
Doeg 35, 36
Dornberger 199, 202

E

Eck, Hanibal 196, 197, 199, 201
Eck, Ivan Jožef 115, 118, 128, 201, 257, 259,
260, 261, 370
Egkh gl. Eck
Ehmer, H. 36, 80, 100, 102, 248
Eisengrein, Martin 280
Eisengrimm, gl. Eisengrein, Martin
Eitzing, Ulrich 89, 377
Elze, Theodor 13–429, 435, 436, 439
Enstalerica 139, 141
Enstallerin gl. Enstalerica
Erazem, Rotterdamski 38, 41, 441
Erbstein, grof 282, 283
Erdödi, Peter 141, 162
Ernest, nadškof v Kölnu 334

F

Fabianitsch gl. Fabijančić
Fabijančić, hrvaški duhovnik 165, 168
Fabricius, Matija 341
Faschang gl. Fašang
Fašang, Gregor 243
Fašang, Krištof 324, 325, 331, 334
Felicijan Kemptenski gl. Trubar,
Felicijan
Ferdinand I., cesar 11, 25, 118, 145, 159,
174, 195, 196, 226, 405, 406, 407, 408,
411, 412
Feyrabend, tiskar v Frankfurtu 323, 324
Filip Hessenski 214
Foelicianus Campidonensis gl. Trubar,
Felicijan
Foresto, Andrej 61, 62, 91, 93, 261, 262,
373, 377
Forestova 218, 219

Forweckh, Gregorius 374, 378
Frey, Eusebius 251, 252, 255, 256, 257
Friderik III., volilni knez 76, 94
Friess, Augustin 149, 153
Frischlin, Nikodem 323, 324, 325, 327,
328, 331, 333, 335, 336, 339, 341
Fröhlich, Ambrož 100, 101, 102, 369, 372,
373, 376, 377, 380
Fröllich, Ambrosy gl. Fröhlich, Ambrož
Frosch 32

G

Gall, plemiška družina 280
Gall, Franc 251, 252
Gall, Krištof 254, 256
Gall, Martin 8, 115, 118
Gallenberg, Jošt 8, 54, 56, 77, 79, 87, 89,
115, 118, 122, 125, 218
Gallus, Nikolaus 23, 26
Gangolff, župnik 160, 162
Gangolffus gl. Gangolff
Gantar, Kajetan 445
Gartner 331, 334
Gebhard, Johannes 235, 277, 334
Gerge, Jacobus 350, 351
Gessner, tiskar v Zürichu 21
Glonar, Joža 216
Göring, Georg 366, 367
Graveneck, Margareta 102
Graveneck, Nikolaus 8, 100, 102, 162, 191,
209
Grebel, Conrad 23, 26
Grebelius gl. Grebel, Conrad
Gretter, Michael 14, 15
Gribaldi, Matteo 28, 30, 32

Gruppenbach, Jurij 29, 208, 210, 324,
325, 328, 330, 332, 335
Gruppenbach, Oswald 204, 205, 378
Gualther, Rudolf 35, 36
Gugger, Filip 109 112, 137, 140, 147– 153
Guise, bratje 127
Gutenberg, Johannes 303

H

Hanibal de Comitibus gl. Comitibus
Hanibal de
Hans, mojster 110, 112
Hanslein, Bader 375, 379
Haug, Matija 101, 102, 231, 251, 252, 254,
256, 260, 262, 264, 265, 272, 274, 278,
280
Hauser, Vincentius 350, 351
Hawser gl. Hauser
Heerbrand, Johann 339, 341
Heerbrandt, Jakob 293, 298
Henneberg, plemiška družina 230
Hetzer 23, 26
Hieronymus, Sophronius Eusebius 38, 41
Hohenlohe, grof 243, 244
Holdenriedt, Bartholomaeus 7, 13, 14
Holdenriedt, Hans 14, 15
Holdenriedt, Wolfgang 13
Hren, Tomaž 96, 99, 170, 261
Hubmair, Balthasar 23, 26

I

Ilirik gl. Vlačić, Matija
Illiricus gl. Vlačić, Matija
Iserloh, E. 94, 214, 227
Ivan, menih iz Bihaća 155, 156

J

Janez, evangelist 32, 33, 72, 193, 280, 315,
318
Jeremija, prerok 34, 35
Jernej, sel iz Uracha 370, 380
Joachim, brandenburški mejni grof 118,
121
Johannes gl. Janez, evangelist
Jörg, sel iz Augsburga 251, 252
Juričići, Jurij 135, 153, 159, 162, 216, 222
Jurišić, Nikolaj 39, 42
Jurschicz, Jerg gl. Juričić, Jurij

K

Kacijanar, Franciek 96, 98
Kacijanar, Ivan 89
Karel, deželni knez 216
Karel, nadvojvoda 37, 215, 216, 280, 298,
299, 307, 311, 317, 325
Karel V., cesar 126, 214
Kausler 176
Kaysersperger, Mihael 206, 208
Khisl, Janž 62, 91, 93, 115, 116, 119, 120,
123, 125, 127, 128, 177, 179, 199, 202,
231, 232
Khisl, Vid 62
Knapp, Thomas 198, 201
Khomulz gl. Komulec
Khrakhouitsch, N. gl. Krakovič, N.
Khurtz gl. Kurz, Franc
Kidrič, Franc 26, 63, 288, 289, 366
Kirchperger, Fabian 138, 141, 149, 153,
162, 167, 169, 173, 174, 182, 233, 234
Kisel, Hans gl. Khisl, Janž
Klaus, Matija 95

- Klaus, Mihael 93, 95, 101, 102, 154, 288, 289, 336, 378
- Klinc, gl. Cvekelj, Luka
- Klombner Matija 61, 62, 63, 88, 90, 91, 93, 102, 103, 112, 126, 140, 143, 145, 156, 159, 162, 167, 168, 202, 222, 262, 263, 265, 329, 373, 377, 402, 405
- Klomer, Hans 61, 63
- Kobenzel, Ivan 174, 342, 407
- Kobenzel, N. 225, 226
- Kobila, Jurij 421, 424, 425, 426, 427
- Koburger, Ulrik 61, 62, 91, 93, 373, 377
- Komulec, Gregor 126
- Komulec, Sebastijan 126
- Koncilija, Janž 368, 370
- Konzul, Štefan 8, 11, 16, 17, 31, 39, 42, 65, 66, 71, 84, 86–100, 102, 109, 112, 114, 122, 125, 129, 137, 140, 146–156, 158–162, 165–168, 175, 173, 220, 223, 374, 377, 378, 381, 392, 399, 400, 401, 402, 437, 444
- Kornelij, stotnik 193
- Körner, Nicolaus 241, 243, 246
- Kostrenčič Ivan 65, 94, 102, 107, 137, 143, 147, 152, 155, 158, 162, 164, 167, 168, 172, 175, 180, 185, 192, 195, 329, 398, 435, 450
- Krajnc-Vrečko, Fanika 11, 411, 413, 415, 419, 421, 422, 426, 429, 434, 436, 439, 440, 449
- Krakovič, N. 198, 201
- Krapner 247, 249
- Krätzer, Gaspar 305, 307
- Krelj, Sebastijan 179, 212, 213, 215, 223, 224, 228, 229, 235, 265
- Krištof Wüttemberski, vojvoda 7, 9, 10, 58–60, 68, 73, 80, 94, 98, 127, 134, 146, 167, 176, 191, 208, 211, 225–227, 230, 269, 317, 340, 342, 344, 345, 382–388, 436, 437, 443, 446
- Krizostom, škof 289
- Kumperger, Gašper 262
- Kumprecht, Marko 340
- Kunig, Vincenc 61, 63
- Kurtz gl. Kurz Franc
- Kurz, Franc 271, 273
- L**
- Lackner, Primož 36
- Lamberg, Augustin 180, 181, 182, 183
- Lamberg, Jakob 7, 54, 56, 133
- Lamberg, Jurij 145
- Lamberg, Uršula 143, 145
- Lamella, Hans 149, 153, 158, 159, 160, 162
- Lanthieri 197, 202
- Lapajne, Branka Marija 261, 262, 340
- Le Bret 383, 386, 387
- Lecker, Jernej 369, 372, 379, 380
- Lekher, Partl gl. Lecker, Jernej
- Lengkhoutsch gl. Lenković, Ivan
- Lenkhowitsch gl. Lenković, Ivan
- Lenković, Ivan 25, 101, 102, 181, 183, 232
- Lisac, Ljubomir Andrej 303
- Lišic, Janez 425
- Loesche, G. 13, 358
- Logar, Janez 179
- Lokar, Janko 439
- Loserth, J. 212, 214, 215
- Ludvik Württemberski, vojvoda 9, 10, 134, 267, 269, 273, 302, 308, 309, 310,

314, 315, 316, 317, 322, 323, 324, 335,
336, 339, 340, 344
Luter, Martin gl. Luther, Martin
Luther, Martin 23, 26, 38, 41, 46, 76, 92,
110, 150, 153, 154, 170, 187, 189, 199,
233, 234, 305, 312, 330, 333, 362, 415,
417, 440, 443, 446, 447
Lutherus gl. Luther, Martin

M

Major, Jurij 23, 26, 28, 226, 227
Maksimilijan II., kralj in cesar 7, 10, 20,
37, 40, 41, 44, 53, 54, 56, 59, 60, 66,
67, 73, 80, 82, 84, 94, 95, 102, 104, 106,
107, 108, 118, 119, 120, 127, 154, 159, 179,
208, 226, 300, 342, 345, 379, 383, 384,
385, 386, 387, 434, 436, 437, 441, 443,
444
Malaspina, Germanicus 310, 311
Maleševac, Ivan 107, 370
Maracco, pomožni škof v Vidmu 196,
197, 199, 202
Marbach, Johannes 274, 280
Marschall, Andrej 286, 289, 294, 299,
313, 326, 328, 331, 333
Maršal, Andrej 447
Martin, župnik v Novi cerkvi 350, 351
Matej, evangelist 19, 20, 44, 92, 94
Maurus, Matija 273
Maver, Aleš 390
Melanchthon, Philipp 23, 25, 144, 146,
221, 262
Melissander, Gašper 235, 237
Mirkovič, M. 16
Mollio, Giovanni 27
Moncalvo gl. Mollio, Giovanni

Montagnana, Polydor de 36, 107
Morhart, Magdalena 29, 205, 378
Morhart, Ulrich 29, 205, 378
Moric Saški 15, 214
Moro de Malaspina gl. Malaspina,
Germanicus
Mozes, Nikolaj 145, 174
Musculus, Wolfgang 35, 36

N

Neapolitanus, Anton 340
Nicodemus 35, 196
Nicolitsch, N. gl. Nikolić, Jožef
Nicolo, Ruprecht 185, 188
Nikolić, Jožef 152

O

Oberstein, Pavel 441
Ochino, Bernardo 24, 26, 32, 33, 234
Okorn, Gašper 341
Olson, O. 274
Oranski 283
Ossiander, Lucas 9, 126, 236, 237, 258,
308, 309

P

Paternu, Boris 446
Pavel, apostol 20, 93, 140, 191, 244, 248,
249, 290, 363, 449
Pavel, stavec in tiskar 184, 372, 380
Pellicanus, Conrad 19–21
Persius 220, 223
Peter, apostol 149, 153
Peter, gvardijan 156
Pfauser, Johann Sebastian 225, 226
Pichler, Nikolaj 329

Platenhart, Jacob 13, 14, 15
Polidor gl. Montagnana, Polydor de
Pondorffer, gostilna 247, 249
Popović, Matija 107, 211, 307, 371
Posch gl. Pož, Jernej
Pož, Jernej 225, 226 370, 372, 375, 376,
379, 380
Prägel gl. Pregl, Marx
Prantelius, Jacobus 339, 341
Pregl, Martin 61, 62
Pregl, Marx 62, 93, 377

R

Rabus, Ludovicus 78, 80, 87, 89
Raeder, S. 234
Rajhman, Jože 13–382, 435–453
Rauber, Christoff gl. Ravbar, Krištof
Ravbar, Krištof 96, 98,
Regulus, Johann 14, 15
Resch 370, 372
Reuter, Georgius 234, 235, 236, 237, 238,
240, 247, 249
Reyffinger, Jurij 155, 156
Rijavec, Andrej 337
Rokavec, Gašper 107, 434
Rotar, Janez 76
Roth, Mathias 32, 33, 36, 37
Rovere, Giuseppe della gl. Terenziano,
Giulio
Rozman, Janez 341
Rueland, Osbald gl. Ruland, Oswald
Ruland, Oswald 7, 16, 17
Rumpler, Theodor 337
Rumpler, Tomaž 330, 337,
Rupel, Mirko 13, 16, 21, 26, 27, 29, 34–36,
41, 42, 44, 62, 63, 65, 71, 80, 84, 86,

93–96, 101, 102, 107, 108, 112, 114, 119,
126, 134, 140, 145, 153, 156, 162, 171,
174, 183, 193, 208, 209, 211, 215, 216,
218, 222, 226, 228–230, 235–237, 243,
244, 246, 248, 249, 251, 252, 258, 259,
262, 291, 292, 298, 300, 304, 306, 307,
309, 311–317, 319–321, 323–325, 333,
334, 337, 338, 340, 341, 347, 366, 368,
370, 371, 373, 377–380, 382, 434–436,
439, 440, 443
Rybář, Miloš 351

S

Saerle, Jorg gl. Seyerle, Jurij
Sakrausky, Oskar 439
Sallustius Crispus, Gaius 286, 289
Salomon, kralj 68, 70
Sattler, Ulrich 78, 79
Sauiniz, Andreas gl. Savinec, Andrej
Savinec, Andrej 278, 279, 280, 283
Sazger, Hans 367
Scabius, Otmar 89, 93
Schalichius gl. Skalić, Pavel
Scherer, Hans 409, 421, 422
Scherer, Peter 439
Schmidlein, Jacob 144,146
Schmidlin, Laurentius 9, 236, 237, 251,
252, 258, 273, 310, 342, 343, 370, 372
Schmidt, W. A. 197, 332–334
Schnepf, Dietrich 9, 243, 244, 247,
248–250
Schnepf, Theodor 298, 326, 328, 330, 333
Schnitzenbaum 333, 334
Schnurrer, Chr. Fr. 62, 338, 383, 386, 387
Schott 176
Schottenloher, Karl 441

- Schreiner, K. 303
 Schumi, Fr. 285
 Schweiger, Andrej 340
 Schweiger, Janž 331, 334, 340
 Schwenckfeld, Caspar 26, 102
 Sdrauye, Georgius gl. Zdravje, Jurij
 Seebach, Peter 7, 8, 11, 96, 98, 100, 102,
 135, 170, 171, 411, 413, 415, 419, 426,
 429, 434, 436, 437
 Seger, Jakob 374, 378
 Sehling, E. 362, 363, 364
 Seld, Sigmund 174, 406, 407
 Selfisch, Samuel 333
 Semgalle, grof 61, 63
 Semnizer, kantor v Ljubljani 366
 Seyerle, Jurij 62, 91, 233, 289, 291, 330
 Sillem, H. C. W. 437
 Simoniti, Primož 269, 340, 441, 445
 Sitar, Barbara gl. Trubar, Barbara
 Sitar, Jurij 365, 366
 Sitar, Matija 365, 366
 Sittar gl. Sitar
 Sittarin, Barbara gl. Trubar, Barbara
 Skalic, Pavel 33, 58, 59, 86, 93, 94, 109,
 112, 162, 389, 393, 395, 396, 398, 402,
 437 Slodnjak, Anton 269, 328
 Smolik, Marijan 300
 Soto, Peter de 122, 126
 Sovre, Anton 228, 229
 Sozini, Faustus 32
 Sozini, Lelio 32, 36
 Spaur 369, 371
 Specker 23, 26
 Spindler, Krištof 240, 243–246, 248, 250,
 254–263, 265, 268, 275, 277, 282, 283,
 291, 313–315
 Stabius, Otmar gl. Scabius, Otmar
 Staphylus, Friedrich 122, 124, 126, 128
 Sternberg iz Ribnice 145
 Stegman, Leonhart 183, 185, 188
 Steiner, Bernard 234, 235, 265, 269, 271,
 273, 276, 277, 282, 283
 Steiner, Franc 265,
 Starnberg gl. Starnberg iz Ribnice
 Stetnerjeva 219
 Stich, Erasmus 339, 340
 Stoffel, Melhior 272, 274
 Stotzinger, Helia 365, 366
 Strauss, D. 337
 Strauss, Michell gl. Klaus, Mihael 101,
 102
 Suetzits, Juri gl. Cvečić, Jurij
 Sulejman I. Veličastni 30
 Symmachos 38,41
 Š
 Šerer, Janez 410, 424, 425, 427
 Šmid, Walter 330
 Šmidlin, Lovrenc , gl. Schmid, Lovrenc
 Švajger gl. Schweiger
 T
 Tekstor gl. Textor, Urban
 Tenck, Desiderius 227
 Terenziano, Giulio 27, 29, 329
 Textor, Urban 36, 39, 42, 96, 98, 295, 300,
 423
 Thumbrecht 331
 Thurn, Ahac 8, 115, 118, 156, 177, 179, 337
 Thurn, Jožef 195, 196
 Thurn, Jurij 8, 146, 192, 195, 195, 196, 199,
 201, 202

Thurn, Wolf 330, 332
Tiffernus, Mihael 267, 269, 340, 445
Tomaž, kantor gl. Rumpler Tomaž
Tomaž, vikar 443
Tomek, E. 311
Trost, Matija 340
Trubar, Anastazija 311
Trubar, Barbara 10, 17, 365, 366, 367
Trubar, Felicijan 262, 305, 307, 308, 309,
311, 313, 314, 320, 366
Trubar, Kristijan 366
Trubar, Magdalena 289
Trubar, Primož 5–453
Trubar, Primož ml. 289, 291
Truber, Primus gl. Trubar, Primož
Truberus gl. Trubar, Primož
Tulsak, Joannes gl. Tulščak, Janž
Tulščak, Janž 128, 135, 213, 262, 265, 315,
408, 410, 425
Türckh, Felician gl. Turk, Felicijan
Turk, Felicijan 96, 97
Tyffernus gl. Tiffernus, Mihael

U
Unger, N. 374, 378
Ungnad, Ivan 7, 8, 10, 17, 41, 56, 57, 64–
66, 89, 92–94, 100, 102, 107, 107, 109,
112, 118–122, 126–129, 135, 137, 139, 140,
143, 145, 147, 151–167, 172, 174, 176,
180, 182, 185, 187, 191, 198, 200, 202,
204, 208–211, 216, 222, 223, 226, 227,
303, 333, 372, 377, 378, 380, 381, 392,
397, 400–403, 405, 408, 437
Ungnad, Krištof 200, 202
Ungnad, Ludvik 202, 202
Ungnad, Wolf 139, 141

V
Vadianus, Joachim 23, 26
Valvasor, Janez Vajkard 25
Veit gl. Vid, sel
Vergerij, Peter Pavel 19, 20, 21, 24, 26, 28,
29, 32–36, 39, 42, 44, 62, 64, 78, 80,
91, 93, 94, 126, 148, 152, 174, 176, 437,
444
Vid, sel 370, 372, 376, 380
Vidmar, Luka 441
Vilfan, Sergij 432
Vlačić, Matija 26, 20, 179, 262, 273, 274,
277
Vlahović, Gregor 156
Vodopivec, Jernej 226
Vorndran, R. 90, 94, 119, 141, 146, 156
Vrečko, Edvard 439, 440

W
Waidinger gl. Weidinger, Johannes
Waldburg, Gebhard Truchsess, nadškof
v Kölnu 334
Walther gl. Gualther, Rudolf
Warbo, Sebaldu gl. Barbo, Sebald
Weidinger, Johannes 331, 314, 315, 334
Weinschreyer, Georgius 236, 237
Weiss, Johannes 331, 334
Westhuallus gl. Westphal, Joachim
Westphal, Joachim 28, 30
Widmann, H. 29, 205, 209, 325, 328, 378
Wiener, Pavel 96, 98
Winkler, Janez 340
Wolf, vojvoda 264, 265
Wudina, Lovrenc 369, 371

Z

Zdravje, Jurij 350, 351

Zeller, Gašper 365, 366,367

Zrinjski, Nikolaj 141

Zweckl, Lucas gl. Cvekelj, Luka

